

**FJODOR MIHAJLOVICS
DOSZTOJEVSZKIJ**

Bűn és bűnhődés

Fordította Görög Imre és G. Beke Margit

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

MÁSODIK RÉSZ

HARMADIK RÉSZ

NEGYEDIK RÉSZ

ÖTÖDIK RÉSZ

HATODIK RÉSZ

EPILOGUS

ELSŐ RÉSZ

Július elején, egy rendkívül meleg nap alkonyatán, fiatal férfi lépett ki a Sz... utcai házból, ahol albérletben lakott, és lassan, láthatóan határozatlanul, elindult a K... híd felé.

Szerencsére nem találkozott a háziasszonyával a lépcsőn. Silány kis szobája a nagy ház negyedik emeletén volt, közvetlenül a háztető alatt, és inkább valamiféle ládához hasonlított, mint szobához. Háziasszonya, akitől a lakást ebéddel és kiszolgálással bérelte, egy emelettel lejjebb lakott, külön lakásban, és a fiatalembernek, valahányszor kimozdult hazulról, okvetlenül el kellett mennie a lépcsőre nyíló és örökösen sarkig tárt konyhaajtó előtt. Valami kínos, gyáva félelem lepte meg mindig, amikor itt elment; és ezt restellte, restelkedésében elfintorította az arcát. Sok hónapi szobabérrel tartozott a háziasszonynak, és félt találkozni vele.

Nem mintha különben is gyáva, gyámoltalan természetű lett volna, éppen ellenkezőleg. De mostanában ingerlékeny és feszült lelkiállapotban volt, beteges képzelgések üldözték. Magába zárkózott, elvonult a világtól, és nemcsak háziasszonyát kerülte, de senkivel sem akart találkozni. A szegénység nyomasztotta, de az utóbbi időben már szorult helyzetével sem törődött, legfontosabb dolgaival sem tudott s nem is akart foglalkozni.

Valójában nem is a háziasszonytól félt, bánta is ő, akármit tervez ellene, de hogy megálljon vele a lépcsőn, végighallgassa a sok karattyolást csupa hétköznapi ostobaságról, amihez semmi köze, és zaklassák a pénz miatt, fenyegetések, sopánkodjanak, és ő kénytelen legyen mentegetőzni, kifogást keresni, hazudozni - nem, akkor inkább lesurran macska módra, úgy, hogy senki meg ne lássa.

Igaz, hogy ezúttal őt magát is meghökkentette, mennyire fél a hitelezőjétől.

„Micsoda vakmerő dolgot tervezek, és közben ilyen ostobaságoktól rettegek! - gondolta különös mosollyal. - Hm... így van az... kezünkben tartjuk a sorsunkat, és minden kicsúszik a markunkból, csak azért, mert gyávák vagyunk... Igen, ez alapigazság... Érdekes, hogy mitől fél a legjobban az ember: az új lépéstől, az új, lényeges szótól. Különben... nagyon is sokat okoskodom. Azért nem csinálok semmit, mert okoskodom. Bár... talán nem is így van, azért okoskodom, mert nem csinálok semmit. Most az utóbbi hónapban szoktam rá, mert nap-hosszat csak heverek az odúmban, és elmélkedem... sok semmiről. Minek is megyek ma oda? Hát meg tudom én tenni... *azt?* Hát komolyan gondolom? Eh, dehogyis. Képzetelemet mulattatom vele. Játsszom. Ez az: játék.”

Az utcában megrekedt a szörnyű hőség, és ráadásul láрма, tolongás is fogadta, meszesgödrök, állványok, téglák, por és az a sajátságos nyári bűz, amelyet olyan jól ismer minden pétérvári, akinek nincs módja nyaralót bérelni. Ez most mind bántotta, felborzolta a fiatalember amúgy is megviselt idegeit. A csapszékekből - mert csapszékekben bővelkedett a városrész - tűrhetetlen bűz áradt, és hogy a kép még visszataszítóbb, még leverőbb legyen, itt is, ott is részegek tántorogtak az utcán, habár hétköznapi volt. Mélységes utálkozás futott át az ifjú finom vonásain. Mert szép ifjú volt, azt meg kell adni: barna hajú, termete magasabb az átlagnál, és karcsú, sudár, a szeme gyönyörű, sötét. De hamarosan megint elmélyedt gondolataiban, szinte öntudatlanságba esett, és csak ment: környezetéből semmit se látott, nem is akart meglátni. Olykor-olykor magában mormogott - csak mert megszokta a monologizálást, mint az imént maga is megállapította. De ebben a pillanatban azt is érezte, hogy gondolatai össze-össze-kuszálódnak, és ereje fogytán van: második napja jóformán semmit se evett.

Olyan rossz ruha volt rajta, hogy még aki megszokta, az is restelné ezeket a rongyokat világos nappal az utcán. Ámbár ebben a városrészben aligha szűrt volna szemet akármiféle öltözék is: a számos hírhedt csapszék, a közeli Széna tér és legfőként az idezsúfolt kisiparos, kézműves lakosság olyan alakokkal tarkázta néha ezeket a belsővárosi utcákat és sikátorokat, hogy szinte az lett volna furcsa, ha valaki jó ruhában van. De meg az ifjú lelkében úgy felgyűlt a haragos megvetés, hogy noha majdnem gyerekesen kényes volt a külsejére, most egy cseppet se szégyellte rongyait. Más lett volna persze, ha ismerős vagy valamelyik régi diáktársa akad az útjába - akikkel egyáltalában nem akar találkozni. De mikor egy részeg, akit ki tudja, miért és hová vittek arra egy óriási üres szekéren, amelybe hatalmas parasztló volt fogva - meglátta, ujjal rámutatott, és hirtelen teli torokból odakiáltott neki: „Hé, te, németkalapos!” - akkor megállt, és görcsösen a kalapjához kapott. Magas, kerek Zimmermann-kalap volt a fején, egykor elegáns, de most elnyűtt és fakó, csupa lyuk és pecsét, karimája levált, búbja nevetéségesen félrenyomódott. De e percben se szégyen volt, amit érzett, egészen más: majdnem rémület.

„Tudtam! - mormogta zavartan. - Gondoltam is rá! Szégyen, gyalázat! Hisz az ilyen semmi-ség, a legparányibb ostobaság tönkretelheti az egész tervet. Igen, a kalapom nagyon is feltűnő. Nevetséges, tehát feltűnő. Az én rongyaimhoz okvetlenül sapka kell, akármilyen ócska tepsi, de nem ez a szörnyszülött. Ilyet nem visel senki, egy mérföldről meglátják, és megjegyzik. Igen, ez a fontos: megjegyzik, később eszükbe jut, és megvan a bizonyíték. Az ember lehetőleg ne tűnjön fel... Az apró dolgok... azok fontosak... az apró dolgok rontanak el mindig mindent...”

Nem kellett messzire mennie. Még azt is tudta, hány lépés a háza kapujától idáig: kereken hétszázharminc. Egyszer, mikor nagyon belemerült a tervezésbe, megsámolta. Akkor még maga sem hitt a tervében, inkább csak izgatta képzeletét, mert olyan képtelenül, olyan csábítóan merésznek érezte. De most, egy hónap elmúltával másképpen látta, és ha dühös monológjában erőtlenséggel, határozatlansággal vádolta is magát, a „képtelen” tervet - bár hinni még mindig nem hitt benne - lassanként és úgyszólván akarata ellen, valóságos vállalkozásnak kezdte tekinteni. Sőt, ez a mai útja már a vállalkozás *próbája* volt, és izgatottsága lépésről lépésre nőtt.

Szíve zakatolt, ideges remegés borzongatta testét, mikor a nagy bérkaszárnya elé ért, amely egyik homlokzatával a csatornára, másikkal a Sz... utcára nézett. Csupa kislakásból állt az épület, és lakói között mindenféle foglalkozású akadt: szabó, lakatos, szakácsné, örömlányok, németek, kishivatalnokok. Mindkét kapualjban állandó volt a jövés-menés. Három vagy négy házmester látta el a teendőket, és a fiatalember örült, hogy egyikkel sem találkozott. A kapuból észrevétlenül felsurrant jobbra, a lépcsőn. Sötét és szűk hátsó lépcső volt, de ő már kitanulta, kiismerte, és meg volt elégedve a körülményekkel: ebben a sötétségben még a kíváncsi pillantás se veszedelmes. „De ha már most ennyire félek, mi lesz, ha mégis úgy fordul, hogy eljutok a *cselekvésig*?” - villant át rajta, mikor a harmadik emeletre ért. Ott elrepszelték az útját, katonaruhás szállítók hordták ki a bútort az egyik lakásból. Tudta már régebről, hogy ott egy német kishivatalnok lakik a családjával. „Szóval, a német elköltözik. Eszerint a harmadik emeleten, ezen a fordulón most egy darabig az öregasszony lesz az egyetlen lakó. Ez jó... Ez mindenesetre jó...” - gondolta kétszer is. Becsengetett az öregasszonyhoz. A csengő tompán zörgött, mintha nem sárgaréz, hanem bádog volna. Az ilyen házakban a kislakás-csengők majd mind így szólnak, de ő elfelejtette a hangját, és most a sajátos zörgés mintha figyelmeztette, emlékeztette volna valamire. Megremegett, és ezúttal egészen elzsibbadtak az idegei. Kisvártatva keskeny rés nyílt az ajtón, a lakás gazdája gyanakodva vizsgálta az érkezőt, csak a két szeme villogott ki a sötétből. Mikor látta, hogy a lépcsőn sokan jönnek-mennek, megbátorodott, és beeresztette. A fiatalember sötét előszobába

lépett, amelynek egyik része parányi konyha volt, válaszfalal elrekesztve. Az öregasszony szótlanul állt előtte, és kérdő pillantással nézte. Aszott kis anyóka volt, úgy hatvanesztendő, orra kicsi és hegyes, a szeme szúrós, gonosz. Fedetlen, hirtelenszőke, alig őszülő haján vastagon tapadt az olaj, hosszú, vékony, csirkelábforma nyakára valami flanelrongy volt csavarva, vállán, a hőség ellenére, elnyűtt, fakó, prémes hacuka lógott. Minduntalan köhögött, krákozott. A látogató furcsán nézhetett rá, mert szemében újra megvillant az iménti gyanakvás.

- Raszkolnyikov, egyetemi hallgató vagyok. Jártam már itt, egy hónappal ezelőtt - mormogta hadarva a fiatalember, és kissé meghajolt, mert eszébe jutott, hogy udvariasabban kell viselkednie.

- Tudom, bátyuska, jól emlékszem, hogy járt már nálam - mondta nyomatékkal az anyóka, és tovább nézte merőn, kérdő szemmel.

- Szóval... most is hasonló dologban jöttem... - folytatta Raszkolnyikov. Meglepte és nyugtalanította, hogy az öregasszony ennyire bizalmatlan.

„Különben... talán mindig ilyen, csak én akkor nem vettem észre” - gondolta kellemetlen érzéssel.

Az anyóka hallgatott, mint aki habozik, aztán odáblépett, és a szobaajtóra mutatva, előrebocsátotta.

- Tessék, bátyuska.

A szoba kicsi volt, falán sárga tapéta, organtinfüggönyös ablakaiban muskátli. Most, amikor Raszkolnyikov belépett, a lemenő nap élesen megvilágította. „Talán *akkor* is így besüt majd a nap” - villant eszébe váratlanul, és szeme végigfutott mindenben, hogy lehetőleg jól ismerje és megjegyezze a berendezést. De nem volt semmi különösebb megjegyezni való. Sárga, ócska fabútor - egy dívány, igen magas, hajlított faháttal, előtte ovális asztalka meg a tükrös öltözőasztal, néhány szék a falnál és két vagy három sárga keretes, garasos kép, amelyek német úrilánykákat ábrázoltak madárral a kezükben - ez volt minden bútorzat. A sarokban, a kis szentkép előtt örökmécses égett. Nagy tisztaság volt a szobában, a bútor, padló fényesre dörzsölve, csak úgy ragyogott minden. „Lizaveta keze munkája - gondolta a diák. - Keresve se találhat az ember egy porszemet az egész lakásban. Az ilyen vén, gonosz özvegyasszonyoknál mindig nagy a tisztaság” - folytatta magában, és szeme sarkából kíváncsian leste a cseppnyi benyíló kartonfüggönyös ajtaját; amögött volt az öregasszony ágya meg a komód, oda még eddig be se pillanthatott. Ebből a két szobából állt az egész lakás.

- Mit óhajt? - kérdezte szigorúan az öregasszony. Bejött a szobába, és megint elébe állt, mint az imént, hogy egyenesen a szeme közé nézhessen.

- Zálogot hoztam, tessék! - Kivette zsebéből az öreg, lapos ezüstórát, amelynek hátsó fedelén a földgömb díszlett. A lánc acélból volt.

- De hiszen a régi zálog határideje is lejárt. Három nappal ezelőtt telt le a hónap.

- Megfizetem a kamatot még egy hónapra, csak legyen türelemmel.

- Vagy várok, bátyuska, vagy eladom a zálogot, tetszésem szerint.

- Hát erre az órára mennyit ad, Aljona Ivanovna?

- Mindig ilyen csipcsup holmival jössz, bátyuska, magad is tudod, hogy nem ér semmit. A múltkor is két bankócskát adtam a gyűrűdre, és az ékszerésznél újonnan megkapni másfél rubelért.

- Négy rubelt adjon rá. Kiváltom. Apai örökség. Kapok pénzt most már hamarosan.

- Másfél rubel, kérem, kamat előre fizetve. Ha tetszik.

- Másfél rubel! - méltatlankodott a diák.

- Ahogy gondolja. - Az öregasszony már nyújtotta is az órát, őt meg elfutotta a harag, és elvette. Menni akart, de rögtön meggondolta, eszébe jutott, hogy nincs hová fordulnia, és különben se csak ezért jött.

- Hát adjon annyit! - mondta gorombán.

Az anyóka zsebébe nyúlt a kulcsaiért, és átment a benyílóba. Raszkolnyikov maga maradt a szobában, és kíváncsian hallgatózott, figyelte, mi történik a függönyön túl. Hallatszott, ahogy a vénasszony kizárja a fiókot. „Alighanem a legfelső fiók - gondolta. - Szóval, a kulcsait a jobb zsebében tartja... egy csomóban van mind, acélkarikára fűzve... És az egyik nagyobb, mint a többi, háromszor akkora, csipkézett tollú, nyilván nem a komódhoz való... Akkor hát lesz még valami ládája vagy bőröndje... Ez már érdekes. A bőröndkulcsok mind ilyenek... Eh... micsoda aljasság ez...”

Most visszajött az öregasszony.

- Tessék, bátyuska. Ha rubelenként, havonként tíz kopejkát számítunk, a másfél rubelért jár nekem tizenöt kopejka előre, a múltkori két rubelért is jár még, ugyanilyen számítással, húsz. Ez összesen harmincöt kopejka. Eszerint kap az órájára egy rubel tizenötöt. Tessék.

- Hogyan! Most meg már csak egy tizenöt!

- Pontosan annyi!

Nem vitakozott vele, elvette a pénzt. Ránézett, és nem sietett kimenni, mintha volna még valami mondani- vagy tennivalója, csak nem tudja, mi.

- Lehet, hogy a napokban még egy zálogtárgyat hozok magának, Aljona Ivanovna... Ezüst... jó kis holmi... cigarettatárca... Mihelyt a barátomtól visszakapom... - Zavarba esett, és elhallgatott.

- Erről majd akkor beszélünk, bátyuska.

- No... isten áldja, Aljona Ivanovna... Mindig csak ilyen magányosan? És a testvére? - kérdezte kimenet, lehetőleg könnyedén.

- Hát attól meg mit akar?

- Semmit. Csak úgy kérdem. Nem kell mindjárt... No, megyek. Isten áldja.

Határozottan zavarban volt, és zavara nőttön-nőtt. A lépcsőn lefelé többször meg is állt, mint akit hirtelen megdöbönt valami. Amikor leért az utcára, kifakadt:

- Egek, micsoda fürtelem! Hát lehet az... hát lehet az, hogy én... Eh, ostobaság! Badarság... - mondta meggyőződéssel. - Hogy is férközhetett a fejembe ilyen ocsmányság?! Mennyi mocskot rejt mégis a szívem! Igen, elsősorban mocskos, ocsmány, undok... Ó, milyen undok! És én egy egész hónapja...

De a legindulatosabb szó se fejezhette ki felháborodását. Már az úton, az öregasszonyhoz jövet rettenetes undor szorongatta, marta a szívét, és ez most olyan mértékig fokozódott, hogy azt se tudta, hova legyen kínjában. Támolygott, mint a részeg, nem látta a járókelőket, és beléjük ütközött, csak a másik utcában ocsúdott fel valamennyire. Körülnézett, és látta, hogy éppen egy pincekocsmá előtt van, lépcső vezet le a gyalogjáróról. Véletlenül éppen akkor nyitották ki lenn az ajtót, és két részeg botorkált fel az utcára, káromkodva és egymást támogatva. Raszkolnyikov nem sokat gondolkozott, lement. Sose járt ő kocsmákba, de most

szédült, és rettenetes szomjúság is gyötörte; gondolta, megiszik egy pohár hideg sört, annál is inkább, mert ezt a hirtelen gyengeségét az éhségnek tulajdonította. Leült egy sötét, mocskos sarokba, a maszatos asztalhoz, sört kért, és mohón felhajtotta az első poharat. Tüstént lecsillapodott, feje is kitisztult. „Persze hogy badarság - gondolta reménykedve. - Kár volt ijedezni. Fizikai kimerültség, semmi más. Egy pohárka sör, egy darab kétszersült, és tessék! Abban a pillanatban megint tiszta a fejed, értelmesen gondolkodol, és tudod, mit akarsz. Pfuj, de hitvány is az ember!” De utálkozása ellenére máris vidáman nézett szét, mint aki váratlanul megszabadult egy szörnyű tehertől. Barátságosan végigjártatta szemét az ott levőkön. Ám ugyanakkor, már abban a pillanatban, homályosan megérezte, hogy ez a mindenáron való jóra magyarázás is beteges. Az ivóban akkor már kevesen voltak. A két részegen kívül, akikkel a lépcsőn találkozott, elment egy öttagú banda, lány is volt velük meg harmonika - utánuk egyszerre tágas, csendes lett a helyiség. Egy félig részeg, sörözgető kispolgár ült még ott, meg a cimborája, egy testes, nagydarab, ősz szakállú, kaftános ember, aki egészen el volt ázva, és a padon aludt, de időnként váratlanul, mintegy félálomban, karját széttárva, felsőtestét emelve pattintgatni kezdett az ujjával, és valami sületlen nótával próbálkozott, erőlködve idézve eszébe a verseket:

*Egész évig dédelgettem,
Feleségem dédelgettem...*

Majd hirtelen felriadva ezt fújta:

*A Törvényszék utcában
Régi babám megláttam...*

De senki se osztozott boldogságában, szótlán cimborája gyanakodva, szinte ellenségesen nézte kitörő örömét. És volt még egy harmadik vendég is, külsejéről ítélve nyugalmazott hivatalnok, magában üldögélt a flaskójával, poharával, olykor hörpintett egyet, és körülnézett. Azt is mintha nyugtalanította volna valami.

Raszkolnyikov régen nem volt már emberek között, kerülte őket, különösen az utóbbi időben. De most egyszerre vágyakozni kezdett utánuk. Valami történt, megváltozott benne, és most már szomjúhozta a társaságot. Annyira kimerítette a szüntelen gyötrődésben, komor izgalomban töltött hónap, hogy mindenáron más levegőt akart szívni, ha csak egy percig is. Nem bánta a mocskos környezetet, örült, hogy ott ülhet a csapszékben.

A kocsmáros egy másik helyiségben tartózkodott, de sokszor benézett az ivóba. Lépcsőn jött le valahonnan. Legelőször fényes csizmája jelent meg, a két nagy, vörös csizmakarimával. Kurta ujjasban volt, és szörnyen zsíros, fekete atlaszmellényben, nyakkendő nélkül; arca úgy fénylett, mint a vastagon beolajozott lakat. A söntésasztalnál egy tizennégy esztendősi fiúcska állt, és volt ott egy még fiatalabb is, az szolgálta ki a vendégeket. Szeletelt uborka, fekete kétszersült, apró darabokra vagdalt hal állt az asztalon, minden nagyon rossz szagú.

Szinte elviselhetetlenül fojtogatott a levegő, és annyira át volt itatva pálinkaszaggal, hogy már az illatoktól is be lehetett rúgni öt perc alatt.

Van úgy, hogy találkozunk valakivel, talán sose láttuk addig, de alighogy rápillantunk, érdekel, mielőtt egy szót is váltottunk volna. Így volt most Raszkolnyikov a hivatalnok formájú magányos vendéggel, aki kissé távolabb ült. Később sokszor eszébe jutott ez az első benyomás, még arra is gondolt, hogy valami titkos megézés lehetett. Folyvást ezt az embert nézte, annál is inkább, mert az meg őt figyelte makacs kitartással, és látszott rajta, hogy beszélgetést akar kezdeni. A többire, aki még ott ült az ivóban - a gazdát is közéjük sorolva - nem hederített a magányos vendég, unottan és talán egy leheletnyi megvetéssel nézett rájuk, mint rangban és műveltségben alantasabbakra, akikkel nincs miről beszélgetnie. Középmagas, izmos testalkatú ember volt, jó ötvenes, feje deres, és nagy darabon kopasz, arca puffadt és az örökös ivástól sárga, sőt zöldes; duzzadt szemhéja alól két parányi, alig résnyi, de lelkes, vöröses szem csillogott. És valahogy nagyon furcsa volt az egész ember. A nézése majdnem hogy elragadtatott: igen, gondolkodás, szellem tükröződött a szemében, de emellett örület is. Szakadozott fekete frakk volt rajta, amelynek minden gombja lógott, csak egyetlenegy tartott még valamennyire, és azt be is gombolta, nyilván nem akart véteni az illendőség ellen. Nankingmellénye alól kidudorodott a gyűrött, összefröcskölt, mocskos ingmell. Arca hivatalnok módra volt borotválva, de már régen nem láthatott kést, sűrűn kiverte a kékesszürke sörte. Magatartásában is határozottan volt valami hivatalnoki méltóság, de most nyugtalanul feszengett, haját borzolta, vagy két kezébe fogta a fejét, mint akit bánat emészt, és olyankor a leöntözött, maszatos asztalra támasztotta rongyos könyökét. Végre egyenesen szemébe nézett a diáknak, és erős, szilárd hangon megszólította:

- Bátorkodhatom, igen tisztelt uram, néhány ildomos szót intézni önhöz? Ámbár megjelenése nem sokat mutat, az én gyakorlott szemem tüstént felismeri önben a nagy műveltségű és italhoz nem szokott embert. Mindig sokra becsültem a műveltséget, uram, kivált, ha nemes lelkülettel párosul, azonkívül magam is címzetes tanácsos volnék, Marmeladov címzetes tanácsos. Bátorkodom érdeklődni, szintén állami szolgálatban?

- Nem, még tanulok - felelte Raszkolnyikov. Meglepte a cikornyás beszédmodor, és az egyenesen nekiszegzett szó. Noha alig egy perccel előbb még emberek társaságára vágyott, az első valóban hozzá intézett szóra feltámadt megszokott érzése, az ingerültség és ellenszenv minden idegen iránt, aki személyéhez próbál vagy csak szándékszik férközni.

- Tehát az egyetemet végzi vagy végezte, mindjárt gondoltam! - kiáltott fel a hivatalnok. - Hiába, a tapasztalat, kedves uram, hosszú évek tapasztalata! - mondta, és dicsekedve a homlokára bökött. - Elvégezte az egyetemet, vagy valami tudományos szakképzettséget szerzett!... Ha megengedi...

Meginogva felállt. Fogta a flaskóját, poharát, átment a diák asztalához, és leült rézsút szemközt vele. Ittas volt, de azért választékosan, határozottan beszélt, csak nagy ritkán zavarodott bele: ilyenkor elnyújtotta a szót. Valósággal nekiesett a diáknak, olyan mohón, mintha ő se beszélt volna senkivel egy kerek hónapja.

- Kedves uram - kezdte ünnepélyesen -, a szegénység nem bűn, az igaz. De jól tudom, hogy a részegség sem erény, ez még inkább igaz. Koldusnak lenni azonban igenis bűn. A szegény megőrizheti vele született nemes érzületét, a koldus soha. A koldust nem is bottal űzik el, de seprűvel kergetik ki az emberek társaságából, mert úgy sértőbb. És joggal, mert ha koldulok, magam is kész vagyok leköpní önmagamat. Ezért is iszom! Igen, jó uram, egy hónappal ezelőtt Lebezjatnyikov úr megütötte a hitvestársamat, pedig a hitvestársam nem az, aki én vagyok. Megért engem, uram? És engedjen meg egy kérdést, pusztán kíváncsiságból: hált már ön a Néván, szénaszállító dereglyén?

- Nem, még eddig nem - felelte Raszkolnyikov. - Aztán miért?

- Nos, uram, én onnan jövök. Már ötödik éjszaka...

Töltött magának, felhajtotta az italt, és elgondolkozott. Csakugyan szénaszálacsákák tapadtak itt-ott a ruháján, sőt, a hajában is. Könnyen hihető, hogy napok óta nem vetkezett le, és nem mosakodott. Kivált a keze volt nagyon mocskos, zsíros, vörös, s a körme fekete.

Beszédével általános, bár elég lomha érdeklődést keltett. A két fiú a söntésasztalnál kuncogni kezdett, és a kocsmáros is lejött, nyilván egyenesen azért, hogy a „huncut fecsegőt” hallja, leült egy távolabbi asztalhoz, és lustán, de nagyképűen ásítózott.

Marmeladovot, úgy látszott, régen ismerték itt. A cikornyás szólamokra is ilyen kocsmái beszélgetések során szokhatott rá, valószínűleg gyakran megszólított idegen vendégeket. Sok iszákos embernél kifejlődik ez a szokás, és szükségletté válik, különösen azoknál, akiket otthon rövid pórázon tartanak és elnyomnak. Ezért aztán más iszákosok társaságában igyekeznek elégtételt, és ha lehetséges, becsületet szerezni.

- Te huncut! - mondta most a kocsmáros. - Aztán mért nem dolgozol, mi? Mért nem jársz hivatalba, ha egyszer hivatalnok vagy?

- Hogy miért nem járok hivatalba, kedves uram? - kapott a szón Marmeladov, és csak a diákhöz fordult, mintha az kérdezte volna. - Hogy mért nem teljesítek szolgálatot? Nekem talán nem fáj ez a tétlen lebzselés? Mikor Lebezjatnyikov úr egy hónappal ezelőtt saját kezűleg megverte hitvestársamat, míg én részegen hevertem ott, talán nem szenvedtem? Mondja, fiatal barátom, megtörtént már önnel, hogy pénzt kért kölcsön valakitől, reménytelenül?

- Igen... Vagyis... hogyhogy reménytelenül?

- Tökéletesen reménytelenül, előre tudva, hogy semmi se lesz a dologból. Olyan esetben, mondjuk, amikor eleve és teljes bizonyossággal tudja, hogy az illető feddhetetlen és köztiszteltben álló honpolgár nem fog önnek pénzt adni, mert - kérdem - mért adna, mikor tudja, hogy nem kapja vissza? Szánalomból talán? De hiszen Lebezjatnyikov úr, aki figyelemmel kíséri az eszmék haladását, éppen a minap fejtette ki, hogy ma már a tudomány egyenesen

tiltja a részvétet. Angliában eszerint is járnak el, ott virul a politikai gazdaságtan. Kérem tehát: mért adna? És bár ön előre tudja, hogy nem ad, mégis fogja magát, elmegy hozzá, és...

- Akkor mért megyek? - szólt közbe Raszkolnyikov.

- De ha egyszer nincs már kihez, nincs már hová menjen! Mert ugye, uram, szükséges, hogy minden embernek legalább egy menedéke legyen. Van úgy mindenki néha, hogy valakihez - legyen az akárki - okvetlenül el kell mennie. Mikor az egyetlen leányom kiváltotta a sárga cédulát, én is elmentem... (mert a lányom bárcás, uram) - tette hozzá zárójelben, és valami kis nyugtalansággal pillantásában, de mikor a két fiú megint kuncogni kezdett a söntésasztalnál, és a gazda is elmosolyodott, gyorsan és szemmel láthatólag megnyugodva, hozzátette: - Nem baj, uram, nem baj, ám billegessék fejüket, engem nem bántanak vele, mivelhogy mindent tudnak már régen, és különben is minden titok napvilágra kerül. És nem megvetéssel, hanem alázattal viselem ezt. Ám legyen. „Íme, az ember!” Engedjen meg egy kérdést, fiatal barátom: kimondaná ön... vagy nem, hadd fejezzem ki erősebben, világosabban: ki *merné* ön mondani, ahogy engem most itt lát, hogy nem vagyok disznó?

A fiatalember nem válaszolt.

- Nos, uram - folytatta a szónok szilárdan, sőt megnövekedett méltósággal, miután ismét kivárta, míg a kuncogás elcsitul körülötte -, ha én disznó vagyok is, ő úri dáma; én barom ábrázatát viselem, de hitvestársam, Katyerina Ivanovna, nagy műveltségű hölgy és törzstiszt leánya. Legyek bár én aljas gazember, de ő vele született és a neveléssel még nemesült, magasztos érzelmekkel teljes. Mindamellett... Ó, ha csak egyszer megszánna! Mert, kedves uram, kedves jó uram, ugyebár minden embernek legalább egyvalakije kell hogy legyen, aki szánja! És Katyerina Ivanovna, ámbár fennkölt lelkületű úrihölgy, de igazságtalan... Jól tudom én, hogy amikor a hajamat tépázza, nem egyébért cselekszi ezt, mint szíve keserűségében. Mert restelkedés nélkül kimondom újra: megtépázza az üstökömet, fiatal barátom - jelentette ki komor méltósággal, mikor ismét kuncogást hallott a háta mögött. - De, édes Istenem! Ha csak egyszer, egyetlenegyszer... Nem, nem, ez mind hiú beszéd, nincs panaszolnivalóm, mivelhogy több ízben teljesült a kívánságom, több ízben megszántak, de hát... ez a bélyeg rajtam! Baromnak születtem!

- Annak bizony - mormogta ásítva a kocsmáros.

Marmeladov öklével az asztalra csapott.

- Igen, ezt a bélyeget hordozom! Tudja-e, uram, hogy még a harisnyáját is elittam? Nem a cipőjét, az még valahogy beillett volna a dolgok rendjébe, de a harisnyáját! Meg a kecskeszőr kendőjét is elittam, a régit, amit ajándékba kapott, nem is tőlem. És egy hideg kuckóban lakunk, meg is fázott a télen, köhögni kezdett, még vért is köp. Három kicsi gyerekünk van, Katyerina Ivanovna reggeltől estig dolgozik, súrol, mos meg gyerekeket mosdat, mert megszokta a tisztaságot kicsi korától fogva, és gyenge a melle, tüdőbajra hajlamos, és én ezt mind átérzem. Vagy azt hiszi talán, hogy nem érzek vele? Mennél többet iszom, annál erősebben érzem, azért is iszom, mert ezt az érzést, a szenvedést keresem. Nem vigadni akarok én, csak ezt a fájdalmat érezni... Iszom, mert nagyon akarok szenvedni. - Fejét az asztalra hajtotta, mint aki lemondott mindenről.

De aztán fölegyenesedett, és folytatta:

- Az ön arcán is bánatot látok, fiatalember. Ahogy bejött, mindjárt leolvastam az arcáról, és ezért kezdtem beszélgetést önnel. Amikor itt most életem történetét feltártam, nem azért tettem, hogy eme naplopók előtt mutogassam magamat, hiszen ők amúgy is mindent tudnak rólam, hanem mert egy finom lelkű, művelt embert keresek. Tudja-e, uram, hogy hitvestársam

a kormányzósági nemesi leánynevelő intézet növendéke volt, és a záróünnepélyen selyemkendővel táncolt a kormányzó és más előkelő személyiségek előtt, amiért aztán aranyéremmel és díszoklevéllel tüntették ki? Az érmet... hm... az érmet eladtuk már régen, de az oklevelet mindmáigládájában őrzi, és a minap megmutatta háziasszonyunknak. Örökös civódásban él a szállásadónkkal, de mégis szükségét érezte, hogy valaki előtt büszkélkedjék, a letűnt szép napokat emlegesse. És én nem ítélem el, nem ítélem el, mivelhogy ez az utolsó, ami emlékeiből megmaradt, a többi mind porrá lett! Igen, ő büszke hölgy, heves és hajthatatlan. Maga súrolja a padlót, és száraz kenyéren él, de a tiszteletlenséget nem tűri. Ezért nem bocsátotta meg Lebezjatnyikov úr gorombaságát, és mikor Lebezjatnyikov úr emiatt megütötte, nem is annyira az üteg, mint inkább a sérelem miatt ágynak esett. Özvegyasszony volt már, amikor elvettem három gyerekkel... kicsi, kisebb, legkisebb. Első férje egy gyalogostiszt volt, szerelemből ment hozzá, megszökött vele a szülői házból. Kimondhatatlanul szerette a férjét, de az rákapott a kártyára, bíróság elé került, és aztán meg is halt. A vége felé már verte a feleségét, és ámbár Katyerina Ivanovna ezt nem bocsátotta meg, amit hiteles okmányokkal bizonyíthatok, mind a mai napig könnyezve emlegeti, vele példálózik előttem, és én ennek örülök, uram, örülök, hadd higgye, hogy valaha boldog volt, még ha ez csak képzelődés is...

...És magára maradt három kicsi gyermekével azon a távoli, vad vidéken, ahol én akkor szolgáltam. Olyan kétségbeejtő nyomorúságban volt, hogy noha sok viszontagságot láttam már életemben, leírni se tudom. Egész rokonsága megtagadta. No meg büszke is volt, túlon túl büszke. És akkor én, aki ugyancsak özvegy voltam már akkor - egy tizennégy éves leánykám maradt az első feleségem után -, akkor én, édes uram, megkértem a kezét, mivel nem nézhettem a szenvedését. Abból ítélni lehet, milyen mértékű volt a nyomorúsága, hogy művelt, jó nevelésű, előkelő származású hölgy léte hajlandó volt hozzám jönni! Mert hozzám jött. Igen, sírva, zokogva, kezét tördelve - de jött. Mivelhogy nem volt hová mennie. Megérti, mit jelent ez? Megérti, mit jelent az, ha nincs már hová mennünk? Nem! Ön ezt még nem értheti... Én egy álló évig becsülettel, hűségesen teljesítettem kötelességemet, ehhez nem is nyúltam - és megérintette a félpintest -, mivelhogy érző szívű ember vagyok. Ámde ez mind kevés volt. És ráadásul még az állásomat is elvesztettem, ugyancsak nem a magam hibájából, hanem létszámcsökkentés következtében. És akkor már hozzányúltam!

...Másfél éve lesz, hogy sok hányódás, számos viszontagság után ebbe az emlékművekkel ékes, pompás fővárosba kerültünk. Itt végre állást is kaptam. Kaptam és megint elveszítettem. Érti, uram? Ezúttal már a tulajdon hibámból vesztettem el, mivelhogy előtűnt a bélyeg, amellyel meg vagyok jegyezve... És most egy kuckóban tengődünk, Amália Fjodorovna Lippewechselnél, de hogy azt is miből fizetjük, és miből élünk, nem tudom. Még sokan laknak ott kívülünk... Ó, Szodoma, uram, leírhatatlan... Hm... hát igen... Időközben felnőtt az első házasságomból való lányom. Hogy az mit szenvedett a mostohájától, amíg felnőtt, arról inkább hallgatok. Mivelhogy Katyerina Ivanovna, ámbár telve van fennkölt érzelmekkel, heves, ingerlékeny, és gyorsan jár a keze. Így van ez, uram! De erről nincs mit beszélni. Nevelésben tehát, mint ezek után gondolhatja, nemigen részesült Szonyecska. Négy évvel ezelőtt megpróbáltam a földrajzot és világtörténelmet átvenni vele, de mivel az én ismereteim sem valami alaposak, és megfelelő segédeszközökkel se rendelkezttem... ami könyvem volt is... hm... szóval, a könyveim sincsenek már meg... Így aztán abbamaradt az egész tanulás. Kürosz perzsa királynál megálltunk. Ő aztán később már érett fejjel, elolvasott néhány romantikus tartalmú könyvet. Most nemrég Lebezjatnyikov úr révén is kapott egyet, Lewis *Fiziológiá*-ját... méltóztatik ismerni? Azt nagy érdeklődéssel olvasta, sőt nekünk is felolvasott belőle egyes részleteket: íme, ennyiből áll a műveltsége...

...És most engedjen meg egy bizalmas kérdést, uram: mit gondol, mennyit kereshet egy szegény, de tisztességes lány, tisztességes munkával? Tizenöt kopejkát se tud megkeresni

naponta, ha tisztességes, és nincs valami különös tehetsége. És akkor is reggeltől estig dolgozhat, megállás nélkül. Ott van kérem az a Klopstock államtanácsos, Ivan Ivanovics Klopstock... hallotta hírét bizonyosan? Nemcsak hogy a pénzt nem adta meg a lányomnak mind a mai napig a hat darab hollandus ing varrásáért, de még csúfosan ki is kergette, dobbantott, és sértő szavakkal illette, mert állítólag az ingek gallérját nem jó méretre és ferdén varrta. Otthon meg éhesek a gyerekek. És Katyerina Ivanovna kezét tördelve járkál a szobában, orcáin kiüt a két piros folt, mint ennél a betegségnél mindig. „Itt élőködöl - azt mondja neki -, velünk eszel, iszol, melegszel” - pedig hát mit egyék, igyék, mikor a kicsik se láttak egy falat kenyeret se három napja. Én meg ott fekszem... mit tagadjam, kérem, részegen feküdtem akkor ott. Egyszer csak hallom, hogy Szonya azt kérdi (sose felel, és olyan szelíd hangocskája van... a haja is halványszőke, az arca sovány és mindig sápadt!), azt kérdi tőle: „Hát akkor? Talán mégis elszánjam magam arra, Katyerina Ivanovna?” Mert Darja Francovna, egy rosszféle nőszemély, akit jól ismernek a rendőrségen is, már háromszor puhatolózott a háziasszonyunk útján. „Hát aztán? - feleli gúnyosan Katyerina Ivanovna. - Mit őrzöd annyira? De nagy kincs!” Ne ítélje el, kedves uram, ne ítélje el. Nem józan fejvel mondta ő ezt, csak a nagy felindulás meg a betegség, a kenyérért síró kicsik... és inkább csak bántani akart a szóval, nem igazán gondolta... Ilyen a természete, hiába. Ha egy gyerek elsírja magát, még ha éhségtől sír is, megveri. Egyszer csak látom, úgy hat óra lehetett, Szonyecska felkel, veszi a sálját meg a csuklyás köpenyékjét, és elmegy hazulról. Kilenc órakor már otthon volt megint. Ahogy bejön, egyenesen Katyerina Ivanovnához megy, letesz elébe harminc ezüstrubelt. Egy árva szót se szólt, rá se nézett, csak fogta a nagy zöld kasmírkendőket (van egy kasmírkendőnk, azt közösen használják), betakarta a fejét, arcát, és végigdőlt az ágyon, a falnak fordulva, csak a kis válla, teste rángatózott... Én csak feküdtem ott részegen, úgy, mint addig. Akkor látom, fiatalember, látom, hogy Katyerina Ivanovna feláll, és odamegy, ő se szól egy szót se, csak odamegy Szonyecska ágyához, egész este ott térdelt, a lábát csókolgatta, nem akart felállni... Úgy is aludtak el aztán, egymást átölelve... igen... ők ketten... együtt... én meg... részegen feküdtem, uram.

Elhallgatott, mintha elmetszették volna a szavát. Aztán hirtelen teletöltötte poharát, felhajtotta, és krárogott.

- És azóta, igen tisztelt uram - folytatta rövid szünet után -, a lányom, Szofja Szemjonovna, sárgacéduzás. Egy kellemetlen eset következtében, és mert feljelentették bizonyos rosszindulatú egyének, akiknek Darja Francovna kezére járt (állítólag azért, mert nem adtuk meg neki a kellő tiszteletet), kénytelen volt a bárcát kiváltani. És éppen emiatt nem is lakhat velünk, ugyancsak az említett esetből kifolyólag. Háziasszonyunk, Amália Ivanovna, bár annak idején ő segédkezett Darja Francovnáknak, nem akarta megtúrni a lakásban, és Lebezjatnyikov úr is... hm... hát igen... éppen Szonya miatt kaptak össze akkor Katyerina Ivanovnával. Előbb ő maga is közeledni próbált Szonyecskához, de most egyszerre féltetni kezdte tőle a becsületét. „Hogyan? Én, nagy műveltségű ember létemre, egy ilyenekkel lakjam egy fedél alatt?” Katyerina Ivanovna ezt nem hagyta szó nélkül, pártjára kelt Szonyecskáknak... Szóval, így történt... És most Szonyecska inkább csak alkonyat után jön fel hozzánk, támogatja Katyerina Ivanovnát, amennyire erszényéből telik... Kapernaumov szabónál lakik, ott bérelt szobát... Kapernaumov sánta ember és dadog, meg a sok gyereke is mind dadog, a felesége is... Egy szobában lakik az egész család, de Szonyának megvan a külön szobája, válaszfalal... Hát igen, földhözragadt szegény népség, és dadognak... Én akkor, másnap reggel, ahogy felkeltem, felöltöztem a rongyaimba, két kezemet az égre emeltem, és elmentem Ivan Afanaszjevics öméltóságához. Ismeri öméltóságát? Nem? Ó, akkor egy Istennek tetsző embert nem ismer! Mint a viasz, fiatal barátom, mint az olvadó viasz, Isten színe előtt. Könnybe lábadt a szeme, amíg végighallgatni kegyeskedett. „No, Marmeladov, azt mondja, egyszer csalatkoztam

benned, de nem bánom, visszafogadlak, a magam felelősségére.” Igen, így mondta. „Erre gondolj majd, és most isten áldjon!” Megcsókoltam a lába porát, persze, csak gondolatban, mivel a valóságban nem engedte volna, hiszen magas méltóságot visel, és az új állameszmék és a művelődés híve. Hazamentem és elmondtam, hogy újra hivatalba lépek, fizetést kapok. Ó, micsoda öröm volt az!

Megint elhallgatott nagy felindulásában. Éppen akkor egész iszákos banda érkezett az ivóba, máris alaposan elázva, kintorna szólt a lejáratnál - mert azt is hoztak -, és egy hétéves gyerek nyekegő hangon a *Kis tanyám*-at énekelte. Az ivó megtelt lármával, a kocsmáros meg a kiszolgáló személyzet az új vendégek körül forgolódott, de Marmeladov nem hederített rájuk, újra nekikezdett, folytatta, ahol elhagyta. Látszott, hogy ereje fogytán, de mennél részegebb volt, annál nagyobb kedvvel beszélt. Utolsó hivatali sikereinek emléke felvillanyozta, még az arca is fényes lett. Raszkolnyikov figyelmesen hallgatta.

- Ez, uram, öt héttel ezelőtt történt. Igen, mihelyt Katyerina Ivanovna és Szonya megtudták, mintha csak a mennyországba kerültem volna egyszerre. Azelőtt, ha otthon hevertem, mint a barom, csak szidást hallottam, most meg: lábujjhegyen járnak, csitítják a gyerekeket: „Szemjon Zaharics elfáradt a hivatalban, lepihent, csitt!” Reggel, mielőtt elmegyek, tejszínes kávéval itatnak. Igen, uram, valódi tejszint hoztak mindennap, hallott már ilyen! És hogy tudtak tizenegy és fél rubelért teljes szolgálati egyenruhát keríteni, sehogy se fér a fejembe: csizma, kalikóing, elsőrendű minőség, szolgálati mundér, minden kifogástalan. És összehozták tizenegy és félért, megfoghatatlan. Első nap délben hazamegyek, és látom, hogy Katyerina Ivanovna két tál ételt készített, levest és füstölt húst tormával, azelőtt ilyesmiről álmodni se mertünk. Nincs egy szál ruhája, így van, ahogy mondom, uram, semmije sincs, de akkor úgy kiöltözött, mintha vendégségbe készülne. És nem mintha lett volna mit felvennie - csak úgy, semmiből: egy kis fésütködés, tiszta gallérka, kézelő, és mintha kicserélték volna, megfiatalodott, megszépült. Szonyecska, a galambom, csak pénzzel segíthetett: egyelőre jobban teszi, ha nem jár fel hozzánk, azt mondja, legföljebb alkonyat után, amikor nem látják. És ezt hallgassa meg, uram. Ebéd után ledőlünk aludni, és képzelje csak, Katyerina Ivanovna nem állhatta meg, alig egy héttel azelőtt csúnyán összekaptak a háziasszonnyal, de most mégis meghívta egy csésze kávéra. Két óra hosszat ültek együtt, és mind csak erről suttogtak. „Most hát Szemjon Zaharics megint hivatalba jár, fizetést kap. Személyesen jelentkezett öméltóságánál, öméltósága a többit mind váratta, őt karon fogta, és bevezette a szobájába, az egész hivatal szeme láttára.” Hallja ezt, kedves uram? Hallja? „Nem felejtettem el az érdemeit, Szemjon Zaharics - azt mondja neki -, ámbár tudom, hogy van egy sajnálatos jellemhibája, de mivel most megfogadta, és különben is nehezen boldogulunk maga nélkül (ehhez mit szól, uram?), megbízom a becsületszavában!” Ez persze mind mese, egyszerűen kitalálta, és nem tetszélgezésből mondta, csak engem akart dicsérni. Igen, uram, ő maga is elhitte, a tulajdon képzelődésével vigasztalódott, szavamra mondom. Nem hibáztatok, nem tudom hibáztatni... Mikor hat nappal ezelőtt az első fizetésemet, huszonhárom rubel és negyven kopejkát hiánytalanul hazavittem, aranybogarának nevezett. „Ó, te, aranybogaram!” És négy szemközt mondta, érti ezt, uram? Pedig hát, mi van énrajtam szép? Micsoda férj vagyok én már? Még az arcomat is megcsípte! „Ó, te... aranybogárkám!”

Elhallgatott és mosolyogni próbált; majd hirtelen megremegett az álla. De nem hagyta el magát. Ez a kocsmáros, a pálinkás flaskó, a züllött ember, aki szénaszállító dereglyén hál már ötödik éjszaka, és milyen beteges gyengédséggel szereti a feleségét, családját - egészen megzavarta Raszkolnyikovot. Feszülten figyelt, de valami kínoztta közben. Már megbánta, hogy idejött.

- Kedves uram, kedves, jó uram! - kiáltott fel Marmeladov, mihelyt erőt vett magán. - Lehet, hogy önnek is csak nevetség mindez, mint a többinek itt, és csak untatom családi életemnek ostoba és szerencsétlen apróságaival. De nekem nem nevetség. Mivelhogy én mindezt átérzem... És életemnek azon a paradicsomi napján, és akkor egész este, magam is röpké álmképeket kergettem. Hogy mindent rendbe teszek, a gyerekeket felruházom, az asszonynak nyugságot szerzek, egyetlen leányomat kimentem a becstelenségből, és visszahozom a család keblére... És még sok... még sok mindent... Megbocsátható, uram... És akkor - megremegett, felkapta a fejét, és merőn nézett Raszkolnyikovra -, és akkor, uram, már másnap, mind e szép tervezgetés után, vagyis pontosan öt nappal ezelőtt, estefelé, ravasz fortélyal, mint az éjjeli tolvaj, eloroztam Katyerina Ivanovnától a láda kulcsát, kivettem, ami még megvolt a hazahozott fizetésemből, hogy mennyi, nem is tudom, és tessék! Nézzen rám... Vége! Öt napja nem voltam otthon, azóta keresnek, a hivatalnak is vége, a szolgálati mundér ott maradt a kocsmában, az Egyiptomi hídnál, ezt a maskarát adták helyette... Mindennek vége...

Öklével a homlokára csapott, fogát összeszorította, és szemét lehunyva, keményen az asztalra könyökölt. De már egy perc múlva megváltozott az arca, valamilyen erőltetett huncutsággal, kihívó arcátlansággal nézett Raszkolnyikovra, és elnevette magát:

- Ma Szonyánál voltam. Pénzt kértem, tőle egy kis itókára... hehehe...

- Tán csak nem adott? - kérdezte egy új vendég, és jót röhögött.

- Ezt a fél pintet az ő pénzén vettem - mondta Marmeladov, csak Raszkolnyikovhoz intézve a szót. - Harminc kopejkát kotort elő a zsebéből, az volt minden pénze, láttam. Egy szót se szólt, csak némán rám nézett... Ezen a földön nem... csak odafönn tudnak így szánni, siratni egy embert... szemrehányás nélkül... szemrehányás nélkül... Ez jobban fáj, uram, mintha szidalmaznak... Harminc kopejkát adott, igen... pedig hát neki is kell most, igaz-e, édes uram? Hiszen vigyázni kell, hogy mindig tisztán járjon... Ez a nagy tisztaság sokba kerül ám! Megszépítőszert is kell, anélkül nem lehet... Keményített alsószoknya, és olyan ravasz kis cipellő, amelyik megfogja a szemet, mikor átlép egy tócsán, és kivillan a bokája. Megérti ezt, uram? Megérti, mit jelent ez a tisztaság? És látja, én, a tulajdon édesapja, kiveszem a zsebéből a harminc kopejkáját, itókára! És eliszom, uram! Már el is ittam! Ki szánná meg az ilyen embert, ki? Ön talán sajnál most engem? No, mondja, sajnál, vagy nem? Hehehe...

Tölteni akart, de nem volt már mit, üres volt az üveg.

- Mért szánjunk, mi? - kiáltotta oda neki a kocsmáros, aki éppen bejött.

A vendégek röhögtek, és szidták is. Kiröhögte és szidta, aki hallgatta, meg az is, aki nem hallgatta. A kiszolgált hivatalnoknak már a külseje is olyan volt, hogy ha ránéztek, nevetniük kellett.

- Hogy mért szánjatok? Miért? - jajdult fel Marmeladov, és két karját előrenyújtva felállt, most már valóságos elragadtatásban, mintha éppen erre a szóra várt volna. - Hogy mért szánj, azt kérded? Igazad van, ne szánjatok, nem érdemlem. Inkább feszítsetek meg, feszítsetek keresztre, ne szánjatok. Feszíttesd meg őt, te bíró, és megfeszítvén, szánjad. Akkor magam adom a kezedbe magam, mivelhogy nem a vigasságot szomjúhozom, hanem a fájdalmat és a könnyeket! Vagy azt hiszed, te csapláros, hogy a flaskód örömömre volt? Bánatot, csupáncsak bánatot, könnyet kerestem a pohár fenekén, és megízleltem, megtaláltam. Szánjon meg bennünket az, aki mindnyájunkat megszánt, aki megért mindent és mindeneket, ő az egyedüli, egyedüli bíró. És eljön ama napon és megkérdi: „Hol a leányzó, aki rossz, köhögős mostohájáért és a más gyerekeiért eladta magát? Hol a leányzó, aki hitvány, részeges, földi szülőapját megszánta, nem irtózáván annak baromiségától?” És így szól hozzá: „Jöjj, egyszer már megbocsátottam neked, egyszer már megbocsátottam, és most ismét megbocsátatnak neked a

te számos bűneid, mivelhogy nagy szeretet vagyon tebenned...” És megbocsát az én Szonyámnak, tudom, hogy megbocsát neki. A szívem már akkor megsúgta, amikor most nála voltam... És ítél mindenenket, megbocsát a jóknak és rosszaknak, a bölcseknek és együgyűeknek... És mikor valamennyivel végzett, bennünket is maga elébe szólít. „Jöjjetek - mondja -, jöjjetek, ti is, ti részegesek, gyengék, szégyentelenek!” És elébe járulunk mindannyian, restelkedés nélkül, megállunk előtte. Ő pedig szól: „Mocskosak vagytok ti, baromnak ábrázatát és annak bélyegét viselitek, de azért most jöjjetek énhozzám.” Mire a bölcsek és józan elméjük felemelik szavukat: „Uram, mért bocsátod ezeket a színed elé?” Ő pedig így felel nekik: „Azért, ti bölcsek, azért, ti józan elméjük, mert nincsen közöttük egy is, aki magát erre méltónak ítéli!” És kezét nyújtja felénk, mi pedig ráborulunk sírva... és mindent megértünk! Igen, akkor megértünk mindent! És a többiek is... Katyerina Ivanovna is mindent megért. Uram, jöjjön el a te országod!

Lerogyott a padra, kimerülten, elcsigázva, senkire nem nézett, környezetéről egészen megfeledkezett, gondolataiba mélyedt. Valami hatást azért keltett a szava, egy pillanatra elcsendesedett az ivó, de aztán megint csak felhangzott a röhögés, szitok.

- No, ez aztán ítélet!

- Összevissza hazudik.

- A hivatalnok úr!

És így tovább, és így tovább.

- Gyerünk, uram - mondta most hirtelen Marmeladov, és felpillantva, Raszkolnyikovhoz fordult. - Vezessen haza... A Kozel házba... udvari lépcső... Ideje. Gyerünk Katyerina Ivanovnához.

Raszkolnyikov már régen menni szeretett volna, arra is gondolt, hogy majd segít neki. Kiderült, hogy Marmeladovnak a lába sokkal gyengébb a nyelvénél, alaposan ránehezedett fiatal kísérőjére. Mindössze két-háromszáz lépés volt az út, de ahogy közeledtek a házhoz, a részeg emberen mindinkább erőt vett a zavar és a félelem.

- Nem Katyerina Ivanovnától félek - mormogta izgatottan. - Nem attól félek, hogy a hajamat tépázza, az semmi, bánom is én a hajamat. Igazán mondom. Még jobb is, ha nekem esik és megtépáz... nem attól félek... csak a szemétől... igen, a szeme... meg a két piros folt az arcán... És ahogy zihál... Láttál már ilyen beteget? Láttad, ahogy zihál... mikor izgatott? Meg a gyereksírástól is félek... Hiszen... hacsak Szonya nem vitt nekik enni... igazán nem tudom... nem tudom, mit... De az ütlegektől nem félek... Tudd meg, jó uram, az ilyen ütleg nemcsak hogy nem fáj nekem, de élvezet. Anélkül nem is tudom, hová lennék. Jobb úgy. Csak üssön. A lelkeken könnyít vele... Jobb, ha üt... Itt is vagyunk... ez a ház Kozel lakatosé. Német. Dúsgazdag... Vezess!

Átmentek az udvaron, és fel, a harmadik emeletre. Mennél feljebb értek, annál sötétebb lett a lépcsőház. Kicsi híján tizenegy óra volt, és noha Pétervárott az még nem igazi éjszaka, itt a felső emeleten koromsötétség fogadta őket.

A füstös kis ajtó a lépcső végénél tárva-nyitva állt. Gyertyacsonk világított az alig tíz lépés hosszú, szegényes szobában, az egész betel lehetett látni a lépcsőről. Szanaszét hevert minden, összevissza hányva, különösen a sok rongyos gyerekholmi. A hátsó szeglet el volt függönyözve valami lyukas lepedővel, nyilván az ágyat takarta. Nem is volt más bútor, csak két szék, egy szakadozott viaszosvásznon dívány, és előtte valami ócska fenyőfa asztal - festetlen, takaratlan, az asztal szélén, vastartóba állítva faggyúgyertya csonkja pislákolott. Szóval mégis külön szobájuk volt Marmeladovéknak, ha átjáró is, nemcsak egy kuckóban laktak. Az

ajtó, amely Amália Lippewechsel lakásának többi kis és nagy szobájába vezetett, nem volt egészen becsukva, lármáztak, zajongtak odabenn, hahotáztak. Nyilván kártya és tea mellett ültek. Egy-egy nem éppen ildomos szó is megütötte a fület.

Raszkolnyikov rögtön felismerte Katyerina Ivanovnat. Ijesztően sovány, finom alkatú asszony volt, elég magas és szép termetű, sötétbarna haja még most is gyönyörű. A két piros folt csakugyan ott égett az arcán. Fel-alá járt a kis szobában, két kezét a mellére szorítva, ajka cserepes volt, kapkodva, szaggatottan lélegzett. Szeme lázasan fénylett, de élesen, merően nézett. Most, az utolsókat lobbanó gyertya remegő fényében szinte ijesztő volt ez a hektikus, izgatott arc. Raszkolnyikov nem nézte többnek harmincévesnél. Valóban nem illett Marmeladovhoz... Nem hallotta, nem vette észre őket, félig önkívületben járkált, nem látott, nem hallott. A szobában áporodott volt a levegő, de nem nyitott ablakot, a lépcsőházból csak bűz áradt be, de a lépcsőre szolgáló ajtót nyitva hagyta. A belső szobákból sűrűn gomolygott a dohányfüst, és köhögötte, de az ajtót nem csukta be. A legkisebb lányka, olyan hatéves forma, a földön aludt, félig ülve, összekuporodva, fejét a dívány rongyaiba fúrva. A fiúcska - egy évvel idősebb nála - a sarokban zokogott és reszketett, éppen akkor verhették meg valamiért. A nagyobb, kilencéves lányka - hosszú és vékony, mint a gyufaszál, hitvány kis ingben, meztelen vállán valami szakadozott szövetköpenykével, amelyet legalább két éve varrhattak neki, térdéig sem ért már - kisöccse mellett állt a sarokban, sovány, hosszú karjával átölelte a nyakát, és csitítgatta, fülébe suttogott, mindent elkövetett, hogy a gyerek fel-feltörő zokogását elhallgattassa, és közben rettegve figyelte az anyját nagy, sötét szemével, amely sovány és riadt arcocskáján még nagyobbnak tetszett.

Marmeladov nem lépett be a szobába, az ajtóban letérdelt, és Raszkolnyikovot előretolta. Az asszony most meglátta az idegent, és szórakozottan megállt előtte, mintha felvillant volna benne e kérdés: „Hát ez meg mit keres itt?” De mindjárt azután eszébe juthatott, hogy bizonyosan nem öhozzájuk jön, hiszen a szoba átjáró, és ebben a hiszemben nem is törődött vele tovább. A lépcsőházi ajtóhoz ment, hogy becsukja, és meglátta a küszöbön térdeplő férjét. Felkiáltott.

- Ó! Te! Hazajöttél! - rivallt rá magából kikelve. - Te, akasztani való! Te söpredék! Hol a pénz? Mutasd, mennyi van a zsebedben! A ruhád is más! Hol a ruhád? Hol a pénz? Beszélj!

Nekiesett, kiforgatta zsebeit, és Marmeladov készségesen, alázatosan kitérte karját, hogy a motozást megkönnyítse. Egy kopejka se volt nála.

- Hol a pénz? - kiabált az asszony. - Uram, Teremtőm, csak nem itta el az egészset! Tizenkét rubel volt még aládában! - A férje hajába markolt, és valósággal őrzöngve vonszolta a szobába. Marmeladov engedelmesen csúszott utána térden, hogy ne kelljen erőlködni.

- És nekem ez élvezet! Igen, uram, ez nem fáj... ez élvezet, jólesik, u-ra-am! - kiáltotta, miközben hajánál fogva vonszolták, sőt, egyszer be is vágta homlokát a padlóba. A földön alvó kislány felriadt és sírt, a sarokban a fiúcska se bírta tovább, reszketni kezdett, kitért belőle a zokogás, és rémulten, görcsösen kapaszkodott a nényébe. A lányka is reszketett, mint a nyárfalevél.

- Elitta! Mind... mind elitta! - sikoltozott kétségbeesetten a szegény asszony. - A ruha se az rajta! Ezek meg éhesek! Éhesek!... - Kezét tördelve nézett a gyerekekre. - Ó, átkozott élet! Hát maga? Nem szégyelli magát?! - támadt Raszkolnyikovra. - A kocsmából jössz? Te is ittál! Együtt ittatok! Ki innen!

Raszkolnyikov sietett kifelé, egy szót se szólt. És e percben ráadásul a belső ajtót is sarkig tárták, és néhány kíváncsi benézett. Hetyke, szemtelen fejek tolakodtak be, pipával, cigarettával, hálósapkában. És feltűntek más alakok is, végig kigombolt hálóköntösben, az illetlenségig

lengén öltözve, némelyik kártyával a kezében. Kivált akkor nevettek nagyot, mikor a földön vonszolt Marmeladov hangosan kiabált, hogy neki ez élvezet. Már-már betolakodtak a szobába, de ekkor baljós rikácsolás hallatszott, és Amália Lippewechsel előfurakodott, hogy rendet csináljon a maga módján. Ráíjesztett a szegény asszonyra, mint már vagy százszor, szidta, és megparancsolta neki, hogy holnapra okvetlenül hagyják el a lakást. Raszkolnyikov, mielőtt kiment, a zsebébe nyúlt, előkotort valami aprópénzt, amit a rubeljéből visszaadtak a kocsmában, és észrevétlenül letette az ablakdeszkára. De a lépcsőn meggondolta, és vissza akart fordulni. „Ejnye, már megint bolondot csináltam! Ezeknek ott van Szonya. Nekem meg kell a pénz!” De tudta, hogy vissza már nem veheti, és ha lehetne, akkor se tenné, hát csak legyintett, és hazament. „Szonyának szépítőszert is kell - folytatta keserű mosollyal, ahogy az utcán lépkedett. - Sokba kerül az a nagy tisztaság... Hm... és ha Szonyecska ma véletlenül üres kézzel jön haza? Hiszen a vadászszerencse változó, nem akad mindig rőt vad... Nem fizet az aranybánya... És akkor az én pénzem nélkül felfordulhatnak éhen... Hajhaj, Szonya... Ezek aztán jó kutat ástak maguknak, van honnan merítsenek. És merítenek is. Most már megszokták. Előbb jajgattak, aztán megszokták. Az ember, amilyen aljas, mindent megszokik.”

Elgondolkozott.

- És ha ez hazugság? - fakadt ki önkéntelenül. - Ha nem igaz, hogy az ember *aljas teremtmény*, legalábbis nem az egész emberi nem? Akkor a többi mind előítélet, félelem szülte rémkép, nincsenek ilyen tilalmak. Ennek így kell lennie!

Másnap későn ébredt, nyugtalan és nem pihentető álom után. Keserű szájjal, ingerülten, haragosan ébredt, és gyűlölettel nézte a szobáját. Szűk kis ketrec volt, hat lépés hosszú, és igazán siralmas; a sárgult, poros tapéta mindenütt leszakadozott a falról, és a mennyezet olyan alacsony volt, hogy magas termetű ember szinte félt felállni a szobában, azt hitte, beveri a fejét. A bútorzat méltó a szobához: három ócska, bicegő szék, a sarokban festett asztal, rajta néhány könyv és füzet, de vastagon lepve porral - már ez is elárulta, hogy régen nem forgatták őket -, és végül egy esetlen, nagy ottomán, amely majdnem az egész falat és a szoba fele szélességét elfoglalta. Valamikor kartonhuzatos volt, de most csak rongyok lógtak rajta. Ezen aludt Raszkolnyikov, akárhányszor csak úgy, amint volt, ruhástul, lepedő nélkül, a régi kopott diákköponyegével takarózva, egyetlen kispárnán, amely alá begyűrte minden fehérműjét, tisztát és viseltet vegyest, hogy magasítsa a feje alját.

A dívány előtt kisasztal állt.

Mélyebbre már nemigen juthatott, nagyobb piszokban nem élhetett volna, de mostani lelkiállapotában majdnem jólesett neki. Kerülte az embereket, visszahúzódott, mint a teknős a házába. Ha a szolgálót meglátta, akinek kötelessége volt takarítani nála, s olykor benézett hozzá - már rángatózott az arca, és felkavarodott az epéje. A mániákusok vannak így sokszor, akikben gyökeret vert egy kényszerképzet. Háziasszonya már két hete nem küldött neki ebédet; ezt mindaddig nem tette szóvá, noha éhezett. Nasztaszja, a szakácsné és a háziasszony egyetlen szolgálója nem is bánta, hogy a szobaúr ilyen kedvében van - egészen beszüntette a takarítást, talán ha egyszer egy héten eszébe jutott úgy-ahogy kisepergetni. Most éppen ő keltette fel.

- Kelj fel, te, meddig alszol? - kiáltotta a fülébe. - Mingyár tíz óra. Teát hoztam. Iszol egy csészével? Hisz mozogni se bírsz már az éhségtől!

A szobaúr kinyitotta szemét, összerezte, és megismerte Nasztaszját.

- Tea? A háziasszony küldte? - kérdezte, és lassan, keserves ábrázattal felkönyökölt.

- A háziasszony! Majd éppen!

Elébe tette a másodszer felöntött teát a maga repedt kis kannájában, két darab sárga cukrot is adott hozzá.

- Te, Nasztaszja, fogd ezt - mondta a diák, zsebéből előkotorva pár darab rézpénzt (most is ruhástul aludt) -, hozz egy zsemlét nekem, meg a hentestől is hozhatnál egy kis kolbászt az olcsóból.

- Zsemlét, azt hozok mingyár, de kolbász helyett nem akarsz egy tányér káposztalevest? Jó még, tennapi. Félretettem neked az este, de nagyon későn jöttél. Jó kis leves.

Mikor a levest behozta, és Raszkolnyikov hozzálátott, melléje telepedett az ottománra, és megeredt a nyelve. Falusi lány volt, és nagyon beszédes.

- Tudod-e, hogy Praszkovja Pavlovna be akar panaszkodni a rendőrségen?

A fiatalember komoran összevonta a szemöldökét.

- A rendőrségen? Mi baja velem?

- Hát amér nem fizetsz, és nem is takarodsz ki. Ez a baja. Nem nehéz kitalálni.

- A fenébe, még csak ez kellene - zsémbelt magában a diák, fogát csikorgatva. - Nem, ez most nem jókor jönne... Ostoba néember - mondta aztán hangosan. - Még ma bemegyek hozzá, beszéllek vele.

- Ostoba, hát persze. Ő is az, meg én is. De hát te meg az okos fejeddel csak heversz itt, mint a zsák, nem látni a nagy tudományodat. Azt mondod, azelőtt leckét adtál, gyerekeknek. Hát most mért nem csinálsz valamit, mi?

- Csinálok én... - felelte kelletlenül és nyersen Raszkolnyikov.

- Aztán mit, te?

- Dolgozom...

- Mit dolgozol?

- Gondolkozom - válaszolta a fiatalember komolyan, és elhallgatott.

Nasztaszja jobbra-balra dőlt nevéttében. Nevetős természetű volt, és ha rájött a kacagás, hangtalanul rázkódott, dülöngélt, amíg a gyomra is fel nem kavardott.

- No és sok pénzt gondoltál ki már, mi? - kérdezte, mikor végre szóhoz jutott.

- Csizma nélkül nem mehetek tanítani. És különben is - köpök rá.

- Te csak ne köpj a kútba, hátha magad is abbul iszol.

- A gyerekekért kopejkákkal fizetnek. Mit csinálok pár kopejkával? - folytatta kelletlenül Raszkolnyikov, mintegy önnön gondolataira válaszolva.

- Mér, te? Neked mingyár egész vagyon kéne, mi?

A diák furcsa szemmel nézett rá.

- Igen, egész vagyon - vágta rá keményen, és megint elhallgatott.

- Lassabban, te, megijeszted az embert. Jaj, de csúnyán néztél! No... hozzam azt a zsemlét, vagy nem?

- Ahogy akarod.

- Ejnye! Majd elfeledtem. Levelet kaptál tennap, mikor nem voltál idehaza.

- Levelet! Én? Kitől?

- Hogy kitől, azt nem tudom. Három kopejkát adtam a postásnak a magamébul. Megadod?

- Hozd be, hozd már az isten szerelméért! - kiáltotta izgatottan a diák. - Uram, Teremtőm!

Egykettőre ott is volt a levél. Persze hogy az anyjától, a r.-i kormányzóságból. Elsápadt, mikor a kezébe vette. Régen nem kapott levelet, de most nemcsak ez, valami más is szorongatta a szívét.

- Eriggy ki, Nasztaszja, az istenért. Nesze, itt a három kopejkád, csak eriggy, de máris!

A levél remegett a kezében, nem akarta felbontani előtte: *négyszemközt* akart lenni az anyja levelével. Mihelyt Nasztaszja kiment, ajkához emelte, megcsókolta, aztán sokáig nézte az írást a borítékon, a jól ismert, drága, apró, dőlt betűket - az anyja tanította írni-olvasni egykor. Tétovázott, mint aki fél valamitől. Végre mégis felszakította a borítékot: hosszú levél volt, két nagy árkus papiros sűrűn teleírva apró betűkkel.

Édes Rogyám! - írja az anyja. - *Két hosszú hónapja, hogy nem beszélgettem veled levélben, és ez nekem is nagyon fáj, sokszor egész éjjel gondolkodtam, nem tudtam elaludni. Remélem, nem haragszol rám, amiért akaratom ellen ilyen sokáig hallgattam. Tudod, mennyire szeret-*

lek, Dunyának és nekem te vagy mindenünk, minden reménységünk, bizodaljunk. Ki sem mondhatom, mit jelentett nekem, amikor megtudtam, hogy már hónapokkal ezelőtt otthagytad az egyetemet pénztelenség következtében, és hogy a tanítás és minden más kereseti forrásod megszűnt! De hogy segíthettek volna az évi százhusz rubel nyugdíjamból? A tizenöt rubelt, amit négy hónappal ezelőtt küldtem, mint te is tudod, a nyugdíjam terhére kölcsönözte az itteni kereskedő, Afanaszij Ivanovics Vahrusin. Jó ember, és apáddal is barátságban volt. De mivel felhatalmaztam, hogy ő vehesse át a nyugdíjamat, várnom kellett, amíg az adósság letörlesztődik, és ez csak most történt meg, úgyhogy mindeddig semmit se küldhettem. Most azonban, hála a jó Istennek, alighanem megint küldhetek majd, sőt általában elmondhatjuk, hogy ránk mosolygott a szerencse, éppen ezt akarom sietve közölni veled.

Először is, képzeld csak, drága Rogyám, a húgod már másfél hónapja itthon van velem, és többé nem is kell elszakadnunk egymástól. Megpróbáltatása, hála az égnek véget ért, de hadd mondok el sorjában, hogy most már megtudd végre mindazt, ami történt, és amit eddig eltitkoltunk előtted. Két hónappal ezelőtt írt leveledben pontos tájékoztatást kértél Dunya helyzetéről, mert olyasmit hallottál, hogy sok durvaságot kell túrnia a Szvidrigajlov úr házában - de mit felelhettem volna akkor? Ha megírom az igazat, úgy, mint van, könnyen lehet, hogy otthagysz mindent, és akár gyalog is hazajössz hozzánk, hiszen ismerem a jellemedet és érzelmeidet, tudom, nem túrted volna, hogy a húgodat bántsák. Én magam is szerencsétlen voltam, de mit tehettem? Meg aztán a teljes igazságot akkor még nem tudtam. A legfőbb nehézség az volt, hogy Dunyecska, mikor tavaly a nevelőnői állást elvállalta Szvidrigajlovéknál, kerek száz rubel előleget vett fel, és úgy állapodtak meg, hogy ezt majd levonják a fizetéséből havi részletekben. Így aztán nem hagyhatta ott az állását, amíg az adósságát le nem törlesztette. Ez az összeg - most már mindent elmondhatok, drága, egyetlen Rogyám - elsősorban azért kellett, hogy neked elküldhessem a hatvan rubelt, amit tavaly kaptál tőlünk, amikor olyan nagy szükséged volt rá. Félrevezettünk, fiam, azt írtuk, hogy Dunyecska megtakarított pénzéből vettük el, de nem így volt, és most tudodra adom az igazat, mert hiszen váratlanul megváltozott, Isten akaratából jobbra fordult a helyzetünk. Akarom, hogy tudd, mennyire szeret a húgod, és milyen aranyszíve van. Igen, Szvidrigajlov úr eleinte valóban goromba volt hozzá, az asztalnál is udvariatlanul viselkedett vele és gúnyolta. De nem szeretnék most kitérni ezekre a kínos részletekre, csak feleslegesen izgatnálak vele, hiszen mindez már a múlté. Egyszóval, noha Marfa Petrovna, Szvidrigajlov úr felesége, valamint az egész háznép jó volt hozzá és megbecsülte, Dunyecskának mégis igen nehéz sora volt, különösen amikor Szvidrigajlov úr, régi katonaszokásához híven, Bacchusnak áldozott. És mit gondolsz, mi derült ki végül is? Képzeld: a szerencsétlen bolond már régen szerelmes volt Dunyába, és szenvedélyét gorombasággal, gúnyolódással palástolta. Talán szégyellte, maga is megborzadt, hogy élemedett korú, családos férfi létére ilyen ledér szándékokat táplál szívében, és ezért ösztönösen gyűlölte Dunyecskát. De az sem lehetetlen, hogy durvaságával, gúnyolódásával csak leplezni akarta az igazságot a többiek előtt. Végül már nem bírta tovább, és odáig merészkedett, hogy nyíltan becstelen ajánlatot tett Dunyának. Jutalmat ígért neki, sőt fogadkozott, hogy elviszi egy másik faluba, esetleg külföldre. Gondolhatod, mit szenvedett szegény lány. Nem hagyhatta ott akkor mindjárt a házat, nem is csak az adóssága miatt, de mert Marfa Petrovát is kímélni akarta, tudta, hogy akkor rögtön gyanút fog, és felborul a családi béke. No és magamagát is botrányba keverte volna. Így hát ezt nem tehetette. De saját számítása szerint egyéb körülmények miatt sem szabadulhatott előbb a rettenetes házból, mint hat hét múlva. Ismered Dunyát, fiam, tudod, milyen okos, és milyen erős jellem, sokat elvisel, és még válságos helyzetekben is megőrzi lelkierejét, nem rendül meg a biztonsága. Nekem se írt meg mindent, habár sűrűn leveleztünk, nem akart felizgatni. És akkor váratlan fordulat történt: Marfa Petrova véletlenül rajtakapta férjét, amikor a kertben Dunyecskának könyörgött, és persze fordítva magyarázott mindent, Dunyát okolta, azt hitte, ő a hibás.

Borzalmas jelenet játszódott le ott mindjárt a kertben; Marfa Petrova megütötte Dunyát, nem hallgatta meg, egy álló óra hosszat kiabált vele, aztán kiadta a parancsot, hogy vigyék haza az anyjához a városba. Felrakták egy közönséges parasztszekérre, a holmiját is feldobálták, ruhát, fehérneműt, ahogy jött, össze se hajtogatva, át se kötözve. Ráadásul az eső is eleredt, csak úgy szakadt, így vitték a tizenhét versztányi úton végig, szégyenszemre, megcsúfolva.

Most már megértheted, hogy két hónappal ezelőtt kapott leveledre nem tudtam felelni. Mit is írhattam volna? Én is kétségbeestem, az igazat nem mertem megírni, nehogy búsítsalak, keserítselek, felizgassalak, mikor tenni úgyse tehetsz semmit, legföljebb magadat is bajba kevered. És Dunyecska is szigorúan megtiltotta. Csak úgy irkálni meg erről-arról, semmiségekkel megtölteni a leveletem, amikor ilyen nehéz a szívem - képtelen voltam. Egy álló hónapig rólunk pletykált az egész város, olyannyira, hogy végül már a templomba se mehettünk Dunyával a puzmogás és megvető pillantások miatt, sőt nemcsak suttogó, de hangos megjegyzéseket is hallhattunk. Ismerőseink mind elmaradtak, végül már nem is üdvözöltek az utcán, és tudomásunkra jutott, hogy néhány boltossegéd és írnok még nagyobb csúfságot tervez ellenünk: be akarják mázolni szurokkal a kapunkat. Ezért aztán a háziúr fel is szólított, hogy költözzünk ki a lakásból. És ezt Marfa Petrovnának köszönhattük, aki mindenütt mocskolta és vádolta Dunyát. Ismeri az egész várost, és abban a hónapban minduntalan megjelent itt a kocsjaja, no meg különben is fecsegő természetű, szereti kiteregetni családi ügyeit, kivált az urára panaszodik fűnek-fának, ami igazán nem szép, ő kürtölte szét a históriát, úgyszólván rövid idő alatt tudta nemcsak az egész város, hanem az egész járás. Én belebetegedtem, de Dunyecska erősebb nálam. Csak láttad volna, hogy viselte mindezt, és még engem vigasztalt, biztatott! Valóságos angyal! De aztán, Isten irgalmából, véget ért a szenvedésünk, Szvidrigajlov úr magába szállt, megbánta vétkét, és nyilván megsajnálta Dunyát, mert ártatlanságának kétségtelen bizonyítékát Marfa Petrovna elé terjesztette, vagyis megmutatta neki Dunya levelét. Ezt a levelet Dunya még a kerti jelenet előtt írta, és maga adta át Szvidrigajlov úrnak, mert más módon nem térhetett ki a nyilatkozatai elől, nem kerülhette el a titokban való találkozást, amelyért esedezett. Mélységes felháborodással és a leghevesebb szavakkal szemére lobbantja, hogy Marfa Petrovnával apa és családfő létere ilyen nemtelenül viselkedik, és végül elébe tárja azt is, hogy szívtelenség egy anélkül is szerencsétlen, védtelen leányt még gyötörni, még szerencsétlenebbé tenni. Egyszóval, drága Rogyám, ez a levél olyan nemes és megindító, hogy zokogtam, mikor olvastam, és ma sem tudom még könnytelen szemmel olvasni. No és a cselédek is, akik természetesen sokkal többet láttak és tudtak, mint gazdájuk hitte (ez már így szokott lenni) - egytől egyig mind Dunya ártatlansága mellett tanúskodtak.

Marfa Petrovnát ez meghökkentette, és mint ő maga mondotta nekünk: „másodszor szíven ütötte”, viszont teljesen meggyőződött Dunya ártatlanságáról. Másnap, vasárnap, egyenesen a templomba hajtatott, és térden állva, könnyezve kérte az Istenanyát, hogy adjon erőt neki az új megpróbáltatást elviselni és kötelességét teljesíteni. A templomból pedig nem ment senkihez látogatóba, hanem egyenesen hozzánk jött, és elmondott mindent, keservesen sírt, szántabánta bűnét, megölelte Dunyát, és kérte, hogy bocsásson meg neki. Még akkor délelőtt mindjárt sorra járta a város házait, és mindenütt a leghízelgőbb kifejezésekkel, könnyek között hangoztatta Dunya ártatlanságát, magasztalta, hogy milyen fennkölt érzésű, és milyen szépen viselkedett. Sőt nem érte be ennyivel, mindenkinek megmutatta, és hangosan felolvasta Dunya saját kezű levelét, még másolatot is készített róla (ami szerintem már felesleges volt). Több napjába került, amíg ilyenformán végiglátogatta az egész várost. Egyesek nehezteltek, hogy másokat előnyben részesít, ezért aztán kénytelen volt megállapítani a sorrendet, és így most már ki-ki előre tudta, hogy Marfa Petrovna mely napon, hol olvassa fel a levelet. Minden alkalommal megjelentek azok is, akik már néhányszor hallották - a maguk otthonában és más,

akkor soron volt ismerősöknél. Véleményem szerint ebből sok mindent elhagyhatott volna, de Marfa Petrovna már ilyen, hiába, és ami igaz, az igaz: sikerült Dunya becsületét tisztára mosnia, az egész csúfság, a históriának minden szégyene most már a főbűnösre, a férjére hárult. Igazán mondom, szinte megsajnáltam, szerintem túlságosan szigorúan bántak a szerencsétlen bolonddal. Dunyát akkor mindjárt több helyre is hívták nevelőnőnek, de nem fogadta el. És ami a fő: kitüntető tisztelettel viseltettek iránta az emberek. Elsősorban ezek a dolgok készítették elő a váratlan eseményt, amely, hogy úgy mondjam, egész életünket megváltoztatja.

Tudd meg, drága Rogyám, hogy húgodnak megkérték a kezét, és máris kimondta az igent, amit sietek ezúton közölni veled. És, noha a megkérdésed nélkül történt minden, remélem, nem neheztelsz se énám, se Dunyára, hiszen magad is látni fogod a tényekből, hogy nem volt módunk várni, és a te válaszdótl függővé tenni a dolgot. Azonkívl látatlanban nem is ítélted volna meg olyan pontosan a helyzetet. Tehát ez történt. A vőlegény Pjotr Petrovics Luzsin, már udvari tanácsos és távoli rokona Marfa Petrovnának, aki segítségére is volt ebben a dologban. Éppen övele üzente Pjotr Petrovics - ez volt a kezdet -, hogy szeretne megismerkedni velünk. Fogadtuk is, természetesen, annak rendje-módja szerint, nálunk kávézött, és már másnap levelet írt, amelyben igen udvariasan megkéri Dunya kezét, és határozott választ kér sürgősen. Tevékeny és igen elfoglalt ember, most éppen Pétervárra siet, úgyhogy minden perce drága. Előbb, persze, meghökkentünk, hiszen igazán hirtelen és váratlanul ért benniünket a dolog, akkor egész nap csak tanakodtunk, fontolgattunk. Megbízható, jó jövedelmű ember, két hivatala van, és máris vagyonos. Igaz, hogy negyvenöt éves, de elég megnyerő külsejű, bizonyosan tetszik még a nőknek, általában tekintélyes, komoly úriember, bár egy kicsit mogorva és talán gőgös. De lehet, hogy csak első pillantásra látszik ilyennek. Igen, figyelmeztetni is akarlak, édes Rogyám, ha Pétervárott találkozol vele, ami hamarosan bekövetkezhet, ne ítélj szokásod szerint túl gyorsan és hevesen, ha első látásra esetleg valami nem tetszenék rajta. Ezt csak úgy megjegyzem, minden eshetőségre, mert majdnem bizonyos vagyok benne, hogy rokonszenvesnek találod. Különben is, ha valakit, akárki legyen az, meg akarunk ismerni, fokónként, óvatosan kell hozzá közelednünk, nehogy elfogultan, tévesen ítéljünk, amit később aztán igen nehéz jóvátenni, elsimítani. És Pjotr Petrovics, legalábbis sok minden erre mutat: igen érdemes férfiú. Mindjárt első látogatása alkalmával kijelentette, hogy szigorú elvei vannak, de sokban osztja „legifjabb nemzedékünk nézeteit” (hogy az ő szavait idézzem), és mindennemű előítéletnek ellensége. Még sok egyebet is mondott, mert talán egy kicsit hiú, és szereti hallatni a hangját, de hát ez nem olyan nagy bűn. Én, persze, a felét sem értettem, Dunya mondta azután, hogy ha nem is valami nagy műveltségű, de okos, és úgy látszik, jó ember. Ismered a húgodat, Rogyám, tudod, milyen jellemes, megértő, türelmes és nagylelkű, noha lobbanékony, amit elégszer tapasztalhattál. Valami nagy szerelemről, persze, egyiküknél sincsen szó, de Dunya, amilyen értelmes, olyan nemes érzésű is, valóságos angyal. Kötelességének fogja tekinteni, hogy férjét boldoggá tegye, az viszont a maga részéről igyekszik majd felesége boldogságát biztosítani - ebben, azt hiszem, nincs okunk kételkedni, még ha egy kicsit futtában intéződött is a dolog. De meg Pjotr Petrovics, amilyen józan gondolkodású, bizonyosan belátja, hogy a saját családi boldogsága annál szilárdabb, mennél boldogabb mellette Dunyecska. Ami pedig a jellembeli különbségeket illeti, és azt, hogy gondolkodásuk sok tekintetben eltérő (tudjuk, ez még a legboldogabb házasságokban is elkerülhetetlen) - erre nézve Dunyecska azt mondta, hogy nincs okunk aggódni, ő bizik magában, és sok mindent el tud viselni, ha viszonyuk alapján őszinte és becsületes. Nem mondom, eleinte nekem is úgy rémlett olykor, hogy Pjotr Petrovics egy kicsit tapintatlan, de lehet, éppen azért, mert egyenes ember, és mindig kimondja, amit gondol. Teszem azt, amikor másodszor volt nálunk, és Dunya már beleegyezését adta, beszélgetés közben olyasmit mondott, hogy ő, még mielőtt Dunyát megismerte, elhatározta, hogy olyan lányt fog elvenni, aki tisztességes, de semmije sincs, és kitapasztalta a nyomorúságot, mert a férj ne legyen

semmiben lekötelezve a feleségének, sokkal jobb, ha az asszony jötevőjét látja a férjében. Meg kell jegyezni, hogy ő talán enyhébb, tapintatosabb kifejezést használt, mint ahogyan én itt leírtam, mivel nem emlékszem pontosan a szavakra, de az értelme ez volt. No és nem is megdöntően mondta, csak a beszélgetés hevében, utólag ő maga is enyhíteni próbálta. Mindamellettt akkor én is megütköztem rajta, gyöngédtelenségnek éreztem, és később Dunyának is említettem ezt, de ő szinte ingerülten felelte, hogy „a szó még nem tett”, és ebben igaza is van. Mielőtt döntött volna, egész éjszaka nem aludt, és abban a hiszemben, hogy én már elaludtam, felkelt, járkált a szobában egész éjjel, és végül letérdelt a szentkép előtt, és sokáig áhítatosan imádkozott, reggel aztán közölte velem, hogy igent mond.

Említettem már, hogy Pjotr Petrovics Pétervárra készül. Fontos elintéznivalói vannak ott, ügyvédi irodát szándékozik nyitni a fővárosban. Régóta foglalkozik már különféle peres ügyekkel, panaszokkal, és éppen most, a napokban nyert meg egy nagyobb pert. Egy fontos ügye most került a Szenátus elé, már ezért is okvetlenül Pétervárott kell lennie. Így hát, drága fiam, neked is minden tekintetben hasznos lehet ez a kapcsolat. Dunyával már elgondoltuk, hogy rövid néhány nap múlva hozzáfoghatsz a pályád kiépítéséhez, és számíthatsz arra, hogy utad biztosítva van. Ó, ha álmunk teljednék! Az, olyan nyereség lenne, hogy nem tekintetjük másnak, csak a Mindenható különös kegyelmének. Dunya is folyvást erről álmodozik. Egy ízben megkockáztattuk, és szóba hoztuk ezt, de Pjotr Petrovics tartózkodóan nyilatkozott, olyasmit mondott, hogy titkára természetesen szüksége lesz, és szívesebben fizet rokonnak, mint idegennek, ha ez be tudja tölteni tisztét (még hogy te ne tudnád betölteni!), de ugyanakkor kétségesnek látta, hogy egyetemi elfoglaltságod mellett az irodai munkára elég időd jusson. Akkor nem is beszélünk erről többet, de Dunyecska egyébre se gondol azóta. Néhány napja lázasan szövi a terveket, azt is kitervelte már, hogy később Pjotr Petrovics munkatársa, sőt az iroda társtulajdonosa is lehetsz. Együtt vizitek a nagy pereket, annál inkább, mert hiszen te magad is a jogi fakultást végzed. Én, Rogyám, egyetértek veled, osztozom terveiben, bizakodásában, mert igen nagy valószínűséget látok bennük. Ha Pjotr Petrovics egyelőre tartózkodóan viselkedik is, ami érthető (hiszen még nem ismer téged), Dunya szentül hiszi, hogy ő jó hatással lesz jövődöbeli férjére, és sikerül mindent elérnie nála, igen, ezt szentül hiszi. Távolabbi terveinkről persze óvakodtunk eddig említést tenni, kivált arról, hogy idővel esetleg társa lehetsz. Amilyen gyakorlati ember, talán nagyon is ridegen fogadná, haszontalan álmodozásnak vélné terveinket. Reméljük azt is, hogy az ő jóvoltából pénzzel is támogathatunk majd, amíg az egyetemen vagy, de persze ezt a világeért se mondtuk neki, egy árva szóval sem. Először is azért, mert hiszen az ilyesmi később ügyis kialakul, ő maga fogja felajánlani, anélkül hogy kérnénk (szép is volna, ha ennyit se tenne meg Dunyecskának), de meg te ügyis hamarosan a jobb keze leszel az irodában, és akkor nem jótéteményképpen kapod a támogatást, hanem megérdemelt fizetésekként. Dunyecska így gondolta ki, és én helyeslem. Másodszor pedig azért nem szóltunk, mert sokkal, de sokkal jobban szeretném, ha egyenrangú félként állnál veled szemben most, amikor majd először találkozunk. Mikor Dunya egyszer elragadtatással beszélt rólad, megjegyezte, hogy az ember senkiről nem ítélhet, amíg saját szemével és lehetőleg közelről meg nem nézte, és fenntartja magának a jogot, hogy akkor formáljon majd véleményt rólad, ha már találkozott veled. És mondom valamit, drága egyetlen Rogyám, most, hogy kicsit fontolgattam a dolgot, azt hiszem (és egyáltalában nem Pjotr Petrovics miatt, inkább azért, mert én már egy kicsit öregasszonyosan bogaras vagyok), azt hiszem, jobb lesz, ha az esküvőjük után is megmaradok külön a magaméban, mint ahogyan eddig voltam, és nem költözöm hozzájuk. Lesz olyan nagylelkű és jóérezsű, ebben nem kételkedem, hogy meghív majd, felajánlja házáat, hogy ne kelljen elszakadnom a leányomtól, és eddig csak azért nem szólt erről, mert magától értetődik, de akkor se fogadom el. Sokszor láttam az életben, hogy a vő nemigen szíveli az anyóást, és én nemcsak hogy senkinek sem szeretnék terhére lenni, de szívesebben élek így, függetlenül, amíg

kenyerem és két ilyen gyermekem van, mint te és Dunyecska. Ha lehet, a közeletekben szeretnék majd lakni, mert - a legjobb hírt a végére hagytam, látod - tudd meg, édes Rogyám, hogy alighanem hamarosan találkozunk mi hárman, megölelhetjük egymást végre, háromévi távollét után. Majdnem bizonyos már, hogy Pétervárra utazunk Dunyával, még nem tudom, mikor, de igen-igen hamar, talán már egy hét múlva. Attól függ, hogyan intézkedik Pjotr Petrovics; mihelyt körülnézett Pétervárott, értesít bennünket. Bizonyos okokból szeretné mentül hamarabb megtartani az esküvőt, sőt, ha lehet, még a böjt előtt, de ha ez mégsem sikerülne, úgy mindjárt Nagyboldogasszony után. Ó, micsoda boldogság lesz, ha megint szívemre ölelhetlek! Dunya lázas az örömtől, hogy viszontláthat, és egyszer tréfából azt mondta, hogy már ezért az egyért érdemes feleségül mennie Pjotr Petrovicshez. Angyal! Most nem akar írni neked, csak általam üzen, olyan sok beszélőnivalója van veled, azt mondja, hogy képtelen tollat fogni, pár sorban semmit se írhatna meg, csak felizgatná magát. Forrón ölel, és számtalan csókot küld.

Habár a közeli napokban személyesen találkozunk, mégis küldök neked valami kis pénzt, amennyit csak lehet. Mindenki tudja már, hogy Dunyecska feleségül megy Pjotr Petrovicshez, és ez hirtelen megszilárdította a hitelemet, bizonyosra veszem, hogy Afanaszj Ivanovics ezúttal hetvenöt rubelt is hajlandó lesz kölcsönözni a nyugdíjamra, úgyhogy huszonötöt, sőt talán harmincat is küldhetek neked. Szívesen küldenék többet, de félek, sok kiadásunk lesz, annak ellenére, hogy Pjotr Petrovics szíves volt utazási költségeink egy részét magára vállalni, elsősorban a poggyászatunkat és a nagy útikoffert saját költségén szállíttatja Pétervárra (úgy tudom, van valami ismerőse). Mégis számítanunk kell valamit az útra is, no meg ott sem lehetünk egyetlen kopejka nélkül, legalábbis az első napokban nem. Dunyával pontosan kiszámítottunk már mindent, és kiderült, hogy az út nem kerül sokba. Az állomásig mindössze kilencven verszta, meg is állapodtunk már egy ismerős fuvarossal, minden eshetőségre számítva, a vasúton aztán már szépen eldöcögünk harmadik osztályon, úgyhogy talán nem is huszonöt, hanem harminc rubelt sikerül küldenem. No de most már elég lesz, két árkust teleírtam, helyem sincs már. Egész hosszú história, de hát annyi esemény zsúfolódott össze! Öllelek, édes fiam, a közeli viszontlátásig, és megáldalak anyai áldással. Szeresd Dunyát, a húgodat, mint ahogyan ő szeret téged, és gondold arra, hogy végtelenül szeret, jobban, mint önnönmagát. Dunya igazi angyal, és te vagy mindenünk, fiam, minden reménységünk, bizodalunk. Csak te légy boldog, akkor mi is boldogok leszünk. Imádkozol-e még Istenhez, Rogyám, úgy, mint régen, és hiszel-e Teremtőnk és Megváltónk kegyelmében? Szívem mélyén féltetek, nem férközött-e hozzád ez az új divatú hitetlenség? Ha így volna, imádkozom érted. Emlékszel-e arra, amikor kicsi gyerekkorodban, még apád életében, mellettem térdelve gügyögted mindig a kis imádságodat? Milyen boldogok voltunk mind a ketten! Isten veled, vagyis inkább: a viszontlátásra! Öllelek forró szeretettel, és számtalanszor csókollak

sírig hű anyád,

Pulherija Raszkolnyikova

Attól kezdve, hogy a diák a levelet olvasni kezdte, szinte folyást könnyezett, de mikor a végére ért, sápadt volt, arca eltorzult, és görcsösen rángatózott, és szája körül epés, gonosz mosoly kígyózott. Fejét a hitvány, gyűrött kispárnára hajtotta, és gondolkozott, sokáig gondolkozott. Szíve vadul vert, vadul kavarogtak a gondolatai. Végül már szinte fuldokolt a szűk sárga szobában, amely inkább szekrény vagy láda lehetett volna. Tágasabb tér kellett szemének és gondolatainak. Fogta a kalapját, és kiment, de most nem vigyázott a lépcsőn, hogy senki meg ne lássa, megfeledezett erről is. A V... sugárúton át a Vasziljevskij-szigetre sietett, mintha sürgős dolga volna ott, de mint rendesen, nem látott, nem hallott, suttogott, sőt hangosan beszélt magában, amit a járókelők nagyon furcsállottak. Sokan részegnek nézték.

Az anyja levele nagyon bántotta, de a fő kérdést, a lényegét illetően egy pillanatig sem ingadozott, már olvasás közben sem. A dolgot érdemben eldöntötte, és pedig véglegesen. „Ebből a házasságból semmi se lesz, amíg én élek. Luzsin úr menjen a pokolba!”

„Mert hiszen világos minden - mormogta magában kaján mosollyal, előre élvezve elhatározása sikerét. - Nem, mamácskám, nem, Dunyecskám, engem rá nem szedtek! És még mentegetőznek, amiért nem kérdeztek meg, nélkülem döntenek! No persze! Azt hiszik, most már nem lehet felborítani az egészet! Majd meglátjuk, lehet-e, nem-e. A kifogás remek. »Ez a Pjotr Petrovics, kérem, olyan elfoglalt ember, de olyan elfoglalt, hogy a házasságba is váltott lovakon robog, még szép, hogy nem vasúton!« Nem, Dunyecskám, tudom én, látom én, mi az a *sok* beszélővel velem, azt is tudom, miről töprengtél akkor egész éjjel, fel-alá járkálva, és miért imádkoztál a kazanyi Istenanyához, aki ott áll a mamácska hálószobájában. A Golgotára nehéz az út. Hm... eszerint hát ön, Avdotya Romanovna, visszavonhatatlanul elhatározta, hogy feleségül megy az igen elfoglalt és tevékeny úriemberhez, aki máris vagyonos (*máris* - ugye, így jobban hangzik, tetszetősebb?), két hivatalt visel, osztja legifjabb nemzedékünk nézeteit, ahogyan anyánk írja, és »úgy látszik, jó ember«, mint kegyed maga megjegyzi. Ez az »úgy látszik« óriási! És ez a Dunyecska ezért a »látszik«-ért feleségül megy hozzá! Óriási! Óriási!

...És kíváncsi vagyok, mért emlegette mamácska ezt a »legifjabb nemzedékünk«-et? Egszerűen csak jellemezni akarta vele a személyiséget, vagy távolabbi célja is volt: hogy rokonszenvet ébresszen bennem Luzsin úr iránt? Ó, a ravaszok! És még egy körülményt érdekes volna kideríteni: hogy mennyit árultak el őszintén egymásnak azon a napon, azon az estén és azóta, egész idő alatt? Elhangzottak-e maguk a *szavak* nyíltan, vagy mind a kettő belátta, hogy a másik ugyanazt érzi és gondolja, tehát fölösleges mindent néven nevezni, haszontalanul kifecsegni. Alighanem inkább így lehetett, a levélből is látni: Luzsin urat mamácska is egy *kicsit* tapintatlannak érezte, és amilyen naiv ez a mamácska, nem átalotta Dunyának megszűni aggodalmait. Az, persze, megharagudott, és »ingerülten felelt«. Hát hogye! Kit ne fogna el a mérég? Mikor naiv megjegyzések nélkül is nyilvánvaló a dolog, és ha már elhatározták, hát kár minden szóért. No és ezt minek írja: »Szeresd Dunyát, Rogya, mert ő jobban szeret téged, mint önnönmagát...« Vajon nem bántja titokban a lelkiismeret, amiért a lányát kész feláldozni a fiáért? »Te vagy a bizodalunk, te vagy a mindenünk!« Ó, mamácskám!” A harag mind erősebben forrt benne; ha most véletlenül elébe kerül Luzsin úr, talán meg is öli.

„Hm... Jól mondod - folytatta, a fejében kavargó gondolatokat követve -, jól mondod: »Ha egy embert meg akarunk ismerni, fokként, óvatosan kell közelednünk hozzá.« De Luzsin úr egyszerű eset. Mindenekelőtt: »gyakorlati, és úgy látszik, jó ember«. Vagy talán kicsiség, hogy a poggyászt magára vállalta, és a nagy útikoffert a saját költségén szállíttatja Pétervárra? No, lám. Hogye volna jó? Ők ketten meg, a *menyasszony* az anyjával, egy kis muzsikot fogadnak, gyékénnyel takart szekéren utaznak (tudom, milyen, én is úgy utaztam!). Semmiség, mindössze kilencven verszta, »aztán már szépen eldöcögünk harmadik osztályon«, igen, ezer-versztányi úton. Nagyon helyes: addig nyújtózzál, ameddig a takaród ér... No de ön, Luzsin úr? Nézzük csak: hiszen az ön menyasszonyáról van szó. Tudnia kell, lehetetlen nem tudnia, hogy anyám a nyugdíjára veszi fel az útiköltséget! Értem: társas üzlet, egyenlő haszonra, egyenlő betétekre alapított kereskedelmi vállalkozás, tehát a költségeket is megfizetik: a sótkenyeret közösen, a dohányt külön, mint mondják. De még akkor is egy kicsit csalt a praktikus úriember: a poggyász olcsóbb, mint az ő utazásuk, ha ugyan nem egészen ingyen megy. És ők

ketten ezt ne látnák? Lehetséges? Vagy csak nem akarják meglátni? Mert hiszen elégedettek. Ennyivel is megelégszenek! Hátha még arra gondol az ember, hogy ez csak a virág, a gyümölcs eztán érik majd! Mert mi a legfontosabb? Nem a fukarság, a garaszkodás a fontos, hanem a *hang!* Hisz ez a jövő házasetük hangja, ez prófécia! No és mamácska mért szórja így a pénzt? Mit csinál majd Pétervárót a három ezüstrubeljével vagy a két »bankócskájával«, ahogy az a... vénasszony mondja... Hm... És miből akar élni majd azután a fővárosban? Hiszen annyit már bizonyos jelekből nyilván megsejtett, hogy Duniával *nem* lakhat együtt az esküvő után, még az első hónapokban sem. Luzsin úr, a kedves ember alighanem *elejtett* egy szót, értésére adta, bár anyácskám kézzel-lábbal tiltakozik ez ellen. »Én nem fogadom el!« Kiben bízik hát, mire számít? Talán a százhusz rubeles nyugdíjára, amiből Afanaszij Ivanovics még levonja az adósságot. Vagy meleg kendőcskéket kötöget majd, és kézelőket hímez, amíg öreg szemét egészen elrontja? Hisz a kendőcskék legfőljebb évi húsz rubellel növelik a százhuszat, ezt tudom. Így hát mégiscsak Luzsin úr nemes érzelmeiben bízik. »Ő maga fogja felajánlani, meghív a házába bizonnal.« Azt ugyan lesheted! Így vannak ezek a schilleri széplelkek mindig: utolsó pillanatig pávatollakkal ékesítik az embereket, utolsó pillanatig jóra számítanak és nem rosszra, és noha titokban sejtik, hogy az érem a másik oldalára fordul, ezt a viláért ki nem mondják, erre még gondolni sem akarnak, kézzel-lábbal tiltakoznak az igazság ellen, egészen addig a pillanatig, amíg a felékesített ember saját kezüleg fricskát nem ad nekik. Kíváncsi vagyok, van-e Luzsin úrnak rendjele? Fogadok, hogy az Anna-rend ott fityeg a gomblyukában, és ki is tűzi, mikor a kereskedőinél, vállalkozóinál ebédel. Talán az esküvőjén is feltűzi majd! Eh, vigye el az ördög.

...No jó, anyám már csak ilyen, isten neki, de hát Dunya? Igen, kedves Dunyecska, kegyedet ismerem! Hiszen a huszadik évében járt már, amikor utoljára együtt voltunk: természetét tisztán láttam. Anyánk mondja a levelében, hogy »Dunyecska sokat elvisel«. Lám, ezt én is tudtam. Már két és fél évvel ezelőtt tudtam ezt kegyedről, és két és fél év óta gondolkodom erről, éppen erről, hogy »Dunyecska sokat elvisel«. Igen, ha Szvidrigajlov urat elviselte, mindazzal, ami vele jár, hát csakugyan sokat bír. És most nyilván azt sütötték ki anyámmal, hogy el lehet viselni Luzsin urat is, akinek megvan a maga elmélete a szegény sorsból kiemelt feleségek előnyeiről és a jótékonyaságot gyakorló férjéről, sőt mi több, ezt az elméletet úgyszólván már az első találkozáskor kifejti. No jó, mondjuk, hogy »elszólta magát«, bár praktikus ember (és így valószínűleg egyáltalában nem elszólás volt, hanem éppen ellenkezőleg, le akarta szegezni ezt), de hát Dunya, Dunya? Hisz ő jól látja, milyen ember, és tudja, hogy együtt kell majd élnie vele! És Dunya inkább élne száraz fekete kenyéren és vízen, semhogy a lelkét eladja, semhogy erkölcsi szabadságát eladja a jóléért, egész Schleswig-Holsteinért sem tenné ezt, nemhogy Luzsin úrért! Nem, Dunya nem ilyen, nem ilyenek ismertem, és nem változhatott meg azóta sem!... Hát igen, nehéz a Szvidrigajlovokat elviselni, nehéz évi kétszázért nevelősködni és hányódni kormányzóságról kormányzóságra egy életen át, de én mégis bizonyosan tudom, hogy a húgom inkább elmenne négerek közé egy ültetvényeshez, vagy Lettországba béresnek egy balti némethez, mintsem hogy bemocskolja magát lelkiileg és erkölcsileg, olyan emberhez kösse az életét mindörökre, akit nem becsül, akihez semmi köze - csak a maga hasznáért! Még ha színaranyból volna is Luzsin úr, vagy hibátlan gyémántból, akkor se lenne a Luzsin úr törvényes ágyasa! De hát mért teszi mégis? Hol rejlik a ravaszság? Mi a titok nyitja? Világos: a maga kedvéért, a maga kényelméért, de még ha a halálból menekülhetne is ezen az áron - nem tenné. Viszont másért igenis, megteszi! Egy kedves, egy rajongva szeretett emberért eladja magát! Lám, ennyi az egész ravaszság! A testvéreért, anyjáért eladja magát, mindent kész odaadni! Igen, ha erről van szó, még erkölcsi tisztaságunkat is eladjuk, szabadságunkat, nyugalmunkat, lelkiismeretünket is zsibvásárra dobjuk. Vesszen az egész élet! Csak ő, az imádott lény boldog legyen! Sőt, mi több, kidolgozzuk a magunk kazuisztikáját, követjük a jezsuita példát, és ideg-óráig meg is nyugtatjuk

magunkat, elhisszük, hogy így kellett cselekednünk. Igen, kellett, a jó cél érdekében. Ilyenek vagyunk bizony, és így minden világos, mint a nap. Világos, hogy aki itt szóban forog, a fő személy, senki más, mint Rogyion Romanovics Raszkolnyikov. Hát hogyné, mikor így megalapozhatjuk a szerencsáját, megtarthatjuk az egyetemen, társtulajdonossá tehetjük az ügyvédi irodában, egész jövőjét biztosíthatjuk, sőt, később vagyont is szerezhet, tekintélyes, köztisztelőben álló férfiú lehet belőle, ki tudja, talán nagy emberként végzi életét! No és az anya? Ó, hiszen Rogyáról van szó, az ő drága, egyetlen Rogyájáról, elsőszülöttjéről! Hogyné áldozna fel egy ilyen fiúért akár egy ilyen lányt is! Ó, ti drága, igazságtalan szívek! Igen: akkor még a Szonyák sorsa sem riaszt vissza, még az sem! Ó, Szonyecska, Szonyecska Marmeladova, te, örök Szonyecska, aki voltál és leszel, míg a világ világ! De vajon felmértétek-e az áldozatot, felmértétek-e igazán? Igen? És győztek majd erővel? Meglesz-e a haszna? Van-e értelme? És tudja-e kegyed, Dunyecska, hogy a Szonyák sorsa semmivel se rosszabb a Luzsinnék sorsánál? »Szerelemről, persze, nincs szó« - írja mamácska. De mi történik akkor, ha nemcsak szerelem, de becsülés sincsen, sőt, éppen ellenkezőleg, irtózás van, és megvetés és utálat? Nem oda jutunk-e majd, hogy »neki is vigyáznia kell a tisztaságra«? Nem így van? Megérti ezt, megérti, mit jelent ez a tisztaság? Megérti, mondja, hogy a Luzsinnék tisztasága pontosan ugyanaz, mint a Szonyecskáké, sőt talán még rosszabb, még aljasabb és undorítóbb, mert hiszen kegyed, Dunyecska, mégis bizonyos jólétre számít, míg ott a pusztaság éhhalálról van szó. »Sokba, igen sokba kerül ez a nagy tisztaság«, Dunyecska! És ha mégse győzi majd erővel? Jön a megbánás, a keserűség, ó, de milyen! A fájdalom és az átok, könnyek, ó, mennyi könny, és titokban, mert hiszen kegyed nem Marfa Petrovna, igaz? És mi lesz akkor anyánkkal? Hiszen már most is nyugtalanodik, gyötrődik, hát még ha tisztán lát majd mindent! És mi lesz velem? Kinek néz engem, mondja? Nem kell az áldozat, Dunyecskám, anyácskám! Nem is lesz belőle semmi, amíg én élek! Olyan nincs! Nem fogadom el!”

Hirtelen felocsúdott és megállt.

„Nem lesz belőle semmi? De mit akarsz csinálni, hogy akadályozod meg? Talán megtiltod? Mi jogon? Mit ígérhetsz nekik a magad nevében, ami erre feljogosít? Hogy nekik szenteled egész életedet, egész jövődet, *majd ha elvégezted az egyetemet, és állást kaptál?* Ezt már hallottuk elégszer, ám vajon lesz-e belőle valaha is valami? De most? Mert most kell tenni valamit, nem érted? És mi az, amit most csinálsz? Kifosztod őket. Hiszen azt a pénzt a százrubeles nyugdíjra veszik fel, meg a Szvidrigajlov urakra! Te talán megvéded őket a Szvidrigajlovoktól és Vahrusinoktól, te jövődő milliomos, te Zeusz isten, aki sorsukat intézni kívánod? Majd tíz év múlva? Szép, de tíz év alatt anyánk belevakul a sálkötésbe meg a sírásba, elsorvad a koplalásban. És a húgod? Próbáld csak elképzelni, mi lesz a húgodból tíz év múlva, vagy már ebben a tíz évben! Nos? Kitaláltad?”

Ilyen kérdésekkel kínozza, zaklatta magamagát, és még élvezte is a kínt. Egyébként a kérdések nem voltak újak, nem váratlanul jöttek, régi, igen-igen régi fájó kérdések voltak. Régóta marták, emésztették a szívet. Amióta megszületett benne ez a mostani búskomor fájdalom, és nőtt, halmozódott, míg aztán összesűrűsödött, és megérlelte a szörnyű, képtelen, félelmes kérdést, amely azóta szívet és agyát gyötri, és sürgős megoldást követel. Az anyja levele úgy érte most, mint a villámcsapás. Világos: tovább nem lehet csak bánkódni, tétlenül szenvedni, és újra meg újra megállapítani, hogy a kérdések megoldhatatlanok! Okvetlenül cselekedni kell, mégpedig rögtön, máris. El kell határozni valamit, akármilyen legyen is az, vagy...

- Vagy lemondani az életről végképpen! - kiáltott szinte őrzöngve. - Engedelmesen vállalni a sorsomat, így, amint van, egyszer s mindenkorra elfojtani magamban mindent, lemondani a jogomról, hogy cselekedjem, éljek, szeressek!

„Megérti, uram, megérti, mit jelent az, ha valakinek már nincs hová mennie? - villant eszébe a Marmeladov tegnapi kérdése. - Mert hiszen mindenkinek kell hogy legalább egy utolsó menedéke legyen!”

Megremegett. Egy gondolat futott át az agyán, ugyancsak tegnapi. És nem azért remegett, mert a gondolat feltámadt benne, hiszen tudta, megérezte, hogy jön, várta is. Csakhogy ez most nem a tegnapi gondolat volt. Hiszen egy hónappal ezelőtt és még tegnap is - álom volt, most meg... most egyszerre nem álom többé, új és félelmesen idegen formában áll előtte... Ezt átlátta most egy szempillantás alatt, és... mintha föbe kólintották volna, elfeketedett előtte a világ.

Gyorsan, kutatva körülpillantott. Szeretett volna leülni, és padot keresett. Ekkor már a K... fasorban járt. Látott is egy padot vagy száz lépésre, és sietett, ahogy bírt, de útközben egy kis kalandja támadt, és néhány percig minden figyelmét lekötötte.

Míg a padot kereste szemével, meglátott egy női alakot, vagy húsz lépésre maga előtt. Előbb nem törődött vele, mint ahogyan addig se figyelt a körülötte felbukkanó dolgokra. Sokszor megtörtént vele már, hogy egyszer csak hazaért, és nem tudta, milyen úton jött, megszokta, hogy az utcán csak megy, és nem lát. De ez a nő annyira különös volt, hogy mindjárt szemébe tűnt, és mindinkább megragadta a figyelmét. Eleinte akaratlanul, szinte bosszankodva nézte, de aztán mind erősebben figyelte.

Mindenáron meg akarta érteni, hogy mi az, ami annyira feltűnő ezen a női alakon. Először is nyilván leány, mégpedig egészen fiatal lányka, és hajadonfőtt jár ebben a hőségben, napernyő nélkül, kesztyű nélkül, és a karját valahogy komikusan lóbálja. Vékony ruhácska van rajta, divatos selyemanyagból, de az is milyen furcsa: éppen hogy összegombolva, és hátul derékban, a szoknya kezdeténél szakadt is, egy darab kihasadt és fityeg. A csupasz nyakába vetett sálkendő is furcsán, ziláltan meredezik rajta. Ráadásul bizonytalanul is lépked, botladozik, sőt erre-arra dülöngél. Most már kíváncsian arra fordult. Egyszerre értek a padhoz, és a lány nyomban lerogyott a pad sarkába, fejét a támlára hajtotta, s szemét halálos fáradtan lehunyta. Most, hogy jobban megnézte, rögtön látta, hogy teljesen részeg. Meglepő és megdöbbenően furcsa jelenség volt. Már-már azt hitte, mégis tévedett. Nézte: az arcockája egészen fiatal, tizenhat éves lehet, talán csak tizenöt, halványszőke, szép kicsi lányka, de most csak úgy ég az a kis arca, és mintha puffadt volna. Meg nincs is egészen eszén. Lábát keresztbe veti, és sokkal többet mutat belőle, mint illenék, általában sok mindenből látni: nem tudja, hogy az utcán van.

Raszkolnyikov nem ült le melléje, otthagyni sem akarta, hát csak állt előtte, értetlenül. Ez a fasor többnyire néptelen volt, ilyenkor meg, a délután két órai hőségben jóformán egy lélek se járt arra. De most mégis megállt egy úriember az út szélén, oldalvást, vagy tizenöt lépésre, nyilván az is oda akart jönni a lányhoz, valami célból. Bizonyosan az is meglátta messziről, és követte idáig, de Raszkolnyikov most megzavarta. Bosszúsan méregette is, bár azért ügyelt, hogy őt észre ne vegye, és türelmetlenül várta, mit akar: harminc év körüli, zömök, testes úriember volt, pirosposzsgás, rózsás ajka felett kicsi bajusz, öltözéke igen elegáns. Raszkolnyikovot előntötte a méreg, mindenáron meg akarta bántani a kövér piperkőcöt. Egy pillanatra magára hagyta a lányt, és odament hozzá.

- Hé, Szvidrigajlov! Mit akar itt? - kiáltott rá ökölbe szorult kézzel, dühtől habzó szájjal.

- Mit jelentsen ez? - kérdezte szigorúan a gavallér gögös megvetéssel, szemöldökét összerántva.

- Azt, hogy hordja el magát!

- Hogy merészelsz, te csirkefogó... - és megemelte a sétabotját.

Raszkolnyikov neki akart esni ököllel, eszébe sem jutott, hogy a testes úr két hozzá hasonlóval is megbirkózhat, de ebben a pillanatban hátulról keményen megragadták: a rendőr közéjük állt.

- Hagyják abba az urak, csak nem állnak ide verekedni a nyílt utcán! Ki maga, és mit akar? - kérdezte szigorúan a diák rongyait méregetve.

Az figyelmesen megnézte: becsületes katonaképe volt, őszes bajusza, pofaszakálla és értelmes pillantása.

- Éppen maga kell nekem - felelte hangosan, és karon fogta. - Volt egyetemi hallgató vagyok, Raszkolnyikov a nevem... Ezt önnek is jó lesz tudni - fordult az úriemberhez. - Jöjjön, őrmester úr, mutatok valamit...

És magával húzta a padhoz.

- Nézze, holtrészeg! Itt jött a bulváron most az előbb, tudja isten, kiféle, de aligha hivatásos. Sokkal valószínűbb, hogy leitatják, és elcsalták valahová... most először, érti? Aztán kitétték az utcára, így! Nézze meg: a ruhája is szakadt, és hogy áll rajta! Ráadták, nem maga öltözött fel, és ügyetlen kezek adták rá, férfikezek, látni. És most nézze ott azt a gavallért, majdnem összeverekedtem vele, nem ismerem, most látom először, de nyilván ő is meglátta az úton ezt a részeg, bódult kislányt, és mindenáron ide szeretne most jönni, fel akarja csípni így, félig eszméletlenül, és elcipelni valahová... Így van, higgycsökkentő, nem tévedek. Jól láttam, hogy figyelte és követte, csak én most megzavartam, azóta ott vár, alig várja, hogy elkotródjam. Figyelje csak: továbbmegy, de újra megáll, cigarettát sodor... Hogy mentünk meg tőle? Hogy juttassuk haza ezt a kislányt? Eszeljen ki valamit.

A rendőr egy szempillantás alatt felfogta a dolgot, és gondolkodott. A testes úrról most már eleget tudott, de a lány? Lehajolt hozzá, és jobban megnézte. Őszinte részvét látszott az arcán.

- Ejnye, be kár érte - mormogta fejét csóválva. - Jóformán gyerek még. Elcsalták, úgy is van. Kisasszony, ide hallgasson - szólogatta -, hol tetszik lakni? - A lány kinyitotta bágyadt, zavaros szemét, bambán nézett rá, és védekezve emelte fel a karját.

- Tudja, mit? - Várjon csak. - Raszkolnyikov a zsebében kotorászott, és talált hús kopejkát. - Fogja ezt, és hozzon egy kocsit, szállítsa haza a lakására. Csak a címet kell megtudni tőle.

- Kisasszony, no, kisasszonyka! - kezdte újra a rendőr, mikor a pénzt elvette. - Kocsit hozok, és hazaviszem. Hová parancsolja? No? Hol tetszik lakni?

- Pfuj... nem hagynak békén - mormogta a lány, és megint felemelte a karját.

- Ej, ej, ez már nem szép! Szégyen, nagy szégyen, kisasszonyka! - és megint a fejét csóválta, restelkedve, sajnálkozva és méltatlankodva.

- Nehéz dolog! - fordult most újra a diákhoz, és végignézett rajta. Azzal se tudta, hanyadán van: ilyen rongyos, és még ő adakozik!

- Hol akadt rá? Messze ide? - kérdezte.

- Mondom: előttem ment és tántorgott, itt láttam meg, a fasorban. És ahogy ideért, már lerogyott a padra.

- Ej, ej, ez a mai világ... szégyen, gyalázat! Ilyen kis csitri, és már részeg! Istenem, uram! Elcsalták, jól mondja. A ruhája is milyen szakadt, ni... hajhaj, ezek a mai erkölcsök... Pedig

úgy nézem, jó családból való, amolyan szegény úrilányka. Sokat látok ilyet manapság. És milyen finom kis arca van... Akár egy kisasszonyka... - Megint lehajolt hozzá.

Talán neki is ilyen leánykái növekednek otthon, ilyen „finom arcúak”, akár a kisasszonykák, és utánozzák az úrinép szokásait és minden divathóbortját.

- Csak az a gazember meg ne kapja, ez a fontos! - hajtogatta Raszkolnyikov. - Nehogy még ő is megcsúfolja! Messziről látni, mi a szándéka! Pfuj, a bitang! Nem hordja el magát.

Hangosan szidta, és rá is mutatott. A ficsúr meghallotta, rá is akart förmedni megint, de később mást gondolt, és beérte egy megvető pillantással. Aztán lassan elindult, vagy tíz lépést ment, de újra megállt.

- Nem adjuk oda ennek - felelte az őrmester, és gondolkozott. - Csak szíveskedjék maga megmondani, hová vigyem, mert így... Kisasszony, no, kisasszonyka! - És megint lehajolt a lányhoz.

Az hirtelen nagyra nyitotta a szemét, figyelmesen megnézte, és mintha olyasmit értett volna ki a szavából, felállt, és elindult visszafelé, amerről jött. - Pfuj, gyalázatosak, nem hagynak békén... - motyogta, és hessegetett is valakit. Gyorsan lépkedett, de éppen olyan bizonytalanul, mint előbb. A ficsúr követte a fásor túlsó oldalán, és nem vette le róla a szemét.

- Ne féljen, uram, nem adjuk oda ennek! - jelentette ki a nagybajuszos, és utánuk indult. - Ó, ezek a mai erkölcsök! - mondta újra hangosan, mélyet sóhajtván.

Raszkolnyikovba ebben a pillanatban mintha belemart volna valami: minden megváltozott benne.

- Megálljon, hé! - kiáltott a rendőr után. Az hátranézett. - Hagyja őket! Mit akar tőlük? Hagyja békén, legyen meg az öröme! (És a ficsúrra mutatott.) Mit törődik velük?

Az őrmester nem értette, rábámult, ő meg elnevette magát.

- Eh! - legyintett a rendőr, és továbbment, a ficsúr meg a lány után, nyilván bolondnak nézte a diákot, vagy annál is rosszabbnak.

„A hús kopejkámat meg elvitte - dűnnyögött Raszkolnyikov, mikor magára maradt. - Sebaj! Attól is kap majd valamit, odaengedi neki a lányt, és ezzel vége... Minek is avatkoztam bele? Hát az én dolgom segíteni rajta? Hát jogom van segíteni rajta? Falják fel egymást elevenen, bánom is én. És hogy mertem odaadni a hús kopejkát? Az enyém volt talán?”

Fura szavai ellenére, nagyon nehéz volt a lelke. Leült az üres padra, gondolatai összekuszálódtak... Általában nehezebbre esett most akármire is gondolni. Szeretett volna mély álomba merülni, megfeledkezni mindenről, aztán felébredni, és előlről kezdeni az életet.

- Szegény lány - mormogta az üres padszegletet nézve -, hogy sír majd, ha felocsúdik. Az anyja megtud mindent... előbb megveri, aztán üti-veri, és talán elzavarja, szégyenszemre, a háztól... De ha nem is zavarják el, a Darja Francovnáknak akkor is kiszaglásszák, és az én leánykám szépen elkezd, ma ide szökik, holnap oda... aztán jön a kórház (akik így otthon laknak a tisztos szülői házban, és titkon szökdösnek el hazulról, egykettőre kórházba kerülnek), no és aztán? Aztán megint a kórház... ital, kocsák... és újra a kórház... Két-három év múlva nyomorék. Ilyen élet mellett sok, ha tizenhatalcadik, tizenkilencedik évéig húzza... Tán nem eleget láttam ilyet? És hogy juttatják idáig őket? Hát így, mint ezt, mindig így... Pfuj. No de sebaj, így van rendjén, azt mondják, évente ennyi meg ennyi százalék csak menjen a pokolba, vagy akárhová, így van jól. Ezzel könnyítenek a többin. „Százalék” - igazán remekül kitalálták ezeket a szócskákat: milyen megnyugtatóak, tudományosak. Csak kimondjuk a szót:

„százalék”, és rendben van minden. Persze, ha más szóval mondanánk, hát... esetleg nyugtalanítóbb volna a dolog... No és ha egyszer Dunyecska is beleesik a százalékba? Egyik vagy másik százalékba?

„De hová megyek én most? - villant eszébe hirtelen. - Furcsa. Hiszen valahová indultam. Mikor a levelet végigolvastam, mindjárt elindultam... A Vasziljevskij-szigetre, Razumihinhez, igen, most már emlékszem. De mért megyek oda? Hogy jutott eszembe éppen most Razumihinhez menni. Igazán furcsa.”

Csodálkozott magamagán. Razumihin egyetemi diáktársa volt. Elég különös, de jóformán senkivel se barátkozott össze az egyetemen, idegenkedett a társaitól, egyikhez sem járt, és azt se szerette, ha őhöz járjanak. Így aztán, persze, hamarosan el is távolodtak tőle. Összejöveteleikre, megbeszéléseikre, mulatságaikra nem ment el, semmiben sem vett részt. Erősen dolgozott, nem kímélte magát, és ezért megbecsülték, de szeretni senki se szerette. Nagyon szegény volt, és valahogy gőgösen büszke, zárkózott: mint akinek valami titka van. Sokan úgy érezték, hogy gyerekszamba veszi valamennyiüket, lenézi őket, mintha felettük állana érettség, tudás és gondolkodás tekintetében, kicsinyli mindazt, ami őket érdekli, amiben ők hisznek. Razumihinnel mégis összelelegedtek, vagy ha azt talán nem is, de vele mégis nyíltabb, közlékenyebb volt. Igaz, hogy Razumihinnel nem is lehetett másképpen senki. Hallatlanul vidám, közlékeny fiú volt és az együgyűség jó. Ámbár együgyűsége mögött mélység és méltóság rejtőzött. Társai közül a legkülönbek tudták ezt róla, szeretni pedig mind szerették. Nagyon eszes fiú volt, bár sokszor csakugyan naiv. Külseje is sokat elárult: hosszú, sovány fiú volt, fekete hajú és mindig borostás. Néha kedve támadt verekedni, vasgyűrő hírében állott, és egy éjjel, diákbandával jövet, egyetlen csapással leterített egy öles termetű éjjeliőrt. Az italt bírta a végtelenségig, de azért ital nélkül is megvolt. Olykor valóban túlzásba vitte a mókát, de tudott komoly is maradni. No meg arról is nevezetes volt, hogy a balszerencse sohasem szegi kedvét, a legnehezebb körülmények között se csügged. Ellakott akár a háztetőn is, bírta a legkínosabb éhezést és a legkegyetlenebb hideget. Nagyon szegény fiú volt, de csakis a maga erejére számított, mindig szerzett valami kis pénzt, hol ilyen, hol olyan munkával. Ismert minden forrást, amelyből meríteni lehet, persze, csakis úgy, hogy megdolgozik érte. Egyszer egész télen nem fűtötte a szobáját, és bizonygatta, hogy ez még kellemes is, mert hidegben jobban alszik az ember. Jelenleg ő is kénytelen volt otthagyni az egyetemet, de csak rövid időre, és minden erejével iparkodott javítani a helyzetén, hogy folytathassa munkáját. Raszkolnyikov már vagy négy hónapja nem volt nála, és Razumihin nem tudta az ő mostani címét. Egyszer, vagy két hónappal azelőtt találkoztak az utcán, de Raszkolnyikov félrefordult, és átment a túlsó oldalra, hogy diáktársa meg ne lássa. Az észrevette ugyan, de mégis továbbment, nem akart alkalmatlankodni.

„Igen, nem is olyan régen még csakugyan Razumihinhez akartam fordulni, hogy kerítsen valami munkát, szerezzen egy-két leckeórát vagy akármit - jutott eszébe végre. - De mivel segíthetne most? Mondjuk, hogy szerez egy-két leckeórát, mondjuk, hogy megosztja velem az utolsó kopejkáját, ha ugyan van még egy kopejkája, úgyhogy csizmát vehetek, megjavíthatom a ruhámat, és elmehetek tanítani... Hm... de mi lesz azután? Mit csinálok pár garassal? Hát az kell nekem most? Igazán nevetséges, hogy Razumihinhez akartam menni...”

A kérdés, hogy miért indult most Razumihinhez, jobban izgatta, mint maga is hitte, nyugtalanul kutatta ebben a látszólag jelentéktelen cselekedetében is a baljós értelmet.

„Hát hogyan? Talán azt gondoltam, hogy Razumihin egymaga jóra fordíthat mindent? Őbenne láttam a kivezető utat?” - kérdezte önmagától, csodálkozva.

Töprengett, homlokát dörzsölte, és - ami elég különös - hosszú töprengés után váratlanul, úgyszólván magától támadt ez a furcsánál furcsább gondolata:

„Hm... igen... Razumihinhez majd elmegyek később - mormogta most egyszerre tökéletesen nyugodtan, mintha ebben a gondolatban volna a végleges megoldás. - Elmegyek hozzá, természetesen, de nem most... majd másnap, az után, mikor azon már túl leszek, és minden újra kezdődik.”

Hirtelen észbe kapott.

„Az után! - kiáltotta és felugrott a padról. - Hát lesz az valaha? Hát meglesz, igazán?”

Othagyta a padot, és útnak eredt, majdnem szaladt. Előbb arra gondolt, hogy hazamegy, de szörnyű undor fogta el. Hiszen ott, abban a lyukban, abban a gyűlöletes koporsóban érlelődött mindez, érik már több mint egy hónapja. Nem, inkább ment, amerre szeme látott.

Idegességére lázas borzongássá fokozódott, még didergett is, fázott a tikkasztó hőségben. Önkéntelenül és valamiféle belső kényszerűségből figyelni iparkodott a körülötte feltűnő dolgokra, mintha mindenáron szórakozni akarna, de nemigen sikerült neki, újra meg újra elragadták a gondolatai. Felrezzent, felkapta fejét, és szétnézett, de már nem tudta, mire gondolt, még azt sem, hogy hol jár. Így ment végig az egész Vasziljevskij-szigeten, kiért a Kis Névához, átment a hídon, és lekanyarodott a Szigetekre. A zöld gyepek és üdeség előbb jólesett fáradt szemének a városi por, az egymásra zsúfolt, nyomasztó, nagy bérházak után - itt nem volt se fojtó hőség, se bűz, se kocsma -, de kellemes érzése igen hamar gyötrő ingerültséggé változott. Olykor megállt egy-egy zölddel övezett díszes villa előtt, benézett a kerítésen, és látta messziről az erkélyeken, verandákon a gazdagon öltözött nőket meg a kertben futkosó gyerekeket. Különösen a virágok érdekelték, azokat a legtovább elnézte. Elegáns hintókkal is találkozott, meg lovasokkal és lovagló nőkkel, kíváncsian nézett utánuk, de még el sem tűntek szeme elől, már megfedkezett róluk. Egyszer megállt, és megolvasta a pénzét, harminc kopejkája volt még. „Húsz a rendőrnek, három Nasztaszjának a levéléért... eszerint tegnap Marmeladovéknak negyvenhét vagy ötven kopejkát adtam” - számolgotott valami okból, de aztán elfelejtette még azt is, hogy miért vette elő zsebéből a pénzt, csak pár perccel később jutott eszébe, mikor egy étkezde - amolyan kifőzésféle - elé ért: érezte, hogy éhes. Bement, megivott egy pohárka vodkát, és vett egy húsos pirogot, de azt már kinn az utcán ette meg. Rég nem ivott vodkát, és rögtön érezte a hatást, noha mindössze egy pohárka volt. Lába hirtelen elzsibbadt, és egyre jobban ránehezült az álmoság. Hazafelé tartott, de már a

Petrovskij-szigeten meg kellett állnia, annyira gyenge volt, letért hát az útról, és bement a bokrok közé, ott leült a fübe, és nyomban elaludt.

Beteges lelkiállapotban álmaink sokszor hihetetlenül plasztikusak, élesek, és rendkívül hasonlatosak a valósághoz. Lehetetlen képek villannak fel néha, de ugyanakkor a körülmények és a történet egész folyamata annyira valószerű, olyan sok apró, váratlan, de művészileg tökéletesen odaillő részlet egészíti ki, hogy ébren soha ki nem gondolhatta volna az álmodó, még ha olyan művész is, mint Puskin vagy Turgenyev. Az ilyen kóros álmok mindig sokáig megmaradnak az emberben, és az amúgy is megrongált, felzaklatott szervezetre erősen hatnak.

Raszkolnyikov borzalmas álmot látott. Gyermeknek látta magát, a szülővároskájában. Hétéves, és egy ünnepnapon, estefelé, apjával sétálni mennek, ki a szabadba. Borús az idő, a levegő tikkasztó, a környezet szakasztott olyan, ahogy emlékezetében megmaradt, sőt, emlékezetében sokkal halványabb már, mint most, álmában. Előtte fekszik kiterítve az egész városka, még egy fűzfa sincs körül-körül. A messzeségben, az ég alján erdőcske sötétlik. Az utolsó ház kerítésétől néhány lépésre egy kocsmá van, nagy kocsmá. Valahányszor apjával erre járt, és elment előtte, mindig valami rossz érzés, sőt félelem fogta el. Olyan sokan voltak ott mindig, és ordítottak, röhögtek, szitkozódtak, meg csúnyán, rekedten daloltak, még verekedtek is. És félelmes, részeg alakok lődörögtek a kocsmá körül. Ha ilyennel találkoztak, ő szorosan az apjához bújt, és egész testében reszketett. A kocsmá előtt mezei út van, mindig poros, és egészen fekete rajta a por, ott visz el, és aztán továbbkanyarog, vagy háromszáz lépéssel odább jobbra fordul, megkerüli a városi temetőt. A temető közepén zöld kupolás kőtemplom áll, ők hárman - apjával, anyjával - minden évben kétszer elmentek a templomba, mikor gyászmisét mondtak ott a nagyanyjáért, aki már régen meghalt, ő sohase látta. A gyászmisére szentelt rizst vittek mindig, fehér tálon, asztalkendővel letakarva, és az jó édes volt, rizsből és mazsolából csinálták, és kereszt volt rajta, mazsolaszemekből. Szerette ezt a templomot, és benne a majd minden keret nélkül lógó régi-régi szentképeket, meg a reszkető fejű öreg papot. Nagymama kőtáblás sírja mellett volt egy kicsi hant, az ő kisöccsének a sírja, aki hathónapos korában meghalt. Azt se ismerte egyáltalában, nem is emlékezett rá, de mesélték neki, hogy volt egy öcsikéje, és valahányszor ellátogattak a temetőbe, ő ájtatosan, szertartásosan keresztet vetett ott a sírnál, aztán lehajolt, és megcsókolta a hantot. És most, álmában ezt látja: apjával megy az úton a temető felé, éppen a kocsmá előtt vannak, ő erősen fogja az apja kezét, és ijedten nézi a kocsmát. Elég szokatlan látványra figyel: mintha multság volna ott! Egész sereg kiöltözött városi meg falusi asszony a férjével, és mások, mindenféle népség. Részegek, nagyban dalolnak, és a kocsmá előtt, a lépcsőnél egy szekér áll, de az is nagyon furcsa: jókora társzekér, amilyenén árut meg boroshordókat szoktak szállítani, és markos ígáslovat fognak elébe. Sokszor elnézte, szerette ezeket a hatalmas lovakat, hosszú a sörényük, vastag a lábuk, és nyugodtan, kimérten lépnek - egész halom árut visznek, és nem is erőlködnek, mintha könnyebb volna nekik teherrel, mint anélkül. De most, miért, miért nem, a nagy szekér elé sovány kis sárga parasztlovacska van fogva - ismeri ezeket, sokszor látta, ahogy a tetejest rakott fás- vagy szénásszekérrel kínlódnak, kivált, mikor megrekednek a sárban, keréknyomban, és a muzsik kegyetlenül csapkodja őket az ostorral, sokszor egyenesen a szájukat, szemüket üti - jaj, de sajnálta mindig szegény lovacskát, majdnem elsírta magát, a mamája többnyire el is vezette az ablaktól... De most egyszerre nagy lármát hall: jönnek ki a kocsmából, balalajka szól, és ordítóznak, danolnak, részegek, jaj, de részegek, csupa szálas, erős muzsik, kék és piros rubaskában, panyókára vetett szűrrel.

- Üljetek fel, mind üljetek fel! - kiabálja egy fiatal, vastag nyakú ember, arca húsos és piros, akár a cékla.

- Mind üljetek fel! Elviszlek!

De kinevetik, kiabálnak:

- Ezzel a rossz kis gebével akar elvinni!

- Azám! Hová tetted az eszedet, Mikolka? Ilyen roskadt kis kancát fogsz ekkora szekérbe?

- Hisz ez a fakó megvan húszesztendő, atyafiak, ha ugyan nem több!

- Csak üljetek fel mind, elviszlek! - ordította Mikolka, elsőnek ugrik fel, fogja a gyeplőt, és áll a szekér elején felmagasodva.

- A pejkom kimúlt most Mátyáskor! - kiáltja a szekérről. - Ez a kis kanca meg csak a szívemet rágja, atyafiak, kár belé, amit megeszik, gondoltam is már, hogy agyonverem. Azért mondom: felülni! Megfuttatom én! Vágtat ez mindjárt úgy, hogy no! - Kezébe veszi az ostort, előre élvezi, hogy megcsapja majd a fakót.

- Hát ülünk fel, miért ne? - röhög a sok nép. - Hallottátok? Mindjárt vágtatni fog!

- Ez, szegény feje, már tíz éve nem vágtat.

- Most majd fog!

- Hé, atyafiak! Mindenki fogjon ostort, ne sajnáljátok!

- Jó, jó, csak üsd!

Felkapaszkodnak a Mikolka szekereére, van röhögés, borsos tréfa. Hatan már felmáztak, de még több is felfér, egy asszonyt is felraknak, kövér és piros, a ruhája is piros, fején üveggyöngyös főkötő, lábán hímzett cipő, mogyorót ropogtat és mulat. Mind röhögnek körülötte - de hát lehet nem nevetni: ez a rossz kis ló ekkora teherrel még vágtasson is! Két legény fönn a szekéren már ostort fog, hogy Mikolkának segítsen. „Gyí, te!” - hallik, a kis gebe húz, teljes erejéből, de nemhogy vágtatni, lépni se bír, csak topog egy helyben, nyerít és rogyadozik a három ostor záporozó csapásai alatt. A kocsin ülők meg a lenn tolongók még hangosabban mulatnak, de Mikolka böszülten üti-veri a lovacskát, mintha igazán azt hinné, hogy akkor majd vágtat.

- Eresszetek oda, atyafiak! - kiáltja egy legény, az is vérszemet kapott.

- Felülni! Mind üljetek fel! - ordít Mikolka. - Elvisz, ha mondom! Agyonverem! - És csapdossa a lovat, azt se tudja már, mivel üsse dühében.

- Apácska! Apácska! - kiabál ő. - Mit csinálnak?! Apácska, hogy ütik szegény lovacskát!

- Gyerünk, gyerünk - mondja az apja -, ostoba tréfa, részegek, bolondok, ne nézz oda. - El akarja vezetni, de ő kirántja a kezét, nem is tudja, mit csinál, odaszalad a lovacskához. Az szegény elég bajban van már. Zihál, aztán megáll, és újra nekihuzakodik, majd leroskad.

- Üssétek agyon! Itt az ideje! Agyoncsapom!

- No, rajtad se fogott a keresztség, te sátánfajzat! - kiáltja egy öregember a sokaságból.

- Láttak már ilyet! Ezzel a rossz kis kancával ekkora terhet húzat! - támogatja a másik.

- Beledöglik! Megszakad!

- Mit bánod! Az én lovam! Azt csinállok vele, amit akarok! Üljetek fel, mind üljetek fel! Azt akarom, hogy vágtasson! Akarom!

Most egyszerre harsogó hahota hallik: a lovacska nem bírja tovább a rázúduló csapásokat, és tehetetlenségében kirúg. Még az öreg se állja meg, az is nevet. De hát igaz is: ilyen rozoga kis lovacska, és kirúg!

Közben újabb két legény is ostort kerített, odaszaladnak, és odaállnak kétfelől a lovacska mellé, hogy az oldalát csapkodják.

- A pofáját! A szemit neki! Csak a szeme közé! - lármázik Mikolka.

Most elkiáltja valaki fönn a szekéren: - Nótára, atyafiak! - és mind rákezdi. Trágár nóta harsog, verik a dobot, a refrént füttyölik. A menyecske mogyorót ropogtat és mulat.

Ő a lovacska mellett ugrál, előreszalad, látja, hogy csapkodják a szemét, pontosan a szemét! Sír. Majd megszakad a szíve, könnye csak úgy ömlik. Egy ostoros az ő arcába csap, de nem érzi, kezét tördeli és jajgat. Az ősz szakállú, ősz hajú öregemberhez akar szaladni, aki fejét csóválja, elítéli a durva tréfát, egy asszony kézen fogja, hogy elvezesse, de kitépi kezét, rohan vissza a lovacskához. Az már a végét járja, de még egyszer megpróbál kirúgni.

- Hogy az ördög! - dühöng Mikolka. Elhajtja az ostort, lehajol, és kirángat a szekér aljáról egy hosszú, vastag kocsirudat, megmarkolja két kézzel a végét, és teljes lendülettel a fakóra emeli.

- Ez megveszett! - kiáltoznak körülötte.

- Agyonüti!

- Az én lovam! - ordít Mikolka, és teljes erővel rásújt. Hallani a rettenetes ütést.

- Üsd! Üsd! Most már mit álltok! - kiabálnak a sokaságból.

Mikolka másodszor is nekihuzakodik, teljes erővel sújt a szerencsétlen gebe hátára. Az lerogy, de felugrik és húz, összeszedi utolsó erejét, rángatja erre-arra a terhet, vinni akarná, de mindenfelől ostor - hat ostor - fogadja, a rúd is felemelkedik, újra és újra rásújt. Mikolka őrtjöng, amiért nem tudja egy csapásra agyonütni.

- Szívós! - kiáltozzák sokan egyszerre.

- No de most lefektetik! Mindjárt vége! - kiáltja a tömegeből egy szakértő.

- Fejszét neki! Az kell! Legalább egyszerre vége! - kiált a harmadik.

- Hess innen, szúnyogok, félre! - üvöltöz eszeveszetten Mikolka, eldobja a kocsirudat, és megint lehajol, nagy feszítővasat ránt elő a szekér aljáról... - Vigyázz! - minden erejét összeszedi, és nekiesik szegény kis fakójának. A vasrúd lecsap, a lovacska megtántorodik és lerogy, húzni akarna, de a rúd megint a hátára sújt, és most már elterül a földön, mintha egyszerre mind a négy lábát lecsapták volna.

- No még egy utolsót neki! - ordítja Mikolka, és leugrik a szekérről, nincs eszén. Néhány legény - az is mind vörös és részeg - felkapja, ami kezébe akad, ostort, botot, rudat, és rárohannak a már-már kimúló lovacskára. Mikolka az oldalánál áll, csapkodja a vasrúddal, csak úgy bolondjában. A gebe felemeli pofáját, és nehéz sóhajtással kimúlik.

- No, megdőglött! - hallik a tömegeből.

- Miért nem vágatott?

- Az én lovam! - lármázik Mikolka. Úgy áll ott, kezében a feszítővassal, vérben forgó szemmel, mintha sajnálná, hogy nincs már kit ütni.

- No, rajtad se fogott a keresztség - szidják többen is.

De a szegény kisfiú magánkívül van. Nagyot kiált, és keresztültör a sokaságon a fakóhoz, ölelgeti halott, véres fejét, és csókolja a szemét, száját... Majd felpattan, és dühtől vakon

Mikolkának ront a kicsi öklével. Ebben a pillanatban az apja, aki már régóta futkos utána, megragadja, és végre elviszi onnan.

- Gyerünk, gyerünk, fiam!... Megyünk haza!

- Apácska, de hát mért... verték agyon szegény lovacskát? - zokogja, lélegzete elakad, és szaggatott kiáltások törnek fel elszorult melléből.

- Részegek, bolondoznak, nem a mi dolgunk, gyerünk! - mondja az apja. Két kézzel kapaszkodik az apjába, de melle csak elszorul. Lélegzeni, kiáltani akar, és felriad.

Verejtékben ázva ébredt, haja is csapzott volt az izzadságtól, melle zihált, rémülten feltámaszkodott:

„Hála az Istennek, hogy csak álom - mormogta a fa alatt ülve, és mélyet sóhajtott. De mi ez? Csak nem vagyok megint lázas? Ilyen örülséget álmodni!”

Egész teste össze volt törve, lelke zilált volt és sötét. Könyökét a térdére téve, két kezébe támasztotta a fejét.

- Úristen! - kiáltott fel. - Hát lehet az? Hát lehet az, hogy én baltát fogok, és rávágok a fejére, szétzúzom a koponyáját... ragadós meleg vérben csúszkállok... záratat török fel, lopok és reszketek és bujkálok, úgy véresen... a baltával... Uram! Hát lehet az?

Remegett, mint a nyárfalevél.

- De hát mit akarok? - kérdezte felülve, mélységes megdöbbenéssel. - Hiszen mindig tudtam, hogy nem bírom megtenni! Hát akkor miért kínozom magamat ennyi idő óta? Még tegnap is, amikor odamentem próbára, tegnap is pontosan tudtam, hogy nem bírom... Mit akarok? Miért haboztam egészen mostanáig! Nem én magam mondtam tegnap, mikor a lépcsőn lejöttem, hogy rút, undok, aljas... aljas... dolog? Mihelyt ébren gondoltam rá, már a gondolattól is felfordult a gyomrom, és szörnyűködve elutasítottam...

Nem, nem bírom megtenni, nem bírom. Ha mégolyan hibátlan is a számítás, ha minden, amit ebben a hónapban végiggondoltam, világos is, mint a nap, és logikus, mint a matematika... Uramisten! Hisz úgyse szánom rá magamat! Nem bírom, nem bírom... De hát akkor mért kellett egészen mostanáig...

Felállt, és csodálkozva nézett körül, mintha az is meglepné, hogy ott van. Aztán elindult a T... híd felé. Sápadt volt, szeme égett, tagjait alig bírta emelni, de mégis mintha most egyszerre könnyebben lélegzett volna. Úgy érezte, ledobta az iszonyú terhet, amely olyan régen nyomja, és könnyű lett, elcsendesedett a lelke. „Uram, Istenem - fohászodott -, mutasd meg az utamat, és megtagadom ezt az átkozott... álmot!”

A hídon menet nyugodtan, csendesen nézte a Névát, a fényes vörös nap lenyugtát. Ha gyenge volt is, fáradtságot már nem érzett. Mintha kifakadt volna szívéen a gennyes kelevény, amely egy hónap óta érett. Szabadság! Megszabadult a varázslat alól, az igézetből, bódulatból, megszabadult a kísértéstől!

Később, amikor visszagondolt erre az időre, és sorra vette mindazt, ami ezekben a napokban történt vele, percről percre, pontról pontra, vonásról vonásra - szinte babonás megdöbbenéssel mindig megakadt egy voltaképpen nem is nagyon különös mozzanaton, amelyről később mindig azt érezte, hogy sorsát ez döntötte el. Mégpedig: sohasem tudta megmagyarázni, felderíteni, hogy akkor fáradtan, elcsigázottan mért nem ment a legrövidebb úton egyenesen haza, mért került a Széna tér felé? Nem volt sokkal hosszabb út, de kétségtelenül kerülő, és egészen felesleges. Sokszor megesett persze, hogy nem tudta, milyen utcákon jár így haza-

menet. De mért történt ez a fontos, ez a számára döntő és annyira véletlen találkozás ott a Széna téren, ahol semmi keresnivalója nem volt, kérdezte később újra meg újra, éppen akkor, életének éppen abban az órájában, abban a percében, amikor lelkiállapota és körülményei miatt ez a találkozás ilyen döntő, végzetes hatással volt egész sorsára? Mintha csak várt volna rá.

Kilencre járt, amikor a Széna térre ért. Az árusok, asztalaiknál, bódéikban, sátraikban, mind becsukták már a boltot, vagy éppen összeszedték, rakosgatták a portékájukat, és elszéledtek, ki-ki az otthonába, csakúgy, mint a vevők. A pincehelyiségekben levő kifőzések körül meg a vásártéri házak mocskos, bűzös udvarain és főleg a kocsmák közelében összecsődült az iparosok és rongyosok minden fajtája. Raszkolnyikov, ha céltalanul kószált a városban, ezeket a helyeket és a közeli utcácskákat szerette a legjobban. Itt nem vont magára megvető pillantásokat a rongyaival, járhatott akárki akárhogy, nem keltett megbotránkozást. A K... utcánál, egészen a sarkon, egy árus meg a felesége két asztalnál cérnát, zsinórt, karton fejkendőket és más efféle holmit kínált. Azok is rakodtak már, hazakészülődtek, de éppen akkor jött oda egy ismerősük, és azzal még elbeszélgettek. Ez az ismerős Lizaveta Ivanovna volt, vagy egyszerűen „Lizaveta”, ahogy mindenki hívta - testvérhúga annak a bizonyos Aljona Ivanovna uzsorásasszonynak, özvegy díjnoknénak, akihez ő tegnap „próbaképpen” elment, és az óráját elvitte zálogba... Lizavetáról mindent tudott már régen, sőt, az is ismerte őt valamennyire. Harmincöt éves lány volt, hosszú, esetlen és félénk, nagyon csendes, majdnem félkegyelmű. A nénye valóságos rabságban tartotta, annak dolgozott reggeltől napestig, és reszketett előtte, még azt is eltúrta, hogy megüsse. Egy kis batyu volt most nála, és elgondolkozva állt, figyelmesen hallgatva az árust meg a feleségét, akik feltűnő hévvel magyaráztak neki valamit. Raszkolnyikovot nagyon különös érzés fogta el, mikor a lányt meglátta, valósággal megdöbben, holott semmi rendkívüli nem volt a találkozásban.

- Jól tenné, ha ezúttal maga döntene, Lizaveta Ivanovna - mondta hangosan az árus. - Jöjjön el hozzánk holnap hét órakor. Ők is ott lesznek.

- Holnap? - Lizaveta elhúzta a szót, mint aki még tanakodik, nem tudja, mit csináljon.

- Ejnye, de nagyon fél a nényétől! - vetette közbe az árus felesége, egy eleven kis asszonyka. - Csak nézem! Hisz úgy fél tőle, mint egy kicsi gyerek! Pedig nem is édesnénye, csak mostoha, és hogy a nyakára ül!

- Most az egyszer ne is szóljon Aljona Ivanovnának - folytatta a férfi. - Én azt ajánlom, jöjjön el hozzánk, ne is kérdezze tőle. Jó üzletet csinálhat, meglátja. A kedves nénye is helyeselni fogja később.

- Elmenjek?

- Igen, igen. Hétkor. Holnap. Az ő emberük is ott lesz, tessék eljönni. Ne kérdezze senkitől, csak jöjjön el.

- Begyűjtöm a szamovárt is! - tette hozzá az asszony.

- Hát jó, eljövök - mondta Lizaveta még mindig gondolkodva, és aztán lassan indulni készült.

Raszkolnyikov akkorra már továbbhaladt, a többi nem hallotta. Csendesen, észrevétlenül ment el mellettük, ügyelve, hogy egyetlen szót se szalasszon el. Az iménti megdöbbenés lassan rémületté nőtt benne, hideg futkosott a hátán. Most hát megtudta, hirtelen és tökéletesen váratlanul megtudta, hogy holnap este hétkor Lizaveta, az öregasszony testvérhúga és egyetlen lakótársa, nem lesz otthon, ami annyit jelent, hogy az öregasszony holnap hét órakor egyedül lesz.

Csak pár lépésre volt már hazulról. Úgy lépett be a szobájába, mint a halálraítélt. Nem gondolkozott, nem is tudott most gondolkozni, de egész valójával rádöbbsent, hogy most már nincs meggondolás, nincs akarás többé, az imént egy csapásra eldőlt, véglegesen eldőlt minden.

Nyilvánvaló: évekig várhatna az alkalmas pillanatra, és még akkor is kérdés, hogy - miután terve már készen van - módja lenne-e valaha is ennyire kedvező alkalmat kivárni, mint amilyen most kínálkozik. Mindenesetre bajosan tudhatná meg egy nappal előbb, ilyen valószínűséggel, pontossággal és minden kockázatos kérdezősködés, puhatolózás nélkül, hogy holnap ekkor meg ekkor az öregasszony, aki ellen a merényletet tervezi, egyedül lesz otthon.

Raszkolnyikov később egyszer véletlenül megtudta, hogy az árus meg a felesége mért hívták akkor a házukba Lizavetát. Egészen egyszerű dolog volt, egyáltalán nem rendkívüli: egy vidékről feljött, elszegényedett család ruhát, miegymást akart eladni - csupa női holmit -, és mivel a piacon nem kaptak volna rendes árat, közvetítőt kerestek. Lizaveta foglalkozott ilyesmivel: megbízásokat vállalt, vett és eladott, és elég szép vevőköre volt, mivel tudták róla, hogy nagyon becsületes, megmondja a végső árat, és amit mondott, annál is marad. Általában keveset beszélt, és mint már említettük, szelíd, félénk teremtés volt.

De Raszkolnyikov az utóbbi időben hajlott a babonaságra, a babonaság nyomai még azután is sokáig megmaradtak benne, szinte belerögződtek. Ezt az egész dolgot is valahogy különösnek, titokzatosnak látta később, hajlandó volt feltételezni, hogy rendkívüli erők és rendkívüli véletlenek irányították. Még télen történt, hogy egyik ismerőse - egy Pokorjev nevű diák - Harkovba utazott, és búcsúzáskor csak úgy mellékesen megemlítette neki az öreg Aljona Ivanovna címét, ha netalán zálogba akarna tenni valamit. Ő sokáig nem ment el az öregasszonyhoz, mert volt még egy-két tanítványa, elvergődött úgy-ahogy. De másfél hónappal ezelőtt egyszer eszébe jutott a cím, és volt két zálognak alkalmas tárgya is: az apjától maradt öreg ezüstóra meg a kis aranygyűrű, három piros kövecskével, amit a húga adott neki emlékül. Gondolta, zálogba teszi a gyűrűt, el is ment az öregasszonyhoz, és ahogy meglátta, mindjárt leküzdhetetlen ellenszenvet érzett iránta, noha jóformán semmit se tudott róla. Két „bankócskát” kapott tőle, és hazamenet betért egy olcsó vendéglőbe, teát kért, leült, és mélyen elgondolkozott. Furcsa gondolat motoszkált és kelt ki a fejében, mint a tojásból a csirke, egészen lekötötte.

Majdnem közvetlenül mellette, a másik asztalnál egy diák ült, akit még látásból sem ismert, egy fiatal tiszttel. Biliárdoztak, és most éppen leültek teázni. Egyszer csak hallja, hogy a diák Aljona Ivanovna özvegy díjnoknét és uzsorásasszonyt említi, sőt, a címét közli barátjával. Már ez is meghökkentette: most jön tőle, és itt éppen róla beszélnek! Véletlen, természetesen, de hisz ő itt most éppen ezzel a rendkívüli élménnyel küszködik, és ez a diák mintha csak segítségére akarna jönni: különféle részleteket kezd mesélni barátjának éppen Aljona Ivanovnáról.

- Nagyszerű öregasszony, mindig kaphatsz tőle pénzt: gazdag, mint egy zsidó, ötezret is kifizet egyszerre, de az egyrubeles zálogocskát se veti meg. Sokan járnak hozzá közülünk. Csak ne volna olyan ronda féreg!

És elmondta, milyen komisz, milyen szeszélyes a vénasszony. Csak egy nappal késsen az ember, és fuccs a zálognak. Negyedannyit se ad rá, mint amennyit ér, és öt, sőt hét százalékot is szed havonta, és a többi és a többi... Csak úgy dőlt belőle a szó. Elmesélte, hogy az öregasszonynak van egy húga, Lizaveta, és a töpörödött kis csúfság üti-veri, pedig a lány hosszú, mint egy pózna.

- Az se mindennapi figura ám! - nyomta meg a szót, és nagyot nevetett.

Most már Lizavetáról folyt a beszélgetés. A diákon látszott, hogy élvezettel mesél róla. Közben állandóan nevetett, a tiszt érdeklődéssel hallgatta, és megkérte, hogy küldje el azt a Lizavetát, a fehérneműjét javíttatná vele. Raszkolnyikov egyetlen szót se szalasztott el, mindent megtudott Lizavetáról: a vénasszony húga, de csak féltestvére (más anyától való), és már harmincöt éves, éjjel-nappal dolgozik a nényjére, ő a szakácsné is, mosóné is, amellet még eladásra is varr, padlót súrol, és minden keresetét odaadja nővérének. Se megrendelést, se

másféle munkát nem mer elvállalni az engedelmé nélkül. A vénasszony már megcsinálta a végrendeletét, és Lizaveta is tudja, hogy neki egy kopejkát se hagy, csak az ingóságokat, pár széket, miegymást, de minden pénze egy N... kormányzósági kolostorra száll, hogy ennek fejében az idők végezetéig misézzenek Aljona Ivanovna lelki üdvéért. És Lizaveta kispolgár maradt, nem hivatalnokné, tehát rangban is alatta áll nénjének. Szörnyen esetlen teremtés, csuda nagyra megnőtt, a lába éktelen hosszú, és valahogy csámpás, mindig ugyanaz a félretaposott, kecskebőr cipő van rajta, de magára nagyon tiszta. És ami neki a legfurcsább és legmulatságosabb - mesélte a diák -, Lizaveta minduntalan teherben van...

- Hiszen azt mondd, idétlen - vetette közbe a tiszt.

- Igen, barna bőrű, és olyan, mint egy női ruhába bújtatott katona, de mégsem idétlen. Hogy is mondjam, olyan jó pillantása, jó arca van. Sőt, nagyon! Bizonyosság: soknak tetszik. Csendes, szelíd, engedelmes teremtés, mindenben engedelmes. És a mosolya igazán szép.

- Nézd csak! Tán bizony neked is tetszik, mi? - nevetett a tiszt.

- Talán különösből. És most mondom neked valamit: ha én ezt a vénasszonyt megölném és kirabolnám, biztosítlak, semmi lelkifurdalást nem éreznék - folytatta a diák szenvedélyesen.

A tiszt megint nagyot nevetett, de Raszkolnyikov megborzongott. Ejnye, de különös!

- Várj, most felteszek egy komoly kérdést. - A diák mindinkább tűzbe jött. - Eddig persze, tréfáltam, de ide hallgass: itt van egyfelől ez a hitvány, ostoba, jelentéktelen, komisz és nyavalyás vénasszony, senkinek semmi haszna belőle, sőt, mindenkinek csak árt, maga se tudja, minek él, és holnap talán úgymint elpatkol. Érted, mit akarok? Érted már?

- Értem, értem - felelte a tiszt, és figyelmesen nézte nekihevült cimboráját.

- Akkor gyerünk tovább! Másfelől ott a sok fiatal erő, ami elkallódik támogatás híján, ezrével vannak ilyenek mindenütt. Sok száz, sok ezer jó ügy, hasznos kezdeményezés, amit előrevihetnénk, megvalósíthatnánk a vénasszony pénzén. Így meg a kolostornak jut mind. Száz meg száz, ezer meg ezer egzisztenciát elindíthatnánk, sok tucatnyi családot kimenthetnénk a nyomorból, züllésből, pusztulásból, a fertőből és a venereás kórházakból... igen, ezt mind lehetne az ő pénzén! Öld meg a vénasszonyt, vedd el a pénzét, hogy aztán az egész emberiség javát, a közérdeket szolgálj vele! Mit gondolsz, nem egyenlíti ki a parányi, egyszeri bünt ezer jótett? Égy életért - ezer élet, amit kimentettél a züllésből, mocsokból. Egy meghal, hogy százan élhessenek helyette. Igazán egyszerű matematika! És mit jelent az egésznek a mérlegén egy ilyen hektikás, buta, komisz vénasszony élete? Annyit, mint a tetűé vagy a svábbogaré, sőt még annyit se, mert ez a vénasszony sokkal kártékonyabb, megmérgezi a mások életét, gonosz. Egyszer dühében megharapta Lizaveta ujját, kicsibe múltott, hogy amputálni nem kellett!

- Nem érdemli meg, hogy éljen, az igaz - mondta a tiszt. - De hát a természet, hiába...

- Hisz éppen ez az, barátom! A természetet is javítani, irányítani kell, anélkül belefulladás az előítéletekbe. Anélkül egyetlen nagy ember se született volna. „Kötelesség”, „lelkiismeret”... egyre ezt halljuk. Semmi kifogásom a kötelesség, a lelkiismeret ellen, csak az a kérdés, hogy értelmezzük? Várj, még egy kérdést teszek fel, ide figyelj!

- Nem, te várj, majd előbb én kérdezek.

- Nos?

- Te csak beszélsz, szónokolsz, de azt mondd meg: megölnéd *te magad* azt a vénasszonyt, igen, vagy nem?

- Én? Dehogyan! Nem énrólam van most szó, csak az igazságot akartam...

- Márpedig, szerintem, ha te nem szánod rá magad, akkor nem is igazság. No gyere, játsszunk még egy partit.

Raszkolnyikovot nagyon felizgatta a vita. Fiatalok között gyakori, megszokott gondolatok és szavak voltak, természetesen éppen elégszer hallotta, ha kicsit más formában, más tárggyal kapcsolatban is. De mért kellett éppen most ezt a vitát, ezeket a gondolatokat hallania, amikor az ő fejében is éppen most születtek meg... pontosan ugyanezek a gondolatok? És mért éppen most üti meg a fülét ez a beszélgetés, amikor benne csírázni kezd mindaz, amit az öreg-asszonyról elgondolt? A véletleneknek ezt a találkozását később is mindig nagyon különösnek érezte. A jelentéktelen vita, ott a kis vendéglőben, erős hatással volt az események további alakulására, mintha csakugyan útmutatás, elrendelés lett volna.

.....
Mihelyt a Széna térről hazaért, a díványra vetette magát, és egy álló óra hosszát mozdulatlanul ült. Közben besötétedett, gyertyája nem volt, de meg eszébe se jutott volna gyertyát gyújtani. Később sem tudott visszaemlékezni, hogy gondolt-e valamire ebben az órában. Aztán megint érezte az előbbi lázas borzongást, didergést, és nagyon megörült, amikor eszébe jutott, hogy a díványon feküdni is lehet. Hamarosan ólmos, mély álmot nehezdedett rá, valósággal leterítette.

Szokatlanul sokáig aludt, és semmit se álmodott. Nasztaszja, mikor másnap délelőtt tíz órakor bejött, alig bírta felverni. Teát és kenyeret hozott neki. A tea most is második felöntés volt, és most is a maga kannájában hozta.

- Hát nem megint alszik! - kiabált rá bosszúsan. - Ez mindig alszik!

Nagy nehezen felkönyökölt. Fájt a feje, fel akart kelni, de éppen csak fordult egyet a szobában, és megint a díványra roskadt.

- Tovább alszol, mi? - lármázott a lány. - Beteg vagy tán?

Nem felelt.

- Akarsz teát?

- Majd aztán - mondta végre a diák nagy nehezen, szemét újra lehunyta, és a falnak fordult. Nasztaszja ott állt, és nézte egy darabig.

- Tán igazán beteg - mormogta és megfordult, kiment.

Két órakor újra bejött, levest hozott neki. Úgy találta fekve, ahogy hagyta, a tea is úgy volt, érintetlenül. Megsértődött, és mérgesen lökdösni kezdte.

- Mit döglődöl itt! - kiabált, és bosszúsan nézett le rá. Raszkolnyikov most feltápászkodott és felült, de nem szólt egy szót sem, szemét a földre szegezte.

- Beteg vagy? Igen vagy nem? - kérdezte Nasztaszja, aztán újra megszólalt: - Lemehetnél az utcára, felfrissítene a levegő. Eszel valamit?

- Majd aztán - motyogta. - Eriggy ki! - És intett.

Nasztaszja még egy darabig állt mellette, sajnálkozva nézte, aztán kiment.

Raszkolnyikov pár perc múlva felpillantott, és sokáig nézte a teát meg a levest. Végre felvette a kenyeret, fogta a kanalat, és enni kezdett.

Evett pár falatot, étvágy nélkül, lenyelt három-négy kanál levest, szinte gépiesen. Fejfájása enyhült. Evés után megint lefeküdt, de elaludni már nem tudott, mozdulatlanul feküdt, arcát a

párnába fúrva. Képek rémlettek előtte, szüntelenül, különösnél különösebb képek. Egyik vissza-visszatért: valahol Afrikában van, Egyiptomban, egy oázison. A karaván pihen, a tevék csöndesen fekszenek, körös-körül pálmák. Mindenki ebédel. De ő csak iszik, egyre issza a friss vizet a patakából, amely ott mellette folyik és csobog. És milyen friss, hideg, milyen csudálatos halványkék az a víz, színes kavicson fut és tiszta, aranyosan csillogó homokon... Hirtelen élesen hallotta egy óra ütését. Összerezzent, felriadt, felkapta a fejét, és az ablakra nézett, hogy megítélje, mennyi lehet az idő. Egyszerre minden eszébe jutott, úgy ugrott fel a díványról, mintha valaki felrántotta volna. Lábujjhegyen az ajtóhoz osont, óvatosan kinyitotta, és hallgatózott, hogy nem járnak-e a lépcsőn. Szíve vadul vert. De a lépcsőn mély csend volt, mintha aludna az egész ház... Örült képtelenségnek érezte, hogy így átaludta az időt, szinte eszméletlenül hever tegnap óta, és még semmit se csinált, semmit se készített elő... Pedig talán már a hatot ütötte... És a kábultság, a mély alvás után lázas, szinte fejvesztett sietség kezdte üzni. Igaz, nem is volt sok előkészítenivalója. Összeszedte erejét, hogy mindenre gondoljon, semmit el ne felejtson, de szíve csak kalapált, úgy vert, hogy alig kapott levegőt. Legelőször is a hurkot kell megcsinálni és bevarrni a felöltőbe - egy-két perc, és megvan. Benyúlt a párnája alá, kikereste az odagyűrt holmiból a teljesen elnyűtt, régi, mosatlan rubaskát, letépett egyhüvelyknyi széles és vagy nyolc hüvelyk hosszú csíkot, a két végét összefogta, aztán levette bő nyári felöltőjét (az egyetlen kabátját), amely valami erős, vastag pamutszövetből volt, és a csík két végét bevarrta a kabát bal hónaljába, belül. Keze remegett varrás közben, de azért megcsinálta rendesen, úgyhogy kívülről semmi se látszott, mikor a kabátot megint felvette. A tút, cernát régen odakészítette már magának az asztalfiókba, papirosba csavarva. Ami pedig a hurkot illeti, azt igen ügyesen maga eszelte ki: a hurok a baltának kellett. Kézben nem vihet baltát az utcán, és ha csak egyszerűen a felöltője alá rejti, mégis fogni kell, és az esetleg feltűnik. Így meg csak beakasztja a balta fejét a hurokba, és nyugodtan lóg belül, a hóna alatt, egész úton. Ha kezét az oldalzsebébe dugja, még foghatja is a nyelét, hogy ne himbálózzon. És mivel a felöltő nagyon bő, valóságos zsák, senki se veheti észre, hogy valamit fog a zsebre dugott kezével. Ezt a hurkot is már két héttel azelőtt kieszelte.

Mikor a hurokkal elkészült, benyúlt az ottomán bal sarka alatti keskeny részbe, és előkotorta az ugyancsak régen előkészített, odarejtett zálogtárgyat. Nem is volt zálogtárgy, csak közönséges, simára gyalult fadarab, nagyságra, vastagságra pontosan olyan, mint egy ezüst cigarettatárca. Véletlenül találta egyszer kószálása közben valami udvaron, ahol műhely volt. Később a fadarabhoz még egy sima, vékony vaslemezt is tett - nyilván valaminek a darabja lehetett -, azt is ugyanakkor találta, az utcán. A kettőt egymás mellé rakta - a vaslemez valamivel kisebb volt - és jó erősen átkötözte madzaggal, keresztben és újra keresztben, aztán nagyon rendesen, kényes gonddal becsomagolta tiszta fehér papirosba, és azt is átkötözte, ugyancsak keresztben, a csomót úgy bogozva, hogy mennél nehezebb legyen kioldozni. Ez azért kellett, hogy az öregasszony, amikor majd a csomóval bíbelődik, egy darabig ne tudjon másra figyelni, és ő kihasználhassa az alkalmas pillanatot. A vaslemez súlynak tette hozzá, különben az öregasszony talán rögtön kitalálná, hogy a „zálog” fából van. Egészen eddig a dívány alatt tartotta. És most, éppen abban a pillanatban, mikor elővette, hallja, hogy az udvaron ezt kiáltja valaki:

- Hét óra rég elmúlt!

„Rég! Jóságos Isten!”

Az ajtóhoz ugrott, hallgatózott, aztán fogta a kalapját, és vigyázva, nesztelenül, mint a macska, leosont a maga tizenhárom lépcsőjén. Most következett a legfontosabb: kilopni a baltát a konyhából. Hogy baltát fog használni, azt rég eldöntötte. Volt ugyan egy összecsuksukható kertészkése, de késben és kivált a maga erejében nem bízott, ezért hát végérvényesen a baltát választotta. Meg kell itt említenünk valamit ezekről a végérvényes elhatározásairól.

Volt egy különös sajátosságuk: mihelyt véglegesen eldöntött valamit, rögtön képtelenségnek, ostobaságnak látszott előtte. Gyötrelmes belső tusakodása ellenére egész idő alatt egy pillanatig sem hitte, hogy terve megvalósítható.

Ha eljut odáig, hogy mindent, az utolsó apróságig megold, és végleg eldönt, úgyhogy semmi, de semmi kétsége nincs többé - talán le is tesz az egész tervéről, elveti, mint ostoba, fantasztikus képtelenséget. De még egész tengere maradt a meg nem oldott kérdéseknek, kétséges pontoknak. Hogy honnan kerít majd baltát - ez a kicsiség sohase nyugtalanította. Mi sem könnyebb! Hiszen Nasztaszja minden percében elszalad hazulról, kivált így este - hol a szomszédban van, hol a boltban -, és az ajtót tárva-nyitva hagyja. A háziasszony mindig veszezkedik vele emiatt. Így hát nem kell egyebet csinálnia majd annak idején, csak belopózik a konyhába, elveszi a baltát, és aztán egy óra múlva (amikor már mindenem túl van) bemegy, és visszateszi a helyére. Kétséges marad még, mi történjék, ha akkorra, amikor ő már vissza akarná tenni, Nasztaszja hazajött, és ott van a konyhában? Akkor természetesen továbbmegy, és megvárja, míg újra elszalad valahová. No és ha közben szüksége volna a baltára, keresi, lármát csap? Az már gyanús, legalábbis gyanús lehet.

Ám ez mind apróság, amiről nem is gondolkozott, ideje se volt rá. Csak a földologról gondolkozott, a csekélységek megoldását akkorra hagyta, amikor már sikerült önmagát meggyőznie. Csakhogy éppen ez látszott megvalósíthatatlannak, legalábbis ő maga annak látta. El se tudta képzelni, hogy egyszer befejezi a töprengést, fogja magát, és egyszerűen odamegy... Ezt a tegnapi látogatást is az öregasszonynál, az utolsó terepszemlét, kizárólag próbaképpen csinálta, egyáltalában nem komolyan, valahogy ilyenformán: „Eh, odamegyek, próbaképpen, mit álmodozom itt örökké!” De már ez is sok volt neki, nem bírta, megundorodott és megfutott, megutálta önmagát. A gondolati elemzéssel, a kérdés erkölcsi megítélésével csakugyan elkészült, borotvaéles érvei voltak, és önmagában, legalábbis tudatosan nem talált ellenérvet. De valójában nem hitt magának, és erőnek erejével, görcsös igyekezettel mindenféle mellékutakon kereste a cáfolatot, mintha egy zsarnoki akarat kényszerítené erre. A tegnapi nap aztán váratlanul egy csapásra eldöntött mindent, és most már szinte gépiesen cselekedett. Ment, mint akit kézen fogtak, és erővel húznak, ment vakon, ellenállás nélkül, mint akinek ruhája csücskét elkapta a kerék, és elrántja őt magát is.

Eleinte - persze, már az is régen volt - sokat foglalkoztatta egy kérdés: hogy miért sikerül a bűntényeket majd minden esetben aránylag könnyen kinyomozni és felderíteni, miért hagynak a bűnözők olyan könnyen felismerhető nyomokat? Lassacskán sok és érdekes következtetésre jutott, és úgy gondolta, hogy a legfőbb ok nem annyira a nyomok eltüntetésének fizikai nehézségeiben rejlik, mint inkább magában a bűnözőben. A bűnös ugyanis, legalábbis a legtöbb, a tett elkövetésének pillanatában valamiféle akarat- és ítélőerő-fogyatkozásban szenved, sőt, azok helyére csodálatosképpen gyermekes könnyelműség lép éppen akkor, amikor a legbiztosabb ítéletre, a legnagyobb körültekintésre volna szükség. Ez arra mutat tehát - így okoskodott -, hogy a hirtelen támadt értelem- és akaratzavar a betegséghez hasonlóan lepi meg az embert, lassan fokozódik, és közvetlenül a tett előtt kulminál, tetőfokon marad a tett elkövetése alatt és még utána is hosszabb-rövidebb ideig, a bűnös egyénisége szerint. Aztán véget ér, mint minden más betegség. A kérdés most már ez: a betegség szüli-e a büntettet, vagy magának a büntetnek sajátos természetéből következik, hogy mindig együtt jár valami beteges folyamattal? Ezt a kérdést egyelőre nem tudta eldönteni.

Mikor okoskodásában idáig jutott, megállapította, hogy az ő esetében ilyenféle beteges zavar nem állhat be, az ő ítélőképessége és akarata mindvégig ép marad a kitervelt cselekmény végrehajtása során, egyszerűen azért, mert amit ő kitervelt, „nem bűn”. Nem akarunk most kitérni a gondolati folyamatra, amely ehhez a végső eredményhez eljuttatta, amúgy is nagyon

előresietünk... Csak azt említjük meg itt, hogy a gyakorlati, tisztán fizikai nehézségek általában csak másodsorban foglalkoztatták. „Az a lényeges, hogy úr maradjon felettük az ember, csorbítatlan akaratával, ítéletével, és akkor valamennyit leküzdi a maga idején, amikor a dolgot a legapróbb részletéig, utolsó vonásáig meg kell ismernie...” Csakhogy a dolog még mindig nem akart elkezdődni. Továbbra is mind kevésbé hitte, hogy elhatározása csakugyan végleges, és mikor ütött az óra, minden egészen másként történt, váratlanul, és nem úgy, mint ahogyan várta.

Még le se ért a lépcsőn, amikor egy apróság miatt majdnem felborult az egész terve. A háziasszony konyhája elé érve, amelynek ajtaja most is, mint rendesen, tárva-nyitva állott - óvatosan bepillantott. Tudni akarta mindenekelőtt, hogy nincs-e ott véletlenül Nasztaszja helyett maga a háziasszony, vagy ha nincs is ott, be van-e jól csukva a szobája ajtaja, különben esetleg megláthatja, amikor bemegy a baltáért. De mekkorát nézett, amikor látta, hogy Nasztaszja nemcsak hogy ott van a konyhában, de éppen munkába fogott: a mosott ruhát szedi ki a kosárból, és teregeti a kötelekre. Amint őt megpillantotta, abbahagyta a teregetést, és feléje fordult, le se vette róla a szemét, amíg csak el nem haladt. A diák nyugodtan továbbment természetesen, mintha semmit se venne észre. De egy most már kétségtelen volt: balta nincs! Ez meghökkentette.

„Honnan szedtem - tanakodott már lenn a kapualjban -, honnan szedtem azt, hogy ebben a pillanatban bizonyosan nem lesz itthon? Mért hittem ezt ilyen kétségtelenül? Miért? Miért?” Leverte a dolog, sőt, valósággal szégyenkezett. Szerette volna csúfondárosan kinevetni magamagát... Vak, kegyetlen düh forrt benne.

A kapuban gondolkodva állt egy darabig. Kimenjen az utcára, és úgy tegyen, mintha sétálni indult volna? Ettől undorodott. Visszabújjon az odújába? Még undorítóbb. „És micsoda alkalmat szalasztottam el egyszer s mindenkorra!” - mormogta magában, és csak állt tanácstalanul, éppen szemközt a sötét és ugyancsak tárt ajtajú házmesterszobával. Hirtelen remegés futott végig rajta. A házmesterszobában, két lépésnyire tőle, jobbra, a padka alól valami a szemébe villant. Körülnézett - sehol egy lélek. Lábujjhegyen lement a két lépcsőn, és halkán szólította a házmestert. „Nincs itt. Bizonyosan valahol a közelben lesz, az udvaron, ha így tárva-nyitva hagyta az ajtót.” Odaugrott a baltához (mert az volt), kihúzta a padka alól, ahol két fáhasáb alatt hevert, és még ott, mindjárt beakasztotta a hurokba, két kezét zsebre dugta, és úgy jött ki a házmesterszobából. Senki se látta meg! „Ha eszed elhagy, segít az ördög!” - gondolta különös mosollyal. Ez a kis véletlen nagyon felbátorította.

Az úton lassan, szinte *méltósággal* lépkedett, sietség nélkül, nehogy gyanút keltsen. Nemigen nézegette a járókelőket, sőt igyekezett egyáltalában nem nézni senkire, és lehetőleg senkinek fel nem tűnni. Hirtelen eszébe jutott a kalapja. „Úristen! Pedig pénzem is volt tegnapelőtt! És nem vettem meg azt a sapkát!” Szívából átkozta magát.

Véletlenül fél szemmel bepillantott egy boltba, és látta, hogy a faliórán tíz perccel elmúlt hét. Sietnie kellett, de közben vargabetűt tenni, megkerülni a házat, és a túlsó kapun menni be...

Régebben, ha néha gondolatban végigcsinálta mindezt, azt hitte, hogy félni fog majd. De most nem nagyon félt, sőt szinte egyáltalában nem félt. Egészen mellékes gondolatok foglalkoztatták ezekben a pillanatokban, és minden csak rövid ideig. Mikor a Juszupovkert mellett ment, eszébe jutott, hogy nagy szökőkutat kellene ide építeni, és másutt is mennyire frissítenék a sétateretek levegőjét az ilyen szökőkutak - egészen elmerült a gondolatban. Aztán a Nyári Kerttel kezdett foglalkozni - ha kiterjesztenék az egész Mars-mezőre, sőt esetleg egyesítenék a Mihály várkastély parkjával, az igazán nagy hasznára lenne a városnak, és szépítené is. Majd meg ez a kérdés érdekelte: miért választják az emberek a nagy városokban, még ha nem is

okvetlenül szükséges, éppen azokat a városrészeket lakóhelyül, miért ott telepsznek meg, ahol se kert nincs, se szökőkút, csak bűz és mocskok és mindenféle más undokság? Rögtön eszébe jutott az is, hogy ő maga hányszor kószál a Széna téren, és egy pillanatra felocsúdott. „Micsoda badarságok! Jobb, ha semmire sem gondolok!”

„Így van az is bizonyosan, akit vesztőhelyre visznek. Gondolataival az elébe kerülő tárgyakba kapaszkodik” - cikázott át az agyán, de éppen csak átcikázott, ő maga kergette el sietve a gondolatot... No, itt is van már a ház, ez a kapu... Valahol egy óra egyet ütött. „Mi az? Lehetőségek, hogy már fél nyolc? Nem lehet! Siet az óra!”

A kapuban, szerencséjére, nem volt semmi baj. Egy hatalmas, rakott szénásszekér mintha azért fordult volna be éppen előtte a kapun, hogy őt eltakarja, míg ott elmegy, és amint a szekér az udvarra hajtott, villámgyorsan elsurrant mellette, jobbra. A szekér túlsó oldalán kiabáltak, veszekedtek, több hang is hallatszott, de őt senki se látta, és szembe se jött senki. Az ablakok közül, amelyek az óriási, négyszögletű udvarra néztek, sok nyitva volt, de ő nem pillantott fel, annyi erőt nem tudott összeszedni magában.

Az öregasszonyhoz vivő lépcső ott kezdődött mindjárt a kapun belül, jobbra. Már oda is ért...

Mélyet lélegzett, kezét kalapáló szívére szorította, és még egyszer kitapogatta, megigazította a baltát, aztán elindult a lépcsőn felfelé, óvatosan, csöndesen, minduntalan körülfigyelve. De senki se járt most ott, a lépcsőre néző ajtók is mind csukva voltak, egy lélekkel se találkozott. Az első emeleti üres lakásban ugyan mázolók dolgoztak éppen akkor, de azok se figyeltek rá. Megállt, gondolkodott és továbbment... „Persze még jobb lett volna, ha ezek sincsenek most itt, de hát... két emelet van még felettük...”

Ez már a harmadik emelet, az ott az ő ajtaja, szemközt a másik egy üres lakásé. Sőt, az alatta levő lakás is alighanem üres most, a második emeleten: a névtáblát levették, tehát eltávoztak... Kifújta magát. Felvillant a fejében a gondolat: „Ne menjek inkább vissza?” De nem válaszolt magának a kérdésre, ahelyett az öregasszony lakására figyelt. Néma csend volt odabenn. Aztán megint a lépcsőház felé hallgatózott, hogy ott nincs-e valami nesz. Sokáig erősen fülelt. Akkor körülnézett, még utoljára, megemberelte, megkeményítette magát, kipróbálta a baltát a hurokban, hogy elég biztosan áll-e. „Nem vagyok nagyon is sápadt? Nem látszom-e feltűnően izgatottnak? Gyanakvó természetű... Nem kellene várni még egy kicsit... míg a szívem megnyugszik?”

De a szíve nem nyugodott meg. Sőt, mintha csak azért is mind erősebben, egyre hevesebben kalapálna... Végre is nem bírta tovább, lassan kinyújtotta a kezét, és meghúzta a csengőt. Fél perc múlva újra becsengetett, erősebben.

Semmi válasz. Többször csengetni - nincs értelme, de meg nem is illenék a szerepéhez. Itthon van, természetesen, de gyanakvó, és most maga van a lakásban. Kiismerte már a szokásait valamennyire... Megint az ajtóra tapasztotta fülét. Érzékei volnának ennyire túlfeszítve? Nem, ez egyáltalában nem valószínű, de határozottan hall valamit, igen, kétségtelenül van valami nesz, mintha egy kéz óvatosan megérintené a kampót, és ruha is suhogna az ajtón belül. Valaki áll ott, láthatatlanul, és éppen úgy, mint ő idekinn, lélegzetét visszafojtva figyel, talán éppen így az ajtóra tapasztja fülét...

Szántsándékkal mozgolódott, és valamivel hangosabban mormogott, nehogy azt higgyék, bujkál. Aztán becsengetett harmadszor, de most nyugodtan, illedelmesen, minden türelmetlenség nélkül... Később, ha visszagondolt erre, ez a pillanat élesen, tisztán felvillant, örökre megmaradt benne. Meg nem foghatta, honnan vette a ravaszságot, hiszen agya ugyanakkor hosszú másodpercekre elborult, és tagjait jóformán nem érezte... Egy szempillantással később hallotta, hogy kiakasztják a kampót.

Az ajtón, éppen úgy, mint előző alkalommal, pici rés nyílott, és két szúrós, gyanakvó szem szegeződött rá a sötétből. De most elvesztette önuralmát, és majdnem súlyos hibát csinált. Attól tartott, hogy az öregasszony, mivel maga van itthon, nem meri majd beereszteni, megfogta hát, és kifelé húzta az ajtót, nehogy becsukják az orra előtt. Az öregasszony nem húzta vissza az ajtót, de a kampót nem eresztette el, és így kicsibe múlt, hogy Raszkolnyikov az ajtóval együtt őt is ki nem rántotta a lépcsőházba. Mikor látta, hogy elébe áll, és nem ereszti be, egyenest nekiment. Erre az ijedten félreugrott, szólni akart, de nem tudott, csak bámult rá, tágra meredt szemmel.

- Jó estét, Aljona Ivanovna - köszöntötte lehetőleg könnyedén, de hangja nem engedelmeskedett, elakadt, remegett. - Elhoztam azt a... zálogot... de talán gyérünk beljebb... a világosságra.
- És egyszerűen otthagya, tessékelés nélkül előresietett a szobába. Az öregasszony utánaszaladt, most végre megjött a szava.

- Úristen! Mit akar? Ki maga?

- Bocsásson meg, Aljona Ivanovna... de hiszen ismer... Raszkolnyikov... tessék, elhoztam a zálogot, amit a minap ígértem... - És feléje nyújtotta a tárgyat.

A vénasszony éppen csak odapillantott a zálogra, de tekintete már ismét a hívatlan vendég szemébe fűrődött. Haragosan, fürkésztve, gyanakodva nézte. Eltelt egy perc. Raszkolnyikovnak már-már úgy rémlett, hogy csúfondáros mosolyt lát a szemében, mintha máris mindent tudna. Érezte, hogy elveszti a fejét, valósággal fél tőle, annyira fél, hogy ha még egy pillanatig így néz rá, ilyen szótlanul, hát itthagya, megszökik.

- Ejnye, miért néz rám úgy, mintha nem ismerne? - kérdezte most már ő is ingerülten. - Ha tetszik, elveszi, ha nem, hát máshová viszem, sietek.

Eszébe se volt, hogy ezt mondja, csak úgy kicsúsztak száján a szavak.

De az öregasszony közben összeszedte magát, és a látogató határozott hangja nyilván megnyugtatta.

- Jó, de hogy lehet így... berontani, bátyuska? Mi ez? - kérdezte a zálogra pillantva.

- Ezüst cigarettatárca, amit említettem.

Az öregasszony már nyújtotta a kezét.

- Ejnye, mért ilyen sápadt? Ni, a keze is remeg! Tán a folyóból húztak ki, bátyuska?

- Lázás vagyok - felelte kurtán. - Megsápasztja az embert a koplalás - tette hozzá alig ejtve ki a szavakat. Ereje megint elhagyta. De amit mondott, hihetőnek tűnhetett, mert az öregasszony elvette a zálogot.

- Mi ez? - kérdezte és megint olyan mereven nézte, közben a zálogot méregetve.

- Ezüst tárgy... cigarettatárca... nézze meg...

- Várj csak... mintha nem volna ezüst... Tyű, de bekötöttd.

Míg a zsineg bogozásával bajlódott, és az ablakhoz fordult, a világosság felé (minden ablak csukva volt ebben a fojtó hőségben is), hosszú másodpercekig egyáltalában nem törődött a látogatóval, hátat fordított. Raszkolnyikov kigombolta felöltőjét, kiakasztotta a baltát a hurokból, de még nem vette elő, csak fogta a jobb kezében, a kabát alatt. Irtózatosan gyenge

volt a karja, és érezte, hogy pillanatról pillanatra zsibbad, bénul. Félt, hogy elereszti, leejti a baltát. És akkor még forogni is kezdett vele a világ.

- De hogy összevissza kötözte! - csattant fel az öregasszony, és megmozdult, hogy odaforduljon.

Egy pillanat se volt vesztegetni való. Elővette a baltát, két kézzel magasra emelte, és félig önkívületben, szinte gépiesen, erő kifejtés nélkül, fokával az öregasszony fejére ejtette.

Majdnem teljesen erőtlen volt abban a pillanatban, de ezzel az első baltacsapással megszületett benne az erő.

Az öregasszony hajadonfőtt volt, mint mindig, őszbe vegyült, gyér, szőke haja most is ragadt az olajtól, tarkóján törött szarufésű meredezett, az fogta össze a patkányfark forma fonatocskát. A csapás éppen feje búbját érte, részben azért, mert kis termetű volt. Kiáltott ugyan, de igen gyengén, és mindjárt a földre rogyott, bár két karját még volt ereje a feje fölé emelni, egyik kezében akkor is fogta még a „zálog”-ot. Raszkolnyikov most teljes erővel rávágott még egyszer, és harmadszor is, mindig a balta fokával, mindig a feje búbjára. A vér csak úgy dőlt, mint egy felborult pohárból, a test hátrabukott. Akkor félreállt, megvárta, míg elterül, de aztán mindjárt lehajolt, és megnézte az arcát. Már halott volt. A szem kidüledt, mintha ki akarna ugrani, és az egész arc, homlok csupa ránc volt, görcsösen eltorzult.

Most letette a baltát a földre, és máris benyúlt a halott zsebébe - abba a jobb zsebébe, amelyikből akkor a kulcsait kivette, de ügyelt, nehogy a patakozó vérrrel összekenje magát. Most már tökéletesen működött az agya, a szédülés, kábultság megszűnt, csak a keze remegett még. Később is emlékezett, hogy nagyon is óvatosan, vigyázva csinált mindent, nem akarta bevérézni magát. A kulcsokat rögtön kivette, együtt volt mind, mint akkor, egy acélkarikán. Fogta a kulcsomót, és szaladt a hálószobába. Kicsi kis szobácska volt, egyik falánál óriási szentképtartó, a másikon a rendkívül tiszta, széles ágy, selyemdarabkákból varrott, vattázott paplannal letakarva. A harmadik falnál állt a komód. Különös - de amint az első kulcsot a zárba illesztette, és csikordulását hallotta, görcsös rángás futott végig rajta, és megint kicsibe múltott, hogy ott nem hagyott mindent, és meg nem futott. De ez csak egy pillanatig tartott. Megfutni késő is volt már. Éppen ki akarta nevetni önmagát, de most egy új, nyugtalanító gondolat villant át rajta, hogy az öregasszony talán nem halt meg, feleszmélhet. Otthagyott kulcsot, fiókot, és szaladt vissza a holttesthez, ráemelte a baltát, de nem sújtott le. Semmi kétség - halott. Lehajolt, újra megnézte közlőrl, és tisztán látta, hogy a koponya szét van zúzva, sőt el is fordult egy kicsit. Előbb meg akarta tapogatni, de visszahúzta a kezét, hiszen anélkül is látni. Vér annyi kifolyt közben, hogy egész tócsa támadt. Most észrevett egy zsinórt a halott nyakán, el akarta szakítani, de erős zsinór volt, nem szakadt, meg a vér is átáztatta. Próbálta kihúzni az ing alól, de valamiben megakadt, valami nem engedte. Türelmetlenségében már újra baltát ragadott, hogy azzal csapjon a zsinórra, úgy vágja el a testen, de aztán mégse merte, és nagy nehezen, jó kétpercnyi vesződések árán, kezét meg a baltát összevérezve, mégis elvágta anélkül, hogy a baltával a testet érintse, és levette. Igen, erszény, nem tévedett! Két kereszt is lógott a zsinóron, egyik vörösréz, a másik ciprusfa, meg email szentkép, és ezekkel együtt, az acélkarikás, acélgyűrűs mocskos szarvasbőr bugyelláris. Degeszre volt tömve, Raszkolnyikov bele se nézett, csak zsebre vágta, a két keresztet meg a vénasszony mellére dobta, és szaladt vissza a másik szobába, de most már a baltát is vitte.

Szörnyű sietségben volt, nekiesett a kulcsoknak, próbálgatta egyiket a másik után, de valahogy nem volt szerencséje, nem illettek a zárakba. Nemcsak mert a keze annyira remegett, de rosszul is csinálta: ha már látta is, hogy nem jó a kulcs: mégis erőltette. Akkor hirtelen eszébe jutott, hogy a nagy csipkés szakállú kulcs, amelyik most is mindig a kicsik közé akad, semmi

esetre sem a komódhoz való (hisz ezt már akkor mindjárt gondolta); valami ládikáé lesz, és talán abban a ládikában van elrejtve minden. Otthagya a komódot, és már bújt is az ágy alá, tudta, hogy az öregasszonyok az ágyuk alatt szokták tartani az ilyen ládikát. Úgy is volt: jókora ládika állt az ágy alatt, több mint egy rőf hosszú, domború fedelű, és rajta piros szattyánbőr, acél szegecskével rászegezve. A csipkés kulcs mindjárt beleillett, nyitotta a zárat. Legfelül lepedővel letakarva egy nyúlszőr bundácska volt, piros gallérral, szegéllyel, alatta selyemruha és kendő, de aztán legalul már csak rongyok, úgy látszott.

Éppen bele akarta törölni összevérezett kezét a piros szegélybe, így okoskodva: „Ez piros, nem látszik meg rajta a vér” - de hirtelen észbe kapott. „Uramisten! Mi ez? Megháborodtam?!”

Alighogy kicsit megbolygatta a rongyokat, a bunda alól kicsúszott egy aranyóra. Most már nekiesett, összeforgatott mindent. És csakugyan - a limlom közé aranytárgyak voltak rejtve, csupa zálog, bizonyosan kiváltandó és ki nem váltott karperecek, láncok, gyűrűk, melltűk és más efféle. Némelyik bársonytokban, de sok csak újságpapirosba csavarva, igaz, hogy rendszeren, gondosan, dupla papirosban, zsinaggal átkötözve. Nem sokat teketóriázott, zsebébe tömködté: nadrágzsebbe, kabátzsebbe, válogatás nélkül, ahogy jött, tokostul, de nem ért rá sokat összeszedni...

Egyszer csak hallja, hogy valaki járkál odabenn a másik szobában. Megállt, holtta dermedve. De most csend volt, talán csak képzelődik. Akkor tisztán hallotta, hogy halkán sikolt, vagy talán csak felnyög valaki, és rögtön elnémul. Majd újra halotti csend, egy-két percig. A ládika mellett guggolva várt, lélegezni se mert. De aztán felugrott, felragadta a baltát, és beszaladt.

Lizaveta állt a szoba közepén, jókora batyuval a kezében, és meredten bámult a nénje holttestére. Fehér volt, mint a golycs, kiáltani se tudott rémületében. Mikor a berontó Raszkolnyikovot meglátta, reszketni kezdett, mint a nyárfalevél, és arca görcsösen rángatózott. Karját felemelte, száját is nyitotta már, de nem kiáltott, lassan hátrált, a sarokba húzódott előle, szemét rámeresztve, és most sem kiáltott, mintha nem volna benne annyi szusz, hogy hangot adhasson. Raszkolnyikov nekiment a baltával; a lánynak panaszosan lefittyent a szája, mint a gyermeké, mikor megijed valamitől. De olyan együgyű volt szegény Lizaveta, úgy megfélemlítették, megtörték egész életére a boldogtalant, hogy még a karját se tartotta védelmül az arca elé, pedig ez lett volna a legtermészetesebb mozdulat, hiszen a balta az arcát fenyegette. Éppen csak egy kicsit felemelte szabad bal kezét, de egyáltalán nem az arcáig, ahelyett lassan előrenyújtotta, mintha el akarná tolni a támadót. A balta éllel sújtott rá, egyenesen a fejére, kettéhasítva a homlok egész felső részét, majdnem a feje búbjáig. Össze is rogyott menten. Raszkolnyikov nem tudta, mit csinál, felragadta a batyut, de rögtön el is dobta, és kirohant az előszobába.

A rémület mindinkább úrrá lett rajta, kivált a nem várt, második gyilkosság után. Menekülni akart, mentül hamarabb. Ha világosan meg tudja ítélni, és átlátja ebben a pillanatban, mennyire súlyos a helyzete, milyen reménytelen, ostoba és rút, ha eszébe veszi, mennyi akadályt kell még leküzdenie, sőt hány gonosztettet kell még elkövetnie, amíg onnan kijut, és hazáig elér - könnyen lehet, hogy már akkor otthagya mindent, és önként jelentkezik, nem is félelmében, csak mert olyan iszonyatos, olyan undorító, amit tett. Igen, leginkább undort érzett, és az undor percről percre nőtt, erősödött benne. Semmiért a világon vissza nem ment volna a ládához, vagy akárcsak a szobába is.

De aztán lassanként valami szórakozottság ereszkedett rá, szinte elrövedezett, pillanatokra megfeledkezett magáról, vagyis inkább elfelejtette a földolgot, és apróságokba kapaszkodott. Például, amikor a konyhába pillantott, és meglátta a vízzel félig telt vedret a padkán, eszébe

jutott, hogy megmossa kezét meg a baltát. Keze csak úgy ragadt a vértől. Fogta a baltát, a vízbe dugta, aztán a szappandarabbal, amit az ablakon egy csorba tálkán talált, lemosta kezét, csak úgy bele a vederbe; a baltát kivette, lemosta a vasát, majd a nyelével babrált vagy három percig, még szappannal is dörzsölte a foltokat. Végül letörölte valami fehérneművel, ami ott száradt a konyhában a kötélén, és sokáig figyelmesen vizsgálta az ablaknál, a világosságnál. Vérnyomot nem látott rajta, csak a nyele volt még nedves. Gondosan beakasztotta a hurokba, felöltöje alá. Aztán, amennyire a gyér világosságú konyhában lehetett, megnézte a kabátját, nadrágját, csizmáját. Így első pillantásra olyan, mint máskor, mintha semmi se történt volna, csak a csizmáján van néhány folt. Megnedvesített egy rongyot és letörölte. De ugyanakkor igen jól tudta, hogy elég zilált a külseje, és lehet rajta olyasmi, ami feltűnik, ha ő nem is látja. Tanakodva állt a konyha közepén. Hirtelen feltolakodott benne egy kínos, fenyegető gondolat: hogy megtébolyodik, hogy már nem képes helyesen gondolkodni, védekezni, és talán nem azt kellene tennie, amit tesz. „Istenem! Csak el innen! El innen!” - mormogta, és kiszaladt az előszobába. De ott olyan borzalom várta, amihez foghatót még nem érzett.

Csak állt, nézett, és nem hitt a szemének: az ajtó, a lépcsőre nyíló, ahol az előbb becsengetett és bejött - nyitva volt, jó tenyérynire, se zár, se kampó, semmi - azóta így van, egész idő alatt így volt! Az öregasszony nem zárta be utána, talán óvatosságból. De édes Istenem! Hiszen Lizavetát odabenn találta, és valahol be kellett jönnie, nem a falon keresztül jött! Hogy nem gondolt erre eddig?

Odaugrott, és beakasztotta a kampót.

- Nem! Megint nem jó! Nem maradhatok itt!

Kiakasztotta a kampót, kinyitotta az ajtót, és hallgatózott.

Sokáig figyelte a lépcsőt. Valahol messze, alighanem a kapu alatt, hangosan, szitkozódva kiabáltak, veszekedtek. Két hang hallatszott. „Mi a bajuk?” Türelmesen várt. Most hirtelen megszűnt a zaj, mintha elválták volna. Elmentek, nyilván. Már ki akart menni a lépcsőházba, amikor egy emelettel alatta nagy robajjal kítaszítottak egy ajtót, és valaki dudorászva elindult lefelé. „De sokat lármáznak itt” - futott át rajta a gondolat. Újra behúzta az ajtót, hogy majd ezt is kivárja. Végre csend lett, sehol egy lélek. Már a lépcsőn volt, de akkor megint jött valaki.

Ezek a lépések messziről hallatszottak, a lépcső legaljáról, de - világosan, élesen emlékezett rá később - már a legelső neszre gyanakodott, érezte, hogy a lépések oda tartanak, az öregasszonyhoz. Hogy miből érezte meg? Talán maga a nesz volt valahogyan különös, figyelmeztető? Súlyos, egyenletes lépések voltak, nem sietősek. A földszintet már elhagyta a közeledő, és jön tovább, mindjobban hallani, már a nehéz szuszogása is hallik. Feljön a másodikra... Ide jön! Úgy érezte, megmered az egész teste, mintha álomban élné át mindezt... Pontosan így van, amikor álmában üldözik az embert, ott vannak, egészen közel, meg akarják ölni, neki meg mintha földbe gyökerezne a lába, a karját se bírja mozdítani.

Csak akkor ocsúdott fel, mikor a látogató már a harmadik emelethez közeledett. Sikerült még gyorsan, ügyesen visszaosonnia a lépcsőházból a lakásba, az ajtót is becsukta, és vigyázva, nesztelenül beakasztotta a kampót a karikába, ösztöne segített rajta. Ahogy ezzel végzett, elbújt, közvetlenül az ajtónál, lélegzetét is visszafojtva. Akkorra már a hivatlan jövevény is az ajtó előtt állt. Egymással szemközt álltak, mint ő az imént az öregasszonnyal, amikor csak az ajtó volt közöttük, és ő fülelt.

A jövevény nagyokat szuszogott. „Kövér ember lehet” - gondolta Raszkolnyikov a baltát szorongatva. Igazán olyan, mintha álmodná. Az idegen most megfogta a csengőt, és erősen megrántotta.

A csengő nyikorgása közben hirtelen úgy rémlett neki, hogy mozgolódást hall a szobából. Egy-két pillanatig komolyan fülelt. Akkor odakinn még egyszer megnyikorgatták a csengőt, és türelmetlenül rángatni kezdték az ajtó fogantyúját. Borzadva nézte a karikában ugráló kampót, és dermedt rémülettel várta, mikor ugrik ki. Ez valóban lehetségesnek látszott, olyan erővel rángatták az ajtót. Már arra gondolt, hogy leszorítja ujjával, de hiszen akkor az mindent kitalál! Megint forogni kezdett vele a világ. „Végem van” - cikázott át az agyán, de akkor megszólalt kinn az idegen, és arra ő is észbe kapott.

- Mi az? Egész nap alusznak? Vagy megfojtották őket? Azt a hétszentségit! - Hangja mintha egy öblös hordóból jött volna. - Hé! Aljona Ivanovna, vén boszorka! Hé, világszép Lizaveta! Nyissák ki! Azt a hétszentségit! Alusznak ezek, vagy mi? - És dühében vagy tízszer egymás után teljes erővel megrántotta a csengőt. Nyilván otthon is nagy úr volt, és parancsolgatott.

Most váratlanul apró, gyors léptek kopogása hallatszott, nem messze a lépcsőn. Még valaki jött. Raszkolnyikov nem hallotta meg mindjárt.

- Senki sincs itthon? Lehetséges? - kérdezte hangosan, vidáman az új jövevény, a kérdést egyenesen a másikhoz intézve, aki még akkor is rángatta a csengőt. - Jó estét, Koch!

„Egészen fiatal ember lehet” - gondolta Raszkolnyikov.

- Tudja az ördög, mért nem mozdulnak! Már majd hogy le nem törtem a zárat - felelte a másik. - De honnan tudja a nevemet, uram?

- Ugyan! Hát nem három parti biliárdot nyertem magától tegnapelőtt a Gambriusban!

- Hja, persze!

- Szóval, nincsenek itthon. Furcsa... És bosszantó. Hová mehetett a banya? Dolgom van vele.

- Nekem is, bátyuska, gondolhatja.

- De hát... mit tehetünk? Hazamegyünk. Ejnye, pedig számítottam a pénzre! - bosszankodott a fiatalember.

- Mehetünk haza, nincs másképp. De akkor minek mond időt? A vénasszony maga mondta nekem a nyolc órát. Meg vagyok szorulva. És hol az ördögbe csavaroghat? Nem értem. Egész évben itthon ül, a lába is rossz, és most egyszerre sétálni megy.

- Ne kérdezzük meg a házmestertől?

- Mit?

- Hogy hová ment, és mikorra jön meg?

- Hm... ördög vigye... megkérdezhetjük... De hiszen sehová sem megy soha... - És újra megrántotta a fogantyút. - Ördög vigye. Hát hiába. Gyerünk!

- Megálljon! - kiáltotta a fiatal. - Ide nézzen! Nem látja, hogy rés támad, mikor rázza az ajtót?

- No és?

- Szóval nincs bezárva, csak a kampó tartja! Hallja, hogy zörög a kampó?

- No és?

- Még mindig nem érti? Valakinek itthon kell lenni. Ha elmennek, hát kívülről zárják be, kulcsra és nem belül, kampóra. Most is... hallja, hogy zörög? A kampó csak úgy lehet beakasztva, ha valaki benn van. Szóval itt vannak, és nem nyitnak ajtót!

- No, nézd csak! Igaza van! - tört ki csodálkozva és bosszúsan Koch. - De hát mit csinálnak odabenn! - És megint böszülten rángatta az ajtót.

- Várjon! - kiáltott rá most a másik. - Ne rángassa. Itt valami nincs rendben... Hisz csengetett, zörgött, és nem eresztették be. Tehát vagy elájult mind a kettő, vagy...

- Vagy?

- Tudja, mit? Lemegyünk a házmesterhez, az majd felveri őket.

- Helyes. - És elindultak mind a ketten.

- Megálljon! Maga maradjon itt, én leszaladok.

- Miért maradjak?

- Mindenre gondolni kell!

- No jó, nem bánom.

- Nemhiába készülök vizsgálóbírónak. Nyil-ván-va-ló, hogy itt valami nincs rendben! Nyil-ván-va-ló! hangoztatta hevesen a fiatal, és már szaladt is le a lépcsőn.

Koch ott maradt, és újra meghúzta gyengén a csengőt, mire az nyikordult egyet. Akkor óvatosan, mintha körülnézegetne, tanakodva közben, a fogantyúval újra mozgatni kezdte az ajtót, meghúzta és elengedte, hogy lássa, igazán csak a kampó tartja-e? Majd szuszogva lehajolt, és a kulcslyukon próbált belesni, de belül benne volt a kulcs, és nyilván semmit se látott.

Raszkolnyikov csak állt, és erősen markolta a baltát. Félig önkívületben volt, már-már felkészült, hogy megverekszik velük, ha visszajönnek. Az előbb, míg zörgettek, beszélgettek, többször is feltolakodott benne a gondolat, hogy egy csapásra végez, kikiált nekik onnan. Volt olyan pillanata, hogy szidni, csúfolni akarta őket, amíg csak rá nem törnek. „Most már csak mentül előbb” - futott át az agyán.

- Ejnye, a keservét...

Telt az idő, egy perc, két perc - senki se jött. Koch mozgolódott.

- A keservét! - fakadt ki, és nem állta tovább, otthagya őrhelyét, sarkon fordult, és elindult lefelé szaporán, csizmája erősen kopogott a lépcsőn. Végül elhalt a nesz.

„Úristen! Most mit csináljak?”

Raszkolnyikov felemelte a kampót, és kinyitotta az ajtót - semmit se hallott. Hirtelen, minden gondolkodás nélkül kilépett, be is csukta maga után az ajtót, amennyire lehetett, és elindult lefelé.

Három lépcsősoron már lement, amikor lármát hallott letről. Mit csináljon? Itt nincs hová bújni. Kevesen múlt, hogy vissza nem szaladt a lakásba.

- Hé! Ördögfattyá! Fogjátok meg! - Valaki hangos kiáltással kirentott egy lakásból odalenn, és szinte repült le a lépcsőn, közben teli torokkal kiáltozva.

- Hé! Mityka! Mityka! Hogy a manó csípjen meg!

A kiáltozás éles kurjantásban végződött, az utolsó hangokat már az udvarról hallotta. Aztán csend lett. De akkor megint jöttek a lépcsőn, ezek most többen voltak, és hangosan, sokat beszéltek, hárman vagy négyen lehettek. Kihallotta az alábbi csengő, fiatal hangot. „Ők azok!”

Elvesztette a fejét, és egyenesen elénk indult. Lesz, ami lesz! Ha megállítják, vége, ha nem állítják meg, akkor is vége - ráismernek később. Már-már találkoztak, csak egy lépcsősor volt közöttük, és akkor váratlanul - megmenekült! Pár lépcsőfok még, és ott van, jobbra az üres lakás, tárva-nyitva, az első emeleti lakás, ahol a festők dolgoztak, és közben elmentek, mintha kiszámították volna. Biztosan azok szaladtak le olyan lármával az előbb. A padlófestéssel akkor végezhetek, a szoba közepén állt a veder meg a festékes bögre az ecsetekkel. Villámgyorsan besurrant a nyitott ajtón, és elbújt a falnál. Éppen ideje volt: azok már a fordulón álltak, aztán bekanyarodtak, és továbbmentek a harmadik emeletre, hangosan beszélgetve. Kivárta, míg elmennek, aztán lábujjhegyen kiosont, és leszaladt.

A lépcsőn senkivel se találkozott. A kapualjban sem. Kisietett a kapun, és balra fordult az utcán.

Igen jól tudta, pontosan tudta, hogy azóta már ott vannak a lakásban, nagyot néztek, mikor látták, hogy az ajtó, amely előbb zárva volt, most nyitva van, vizsgálják a holttesteket, és legfeljebb egy perc múlva mindent tudni fognak: hogy a gyilkosság éppen most történt, és a gyilkosnak sikerült elrejtőznie valahol, mellettük surrant le. Azt is kitalálják valószínűleg, hogy az üres lakásban bújt meg, míg ők a lépcsőn felmentek.

De mégse mert a világért sem sietni, bár jó száz lépésre volt az első utcaszeglet. „Nem kéne inkább besurranni egy kapun, és valahol egy idegen ház lépcsőjén várni? Nem, az nem jó! És a baltát ne dobjam el? Ne hívjak bérkocsit? Így se jó, úgy se jó!”

Végre itt a keresztutca! Félholt volt, mire befordult. Tudta, hogy itt már majdnem biztonságban van, nem kelt gyanút. Sokan jártak ott, valósággal tolongott a nép, és ő elvegyült köztük, mint a homokszemecske. De a kiállott gyötrelmek annyira elcsigázták, hogy alig bírt mozogni. A verejték csurgott róla, nyaka is nedves volt. „No, ez aztán felöntött!” - kiáltott rá valaki, mikor a csatornához kiért.

Bódult volt, és állapota egyre rosszabbodott. Amikor a csatornához ért, és látta, milyen néptelen a part - erre jól emlékezett később -, megijedt, félt, hogy itt feltűnhet valakinek, és már-már visszafordult az utcácskába. Annak ellenére, hogy alig állt a lábán, mégis kerülővel ment, és egészen más irányból ért haza.

Félig eszméletlenül fordult be a kapun: a lépcsőn volt már, amikor a balta eszébe jutott. Pedig nehéz feladat várt rá: visszatenni a baltát a helyére, észrevétlenül. Nem tudott tisztán gondolkodni, az kétségtelen, különben ráeszmél, hogy sokkal okosabb eldobni azt a baltát valahol egy idegen udvaron, akár majd később is, mint most visszalopni a helyére.

Szerencsésen folyt le minden. A házmesterszoba ajtaja csukva volt, de nem lakatra, tehát azt is gyaníthatta volna, hogy a házmester benn van. De képtelen volt bármit is helyesen megítélni most. Egyenest odament és benyitott. Ha a házmester ott van ebben a pillanatban, és megkérdi tőle, mit akar, talán egyszerűen odaadja neki a baltát. De a szoba most is üres volt, sikerült visszalopnia a baltát a padka alá, és még a két fahasábot is rátennie. Aztán se találkozott senkivel, egy teremtettséget se látott egészen a szobájáig. A háziasszony konyhája is zárva volt. Ahogy hazaért, ruhástul a díványra vetette magát. Nem aludt, de teljes kábultságba esett. Ha valaki most rányitja az ajtót, bizonyosan felugrik, és ordítani kezd. Gondolatok foszlányai kóvályogtak a fejében, de egyiket se tudta megragadni, egyiknél sem tudott megállapodni, hiába erőlködött...

MÁSODIK RÉSZ

Sokáig feküdt így. Közben néha felriadt, és látta, hogy késő éjszaka van, de eszébe se jutott felkelni. Végül már teljes, szinte nappali világosság volt a szobában. Hanyatt feküdt, még zsibbadtan az iménti nehéz kábultságtól. Kétségbeesett, borzalmas üvöltés hallatszott az utcáról, ugyanaz, amit minden éjjel hallott az ablak alatt három óra tájban. Most erre riadt fel. „Ó, már jönnek ki a kocsmából, három óra!” - gondolta, és felült, olyan hirtelen, mintha felrántották volna. - „Hogyan?! Már három óra?!” - Abban a pillanatban minden eszébe jutott. Egy szempillantás alatt minden.

Azt hitte, megtébodyodik. Jeges hideg dermesztette a testét, lázas volt, azért is fázott, a láz már előbb kezdődött, még álmában, de most egyszerre úgy didergett, hogy vacogott a foga, reszketett minden porcikája. Kinyitotta az ajtót, és figyelt: mélyen aludt az egész ház. Ijedten végignézett magán meg a szobán, és elállt a lélegzete: hogy hagyhatta így az ajtót tegnap este! Ahogy bejött, a díványra dőlt, nemcsak ruhástul, de kalappal a fején - a kalap később esett le, ni, ott hever a földön a párna mellett. „És ha valaki bejött volna? Mit gondol rólam? Hogy berúgtam. De hiszen...” A csepp kis ablakhoz ugrott. Elég világos volt már, sebtiben megvizsgált magán mindent, tetőtől talpig minden ruhadarabot megnézett, hogy nincs-e rajta nyom. De nem, ez így semmit se ér: dideregve és vacogva egymás után levetett mindent, úgy nézte meg az utolsó szálíig, az utolsó rongyig; nem bízott magában, háromszor megismételte a vizsgálatot. De nem látott nyomokat, csak lenn, a nadrágszár alján, ahol foszlik és kirojtosodott, a rojtokon sötétlenek száradt vérfoltok. Előkapta nagy zsebkését, és levágta a rojtos részt. De másutt, úgy látta, nincs semmi. Akkor eszébe jutott, hogy az erszény meg az értéktárgyak, amelyeket az öregasszony ládájából kiszedett, még a zsebeiben vannak. Mostanáig nem gondolt rá, hogy kivegye és elrejtse! Még most sem, amikor a ruháját vizsgálta! Mi ez? Sebbel-lobbal előrángatott és az asztalra dobált mindent. Mikor ezzel megvolt, a zsebeit is kifordította, hogy lássa, igazán nem maradt-e ott semmi? Aztán fogta az egész holmit, és a szoba sarkába vitte. A szegletben, lent, egy helyen beszakadt a falról levált tapéta: oda, a papiros alá gyömöszölte az egészet. „No, ezt eltüntettük szem elől, az erszény is jó helyen van itt!” - gondolta örömmel. Odaállt, és bambán nézte a most még erősebben dudorodó tapétát a szoba sarkában. Hirtelen rémült remegés futott végig rajta. „Szent Isten! - suttogta kétségbeesetten. - Mi lelt engem? Hát el van ez dugva itt? Hát így kell eldugni valamit?”

Igaz, hogy tárgyakra nem számított, azt hitte, csak pénz lesz, azért nem gondoskodott rejtekhelyről. „No de most? Minek örülök most? Hát így kell eldugni valamit? Végképp meghibbantam.” Kétségbeesetten ült a díványon, és megint elfogta a borzalmas hidegrázás. Mellette volt a széken egykori diákkabátja, a téli, meleg, de most már csupa rongy - azt gépiesen odahúzta, betakarozott, és megint rögtön elnyomta a bódult, lázas álmom. Semmit sem tudott magáról.

De öt perc sem telt bele, rémülten felugrott, nekiesett újra a felöltőjének. „Hogy alhattam el megint, mikor még semmi sincs elintézve. Igen, igen, a hurkot nem vettem ki a hónaljából! Arról megfeledkeztem. Hogy lehet ilyesmiről megfeledkezni! Kész bizonyíték!” Kitépte a hurkot, és gyorsan elszaggatta, darabjait a párna alá gyűrte, a fehérnemű közé. „Vászoncafát nem lehet gyanús, semmi esetre... legalábbis nem hiszem, nem hiszem” - ezt hajtogatta. Megállt a szoba közepén, és szinte kínosan megfeszített figyelemmel még egyszer körülnézett, hogy nem maradt-e valami a földön vagy másutt. Most már szentül hitte, hogy minden képessége, még emlékezete, természetes esze is elhagyta, és ez a gondolat kegyetlenül

kínozta. „Mi ez? Talán máris kezdődik, talán ez már a büntetés? Igen, így van!” És csakugyan - a nadrágról levágott cafatok a földön heverték a szoba közepén, akárki megláthatja! „De hát mi történt velem?” - kiáltotta újra, kétségbeesetten.

Az a képtelen gondolata támadt, hogy talán a ruhája is véres, sok folt van rajta, csak ő nem látja, nem veszi észre, mert felfogása gyengült, megromlott, agya elborult. Most eszébe ötlött, hogy az erszény véres volt. „No tessék! Hiszen akkor a zsebem is véres, bizonyosan, mert azon nedvesen dugtam zsebre az erszényt!” Villámgyorsan kifordította a zsebet, és csakugyan: a bélésen vérnyomok voltak, foltok. „Szóval, mégse ment el egészen az eszem, mégis tudok még gondolkodni, emlékezni, hisz magam jöttem rá, kitaláltam, hogy így kell lenni! - gondolta diadalmasan, és teli tüdővel, boldogan fellelegzett. - Csak elgyengített a láz, egy pillanatig rémeket láttam.” Kitépte az egész bélést a bal nadrágzsebből. Éppen akkor a napsugár a bal csizmájára világított, és a harisnyán, amely kikandikált a csizmából, mintha valamit látott volna. Lerántotta a csizmát. „Úgy van! Vérnyomok! A harisnya orra véres.” Nyilván nem vigyázott, és belelépett abba a tócsába... „De most mit csinálok ezekkel? Hová teszem a harisnyát meg a cafatokat, a zsebet?”

Markába gyömöszölt mindent, és csak állt a szoba közepén. A kályhába dobja? De hiszen az a legelső mindig, hogy azt kikotorják. Elégesse? Hogyan? Még gyufája sincs. Nem, sokkal okosabb lemenni, és eldobni valahol. „Igen, a legokosabb eldobni - ismételte, és megint leült a díványra. - Mégpedig most mindjárt, ebben a percben, halogatás nélkül!” De ahelyett újra a párnára hanyatlott a feje, megint elfogta a szörnyű hidegrázás, megint magára húzta a télikabátot. És megint sokáig, hosszú órákig fel-felrémlett benne, szakadozottan: „Mégpedig most... rögtön, nem halogatni, elmenni valahová, és eldobni mindent, mentül előbb!” Többször fel is riadt, fel akart kelni, de már nem bírta. Végül is arra ébredt, hogy dörömbölnék az ajtaján.

- Nyisd ki már, hallod-e, vagy meghaltál? Egész nap így döglök a díványon! - lármázott Nasztaszja, és ököllel verte az ajtót. - Nap mint nap csak döglök, reggeltől estig, mint a kutya. Az is, lusta kutya! Nyisd ki hé, tizenegyre jár!

- Tán nincs is idehaza - szólalt meg most egy férfihang.

„Ejha... ez a házmester... mit akar tőlem?”

Felült a díványon. Szíve úgy kalapált, hogy már fájt.

- És a kampót ki akasztotta be, mi? - kérdezte Nasztaszja. - Mit zárkózol be annyira, félsz tán, hogy ellopnak? Nyisd ki, tökféj, ne aludj már.

„Mit akarnak ezek? Miért jött fel a házmester? Mindent tudnak... Ellenálljak vagy beereszem őket? Okosabb beereszteni. Egykutya.” Félig felállt, előrehajolt, és kiakasztotta a kampót. A szoba csak akkora volt, hogy fel se kellett kelnie a díványról, úgy is elérte a kampót.

Csakugyan a házmester állt az ajtóban, Nasztaszjával.

A lány furcsa szemmel nézett rá, ő meg a házmesterre nézett, kihívóan, kétségbeesetten.

Az szótlánul odanyújtott neki egy kétrét hajtott, pecsétes szürke papirost.

- Idézés - mondta azután. - A kerületiről.

- Micsoda kerületiről?

- Hát a rendőrségről, beidézik. Tán csak tudja, mi az a kerületi kapitányság...

- Rendőrség!... Mit akarnak?

- Én tudjam? Beidézük, hát el kell menni... - Figyelmesen rápillantott, a szobában is körülnézett, és indult kifelé.

- Nincs mégis valami bajod? - kérdezte Naszταςzja, aki nem vette le róla a szemét. Erre a kérdésre a házmester is hátrafordult. - Már tegnap is lázas voltál.

Raszkolnyikov nem felelt, az idézést se bontotta ki, csak fogta a kezében.

- Mert akkor ne kelj fel - mondta Naszταςzja, mikor látta, hogy a lábát leereszti a földre, és megsajnálta. - Ha beteg vagy, hát nem mész el. Nem lesz olyan égető sürgős. Mit szorongatsz a kezében, te?

Odanézett ő is - jobb kezében szorongatta a nadrágcafátokat meg a harisnyát és zsebbélést, ezekkel aludt. Igen, később emlékezett is, hogy lázas álmában gondolt rá, jó erősen összemarkolt mindent, aztán újra elaludt.

- No, nézd csak, micsoda szemetet szedett össze, és szorongatja még álmában is, mint valami kincset. - Naszταςzját csak úgy rázta a görcsös nevetés. Raszkolnyikov villámgyorsan kabátja alá rejtette a kezét, és tekintetét a lány szemébe fúrta. Bár nemigen fogott most az esze, annyit megértett, hogy nem úgy bánnak vele, mintha le akarnák tartóztatni. „De hát akkor mit akar a rendőrség?”

- Nem innál egy kis teát? Hozok, ha akarod. Maradj.

- Nem... elmegyek, máris megyek - morogta, és felállt.

- Ugyan! Hiszen a lépcsőn se bírsz lemenni.

- Lemegyek.

- Hát akkor eriggy.

És kiment a házmester után. Raszkolnyikov tüstént az ablakhoz ugrott, hogy megnézze a harisnyát meg a nadrágcafátokat. „Igen, van rajta folt, de nem feltűnő. Bemocskolódott, elkenődött, haloványabb is már. Aki nem tudja, nem látja meg. Naszταςzja messziről semmi esetre sem láthatta, hála az égnek!” Izgatottan felszakította a pecsétet, és olvasni kezdte az idézést. Sokáig, nagyon sokáig olvasta, míg végre megértette. Közönséges rendőrségi idézés volt, hogy jelenjen meg a mai napon fél tízkor a kerületi kapitányságon.

„De hát ki hallott ilyet? Soha semmi dolgom nem volt a rendőrséggel! És éppen ma? - kérdezte kínos megütközéssel. - Úristen!... Most már csak mentül előbb!” Már-már térdre borult, imádkozni akart, de nevetnie kellett - nem az imádságon, önmagán. Sebbel-lobbal öltözködött. „Ha végem van, hát végem van, mindegy! Fel kell húzni a harisnyát - villant eszébe. - Legalább még jobban beporosodik, eltűnnek a nyomok.” Alighogy felhúzta, undorral, iszonyodva lerántotta a lábáról, de tudta, hogy nincs másik, hát fogta, újra felhúzta, és megint nevetett. „Minden relatív, minden viszonylagos, minden csak formáság - ködlött fel agyában egy gondolatfoszlány, miközben remegés rázta a testét. - Már fel is húztam. Felhúztam, és megvan.” De a nevetést hamarosan kétségbeesés váltotta fel. „Hiába, nem győzöm erővel - gondolta, a lába reszketett. - Mert félek” - mormogta. Feje szédült, meg fájt is a láztól. „Ravasz csel! Odacsálnak, hogy aztán lecsapjanak rám - okoskodott tovább, mikor kilépett az ajtón. - És a legnagyobb baj, hogy ilyen bódult vagyok. Elszólhatom magam, valami ostobaságot mondok...”

A lépcsőn jutott eszébe, hogy mindent ott hagyott a tapétalyukban. „És ha házkutatás lesz, éppen most, mikor nem vagyok otthon?” - villant át rajta, és megállt. De olyan kétségbeesés, sőt mondhatni cinikus halálmegvetés fogta el hirtelen, hogy csak legyintett és továbbment.

„Most már csak mentül előbb...”

Az utcán kibírhatatlan hőség volt, egy csepp eső sem hullott már napok óta. Megint por, téglá, meszesgödrök, kocsmákból, boltokból áradó bűz, és lépten-nyomon részegek, finn házalók, rogyadozó lábú bérkocsisok. A vakító napfénytől megfájdult a szeme, szédült - minden lázbeteg így van, ha egyszer az utcára kerül a napsütésbe.

Mikor a *tegnapi* utcának a sarkára ért, kínos izgalommal bepillantott, *azt* a házat nézte, de rögtön félrekapta a fejét.

„Ha kérdeznék, talán elmondok mindent” - gondolta a kerületi kapitánysághoz érve.

Csak pár száz lépésre volt lakásától a rendőrség, nemrégén költözött oda, egy új ház harmadik emeletére. A régi helyiségben Raszkolnyikov járt egyszer, futólag, de már nagyon régen. Mihelyt befordult a kapun, meglátta jobb felől a lépcsőt, egy ember jött le éppen, könyvvel a hóna alatt. „Nyilván a házmester, tehát itt a hivatal” - és elindult a lépcsőn, találmra, kérdezősködni nem volt kedve.

„Bemegyek, letérdelek előttük, és megvallok mindent” - gondolta, mikor a harmadik emelethez közeledett.

Keskeny, meredek lépcső volt, és csak úgy folyt lefelé rajta a mosogatólé, a háromemeletes ház összes konyhái erre a lépcsőre nyíltak, és nyitva is álltak jóformán egész nap. Ezért volt olyan fojtogató a bűz. Küldöncök jöttek-mentek a lépcsőn, könyvvel a hónuk alatt, meg kézbesítők és mások, mindkét nembeliek: a felek. A rendőrség ajtaja is tárva-nyitva volt. A diák bement, és megállt az előszobában. Ott már több szegényesen öltözött ember várakozott. Éppen olyan bűz volt itt is, mint a lépcsőn, és ráadásul gyomorkavaró, avas olajfestékszag áradt a frissen mázolt és még nedves falakról. Várt egy darabig, de aztán jobbnak látta továbbmenni egy szobával. Csupa apró, alacsony szobából állott a hivatal. Raszkolnyikov csak ment szobáról szobára, rettenetes türelmetlenség hajtotta. Senki se figyelt rá. A második helyiségben írnokfélék ültek és körmöltek, azok se voltak sokkal jobb ruhában, mint ő, és valahogy furcsák, egy más emberfajta. Megállt az egyik előtt.

- Mit akarsz?

Mutatta neki az idézést.

- Egyetemi hallgató? - kérdezte az írnok, mikor belepillantott a papirosba.

- Igen... vagyis voltam.

Az írnok ránézett, de minden érdeklődés nélkül. Feltűnően borzas alak volt, és nézésén is látszott, hogy lomha az agya.

„Ettől ugyan nem tudok meg semmit, ennek minden mindegy”.

- Oda menjen be, a fogalmazó úrhoz - mondta, és az utolsó szoba ajtajára mutatott.

Raszkolnyikov bement a szám szerint negyedik szobába, az is szűk volt, szorongtak benne a tisztviselők, valamivel jobb ruhájúak, mint akiket a másik három szobában látott. Két hölgy is volt a felek között, egyik - egy gyászruhás, szegényesen öltözött nő - az asztalnál ült a fogalmazóval szemközt, és írta, amit az diktált; a másik - telt idomú és talán nagyon is kiöltözött, arcán piros foltokkal, mellén akkora brosztűvel, mint egy csészealj - oldalt állt, és láthatólag várt valamire. Raszkolnyikov átnyújtotta írását a fogalmazónak, az éppen csak belenézett, annyit mondott, hogy várjon, és tovább diktált a gyászruhás nőnek.

Most már könnyebben lélegzett. „Nem az, bizonyos, hogy nem az.” Lassanként megnyugodott, és minden erejével azon volt, hogy összeszedje bátorságát és eszét.

„Egyetlen ostoba szó, a legkisebb vigyázatlanság, és elárulhatom magamat... Hm... kár, hogy olyan levegőtlen a szoba... micsoda fojtó bűz... itt még jobban szédül a fejem, meg az eszem is kavarog.”

Egész valójában szörnyű ziláltságot érzett. Félt, hogy nem lesz ura önmagának. Iparkodott megkapaszkodni valamiben, erősen gondolni egy bizonyos dologra, mindegy, akármi, csak más legyen - de sehogy se sikerült. Viszont a fogalmazó nagyon érdekelte: szeretett volna olvasni az arcán, beléje látni. Nagyon fiatal ember volt, talán huszonnégy éves, arca sötét bőrű és mozgékony, öregebbnek látszott a koránál. Divatosan, kényes eleganciával volt öltözve, haja elválasztva, gondosan fésülve, pomádézva, fehér, ápolt körmű kezén egész sereg köves- és pecsétgyűrű, mellényén óralánc. Egy ott levő külföldinek franciául mondott két szót, elég jó kiejtéssel.

- Luiza Ivanovna! Mért nem ül le? - szólt oda a piros arcú, feltűnő külsejű hölgynek, aki még állt, bár volt egy szék mellette, mintha nem merne felszólítás nélkül leülni.

- Ich danke! - felelte halkán a dáma, és selymes suhogással a székre ereszkedett. Fehér csipkével díszített halványkék ruhája gömbölyűen szétterült a szék körül, mint egy léggömb, és elfoglalta majdnem a fél szobát. Parfümszag terjengett körülötte. De őt magát is feshélyezhette, hogy olyan sok helyet elfoglal, és olyan erős parfümszagot áraszt, mert, noha félénk és amellet kihívó mosollyal nézett szét, mégis nyugtalannak látszott.

A gyászruhás hölgy közben végzett és felállt. Most meglehetősen zajjal bejött egy daliás fiatal tiszt, minden lépésnél sajátságosan illegette a vállát, kokárdás csákóját az asztalra dobta, és egy karosszékre ereszkedett. A feltűnő külsejű hölgy, mihelyt meglátta, felpattant helyéről, és ünnepélyes bókot akart kivágni, de a tiszt rá se hederített, ő meg a jelenlétében már nem mert visszaülni, hát inkább állva maradt. Főhadnagy volt az újonnan érkezett, a kerületi felügyelő helyettese, keményre pödört, vöröses bajusza vízszintesen meredezett, feltűnően jelentéktelen vonásai némi hetykeségen kívül semmit se fejeztek ki. Szeme sarkából Raszkolnyikovra pillantott, máris bizonyos rosszallással: a ruhája nagyon is hitvány, magatartása viszont, minden nyomorúsága mellett, éppen nem a ruhájához illő. No meg Raszkolnyikov, elég vigyázatlanul, nagyon nyíltan vizsgálta a főhadnagy arcát, úgyszólván az megsértődött.

- Te mit akarsz itt? - förmedt rá. Láthatólag meglepte, hogy ez a rongyos nem semmisül meg tekintete villámainól.

- Berendeltek, idézést kaptam - rebegette Raszkolnyikov.

- Az a bizonyos behajtási követelés: pénzt keresnek az egyetemi hallgató úron - sietett tájékoztatni főnökét a fogalmazó, irataiból felpillantva. - Tessék! - Egy füzetet tolt Raszkolnyikov elé, ujjával mutatva a helyet, hogy ott olvassa.

„Pénz? Micsoda pénz? - tanakodott az magában. - Szóval most már bizonyos, hogy nem »amiatt!«” Megremegett örömeiben. Kimondhatatlanul, rettenetesen megkönnyebbült, válláról lerepült a teher.

- És hány órára idéztük be uraságodat? - kiabált a főhadnagy, aki miért, miért nem, mindjobban haragudott rá. - Kilenc órára hívják, és tizenegy után jön!

- Nekem negyedórával ezelőtt kézbesítették az idézést - felelte hangosan és félvállról Raszkolnyikov. Most egyszerre, önmagának is váratlanul, ő is felfortyant, és ebben még örömét is lelte. - Éppen elég, hogy betegen, lázasan eljöttem.

- Lesz szíves nem kiabálni!

- Én nem kiabálok, sőt, nagyon is tisztességes hangon beszélek, ön kiabál velem. Egyetemi hallgató vagyok, és nem tűröm, hogy rám kiabáljanak.

A főhadnagyot úgy elfutotta a méreg, hogy első pillanatban szólni se tudott, csak tájékoztatók fröcsköltek a száján. Felpattant a székről.

- Lesz szíves hallgatni! Hivatalos helyiségben van, itt nem lehet gorombáskodni, tisztelt uram!

- Ön is hivatalos helyiségben van - pattogott Raszkolnyikov -, és nemcsak kiabál, még cigarettázik is, mindnyájunkat lefitymál. - Leírhatatlan gyönyörűség volt ezt kimondania.

A fogalmazó mosolyogva nézte őket. A forróvérű főhadnagy megrökönyödött.

- Ez nem tartozik önre! - fakadt ki végre nagyon is hangosan. - Lesz szíves inkább teljesíteni a kötelezettségét. Mutassa csak neki, Alekszandr Grigorjevics. Panasz van önre, nem fizet. Nézd csak a merész röptű sólymot!

De Raszkolnyikov már nem hallotta, mit mond. Mohón nyúlt a papiros után, hogy most már egykettőre megoldja a rébuszt. Elolvasta egyszer, aztán még egyszer, nem értette.

- Mi ez? - kérdezte a fogalmazótól.

- Behajtási végzés. Azt kívánják öntől, hogy váltsa be az adósságlevelét. Vagy kifizeti az összeget, a kamatokkal, költségekkel együtt, vagy írásbeli nyilatkozatot ad, hogy mikor fizet, és egyúttal kötelezi magát, hogy a fizetés teljesítéséig nem hagyja el a fővárost, vagyontárgyait el nem adja, és el nem rejti. A kölcsönzőnek viszont joga van eladni az ön vagyontárgyait és törvényes eljárást indítani.

- De hiszen... én nem tartozom senkinek!

- Ez nem a mi dolgunk. Hozzánk beérkezett a panasz a lejárt és törvényesen óvatolt adósságlevellel, száztizenöt rubelről, amit ezelőtt kilenc hónappal kölcsönzött önnek Zarnyicin kollégiumi ülnök özvegye, aki később ezt a követelést Csabarov udvari tanácsosra ruházta. Nyilatkozatot kérünk öntől, ezért idéztük meg.

- De hisz az a háziasszonyom!

- És ha a háziasszonya?

A fogalmazó mosolygott, leereszkedően, sajnálkozva és egyúttal diadalmasan. Íme, egy újonc, aki most kerül először tűzbe! „Na, barátom, hogy tetszik?” De mit bánta most Raszkolnyikov az adósságlevellet, a törvényes eljárásokat! Hát érdemes emiatt nyugtalankodni, vagy akár csak törödni is vele! Állt előttük, olvasott, hallott, felelt, még kérdezett is, de mindent gépiesen. Az életosztón diadala, a fenyegető veszedelemből való menekülés - ez töltötte be most egész lényét, előérzetek és analízis nélkül, rébuszok feladása és rébuszok találgatása nélkül, kétségek és kérdések nélkül. Tökéletes, közvetlen, tiszta állati örömet érzett egy pillanatig. Ekkor, mintha villám csapott volna az irodába. A főhadnagy az iménti tiszteletlenségtől zavarban és nekitüzesedve, hogy a tekintélyén esett csorbát kiköszörölje, összes mennyköveit a szerencsétlen „mutató” hölgyre árasztotta, aki attól a pillanattól fogva, hogy meglátta, bárgyú mosollyal állt előtte.

- No, te ilyen-amolyan! - kiáltott rá teli torokból (a gyászruhás hölgy akkorra már elment) - már megint mi volt nálad az éjjel, mi? Megint duhajkodás, utcára szóló botrány! Verekedés, részegeskedés! Mindenáron a dologházba kívánczol? Megmondtam már, tízszer figyelmeztettek, hogy tizenegyszer nem viszed el szárazon! Te meg újra meg újra, ilyen-amolyan!

Raszkolnyikov még a papirost is kiejtette kezéből, és elképedten bámult a feltűnő külsejű hölgyre, akivel ilyen kurtán bánnak.

De hamar kitalálta, miről van szó, és nagyon tetszett neki a história. Élvezettel figyelt, sőt hahotázni szeretett volna, hahotázni, csak hahotázni... Táncolt minden idegszála.

- Ilja Petrovics... - aggodalmaskodott a fogalmazó, de elhallgatott, mivel tapasztalatból tudta, hogy a főhadnagyot, ha egyszer elragadta az indulat, legföljebb lefogni lehet.

Ami viszont a hölgyet illeti, előbb csakugyan remegett a villám- és mennykőcsapkodásban, de mennél keményebben, mennél szaporább szóval szidták, annál szeretetre méltóbb arcot öltött, annál igézőbbben mosolygott a félelmetes főhadnagra. Egyik lábáról a másikra állt, szüntelenül bókkolt, és türelmetlenül várta, hogy végre-alahára ő is szóhoz jusson, ami el is következett.

- Semmi skandalum énnálam, senki nem verekedni, kapitán úr - kezdte szaporán, és pergette a szót, mint a borsószemeket. Erős német akcentussal, de folyékonyan beszélt oroszul. - Semmi, de semmi botrány, kérem, de ő már részegen odajött, mingyár elmondom, hogy volt, kapitán úr, kérem, én nem hibás vadjak... az enyém hász finom úrihász, kapitán úr, kérem, énnálam finoman viselkednek, és én nem szeretem semmi botrán, kapitán úr, de ő már részegen odajött, és asztán még három üveg kért, és felemelte lába, és lábbal verte Klavier, és az nem illik egy finom úri hászban, és összetörte egész Klavier, kapitán úr, kérem, úriember ilyen nem csinál, és én mondtam neki. És akkor fokta üveg, és mindenkinek hátába ütni üvegel. És akkor én hívtam hászmester, kérem, és Karl bejött, és Karlnak is szeme beverte üvegel, és Henriette-nek is ütötte, engem arcomat ötször pofon verte. Esz nem delikát manir, kérem, egy finom úri hászban, kapitán úr, kérem, és én kiabált. És akkor ő feltépi ablak, és odaáll ablakba, és sivít, mint kismalac, és asz szédjen, kapitán úr, kérem. És éppen oda kel neki állni ablakba, amelyik utcára mety, és sivalkodni, mint kismalac. Fiii... fiii... fiii! És Karl nekifogta hátul rokseszlije neki, és el akarta huszni ablakból, és esz van igazs, rokseszli elszakat, és akkor ő lármászni kérem, hoty ich muss tizenöt ezüstrubel fizetni kabátér. És én saját pénzt öt ezüstrubelt atam neki. És ilyen vendég nem úriember, kérem, és akkor még mindenféle skandal csinálja ott nekem. Megájj, azt mond nekem, megájj, hosszú szatíra irok terólad az ujságba, lesz gedruckt, kischerkeszteni téged, mert én minden ujságba irok rólad, amit akarok.

- Úgy? Szóval, újságíró?

- Igen, kapitán úr, és ilyen vendég nem úriember, kérem, ety finom úri hászban...

- Jójójó, - elég! Megmondtam neked, megmondtam, hogy...

- Ilja Petrovics! - szólalt meg újra, nyomatékkal a fogalmazó, és mikor a főhadnagy odapillantott, biccentett.

- ...Egyszóval, utoljára mondom, igen tisztelt Luiza Ivanovna, ez az utolsó szavam, de igazán az utolsó - folytatta a főhadnagy. - Csak még egyszer legyen botrány ott a te finom úri házban, és mehetsz a sitibe, ahogy magas irodalmi nyelven mondják. Megértetted? Szóval, a szerkesztő úr elfogadott öt ezüstrubelt a kabátjáért a finom úri házban! Lám, lám, az író urak! - mondta megvető pillantást vetve Raszkolnyikov felé. - Tegnapelőtt a kocsmában volt egy eset: a vendég megebédelt, de fizetni nem óhajtott. „Várjon csak, ezért kischerkesztem az újságban!” - mondta. A másik meg egy gözhajón, múlt héten történt, egy államtanácsos tisztcsaládját, anyát és leányát, sértegette, mocskos szavakkal illetve. A cukrászdából is kirúgtak egyet a minap. Hát igen... ezek a mi íróink... Pfu! Te meg tűnj el! A napokban benézek hozzád, úgy vigyázz magadra! Megértetted?

Luiza Ivanovna gyorsított szeretetreméltósággal bókolgatott minden irányba, és az ajtó felé hátrált, szapora sarokkopogással, de ott háttal beleütközött valakibe. Szálas, jóképű rendőrtiszt jött be éppen, arca nyílt és pirosposzsgás, szőke pofaszakállal feltűnően sűrű és göndör. A felügyelő volt, Nyikogyim Fomics. Luiza Ivanovna olyan mély bókot kanyarított, hogy majdnem a földre ült, aztán apró léptekkel kiszökdelt, kirepült az irodából.

- Már megint égháború, villám, mennydörgés, forgószél! - fordult Ilja Petrovicshoz barátságosan, kedvesen a felügyelő. - Megint szívünkre vettünk valamit, felforr a vérünk, mi? Már a lépcső alján hallottam.

- Eh, mit! - vetette oda hanyagul Ilja Petrovics, aki éppen átvitt egy aktacsomót a másik asztalhoz, tetszetősen illegetve vállát járás közben: mikor jobbra lép - a jobb vállát, mikor balra - a balt. - Tessék, parancsoljon bepillantani: a szerkesztő úr, vagy bocsánat, egyetemi hallgató, helyesebben volt egyetemi hallgató úr, nem fizet, váltókat ad, a lakásból se takarodik ki, nyakra-főre érkeznek ellene a panaszok, és még öneki méltóztatott tiltakozni, amiért én cigarettázni merek a jelenlétében! Példás magaviseletű úriember, íme: már a külseje sem lehetne megnyerőbb!

- A szegénység nem bűn, barátom, no de tudjuk, miről van szó. Jó puskaorunk nem tűri a sértést. Ön valamiért megneheztelt, és ő nem állhatta meg, hogy vissza ne adja a kölcsönt, igaz? - folytatta Nyikogyim Fomics, és nyájasan odafordult Raszkolnyikovhoz. - Pedig kár volt, higgye el: a legnemesebb lelkű ember a világon, én mondom önnek. De hát puskaortermetű, hiába! Tűzet fog, lobban, lángot vet, aztán kilobban, és nincs semmi baj! A szíve arany. Az ezrednél is csak puskaor-hadnagynak hívták.

- Hej, micsoda ezred volt az! - mondta lelkesen Ilja Petrovics, akinek nagyon jólesett a cirógatás, de azért még duzzogott.

Raszkolnyikovnak most hirtelen kedve támadt valami nagyon, de nagyon kedveset mondani nekik.

- Bocsásson meg, kapitány úr! - kezdte bizalmas hangon, és gyorsan a rendőrfelügyelőhöz fordult. - Próbálja beleélni magát az én helyzetembe... Kész vagyok akár bocsánatot is kérni a főhadnagy úrtól, amennyiben részemről hiba történt. Szegény és beteg, szegénységtől szorongatott (igen, így mondta: szorongatott) diák vagyok. Ott kellett hagynom az egyetemet, mivel jelenleg nincs miből élnem, de nemsokára kapok pénzt... anyám és testvérem a V... kormányzásban élnek... küldenek majd pénzt megint, és akkor fizetek. Háziasszonyom jólelkű asszony, de nagyon haragszik rám, mert elvesztettem a leckeóráimat, és négy hónapja nem fizetek. Annaira neheztel, hogy már ebédet sem küld. És nem értem, miféle váltóról beszélnek? Most akarja behajtani rajtam az adósságot, most jön az adósságlevéllel... kapitány úr is beláthatja...

- Ez már nem ránk tartozik, kérem - vetette közbe a fogalmazó.

- Bocsánat, bocsánat, tökéletesen értem, de mégis engedjék meg, hogy megmagyarázzam - kapott a szón újra Raszkolnyikov, de nem a fogalmazóhoz fordult, hanem csakis Nyikogyim Fomicshoz, és mindenképpen iparkodott Ilja Petrovics érdeklődését is magára vonni, aki azonban úgy tett, mintha aktái között keresgélne, és nem méltatta figyelmére. - Hadd magyarázzam meg. Három éve lakom nála, amióta vidékről feljöttem, és előbb úgy volt... egyébként mért titkoljam... szóval mindjárt az első napokban ígéretet tettem neki, hogy feleségül veszem a lányát, szóbeli ígéret volt, teljesen önkéntes... A leány... hát igen, még tetszett is nekem, noha szerelmes nem voltam... Egyszóval, fiatal az ember... vagyis, azt akarom mondani, hogy háziasszonyom akkoriban készséggel hitelezett nekem, és én úgy is éltem... igen, olykor könnyelműsködtem...

- Senki se kíván öntől ilyen intim vallomásokat, tisztelt uram - torkolta le gorombán és diadalmasan Ilja Petrovics -, nem is érünk rá. - De ő hévvel a szavába vágott, bár nagyon nehezeére esett a beszéd.

- Engedjék, engedjék meg hát, hogy elmondjam, legalább félig-meddig... hogy volt... részemről... ámbar magánügy, elismerem, felesleges, de mindamellet... Most egy éve a leány meghalt tifuszban, én viszont továbbra is ott maradtam mint albérlő, és háziasszonyom, mikor átköltözött ide, az új lakásba, azt mondta... de csak úgy barátságosan... hogy tökéletesen megbízik bennem és a többi... de nem adnék-e mégis egy adósságlevelet száztizenöt rubelről, amennyivel szerinte tartozom. Mármost engedjék meg az urak: éppen azt hangoztatta, hogy ha írást adok, továbbra is hitelez, amennyi kell, és soha, de soha nem fogja ellenem felhasználni, ezzel a szóval mondta, kérem... megvárja, míg önként fizetek... És tessék, most, amikor a leckéimet elvesztettem, és ennem sincs mit, most indít eljárást... Mit szólnak erre, kérem?

- Ezek az érzelmes részletek nem tartoznak ránk, tisztelt uram. - Ilja Petrovics most már szemtelenül beszélt vele. - Állítsa ki a nyilatkozatot és a kötelezvényt. Hogy szerelmes volt-e uraságod, vagy nem, és a többi tragikus részlet egyáltalában nem tartozik ránk.

- Ejnye... mért olyan keményen... - dörmögte Nyikogyim Fomics, és leült az asztalhoz, hogy az aktákat aláírja. Valami szégyenkezésfélét érzett.

- Írja már - sürgette Raszkolnyikovot a fogalmazó.

- Mit írjak? - kérdezte az egyszerű majdnem gorombán.

- Majd diktálom.

Úgy látta, hogy a fogalmazó hanyagabbul, megvetőbben bánik vele most, a gyónása után, de - ami elég különös - tökéletesen mindegy volt neki, hogyan vélekednek felőle. Ez a változás hirtelen, egy szempillantás alatt történt. Persze, ha gondolkodni akart volna, maga is elcsodálkozik, hogy az imént még úgy tudott beszélni velük, kiteregette érzelmeit. És egyáltalában honnan támadtak ezek az érzelmek? Most éppen ellenkezőleg: ha nem rendőrtisztekkel, de a legkedvesebb barátaival telnék meg hirtelen a szoba, akkor se volna számukra egyetlen emberi szava, annyira sivár a szíve. Komor sötétség volt benne, mérhetetlen, gyöttrő magányosságának érzése most hirtelen világosan megnyilatkozott a lelkében. És nem a maga sekélyes érzélgése Ilja Petrovics előtt, nem is Ilja Petrovics sekélyes diadalmaskodása fordította így visszájára az érzéseit. Ó, mit neki most a tulajdon sekélyessége, főhadnagyok és német nők sértett hiúsága, pénzbehajtás, rendőrség és ehhez hasonló! Ha máglyahalálra ítélik ebben a pillanatban, akkor se moccan, sőt, talán meg se hallgatja figyelmesen az ítéletet. Ami most végbement a lelkében, az tökéletesen új, ismeretlen és váratlan volt, semmihez sem fogható. Nemhogy megértette, de világosan érezte, lelkének egész erejével, hogy nemcsak az iméntihez hasonló ömlengésekkel, de semmivel se fordulhat többé ezekhez az emberekhez, még ha rendőrtisztek helyett édestestvérei volnának itt, akkor se fordulhatna hozzájuk semmilyen helyzetben. Soha még ehhez fogható, félelmesen furcsa érzést nem tapasztalt, és éppen azért kínoztta annyira, mert inkább érzés volt, mint tudat, felismerés: közvetlen érzés, mindennél gyötrelmesebb, amit valaha átélt.

A fogalmazó diktálni kezdte neki a hasonló esetekben előírt, sablonos szöveget, hogy fizetni most nem tudok, de ígérem, ekkorra meg ekkorra (megadott időpontra), a várost el nem hagyom, vagyontárgyaimat sem eladni, sem elajándékozni nem fogom stb.

- Hisz írni se tud, kiejti a kezéből a tollat - szólt rá felfigyelve, és kíváncsian nézte. - Beteg?

- Igen... szédülök... csak mondja tovább.

- Nincs tovább. Írja alá.

Elvette tőle a lapot, és más aktákkal kezdett foglalkozni.

Raszkolnyikov letette a tollat, de ahelyett, hogy felállt és kiment volna, az asztalra könyökölt, és két kezébe temette a fejét. Mintha szeget vertek volna a feje búbjába. Különös gondolata támadt: feláll, odamegy Nyikogyim Fomicshoz, és elmondja neki a tegnapi, mindent az utolsó részletekig, aztán elvezeti a lakására, és megmutatja a tárgyakat a sarokban a tapéta alatt. Olyan erős volt a kísértés, hogy fel is állt már, meg akarta tenni. „Nem kéne mégis meggondolni egy pillanatig? - villant át rajta. - Nem, jobb lesz így, gondolkodás nélkül, legalább lerázom.” De hirtelen megtorpant, földbe gyökerezett a lába: Nyikogyim Fomics hévvel magyarázott valamit a főhadnagynak! Ezek a szavak ütötték meg a fülét:

- Lehetetlen! Szabadon eresztik mind a kettőt. Először is: minden mellettük szól. Gondolkozzék! Miért hívták a házmestert, ha ők a tettesek? Magukat akarták feljelenteni? Vagy ravaszság? Nem, ez már sok volna a ravaszságból. Ráadásul Pesztrjakov egyetemi hallgatót mind a két házmester látta, sőt, egy asszony is látta, amikor odament három barátjával, a kapuban vált el tőlük, és lakás után tudakozódott a házmesternél, még ott a barátai előtt. Azt hiszi, lakás után tudakozódik, aki ilyen szándékkal van? Az a Koch meg, mielőtt az öregasszonyhoz felment, fél óra hosszat ült az ékszerésznél, és csak pont háromnegyed nyolckor ment fel. Ebből is láthatja...

- Jó, de hogy magyarázza az ellentmondást: mindketten azt állítják, hogy zörgettek, és az ajtó zárva volt, három perccel később meg, mikor a házmesterrel felérnek - nyitva az ajtó.

- Éppen ez az érdekes: a gyilkos a bekampózott ajtó mögött kuporgott, el is csípi ott, ha az a számár Koch le nem megy a házmesterhez. Ezt a rövid időközöt használta ki, lesurrant a lépcsőn, és kiszökött valahogy, mellettük. Koch hányja is a keresztet: „Ha ott maradok, nekem ugrik a baltával!” Hálaimeit mondat a templomban... hehehe...

- És a gyilkost senki se látta?

- Hogy látta volna? Az a ház egész Noé bárkája - szólt közbe a fogalmazó, aki helyén ülve figyelte a beszélgetést.

- Világos, tökéletesen világos - bólintott Nyikogyim Fomics.

- Éppen nem világos - ellenkezett a főhadnagy.

Raszkolnyikov fogta a kalapját, és az ajtó felé indult. De nem jutott odáig...

Mikor feleszmélt, látta, hogy egy széken ül, jobbról támogatja valaki, bal oldalán is áll egy ember, és valami sárga folyadékkal telt poharat tart a kezében. Nyikogyim Fomics előtte áll, és merőn nézi. Felkelt a székről.

- Mi az? Beteg? - kérdezte Nyikogyim Fomics elég élesen.

- Már amikor írt, alig bírta a tollat fogni - szólt közbe a fogalmazó, aki éppen visszaült a helyére, és akták után nyúlt.

- Régen beteg már? - szólt oda hangosan Ilja Petrovics. Az is a helyén ült megint, iratait forgatta. Amíg az ájulás tartott, persze ő is a beteget figyelte, de mihelyt látta, hogy felocsúdik, otthagya.

- Tegnap óta - mormogta Raszkolnyikov.

- És tegnap otthon volt?

- Elmentem.

- Betegen?
- Betegen.
- Hány órákor?
- Este hét után.
- És hová ment, ha szabad kérdezni?
- Az utcára.
- Rövid és velős válasz.

Kurtán, élesen felelgetett, arca fehér volt, mint a gyolcs, lázas, fekete szemét nem szegezte a földre, állta a főhadnagy tekintetét.

- Majd összerogy, te meg... - dörmögte Nyikogyim Fomics.
- Jójó - vágta rá Ilja Petrovics elég különös hangon. Nyikogyim Fomics még mondani akart valamit, de a fogalmazóra pillantott, és az olyan merőn nézett rá, hogy elhallgatott. Hirtelen mindnyájan elhallgattak. Furcsán viselkedtek.
- Nos, uram, rendben van, nem tartóztatjuk tovább - mondta végre a főhadnagy.

Raszkolnyikov kiment, és hallotta, hogy rögtön élénk beszélgetés indul odabenn, a főhadnagy kérdő felkiáltása elnyomta a többit... Az utcán egészen felocsúdott.

„Házkutatás, házkutatás, máris jönnek! - hajtogatta magában, és sietett haza. - Gyanút fogtak a bitangok!” És az iménti rémület megint tetőtől talpig átjárta.

„És ha meg is történt már a házkutatás? Ha most éppen ott találom őket a szobámban?”

Nem. Semmi sincs, senki sincs a szobában. Be se pillantott egy lélek se. Nasztaszja se nyúlt semmihez. De Uramisten! Hogy hagyhattam ott azt a holmit a tapétalyukban!

Szaladt egyenest a sarokba, benyúlt a tapéta alá, kihúzgált és zsebeibe tömködött mindent. Kiderült, hogy mindössze nyolc darab: két kis skatulya, fülbevaló vagy mi van benne - alaposan nem nézte meg -, négy szatyánbőr tok. Meg egy kis láncocska, újságpapírosba csavarva, és még valami, az is csak úgy, újságpapírban, alighanem rendjel...

Elosztotta zsebeibe mindet, felöltözsebekbe és a megmaradt jobb nadrágzsebbe: lehetőleg úgy, hogy ne legyen feltűnő. Az erszényt is kivette az értéktárgyakkal együtt. Aztán kiment a szobából, ezúttal tárva-nyitva hagyva az ajtót.

Gyorsan, keményen lépkedett, és noha érezte, hogy ereje megtört, tudata éber maradt. Attól félt, hogy követik, félóra, talán még negyedóra múlva kiadják az utasítást, hogy figyeljék, addigra tehát okvetlenül el kell tüntetnie a bűnjeleket. Mindent el kell intézni, amíg ez a kevés ereje, ítélőképessége megvan... De hová menjen?

Hiszen ezt már régen eldöntötte: „A csatornába kell dobni mindet, vigye el a víz a bűnjeleket és az egész históriát, mindenestül!” Még éjjel határozta el, lázas bódulatában, valahányszor egy pillanatra felriadt, mindjárt erre gondolt, többször fel is akart ugrani, hogy lemenjen: „Csak hamar, hamar, és mindent a vízbe.” De kiderült, hogy igen nehéz a vízbe dobni a holmit.

Fél órája vagy talán még régebben járkált már a Katalin-csatorna partján, és nézegette a lépcsőket, de szó se lehetett arról, hogy tervét végrehajtsa: vagy tutaj állt ott éppen a lépcsőnél, és a tutajon fehérneműt mostak az asszonyok, vagy csónak volt kikötve. És csak úgy nyüzsögtek a járókelők, innen is, onnan is, akárhonnán a partról megláthatják, és gyanús, ha valaki egyenesen lemegy a lépcsőn, és megáll, hogy valamit a vízbe dobjon. És ha a tokok nem is merülnek el, hanem fenn maradnak? Persze hogy fenn maradnak. Mindenki meglátja. Hiszen nagyon nézegetik már, aki szembejön, rábámul, mintha egyéb gondja se volna, mint ő. „De miért vajon? Vagy csak nekem rémlik így?” - tanakodott.

Végre az a gondolata támadt, hogy talán jobb lesz kimenni a Névához. Ott kevesebben járnak, nem szúr szemet, mindenesetre könnyebb lesz, és ami a legfontosabb - a hely távol esik a lakása környékétől. Szinte meghökken: hogy lehet ez? Fél órája mászkál itt, szorong, kínlódik, veszedelmes is itt járkálnia, és mégse gondolt erre mindeddig! Csak azért pazarol félórát ilyen haszontalanságra, mert lázas fejjel, álmában elhatározta! Megállt, és maga is tudta, hogy hihetetlenül szórakozott ebben a pillanatban, kihagy az esze. De annyi bizonyos, hogy sietni kell!

A V... úton ment a Néva-partra, de már útközben mást gondolt: „Mért éppen a Néva? Mért éppen vízbe? Nem volna jobb messzebbre menni, akár megint ki, a Szigetekre, és ott valahol, egy elhagyott helyen, az erdőben, egy bokor alatt elásni, esetleg megjelölni a fát?” És noha érezte, hogy ebben az állapotában képtelen világosan áttekinteni, helyesen megítélni bármit is, a gondolat hibátlannak tetszett.

De úgy volt megírva, hogy ne jusson el a Szigetekig, másképpen történt: mikor a V... útról a térre ért, megpillantotta bal felől egy udvar bejáratát. Az udvart ablaktalan falak fogták körül, és mindjárt a kapun belül, jobbra, hosszan benyúlt a szomszédos, háromemeletes ház vako-

latlan tűzfala, a kaputól balra meg, ugyancsak a tűzfalal párhuzamosan deszkapalánk húzó-
dott, és vagy húsz lépéssel beljebb, az udvar mélyén, balra fordult. Körülkerített, elhagyatott
hely volt, valamilyen anyagok heverték ott. Beljebb az udvaron, a palánk mögött, alacsony,
kormos kőépület sarka látszott, nyilván egy műhely tartozéka - talán kocsigyártó- vagy
lakatosműhely, vagy más hasonló. Szénportól feketéllett minden, jóformán már a kaputól
kezdve. „Ez az, itt eldobom, és megyek” - villant eszébe. Senki se járt az udvaron, hát bement
a kapun, és rögtön meglátta, egészen közel a kapuhoz, a palánk tövébe vájt szükséghelyet
(amilyet sokszor látni az ilyen házak udvarán, ahol sok a gyári munkás, mesterember, bérko-
csis), a gödör felett pedig a palánkon ott ékeskedett a krétával írt, megszokott szellemesség:
„Itt megállni tilos!” No, így még jobb, legalább senkinek se lehet gyanús, hogy bejött, és itt
megáll. „Most rögtön eldobok mindent, és megyek!”

Még egyszer körülnézett, és már a zsebébe nyúlt, amikor megpillantott a külső falnál, a kapu
meg a gödör között, ahol alig két-három arasznyi volt a távolság, egy jókora - súlyra vagy
negyedmázsás - terméskövet, szorosán a fal tövében. A fal túlsó oldalán az utca húzódott,
áthallatszott a jövők-menők lépteinek zaja - itt mindig sokan jártak -, de őt senki se láthatta
meg ott a kapu mögött, hacsak be nem jön az udvarra, ami egyébként könnyen megtörtén-
hetett, tehát sietnie kellett.

Lehajolt, megragadta két kézzel a kő csúcsát, összeszedte erejét, és kimozdította helyéből. Egy
kis gödör volt alatta, oda sietve bedobált mindent a zsebéből. Az erszény legfelülre esett, de
még akkor is maradt hely a gödörben. Most újra megmarkolta a követ, és egyetlen lódítással
visszafordította, úgyhogy pontosan az előbbi helyére került, legföljebb talán egy gondolattal
magasabban állt most. Földet kotort alája, lábával is letaposta körös-körül. És így már semmi
se látszott.

Kiment az utcára, és elindult a téren. Egy pillanatra megint fellobbant a szinte túrhetetlenül
heves öröm, mint az imént az irodában. „Eltűntek a nyomok! Ugyan kinek jut eszébe itt
keresni a kő alatt, kinek? Az a kő itt van talán már a ház építése óta, és itt lesz még, ki tudja,
meddig. De még ha megtalálnák is; ki gondol énrám? Vége... nincs bűnjel!” És nevetett. Igen,
később emlékezett rá, hogy idegesen, hangtalanul nevetett egész idő alatt, amíg a téren
keresztülment. De mikor a K... fasorba ért, ahol tegnapelőtt a kislánnyal találkozott, hirtelen
elment a jókedve. Egészen más gondolatok tolakodtak fel benne. Most egyszerre azt érezte,
hogy szörnyen utál a pad előtt elmenni, amelyiken akkor ült, és úgy elgondolkozott, mikor a
lány már elment, és szörnyen kínos volna az is, ha a nagybajuszossal találkozna most, akinek
a húszast adta. „Hogy az ördög akárhová tegye!”

Szórakozottan és haragosan tekintett körül menet közben. Minden gondolata egyetlen
sarkalatos pont köré gyűlt, és érezte, hogy valóban ez az a sarkalatos pont, és ő szemtől
szemben áll vele, két hónap óta most először.

Elöntötte a méreg. „Ördög vigye! Jól kezdődik. Ez aztán jól kezdődik! Ördög vigye azt a lányt
is, meg az egész új életet! Micsoda ostobaság, Uramisten!... És mit össze nem hazudtam ma,
mennyi gyalázatosságot műveltem! Aljasul hízelegtem, komédiáztam annak a nyomorult Ilja
Petrovicznak! Eh mit, badarság! Füttyülök valamennyiükre, meg arra is, hogy hízelegtem és
komédiáztam! Nem ez a fontos. Nem ez!”

Hirtelen megtorpant. Kínosan meglepte és elképesztette ez az új, váratlan és hallatlanul
egyszerű kérdés.

„Ha igazán tudatosan tetted, amit tettél, és nem bolond fejjel, ha valóban határozott, világos
célod volt, miképp lehetséges, hogy mindeddig még csak bele se pillantottál abba az erszény-
be, nem is tudod, mennyi pénzed van, mi az, amiért ezt a sok kint magadra vállaltad, amiért

ilyen aljas, ocsmány, undorító dologra vállalkoztál világos ésszel? Hiszen éppen most, az előbb, vízbe akartad dobni az erszényt, meg a többit, amit ugyancsak meg se néztél... Hogy lehet ez?”

Pedig így van, pontosan így van. Egyébiránt ezt már előbb is tudta, a kérdés nem volt új. És éjjel, amikor elhatározta, hogy a vízbe dob mindent, egy pillanatig se habozott, semmi ellenkezés nem volt benne, úgy határozta el, mintha így volna rendjén, nem is lehetne másképpen. Ezt jól tudta, pontosan emlékezett rá, sőt, már tegnap, amikor a láda mellett guggolt, és a tokokat kiemelte, már akkor majdnem elhatározta ezt. Igen, így van!

„De csak azért, mert nagyon beteg vagyok - állapította meg végül komoran -, agyongyötröm, kínozzom magamat, úgyhogy már nem is tudom, mit csináljak... Tegnap is, meg tegnapelőtt, és azóta mindig így kínozzom magamat... De kigyógyulok belőle, és akkor nem lesz több önkínzás... No és ha sose gyógyulok ki teljesen? Úristen, hogy unom az egészséget!” Csak ment előre megállás nélkül. Borzasztóan szerette volna elterelni a gondolatait, de nem tudta, mit csinálhatna, mihez foghatna? Egy új, leküzdhetetlen érzés lepte meg, és percről percre mindinkább erőt vett rajta: mérhetetlenül, szinte testileg undorodott mindentől, ami elébe került, vagy körülötte volt, konok, ingerült, gyűlölettel vegyes undor emésztette. Utálta a szembejövőket, már az arcukat, járásukat, mozgásukat is. Akármelyiket le tudta volna köpni, és ha valaki szólni talál hozzá, talán meg is harapja...

Mikor a Kis Néva partjára ért, a Vasziljevskij-szigeten, a hídnál hirtelen megállt. „Ott, abban a házban lakik... De mi ez? Hát Razumihinhez jöttem? Már megint ugyanaz a história... És igazán kíváncsi vagyok: szándékosan jöttem-e ide, vagy csak úgy mentem, és ide értem? No, mindegy. Hiszen megmondtam... tegnapelőtt... hogy azután, másnap elmegyek hozzá. El is megyek, miért ne? Mintha ezentúl nem mehetnék hozzá...”

Felment a negyedik emeletre Razumihinhez.

Otthon találta a szobácskájában, dolgozott, írt valamit, ő maga nyitott ajtót. Négy hónapja nem látták egymást. Razumihin elnyűtt, rongyos házikabátban volt, papuccsal a meztelen lábán, kócosan, mosdatlanul, borotvátlanul. Meglepetten nézett rá.

- Te vagy az? - csodálkozott, és tetőtől talpig végignézte barátját. Aztán elhallgatott, és füttyentett egyet.

- Hát ilyen rosszul állunk? Hisz te még rajtam is túteszel elegancia dolgában - folytatta Raszkolnyikov rongyait nézve. - No, ül le, biztosan elfáradtál. - És mikor az lerogyott a viaszosvászonral bevont, még az övénel is rosszabb díványra, barátja rögtön látta, hogy beteg.

- Hisz te komolyan beteg vagy, hallod-e? - Megfogta a pulzusát, de Raszkolnyikov elrántotta a kezét.

- Hagyd... Azért jöttem... arról van szó, hogy egyetlen leckeórám sincs... meg akartalak kérni... különben nem kell, nem is akarok tanítani...

- Ide hallgass, hiszen te félrebeszélisz - mondta Razumihin, és most már erősen figyelte.

- Nem igaz, tudom, mit beszélek! - Raszkolnyikov felállt a díványról. Mikor idejött, nem gondolt arra, hogy szemtől szembe kell állnia barátjával. De most mindjárt, az első pillanatban érezte, tapasztalta, hogy semmit se kíván kevésbé, mint szemtől szembe állni akárkivel is a kerek világon. Elöntötte az epe. Le tudta volna harapni a tulajdon fejét mérgében, amiért ezt a küszöböt átlépte.

- Isten áldjon! - mondta hirtelen, és indult az ajtóhoz.

- Hogy az ördög... megállj, hé, te csudabogár!

- Hagyj békén - ismételte Raszkolnyikov, és megint elrántotta a kezét.

- De hát akkor mi a manónak jöttél ide? Meghibbantál? Hisz ez... majdnem sértés. Nem eresztlek el.

- Ide hallgass: azért jöttem hozzád, mert nem ismerek kívüled senkit, aki segíthetne... elkezdni... mert te jobb vagy, mint más... vagyis okosabb, meg tudod ítélni... De most látom, hogy nem kell semmi... érted, semmi a világon... senki segítsége, részvéte... Majd én... magam... No, elég! Hagyjatok békén!

- Egy percig várj, te csudabogár! Tisztára megőrültél. Felőlem csinálj, amit akarsz. Ide figyelj: leckeórám nekem sincs, és különben is: fabatkát sem ér. De van az Ócskáspiacon egy Heruvimov nevű könyvárus, az is ér annyit, mint a leckeórák. És most már el nem cserélném őt kereskedőcsemetéért. Különféle irományokat ad ki, meg természettudományos füzetecskéket... tyű, de kapósak! Már a címük minden pénzt megér! Látod, te mindig azt hangoztattad, hogy ostoba vagyok; istenuccse, butábbak is vannak nálam, barátom! Becsúsztam a vezetésbe is. Ő maga nem sokat konyít a dologhoz, én meg, persze, biztatom. Ide nézz, itt ez a német szöveg, valamivel több, mint két ív... szerintem a legnagyobb sületlenség, szélhámosság. Röviden: azt a kérdést vizsgálja, hogy ember-e az asszony, vagy nem? És persze, ünnepelesen kimutatja, hogy igenis, ember. Heruvimov a nőkérdést kívánja szolgálni velem, én fordítom neki. Ezt a két és fél ívet kihúzza hatra, hozzáköltünk féloldalnyi hatásos címfelírást, és fél rubelért vesztegetjük. Elkapkodják! Nekem fizet a fordításért ívenként hat ezüstrubelt, szóval, az egészért tizenötöt, amiből hatot felvettem előre. Ha ezzel megvagyunk, a cethalról fordítunk valamit, a *Confessions* második részéből is kiszemeltünk egy unalmas elmefuttatást, azt is lefordítjuk. Heruvimovnak azt mondta valaki, hogy Rousseau olyanféle, mint Ragyiscsev, és én persze, nem cáfolom meg, vigye el az ördög. Nos, lefordítod ennek az *Ember-e az asszony?*-nak a második ívét? Ha igen, hát máris viheted a szöveget, adok hozzá tollat, papírost, minden kincstári, és kapsz három rubelt, én a hat rubelt az első és második ívre vettem fel, ebből tehát három téged illet. Ha megcsináltad a fordítást, még hármat kapsz. És nehogy ezt valamiféle szívességnek tekintsd, kérlek. Ellenkezőleg: mihelyt most beléptél, rögtön azon kezdtem gondolkodni, hogy mi hasznodat vehetném? Először is a helyesírás nem erős oldalam, másodszer a némettudásom elég schwach, úgyhogy nagyrészt magam költöm a szöveget, és azzal vigasztalódom, hogy így jobb lesz. De hát ki tudja, talán nem is lesz jobb, talán rontok rajta... No, viszed vagy nem?

Raszkolnyikov felvette a német szöveg lapjait az asztalról, fogta a három rubelt, és egy árva szót se szólt, kiment. Barátja csodálkozva nézett utána. De ahogy az első lépcső aljára ért, hirtelen megfordult és visszament, az asztalra tette a lapokat meg a pénzt, és megint ugyanúgy, szó nélkül, kiment.

- Hallod-e, hisz te elmebeteg vagy! - üvöltött rá most már dühödten Razumihin. - Micsoda komédia ez! Egészen megzavarod az embert... Akkor minek jöttél, az ördög bújjon beléd!

- Nem kell... fordítás... - mormogta Raszkolnyikov már a lépcsőn.

- Hát mi kell, te nyavalyás? - kiabált utána felülről Razumihin, de ő csak ment tovább.

- Hé te, hol lakol?

Semmi válasz.

- Eriggy a pokolba.

Raszkolnyikov akkorra már lenn volt az utcán. A Miklós hídon igen kellemetlen eset térítette teljesen magához. Egy hintó kocsisa ostorral végigvágott a hátán, mert majdnem a lovak alá került, pedig rákiáltott háromszor vagy négyszer is. Az ostorcsapás aztán úgy felbőszítette Raszkolnyikovot, hogy amikor félreugrott a korláthoz (mert miért, miért nem, a kocsit közepén ment és nem a gyalogjárón), dühösen vicsorgatta és csattogtatta a fogát. Körülötte persze hangosan nevettek az emberek.

- Úgy kell neki!

- Valami csavargó!

- Ismerjük az illet, részegnek teszi magát, készakarva a kerekek alá bújik, aztán te tartsd a hátadat.

- Igen, ez üzlet nekik, uram, egész jó üzlet.

Raszkolnyikov a korlátnál állt, és elképedve, haragosan bámult a távolodó kocsit után, s közben a hátát dörzsölgette. Egyszer csak érzi, hogy pénzt csúsztatnak a kezébe. Felneéz: egy éltes kereskedőné áll ott, főkötővel a fején, kecskebőr cipővel a lábán, meg egy kalapos, zöld napernyős kislány, nyilván a leánya. „Fogd, bátyuska, Krisztus nevében!” Elvette a pénzt, és a nők továbbmentek. Egy húszkopejkás volt. Nem is csoda, ruhája és egész külseje olyan volt, hogy könnyen nézheték közönséges koldusnak, a húszast pedig, a bőkezű adományt valószínűleg az ostorcsapásnak köszönhette, az indította meg a szívüket.

Markában szorongatta a pénzt, továbbment; vagy tíz lépéssel odább bekanyarodott a Néva, a palota felé. Az ég teljesen felhőtlen volt, a víz majdnem kék, ami ritkaság a Néván. A székesegyház kupolája csak úgy ragyogott, sehonnan se látni olyan szépen, mint a hídnak erről a pontjáról, mintegy húsz lépésre a kápolnától - és most, a tiszta levegőben minden díszítését meg lehetett különböztetni. Fájdalma enyhült, el is felejtette, hogy megütötték. Egy nyugtalanító és nem egészen világos gondolat kötötte le minden figyelmét. Megállt, és hosszan, merően nézett a messzeségbe. Ez a hely különösen ismerős volt neki. Mikor az egyetemre járt, sokszor, talán százszor is megtörtént, hogy éppen itt megállt - rendesen hazamenet -, és elnézte a valóban nagyszerű képet. Szinte megdöbbenette, hogy minden alkalommal ugyanaz a bizonytalan és megfeythetetlen érzés támad benne. Nem értette, miért, de a felséges panoráma hidegséget lehelt rá, az ő számára süket és néma volt a pompás kép. Sokszor gondolkodóba ejtette ez a megmagyarázhatatlan, komor benyomás, de a rejtély megoldását, mivel nem bízott magában, későbbre halasztotta. Most egyszerre élesen emlékezett mind-ezekre a régi kérdésekre és töprengésekre, és úgy rémlett, hogy nem véletlenül elevenedtek fel benne éppen most. Már maga az is megdöbbenően furcsának tetszett, hogy ugyanazon a helyen állt meg, mintha azt hinné, hogy ugyanarról fog gondolkozni, ugyanazok a kérdések, látnivalók érdeklík majd most is, mint ezelőtt... nem sokkal. Nevetni tudott volna, de kínosan elszorult a melle. Micsoda végtelen mélységben látta most - valahol lenn, a lába alatt, már-már alig kivehetően ezt a múltat, a régi gondolatokat, talányokat, kérdéseket, benyomásokat, ezt az egész panorámát, magamagát és mindent, ami volt... Mintha felszállott volna a magasba, és mindent elvesztene a szeme elől. Önkéntelen mozdulatot tett, és megérezte markában a pénzdarabot. Szétnyitotta ujjait, előbb mereven nézte a pénzt, aztán egy karlendítéssel a vízbe hajította, és megfordult, hazafelé indult. Mintha ollóval vágta volna el magát mindentől és mindenkitől abban a pillanatban.

Estefelé került haza, tehát jó hat óra hosszat járkált. Hogy hol, milyen úton ment hazáig, nem emlékezett rá. Levetközött, és egész testében remegve, mint a nagyon meghajszolt ló, végigdőlt a díványon, magára húzta köpönyegét, és rögtön elnyomta az álmot.

Sűrű éjjeli homály volt már, amikor valami irtózatossá váló kiáltásra felriadt. Úristen, micsoda kiabálás! Ilyet még soha életében nem hallott! Hajmeresztő hangok, üvöltözés, jajgatás, fogcsikorgatás, sírás és ütlegetés, szitok... Elképzelni se tudott volna ilyen eszeveszett dühöngést. Rémületében feltámaszkodott, felült, szinte pillanatonként elalélva kínjában. De a verekedés, jajgatás, szitkozódás csak erősödött. És akkor, a legnagyobb megdöbbenésére, hirtelen meghallotta a háziasszony hangját. Ő jajgat, óbégat, sivalkodik, könyörög, és sietve, fulladozva kilök egy-egy szót, amit nem lehet megérteni, rimánkodik, de miért? Bizonyára azért, hogy ne üssék már, mivel kegyetlenül ütötték-verték ott a lépcsőn. A másiknak a hangját - aki ütötte - úgy eltorzította a dühödő indulat, hogy már csak hörgés volt, de az is mondott valamit, éppen olyan hadarva, érthetetlenül fulladozva. Raszkolnyikov remegett, mint a falevél. Ráismert a hangra, Ilja Petrovics hangja! Ilja Petrovics itt van, és a háziasszonyt üti meg rugdossa, és fejét odaveri a lépcsőhöz - tisztán hallani a jajgatását, a koppanásokon. De hát mi ez? Felfordult a világ? Hallatszott, ahogy az egész lépcsőházban, minden emeleten kicsődülnek az emberek. Hallotta a hangokat, felkiáltásokat, jöttek-mentek, dobogtak, ajtót csapkodtak, futkostak. „De hát miért, miért? És hogy lehetséges ez?” - hajtogatta magában, és most komolyan azt hitte, hogy megháborodott. De nem, nem, nagyon is tisztán hall mindent!... De hiszen, ha így van, akkor őhozzá is bejönnek, okvetlenül... „Mert akkor... azért jöttek, bizonyosan a tegnapi miatt van minden... jóságos ég!” Be akarta kampózni az ajtót, de a keze nem mozdult... és úgyis hiába! A rémület jéghidegen szorongatta a mellét, megdermesztette, majd halálra kínozza... Míg végre, úgy tíz perc múlva, szünni kezdett az iszonyú zenebona, a háziasszony nyöszörgött, sóhajtott, Ilja Petrovics még mindig fenyegette, szidta... aztán ő is elhallgatott. Igen, már nem hallani... „Talán elment! Uram, Teremtőm!” Igen, a háziasszony is elmegy, még mindig nyög, siránkozik... most becsapta az ajtót odalenn... A sok nép is elszéled, bemennek a lépcsőről a lakásukba - szörnyülködnek, vitatkoznak, egymás szavába váganak, hol kiabálnak, hol suttognak. Sokan lehetnek, majdnem az egész ház összeszaladt. „De hát lehetséges ez, édes Istenem? És miért jött ide, mit akart?”

Visszahanyatlott a díványra, kimerülten, de már nem tudta behunyni a szemét, úgy feküdt vagy fél óra hosszat, olyan kínban, olyan irtózatossá váló félelemben, amihez fogható még sose érzett. Egyszerre éles világosság támadt a szobában, Nasztaszja jött be gyertyával, egy tányér levest hozott. Vizsgálódva nézte a diákot, és mikor látta, hogy nem alszik, a gyertyát az asztalra tette, és lerakta, ami nála volt: kenyeret, sót, tányért, kanalat.

- Tegnap óta nem ettél. Egész nap csavarogtál, pedig tör a láz, látom.

- Nasztaszja... miért ütötték a háziasszonyt?

A lány rábámult.

- Ki ütötte?

- Most az előbb... tán fél órája, Ilja Petrovics, a rendőrtiszt, itt a lépcsőn... De miért ütötte-verte annyira? És... minek jött ide?

Nasztaszja nem szólt, csak nézte, elkomolyodva. Raszkolnyikovnak már-már kínos volt ez a figyelmes vizsgálás, nem is csak kínos: félelmes.

- Miért hallgatsz? - kérdezte végre gyenge hangon, bátortalanul.

- A vér - mondta nagy sokára Nasztaszja halkán, mintegy magamagának.

- Vér! Micsoda vér? - Raszkolnyikov elsápadt, és a falhoz húzódott, de ő csak nézte tovább, szótlanul.

- Senki se ütötte a háziasszonyt - jelentette ki aztán szigorúan, határozottan. Raszkolnyikov csak nézett rá, lélegzetét visszafojtva.

- De hiszen hallottam... nem aludtam... ültem itt az ágyban - mondta aztán még bátortalanabban. - Sokáig hallgattam... itt volt a felügyelőhelyettes... kiszaladtak minden lakásból a lépcsőre... az egész ház...

- Senki se volt itt. Csak a vér zajong benned. Mikor megsűrűsödik, és nincs útja, csomósodni kezd... akkor jönnek az ilyen rémlátások... Eszel valamit, mi?

Nem felelt. A lány meg csak állt ott, nézte, és nem ment ki.

- Inni adj... Nasztaszjuska.

Nasztaszja lement, és két perc múlva már hozta is a vizet, fehér agyagkorsóban, de hogy azután mi történt, Raszkolnyikov már nem tudta. Csak arra emlékezett, hogy lenyelt egy korty hideg vizet, a mellére is ömlött pár csepp a korsóból. Aztán megint elvesztette eszméletét.

De nem volt mindig eszméletlen a betegsége ideje alatt; lázas állapot volt ez, hol hallucinált, hol majdnem feleszmélt. Sok mindenre visszaemlékezett később. Néha mintha rengeteg ember tolongott volna körülötte, hogy megragadják és elhurcolják valahová, órála vitatkoztak, veszekedtek egymással. Aztán meg hirtelen maga maradt a szobában, mind kimentek, féltek tőle, csak néha nyitották be egy résnyire az ajtót, és benéztek, fenyegették, egymás közt beszéltek valamiről, kinevették, ingerelték. Nasztaszját sokszor látta az ágya mellett, és még valaki volt ott, nagyon ismerősnek tetszett, de hogy kicsoda, nem tudta kitalálni, és emiatt erősen bánkódott, még sírt is. Néha úgy rémlett előtte, hogy legalább egy hónapja fekszik már, máskor meg - hogy ugyanaz a nap van még mindig. Azt... tökéletesen elfelejtette, viszont pillanatonként eszébe jutott, hogy valamiről megfeledkezett, amiről nem szabad megfeledkeznie - és ezen rágódott, kínlódott, erőltette az eszét, nyögött, dühöngött vagy irtózatossá, elviselhetetlen rémület tört rá. Olyankor felugrott, és menekülni akart, de valaki erővel lefogta, és akkor visszaesett a bénultságba, eszméletlenségbe. Mígnem végtére egészen feleszmélt. Ez egy reggel történt, tíz órakor. Ebben az órában, ha szép idő volt, a nap hosszú fénysávot vetett a jobb oldali falra, és megvilágította az ajtó melletti szegletet. Nasztaszja állt az ágya mellett és még valaki: egy tökéletesen idegen ember, aki nagyon kíváncsian nézegette őt. Fiatal ember volt, rövid szakállú és kaftános, kereskedelmi alkalmazottnak látszott. A félig nyitott ajtón éppen akkor kukucskált be a háziasszony. Raszkolnyikov feltámaszkodott.

- Ki ez, Nasztaszja? - kérdezte a fiatalemberre mutatva.

- Ni csak! Felébredt!

- Felébredt az úr - visszhangozta az idegen. A háziasszony, mikor látta, hogy a beteg feleszmélt, nyomban becsukta az ajtót, és eltűnt. Félénk teremtés volt, nehezeére esett minden beszélgetés, magyarázat. Negyven évet számlált, gömbölyű volt és kövér, fekete szemöldökű, fekete szemű, fekete hajú, jóságos a kövérségtől, lustaságtól, és nagyon csinos. De szégyenlősebb a kelletténél.

- Maga... kicsoda? - kérdezte a beteg, most már a kereskedelmi alkalmazotthoz fordulva. De ebben a pillanatban sarkig tárult az ajtó, és kicsit előregörnyedve, mivel nagyon is nagyra nőtt - belépett Razumihin.

- Átkozott hajófülkéje! - lármázott. - Mindig beverem a fejemet. És ezt lakásnak nevezik! No, öregem, hát felébredtél? Pasenykától hallom.

- Most, ebben a percben - mondta Nasztaszja.

- Felébredt az úr - ismételte megint a fiatalember, szerény kis mosollyal.

- És ön, uram, kinek méltóztatik lenni? - kérdezte tőle Razumihin. - Mert én, bátorkodom közölni, Vrazumihin vagyok és nem Razumihin, ahogy általában tisztelnek, egyetemi hallgató és nemesifjú, a házigazda jó barátja. És ön, uram?

- Én az irodánkban vagyok alkalmazott, kérem tisztelettel, Selopajev kereskedőnél, üzleti ügyben küldtek.

- Parancsoljon ide ülni erre a székre - mondta, és ő maga a másikra ült, az asztal túlsó oldalán. Most már Raszkolnyikovhoz fordult. - Okosan tetted, fiam, hogy felébredtél, negyedik napja jóformán nem eszel, nem iszol. Igaz, hogy egy-két kanálka teát azért beléd öntöttünk. Zoszimovot kétszer is elhívtam hozzád. Emlékszel Zoszimovra? Alaposan megvizsgált, és

mindjárt azt mondta, hogy semmiség az egész... valami vértolulás a fejedben. Idegeid bolondoznak egy kicsit, a rossz táplálkozás, azt mondja, keveset szalonnáztál, ez az oka a bajodnak, de semmi, elmúlik, felszívódik. Zoszimov pompás fickó. Jól megfogta a dolgot. Nos, uram, nem akarom önt tartóztatni - fordult megint az alkalmazotthoz. - Lesz szíves közölni velünk, hogy milyen ügyben jött? Mert tudd meg, Rogya fiam, hogy annak az irodának már másodszor tetszik ideküldeni, először nem ez az úr volt itt, hanem egy másik, azzal jól megértettük egymást. Ki volt itt ön előtt?

- Tegnapelőtt, azt tetszik gondolni? Igenis, Alekszej Szemjonovics volt itt, ő is az irodánkban található, kérem tisztelettel.

- Mintha az valamivel értelmesebb lett volna, mint ön, nem gondolja?

- De igen, uram, ő komoly ember.

- Látja, ez derék. Szóval, folytassa csak.

- Kérem tisztelettel, Afanaszij Ivanovics Vahrusin, akiről bizonyos méltóztatott már hallani, a kedves mamácska kérésére átutalást eszközölt az irodánk útján - kezdte az alkalmazott, most már egyenesen Raszkolnyikovhoz fordulva. - Amennyiben eszméletén méltóztatik lenni, kézbesítem önnek a harmincöt rubelt, amit Afanaszij Ivanovics Szemjon Szemjonovicsnak átutalni méltóztatott ugyanolyan módon, mint előző alkalommal. Méltóztatik ismerni?

- Igen... tudom már... Vahrusin - mormogta Raszkolnyikov elgondolkodva.

- Hallja: ismeri Vahrusin kereskedőt! - kiáltott fel Razumihin. - Hogyne volna eszméletén! Egyébiránt most látom, hogy ön is értelmes ember. Nos, uram, az okos szót öröm hallgatni.

- Igenis, Vahrusin, Afanaszij Ivanovics, ugyanaz, aki a kedves mamácska kérésére egy ízben már ugyanilyen módon átutalt önnek, most sem tagadta meg a kérést, és levélileg felkérte a napokban Szemjon Szemjonovicsot, hogy fizessen ki önnek harmincöt rubelt a továbbiak reményében.

- Ejnye, ez a „továbbiak reményében” remekül hangzott. Meg a kedves mamácska se rossz. Nos, mi a véleménye, teljesen eszén van, vagy még nem teljesen?

- Az én véleményem? Ugyan már, édes uram! Csak amennyiben még alá kellene írni!

- Majd odafirkantja a nevét. Mit hozott? Nyugtakönyv talán?

- Igenis, nyugtakönyv, parancsoljon, uram.

- Adja ide. No, Rogya, ülj fel, majd támogatlak. Kanyarítsd ide a Raszkolnyikovot, nesze a toll, fiam, a pénz most édesebb nekünk a csurgatott méznél.

- Nem kell - mondta a beteg, és eltolta a tollat.

- Mi az, hogy nem kell?

- Nem írom alá.

- A fenébe. Aláírás nélkül nem megy.

- Nem kell... pénz...

- Még hogy nem kell! Hazudsz, barátom, én tanúskodom róla! Ne aggódjék, kérem, ezt csak úgy... megint elkalandozott. Egyébiránt megcsinálja ébren is, ami azt illeti... Ön, látom, értelmes ember, majd ketten vezetjük, vagyis egyszerűen megfogjuk és vezetjük a kezét, úgy majd aláírja. No, gyerünk...

- Kérem tisztelettel, én eljöhettek máskor.
- Dehogyan, mért fáradszuk. Ön értelmes ember... No, Rogya, ne tartóztasd vendégünket... látod, siet... - És komolyan meg akarta fogni a kezét, hogy vezesse.
- Hagyd, majd én magam... - mormogta Raszkolnyikov, és fogta a tollat, aláírta a nyugtát. Az alkalmazott letette a pénzt, és elment.
- Bravó! És most, fiam, talán eszel valamit?
- Eszem.
- Van egy kis leves?
- Tennapi - felelte Naszczaszja, aki egész idő alatt ott állt.
- Krumplileves rizskásával, mi?
- Krumplileves rizskásával.
- Kívülről tudom már. No, hozd be, és teát is adj!
- Hozom.

Raszkolnyikov csodálkozva és valami tompa, oktalan félelemmel figyelt mindent. Eltökélte, hogy hallgat és vár: megvárja, mi történik. „Ez már nem lázalom - gondolta -, ez már valóság.”

Két perc se telt bele, és Naszczaszja hozta a levest, és azt mondta, a tea is készül. A leveshez két tányért adott, meg só- és borstartót, mustárt a főtt marhahúshoz, szóval, minden hozzávalót, amit Raszkolnyikov már régen nem látott az asztalán. Az abrosz is tiszta volt.

- Te, Naszczaszja, nem ártana, ha Praszkovja Pavlovna két üveg söröcskét is idevarázsolna nekünk. Iszunk, tisztelt uram!

- Azt a kópé mindenedet! - mormogta a lány, és kiment, hogy teljesítse a parancsot.

Raszkolnyikov csak nézett elképedve, feszült figyelemmel. Barátja közben átült hozzá a díványra, és - esetlenül, mint egy medve - bal karjával átfogta, felemelte a fejét, noha ő maga is fel tudott volna ülni, jobbával szájához vitte a kanál levest, és óvatosságból többször is megfújta, nehogy megégesse. De a leves éppen csak langyos volt. Raszkolnyikov mohón lenyelt előbb egy kanállal, aztán még eggyel és még eggyel, de barátja pár kanál után megállt, és kijelentette, hogy a továbbiakban Zosimovtól kell tanácsot kérni.

Naszczaszja behozta a sört.

- Tea is kell?

- Kell.

- No, igyekezz avval a teával, ahhoz talán nem is vesszük igénybe az orvosi kart. Itt a söröcske is! - Razumihin visszaült a helyére, maga elé húzta a levest meg a marhahúst, és nekilátott olyan étvággyal, mintha három napja nem evett volna.

- Látod, Rogya fiam, mindennap így megebédelek most itt nálatok, háziasszonyod, Pasenyka jóvoltából - dűnnyögte, amennyire hússal tele szája engedte. - Szívvel-lélekkel vendégel. Én természetesen nem követelözöm, de nem is utasítom vissza. No, itt van már Nasztyenka a teával. Ez aztán gyorsan mozog! Iszol sört, Nasztyenka?

- Még mit nem, te pernahajder!

- Hát teát?

- Teát, azt kérek.

- Tölts magadnak. Vagy várj, majd én kitöltöm. Ül le az asztalhoz.

Mindjárt elrendezett mindent, teletöltötte előbb az egyik csészét, aztán a másikat, majd abbahagyta a falatozást, és átült megint a díványra. Bal karjával felemelte a beteg fejét, mint az imént, és kanalanként töltögette szájába a teát, s közben szüntelenül és hallatlan buzgalommal fújogatta, mintha ez volna a gyógyulás legfontosabb mozzanata. Raszkolnyikov hallgatott, nem ellenkezett, bár elég erősnek érezte magát. Nemcsak hogy segítség nélkül felülni és a kanalat, csészét megfogni, de talán járni is tudott volna már. De valami furcsa, szinte állati ravaszságból jobbnak látta egyelőre titkolni az erejét, úgy tenni, mintha nem értene mindent, és közben kitudni, kilesni, mi történik? Viszont mégsem bírta egészen leküzdeni émelygését: talán a tizedik kanál után hirtelen kiszabadította a fejét, és kellestlenül eltolta a kanalat, hátrahanyatlott a párnájára. Ágyában most igazi párnák voltak - puha, tiszta huzatos párnák, ezt is régen észrevette, és fontolgatta, hogy mit jelenthet.

- Málnalekvárt is kérünk ma Pasenykától - mondta Razumihin, visszaülve helyére a leveséhez, söréhez -, italt készítünk belőle a betegünknek.

- És honnan kerítsen neked málnát, mi? - kérdezte Nasztaszja, aki szétterpesztett öt ujján tartotta a csészealjat, és szájában egy darabka cukron szűrte át a teát.

- Málnát a boltban kap, drágaságom. Látod, Rogya, egész hosszú história zajlott le itt, amiről te nem tudsz. Mikor olyan csúfosan faképnél hagytál, és címedet se mondtad meg, dühbe gurultam, és elhatároztam, hogy felkutatlak és megbüntetlek. Már aznap munkához is láttam. Talpaltam, kérdezősködtem, talpaltam, kérdezősködtem. Ezt a mostani címedet elfelejtettem, vagy dehogyis, sohase tudtam, hát nem felejthettem el. A régi lakásod meg, annyit tudtam, hogy a Pjaty Uglovnál volt, valami Harlamov házban. Kiderült, hogy nem Harlamov, hanem Buch... így eltéveszti az ember! No, megharagudtam, és fogtam magam, lesz, ami lesz, elmentem a címnyilvántartóba, és képzeld csak: két perc alatt kikerestek. Számon tartanak!

- Számon tartanak?

- Azám! Kobeljev tábornokot is keresték éppen akkor, de sehogy se tudták megtalálni. No, sokat mesélhetnék, de most csak annyit, hogy amint ide bedugtam az orromat, tüstént megismerkedtem összes dolgaiddal. Mindent tudok rólad, barátom, mindent, Nasztaszja a tanúm. Megismertem Nyikogyim Fomicst, Ilja Petrovicst is láttam, ismerem a házmes-tereket és Zamjotov Alekszandr Grigorjevics fogalmazó urat, az itteni kerületi kapitányságon, no és végül megismertem Pasenykát... ez a koronája mindennek. Nasztaszja is tudja, hogy...

- Ujjára tekerte - mormogta a lány csintalan mosollyal.

- És kegyedet is ráadásul, Nasztaszja Nyikiforovna.

- Azt a kutya mindenedet! - kiáltott rá Nasztaszja, és kirobbant belőle a hahota. Aztán, mikor abbahagyta, még hozzátette: - Nem is Nyikiforovna vagyok, hanem Petrovna.

- Tudomásul vétetik, hölgyem. Szóval, Rogya, hogy ne szaporítsam hiába a szót, előbb az volt a szándékom, hogy villamos áramot bocsátok itt szét mindenfelé, és egy csapásra kiirtom az előítéleteket, de Pasenyka győzött. Micsoda charmante teremtés! Nem is álmodtam!... Te mit gondolsz, mi?

Raszkolnyikov nem szólt, de egy pillanatra se vette le róla nyugtalan tekintetét, és most is konokul, merőn nézte.

- Így hát nagyon is rendben vagyunk - folytatta Razumihin, barátja hallgatásával nem is törődve, sőt, majdnem úgy, mintha annak válaszát erősítené meg - ...minden tekintetben.

- Ó, te szemtelen! - fakadt ki Nasztaszja, akinek szemmel láthatólag gyönyörűség volt ez a beszélgetés.

- Nagy kár, öregem, hogy mindjárt az elején nem jól fogtad meg a dolgot. Egészen másként kellett volna bánnod velem. Hiszen, hogy úgy mondjam, tökéletesen kiszámíthatatlan jellem. No de a jellemről majd aztán beszélünk... Már az is például, hogy az ebédküldést be merte szüntetni... hogy juthattatok idáig? Vagy mondjuk, az a váltó? Elment az eszed, hogy váltókat írkaálsz alá, mi? Meg a házassági terv, amikor a leánya, Natalja Jegorovna még élt... Mindent tudok! No de látom, kényes témát érintettem, bocsáss meg, számár vagyok. Apropó... számárság! Elhiszed nekem, fiam, hogy Praszkovja Pavlovna egyáltalában nem olyan ostoba, amilyennek első pillanatban látszik, mi?

- El... - nyögte ki nagy nehezen Raszkolnyikov, félrepillantva, mert úgy gondolta, hogy okosabb folytatni a beszélgetést.

- Ugye, jól mondom? - kiáltott fel Razumihin örömmel, hogy végre feleltek neki. - Bár azért okosnak sem okos éppen, igaz? Tökéletesen kiszámíthatatlan. Én se igazodom el rajta egészen, bevallom neked... Legalább negyvenéves, de harminchatnak mondja magát, amihez kétségtelenül joga van. Egyébiránt, esküszöm, hogy tisztán szellemiekre alapítom az ítéletemet, hogy úgy mondjam, metafizikára. Most aztán olyan rébusszal bíbelődhetünk, barátom, hogy ahhoz képest a te algebrád gyerekjáték. Egy mukkot se értek belőle! No de, vigye a manó. Rövidre fogom: mikor látta, hogy otthagytad az egyetemem, és se tanítványod nincs már, se ruhád, és a kisasszony halála után nem volt oka továbbra is rokoni alapon kezelni téged, hát megijedt. Mivel te behúzódtál az odúba, nem tartottad vele a régi barátságot, azt eszelte ki, hogy elzavar a szobádból. Régen tervezte már ezt, csak a váltót sajnálta. No meg, te magad mondtad neki, hogy a mamácskád kifizeti...

- Aljasság volt... anyám maga is jóformán alamizsnára szorul... hazudtam, csak hogy megtűrjenek itt, és enni adjanak - mondta most fennhangon, tisztán Raszkolnyikov.

- Nagyon okosan tetted. De ott a hiba, hogy megjelent a színen Csebarov udvari tanácsos úr, aki praktikus ember. Nélküle Pasenyka semmit se csinált volna, sokkal szégyenlősebb. Viszont a praktikus ember nem volt szégyenlős, legelőször is természetesen azt kérdezte: van-e remény a váltó kifizetésére? Válasz: igen, mivelhogy van egy mamácska, aki százhuszonöt rubeles nyugdíjából kiségi az ő Rogyáját, még ha szájától kell is elvonnia a falatot, és van egy testvérke, aki szolgálni is elmegy az öccse kedvéért. Erre alapította hát a tervet... Mit fészkelődöl annyira? Látod, fiam, ismerem minden titkodat, nemhiába tártad ki szívedet Pasenykának, amikor még rokoni kapcsolat volt köztetek, ezt most szeretettel mondom... Hiába, így van: a becsületes, érző szívű ember megnyilatkozik, a praktikus ember pedig beleharap, és aztán felfalja. Szóval, Pasenyka a váltót átengedte, bizonyos összeg fejében, ennek a Csebarovnak, aki viszont megindította az eljárást, nem volt szégyenlős. Mikor ezeket megtudtam, előbb órá is villamos áramot akartam bocsátani, hogy lelkiismeretemet megnyugtassam, de akkorra már szépen megértettük egymást Pasenykával, ráparancsoltam tehát, hogy vessen véget az egész ügynek, szüntesse meg magát a forrást, és kezességet vállaltam érte. Hallod ezt, barátom, én kezeskedem érte! Elhívtuk Csebarovot, betöltöttük a száját tíz ezüstrubellel, és ide azt a papirost! Íme, van szerencsém bemutatni uraságodnak, be is van szakítva, annak rendje-módja szerint. Most már uraságod szava is elég.

Letette az asztalra az adósságlevelet. A beteg odapillantott, és egy szót se szólt, csak befordult a fal felé. Ez még Razumihinnek is rosszulesett.

- Látom, öregem, megint bolondot csináltam. Azt hittem, szórakoztat a fecsegésem, és csak az epédet kavartam fel.

- Te voltál az, akit nem ismertem meg lázas fejjel? - kérdezte Raszkolnyikov egy percnyi csönd után, anélkül, hogy hátrafordulna.

- Úgy van, sőt dühöngeni is méltóztattál miattam, különösen, amikor egyszer Zamjotovot ide hoztam.

- Zamjotovot? A fogalmazót? Minek...? - Raszkolnyikov hirtelen megfordult, és szinte belefúrta tekintetét.

- Mi bajod? Mért izgat annyira? Meg akart ismerni, ő maga mondta, hogy szeretne megismerni, mert sokat beszéltünk rólad... Különben honnan tudnám ezt mind? Pompás gyerek az, nagyszerű fickó... már tudniillik a maga nemében. Most nagy barátságban vagyunk, jóformán naponta találkozunk. Át is költöztem ide a kerületedbe. Nem mondtam még? Most hurcolkodom. Luizánál is voltam velem már kétszer. Tudod, ki az? Luiza Ivanovna, emlékszel vagy nem?

- Félrebeszéltem?

- Meghiszem azt! Elkódorgott az eszeckéd.

- És mit beszéltem?

- Jó kérdés! Hát amiről más hagymázás... No, fiam, ne vesztegessük az időt. Dologra.

Felállt és fogta a sapkáját.

- Mit beszéltem?

- Nézd csak! Nem tágít! Valami titkot féltesz tán, mi? Ne aggódj, fiam: a grófnéről egy szó sem esett. Annál többet emlegettél valami revolvért, fülönfüggőt meg nyakláncot és a Kresztovszkij-szigetet, nem tudom, miféle házmestert, és Nyikogyim Fomicról meg a felügyelőhelyettesről, Ilja Petrovicsról is sokszor hallottunk. Azonkívül a tulajdon becses harisnyáid iránt is érdeklődni méltóztattál, mégpedig igen hevesen. Könyörögtél: a harisnyámat adjátok ide. A harisnyámat, százszor elmondtad. Zamjotov személyesen kutatott át minden zeget-zugot, és illatosított, gyűrűs kezecskéjével nyújtotta át uraságodnak azt a mocskot. Akkor végre megnyugodott uraságod, és éjjel-nappal kezében szorongatta a rongyokat, erővel se bírtuk elvenni. Fogadok, most is ott van valahol a paplan alatt. Meg valami nadrágrojtokért is rimánkodtál, mégpedig sírva. El nem tudtuk gondolni, micsoda nadrágrojt lehet? De semmi értelmeset nem tudtunk meg tőled... No de most aztán dologra, tisztelt uram. Itt ez a harmincöt rubel, tízet elveszek, és két órácska múlva elszámolok róla. Közben beugrok Zosimovhoz, bár anélkül is régen itt kellene már lennie, mindjárt tizenkettő. Kegyed, Nasztyenka, távollétemben lesz szíves többször bepillantani hozzá, hátha inni akar, vagy egyéb kívánsága van... Pasenykával én magam közlöm most mindjárt, amit kell. Viszontlátásra!

- Csak „Pasenyka” neki! Ej, te pernahajder, te! - szólt utána Nasztyenka, aztán kinyitotta az ajtót, és fülelt, de nem állhatta meg, leszaladt ő is. Nagyon kíváncsi volt, mit beszél az asszonyával Razumihin, különben is látszott, hogy valósággal elbűvölte.

Mihelyt az ajtó becsukódott, a beteg ledobta a takarót, és szinte félőrülten kiugrott az ágyból. Égető, görcsös türelmetlenséggel várta, hogy végre kimenjenek, magára hagyják, és rögtön munkához láthasson. De mihez, milyen munkához? Most egyszerre nem tudta, mintha készakarva elfelejtette volna. „Uramisten! Csak egyet mondj meg: tudnak ezek mindent, vagy még nem sejtjenek semmit? Hátha régen tudják, csak komédiáznak, ugratnak, amíg fekszem,

aztán majd elibém állnak, és kijelentik, hogy réges-rég tudják, csak úgy tettek, mintha... De hát mit kell most csinálnom? Tessék, mintha szántszándékkal elfelejtettem volna, az imént tudtam, és most nem tudom...”

A szoba közepén állt, és kínos értetlenséggel nézelődött, az ajtóhoz ment, kinyitotta, fűlelt. De nem, nem ezt akarta. Akkor hirtelen, mint aki végre észbe kap, a sarokba ugrott, a tapétalyukhoz, nekiállt átvizsgálni mindent, benyúlt a tapéta alá, kotorászott. De nem, ez sem az. A kályhához ment, kinyitotta, turkált a hamuban: ott voltak a nadrágcafatok meg a kitépett zsebbélés rongyai, úgy, ahogy akkor bedobta. Tehát senki se kutatott! Most eszébe jutott a harisnya, amelyről Razumihin beszélt az imént. Igen, ott volt a díványon, a paplan alatt, de úgy összemocskolódt, meggyűrődött, hogy Zamjotov semmit sem láthatott rajta.

„Hah! Zamjotov... rendőrség... Miért hívnak a rendőrségre? Hol az idézés? Jaj... összezavarom: ez nem most van. Akkor is a harisnyámat vizsgáltam, és azóta beteg voltam. De miért jött ide Zamjotov? Miért hozta el Razumihin? - motyogta erőltlenül, és megint leült a díványra. - Mi az? Még mindig hallucinálok? Vagy ez már valóság? Igen, ez már valóság... Ó, tudom már! Menekülni kell! Menekülni minél előbb, okvetlenül! De hová? És hol a ruhám? A csizmám sincs itt! Elrakták... eldugták... Értem már! A felöltőmet nem vették észre. És a pénz itt van az asztalon, hála istennek! A váltó is itt van... fogom a pénzt, és megyek, kiveszek valahol egy szobát, nem akadnak rám! Hát a címnilyántartó? Megtalálnak! Razumihin megtalál. Jobb lesz egészen megszökni... sokkal messzebbre... Amerikába! Akkor fűtyülhetek rájuk! Viszem a váltót is, hátha ott hasznát vehetem. És mit kell még elvinni? Azt hiszik, beteg vagyok! Nem is gyanítják, hogy jární tudok, hehehe! Kiolvastam a szemükből, hogy mindent tudnak! Csak a lépcsőn lejussak! És ha őrt állítottak oda, rendőrök? Mi az, tea? Ni csak, sör is maradt, fél üveggel, jó hideg!”

Felragadta az üveget, volt benne még egy egész pohárra való, gyönyörűséggel öntötte le a torkán, és mintha eloltotta volna vele a bensőjében égő tüzet. De alig egy perc múlva már fejébe szállt a sör, a hátán könnyű, kellemes borzongás futott végig. Lefeküdt, és magára húzta a paplant. Amúgy is beteges, zavaros gondolatai még inkább összekuszálódtak, és hamarosan könnyű, jótékony álom ereszkedett rá. Élvezettel kikereste fejének a legkényelmesebb helyet a párnán, beburkolózott a puha, vattás paplanba, amely rongyos diákköpenye helyére került, felsóhajtott, és mély, gyógyító álomba merült.

Arra ébredt fel, hogy valaki bejön hozzá. Kinyitotta szemét, és meglátta Razumihint, amint éppen kitárja az ajtót, és tétovázva megáll a küszöbön: bemenjen-e, nem-e?

Gyorsan felült a díványon, és ránézett, mint aki erőlteti az emlékezetét.

- Nem alszol már? No, megjöttem! Hozd azt a csomagot, Nasztaszja! - kiáltott le a lépcsőn. - Rögtön el is számolhatunk.

- Hány óra? - kérdezte Raszkolnyikov, és nyugtalanul nézett körül.

- Nagyot aludtál, barátom! Esteledik már, hatra jár, jó hat órát aludtál...

- Úristen, mit míveltem!

- Mi bajod? Váljék egészségedre! Hová sietsz? Tán találkára, mi? Időnk, az van most bőven. Három órája várok rád, kétszer is benéztem, de aludtál. Zosimovnál is jártam kétszer, nincs otthon, de mindegy. Eljön mindenképpen, nincs semmi baj. A magam ügyecskéit is elintéztam közben. Ma hurcolkodtam, tudniillik, áthurcolkodtam mindenestül, a bácsikámmal együtt. Mivelhogy bácsikám is van már... Eh, vigye a manó! Ide azzal a csomaggal, Nasztyenka. Fogjunk hozzá... Hogy érzed magad, öregem?

- Egészséges vagyok, nincs semmi bajom... Régen itt vagy?

- Mondom, három órája várok rád.

- Jó, de előbb...

- Mi az, hogy előbb...

- Mióta jársz ide?

- Hisz elmondtam mindent pár órával ezelőtt. Nem emlékszel már?

Raszkolnyikov gondolkozott. Álomszerű volt minden, ami az imént történt. A maga erejéből nem is tudta felidézni, kérdően tekintett a barátjára.

- Hm! Elfelejtetted, látom. Igen, sejtettem már akkor, hogy még mindig nem vagy egészen... No de ez a kis alvás jót tett... Komolyan mondom, meg is látszik rajtad. Ügyes gyerek vagy! Hát akkor kezdjük. Mindjárt eszedbe jut. Ide nézz, öregem!

Bontogatni kezdte a csomagot, szemmel látható érdeklődéssel.

- Ez már nagyon nyomta a szívemet, fiam, hidd el. Mert embert kell csinálnunk belőled. Rajta, legfelül kezdjük. Nézd meg ez a sapakot! - És kihúzott a csomagból egy egész rendes, de közönséges formájú, olcsó ellenzős sapkát. - Lesz szíves felpróbálni?

- Majd aztán, később - ellenkezett Raszkolnyikov, és bosszúsan elhárította.

- Ne ellenkezz, barátom, mert aztán már késő lesz. No meg este el se tudnék aludni, hiszen mérték nélkül vettem, csak úgy gondolomformán. Éppen jó! - diadalmaskodott, amikor rápróbálta. - Éppen a te méreted! A fejrevaló, pajtás, az öltözék legfontosabb darabja, hogy úgy mondjam, az ajánlás egy neme. Tolsztyakov barátom, valahányszor nyilvános helyen van, ahol a többi mind kalapban, sapkában áll, kénytelen levenni a fejfedőjét. Mindenki azt hiszi, hogy szolgálélek és azért, pedig egyszerűen restelli azt a verébfészket: szégyenlős természetű. Kegyed is nézze meg, Nasztyenka, íme, két fejk; egyik ez a palmerszton - és előhúzza a sarokból Raszkolnyikov elnyomorított kerek kalapját, amelyet miért, miért nem, palmersztonnak keresztelt -, a másik ez a pompás darab! No, mit gondoltok, mennyit adtam érte? - fordult a lányhoz, mikor látta, hogy a barátja nem szól.

- Húsz kopejkát bizonyosan elkértek érte...

- Húszat! Te csacsi! - tiltakozott felháborodva Razumihin. - Hisz egy húszasért még téged se lehet megkapni! Nyolcvanat adtam érte, azt is csak mivel már viselt. És van egy feltétel: ha elhordtad, jövőre újat adnak, ingyen, bizony isten. Nos, tisztelt uram, most következik az Amerikai Egyesült Államok, ahogy a gimnáziumban mondtuk. Hangsúlyozom: erre a nadrágra büszke vagyok! - Letett Raszkolnyikov elé egy könnyű nyári szövetanyagból való szürke nadrágot. - Sehol egy lyuk, sehol egy foltocska, igazán nagyon elfogadható, ha viselt is, éppen úgy, mint az egyszínű divatos mellény. Hogy hordták már, az csak jó, legalább puhább, jobban simul a testre... Látod, fiam, ha sikert akarsz elérni ezen a világon, szerintem nem kell egyebet tenned, mint alkalmazkodni mindenkor az idényhez. Aki januárban nem kívánja meg a spárgát, sok jó pénzt megtakarít. Így voltam én is ezzel a bevásárlással. Most nyár van, tehát nyári holmit vettem, őszre különben is melegebb kell majd, akkor úgyis eldobod, annál is inkább, mert addigra használhatatlanná válik, ha nem igényeid emelkedése, hát önnön belső fogyatkozásai következtében. Az ára... találd ki, no? Kettő huszonöt! És ne felejtsd el: itt is ugyanaz a feltétel: ha elviselted, jövőre újat adnak ingyen. Fegyajev boltjában csak így vásárolhatsz: egyszer fizetsz, és ez egész életedre szól, mivel többször úgyse lépsz be hozzá. Nos, uram, térjünk át most a lábbelire. Hogy milyen? Természetesen használt az is, de két

hónapot kibír, tekintve, hogy külföldi portéka: az angol követségi titkár küldte a múlt héten a zsibvásárra. Mindössze hat napig viselte, de sürgősen kellett neki a pénz. Egy rubel ötven. Nos, jó vétel?

- És ha nem jó a lábára? - vetette közbe Nasztyaszja.

- Hogy nem jó? Hát ez mire való, mi? - Razumihin kihúzta zsebéből barátja régi, lyukas, megkérgesedett cipőjét, amelyre vastagon tapadt a rászáradt sár. - Vittem mintát, és erről a szörnyszülőtről megállapították a mértéket. Általában nagy buzgósággal intéztetett az ügy. A fehérműt illetőleg háziasszonyoddal tanácskoztunk. Íme, egyelőre három rubaska, igaz, pamutáru, de a gallérja divatos... Tehát, igen tisztelt uram... nyolcvan kopejka a sapka, egyéb ruházati cikkek kettő huszonöt, az összesen három rubel és öt kopejka, a cipő egy ötven - mivel nagyon jó még, ez idáig négy ötvenöt; öt rubel a fehérmű - egy váltásban alkudtuk ki, összes kiadás kilenc rubel és ötvenöt. Marad negyvenöt kopejka rézpénzben, amit ezennel átnyújtok uraságodnak, parancsoljon. Így tehát a ruházatoddal most már rendben vagy, fiam, mivel nézetem szerint a felöltőd nemcsak hogy használható még, de határozottan nemes ruhadarab, hiába, sokat jelent, ha valaki Charmeurnél dolgoztat! A harisnyát és hasonlókat rád bízom. Van még huszonöt rubelünk, és ami Pasenykát meg a szoba bérét illeti, ne legyen rá gondod, mondtam már: korlátlan hitelt ad. Most pedig leszel szíves inget váltani, ki tudja, hátha most már csak az ingedben fészkel az egész nyavalya...

- Hagyj békén! Nem kell! - tiltakozott Raszkolnyikov, aki bosszúsan hallgatta barátja erőltetett mókás beszámolóját a ruhavásárlásról.

De Razumihin nem tágitott:

- Az lehetetlen, öregem, akkor mért koptattam a talpamat? Nasztyenka, ne legyen szégyenlős, segítsen; no, meg is vagyunk! - És mégis ráadták a tiszta inget, nem törődve a tiltakozásával. A beteg hátrahanyatlott párnájára, és vagy két percig egy szót sem szólt.

„Még sokáig lesznek itt a nyakamon?” - dohogott magában.

- És milyen pénzből vásároltál? - kérdezte aztán a falat bámulva.

- Hogy milyen pénzből? No, tessék! Hát a te pénzedből, most az előbb hozta az az alkalmazott, mamácskád küldte Vahrusin útján. Ezt is elfelejtetted?

- Emlékszem már... - mormogta hosszú, komor tűnődés után Raszkolnyikov. Razumihin elkomorodott, és aggodalmasan figyelte.

Most nyílt az ajtó és egy vállas, magas férfi lépett a szobába. Raszkolnyikovnak úgy rémlett, látta már valahol.

- Zoszimov! No végre! - kiáltott fel örömmel Razumihin.

Zoszimov magas, kövér ember volt, huszonhét éves, arca puffadt, fakósárga, simára borotvált, egyenes szálú haja halványszőke. Szemüveget viselt, és vastag, kövér ujján jókora aranygyűrűt. Elegáns, bő nyári felöltő és világos nyári nadrág volt rajta, általában minden ruhadarabja bőven szabott, divatos és kifogástalan: az ing hibátlan, az óralánc súlyos. Hanyagul, szinte nehézkesen mozgott, de amellet keresett könnyedséggel; gögje, noha leplezni szerette volna, minden pillanatban kiütközött. Akik ismerték, kellemetlen embernek mondták, de senki se tagadta, hogy érti a dolgát.

- Kétszer is jártam nálad, öregem... Mint látod, felébredt! - kiáltotta Razumihin.

- Látom, látom... Nos, hogy vagyunk? - kérdezte Raszkolnyikovtól, és figyelmesen nézte, át is ült hozzá a dívány végébe, és amennyire lehetett, mindjárt kényelmesen elhelyezkedett.

- Még mindig túl érzékeny - folytatta Razumihin. - Tiszta inget adtunk rá az előbb, és majdnem sírt.

- Nem is csoda, az ing még ráért volna, amíg ő maga kéri... A pulzus remek. De a fejünk még fáj egy kicsikét, igaz?

- Egészséges vagyok, nincs semmi bajom! - jelentette ki Raszkolnyikov konokul és ingerülten. Hirtelen felült a díványon, szeme megvillant, de mindjárt hátrahanyatlott a párnára, és a falnak fordult.

A doktor jó darabig figyelte.

- Nagyon jó... minden rendben van - mondta bágyadtan. - Evett valamit?

Elmondták neki, mit adtak a betegnek, és megkérdezték, mit ehet.

- Mindent ehet... Levest, teát... Gombát és uborkát persze még nem, és marhahúst se kapjon. No... mit szaporítsuk a szót! - Összenéztek Razumihinnel. - Az orvosság már nem kell, semmi se kell. Holnap megnézem. Sőt, talán még ma eljövök... Szóval...

- Holnap este leviszem sétálni! - mondta Razumihin. - A Juszupov kertbe. Aztán elmegyünk a „Palais de Crystall”-ba.

- Holnap még nem bolygatnám... Különben... egy keveset talán... No, majd akkor beszélünk róla.

- Ejnye, ez bosszantó. Ma este amolyan lakásavatásféle lesz nálam. Két lépés ide, eljöhetett volna, még ha a díványon fekszik is, legalább ott van velünk. Te is eljössz, igaz? Nehogy megfélekedj róla. Ígérted...

- Kérlek. De lehet, hogy csak később. Nagy trakta lesz?

- Nem mondhatnám. Tea, vodka, hering. Pirogot is kaptok. Csupa magunkféle lesz ott.

- Kik például?

- Innen a környékről csupa új ember, kivéve a bácsikámat. De az is új: tegnap érkezett Pétervárra valami üzleti dologban, sok, ha ötvenként látjuk egymást.

- Kicsoda, micsoda?

- Egy vidéki postán tespedezett egész életében mint postamester, van egy kis nyugdíja, hatvanöt éves, nincs mit mondani róla... Egyébiránt szeretem az öreget. Porfirij Petrovics is eljön, a vizsgálóbíró... nagy jogász. Ismered.

- Az is rokonod talán?

- Szegről-végről. Mért nézel olyan komoran? Amiért egyszer összeszólalkoztatok? Most emiatt nem akarsz eljönni, mi?

- Füttyölök rá.

- Annál jobb. No meg diákok lesznek ott, egy tanár, egy hivatalnok, muzsikus, katonatiszt, Zamjotov is eljön...

- Azt mondd meg, kérlek, mi közöd lehet neked, vagy akár neki - fejével Raszkolnyikov felé intett -, az ilyen Zamjotovokhoz?

- Már megint morog! Hja persze, az elvek! Mindig csak az elvek, mintha rugóra járnál, mozdulni se mersz a magad feje szerint. Véleményem szerint jóra való gyerek. Nekem ez az egy elvem van, több nem kell. Zamjotov pompás fickó.

- Még csak nem is tisztakezű.

- Hát aztán? Bánja a manó. És ha nem tisztakezű? - csattant fel Razumihin szokatlanul ingerülten. - Tán azt dicsértem rajta, hogy tisztakezű, mi? Csak annyit mondtam, hogy a maga nemében jóra való. Mit gondolsz, ha mindennemű vizsgálatnak aláveted őket, sok derék embered marad, mi? Fogadok, hogy akkor én értem, szőröstül-bőröstül, sőt, veled együtt nem adnak többet egy sült hagymánál.

- Keveslem, én kettőt is megadnék érted...

- Én teérted csak egyet. Tréfálj csak! Zamjotov még kisfiú, megcibálom a haját. Azon kell lennünk, hogy megnyerjük, nem hogy eltaszítsuk. Azzal ugyan senkit meg nem javíthatsz, ha eltaszítod, hát még az ilyen gyereket. A gyerekekkel kétszer olyan óvatosan kell bánnunk. Eh, mit értetek ti ehhez, ti nehézfejű progresszívek. Ha az embert nem becsülitek, magatokat alázzátok le... És ha éppen tudni akarod, van egy közös ügyünk Zamjotovval.

- No, arra kíváncsi vagyok.

- Hát az a festő vagyis mázoló... Azt kihúzzuk a csávából! Különben, most már nincs is semmi baj. Már úgyis világos a dolog, egészen világos. Mi csak gőzt adunk bele.

- Micsoda mázólóról beszélsz?

- Hogyan? Hát még nem mondtam el neked? Komolyan? Persze, éppen csak elkezdtem... Hát az a gyilkosság, emlékszel? Megölték egy öregasszonyt, egy zálogosnőt, valami hivatalnok-özvegyet... szóval ez a mázoló belekeveredett...

- Igen, a gyilkosságról hallottam, még mielőtt te beszéltél volna róla, sőt, érdekelt is az eset... bizonyos szempontból... az újságban is olvastam róla... És azt a...

- Lizavetát is megölték - kottyant közbe Nasztaszja, Raszkolnyikovhoz fordulva. Egész idő alatt ott állt a szobában, az ajtó mellé húzódva, és hallgatta őket.

- Lizavetát? - mormogta Raszkolnyikov majdnem hangtalanul.

- Adott-vett mindig, nem ismerted? Ide, hozzánk is járt pedig, az ingedet javította.

Raszkolnyikov a fal felé fordult, kiválasztott a mocskos, fehér virágos sárga tapétán egy otromba fehér virágot, amelyben barna vonalkák voltak, és elkezdte számlálni: hány szirma

van, hány bevágás a szirmokon és hány vonalka? Érezte, hogy keze-lába elzsibbad, egészen elhal, de mozdulni nem is próbált, csak nézte konok kitartással a virágot.

- Szóval, mi van a mázolóval? - vágott a lány szavába feltűnően türelmetlenül Zoszimov, mire az sóhajtott egyet, és elhallgatott.

- Azt is a gyilkosok közé sorolták - folytatta hévvel Razumihin.

- Van ellene bizonyíték? Mi?

- Hogy az ördögbe ne volna! Vagyis éppen ez az: a bizonyíték nem bizonyít semmit, ezt kell kimutatni! Ugyanaz az eset, mint ahogyan az első kettőt lefogták, és gyanúba vették, hogy a csudába is... hja igen, Koch és Pesztrjakov. Pfuj, te, hogy milyen ostobán csinálják, undorító annak is, akit nem érint! Meglehet, hogy Pesztrjakov is ott lesz nálam... Igaz, Rogya, te ismered a históriát, még a betegséged előtt történt, azelőtt való este, hogy a rendőrségen elájultál, amikor éppen erről beszéltek...

A doktor kíváncsian nézett Raszkolnyikovra, de az nem mozdult.

- Hallod-e, Razumihin! Csak figyelem, mi mindenbe nem ártod magad! - jegyezte meg.

- Sebaj, csak azért is kihúzzuk a csávából! - kiáltott Razumihin, és öklével az asztalra csapott.

- Mert tudod, mi a legbosszantóbb? Nem is az, hogy hazudnak, a hazugságot még csak meg lehet bocsátani, a hazugság kedves, mert elvezet az igazsághoz. Az a felháborító, kérlek, hogy hazudnak, és a tulajdon hazugságaik előtt hasra esnek. Porfirijt sokra tartom... de tudod, mi zavarta meg az eszüket mindjárt a legelején? Hogy az ajtó zárva volt, és mikor felértek a házmeisterrel, nyitva találták, tehát kétségtelen: Koch és Pesztrjakov a gyilkosok. Ez az ő logikájuk!

- Ne tüzelj annyira, csak letartóztatták őket. Lehetetlen, hogy... Hja igaz, avval a Kochhal találkoztam már, ő vásárolta meg az öregasszonytól a ki nem váltott zálogokat, úgy emlékszem, ezt rábizonyították.

- Igen! De még milyen gazember! Váltókat is vásárolt, ezzel kereskedik. Vigye el az ördög. Nem is ez dühít, hát nem érted! Az avult, undok megkérgesedett sablon, az dühít... Pedig csak ebben az egyetlenegy ügyben is micsoda új utat lehetne feltárni! Tisztára pszichológiai adatok alapján rá lehetne vezetni őket a jó nyomra! „De tények vannak a kezünkben, kérem!” Szép. De mikor a tény nem minden, sőt legalább félerészben azon múlik a dolog, hogyan tudunk bánni a tényekkel!

- No és te tudsz bánni a tényekkel, mi?

- Hát befoghatja az ember a száját, amikor tudja, érzi, hogy előrevihetné a dolgot, ha... Ismered részletesen az esetet?

- Arról a mázólóról beszélj már.

- Várj, kérlek, előbb hallgasd végig az egész históriát: pontosan harmadnapon a gyilkosság után, reggel, amikor még javában nyaggatják ott Kochot és Pesztrjakovot, annak ellenére, hogy minden lépésükről be tudtak számolni, és szinte ordítóan nyilvánvaló az igazuk - váratlanul egészen új fordulat adódik. Egy Duskin nevű atyafi, akinek kocsmája van éppen azzal a bizonyos házzal szemközt, beállít a rendőrségre valami skatulyával, egy pár fülönfüggő van benne. Hosszú mesét ad elő: „Tennapelőtt este, úgy nyolc óra után - figyeled a napot, órát? - beállít hozzám Mikolaj mázolósegéd, aki azelőtt is be-benézett hozzám napközben, és hozza eztet ni, ezt a katulát. Nézem, arany fülönfüggő, köves, két rubelt adjak rá, aszongya. Kérem, hol találta, aszongya: az utcán. Én oszt nem is faggattam tovább - így

mondta Duskin -, kezibe nyomtam egy bankócskát (értsd: egy rubelt) -, és gondútam, ha én el nem fogadom, máshoz viszi a zálogot, egykutyá, úgyis elissza, és akkor már jobb, ha nálam van, maj meglátom, mit csinállok vele, megnézem közelebről, oszt ha netalántán kiderülne valami, vagy hallanék valamit, hát beszolgáltatom.” Ez persze dajkamese, szemenszedett hazugság, ismerem ökelmét, maga is zálogos, elrejt a lopott tárgyakat, és a harmincrubeles fülönfüggőt bizonyosan nem volt szándéka „beszolgáltatni”. Szépen megkopasztotta Mikolajt. Csak aztán megijedt. Vigye el az ördög. De hallgasd csak tovább, mit mondott még: „Ezt a Mikolaj Gyementyevet gyerekkora óta ismerem, földim, ő is a zarajszki járásból való, rjazanyi, mint jómagam. Részezesnek nem részezes éppen, de szereti az itókát. Tudtam, hogy itt a szemközti házban dolgozik, Mitykával festenek, Mitykával egy faluból valók. Mihelyt kezibe vót a pénz, felváltotta, megivott két pohárral egyszerre, fogta a maradék aprót, és elment. Akkor nem vót vele Mityka. Másnap oszt hallom, hogy baltával agyonverték Aljona Ivanovná meg Lizavetát, és akkor szeget ütött a fejembe az a fülbevaló, tudtam, hogy a megboldogult pénzt adott mindenféle zálogokra. Átmegegyek és tudakolódok a házban, de vigyázva, apránként, legelőször persze azt kérdeztem: ott van-e a házban Mikolaj? Mityka aszongya, nincs, Mikolaj kocsmázik, hajnaltájt otthun vót, részegen együtt haza, és alig tíz percig maradt, oszt elment, azóta színit se látta, és most egyedül kell neki befejezni a munkát. A lakás, ahol dógoztak, ugyanabból a lépcsőházból nyílik, mint a meggyilkolt öregasszonyé, csak az első emeleten. Meghallgattam, de akkor még nem szóltam senkinek - így mondta Duskin -, ellenben a gyilkosságrul kitudakoltam, amit csak lehetett, és hazamentem. De a gyanú csak tovább motoszkált bennem. Ma reggel oszt, nyóc órakor - szóval harmadnapra, figyeled? - látom, Mikolaj gyün, nem mondom, hogy józan, de elázva sincs éppen, érti a szót. Leül a padra, hallgat. Nem is vót ott más az ivóban, csak egy idegen meg egy, aki odajár, az már alutt a padon, no és a két kiszolgálógyerek. »Láttad Mitykát?« - kérdem tőle. Nem, aszongya, nem látta... »Itt se vótál?« Nem, aszongya, tennapelőtt óta. »Hol háltál az éjjel?« - »A Peszkin, a kolomenszkojeieknél.« - »No és azt a fülönfüggőt honnét vetted a minap?« Az utcán szedte föl, aszongya, de látom, hogy nem szívesen felelget, nem is néz rám. »Hallottad-e, hogy abban a házban akkor este ekkor meg ekkor ez és ez történt?« Nem, aszongya, ő semmit se hallott. És ahogy most hallja, kimeresztí a szemit, fehér lesz, mint a fal. Én elmondom sorjában, és látom, fogja a sapkáját, fel akar állni. Ott szerettem vóna tartani: »Ne siess, Mikolaj, mondom neki, nem iszol egy pohárkával?« És intek a gyerekeknek a szememmel, hogy fogja be az ajtót, de mire előgyüvök a söntésasztal mögül, ő kiugrik az utcára, futásnak ered, eltűnik a szegleten, üthetem a nyomát. No, gondolom, hát alapos vót a gyanúm. Ő a bűnös, nincs másképp.”

- Nyilván - bólított Zoszimov.

- Várd ki a végét! Persze hajszolták Mikolajt, lélekszakadva rohantak utána: Duskind lefogták, házkutatást is tartottak nála, Mitykát is lefogták, és alaposan elővették az egész kolomenszkojei társaságot, de csak harmadnap állították elő Mikolajt: itt a közelben kapták el, a Sz... sorompónál, a fogadóban. Odajött, levette az ezüstkeresztjét, és egy pohár vodkát kért. Adtak neki. Pár perccel később az asszony kimegy az istállóba, és látja egy résen át, hogy ott van a szomszédos pajtában, és éppen felkötözi a gerendára az övét, hurkot csinál, rááll a tuskóra, és nyakára akarja tenni a hurkot. No, az asszony kiáltoz, ahogy a torkán kifér, összeszalad a ház. „Ejnye, hát ilyen madár vagy!” - „Vigyetek, azt mondja, ide meg ide, az őrszobára, mindent bevallok!” Bekísérték hát annak rendje-módja szerint ide meg ide, vagyis a mi kerületünkbe, az őrszobára, és gyerünk. Kezdődik a ki vagy, mi vagy, hány éves vagy, „huszonkettő” és a többi. Kérdés: „Mikor Mitykával dolgozott nem látott-e valakit a lépcsőn ekkor meg ekkor?” Felelet: „Járni jártak ott, igaz, de nem figyeltük őket.” - „Nem hallottak-e valami zajt, kiabálást vagy valamit?” - „Nem, semmi különöset nem hallottunk.” - „No, és

tudtad-e, hogy éppen akkor este, abban az órában meggyilkolták és kirabolták ezt meg ezt az öregasszonyt a testvérhúgával együtt?” - „Nem tudtam én semmit, nem is hallottam semmit, Afanaszij Pavlicstól hallottam először, harmadnapra rá, a kocsmában.” - „Hát a fülbevaló hogy került hozzád?” - „Az utcán találtam.” - „És másnap mért nem mentetek dolgozni Mitykával?” - „Mer elittam a pénzt.” - „Hol ittál?” - „Itt meg itt.” - „Duskintól mért szöktél meg akkor?” - „Mer nagyon még vótam ijedve.” - „Mitől féltél?” - „Hogy elítélnek.” - „Hogy félhettél az elítéléstől, mikor tudod, hogy ártatlan vagy?” Akár hiszed, barátom, akár nem, ezt a kérdést is feladták neki, szóról szóra ebben a fogalmazásban. Határozottan tudom, pontosan közölték velem. Nos, hogy tetszik? Hogy tetszik?

- Nem mondom... De hát ott a bűnjel.

- Most nem a bűnjelről beszélek, hanem a vallatásról. Hogy mennyire értik ezek a mesterségüket. Ördög vigye! Szorongatták, addig szorongatták Mikolajt, míg bevallotta: nem az utcán találta, az igaz, a lakásban találta, ahol Mitykával dolgoztak. „Hol, hogyan?” - „Hát csak úgy, hogy egész nap festettük ott a falakat, nyolc óráig ott vótunk, és éppen hazakészülődünk. Akkor Mityka felkapja az ecsetet, és végigtörli a pofámon, úgy festékesen végigtörölte a pofámon, oszt uzsgyi, kiszaladt, én meg utána. Szaladok le a lépcsőn és kiabálok, ahogy a torkomon kifér, mikor a fordulóhoz érek, hát éppen gyün fölfelé a házmester valami urakkal. Beléjük szaladtam. Hogy hányan vótak az urak, nem tudom. A házmester szidott, meg a másik házmester és a felesége is szidott, egy úr éppen akkor fordult be a kapun valami asszonysággal, azok is szidtak, mivelhogy keresztbe feküdtünk ott a földön Mitykával. Én a hajába kapaszkodtam, és lerántottam a földre, püföltem, ahogy ott feküdt alattam, ő az üstökömbe markolt és öklözött. De nem haragudtunk egymásra, inkább barátságbul csináltuk, tréfából. Mityka kiszabadult, és szaladt az utcára, én meg utána, de nem értem utol, hát visszamentem a lakásba magam, mivel még össze kellett szedni a holmit. Rakosgatok ott, várom, hogy majd csak gyün ő is. Egyszer csak az ajtóban, amelyik a lépcsőházra nyílik, a kis falnál, a szegletben rálépek egy katulyára. Nézem - ott fekszik a földön, papirosba csavarva. A papirost leveszem róla, látom, picit kampócskán csukódik, fogom a kampócskát, kiakasztom - hát egy pár fülönfüggő van benne...”

- Az ajtó mögött? Ott volt? Az ajtó mögött? - kiáltott közbe hirtelen Raszkolnyikov, ijedt, zavaros szemét Razumihinre szögezve. Két kezére támaszkodott, és lassan felült a díványon.

- Ott volt... hát aztán? Téged meg mi lelt? Miért kiabálsz? - És Razumihin is félig felállt.

- Semmi - felelte alig hallhatóan a beteg, visszaereszkedett a párnájára, és megint a falnak fordult. Egy darabig hallgattak mind a hárman.

- Valamit álmodhatott, nincs egészen eszén - mormogta végre Razumihin, és kérdően nézett a doktorra, aki alig észrevehetően nemet intett.

- Mondd csak tovább. És aztán?

- Aztán? Ahogy a fülbevalót meglátta, elfelejtette a lakást is, Mitykát is, fogta a sapkáját, és szaladt Duskinhoz, megkapta, mint már tudjuk, a rubelt, nyomban el is itta, de hazudott, Duskinnak azt mondta, a járdán találta. A gyilkosságról pedig rendületlenül ezt hajtogatja: „Nem láttam, nem hallottam semmit, harmadnap tudtam meg.” - „No, és miért nem mutatkoz-tál azóta?” - „Mer féltem.” - „És miért akartad felkötni magad?” - „Merthogy azt gondoltam...” - „Mit gondoltál?” - „Hogy elítélnek.” Idáig van. És ezek után mit gondolsz mi az ő következtetésük?

- Mit gondoljak? Nyomnak mindenesetre nyom, akárhogy vesszük is. Tény. Szabadon csak nem ereszhették a mázolódat...

- Ugyan, hisz egyenesen gyilkosnak tekintik! Semmi kétségük...

- Ez nem igaz. Most az indulat beszél belőled. És hát a fülbevaló? Te is belátod, remélem, hogy ha éppen azon a napon, abban az órában az ő kezébe került az öregasszony ládikájából, hát valahogyan oda kellett kerülnie, te is belátod. Nyomozásnál ez nem kicsiség.

- Hogy került hozzá! Hogy került hozzá! - tüzelt Razumihin. - Te, az orvos, akinek első kötelessége az embert kiismerni, és alkalmad is van rá, több, mint akármelyikünknek, éppen te ne látnád mindabból, amit most megtudtál róla, hogy milyen ember ez a Mikolaj? Nem látod első pillantásra, hogy minden, amit a kihallgatáson vallott, szentigaz? Pontosan úgy került a kezébe, ahogy mondja: rálépett és felvette!

- Szentigaz! Ugyanakkor maga is beismerte, hogy először hazudott.

- Ide hallgass! De jól figyelj: a házmester meg Koch, Pesztrjakov és a másik házmester és az elsőnek a felesége, meg az asszony, aki éppen ott élt náluk a házmesterszobában, és Krjukov udvari tanácsos, aki abban a pillanatban szállt ki a bérkocsiból, és bejött a kapun, hölgyével karonfogva - mind látták, nyolc vagy tíz tanú állítja egyhangúlag, hogy Mikolaj a földre teperte Mitykát, ráhasalt, gyomrozta, az meg a hajába markolt, és őt öklözte. Keresztbe feküsznek a kapuban, mindenkinek az útjában, szidják őket jobbról-balról, de ők, „mint két vásott kölyök” (szó szerint idézem a tanúkat), egymáson hemperegnek, kurjongatnak, verekszenek, hahotáznak, mindkettő teli torokkal hahotázik, a legmókásabb pofával, és aztán kergetik egymást, végig az utcán, igazán úgy, mint a gyerekek. Hallod ezt? És most gondold bele, de alaposan: odafönn a két holttest még meleg, úgy találták, melegen! Ha ők a gyilkosok, vagy mondjuk, csak Mikolaj, ők törték fel és fosztották ki a ládát, vagy ha csak részük volt is valami módon a rablásban, hát engedj meg egyetlen kérdést: összefér ez a lelkiállapot, a kurjongatás, hahota, gyerekes dulakodás a kapuban baltával, vérrel, gonosz fortéllyal, rablással, bujkálással? Embert öltek, éppen most, hisz legföljebb öt-tíz perc telhetett el, ha egyszer a két test még meleg volt, egyszerűen otthagyják a holttesteket, meg tárva-nyitva a lakást, noha tudják, hogy rögtön bemennek oda többen is, a zsákmánnyal se törődnek, ahelyett a földön hancúroznak, mint két kölyök, és hahotáznak, magukra vonják a közfigyelmet, és ezt tíz tanú egyhangúan bizonyítja!

- Különös, kétségtelenül. Persze hogy lehetetlen, de...

- Nem, barátom, semmi *de*. És ha a fülbevaló, amely éppen aznap, abban az órában került Mikolaj kezébe, fontos terhelő bizonyíték ellene, ámbár a vallomása alapján elég egyszerűen magyarázható, és így csak *kétséges bizonyíték*, akkor számba kell venni a mentő bizonyítékokat is, annál inkább, mert megcáfolhatatlanok. De azt kérdelem tőled, jogtudományunk jellegét ismerve feltételezed róluk, hogy elfogadják, képesek elfogadni ezt a tisztán csak pszichológiai lehetetlenségen alapuló adatot kétségtelen, és minden tárgyi bizonyítékot halomra döntő bizonyítéknak? Nem, barátom, nem teszik, semmi esetre, mert hiszen megtalálták nála a skatulyát, és el akarta emészteni magát, „erre nincs más magyarázat, mint hogy ő a bűnös”. Ez a lényeg, látod, ez az, ami engem feldühít.

- Igen, igen, feldühít, azt látom. Várj csak, egyet elfelejtettem megkérdezni: mivel bizonyítják, hogy a fülbevaló valóban az öregasszony ládikájából való?

- Be van bizonyítva - felelte Razumihin elkomorodva és kedvetlenül. - Koch felismerte, megnevezte a zálogtulajdonost, és az igazolta, hogy az övé.

- Az már baj! De most még egy kérdés: Mikolajt nem látta senki azalatt, amíg Kochék felmentek a lépcsőn, és nem lehet az alibijét valami módon bizonyítani?

- Éppen ez az! Senki se látta - felelte Razumihin bosszúsan. - Itt a hiba. Még Koch és Pesztrjakov se látták őket felfelé menet, bár az ő vallomásuk most már úgyse érne sokat. „Láttuk, hogy a lakás nyitva van - azt mondják -, és hogy alighanem dolgoznak ott, de nem figyeltük, mikor elmentünk az ajtó előtt, nem is emlékszünk pontosan, hogy láttunk-e ott munkásokat, vagy nem.”

- Hm. Szóval az egyetlen ellenérv az volna, hogy dulakodtak és hahotáztak. Nem mondom, elég nyomós érv, de... Engedd meg: hogy magyaráznád te a tényt? Szerinted hogy kerülhetett a kezébe a fülbevaló, ha csakugyan úgy történt minden, ahogy ő állítja?

- Hogy magyarázom? Mi van itt magyaráznivaló? Világos! Legalábbis világosan mutatja az utat, amelyen nyomozni kell, éspedig éppen a skatulya mutatja. A skatulyát az igazi gyilkos ejtette el. Benn volt a lakásban, mialatt Koch és Pesztrjakov zörgettek, a beakasztott ajtó mögött kuporgott, de Koch, az ostoba, elment onnan, és akkor ő kiugrott az ajtón, leszaladt, nem volt más menekülése. A lépcsőről aztán, mivel Koch, Pesztrjakov meg a házmester már jöttek fölfelé, besurrant az üres lakásba, ahonnan Mitykáék egy szempillantással előbb szaladtak ki, és az ajtó mögött állt, mialatt a házmester harmadmagával felment, kivárta, míg a lépések elhalnak, és akkor szépen lesétált, éppen amikor a két dulakodó kiszaladt az utcára, az emberek elszéledtek, és egy lélek se volt a kapualjban. De az is lehet, hogy látták, csak nem figyeltek rá, vagy talán nem elegenden járkálnak ott? A skatulya az ő zsebéből esett ki, mialatt az ajtó mögött állt; nem vette észre, hogy kiejtette, mivel egyéb gondja volt. De éppen a skatulya elég világosan mutatja, hogy ott kellett állnia. Szóval ennyi az egész!

- Ravasz! De nem, öregem, ez nagyon ravasz. Túlságosan ravasz.

- Miért? Azt mondd meg, miért?

- Nagyon is összevág minden... simán szövődik... mint a színpadon.

- Eh! - Razumihin vissza akart vágni, de abban a pillanatban nyílt az ajtó, és egy új, mindnyájuk előtt ismeretlen személy jelent meg.

Már nem egészen fiatal, természetes úriember volt az illető, minden mozdulata kimért, arca gyanakvó és mogorva. Azon kezdte, hogy az ajtóban megállt, és leplezetlen méltatlankodással körülnézett, mintha azt kérdezné a tekintetével: „Hát én meg hova kerültem?” Bizalmatlanul, sőt kényeskedő ijedséggel, szinte felháborodva vizsgálta Raszkolnyikov szűk és alacsony „hajófülkéjét”. Aztán továbbhordozta rendületlenül csodálkozó tekintetét, míg végül magán Raszkolnyikovon állapodott meg, aki félig felöltözve, borzasan, mosdatlanul feküdt a nyomorúságos, mocskos ottománján, és ugyancsak merőn nézte őt. Akkor az ismeretlen, éppen olyan habozva, a másik borotvátalan, borzas alak, Razumihin vizsgálásába fogott, aki a maga részéről merészen kérdő szemét egyenesen rászegezte, anélkül, hogy helyéről elmozdulna. Vagy egy percig tartott a feszült hallgatás, és utána - amint az várható is volt - csekély színváltkozás következett. Az újonnan érkezett úriember nyilván megértette bizonyos apró, noha elég szembeszökő jelekből, hogy „fokozottan szigorú fellépéssel” itt, ebben a „hajófülkében” egyszerűen semmire sem megy, tehát némileg felengedett, és udvariasan, noha még mindig szigorúan és minden szótágot külön megnyomva, ezt a kérdést intézte Zoszimovhoz:

- Rogyion Romanics Raszkolnyikov úr, egyetemi hallgató, illetőleg volt hallgató?

A doktor nagy lassan megmozdult, és talán felelt volna neki, ha Razumihin - akit senki se kérdezett - elébe nem vág:

- Ez az itt, a díványon, ni. Mit akar tőle?

A bizalmas „mit akar tőle” valósággal megrendítette a méltóságos úriembert, már-már odafordult a közbeszólóhoz, de még idejében erőt vett magán, és gyorsan újra Zoszimovra nézett.

- Ő Raszkolnyikov! - mormogta Zoszimov, fejével a beteg felé intve. Ásított egyet, szokatlanul nagyra tátva a száját, és szokatlanul sokáig tartva úgy, aztán lassan benyúlt a mellényzsebébe, kihúzta nagy, domború, dupla fedelű aranyóráját, felkattantotta, megnézte, és éppen olyan lassan, lomhán visszacsúsztatta.

Raszkolnyikov, aki eddig egész idő alatt szótlanul feküdt, konok kitartással, minden gondolat nélkül nézte a jövevényt. Arca most, hogy az érdekes tapétavirágokról elfordította, feltűnően sápadt volt, és olyan szenvedő, mintha fájdalmas műtéten vagy kínvallatáson esett volna át az imént. De az ismeretlen úriember lassanként magára vonta figyelmét: fokozódó érdeklődéssel, aztán megütközéssel, gyanakodva, sőt végül érdeklődéssel nézte. És amikor Zoszimov feléje intett a fejével, és azt mondta: „Ő Raszkolnyikov!” - hirtelen felemelkedett valósággal felpattant, és ágyában ülve kihívó, de gyenge, szaggatott hangon megszólalt:

- Igen, Raszkolnyikov vagyok! Mi tetszik?

A vendég figyelmesen megnézte, és nagy nyomatékkal mondta:

- Pjotr Petrovics Luzsin. Azt hiszem, joggal remélhetem, hogy nevem nem ismeretlen ön előtt.

De ő egészen mást várt, és bambán, szórakozottan bámult rá, egy szót se szólt, mintha csakugyan először hallaná a nevet.

- Hogyan? Lehetséges volna, hogy mindeddig nem méltóztatott értesítést kapni? - kérdezte Pjotr Petrovics megütközve.

Raszkolnyikov válasz helyett lassan visszadőlt a párnára, két karját a feje alá dugta, és a mennyezetet kezdte bámulni. Luzsin arcán szomorúság jelent meg. A doktor és Razumihin most még kíváncsibban vizsgálták, úgyhogy végül is zavarba jött.

- Feltételeztem, sőt bizonyosra veszem - motyogta -, hogy a levél, amely több mint tíz napja, kevés híján két hete elment...

- Ide hallgasson, mért kell az ajtóban állnia? - vágott a szavába Razumihin. - Ha mondani-valója van, hát üljön le, ketten nem férnek el ott Nasztaszjával. Húzódj csak félre egy kicsit, Nasztyenka, ereszd ide. No, jöjjön, szék is van itt. Bújjon be!

A maga székét elhúzta az asztaltól, hogy a térde meg az asztal között valami kevés hely maradjon, és ebben a kényelmetlen pozitúrában várta, amíg a vendég „bebújjik”. A pillanat olyan volt, hogy szabadkozásról szó sem lehetett, az úriember sietve és botladozva befurakodott a keskeny közön. Székéhez érve leült, és gyanakodva vizsgálta Razumihint.

- Ne zavartassa magát - vetette az oda. - Rogya öt napja beteg, három napig eszméletlen volt, de most már felocsúdott, sőt evett is jó étvágygal. Ez itt az orvos, az előbb vizsgálta meg, én pedig volt egyetemi hallgató vagyok, a Rogya cimborája, én dajkálom, úgyhogy mi nem számítunk, ne is törődjék velünk, mondja el nyugodtan, mit kíván.

- Nagyon köszönöm. De nem fárasztom a beteget a jelenlétemmel, beszédemmel? - kérdezte Zoszimovtól.

- N-nem - motyogta az -, sőt talán még el is szórakoztatja. - És megint ásított.

- Ó, hisz már régen jól van, reggel óta! - folytatta Razumihin, olyan fesztelenül, olyan keresetlen egyszerűséggel, hogy Pjotr Petrovics meggondolta a dolgot, és most már nekibuzdult, részben talán azért is, mert hiszen a rongyos és arcátlan fickó tudtára adta, hogy egyetemi hallgató.

- A kedves édesmama... - kezdte.

- Hm! - hümmögött jó hangosan Razumihin, mire a vendég kérdő szemmel feléje fordult.

- Semmi, semmi, csak folytassa... - Luzsin vállat vont.

- A kedves édesmamája már akkor elkezdte azt a levelet, amikor én ott tartózkodtam náluk. Ideérkezésem után szándékosan vártam néhány napig a látogatásommal, azt hittem, így teljes bizonyossággal számíthatok rá, hogy addigra mindenről értesült. És most, a legnagyobb csodálkozásomra...

- Tudom, tudom! - vágott közbe Raszkolnyikov, olyan arckifejezéssel, mintha nem bírná türtőztetni bosszúságát. - Szóval maga az? Maga a vőlegény? Tudom, igen. Eleget tudok.

Pjotr Petrovics határozottan megsértődött, de nem szólt. Feszülten gondolkodott, hogy megértse, mit jelenthet ez. Egy hosszú percig csend volt.

Raszkolnyikov pedig, aki válasza közben félig feléje fordult, most megint merőn, sőt valami sajtószerű kíváncsisággal vizsgálta, mintha az előbb nem elég alaposan nézte volna meg, vagy most valami újat, meglepőt fedezne fel rajta. Még fel is támaszkodott az ágyán, külön emiatt. Valóban volt valami szembeszökő furcsaság Pjotr Petrovics egész megjelenésében, mégpedig olyan, ami ezt a tiszteletlenül odavetett „vőlegény” címet igazolta. Először is meglátszott, sőt nagyon is feltűnően látszott rajta, hogy buzgón kihasználta ezt a néhány fővárosi napját, és tőle telhetően kicsípte-csinosította magát a menyasszonya fogadására - ami egyébiránt nem bűn, és nagyon is megbocsátható. Még az is megbocsátható lett volna, hogy maga is tudja, sőt bizonyos önelégültséggel veszi tudomásul előnyös átalakulását - elvégre vőlegénysorban volt.

Ruhájának minden darabja éppen most került ki a szabó keze alól, és hibátlan, kivéve talán azt az egyet, hogy nagyon is új minden darab, és nagyon is elárulja az említett célt. Még gavalléros, vadonatúj, kerek kalapja is erről tanúskodott: túlságos tisztelettel bánt vele, túlságosan vigyázva tartotta kezében. És erről árulkodott a gyönyörű, lila színű, valódi Jouvenet-kesztyű, már azzal is, hogy nem húzta fel, csak kézben viselte, parádénak. Öltözékén a világos, fiatalos színek uralkodtak: csinos, nyári, drapp árnyalatú zakó volt rajta, könnyű, világos nadrág és a hozzá való mellény, újonnan vásárolt finom ing, habkönnyű, rózsaszín csíkos batiszt nyakkendő, és ami a legfontosabb: minden illett az arcához. Hallatlanul friss, sőt szép arca volt, és különben sem árulta el a negyvenöt esztendőjét. A sötét pofaszakáll tetszetős keretbe fogta, különösen szép volt a két tömött barkó a simára borotvált, tükörfényes áll két oldalán. Haját, amely egyébként alig-alig deresedett, fodrász fésülte és göndörítette, de még ez sem mutatta nevetségesnek vagy ostobának a képét, bár az ilyen, fodrász göndörítette haj többnyire így hat, mert óhatatlanul az esküvőjére induló németet juttatja eszébe az embernek. Ha mégis volt valami kellemetlen, sőt visszataszító ezen a szabályos és tiszteletet keltő arcon, akkor az más okból eredt. Raszkolnyikov, miután Luzsin urat ilyen tapintatlanul szemügyre vette, maró gúnnyal elmosolyodott, visszaereszkedett a párnájára, és megint a mennyezetet bámulta.

De Luzsin erőt vett magán, nyilván elhatározta, hogy egyelőre nem veszi észre ezeket a furcsaságokat.

- Rendkívül, igazán rendkívül sajnálom, hogy ilyen állapotban találom önt - szólalt meg újra, noha nehezebbre esett megtörni a csendet. - Ha tudom, hogy gyengélkedik, előbb felkeresem. De hát az a sok szaladgálás, gondolhatja! Ráadásul egy igen fontos ügyvédi teendőm is van éppen, a felső bíróságnál. Nem szólva egyéb természetű gondjaimról... kitalálja, ugye, mire célok? Szeretteit, vagyis édesmamáját és testvérkéjét minden órában várom...

Raszkolnyikov megmozdult, és mondani akart valamit, arcán izgatottság látszott. Pjotr Petrovics megállt és várt, de mivel semmi se következett, folytatta:

- Minden órában... igen. Szállást is szereztem már számukra ideiglenesen...

- Hol? - kérdezte gyenge hangon Raszkolnyikov.

- Itt a szomszédságban... A Bakalejev házban...

- A Voznyeszenszkijen van - szólt közbe Razumihin. - Két emelet csupa bútorozott szoba, Jusin kereskedőé, jártam már ott.

- Igen, kérem, bútorozott szoba...

- Undorító egy hely! Piszkos, bűzös, no meg kétes hírű is, a botrány se ritkaság; tudja az ördög, ki mindenki nem lakik ott. Én is valami botrány miatt mentem akkor oda. De olcsó, az bizonyos.

- Én természetesen nem tájékozódhattam ennyire pontosan, tekintve, hogy magam is idegen vagyok itt - felelte sértődötten Pjotr Petrovics. - Különben is rendkívül tiszta két szobácska, és mivel csak igen rövid időre szól... Egyébként sikerült megfelelő lakást is találnom már, vagyis a jövőre szólót... - fordult most Raszkolnyikovhoz - most rendezem be. Addig magam is bútorozott szobában húzódok meg, két lépésre ide, Lippewechsel asszonyságnál, egy fiatal barátom, Andrej Szemjonovics Lebezzjatnyikov lakásában, ő ajánlotta nekem a Bakalejev házat...

- Lebezzjatnyikov? - kérdezte Raszkolnyikov elnyújtva a szót, mintha mozdulna valami az emlékezetében.

- Igen, Andrej Szemjonovics Lebezjatnyikov, minisztériumi hivatalnok. Méltóztatik talán ismerni?

- Igen... nem...

- Bocsánat, azt hittem, azért kérdi. Annak idején én voltam a gyámja... nagyon rokonszenves fiatalember... és halad a korrall... Különben is, mindig örülök, ha fiatalokkal érintkezhetek, általuk ismeri meg az ember az újat - mondta és bizakodva nézett végig a jelenlevőkön.

- Hogy érti ezt? - kérdezte Razumihin.

- A legkomolyabban, hogy úgy mondjam, a dolgok lényegét illetően - kapott örömmel a szón Pjotr Petrovics. - Mert látják, uraim, én tíz éve nem jártam Pétervárott. Mindaz, ami új itt most nálunk, a reformok, eszmék, nem mondom, eljutottak hozzánk is, vidékre, de ha mindent világosan akar látni az ember, itt kell lennie Pétervárott. Igen, uraim, az én véleményem szerint úgy láthatunk, úgy tudhatunk meg legtöbbet, ha fiatal nemzedékünket figyeljük. És megvallom: sok örvendeteset tapasztaltam.

- Például?

- Kérdése nagyon is átfogó, uram. Lehetséges, hogy tévedek, de nekem úgy rémlik, világosabbak a nézetek, mondhatnám, több a kritika, az életrealitás...

- Ez igaz - szúrta fogai között a doktor.

- Nem igaz! Életrealitásról szó sincs! - ellenkezett Razumihin. - Az életrealitást nem könnyen adják, nem hull ölünkbe az égből. És jóformán kétszáz éve mindenből ki vagyunk rekesztve... Az eszmék, nem mondom, erjednek - fordult most Pjotr Petrovicshez -, jó szándék is van, ha gyermeked is, még becsületességgel is találkozunk, annak ellenére, hogy - honnan, honnan nem? - szinte előzönlének bennünket a gazemberek. De életrealitás még sincs. Az még gyerekcipőben jár.

- Ebben nem értünk egyet - ellenkezett látható örömmel Pjotr Petrovics. - Sok a túlzás, persze, van, ami nem egészséges, de legyünk elnézéssel: a túlzást sokszor éppen az ügybuzgalom okozza, meg az, hogy a körülmények, amelyek között dolgaink fejlődnek, nem egészségesek. Ha kevés történt még eddig, az azért van, mert időnk is kevés volt. Nem is szólva eszközeinkről. Én személyesen úgy vélem, amennyiben a véleményem érdeklí önöket, hogy igenis, történt egy és más: új, hasznos eszmék terjedtek el és néhány új, hasznos könyv a régi, álmodozó, regényes művek helyett. Az irodalom mind érettebb színezetű, sok káros előítéletet kiirtottak és kipellengéreztek... Egyszóval: visszavonhatatlanul elszakadtunk a múlttól, és ez, szerintem, maga is sokat jelent...

- Jól megtanulta! Bemutatja a tudományát! - szólalt meg váratlanul Raszkolnyikov.

- Hogy mondta, uram? - kérdezte Luzsin, mert nem hallotta tisztán, de válaszra hiába várt.

Zoszimov sietett közbevetni:

- Igen, önnek igaza van.

- Ugye, igazam van? - Luzsin nyájasan nézett rá. - No, ismerje el ön is - folytatta Razumihinhez fordulva, most már egy kicsit diadalmasan és fölényeskedve; kicsibe múltott, hogy a „fiatalember”-t is hozzá nem tette. - Ismerje el, hogy igenis van haladás, vagy amint ma mondják: „progresszió”... legalábbis a tudományban és a közgazdaság tanaiban.

- Közhely!

- Nem, uraim, ez nem közhely! Teszem azt eddig arra tanítottak, hogy „szeresd felebarátodat”, és ha szerettem, mi következett ebből? - folytatta Pjotr Petrovics talán felesleges sietséggel. - Hogy széthasítottam köntösömet, és megosztottam a felebarátommal, így aztán mind a ketten félmeztelenül maradtunk. Mint a közmondás tartja: „Aki két nyulat hajt, egyet sem fog.” Ma viszont a tudomány azt hirdeti: szeresd mindenekelőtt önmagadat, mivel a világon mindennek alapja a magánérdek, ha magadat szereted, dolgaidat is úgy intézed, ahogyan kell, és köntösöd ép marad. A gazdaságtudomány pedig még hozzáteszi, hogy mennél több a jól intézett magánügy, az ép köntös a közösségben, annál szilárdabb a társadalom alapja, és annál jobban fejlődhet benne a közügy. Egyszóval: ha kizárólag és csupáncsak magamnak szerzek, azzal szerzem a legtöbbet mindenki számára, elérem, hogy felebarátomnak is valamivel több jusson egy rongyos köntösnél, és azt ne egyes magánszemélyek nagylelkűségének köszönhesse, hanem a közös jólétnek... A gondolat egyszerű, de sajnos, későn fedezték fel, sokáig eltakarta előlünk a fellengzős álmodozás, noha azt hinné az ember, hogy nem is kell hozzá éles ész...

- Bocsásson meg, de én sem vagyok elég éles eszű - vágta el kurtán a szavát Raszkolnyikov -, és jobb, ha abbahagyjuk. Bizonyos célom volt ezzel a beszélgetéssel, máskülönben az ilyen önmegnyugtató fecsegés, az elcsépeelt szólások cséplése, amit három év óta hallunk, annyira undorít, hogy pirulok, bizony isten, még ha más kezd is rá a jelenlétemben, nemhogy én magam tegyem. Ön persze sietett eldicsekedni az ismereteivel, és ez megbocsátható, nem is ítélem el érte. Csak tudni akartam, kicsoda, micsoda, mert látja, az utóbbi időben annyi ilyen-olyan iparlovag kapaszkodott a közügyek szekerébe, és akármire is nyúltak, úgy összemaszatoltak mindent a maguk érdekeivel, hogy most már igazán csupa mocsok az egész. Szóval, hagyjuk abba!

- No de, kedves uram - kezdte megbántott méltósággal Luzsin -, csak nem azt óhajtja tudtomra adni csöppet sem választékos szavaival, hogy én is...

- Ó, bocsánat, bocsánat... Hogy is tehetnék ilyet! De hagyjuk, mondom! - vágott közbe Raszkolnyikov, és Zoszimovhoz fordulva, egyszerűen folytatta megkezdett beszélgetésüket.

Pjotr Petrovics volt olyan okos, hogy a magyarázatot rögtön elfogadja, különben is legfeljebb két percig szándékozott még maradni.

- Remélem, ha felgyógyult, lesz alkalmunk új ismeretségünket elmélyíteni - mondta Raszkolnyikovhoz fordulva -, tekintettel a már említett körülményekre... Elsősorban gyógyulást kívánok...

Raszkolnyikov még a fejét se mozdította feléje. Pjotr Petrovics már fel akart állni, amikor Zoszimov határozottan kijelentette:

- Egyik zálogtulajdonos a gyilkos!

- Feltétlenül - bölintott Razumihin. - Porfirij nem árulja el, mire gondol, de sorra kihallgatja a zálogtulajdonosokat...

- A zálogtulajdonosokat? - kérdezte hangosan Raszkolnyikov.

- Úgy van. Hát aztán?

- Semmi...

- És honnan keríti elő őket? - kérdezte a doktor.

- Néhányat Koch nevezett meg, volt, akinek a neve fel volt írva a zálog borítópapírosára, és önként is jelentkeztek többen, mikor hallották...

- Hát igen, agyafűrt, tapasztalt gazember lehet! Micsoda merészség! Micsoda biztonság!

- Látod, éppen ez az, hogy nem! - vágta rá Razumihin. - Emiatt tévedtek rossz útra valamennyien. Én, ellenkezőleg, azt állítom: ügyetlen és tapasztalatlan, valószínűleg kezdő. Ha abból indulsz ki, hogy minden tervszerűen történt, és agyafűrt gazemberrel van dolgunk, az egész valószínűtlen. Viszont, ha ügyetlen kezdő, hát világos, hogy a véletlen mentette ki a bajból. Mit nem tehet a véletlen, kérlek! Talán nem is számolt akadályokkal! Arra gondold, hogy vitte ki a tervét: összeszedi a tíz-húsz rubeles tárgyakat, teletömködi a zsebét, a ládában turkál a rongyok között, a felső komódfiókban meg egy skatulyában másfél ezret találtak csak készpénzben, azonkívül még értékpapírokat. A rabláshoz se értett, csak ölni tudott, mást nem. Az első lépése volt, mondom, a legeslegelső, elvesztette a fejét. Nem a ravaszsága mentette meg, csakis a véletlen!

- Ha nem tévedek, arról a minapi esetről beszélnek, az öreg hivatalnokné meggyilkolásáról - avatkozott a beszélgetésükbe a doktorhoz fordulva Luzsin, aki már kalappal, kesztyűvel a kezében állt, de távozása előtt még szeretett volna egy-két okos szót ejteni. Nyilván nagyon fontos volt neki, hogy jó benyomást tegyen, és a hiúság legyőzte benne a mértéktartást.

- Igen. Hallott róla?

- Hogyne. Hiszen ott történt a szomszédságban...

- Tudja a részleteket is?

- Azt nem mondhatom. De különben is, engem más körülmény érdekel, hogy úgy mondjam, maga az egész kérdés foglalkoztat. Nem beszélek arról, hogy a bűnözés az alsó néposztályban annyira elharapózott az utolsó öt évben, hogy szüntelenül gyűjtogatnak, rabolnak mindenfelé, engem az döbbsent meg, hogy úgyszólván ezzel párhuzamosan, a felső rétegekben is terjed a bűnözés. Itt egy volt diák az országúton kirabolja a postát, ott előkelő, legalábbis társadalmi rangjuk szerint előkelő emberek bankót hamisítanak. Moszkvában egész bandát fogtak el, akik az utolsó nyerevénykölcsön kötvényeit hamisították, és a főbűnösök között van egy világtörténelem-tanár. Követségi titkárunk életére törnek külföldön holmi titokzatos pénzügyletek miatt...

És ha ezt az öregasszonyt az egyik zálogtulajdonos gyilkolta meg, nyilván az is az úri osztályból való, tekintve, hogy a köznép nem szokott aranytárgyakat zálogba adni. Mivel magyarázzuk társadalmunk rétegének ezt az erkölcsi züllését?

- Eltolódások a gazdasági helyzetben... - vetette közbe Zoszimov.

- Hogy mivel magyarázzuk? - csattant fel Razumihin. - Éppen az a megrögzött élheterlenség a magyarázat.

- Hogy érti ezt, uram?

- Mít felelt a maga világtörténelem-tanára ott Moszkvában arra a kérdésre, hogy mért hamisított kötvényeket? „Ki így gazdagszik meg, ki amúgy, én is szerettem volna mentül hamarabb meggazdagodni!” Pontosan nem emlékszem a szavakra, de az értelmük ez volt: mentül előbb, fáradság nélkül, csak úgy potyára. Megszoktuk, hogy a készből élünk, pórázon vezetnek, előre megrágnak az ételünket. Aztán egyszer csak üt az óra, és kiderül, hogy ki mennyit ér.

- Jó, de hát az erkölcs! Elvégre vannak törvények...

- Maga mért háborog? - szólt közbe váratlanul Raszkolnyikov. - Hiszen az elmélete szerint így van rendjén.

- Az én elméletem szerint?

- Gondolja csak végig, következetesen, amit az előbb itt prédikált, és kiderül, hogy szabad embert ölni.

- Már megbocsásson! - fakadt ki Luzsin.

- Nem, kérlek, ez nincs így! - tiltakozott Zoszimov is.

Raszkolnyikov sápadtan feküdt, felső ajka remegett, melle zihált.

- Mindennek van határa - folytatta méltósággal Luzsin. - A gazdasági elv még nem gyilkolásra való biztatás, ezt még csak feltenni is...

- Igaz, hogy azt mondta a menyasszonyának - akaszkodott a szavába Raszkolnyikov dühtől remegő hangon és a sértegetés örömeivel -, azt mondta neki mindjárt, amikor beleegyezését kapta, hogy örül a szegénységének, mert sokkal helyesebb szegény lányt elvenni feleségül, aki felett aztán uralkodhat az ember, és szemére vetheti, hogy jót tett vele...

- No de uram! - csattant fel Luzsin mérgesen és felháborodva. Elvörösödött, nagy zavarban volt. - Kedves uram... így kiforgatni az ember szavát! Már megbocsásson, de kénytelen vagyok figyelmeztetni, hogy a hírek, amelyek fülébe jutottak, jobban mondva, amelyeket fülébe juttattak, a valóságnak még az árnyékát is nélkülözik... Gyanítom is, hogy ki az, aki... ezt a nyilat... szóval, a kedves édesmama... Különben is, már régen látom, hogy egyébként kiváló tulajdonságai mellett, némileg fellengzős és regényes hajlamú... De azért álmomban se tételeztem volna fel, hogy ennyire eltorzítja képzeletében a dolgokat... így félreérti és félremagyarázza... Elvégre is... elvégre is...

- Tudja, mit? - kiáltott rá Raszkolnyikov, és félig felemelkedve rászegezte tekintetét, szinte átdöfte villogó szemével. - Tudja, mit?

- Nos, uram? - Luzsin megállt, és sértődött, kihívó arccal várt. Néhány másodpercig csend volt.

- Hogy ha csak még egyszer... egyetlenegy szóval is említeni meri az anyámat, hát legurítom a lépcsőn.

- Mi lelt, te?

- Szóval, így vagyunk! - Luzsin elsápadt, ajkába harapott. - Mondok önnek valamit, uram - kezdte egy kis szünet után. Minden erejével fékezni igyekezett magát, de mégis elfulladt a hangja. - Már régen érzem, mihelyt beléptem, rögtön megéreztem az ellenséges indulatot, de szántszándékkal itt maradtam, mert meg akartam erről győződni. Sok mindent megbocsátok egy beteg embernek és rokonnak, de ezek után... önt, uram... soha többé...

- Nem vagyok beteg! - kiabált Raszkolnyikov.

- Annál rosszabb...

- Menjen a pokolba!

De Luzsin úgyis ment már, szónoklatát be se végezte, átbújt megint a szék és az asztal között - Razumihin ezúttal felállt, hogy helyet adjon neki. Senkire se nézett, még Zoszimovnak se biccentett, aki már régen integetett neki, hogy hagyja békén a beteget. Kiment, és óvatosságból vállmagasságig emelte a kalapját, mikor derekát meghajtva, kilépett az ajtón. Még háta görbülete is kifejezte, hogy szörnyű sérelemmel távozik.

- No de hogy lehet... hogy lehet így... - mormogta Razumihin elképedten a fejét csóválva.

- Hagyjatok magamra! Hagyjatok! - dühöngött Raszkolnyikov. - Békén hagytok végre, ti hóhérok? Nem félek tőletek! Most már senkitől se félek!... Ki innen! Egyedül akarok lenni! Egyedül!

- Gyerünk - mondta a doktor, és intett Razumihinnek.

- De hát itt hagyhatjuk így?

- Gyerünk! - ismételte határozottan Zoszimov. Ekkor Razumihin is meggondolta, és kisietett, hogy utolérje.

- Ha nem fogadunk szót neki, még rontottunk volna az állapotán - mondta a doktor már a lépcsőn lemenet. - Ingerelni a világot sem szabad.

- De hát mi a baja?

- Csak érne valami kellemes impulzus, az sokat érne. Az előbb még jó kedélyállapotban volt... Mert látod: valami nyomja a lelkét. Ránehezedik, és nem mozdul... ez aggaszt, barátom. Pedig így van!

- És ha éppen ez az úriember, ez a Pjotr Petrovics a baja? Beszédükből nyilvánvaló, hogy el akarja venni a Rogya húgát, és erről levélben értesítették éppen mostanában, mielőtt megbetegedett...

- Úgy van. Az ördög hozta ide éppen most. Lehet, hogy mindent elrontott. És észrevetted, hogy minden közömbös előtte, semmire sem szól; csak egyvalami forgatja ki magából: az a gyilkosság...

- Igen, igen - kapott a szaván Razumihin -, nagyon is észrevettem. Arra felfigyel. Ezzel ijesztették meg ott a rendőrségen, aznap, amikor megbetegedett. Még el is ájult.

- Ezt majd mondd el még részletesebben, ma este, és akkor én is mondok valamit. Nagyon érdekel a fiú. Fél óra múlva benézek hozzá... Gyulladástól egyébként nem kell most félni...

- Köszönöm, barátom. Én meg Pasenykánál várok azalatt, és Nasztaszjára bízom, hogy tartsa szemmel...

Raszkolnyikov, mikor magára maradt, türelmetlenül és szomorúan pillantott Nasztaszjára, de az késlekedett, nem akart még kimenni.

- Teát nem innál?

- Majd aztán. Most aludni akarok... eriggy ki... - Heves sietséggel a falnak fordult. Nasztaszja kiment.

Raszkolnyikov, mihelyt magára maradt, felkelt, beakasztotta az ajtón a kampót, kibontotta a ruhacsomagot, amelyet barátja hozott és újra bekötözött az előbb, és öltözködni kezdett. Különös: most egyszerre mintha tökéletesen megnyugodott volna, nincsenek eszelős rémlátások, mint nemrégén is, se gyilkos félelem, ami az utóbbi napokban úgyszólván egy pillanatra se szűnt meg benne. Először érezte ezt a hirtelen támadt, sajátságos nyugalmat. Biztos és határozott volt minden mozdulata, és szilárd eltökéltségre mutatott. - Még ma! Igen, még ma... - hajtogatta magában. Érezte ugyan, hogy még gyenge, de lelkierejének ez a megfeszítése nyugalommal töltötte el, a rögeszme nyugalmaival, és energiát, önbizalmat adott neki. Remélte, hogy majd csak nem esik össze az utcán. Felöltözött tetőtől talpig az új holmiba, ránézett az asztalán heverő pénzre, és egy másodpercnyi habozás után zsebre dugta. Huszonöt rubel volt. Eltette a rézpénzt is, amit Razumihin a ruhára költött tízesből visszahozott. Aztán csendesen kiakasztotta a kampót, és kiment. A lépcsőn lemenet benézett a nyitott konyhaajtón, Nasztaszja nagyban fújta éppen a háziasszony szamovárját, lehajolva állt, háttal feléje, semmit se hallott. De meg ki is gondolta volna, hogy a beteg elmegy hazulról? Egy perccel később Raszkolnyikov az utcán volt.

Nyolcra járt az idő, a nap leszállt. A fullasztó hőség nem enyhült, de ő mohón szívta be a bűzös, poros városi fertőzettel teli levegőt. Eleinte szédült egy kicsit, de aztán hirtelen vad erő villant lázas, gyulladt szemében, beesett, sápadt pergamenarcán. Nem tudta, nem is nézte, merre megy, csak egyet tudott, hogy ennek végét veti még ma, egy csapásra, most azonnal, anélkül nem is tér haza. Mert így élni nem akar tovább. Hogyan veti végét és mivel - nem tudta, nem is töprengett rajta. Elűzte a gondolatokat, mert kín volt gondolkoznia. Csak azt érezte, azt tudta, hogy meg kell változnia mindennek, így vagy úgy, „akármilyen áron” - ezt hajtogatta kétségbeesett bizakodással, elszántsággal.

Csupa megszokásból, mint előző bolyongásai közben mindig, megint egyenesen a Széna tér felé tartott. Még valamivel a téren innen, a kocsiúton, a szatócsbolt előtt egy fekete hajú, fiatal kintornás valami érzelmes románcot nyekergett. Előtte a járdán állt a lány, akinek énekét kísérte - olyan tizenötéves-forma -, úri kisasszonynak öltözve, krinolinban, köpenyében, kesztyűsen, szalmakalapján égőpiros tollal; minden ócska és kopott volt rajta. Közönséges, érdes, de elég kellemes, erős hangon énekelte a románcot, és várta, hogy majd egy kétkopejkást vetnek neki a boltból. Raszkolnyikov megállt, másod- vagy harmadmagával hallgatta, aztán kivett a zsebéből egy rézötöst, és a lány kezébe nyomta. Az abban a pillanatban, a legérzelmesebb és legmagasabb hang kellős közepén félbeszakította az éneklést, kurtán odakiáltott a kintornásnak, hogy „elég!”, és továbbvonultak a következő bolt elé.

- Szereti az utcai éneket? - fordult oda Raszkolnyikov egy éltesebb emberhez, aki vele együtt állt az előbb a kintorna mellett, és tétlen sétálónak látszott. Az ismeretlen barátságatlanul nézett rá, és nagyon csodálkozott. - Én szeretem - folytatta a diák olyan arccal, mintha egészen másról beszélne, nem utcai énekesekről. - Szeretem, mikor sötét, hideg őszi estén kintornaszó mellett énekelnek, igen, elsősorban nyirkos estéken, mikor minden arra jövőnek betegesen halványzöld az arca, vagy még jobb, ha lucskos hó esik, egyenesen hull a szélcsendben, és a gázlámpák fénye átszűrődik rajta.

- Nem tudom, uram... bocsásson meg... - mormogta a polgár, megdöbentette a kérdés is, meg a diák furcsa külseje, és átment az utca túlsó oldalára.

Raszkolnyikov egyenesen továbbment, és kiért a térnek arra a sarkára, ahol az árus meg a felesége Lizavetával beszélgetett akkor. Most nem voltak ott. Megismerte a helyet, megállt, körülnézett, majd a vörös inges fiatal legényhez fordult, aki a lisztesbolt bejárata előtt ásitózott.

- Itt a sarkon szokott árulni egy ember meg egy asszony... a felesége, igaz?

- Van itt árus elég, ilyen is, olyan is - felelte a legény, és félvállról méregette.

- Hogy hívják azt az embert?

- Ahogy keresztelték, úgy hívják.

- Nem zarajszki vagy te is? Melyik kormányzóságból jöttél?

A legény ismét ránézett.

- Minálunk nem kormányzóság van, méltóságos úr, hanem járás. A városba pedig a bátyám jár be, én otthon kuksolok, hát nem tudhatom. Bocsásson meg uraságod.

- Mi van itt fenn? Kifőzés?

- Vendéglő, uram. Meg biliárd is van. És grófkisasszonyok. De még milyen finomak!

Raszkolnyikov keresztülment a piacon. Odaát a sarkon sűrű tömegben állt a nép, csupa falusi ember. Közéjük furakodott, és az arcukat nézte, szeretett volna szóba elegyedni sorra mindegyikkel, de nem hederítettek rá, csak egymás között zsvajogtak, kisebb csoportokban.

Ácsorgott, tűnődött egy darabig, aztán elindult a gyalogjárón jobbra, a V... út felé. A téren túl egy keresztutcába tévedt.

Azelőtt is sokszor járt a rövid kis utcán, amely a térről éles kanyarodóval a Szadovajára vezet. Szívesen kószált ilyen helyeken, kivált, ha a gyomra kavargott, „hadd kavargon még jobban”. Most csak baktatott, minden gondolat nélkül. Van ott egy nagy ház, csupa pálinkamérés meg más ivó és kifőzés. Nők járkáltak ki-be hajadonfőtt, kabát nélkül, mintha „szomszédolni” mennének. Itt-ott többen is összegyűltek a járdán, kivált a szuterénhelyiségek lejáratai körül, ahol pár lépcsőn lejuthat az ember a különféle mulatozások színhelyére. Egyik helyiségből most is nagy láрма, zenebona hallatszott fel, gitár pengett, nóta zengett, nagyban vigadtak. Egy sereg nő volt a lejárónál, ki a lépcsőn ült, ki a járdán, sokan állva tereferéltek. Részeg katona jött a kocsúton cigarettázva és hangosan káromkodva, valahová indult nyilván, és elfelejtette, hová akar menni. Két toprongyos alak civakodott, egy meg tökrészen, keresztben feküdt az utcán. Raszkolnyikov megállt a nők előtt. Rekedt hangon beszélgettek, hajadonfőtt voltak és mosóruhában, kecskebőr cipővel a lábukon. Látott köztük negyven év körülit, de akadt tizenhat éves is, majd mindnek ütéstől kéklött a szeme tája.

Miért, miért nem, de érdekelte az ének meg az egész zenebona odalenn. Felhallatszott, ahogy hangos hahota és kurjongatás közepette merészen kivágott fejhangok és gitár kísérete mellett valaki böszülten döngeti a padlót, és sarkával veri a taktust. Mereven, búsan és elgondolkozva figyelt, még le is hajolt, és nézte a járdáról a helyiség ajtaját.

*Rendőrlegény, deli legény,
Nem vétettem, meg ne verj...*

- fújta az énekes vékony hangon.

Borzasztóan szeretne volna tudni, mit énekelnek, mintha ezen fordulna meg minden.

„És ha lemennék? - tanakodott. - Mulatnak. Részegek. És ha én is leinnám magamat?”

- Nem jön be, kedves uram? - kérdezte az egyik nő elég tiszta, még nem egészen rekedt hangon. Fiatal volt, és éppen nem visszataszító. Az egyetlen valamennyi között.

- Nézd csak! De csinoska! - mondta Raszkolnyikov kiegyenesedve.

A lány mosolygott, tetszett neki a bók.

- Maga is csinos fiú.

- De milyen sovány! - szólt közbe vastag hangon egy másik. - Most jött ki tán a kórházból, mi?

- Ejha! Mennyi grófkisasszony, és mind pisze orrú! - Egy muzsik lépett oda váratlanul, kaptos volt, és a képe ravasz, vigyori, hosszú ujjasa végig kigombolva. - Nézd csak, micsoda vigadozás!

- Eriggy le, ha már idejöttél!

- Megyek, tubicám! - felelte és lebukdácsolt.

Raszkolnyikov továbbment, de a lány utánaszólt:

- Álljon csak meg, fiatalúr!

- No, mi az?

A lány zavarba jött.

- Akármikor szívesen töltök magával egy kellemes órácskát, kedves uram, de most, hogy látom, valahogy nem visz rá a lélek... Adjon hat kopejkát egy pohárkára, szép gavallér.

Raszkolnyikov kivette zsebéből, ami a kezébe akadt: három rézötöst.

- Ó, milyen bőkezű!

- Hogy hívnak?

- Duklidát kérje majd.

- No hát, ez aztán... - Az egyik nő Duklidára nézett, és méltatlankodva ingatta a fejét. - Hogy lehet így koldulni! Én a föld alá süllyednék szégyenemben.

Raszkolnyikov kíváncsian pillantott rá. Harmincéves lehetett, az arca ragyás, és csupa kék folt, felső ajka dagadt. Nyugodt, komoly hangon dorgálta a társát.

„Hol is olvastam - tanakodott továbbmenőben -, hol is olvastam... a halálraítélt egy órával a kivégzése előtt mindig azt mondja vagy gondolja, hogy ha valahol egy magas sziklatetőn kellene élnie, olyan kicsi helyen, hogy éppen csak meg tud állni, és körös-körül szakadék van, tenger, örök sötétség, magányosság, örökös vihar; ha ott, azon az arasznyi helyen kellene állva töltenie egy életet, ezer évet, egész örökkévalóságot, még az is jobb, mint meghalni most mindjárt. Csak élni... élni... élni... Akárhogyan is, de élni! És mennyire igaz ez! Úristen, mennyire igaz! Hitvány az ember... és hitvány, aki emiatt hitványnak mondja” - tette hozzá egy szempillantással később.

Kiért egy másik utcába. „Ni csak, a Kristálypalota! Erről beszélt Razumihin az előbb. Mit is akartam? Elolvasni... igen... Zoszimov mondta, hogy a lapokban olvasta...”

- Vannak lapok? - kérdezte, mihelyt belépett a tágas, sőt tiszta étkezőbe, amely több helyiségből állt, és most meglehetősen üres volt.

Két-három teázó vendég ült ott, egy távolabbi szobában négytagú társaság pezsgőzött. Egyikük mintha Zamjotov lett volna, de messziről nem látta jól.

„Hát aztán!” - gondolta.

- Vodkát parancsol? - kérdezte a pincér.

- Teát hozz és lapokat. Régieket is, vagy öt napra visszamenőleg. Lesz borraivaló.

- Igenis, uram. Tessék a maiak. Vodkát is parancsol?

Megkapta a teáját meg a régi lapokat. Nekiült, keresgélt. „Izler... Izler... Massimo... Bartola... Massimo... aztékok... Izler... Eh, az ördögít! Ahá! Napi hírek! Lezuhant a lépcsőn... Meggyulladt benne a szesz... Tűz a Peszkiben... Nagy tűz a Petyerburgszkaján... még egy tűz a Petyerburgszkaján... Izler... Izler... Massimo... No, ez az!”

Végre megtalálta, amit keresett, és olvasni kezdte. A sorok ugráltak a szeme előtt, de azért végigolvasta az egész hírt, és mohón kereste a folytatását a következő számokban. Keze lázas türelmetlenségtől reszketett lapozgatás közben. Most egyszerre odaült valaki az asztalához. Felpillantott: Zamjotov volt. Ugyanaz a Zamjotov, ugyanaz a gyűrűs kéz, óralánc, gondosan elválasztott pomádés, göndör fekete haj, elegáns mellény. De a zakó kicsit gyűrött rajta, inge sem a legfrissebb. Vidám kedvében lehetett, legalábbis nagyon vidáman, nyájasan mosolygott rá. Barna arcát kissé kipirosította a pezsgő.

- Ön itt van? Hogy lehet az? - kérdezte csodálkozva, és úgy, mintha évek óta ismerné. - Razumihin azt mondta tegnap, hogy még mindig eszméletlenül fekszik. Ez érdekes! Tudja, hogy ott voltam önnél...

Raszkolnyikov bizonyosan tudta, hogy odajön. Félretolta a lapokat, és hozzáfordult. Mosolygott is, de valami új, ingerült türelmetlenség villant meg a mosolyában.

- Tudom, hogy ott volt nálam, megmondták - felelte. - Ön találta meg a harisnyámat... Hiszen Razumihint valósággal magába bolondította. Hallom, elvitte Luiza Ivanovnához is, akit akkor meg akart védeni a hadnagytól, egyre pislogott neki, de az nem értette, emlékszik? Pedig könnyű volt megérteni, világos eset, nem igaz?

- Micsoda izgága egy ember.

- Kicsoda? A puskapor-hadnagy?

- Dehogysis. A barátja, Razumihin.

- Magának aztán jó dolga van, Zamjotov úr! Bejáratos a leghívatóbb helyekre, mégpedig ingyen! Ki füröszttötte pezsgőben most az imént?

- Ó, hát... ittunk egy kicsit... Még hogy füröszttöttek!

- Tiszteletdíj! Mindenből kinéz egy kis haszon! - Nevetett. - Sebaj. Tollasodunk, barátocskám, semmi hiba - és megveregette a vállát. - Nem bosszantani akarom, csak „barátságból, tréfából” mondom. Így mondta a maguk mázolója is, aki azt a Mitykát gyomrozta, igaz? Így vallotta a gyilkossági ügyben...

- Hát ezt meg honnan tudja?

- Hja... talán többet tudok, mint maga.

- Ejnye, de furcsán beszél, hallja... Nagyon beteg még, én azt hiszem. Kár volt eljönnie hazulról.

- Furcsa vagyok?

- Az. Mit olvas itt? Lapokat?

- Lapokat.
 - Sok tüzesetről írnak.
 - Én nem a tüzeseteket olvastam. - Titokzatosan nézett rá, szája megint gúnyos mosolyra görbült. - Nem a tüzesetekre vagyok kíváncsi - ismételte jelentősen hunyorítva. - Vallja meg, barátocskám, hogy borzasztóan szeretné tudni, mit olvastam.
 - Egyáltalán nem. Csak kérdeztem. Már kérdezni se szabad? Mért kell mindjárt...
 - Nézze, hiszen maga művelt, olvasott ember, igaz?
 - Hat gimnáziumot végeztem - felelte némi méltósággal Zamjotov.
 - Hat gimnáziumot! No lám, verébfiókám! És ez a választék meg a gyűrűk... gazdag ember! És micsoda kedves fiú! - Görcsösen nevetett, egyenesen a Zamjotov arcába. Az hátrahőkölt. Nem annyira sértődött, mint inkább megütközéssel.
 - Ej, de furcsán viselkedik! - mondta újra nagyon komolyan. - Alighanem még mindig lázas.
 - Miért? Azt hiszi, félrebeszélék? Nem, verébfiókám, tévedsz... Szóval, furcsa vagyok neked? És érdekes, mi? Érdekes vagyok?
 - Az.
 - Hát megmondjam, mit olvastam? Mit kerestem? Ni, hány számot idehozattam! Gyanús, mi?
 - No, mondja meg.
 - Hegyezzük a fülünket?
 - Mért hegyeznének?
 - Majd aztán megmondom, miért. De most előbb kijelentem magának, kedvesem... vagy várjon, másképp mondom: „megvallom”... nem, ez se az igazi... „vallomást teszek ön előtt”... így már jó! Tehát vallomást teszek ön előtt, hogy azt olvastam, arra voltam kíváncsi, azt kerestem, és ki is kerestem - szemét összehunyorítva várt egy pillanatig -, kikerestem, igen, ezért jöttem ide... hogy mit írnak az öreg zálogosné meggyilkolásáról - végezte csaknem sűgva, és arcát egészen közel tolta Zamjotov arcához.
- Egy percig farkasszemet néztek. Zamjotov nem moccant, nem vonta el az arcát. Később ahányszor visszagondolt rá, ezt találta a legkülönösebbnek: hogy egy jó percig így, némán bámultak egymásra.
- No és? És ha azt olvasta? - fakadt ki aztán megütközve és türelmetlenül. - Mi közöm hozzá? Mért ne olvasná?
 - Ez az a bizonyos öregasszony - folytatta Raszkolnyikov suttogva, és Zamjotov felkiáltására se moccant -, akiről akkor a rendőrségen beszéltek, és én elájultam, emlékszik? Nos, érti már?
 - Mi az, hogy... értem!?! - kérdezte Zamjotov valósággal riadtan.
- Raszkolnyikov merev, komoly arca egy szempillantás alatt megváltozott, megint kitört belőle a görcsös nevetés, képtelen volt türtőztetni magát. És most hirtelen újraélte azt a másikat, nem is olyan régi pillanatot, amikor ott állt az ajtó mögött a baltával, a kampó úgy ugrált a karikában, azok ketten meg kívül szitkozódtak, dörömböltek, és ő borzasztóan szeretett volna kikiáltani nekik, csúfolni őket, nyelvét ölteni rájuk, és nevetni, hahotázni... hahotázni...
- Maga vagy örült, vagy... - Zamjotov elhallgatott, mintha egy hirtelen támadt új gondolat lepné meg.

- Vagy?... Mi az a vagy? Nos? Mondja csak ki!

- Semmi - felelte haragosan Zamjotov. - Badarság.

Elhallgattak. A rohamszerű, görcsös nevetés után Raszkolnyikov most egyszerre elgondolkozott, elszomorodott. Az asztalra könyökölt, fejét a két kezébe támasztotta. Zamjotovról mintha teljesen megfeledkezett volna. Elég sokáig hallgattak így.

- Mért nem issza meg a teáját? Kihül... - szólalt meg végre Zamjotov.

- Tessék? A teámat?... Jó, jó... - Ivott egy kortyot, szájába dugott egy falat kenyeret, majd hirtelen ránézett, és mintha most ocsúdna fel, összerázkódott. Arcán nyomban megjelent az iménti gúnyos kifejezés. Tovább iszogatta a teáját.

- Nagyon sok az ilyen gonosztett mostanában - szólalt meg Zamjotov. - Csak a minap olvastam a *Moszkovszkije Vedomosztyi*-ban, hogy Moszkvában egy pénzhamisító bandát csíptek el. Egész társulat volt. Bankjegyeket hamisítottak.

- Ó, az már régi história, tán egy hónapja olvastam - mondta rá nyugodtan Raszkolnyikov. - És magának ezek gonosztévők? - tette hozzá nevetve.

- Hát micsodák, ha nem gonosztévők?

- Ezek? Gyerekek! Tejfölösszájú tacsók, nem gonosztévők! Félszázan állnak össze ilyen célra! Hát lehet úgy? Három is sok. Akkor is jobban meg kell bízni mindegyiknek a másikban, mint önmagában. Elég, ha egy, részeg fővel, kifecseg valamit, és fuccs az egésznek. Tejfölösszájúak! Ügyetlen embereket küldenek a bankba pénzt váltani. Hát lehet az ilyesmit az első jöttmentre bízni? És ha, mondjuk, sikerül a tacsóknak, ha mondjuk, bevált magának egy-egy milliót mindegyik? No és aztán? Micsoda élet az! Egyik a másiktól függ, amíg csak él. Akkor inkább kössék fel magukat. De hiszen ezek még pénzt beváltani se tudnak! Beállít a bankba, megkapja az ötezret, és reszket a keze. Négyet megolvas, az ötödiket számlálatlanul veszi át, csak úgy bizalomra, hogy mentől előbb zsebébe gyömöszölhesse, és odábbállhasson. Persze hogy gyanút keltett. Egy tökfilkó miatt fuccs lett az egész. Hát nem lehetetlenség?

- Hogy reszketett a keze? - kérdezte Zamjotov. - Nem, az nem lehetetlen. Egyáltalán nem. Én nagyon megértem. Az ilyesmit nem tudja mindig leküzdeni az ember.

- Nem tudja?

- Maga talán tudná? Mert én ugyan nem. És száz rubel jutalomért ilyen rémségeket vállalni! Beállítani a hamis bankóval, egyenesen oda, az oroszlánbarlangba! Én bizony elvesztettem volna a fejem. Maga nem?

Raszkolnyikovnak megint szörnyű kedve támadt „nyelvet ölteni rá”. Hátán hideg futkosott.

- Én nem így csináltam volna. Ha én váltom fel azt a pénzt - kezdte nagy feneket kerítve a mondókájának -, négyszer is átszámolom az első ezret, és csak aztán fogok a második ezerhez. Elkezdem, számolom, aztán mikor a közepéig érek, kiveszek, mondjuk, egy ötvenest, a világosság felé tartom, megfordítom, és újra megvizsgálom, hogy nem hamis-e véletlenül? „Félek - azt mondanám -, egy rokonom most, a minap fizetett így rá huszonöt rubelt” - és elmesélnék egy hosszú históriát. A harmadik ezernél azt mondanám: „Bocsánat, de itt a második ezerben a hetedik század csomót alighanem rosszul olvastam meg, nem vagyok bizonyos a dolgomban.” Azzal félretolnám a harmadik ezret, és előlről kezdeném a másodikat. És így tovább, végig mind az ötnél. Mikor a végére értem, az ötödik meg a második csomóból kivennék egy-egy bankjegyet, a világosság felé tartanám, és megint aggályoskodnék: „Cserélje ki ezt, legyen szíves.” Megizzasztanám azt a pénztárost, úgyhogy a pokolba kíván, alig várja,

hogy pusztuljak már onnan. És amikor mindenem túl vagyok, és kimentem az ajtón, újra benyitnék: „Bocsásson meg, visszajöttem, még egy felvilágosítást szeretnék kérni.” Én így csinálnám, látja!

- Pfüj, micsoda képtelenségeket beszél! - mondta nevetve. - De ez csak beszéd. A valóságban bizonyosan dadogni kezdene, fogadok! Én azt mondom, ilyenkor nemcsak a magunkfajta, de még a minden hájjal megkent gazember, a legelszántabb fickó se kezeskedhet magáért. Nem is kell messze keresni a példát: itt, a mi kerületünkben meggyilkolták azt az öregasszonyt. Merész fickó nyilván, ha világos nappal megkockáztatta. Hiszen csak a csoda mentette meg. És mégis reszketett a keze! Rabolni nem tudott, ahhoz már nem volt lelkiereje. A tényekből látni...

Raszkolnyikov valósággal megsértődött.

- Látni? Hát akkor fogja meg, rajta! Fogja meg, egykettő! - biztatta kaján örömmel a rendőrtisztviselőt.

- Elfogják, ne féljen.

- Ki? Maga fogja el? Abba még beleizzad! Maguk csak azt az egyet nézik: költekezik-e valaki? Ha eddig nem volt pénze, és most szórja, hát ő az, ki lehetne más? Éppen ezért minden tacsó lóvá teheti magukat, ha akarja.

- Márpedig így van: mind így csinálja - felelte Zamjotov. - Ravaszul kieszeli a gyilkosságot, kockáztatja az életét, aztán nyomban beül a kocsmába, és elcsípeti magát. Így van, a költekezésnél fogjuk fülön őket. Nem mind olyan agyafűrt, mint maga. Maga persze nem ülne be a kocsmába!

Raszkolnyikov összeráncolta a homlokát, és mereven bámult rá.

- Látom, megjött az étvágya. Szeretné tudni, hogy én mit csinálnék, mi? - kérdezte kelleetlenül.

- Szeretném - mondta határozottan és komolyan Zamjotov. Valahogy nagyon is komoly volt most a hangja is, szeme is.

- Nagyon szeretné tudni?

- Nagyon.

- No jó. Hát én így csinálnám - kezdte és megint előrehajolt, egészen az arcához, keményen a szeme közé nézett, és suttogóra fogta a hangját, úgyhogy Zamjotov összereszt. - Ezt csinálnám: fognám a pénzt meg a tárgyakat, és ahogy onnan eljöttem, sehová be nem térnék, egyenest kimennék valami elhagyatott helyre, ahol csak kerítések vannak, és senki se jár - egy veteményeskertbe, mondjuk -, előbb szétnéznék az udvaron, hogy nincs-e ott egy kő, olyan negyedmázsás forma, valamelyik sarokban, a kerítésnél, ami ott hever talán már a ház építése óta... azt elmozdítanám - gödörnek kell lenni alatta -, és abba a gödörbe tenném a pénzt meg mindent, beraknám, aztán visszahengeríteném a követ, hogy éppen úgy álljon, mint előbb, még a földet is jól letaposnám körülötte, és úgy mennék tovább. Két évig, tán háromig se nyúlnék hozzá... most aztán keressétek! Tessék! Volt, nincs!

- Maga örült. - Most Zamjotov is majdnem suttogott, és elhúzódott tőle. Raszkolnyikovnak megvillant a szeme, hirtelen nagyon elsápadt, felső ajka remegett és rángatózott. Még közelebb hajolt hozzá, de csak a szája mozgott némán. Ez így tartott vagy fél percig. Tudta, mit csinál, de nem bírta magával. A rettenetes szó ott ugrált az ajkán, mint akkor a kampó a karikában - mindjárt elszabadul, csak ki kell mondani...

- És ha én öltem meg az öregasszonyt meg Lizavetát? - súgta hirtelen, és... észbe kapott.

Zamjotov elhült, olyan fehér lett, mint az abrosz. Torz mosolyra húzta a száját.

- Hát lehet az? - kérdezte alig hallhatóan.

Raszkolnyikov gonoszul nézett rá.

- Vallja be, hogy elhitte! - mondta. - Nos? Ugye, hogy elhitte?

- Szó sincs róla, most kevésbé hiszem, mint valaha - felelte gyorsan Zamjotov.

- No végre lépre ment! Lépre ment a verebecske! „Kevésbé, mint valaha!” Szóval, eddig hitte?

- Szó sincs róla! - tiltakozott zavartan Zamjotov. - Hát ezért ijesztgetett? Ide akart kilyukadni?

- Szóval, nem hiszi!... És miről csevegtek akkor a hátam mögött, mikor a hivatalból kijöttem? Mért faggatott puskapor-hadnagy úr, alighogy ájulásomból felocsúdtam, mi? Hé, te! - kiáltott a pincérnek, és felállt, fogta a sapkáját. - Mit fizetek?

A pincér odasietett.

- Harminc kopejka az egész, uram.

- Nesze még húsz, ez a tied. Ni, mennyi pénzem van! - és reszkető kézzel odatartotta Zamjotovnak a bankókat. - Szép pirosak meg kékek... huszonöt rubel... Honnan vettem? És honnan van új ruhám? Hiszen tudja, hogy egy kopejkám se volt, fogadok, kikérdezték a háziasszonyomat... No, elég. Assez causé! A viszontlátásra... kellemes viszontlátásra!

Kiment. Egész este hisztériás izgalomban remegett, s ebbe az izgalomba valami gyilkos öröm is vegyült. Ugyanakkor komor volt, és halálosan fáradt. Arca eltorzult, mint az idegrohamok után, kimerültsége nőttön-nőtt. Az első lökésre, az első inger izgató hatására feltámadt, megjött az ereje, de az inger gyengülésével ugyanolyan gyorsan el is lankadt.

Zamjotov, mikor magára maradt, még sokáig nem mozdult, csak ült, tanakodott magában. Raszkolnyikov váratlanul felforgatta minden gondolatát egy bizonyos kérdést illetően, és tökéletesen megmásította véleményét.

„Ilja Petrovics számár!” - döntötte el magában.

Raszkolnyikov alighogy az ajtót kinyitotta, mindjárt a lépcsőn belebotlott az éppen oda igyekvő Razumihinbe. Egyik se látta meg a másikat, pedig csak egylépésnyire voltak, úgyhogy majdnem összekoccantották a fejüket. Egy darabig méregették egymást. Razumihin előbb nagyot nézett, de aztán harag, ezúttal igazi harag villant a szemében.

- Te itt vagy?! - rivallt rá. - Megszökött az ágyból! Én még a dívány alatt is kerestem! A padlásra is felmentünk! Nasztaszját majdhogy meg nem vertem miattad. Ő meg itt sétál! Rogya! Mit jelent ez? Mondd meg az igazat! Vallj be mindent, de azonnal, érted?

- Csak azt jelenti, hogy halálosan unlak benneteket, és egyedül akarok lenni - felelte nyugodtan Raszkolnyikov.

- Egyedül? Hisz járni se tudsz még! Fehér a képed, mint a fal, és lihegsz. Te bolond! Mit kerestél a Kristálypalotában? Vallj be rögtön!

- Eressz! - El akart menni mellette. Ezzel aztán végképp kihozta barátját a sodrából.

- Eressz? Azt mered mondani: „eressz!”? - És vállon ragadta. - Tudod, mit csinállok veled most nyomban? Összekötözlek, a hónom alá kaplak, és úgy viszlek haza, aztán rád zárom az ajtót.

- Hallgass meg, Razumihin - kezdte csöndesen és látszólag tökéletes nyugalommal a másik. - Hát nem érted meg, hogy nem kell a jótéteményed? Mi öröm lehet jótékonykodni olyannal, aki fütyül rá, alig bírja elviselni? Mért nyomoztál ki, mikor megbetegedtem? Talán sokkal szívesebben meghaltam volna. Nem mutattam ki elég világosan, hogy gyötörsz, hogy... unlak? Nagy öröm lehet, igazán, így kínozni az embert. Biztosítlak, hogy ezzel komolyan akadályozod a gyógyulásomat, mert folyton-folyvást izgatsz. Zoszimov, láthattad, otthagytott, mert nem akart izgatni. Hagyj békén te is, az istenért! Mi jogon erőszakoskodik velem? Nem látod, hogy most színjőzanul beszélek? Taníts meg, hogyan könyörögjek, csak hogy végre magamra hagyj, és ne gyámolíts tovább. Legyek hálátlan, legyek aljas, bánom is én, csak hagyjatok békén, hagyjatok, az isten szerelméért, hagyjatok, hagyjatok!

Elég nyugodtan kezdte, örült, hogy majd kiadhatja a mérgét, de a végén szinte tajtékozott, zihált, mint amikor Luzsinnal beszélt.

Razumihin eleresztette a karját, állt és gondolkozott.

- Vigyen el az ördög! - mondta végre halkan, töprengve. De mikor Raszkolnyikov indulni akart, ráordított megint: - Állj! Ide hallgass! Kijelentem neked, hogy fecsegők és szájhősök vagytok egytől egyig. Jön egy kis szenvedés, és akkor kotoltok rajta, mint tyúk a tojásan. És még akkor is idegen tollakkal ékeskedtek! Nyoma sincs bennetek önálló életnek. Lanolinkenőcsből csináltak, és vér helyett savó folyik az ereitekben. Egyikteknek se hiszek! Nektek csak az a fontos, hogy semmiben se hasonlítsatok más ember fiához!... Várj! - kiáltott rá még bőszerűbben, mikor Raszkolnyikov megint indulni akart. - Hallgass végig! Tudod, hogy ma lakásavatás lesz nálam, többen jönnek, talán már ott is vannak. Én ideszaladtam, a bácsikámat hagytam ott házigazdának. Szóval: ha nem vagy bolond, futóbolond, sült bolond, ha nem vagy idegen nyelvből való fordítás... mert látod, elismerem, okos fiú vagy, de azért bolond, szóval: ha nem volnál bolond, inkább eljőnnél ma hozzám, és velünk töltenéd az estét ahelyett, hogy haszontalanul koptasd a talpadat! Hazulról eljöttél, ezen már nem segíthetünk. Egy jó puha karosszéket gurítok oda neked - van a háziaknak -, jó kis tea, társaság... Vagy ha nem tetszik, végigdől a kereveten... mégiscsak köztünk vagy... Zoszimov is eljön. Nos, eljössz?

- Nem.

- Hazudsz! - csattant fel a másik türelmetlenül. - Mit tudhatod! Nem felelhetsz magadért. Az ilyesmi mindig érthetetlen... Ezerszer voltam így én is. Éppen így utáltam mindenkit, hátat fordítottam nekik, és aztán mégis visszaszaladtam... Egyszer csak elrestelled magad, és visszafordulsz az emberekhez... Szóval: Pocsinkov ház, második emelet... el ne felejtsd...

- Látom, Razumihin úr, ön eltűri még azt is, hogy megüssék, csak kedvére jótékonykodhasson.

- Megüssenek? Engem? Beverem az orrát, akinek eszébe jut! Tehát: Pocsinkov ház, negyvenhetes ajtó, Babuskin lakás.

- Nem megyek el, Razumihin!

Megfordult és elindult.

- Fogadjunk, hogy eljössz! - kiáltott utána a barátja. - Ha nem jössz el, hát... nem ismerlek többé. Állj meg, hé! Zamjotov benn van?

- Benn.

- Láttad?

- Láttam.

- Beszéltél vele?

- Beszéltem.

- Miről? Különben... bánja a fene, ne mondd el. Pocsinkov, negyvenhét, Babuskin... Jegyezd meg.

Raszkolnyikov elment a Szadovajáig, és befordult egy sarkon. Razumihin töprenkedve nézett utána. De aztán legyintett, és bement a házba. A lépcső derekán megtorpant.

„Ördög vigye! - morogta csaknem hangosan. - Értelmesen beszél, és mégis... Eh, én is bolond vagyok! Hát az örültek talán nem beszélnek értelmesen? Zoszimov is alighanem ettől tart. - Homlokára ütött. - És ha... hogy ereszthettem el most így egyedül! És ha vízbe ugrik! Ejnye! Bakot lőttem!” Visszaszaladt, hogy még utolérje, de már híre-nyoma se volt a barátjának. Akkor köpött egyet, és sietett megint a „Kristály”-ba, mentül hamarabb ki akarta kérdezni Zamjotovot.

Raszkolnyikov egyenesen a V... hídra ment, megállt a közepén, a korlátra könyökölt, és a messzeségbe bámult. Mihelyt Razumihintól elvált, olyan gyengeség fogta el, hogy alig bírt idáig elvánszorogni. Szeretett volna leülni vagy lefeküdni az utca közepén. A víz fölé hajolva gépiesen nézte a napnyugta utolsó, rózsaszínű fényeit, a sűrűsödő homályban egyre sötétebb házsorokat, a bal parton, messze, egy padlásablakot, amelyben éppen akkor lángolt fel egy pillanatra a hunyó napsugár, és a csatorna feketedő vizét - ezt különös figyelemmel nézte. Végül már piros karikák táncoltak a szeme előtt, a házak elmerültek, a járókelők, kőpartok, hintók - minden forgott, táncolt körös-körül. Hirtelen összerezzent. Talán újabb ájulástól mentette meg egy szörnyű visszataszító jelenet. Érezte, hogy valaki megáll, jobbról mellette. Felnézett - magas termetű asszony volt, kendővel a fején, arca hosszúkás, sárga, és szesztől puffadt szeme vörös és beesett. Egyenesen ránézett, de nyilván nem vette észre sem őt, sem más, jobb kezével a korlátra támaszkodva hirtelen felemelte a jobb lábát, átlendítette, majd a balt is, és leugrott a vízbe. A mocskos víz megnyílt egy pillanatra, elnyelte áldozatát, de rögtön felvetette megint, és lassan vitte lefelé. Feje és lába a vízbe merült, de a háta kilátszott, és a felfúvódott szoknya úgy úszott a vízen, mint egy párna.

- A vízbe ugrott! A vízbe ugrott! - kiáltották tíz felől is. A nép összeszaladt, a partokat ellepték a nézők, a hídon, Raszkolnyikov körül is tolongtak, szorították, elöretolták.

- Jóemberek! Hisz ez a mi Afroszinyánk! - sírt fel a közelében egy női hang. - Jóemberek! Mentsétek meg, húzzátok ki, drágáim!

- Csónakot! Csónakot! - hangzott a tömegből.

De csónakra már nem volt szükség. Egy rendőr leszaladt a csatornalépcsőn, lehányt magáról köpenyt, csizmát, és a vízbe ugrott. Nem kellett sokat bajlódnia: a test úgy úszott két lépésre a lejárótól, jobb kézzel elkapta a ruháját, a ballal sikerült megragadni a rudat, amelyet rendőrtársa feléje nyújtott. Egykettőre kihúzták az asszonyt, és a lépcső gránitlapjára fektették. Gyorsan magához tért, felült, fújt, prüszkölt, ösztönös mozdulattal lesimitotta lucskos ruháját, de szólni nem szólt.

- Leitta magát, jóemberek, eszméletlenségig - panaszkodott az előbbi hang, már közvetlenül Afroszinya mellett. - A minap is el akarta emészteni magát, úgy szedték le a kötélről. Most átszaladtam a boltba, és otthagytam a kislányt, hogy vigyázzon rá, s lám, megtörtént a baj. A mi lakónk, bátyuska, itt lakunk a szomszédban, második ház a saroktól, ide látszik, ni...

A nép elszéledt, a rendőrök még az öngyilkossal bajlódtak, valaki a kerületi kapitányságot emlegette. Raszkolnyikov sajátságos közönnyel, részvétlenül szemlélte a jelenetet. Undorítot-

ta az egész. „Nem, ez utálatos... vízbe... nem érdemes... - mormogta. - Ezt nem... Mire várok itt?... Kerületi kapitányság? És Zamjotov mért nincs a hivatalban? Tízkor még ott vannak...” Háttal fordult a korlátnak, és körülnézett.

„Miért ne? Úgy is jó!” - mondta határozottan, és elindult a hídról a kerületi kapitányság irányába. Pusztaság és sivár volt a lelke. Gondolkodni nem akart. Még a szomorúsága is elszállt, nyoma se maradt az energiának, amellyel teli volt, mikor hazulról eljött, hogy most már „véget vet mindennek”. Teljes apátia lépett a helyébe.

„Miért ne? Ez is megoldás - mormogta, és lassan, fáradtan ballagott a csatorna partján. - Mégiscsak azért vetem végét, mert akarom. De megoldás ez? Mindegy. Egy arasznyi hely ott is lesz... Hehe! Micsoda vég! És vége lesz, csakugyan? Megmondom nekik, vagy nem? Eh! Ördög vigye! Hogy elfáradtam! Csak lefeküdni, leülni valahol, minél hamarább. És micsoda ostobaság! Az a legnagyobb szégyen, hogy ostobaság. De füttyülök erre is. Brrr... micsoda bolondságok járnak az eszemben...”

A kerületi kapitánysághoz egyenesen kellett menni, és a második utcáson balra fordulni - onnan már csak két lépés. De Raszkolnyikov az első sarkon megállt, tünődött, aztán befordult a keresztutcába, és két utcát elhagyva, nagy vargabetűt csinált. Talán nem is szándékosan, talán hogy nyújtsa ezt a percet, időt nyerjen. Csak ment, földre szegezett szemmel. Egyszerre mintha fülébe suttogott volna valaki. Felpillantott, és látta, hogy *az* előtt a ház előtt áll, éppen ott a kapu. *Akkor* este óta nem volt itt, nem jött erre.

Leküzdhetetlen és megmagyarázhatatlan vágy hajtotta: belépett, végighaladt a kapualjon, és jobbra az első lépcsőházban, az ismerős lépcsőn elindult, fel a harmadik emeletre. Sötét volt a keskeny, meredek lépcsőházban, minden fordulónál megállt, és kíváncsian körülnézett. A magasföldszinten az ablak rájárási hiányzott. „*Akkor* nem így volt” - gondolta. Itt az első emeleti lakás, ahol Mikolaj és Mityka dolgoztak. „Zárva az ajtó! És frissen mázolván. Szóval: kiadó!” Itt a második emelet... Itt a harmadik... „Ez az!” Elámult: a lakás ajtaja tárva-nyitva, és vannak odabenn, hangokat hallani. Erre egyáltalában nem számított. Habozott egy kicsit, majd felment az utolsó lépcsőkhöz, és belépett az előszobába.

Ezt a lakást is tatarozták, munkások dolgoztak ott. Meghökken. Valami okból azt hitte, hogy pontosan úgy fog találni mindent, ahogy akkor hagyta. Talán még a hullák is ugyanott fekszenek a padlón. És ahelyett: csupasz falak, bútor semmi... különös! Az ablakhoz ment, és felült a deszkára.

Két munkás volt ott, két fiatal legény, az egyik már férfisorban, a másik sokkal fiatalabb. Új, lila virágos, fehér tapétát ragasztottak a régi, szakadozott és vedlett sárga helyébe. Raszkolnyikovnak ez sehogy se tetszett. Ellenségesen nézte az új tapétát, mintha bántaná, hogy így felforgatnak itt mindent.

Ma nyilván sokáig elhúzódott a munka, az emberek sietve összegöngyölték a tapétát, hazakészülöttek. Raszkolnyikovra ügyet se vetettek. Nagy beszélgetésben voltak, ő meg összefonott karokkal figyelt.

- No, beállít hozzám egy reggel - mesélte az idősebbik -, kora hajnalban. És már ki van öltözve fáinul. „Hát te? - mondom - mit kelledd magad? Mit mézeskedsz, mázoskodsz itt nekem?” - „Én - aszongya - ezentúl mindent a kedvére teszek, Tyit Vasziljevics...” Hát így vagyunk. De hogy kicsípte magát, te! Akár a zsrnálnál látnád, szakasztott olyan.

- Mi az a zsrnál, bátyó? - érdeklődött a fiatalabbik. Szemmel láthatóan tanulni akart a „bátyó”-tól.

- A zsmnálban, öcsém, képek vannak. Olyan színes képek. Az itteni szabómesterek kapják postán külföldi országokból, minden szombaton. Hogy kinek hogyan kell öltözködni, külön a férfinek és külön az asszonyi nemnek. Vagyis hát le vannak rajzolva. A férfiak többnyire prém kabátban. A női rész meg valóságos színház, minden pénzt megér.

- Hej, mi minden van itt, Pétervárott! - mondta elragadtatva a legényke. - Csak apja, anyja nincs az embernek.

- Ez az egy nincs, öcsém, de minden egyéb a világon - felelte oktató hangon a másik.

Raszkolnyikov átment a másik szobába, ahol a láda, az ágy meg a komód állt akkor. Szörnyen kicsinek tetszett a szoba így bútor nélkül. A tapéta itt még a régi volt. A szegletben tisztán látszott a szentképtartó helye. Körülnézett, aztán visszatért az ablakhoz. Az öreg munkás fél szemmel rápillantott.

- Mi tetszik, kérem? - szólt oda.

Raszkolnyikov válasz helyett felállt, kiment az ajtó elé, és megrántotta a csengőt. Ugyanaz a csengő, ugyanaz a hang! Meghúzta másodszor is, harmadszor is. Figyelte a hangot, és újra átélte a pillanatot. Az akkori háborzongató, iszonyatos érzés mind elevebben és élesebben felidéződött benne. Minden csengetésre megborzongott, és ez jólesett, mindinkább jólesett neki.

- Mit akarsz itt? Kiféle vagy? - szólt rá a munkás, és kiment hozzá. Raszkolnyikov újra belépett az ajtón.

- Lakást keresek, körülnézek - felelte.

- Lakást nem éjjel keresnek. És különben is a házmesterrel szokás feljönni.

- Felmosták a padlót. Újrafestik? A vér nincs már ott?

- Micsoda vér?

- Hát meggyilkolták az öregasszonyt és a testvérét. Egész tócsa volt itt.

- Te meg miféle szerzet vagy? - kiáltott rá türelmetlenül a munkás.

- Én?

- Te!

- Tudni akarod? Gyerünk a rendőrségre, ott megmondom.

A két munkás megrökönyödve bámult rá.

- Ideje hazamenni. Soká elbabráltunk ma - mondta az idősebbik. - Gyere, Aljosa. Be kell zárni az ajtót.

- Hát gyerünk - felelte egykedvűen Raszkolnyikov, és elindult. Lassan lépkedett lefelé. A kapualjban nagyot kiáltott: - Hé, házmester!

Többen álldogáltak a kapu előtt az utcán, és nézegették a járókelőket. Ott volt a két házmester meg egy kaftános, iparosforma ember, egy asszony és még valaki.

Egyenesen odament hozzájuk.

- Mi tetszik? - kérdezte az egyik házmester.

- Nem volt most a rendőrségen?

- Éppen az imént. Mért kérdi?

- Ott vannak még?

- Ott.

- A felügyelőhelyettes?

- Azt is láttam. Mért, mit akar?

Nem felelt, csak megállt mellettük, és gondolkodott.

- A lakást nézte, azért jött - mondta odalépve az idősebb munkás.

- Melyik lakást?

- Ahol dolgozunk. Hogy mért mosták fel a vért, azt kérdezte. „Itt gyilkosság történt, ki akarom venni a lakást.” A csengőt meg úgy rángatta, hogy majd leszakadt. „Gyerünk a rendőrségre, aszongya, ott mindent megmondok.” Nem ment le a nyakunkról.

A házmester homlokát ráncolva méregette az idegent. Nem tudta, mit gondoljon.

- Kicsoda maga? - kérdezte most már fenyegetőbben.

- Rogyion Romanovics Raszkolnyikov vagyok, volt egyetemi hallgató. Itt lakom a keresztutcában, Schill ház, 14-es ajtó. Kérdezze csak meg a házmestert, ismer.

Bágyadtan, szórakozottan beszélt, nem is fordult feléjük, a sötétedő utcát figyelte.

- És mit keresett odafenn a lakásban?

- Megnéztem.

- Mi van ott néznivaló?

- Nem kéne bevinni a rendőrségre? - avatkozott közbe a kaftános lakó, és várta, hogy mit szólnak.

Raszkolnyikov hátrapillantott rá a szeme sarkából, és jól megnézte. Aztán megint úgy, mint az előbb, halkán, bágyadtan így szólt:

- Gyerünk.

- Igen, igen, be kell vinni! - kapta fel a szót nekibuzdulva a lakó. - *Amiatt* jön ide! De miért? Mit akarhat?

- Részeg, nem részeg, csak az ördög tudja - mormogta a munkás.

- Mit akar itt? - kiabált a házmester, és most már komolyan haragudott. - Mit veszködsz itt?

- A rendőrségre nem mersz eljönni, mi? - kérdezte gúnyosan Raszkolnyikov.

- Miért ne mernék? De te mit veszködsz itt?

- Csirkefogó - mondta az asszony.

- Kár a szót vesztegetni rá - szólt közbe a másik házmester, egy természetes ember, kigombolt, hosszú ujjasban, kulcsokkal az övében. - Takarodj innét... persze hogy csirkefogó... lódulj!

Vállon ragadta, és kilökte az utcára, Raszkolnyikov botladozott, de nem esett el. Felegyenesedve végignézett a társaságon, és továbbment.

- Furcsa szerzet - dörmögte a munkás.

- Furcsák az emberek mostanság - szólalt meg az asszony.

- Mégiscsak a rendőrségre kéne vinni - bizonykodott a kaftános.

- Jobb az ilyet lerázni - döntötte el a kérdést a természetes házmester. - Csirkefogó, annyi szent. Valamiben fő a feje. Ha rád akaszzkodott, nem tudod lerázni. Ismerjük a fajtáját.

„Menjek vagy ne menjek?” - tűnődött Raszkolnyikov. Megállt az útkereszteződésnél a kocsúton, és körülnézett, mintha mástól várná a döntő szót. De nem jött válasz sehonnan. Süket és halott volt minden, akár a kőköcskák a lába alatt. Neki halott, egyedül csak neki... Most valamit látott; jó messze, vagy kétszáz lépésre tőle, az utca túlsó végén, a sűrűsödő homályban tömeg sötétlett. És hangokat is hallott, hangos beszédet, kiabálást.

Egy hintó állt a csődület közepén... Lámpafény villant a kocsúton. „Mi lehet ott?” Jobbra fordult, és arra tartott. Valósággal belekapaszkodott mindenbe, és hidegen, gúnyosan mosolygott, mikor erre gondolt, hiszen végleg eldöntötte magában, hogy jelentkezik a rendőrségen, és biztosan tudta, hogy most már nincs tovább.

Egy hintó állt az utca közepén, fényes urasági kocsis, amelybe két tüzes szürke ló volt fogva. Senki se ült benne, a kocsis maga is leszállt a bakról, és a kocsis mellett állt, a lovakat zablájuknál tartották. Rengeteg nép tolongott körülöttük, legelöl rendőrök voltak, az egyik, égő lámpással a kezében, éppen lehajolt, és rávilágított valamire a kövezeten, a keréknél. Az emberek mind hangosan beszéltek, kiabáltak, szörnyűködtek, a kocsis tanácstalanul állt, és többször is elmondta:

- Micsoda szerencsétlenség! Úristen, micsoda szerencsétlenség!

Raszkolnyikov előrefurakodott, amennyire tudott, és most végre meglátta, mi okozza a csődületet, izgalmat: a földön eszméletlenül feküdt egy elgázolt ember, nagyon silány, de amennyire láthatta, „úri” ruhában, talpig véresen. Éppen akkor kerülhetett a kocsis alá, a fejről csurgott a vér, arca egészen el volt torzulva és összezúzva. Alaposan megtiporták a lovak.

- Hogy vigyázzak, jóemberek? - sopánkodott a kocsis. - Még ha vágattam volna, vagy nem kiáltok rá! De hisz szépen, csendesen hajtottam. Mindenki látta; ha én hazudok, mindenki hazug. Nemhiába mondják: „Részegnek keskeny az út...” Látom, ahogy átvág a kocsisúton, és támolyog, majdhogy el nem esik... rákiáltok egyszer, aztán még egyszer, meg harmadszor, a lovakat is visszarántom, de ő egyenest a patkójuk alá dől! Szántszándékkal-e, vagy hogy annyira gyengén állt a lábán? A lovaim fiatalok, ijedősek, nagyot rántottak a kocsin, ő meg elordítja magát, az kellett még nekik... egykettőre meglelt a baj.

- Igen, így volt! - tanúskodott egy hang a tömegben.

- Rákiáltott, háromszor kiáltott! - bizonygatta egy másik.

- Pontosan háromszor, igen, mindnyájan hallottuk! - erősítette a harmadik.

A kocsis egyébként nem is bánkódott túlságosan, ijedtnék se látszott, a hintó nyilván valami gazdag és tekintélyes úré volt, aki most várja valahol, hogy érte jöjjön, a rendőrök is alighanem ezért buzgólkodtak annyira. A sebesültet be kellett szállítani az őrszobára és onnan a kórházba. Senki sem ismerte.

Időközben Raszkolnyikov még előbbre furakodott, és közelebb hajolt a kocsisához. Abban a pillanatban a lámpás élesen megvilágította a szerencsétlenül járt ember arcát: ráismert.

- Én ismerem, ismerem! - kiáltotta, és utat tört egészen odáig. - Nyugalmazott hivatalnok, Marmeladov, címzetes tanácsos, itt lakik, itt két lépésre, a Kozel házban... Hamar orvost! Én fizetem, tessék! - Pénzt vett elő a zsebéből, és mutatta a rendőrnek. Feltűnően izgatott volt.

A rendőrök örültek, hogy valaki felismerte az elgázolt embert. Raszkolnyikov megmondta a maga nevét, és rábeszélte őket, minden tőle telhetőt elkövetve, mintha szülőapjáról volna szó, hogy az eszméletlen Marmeladovot vigyék haza.

- Itt van mindjárt, a negyedik ház... egy gazdag németé... a Kozel ház. Haza igyekezett bizonyosan, és részeg volt... ismerem... erősen iszik... Családja van, felesége, gyermekei meg egy felnőtt lánya. Hol van még a kórház, amíg odáig elcipelik! Itt meg doktor is lesz a házban, bizonyos! Megfizetem! Csak más az otthoni ápolás, mindjárt gondjukba veszik. Úgy pedig meghal, mire a kórházba érnek vele.

Sikerült egyiknek a markába csúsztatnia valamit, de meg kézenfekvő és szabályszerű is volt a dolog: csakugyan közelebb itt a segítség. A sebesültet felemelték, és elindultak vele, segítő

kéz is akadt. A Kozel ház alig harminc lépésre volt. Raszkolnyikov leghátul ment, a sebesült fejét tartotta vigyázva, és mutatta az utat.

- Erre, erre! A lépcsőn fejével felfelé vigyük, forduljunk meg... így, most jó! Megfizetem, meghálálom - mormogta.

Katyerina Ivanovna, mint mindig, mihelyt egy percre felszabadult, ide-oda járkált a kis szobában, az ablaktól a kályháig meg vissza, két karját keresztben a mellére szorítva. Köhögött és magában beszélt. Utóbbi időben mind többször és mind többet beszélgetett idősebb lánykájával, a tízéves Polenykával, aki, bár sok mindent nem értett, annyit igen jól tudott, hogy anyjának szüksége van rá. Örökösen figyelte kerekre nyitott, nagy, okos gyerekszemével, és ravaszkodott, igyekezett elhitetni vele, hogy mindent megért. Most éppen a kisöccsét vetköztette, hogy végre ágyba kerüljön; a fiúcska egész nap rosszul érezte magát, és most a széken ülve várta, hogy valami inget adjanak rá, hogy a rajta levőt majd éjjel kimoshassák. Némán, komoly arccal, feszesen és mozdulatlanul ült, lábacskaít kinyújtva, sarkakat előre, ujjakat szét. Hallgatta, mit beszél a testvérével az anyja, száját csücsörítette, szemét tágra meresztette, mozdulatlanul ült, ahogyan a jó kisfiúk szoktak ülni, mikor lefekvés előtt vetköztetik őket. A még nálánál is kisebb leányka, teljesen elrongyolódott ruhában, a spanyolfal mellett állt, és várta, míg rákerül a sor. A lépcsőre néző ajtó nyitva volt, hogy csökkentse valamennyire a belső szobákból tóduló dohányfüstöt, amely újra meg újra kínosan köhögötte a szegény tüdőbeteg asszonyt. Katyerina Ivanovna mintha még jobban lesoványodott volna ezen az utolsó héten, orcáin a két folt még jobban piroslott, mint azelőtt.

- Nem is hiszed, Polenyka, el se tudod képzelni - mesélt a szobában járkálva -, milyen vidáman, micsoda pompában éltünk mi apácskám házában, és ez a részeges ember hogy tönkretett engem is, titeket is! Apácskám ezredes volt, és hajszálon múlt, hogy kormányzó nem lett, már éppen csak az utolsó lépés hiányzott, úgyhogy mindenki azzal jött hozzá: „Mi már a kormányzónknak tekintjük, Ivan Mihajlics.” Amikor... amikor... - fulladozva köhögni kezdett - ó, átkozott élet! - tört ki belőle a keserűség, kiköhögte a váladékot, kezét a mellére szorította - amikor azon a... búcsúbálon... a nemesi marsall házában... Bezzemelnaja hercegnő is észrevett, ő volt az, aki később, mikor apádhoz feleségül mentem, kérdezte is mindjárt: „Nem ez a kedves leányka mutatta be a záróünnepen a selyemkendős táncot?” ...Ezt a fességet itt össze kell varrni, most mindjárt, fogd a tűt, és csináld meg úgy, ahogy mutattam, különben holnap... holnap... még tovább szakad! - kiabált fulladozva. - És ott volt még Scsegolszkoj herceg is, a kamarás, Pétervárról... velem táncolta a mazurkát, és azt mondta, hogy holnap eljön, és megkéri a kezemet, de én megköszöntem neki, és udvarias szavakban tudtára adtam, hogy szívem már a másé. Ez a más a te édesapád volt, Polja. Apácskám haragudott is rettenetesen... Meleg már a víz? Akkor add ide az ingecskét, hát a harisnya?... Lida - szólt oda a kisebbik lányának -, most az egyszer aludj ing nélkül... valahogy... és a harisnyádat is tedd ki melléje... Egyúttal azt is kimosom... De hol marad az a rongyos, az a részeges! Mióta viseli már az ingét, agyon van gyűrve, szaggatva, olyan, mint a mosogatórongy... Meglett volna minden egyszerre, nem kéne holnap éjjel is kínlódni! Úristen! Már megint ez a köhögés! Mi az? - kiáltott fel, és csak nézte a lépcsőházban tolongó népet, meg az idegeneket, akik becipeltek valamit a szobába. - Mit hoznak, Úristen!

- Hová tegyük? - kérdezte a rendőr, és szétnézett a szobában, mikor behozták az eszméletlen és véres Marmeladovot.

- A díványra! Ide, a díványra tegyük, a fejét erre - intézkedett Raszkolnyikov.

- Elgázolták az utcán! Részeg volt! - kiáltotta valaki a lépcsőházból.

Katyerina Ivanovna csak állt, elfehéredve, zihálva. A gyerekek megijedtek. Lidocska felsikoltott, és Polenykához szaladt, odabújt hozzá, egész testében remegve.

Raszkolnyikov elhelyezte a sebesültet, máris odalépett Katyerina Ivanovnához.

- Az istenért, nyugodjék meg, nem kell megijedni! - hadarta. - Átvágott a kocsiuúton, egy kocsi elgázolta, de ne aggódjék, magához fog térni. Én mondtam, hogy hozzák ide... voltam már itt maguknál... emlékezzék csak... Magához fog térni, és én fizetek mindent.

- Hát ide jutott! - jajdult fel kétségbeesetten Katyerina Ivanovna, és férjéhez rohant.

Raszkolnyikov rögtön látta, hogy nem az ájuldozó asszonyok közül való. Egy szempillantás, és párnát dugott a sebesült feje alá - erre senki se gondolt -, nekifogott vetkőztetni, megvizsgálta, tett-vett körülötte, nem vesztette el a fejét, magáról teljesen megfeledkezett, összeharapta remegő ajkát, elnyomta a melléből feltörő jajkiáltást.

Raszkolnyikov közben megkért valakit, hogy szaladjon el a doktorért. Kiderült, hogy a második szomszédban lakik egy.

- Elküldtem már orvosért - nyugtatta meg Katyerina Ivanovná. - Ne legyen rá gondja, én fizetem. Víz nincs? És adjon hamar valami kendőt, törülközőt vagy akármit. Még nem tudjuk, hol sebesült meg... megsebesült, de él, bizonyos, hogy él... Majd meglátjuk, mit mond a doktor!

Katyerina Ivanovna az ablakhoz szaladt. A sarokban egy horpadt székre volt készítve a víz a nagy cserép mosdótálba, a gyerekholmi meg a férfi alsóruha kimosásához. Ezt az éjszakai mosást legalább kétszer hetenként végezte, de néha többször is, mivel oda jutottak már, hogy nem volt váltó fehérneműjük, csak a rajtuk való, és nem nézhette a piszkot, inkább így törte magát éjszakánként, amikor a többi már aludt, túlfeszítette erejét, hogy reggelre megszárit-hassa a kötélén a kimosott ruhát, és tisztát adhasson rájuk, de mocskot nem tűrt a házában. Felkapta, hogy odavigye Raszkolnyikovnak a vízzel telt mosdótálat, és majdhogy el nem esett a teherrel. De Raszkolnyikov már talált egy törülközőt, megmártotta, és mosogatni kezdte Marmeladov vérrel borított arcát. Katyerina Ivanovna is ott állt mellette, kinnal kapdosta a levegőt, és tenyerét a mellére tapasztotta. Ő maga is ápolásra szorult volna. Raszkolnyikov már-már megbánta, hogy odavitette a sebesültet. A rendőr is tanácstalanul állt.

- Polja! - kiáltott a lányának Katyerina Ivanovna. - Szaladj el Szonyáért, de hamar. Ha nincs otthon, akkor is hagyd meg, hogy az apját elgázolták a lovak, amint hazaér, jöjjön ide. Siess, gyermekem! Nesze ez a kendő, terítsd a válladra.

- Calaggy, ahod bilsz! - kiáltotta a székről a fiúcska, de aztán rögtön némán, egyenesen ült tovább, szemét kimeresztve, két sarkát előrenyújtva, ujjait szétterpesztve.

Időközben úgy megtelt a szoba, hogy gombostűt is nehéz lett volna leejteni. A rendőrök kimentek, csak egy maradt ott, és a betóduló kíváncsiakat igyekezett visszaterelni a lépcsőházba. Viszont a beljebb eső szobákból Amália Lippewechsel lakói mind beszivárogtak lassanként, előbb csak az ajtóban szorongtak, de aztán kettesével, hármasával befurakodtak a szobába. Katyerina Ivanovna felháborodott.

- Meghalni se hagyják békeességben! - kiáltott rájuk. - Nekik ez látványosság! Cigarettnak! - Hevesen köhögött. - Még szép, hogy nem kalapban jönnek be. Ni, az ott kalapban van! Kifelé! Legalább a holttestet tisztelhetnék!

A köhögés elvette a szavát, de a leckéztetésnek megvolt a hatása. Meg nyilván féltek is tőle: a lakók egyenként visszahúzódtak, és megint az ajtóban szorongtak, lelkük mélyén azzal a sajátos elégedettséggel, amit minden ember, még a legközelebb álló is érez, ha felebarátját

váratlanul szerencsétlenség éri, nincs kivétel, nincs, aki ettől ment volna, ha mégoly őszinte is a részvéte, sajnálkozása.

Egyesek a kórházat emlegették az ajtó mögött, meg hogy nem való itt felesleges izgalmat okozni.

- Meghalni se való! - csattant fel Katyerina Ivanovna, és már ugrott az ajtóhoz, hogy sarkig tárja, és rájuk zúdítsa mennyköveit, de az ajtóban a háziasszonyba ütközött, aki éppen most tudta meg a hírt, és szaladt intézkedni. Rendkívül ostoba és rosszindulatú német nő volt.

- Ah, Istenkém! - és összecsapta a kezét. - Férje megint ivott, és lovak elgászolni! Kórhaszba vinni! Én vagyok háziasszony!

- Amália Ludvigovna! Legyen szíves meggondolni, hogy mit beszél - kezdte gőgösen Katyerina Ivanovna (a háziasszonyával mindig gőgösen beszélt, hogy „helyére utasítsa”, és erről az elégtételről most sem tudott lemondani). - Amália Lud...

- Mekmontam már, hogy ne merjen Amália Ludvigovna neveszni engemet, én Amal-Ivan!

- Maga nem Amal-Ivan, hanem Amália Ludvigovna, és mivel én nem tartozom aljas tányérnyalói közé, mint Lebezzjatnyikov úr, aki ott nevet az ajtó mögött - csakugyan röhögtek, kiabáltak a szomszéd szobában -, tehát mindig Amália Ludvigovnának fogom nevezni; ámbár igazán nem értem, mért nem szereti ezt a nevet. Tulajdon szemével látja, mi történt Szemjon Zaharovicsal: halálán van. Nagyon kérem, csukja be az ajtót, és ne eresszen ide senkit. Legalább meghalni engedjék békességben! Máskülönben bizonyos lehet, hogy viselkedéséről még holnap tudomást szerez maga a fő kormányzó úr. A herceg jól ismert engem lánykoromban, és igen jól emlékszik Szemjon Zaharovicsra is, többször is segített rajta. Mindenki tudja, hogy Szemjon Zaharovicsnak sok jó barátja és pártfogója volt, ő maga maradt el tőlük, nemes büszkeségből, szerencsétlen gyarlóságának tudatában. Most viszont segítségünkre sietett egy nagylelkű fiatalember - Raszkolnyikovra mutatott -, aki anyagi eszközökkel és összeköttetésekkel rendelkezik, Szemjon Zaharovics ismerte még mint kisfiút, bizonyos lehet tehát, Amália Ludvigovna, hogy...

Ezt mind rendkívül szapora szóval mondta, egyre jobban hadart, de a köhögés hirtelen véget vetett ékesszólásának. Ebben a pillanatban a haldokló feleszmélt, és nyögni kezdett. Katyerina Ivanovna odaszaladt hozzá. Akkor kinyitotta szemét, és idegenül, értetlenül nézte az ágya mellett álló Raszkolnyikovot. Nehezen, mélyen és ritkán lélegzett, szája szélén vér szivárgott, homlokán kiütött a verejték. Raszkolnyikovot nem ismerte meg, és nyugtalanul jártatta körül tekintetét. Katyerina Ivanovna szomorúan, de szigorúan nézte, szeméből folyt a könny.

- Űristen! Az egész melle be van zúzva! És mennyi vér, mennyi vér! - jajdult fel kétségbeesetten. - Le kell venni róla a ruhát! Fordulj kicsit oldalra, Szemjon Zaharovics, ha tudsz - szólt rá.

Marmeladov most ráismert.

- Papot! - hörögte.

Katyerina Ivanovna az ablakhoz ment, homlokát a fához szorította, és keserűen felkiáltott:

- Ó, hétszer átkozott élet!

- Papot! - ismételte pillanatnyi hallgatás után a beteg.

- Elmentek érte! - kiáltott rá Katyerina Ivanovna. Férje szófogadóan elhallgatott, megkereste félénk, bánatos szemével, és az asszony visszament hozzá, megállt az ágya fejénél. Ez valamennyire megnyugtatta, de csak kis időre. Alig egy-két pillanat múlva a kis Lidocskán

állapodott meg a szeme (az volt a kedvence), a lányka a sarokban állt, és reszketett, mint a lázbeteg, csodálkozó, tágra nyitott gyerekszemét apjára függesztette.

- Ó... ó... - Marmeladov izgatottan mutatott rá. Valamit mondani akart.

- Még mit akarsz? - kiáltott rá az asszony.

- Meztláb! Meztláb! - mormogta, és révedező tekintettel a kislány csupasz lábára nézett.

- Hallgass! - csattant fel ingerülten Katyerina Ivanovna. - Te tudod, mért van meztláb!

- A doktor! Hála az égnek! - szólalt meg örömmel Raszkolnyikov.

A doktor, egy pedáns kis öregúr, német ember - bejött, és bizalmatlanul körülnézett. Aztán a beteghez lépett, megfogta a pulzusát, gondosan végigtapogatta a fejét, Katyerina Ivanovna segítségével kigombolta a vértől lucskos inget, és kitakarta a mellét. Az egész mellkas összevissza volt zúzva, nyomorítva, jobboldalt több borda eltört, bal felől, éppen a szív felett csúnya, nagy sárga-fekete folt éktelenkedett, a kegyetlen patkótiprás nyoma. A doktor komoran nézte. A rendőr elmondta neki, hogy a szerencsétlen embert elkapta a kerék, és vagy harminclépésnyire vonszolta, forgatta a kövezeten.

- Csoda, hogy még feleszmélt - súgta Raszkolnyikov fülébe a doktor.

- Mit mond? - kérdezte az.

- Mindjárt vége.

- Semmi remény?

- Semmi a világon. Utolsó perceit éli... A fejseb is rendkívül súlyos... Nem mondom, érvágással próbálkozhatnánk éppen, de... az se használ. Öt, legfeljebb tíz perc múlva meghal, így is, úgy is.

- Inkább mégis vágjon eret rajta!

- Kérem... de mondom, tökéletesen hiábavaló.

Most újra lépések hallatszottak, a tömeg szétvált odakinn, és a pap jelent meg a küszöbön - fehér hajú öregember -, kezében a szentségekkel. Mögötte egy rendőr jött, aki már az utcáról kísérte. A doktor nyomban átengedte neki a helyét, és jelentős pillantást váltott vele. Raszkolnyikov megkérte a doktort, hogy maradjon még néhány percig, mire az vállat vont, és ott maradt.

Akik ott voltak, mind hátrahúzódtak. A gyónás igen hamar véget ért, a haldokló aligha tudta, miről van szó, beszélni se tudott, csak érthetetlen, szaggatott hangokat hallatott. Katyerina Ivanovna kézen fogta Lidocskát, leemelte a székről a kisfiút, és a sarokba ment velük, a kályha mellé, ott letérdelt, és gyerekeit is letérdepeltette maga mellett. A lányka csak reszketett, de a fiú csupasz térdecskéin állva, szép lassan felemelte a kezét, szabályosan keresztet vetett, és földig hajolt, homlokát a földhöz ütve, ami láthatólag különös öröm volt neki. Katyerina Ivanovna összeszorította a száját, és visszafojtotta könnyeit. Ő is imádkozott, de közbe-közbe megigazgatta a gyerek ingecskéjét, még be is takarta a kislány nagyon is csupasz vállát egy fejkendővel, amelyet a komódról vett le, anélkül hogy felállna vagy imáját félbeszakítaná. Ezalatt a belső szoba ajtaját megint kinyitották a kíváncsiskodók. A lépcsőházban is mind sűrűbb lett a tolongás, az összes emeletekről odatódultak a lakók, bár a szoba küszöbét nem merték átlépni. Egyetlen mécses világította meg az egész képet.

Most nagy sietve átfurakodott a lépcsőházi tömegben a kis Polenka, akit a nénjéért szalasztottak. Lihegve és a sietségtől kifulladásra lépett a szobába, letette a kendőt, megkereste szemé-

vel az anyját, és odament hozzá. „Jön már! Az utcán találtam meg!” Katyerina Ivanovna őt is letérdepeltette maga mellé. Ebben a pillanatban egy fiatal lány surrant át nesztelenül és félénken a sokaságon: váratlan megjelenése valóban különös volt itt, ebben a szobában a sok rongy, a koldusszegénység, halál és kétségbeesés közepette. Ő is rongyokba volt öltözve, eleganciája garasos utcai cifraság, amely - ennek a külön világnak ízlése és szokásai szerint - nagyon is nyíltan kimutatja szégyenletes célját. Megállt, még kinn a lépcsőházban, a küszöbnél, de nem lépett be, csak nézett, mint aki azt se tudja, hol van, nem látott, nem értett semmit, arra se gondolt, hogy személye cseppet sem oda illő: negyedkézből vásárolt, nagy virágos selyemruha van rajta, nevetséges, hosszú uszályal, és terebélyes krinolin, amely elfoglalja az egész ajtóközt; nem gondolt a világos topánkájára meg a napernyőre, ami éjszaka igazán felesleges, csak úgy a kezébe vette, mikor eljött hazulról - se a furcsa, kerek, égőpiros tollas szalmakalapjára. A fiúsan félrekapott kalap alól egy sovány, sápadt, riadt kis arc bukkant elő, félig nyitott száj, rémülten kimeresztett szempár. Szonya kis termetű, tizenhétéves, vézna, de elég csinos szőke lányka volt, világoskék szeme nem mindennapi. Meredten bámulta az ágyat meg a papot, ő is lihegett a sietségtől. De aztán mégis megütötte fülét a háta mögötti pusmogás meg egy-két elejtett szó. Lesütött szemmel belépett, és most már a szobában állt, de még mindig a küszöbnél.

A gyónásnak, áldozásnak vége volt. A pap odalépett az asszonyhoz, hogy mielőtt távozik, még egy-két szót mondjon neki búcsúképpen és vigasztalásul.

- És mit csinálók ezekkel? - vágott kurtán és ingerülten a szavába Katyerina Ivanovna, a kicsikre mutatva.

- Az Isten irgalmas, bízzék a Magasságbéli segítségében.

- Eh, hozzánk nem ér el az irgalma!

- Ez bűn, asszonyom - fedtte a pap, és fejét csóválta.

- Hát ez nem bűn? - kérdezte Katyerina Ivanovna hangosan, és a haldoklóra mutatott.

- Lehetséges, hogy akik akaratlan okozói voltak a bajnak, hajlandók megtéríteni legalább az elmaradt keresetet.

- Félreértett! - legyintett ingerülten Katyerina Ivanovna. - Mit térítsenek meg? Hiszen részeg volt, ő maga bűjt a lovak alá! És az ő keresete! Pénzt nem hozott, csak bajt. Ivott, mindenünket elitta! Meglopott bennünket, a holminkat a kocsmába hordta, elkocsmázta az ő életüket meg az enyémet. És hála a jó Istennek, hogy meghal! Kevesebb bajunk lesz!

- A halál órájában meg kellene bocsátania, asszonyom. Nem szabad így érezni, ez nagy bűn!

Katyerina Ivanovna a beteg körül tett-vett, inni adott neki, letörölte fejéről a vért, verejtéket, megigazgatta párnáját, és közben a pappal beszélt, de munkájától eddig nemigen ért rá feléje fordulni. Most ellenben valósággal nekiesett, rátámadt:

- Eh, bátyuska! Szavak, üres szavak! Megbocsátani! Nézze meg, ma is részegen jött volna haza, ha el nem gázolják. Ez az egy inge csupa mocsok, le is rongyolódott rajta. Ő ledőlt volna az ágyra, és horkol, én meg hajnalig vízben pancsolok, kimosom az ő szennyesét meg a gyerekekét, aztán megszáritom itt az ablaknál, és mihelyt virrad, leülök foltozni... igen, ez lett volna az éjjeli pihenőm. Hát nem kár csak egy szót is vesztegetni bocsánatra? Úgyis megbocsátottam!

Rettenetes, mélyről jövő köhögés vette el a szavát, zsebkendőjébe köhögött, majd odatartotta, mutatta a papnak, másik kezét sajtó mellére szorítva. A kendő csupa vér volt.

A pap lehajtotta a fejét, és nem szólt semmit.

Marmeladov a végét járta, szemét nem vette le Katyerina Ivanovnáról, aki most megint fölébe hajolt. Újra meg újra mondani akart valamit, de alighogy erőlködve mozdította nyelvét, és érthetetlenül dadogva elkezdte, az asszony kitalálta, hogy bocsánatot akar kérni tőle, és keményen rákiáltott:

- Hallgass! Nem kell... tudom, mit akarsz! - A beteg elhallgatott, de bolyongó tekintete az ajtóra esett, meglátta Szonyát. Addig nem vette észre: a sarokban állt, az árnyékban.

- Ki az? Ki az ott? - kérdezte hirtelen rekedt, elfúló hangon, nagyon izgatottan, és rémülten az ajtóra bámult, ahol a lánya állt. Még fel is próbált támaszkodni az ágyon.

- Feküdj! Feküdj! - parancsolt rá Katyerina Ivanovna.

De ő hirtelen erőfeszítéssel mégis feltámaszkodott, egy darabig hüledezve, meredten nézte a lányát, mintha nem ismerné meg; igaz is, ilyen öltözékben még sose látta. De aztán megismerte a megalázott és lesújtott, cifra és szégyenkező Szonyát, amint békésen várja sorát, hogy elbúcsúzzon a haldokló apjától. Leírhatatlan fájdalom tükröződött a beteg arcán.

- Szonya! Kislányom! Bocsáss meg! - hördült fel, és kezét akarta nyújtani neki, de hogy a támasztékot elvesztette, lefordult, lezuhant a díványról, arccal elterült a földön. Odaugrottak, felemelték és visszafektették, de már alig volt benne élet. Szonya halk sikoltással odaszaladt, átölelte, maga is féllájtalan - úgy halt meg az apa a lánya karjában.

- Elérte, amire vágyott - fakadt ki Katyerina Ivanovna, mikor látta, hogy az ura halott. - Most mit csináljak? Miből temetem el? És mit adok holnap enni ezeknek, ezeknek itt?

Raszkolnyikov odalépett hozzá.

- Katyerina Ivanovna - mondta -, megboldogult férje a múlt héten elbeszélte nekem mindent, megismertem az életét, körülményeit... Igazán mondom, önről rajongó tisztelettel beszélt. Mióta megtudtam, hogy szerencsétlen gyarlósága ellenére milyen odaadással ragaszkodik mindnyájukhoz, kivált önt, Katyerina Ivanovna, mennyire tiszteli és szereti, azóta jó barátok vagyunk. Engedje hát... hogy hozzájáruljak... elhunyt barátom iránti kötelességből... Tessék... azt hiszem, húsz rubel... ha felhasználhatja, én készséggel... egyszóval... és eljövök még okvetlenül... lehet, hogy már holnap eljövök! A viszontlátásra!

Kisietett a szobából, és igyekezett mentül előbb keresztülhatolni a tömegen, de a lépcsőn váratlanul beleütközött Nyikogyim Fomiciba, aki a baleset hírére hallva odasietett, hogy személyesen intézkedjék. A rendőrségi jelenet óta nem találkoztak, de a felügyelő azonnal ráismert.

- Ni csak! Ön az? - kérdezte.

- Meghalt - mondta Raszkolnyikov. - Doktor is volt, pap is volt, minden rendben van. Ne nagyon zaklassa szegény asszonyt, úgyis tüdőbeteg. Inkább bátorítsa, ha lehet... hiszen ön jó ember, tudom - tette hozzá gúnyosan mosolyogva, és egyenest a szemébe nézett.

- Ni csak, hogy összevέrezte magát - jegyezte meg Nyikogyim Fomic, mikor a lámpa fényénél meglátta Raszkolnyikov mellényén a friss vérfoltokat.

- Igen, véres lettem... csupa vér vagyok! - mondta ő különös hangsúllyal, aztán rámosolygott, megbiccentette a fejét, és lement a lépcsőn.

Lassan ment, nem sietett. Egész testében remegett, de észre se vette, egy új és mérhetetlenül nagy érzés töltötte el, mást nem érzett, csak azt, hogy beborítja a teljes, a mindenható élet. Valami hasonlót érezhet a halálraítélt, akinek váratlanul, hirtelen megkegyelmeznek. A lépcső

derekán utolérte a betegől jövő pap, azt szótlanul előrebocsátotta, közben néma meghajlással üdvözölték egymást. Már a lépcső alján járt, amikor siető lépéseket hallott a háta mögött, valaki utánaszaladt. Polenka volt az, kiáltozott is neki: „Várjon, legyen szíves! Várjon!”

Hátrafordult. A kislány leszaladt még néhány lépcsőn, és szorosan előtte állt meg, egy fokkal feljebb. Bágyadt lámpafény hatolt oda az udvarról. Raszkolnyikov jól látta a sovány, de kedves arcocskát, ahogy rámosolyog, és vidáman, gyermekesen nézi. Üzenettel küldték utána, és ez nyilván nagyon tetszett neki.

- Mondja meg, kérem, hogy hívják... és még azt is, hogy hol lakik - kérdezte hadarva, kifulladásán.

Raszkolnyikov a gyermek két vállára tette a kezét, és szinte boldogan szemlélte. Maga se tudta, mért olyan öröm neki ezt a lánykát nézni.

- Ki küldött utánam?

- Szonya testvérekém küldött - felelte Polenka, és még vidámabban mosolygott.

- Tudtam úgyis, hogy Szonya testvérekém küldött.

- És mamácskám is küldött. Mert mikor Szonya testvérekém azt mondta, hogy szaladjak maga után, mamácskám is odajött, és ő is mondta: „Szaladj, Polenka, de máris!”

- Szereted Szonya testvérekédet?

- Őt szeretem a legjobban a világon! - felelte meggyőződéssel a gyermek, és mosolya hirtelen eltűnt.

- Engem is szeretni fogsz?

Felelet helyett csak a közeledő arcocskát látta, az ártatlan csókra nyújtott, puha gyerekszáját, két kis gyufaszálkar a nyakára fonódott, szorosan, még szorosabban, a fej vállára hajlott, és a kislány felsírt, arcát mind erősebben szorítva az arcához.

- Fáj a szívem apácskáért! - mondta egy kicsit később, felemelte könnyes arcát, és tenyerével törölgette. - Annyi sok szerencsétlenség ér bennünket - tette hozzá váratlanul, furcsán-komoly arcot öltve, mint minden gyerek, amikor „nagyosan” akar beszélni.

- És apácskád is szeretett benneteket?

- Lidocskát szerette a legjobban - felelte igen komolyan a gyerek, és egészen úgy, mint a nagyok. Most már nem mosolygott. - Azért szerette, mert ő a legkisebb, meg azért is, mert beteg, és mindig hozott neki valami ajándékot, bennünket meg olvasni tanított, engem nyelvtanra is tanított és vallástanra - tette hozzá büszkén. Mamácskám sohase szólt semmit, de azért tudtuk, hogy örül ennek, és apácskám is tudta. Mamácskám pedig azt mondta, hogy franciául tanít majd, mert itt az ideje, hogy műveltséget szerezzek.

- Hát imádkozni tudtok-e?

- Ó, hát persze hogy tudunk! Már régen! Én most már nagy vagyok, hát magam imádkozom, de Kolja és Lidocska még mamácskával mondják hangosan. Előbb az Üdvözlégyet mondjuk el, aztán még egy másikat: „Istenem, bocsánatodat és áldásodat kérjük Szonya testvérekünknek”, és azt, hogy „Istenem, bocsánatodat és áldásodat kérjük második apácskánknak”, mert a régi apácskánk meghalt, és ez a második, de érte is imádkozunk.

- Polenka, engem Rogyionnak hívnak, imádkozz néha értem is, csak annyit, hogy „Rogyionnak, a te szolgádnak”.

- Ezentúl, amíg csak élek, mindig imádkozni fogok magáért! - mondta szenvedélyesen a kislány, és újra rámosolygott, újra megölelte.

A diák megmondta neki a nevét, címét, és megígérte, hogy holnap okvetlenül eljön. A gyermek boldog elragadtatással ment el tőle. Tizenegyre járt az idő, amikor az utcára kilépett, és öt perccel később már a hídon állt, pontosan azon a helyen, ahonnan az asszony levetette magát.

- Elég! - jelentette ki határozottan, ünnepélyesen. - Elég a lázálmkból, képzelt rémségekből, kísértetekből!... Még élek! Vagy talán az imént nem éltem? Nem igaz, hogy meghalt az életem az öreg anyókéval! Jöjjön el neki a mennyek országa, de... elég volt, anyókám, ideje, hogy nyugodni térj! Itt most már az értelem és világosság országa fényeskedik... az akarat és erő országa... most majd elválik! Meglátjuk, ki marad felül! - tette hozzá kihívóan, mintha sötét hatalmat szólítana harcra. - És én már-már beletörődtem, hogy egy arasznyi helyen éljek holtomig!...

...Most még gyenge vagyok, de... úgy érzem, a betegség elmúlt. És tudtam is, hogy elmúlik, mikor ma eljöttem hazulról, tudtam. No lám: a Pocsinkov ház itt van két lépésre. Most már okvetlenül felmegyek Razumihinhez, ha nem két lépésre volna, akkor is felmennék... csak nyerje meg a fogadást! Legyen meg az öröme, nem baj... Erő, igen, erő kell: anélkül semmire sem megyünk, és erőt csak erővel szerezhethünk, ez az, amit ők nem tudnak - állapította meg büszkén, magabízón, és lábát alig emelgetve, lebotorkált a hídról. Büszkesége, önbizalma nőttön-nőtt, egy perccel később egészen más ember volt, mint az imént. De hát mi történt vele tulajdonképpen, mi változtatta meg ennyire? Maga se tudta, olyanformán volt, mint a szalmaszálba kapaszkodó: most egyszerre elhitte megint, hogy hiszen még élhet, megvan még az élete, „nem halt meg az öreg anyókéval”. Talán nagyon is elhamarkodott volt a következtetés, de ezzel most nem gondolt.

„És megkértem a kislányt, hogy könyörögjön szegény Rogyionért - villant az eszébe -, igen... ez jó lesz... mindenesetre!” - gondolta, de ugyanakkor ki is nevette ezt a gyerekes ötletét. Pompás hangulatban volt.

Razumihint könnyen megtalálta. A Pocsinkov házban már ismerték az új lakót, a házmester mindjárt eligazította. Még csak a lépcső felénél járt, de már hallotta a lármát, hangos beszédet, a nagy társaság zaját. Az ajtó tárva-nyitva állt, kiabálást, heves szóváltást hallott. Elég tágas volt a szoba, és vagy tizenöten gyűltek össze. Raszkolnyikov megállt az előszobában. A válaszfal mögött a háziasszony két cselédlánya sürgölődött két nagy szamovár körül, üvegek voltak ott meg tányérok, és piroggal, hideg ételekkel rakott tálak, mindent a háziasszony konyhájából hoztak át. Az egyik cselédlányt beküldte a barátjáért. Razumihin boldog arccal szaladt ki hozzá, első pillantásra is látszott, hogy szokatlanul sokat ivott, és bár úgyszólván sohasem volt részeg, ezúttal fejébe szállt a szesz.

- Ide hallgass - kezdte gyorsan Raszkolnyikov -, csak azt akarom mondani, hogy megnyerted a fogadást, csakugyan sohasem tudhatja az ember, mi éri. Nem megyek be, olyan gyenge vagyok, hogy mindjárt elvágódom. Tehát szervusz és a viszontlátásra! Holnap gyere fel majd.

- Tudod, mit? Hazakísérlek. Ha már magad is mondod, hogy gyengén állsz a lábadon...

- És a vendégeid? Ki az a göndör hajú, aki most kinézett?

- Az? Tudja a manó! A bácsikám ismerőse lesz, de talán csak úgy hívatlanul jött... Itthagynom őket a bácsikámmal, csoda aranyos ember, kár, hogy most nem ismerkedel meg vele. Különb... menjenek a pokolba, ahányan vannak... Kellek is én most ezeknek... Nekem meg kell a friss levegő. Mert látod, pajtás, éppen jókor jöttél, még két perc, és összeverekszünk, bizony

isten! Ilyen örülséget hazudni! Nem is hiszed, mit képes összehazudni egy ember. Vagyis, mért ne hinnéd? Mi magunk talán nem eleget hazudunk? És csak hazudjanak, majd abbahagyják... Várj egy pillanatig, kihívom Zoszimovot.

Zoszimov úgyszólván nekiesett a jövevénynek, sajátságos, mohó kíváncsiság látszott rajta. Arca egykettőre felderült.

- Sürgősen lefeküdni és aludni - jelentette ki, miután megvizsgálta, amennyire ott lehetett. - És éjszakára jó volna bevenni egy porocskát. Beveszi? Már elő is készítettem... Beveszi?

- Akár kettőt - felelte Raszkolnyikov, és ott mindjárt bevette a port.

- Okosan teszed, ha hazakíséred - mondta a doktor Razumihinnek. - Hogy mit hoz a holnap, meglátjuk, de ma igazán nagyon jól van, meglepő a változás az előbbihez képest. Hiába, holtig tanul az ember...

- Tudod, mit sugott a fülembe Zoszimov az előbb, amikor eljöttünk? - bökte ki Razumihin, alighogy az utcára értek. - Mindent őszintén elmondok neked, mert szamarak. Szóval meghagyta, hogy csevegjek veled útközben, és téged is beszéltesselek, aztán majd mindent mondjak el neki, mert az az ideája, hogy... örült vagy, legalábbis közel jársz az örülséghez. Képzeld csak! Először is: háromszor olyan okos vagy, mint ő, másodszor, ha nem hibbantál meg, hát úgyis füttyülsz az ő bolondgombáira, harmadszor pedig, ez a hústömeg, aki szakmája szerint sebész, belehabarodott a lelki betegségekbe, és hogy ezt a mai beszélgetésedet Zamjotovval megtudta, most kizárólag így ítél meg.

- Zamjotov mindent elmondott neked?

- Úgy van. És igen jól tette. Most legalább tisztán látom azt is, ami eddig rejtélyes volt, és Zamjotov is tisztán látja... Röviden... arról van szó... Rogya... Egy cseppecskét berúgtam... de sebaj... arról van szó, hogy az a bizonyos gyanú... érted... valóban a fejükben motoszkált... érted már? Jobban mondva, egyikük se merte kimondani, mert hiszen éktelen ostobaság, és különben most, hogy ezt a mázólót lefogták, szétpukkadtt, semmivé lett az egész egyszer s mindenkorra. De hát mért olyan szamarak? Zamjotovot akkor is eldöngettem egy kicsikét, ezt csak bizalmasan mondom, barátom, nagyon kérlek, el ne áruld egy mukkal se, hogy tudod, észrevettem már, hogy érzékeny ember, Luizánál történt valami... de ma, ma végre minden kiviláglott. A főbűnös ez az Ilja Petrovics! Kihasználta az ájulásodat akkor ott a rendőrségen, igaz, hogy később ő maga is szégyellte, azt is tudom...

Raszkolnyikov mohón figyelt, Razumihinnek pedig nagyon megoldotta nyelvét a szesz.

- Azért ájultam el, mert a festéknek olyan fojtó szaga volt.

- Még magyarázkodik! És nemcsak a festék! Hiszen a gyulladás már egy teljes hónapja bujkált benned, Zoszimov bizonyíthatja. Látnád most azt a tacska Zamjotovot, hogy le van törve! El se képzeled! „A kisujjával se érek fel” - azt mondja. Már tudniillik a te kisujjaddal. Olykor feltámadnak benne a nemesebb érzések. No és az a lecke, barátom, az a lecke ott a Kristályban! Ragyogó volt. Hisz előbb megijesztetted, úgyhogy majdnem görcsökbe esett, már-már kényszerítetted, hogy újra elhiggye a képtelen ostobaságot, és akkor hirtelen, nyelvet öltesz rá! „Na, ugye, megfogtalak?” Ragyogó! Most aztán össze van törve, porba van sújtva. Nagy mester vagy, fiam, becsületesemre. Úgy kell nekik! Hej, csak ott lettem volna akkor! Most nagyon várt, rettenetesen várt. És Porfirij is szeretne megismerni...

- Ó, hát az is... No és mért vagyok örült nekik?

- Nem éppen örült... Sokat járatom a számat alighanem... De látod, szeget ütött a fejébe, hogy csak az az egy kérdés érdekel... Most már persze világos, hogy miért, most már tudja az összes

körülményeket, hogy ezzel úgy felizgattak akkor, és összeszövődött a betegséggeddel... Lehet, barátom, hogy egy cseppet részeg vagyok, ördög tudja... szóval, van valami rögeszméje... mondom: belehabarodott a lelki betegségekbe. Ne törődj vele.

Fél percig mindketten hallgattak.

- Ide hallgass - szólalt meg aztán Raszkolnyikov. - Őszintén akarok beszélni veled: halottnál voltam most, egy hivatalnok halt meg... minden pénzemet odaadtam nekik... és még valami történt velem, megcsókolt egy kis teremtes, olyan, hogy ha embert öltem volna, akkor is... szóval... és láttam ott még egy másik teremtest lángpiros tollal a kalapjában... eh, összevissza beszélek, támogass, kérlek, itt a lépcső...

- Mi lelt? Mi lelt? - nyugtalankodott Razumihin.

- Kicsit szédülök, de nem az a baj, hanem hogy olyan nehéz a szívem! Az az asszony volt úgy, aki... Oda nézz, mi ez? Látod? Ide nézz!

- Mit nézzek?

- Hát nem látod? Világosság van nálam, nem látod? A résen...

Az utolsó lépcsőnél álltak, a háziasszony konyhája előtt, és csakugyan jól látszott onnan, hogy Rogya szobája világos.

- Furcsa! Talán Nasztaszja - vélte Razumihin.

- Ilyenkor sohase megy be, és különben is régen alszik... eh... nekem ugyan mindegy! Isten áldjon!

- Mit akarsz? Hisz felkísérlek, együtt megyünk!

- Tudom, hogy feljössz, de itt akartam kezet szorítani veled és elbúcsúzni. No, add a kezed, isten áldjon!

- Mi lelt, Rogya?

- Semmi, gyerünk. Te leszel a tanúm...

Felkapaszkodtak a lépcsőn, és Razumihinen átfutott a gondolat, hogy hátha a doktornak mégis igaza van. „Ejnye! Megzavartam a fecsegésemmel!” - dorgálta magát. Az ajtóhoz érve, hangokat hallottak a szobából.

- De hát mi van itt? - fakadt ki Razumihin.

Raszkolnyikov kinyitotta az ajtót, sarkig tárta, és megállt a küszöbön, mintha földbe gyökerezett volna a lába.

Az anyja meg a húga ültek a szobájában a díványon, másfél órája várták. Hogy miért éppen őrájuk nem számított, miért éppen őrájuk nem gondolt, holott többször is értesítették, sőt ma is hallotta, hogy útban vannak, jönnek, hamarosan megérkeznek? Másfél órája faggatták Nasztaszját, sokszor egymásba szavába vágva. Az meg előttük állt, és kifecsegett már minden titkot. Anya és leánya majd elájultak ijedtükben, mikor meghallották, hogy „ma megszökött”, betegen, sőt, mint Nasztaszja előadásából kitűnt, alighanem beszámíthatatlan állapotban. „Úristen, mi lesz vele!” Mind a ketten sírtak, keserves kínokat szenvedtek a várakozásnak ebben a másfél órájában.

Boldog, elragadtatott kiáltással fogadták, mikor belépett. Anyja és testvére odaszaladtak hozzá, de ő csak állt mereven, mint a halott. Hirtelen rádöbbsent mindenre, mintha villámütés

érte volna. Karja se mozdult ölelésre; nem bírt megmozdulni. Anyja is, húga is ölelték, csókolták, sírva, nevetve... Ő előrelépett, megtántorodott, és ájultan zuhant a földre.

Izgalom, rémült felkiáltás, jajszó... Razumihin eddig az ajtóban állt, de most csak úgy repült a szobába, erős karjába kapta a beteget, egy szempillantás alatt a díványon feküdt.

- Nincs semmi baj! - kiáltotta a két nőnek. - Elájult, semmiség. Éppen most mondta a doktor, hogy sokkal, de sokkal jobban van, teljesen egészséges már! Vízet! No, ugye, máris magához tér, ni, máris feleszmélt!

Karon ragadta Dunyecskát, úgyhogy majd kicsavarta a karját, és odahúzta, mutatta neki, hogy „máris feleszmélt.” A két nő úgy nézett rá, mint a gondviselésre, megindultan, hálásan, hiszen tudták már Nasztaszjától, mit jelentett az ő Rogyájuknak betegsége egész idején ez a „talpraesett fiatalember”, ahogyan később, még aznap este, maga Pulherija Alekszandrovna nevezte, a lányával folytatott bizalmas beszélgetés során.

HARMADIK RÉSZ

Raszkolnyikov feltámaszkodott, felült a díványon. Erőtlenül intett Razumihinnek, hogy szüntesse be a vigasztalás zavaros és heves áradatát, amelyet anyjára és hűgára zúdított, aztán megfogta a kezüket, és percekig némán nézte, hol egyiket, hol másikat. Anyja megijedt a tekintetétől. Szenvedés égett abban, de valami egyéb is volt benne - merevség, szinte örület. Pulherija Alekszandrovna elsírta magát.

Avdotya Romanovna sápadt volt, keze reszketett a bátyja kezében.

- Menjetez haza... vele - mondta Rogya akadozva, és barátjára mutatott. - Majd holnap... holnap mindent... Már régebben érkeztetek?

- Ma este - felelte az anyja. - Szörnyen késett a vonat. De, Rogyám, én semmi kincsért el nem megyek innen. Itt maradok éjszakára melletted.

- Ne kínozzatok - mondta a diák ingerült kézmozdulattal.

- Én maradok itt nála - jelentette ki Razumihin. - Egy perczig se hagyom magára. Ördög vigye a vendégeimet, másszanak a falra. A bácsikám majd elnököl nekik.

- Ó, hogy köszönjem, hogy háláljam meg - kezdte Pulherija Alekszandrovna a kezét szorongatva, de Rogya megint a szavába vágott.

- Nem bírom ezt, nem bírom tovább - hajtogatta izgatottan -, ne gyötörjetez! Elég! Menjetez már... nem bírom!

- Gyerünk, anyácskám, legalább a szobából menjünk ki egy percre - suttogta ijedten Dunya. - Agyonkínozzuk, hát nem látja?

- De hát rá se nézhessek három hosszú év után? - És Pulherija Alekszandrovna megint sírva fakadt.

- Várjatez! - szólt rájuk Rogya. - Mindig belebeszélte, pedig úgyis zavaros a fejem... Luzsint láttátok már?

- Nem, fiam, de már tudja, hogy megérkezte. És hallottuk, hogy olyan kedves volt, és ma meglátogatez - fűzte hozzá kicsit félénken.

- Olyan kedves volt... igen... Tudod, mit mondtam Luzsin úrnak, Dunya? Hogy lelököm a lépcsőn, menjen a pokolba.

- No de, Rogya... talán csak nem... nem akarod azt mondani... - kezdte rémülten Pulherija Alekszandrovna, de lányára pillantott és elnémult.

Avdotya Romanovna merőn nézte a bátyját, és várt egy másodperczig. Már tudtak a szóváltásról. Nasztaszja elmondta, amit megértett belőle, és azóta kínos aggodalomban várták a magyarázatot.

- Dunya - folytatta Raszkolnyikov, bár nehezére esett a beszéd -, én ezt a házasságot nem akarom. Tehát holnap, mihelyt találkoztez, ki kell adnod az útját, úgylígy híre se maradjon.

- Istenkém! - fohászkozott az anyjuk.

- Gondold meg, mit beszélsz, Rogya - csattant fel Avdotya Romanovna, de nyomban erőt vett magán. - Látom, olyan állapotban vagy most... nagyon fáradt lehetsz - tette hozzá szelídebben.

- Azt hiszed, félrebeszélék? Nem igaz! Az én kedvemért akarsz hozzámenni! Nem fogadom el az áldozatot! Tehát holnapra írd meg neki, hogy szakítasz vele, reggel ideadod nekem a levelet, hogy elolvassam, és megvan!

- Azt nem tehetem - mondta sértődötten a lány. - És mi jogon...

- Dunyecska, te is olyan indulatos vagy! Hagyd abba, majd holnap... - Pulherija Alekszandrovna gyorsan odalépett a lányához, és ijedten csitította. - Jaj, igazán jobb, ha elmegyünk.

- Nincs eszén! - kiáltotta az ittas Razumihin. - Hogy is merne különben... Holnapra elpárolog a bolondériája... Kidobta ma, annyi szent. És az, persze, megharagudott... Előbb szónokolt itt, kitálalta a tudományát, aztán elsompolygott.

- Szóval... igaz! - siránkozott Pulherija Alekszandrovna.

- Tehát a holnapi viszontlátásra - mondta részvétellel a lány. - Gyerünk, anyácskám. Isten áldjon, Rogya!

- Ide hallgass, Dunya - Raszkolnyikov összeszedte maradék erejét -, tudom, mit beszélek. Ez a házasság alávaló dolog. Én talán aljas vagyok, de te ne légy az. Elég, ha csak az egyikünk az. És ha én aljas vagyok is, egy aljas lány nem lehet a testvérem. Vagy én, vagy Luzsin. Menjetek...

- Megörültél! Te zsarnok! - rivallt rá Razumihin, de ő már nem felelt, talán nem is volt hozzá ereje. Hátradőlt a díványon, végképp kimerülten, és a falnak fordult. Avdotya Romanovna kíváncsian nézett Razumihinre, fekete szeme megvillant. A fiú összeresztette erre a pillantásra. Pulherija Alekszandrovna döbbsen állt még mindig.

- Én nem megyek el, semmi áron - sűgta szinte kétségbeesetten Razumihinnek -, meghúzódok itt valahol... Kísérje haza Dunyát.

- Akkor mindent elront - sűgta az vissza indulatosan. - Gyerünk ki legalább a lépcsőházba! Világíts, Nasztaszja... Esküszöm - folytatta félhangosan, már kinn a lépcsőn -, esküszöm, alig pár órával ezelőtt majdnem megvert engem meg a doktort. Még a doktort is, értik? És az is engedett, nehogy ingerelje. Elment, én pedig ideleln őrkdtem, de ő felöltözködött és meglépett. Most is megszökik, ha tovább ingerlik. Most, éjnek idején! Még kárt is tehet magában!

- Úristen! Mit beszél?

- Aztán meg Avdotya Romanovna nem maradhat egyedül azon a kvártélyon. Gondolja meg, micsoda hely! Az a csirkefogó Pjotr Petrovics nem tudott jobb szállást szerezni? Eh, berűgtam egy kicsit, azért pocskondiázom, ne törődjenek velem.

- Bemegyek a háziasszonyhoz - makacskodott Pulherija Alekszandrovna -, megkérem, hogy adjon valami kis zugot éjszakára kettőnknek Dunyával, hiszen csak nem hagyom itt, ilyen állapotban! Lehetetlenség!

A lépcsőházban álltak, éppen a fordulónál, a háziasszony ajtaja előtt; Nasztaszja egy lépcsőfokkal lentebbről világított nekik a gyertyával. Razumihin szokatlanul felajzott állapotban volt. Félórával azelőtt, mikor barátját hazakísérte, sokat fecsegett ugyan, és ezt tudta is, de azért teljesen éber és majdnem friss volt, noha rengeteget ivott az est folyamán. Most azonban valóságos rajongás szállta meg, és mintha a szesz is csak most tódult volna hirtelen, kétszeres erővel a fejébe. A két hölgy között állt, kezüket fogva, és igyekezett meggyőzni őket; megdöbbsentő nyíltsággal érvelt, és - talán hogy érveit ezzel is nyomósabbá tegye - jóformán minden szónál úgy szorongatta a kezüket, mint egy harapófogó. Avdotya Romanovnát pedig

restelkedés nélkül majd elnyelte a szemével. Kínjukban meg-megpróbálták kiszabadítani kezüket a hatalmas, csontos mancsokból, de Razumihin ezt nem vette észre, sőt, csak annál hevesebben rángatta őket. Ha azt kívánják tőle ebben a pillanatban, hogy ugorjon fejest a lépcsőkoriáton át, habozás nélkül megteszi. Pulherija Alekszandrovna remegve aggódott Rogyáért, és noha érezte, hogy ez a fiatalember nagyon is furcsa, és túlságosan szorítja a kezét, mégis a gondviselést látta benne, és igyekezett nem venni észre apró különbségeit. Viszont Dunya, aki éppen úgy nyugtalankodott a bátyja miatt, és nem is volt félős természetű, megdöbbenéssel, szinte ijedten figyelte a vad tüzet Rogya barátjának szemében, és kicsibe múlt, hogy el nem szaladt, és anyját is magával nem vitte. Nem is tudta volna legyőzni a kísértést, ha az, amit Nasztaszja elmondott ennek a különös embernek eddigi viselkedéséről, mérhetetlen bizalmat nem kelt benne. No meg látta is, hogy most már aligha szabadulhatnak tőle. És tíz perc elteltével már sokkal nyugodtabban nézte, mert Razumihin, szokásához híven, egykettőre kitárta a lelkét - ezen a szokásán jelenlegi állapota sem változtatott -, és így hamar megtudták, milyen emberrel van dolguk.

- A háziasszonyhoz nem mehetnek, ez képtelenség! - kiabálta Razumihin. - Ha százszor az édesanyja is, örületesen felizgatná ezzel, akkor pedig - ördög tudja, mi lesz! Ide hallgassanak, megmondom, hogy csináljuk: most ott van mellette Nasztaszja, én hazakísérem magukat, mert egyedül nem mehetnek, Pétervár ilyen tekintetben... eh, de ezt most hagyjuk... onnan visszaszaladok ide, és negyedóra múlva, becsületszavamra, hírt viszek, jelentem, milyen állapotban van, alszik-e vagy nem, és a többi. Aztán hazaugrom, vendégeim vannak, mind részegek, és elhozom Zoszimovot, az az orvosa, aki kezeli... ott ül nálam ő is, de nem részeg, Zoszimov sose részeg... elcipelem Rogyához, és aztán oda, önökhöz. Szóval, egy órán belül kétszer kapnak hírt, és pedig a doktortól is, ami többet ér, mintha csak tőlem hallanák! És ha baj volna, esküszöm, idehozom önöket. Viszont, ha nincs baj, szépen lefeküsznek. Én itt alszom a lépcsőházban, ő nem is fogja tudni. A doktornak meg a háziasszonynál csinállok helyet, hogy kéznél legyen. Nos? Mi ér többet most neki, maguk vagy a doktor? Ugye, hogy a doktor! Persze hogy az ér többet. Hát csak menjenek haza. Itt a háziasszonynál nem maradhatunk, arról szó sincs. Nekem lehet, de magukat... be se eresztené... mert bolondos, féltékeny... Féltékeny volna miattam Avdotya Romanovnára, ha éppen tudni akarják. És önre is, asszonyom... De Avdotya Romanovnára okvetlenül. Teljesen kiszámíthatatlan. Különben... én is bolond vagyok... Eh, egye fene... Gyerünk! Nos, elhiszik, hogy igazam van? Elhiszik, vagy nem?

- Gyerünk, anyácskám - mondta Dunya. - Ne féljen, megtartja, amit ígér. Egyszer már életre keltette Rogyát, és ha igazán rábírja az orvost, hogy itt háljon, hát jobbat nem kívánhatunk.

- Ó... kegyed... megért engem... mert... mert angyal! - kiáltotta elragadtatva Razumihin. - Gyerünk! Nasztaszja, szaladj fel, egykettő, és ülj mellette a gyertyával. Negyedóra múlva itt vagyok.

Pulherija Alekszandrovna nem volt ugyan teljesen meggyőzve, de nem ellenkezett tovább, túrta, hogy Razumihin karon fogja, és magával vonszolja a lépcsőn. Csakhogy most már miatta is nyugtalankodott: „Talpraesett, derék fiatalember, igaz, de vajon meg tudja-e tartani az ígéretét? Ilyen állapotban...”

- Tudom, most arra gondol, hogy kapatos vagyok - szakította félbe töprengését Razumihin, gondolatát kitalálva. Akkorákat lépett a járdán, hogy a két nő alig bírta követni. De ő nem vette észre. - Eh, nevetséges... vagyis részeg vagyok, mint a csap, az igaz, de nem erről van szó. Nem a pálinkától vagyok én részeg. Hogy magukat megláttam, az szállt a fejembe. De füttyüljenek rám... Ne törődjenek velem. Nem vagyok én magukhoz méltó... teljességgel méltatlan vagyok! Mihelyt hazakísértem magukat, azon nyomban, itt a csatornánál két veder

vizet zúdítok a fejemre, és megvan... Ó, ha tudnák, mennyire szeretem magukat! Ne nevesse- nek ki, és ne haragudjanak rám... Mindenkire haragudhatnak, csak énram ne... A Rogya barátja vagyok, tehát a kegyedék barátja is. Így legyen! Megéreztem én ezt előre... a múlt évben volt egy pillanatom... Különb, dehogyis éreztem meg! Az égből szálltak alá! Meglehet, hogy egész éjjel nem tudom majd lehunyni a szememet... Ez a Zoszimov attól félti, hogy megzavarodik... azért nem szabad ingerelni...

- Mit beszél? - kiáltott fel Pulherija Alekszandrovna.

- A doktor maga mondta? - kérdezte ijedten a lány.

- Mondta, de nem igaz, szó sincs róla. És olyan orvosságot is adott neki, láttam, valami port... De hát itt találtuk magukat a szobájában... bizony jobb lett volna, ha holnap érkeznek! Okosan tettük, hogy eljöttünk. És egy óra múlva Zoszimov beszámol mindenről. Az aztán nem részeg. Hogy most így berúgtam? Csak mert belevittek a vitába az átkozottak. Pedig megfogadtam, hogy nem vitatkozom többet... Micsoda badarságokat fecsegnek! Majdnem hajba kaptunk. Otthagytam nekik a bácsikámat elnöknek... akár hiszik, akár nem, teljes személytelenséget követelnek, ez az ő gusztusuk. Csak ne legyen senki ő maga, minél kevésbé lehessen ráismer- ni. Nekik ez a haladás teteje. És ha még a saját fejük szerint hazudnának, de hiszen...

- Nézze... - próbálta óvatosan félbeszakítani Pulherija Alekszandrovna, de ezzel csak szította a tüzet. Razumihin még harsányabb hangon folytatta:

- Mit gondol, azért haragszom rájuk, mert hazudnak? Badarság. A hazugságot szeretem. A hazugság az ember egyetlen kiváltsága a többi élőlény felett. A hazugság vezet el az igazsághoz! Hazudok, tehát ember vagyok. Egyetlen igazságot se fedeztek fel úgy, hogy előbb tizennégyszer vagy száztizennégyszer ne hazudtak volna. És ez tiszteletre méltó, alapján véve. De mi még hazudni se tudunk a magunk eszével! Hazudj a magad módján, és megcsó- kollak érte. A magam módján hazudni majdnem többet ér, mint más nyomán igazat mondani. Az első esetben ember vagy, a másodikban csak szajkó. Az igazság nem szökik el, de az életet agyon lehet ütni. Elég példa van rá. Mik vagyunk most mind, kivétel nélkül, tudomány, fejlő- dés, gondolkodás, felfedezés, eszmék, vágyak, szabadelvűség, judícium, tapasztalat dolgában és minden egyéb tekintetben? Kis gimnazisták, első osztályosok. Szeretünk a más esze után járni, a más gondolatán kérődzni. Jól mondom? Így van? - kiabált ott az utcán, és közben rázta és szorongatta a két hölgy kezét. - Ugye, hogy így van?

- Istenem... nem is tudom... - rebegette szegény Pulherija Alekszandrovna.

- Így van, így... noha nem mindenben értünk egyet - mondta komolyan Dunya, és feljajdult, a fiú annyira megszorította a karját.

- Így van? Azt mondja, hogy így van? Akkor kegyed... kegyed - kiáltotta lelkesen - minden jószág, tisztaság, értelem és tökéletesség kútforrása! Adja a kezét, ön is, asszonyom, hadd csókolom meg a kezüket itt rögtön, térden!

Letérdelt, ott az utca közepén, amely most szerencsére néptelen volt.

- Ne... ne... az istenért! Mit csinál? - kiáltott rá Pulherija Alekszandrovna most már módfelett izgatottan.

- Álljon fel! Álljon fel - kérte félig nevetve, félig zavartan Dunya.

- Nem én, amíg a kezüket nem adják! Így, most már jó. Felálltam, mehetünk. Szerencsétlen tökfilkó vagyok, méltatlan magukhoz, és részeg, és elsüllyedek szégyenletemben... és nem érdelem, hogy szeressem magukat, de térdet hajtani két ilyen hölgy előtt mindenkinek kötelessége, hacsak nem baromi állat. És én térdet hajtottam... No, itt a szállásuk, Rogyának

már csak ezért is igaza volt, hogy kidobta Pjotr Petrovicsot! Hogy merete magukat ilyen helyre hozni? Botrány! Tudják, kik szállnak meg itt? És kegyed a menyasszony! Menyasszonya, igaz? Na hát akkor kimondom: a vőlegénye aljas fráter!

- Hallja, Razumihin úr, ön megfélekedzik... - szólalt meg Pulherija Alekszandrovna.

- Igaz, megfélekeztem magamról, resteltem - kapott észbe Razumihin. - De... de... mégse haragudhatnak rám, mert őszintén mondom, és nem azért, mert... hm! az aljasság volna... szóval, nem azért, mert kegyedet... Nem, hagyjuk... hagyjuk ezt, nem mondom ki, nem merem... De mind a hárman éreztük, mihelyt belépett az az ember, hogy nem közénk való. Nem azért, mert a borbélynál göndörítette a haját, nem is azért, mert úgy sietett fitogtatni az eszét. Hanem mert méregkeverő és spekuláns, szatócs és pojáca. Okos embernek tartja? Dehogy okos! Ostoba tökfilkó. Hát való az ilyen magához?... Ó, Istenem! Látják, hölgyeim. - Már a Bakalejev házában voltak, a lépcsőn mentek felfelé. Razumihin hirtelen megállt. - Azok odaát nálam mind részegek, de azért jóra való emberek, és ha hazudnak is... elvégre én is hazudok... addig hazudunk, amíg igazsághoz nem jutunk. Mert mi tiszta emberek vagyunk. Pjotr Petrovics ellenben nem tiszta ember. Őket is szidtam, gyaláztam, igaz, de őket azért becsülöm, mindnyájukat... Zamjotovot nem becsülöm ugyan, de szeretem, mert még kölyök-kutya. És ezt a nagy marha Zoszimovot is becsülöm, mert tisztességes, és érti a dolgát... De ebből elég. Mindent kimondtam, és maguk mindent megbocsátottak. Ugye, megbocsátottak? No, gyerünk fel. Ismerem ezt a folyosót, jártam már itt... A hármas szobában volt a botrány... Melyik a szobájuk? A nyolcas? Hát csak zárkózzanak be jól éjszakára, és ne eresszenek be senkit. Negyedóra múlva itt vagyok a hírral, aztán még egy félóra, és hozom Zoszimovot, meglátják! Viszontlátásra, rohanok!

Pulherija Alekszandrovna nyugtalanul, ijedten nézett a lányára.

- Istenem, Dunyecska, mi lesz most!?

- Nyugodjék meg, anyácskám - felelte Dunya letéve kalapját, köpenykéjét. - Isten küldte nekünk ezt a fiatal embert, ha tivornyából jött is most. Megbízhatunk benne, higgye el. És mi mindent nem tett már Rogyáért...

- Ó, Dunyecska, isten tudja, visszajön-e? És hogy szánhattam rá magamat, hogy otthagyjam a fiam... Jaj, de nagyon másnak képzeltem ezt a találkozást. Milyen rideg volt, mintha nem is örülne nekünk...

Szeme könnybe lábadt.

- Nem úgy van az, anyácskám. Maga nem is láthatta jól, hiszen folyvást sírt. Nagyon megviselte Rogyát a súlyos betegség, ez az oka mindennek.

- Jaj és ez a betegség is! Ki tudja, mi lesz még? És hogy beszélt veled! - Aggódva nézett a lányára szemébe, hogy kiolvassa a gondolatát. De valamennyire már az is megvigasztalta, hogy Dunya így védi a bátyját, akkor hát megbocsátott neki. - Holnapra, tudom, meggondolja - fűzte tovább, puhatolózva.

- Én pedig bizonyos vagyok benne, hogy arról ugyanazt fogja mondani holnap is - vágta el a szavát Dunya, és ezzel szíven ütötte az anyját, mert az még érinteni is alig merete a kényes témát. Aztán odament hozzá, és megcsókolta. Pulherija Alekszandrovna nem szólt, csak szoroson magához ölelte, és most már leült, izgatottan várva Razumihin visszajöttét, de közben aggódalmasan figyelte Donyát, aki összefonott karral, mélyen elgondolkozva járkált fel-alá a szobában. Szokása volt ez a járkálás szeglettől szegletig, és az anyja ilyenkor nemigen merete zavarni.

Hogy Razumihin így részegen, hirtelenében szerelemre lobbant Avdotya Romanovna iránt, az persze nevetséges volt, de aki ezt a lányt látja, kivált most, amikor keresztbe font karral búsan és elgondolkozva méregeti a szobát - könnyen megbocsát a fiatalembernek, még ha nem nézi is felhevült állapotát. Nem mindennapi szépség volt, tagadhatatlan. Magas és csodálatosan szép termetű, minden mozdulata határozott és öntudatos, de emellett lágy és kecses. Arca hasonlított a bátyjához, de róla el lehetett mondani, hogy „szépség”. Barna haja egy árnyalattal világosabb volt, mint Rogyáé, sötét szeme csillogó és büszke, de néha egy-egy pillanatra csodálatosan meleg. Halovány volt, de nem beteges arcszínű, egészségtől, üdeségtől sugárzó. Szája talán nagyon is kicsiny, üde, piros alsó ajka és álla egy cseppet előreállt - ez az egyetlen kis szabálytalanság a gyönyörű arcot még jellegzetesebbé és kicsit gögössé formálta. Kifejezése inkább komoly és elgondolkozó volt, mint derűs, de mennyire illett hozzá mégis a mosoly, a vidám, fiatalos, gondtalan nevetés! Nem csoda, ha a lobbanékony, egyenes, naiv és becsületes, óriás erejű és ittas Razumihin, aki soha ehhez fogható szépséget nem látott, mindjárt első pillantásra belebolondult. Aztán meg a véletlen, mintegy szántszándékkal, éppen a viszontlátás, a testvéri szeretet gyönyörű perceiben mutatta meg neki először. Látta, mikor Rogya hálátlan és vakmerően parancsolgató szavaira méltatlankodva megrándult az ajka - és abban a percben menthetetlenül elveszett.

Amit a lépcsőn lemenet, részeg fővel fecsegett nekik, hogy a bolondos Praszkovja Pavlovna nemcsak Dunyára, de még az anyjára is féltékenykedne - igaz volt. Pulherija Alekszandrovna ugyan negyvenhárom évet számlált, de arcáról még nem tűnt el a régi szépség, és koránál jóval fiatalabbnak látszott, mint általában az olyan asszonyok, akik öregkorukig megőrzik lelkük derűjét és fogékonyságát, szívük tiszta tüzét. Jegyezzük meg zárójelben: ez az egyedüli módja annak, hogy valaki szépségét megőrizhesse késő öreg korára is. Haja már ritkult és őszült, szeme körül régen megjelentek a szertefutó ráncocskák, arcát megsoványította, megszikkasztotta a gond és bánat, de mégis szép volt ez az arc, szakasztott mása Dunyáénak, csak húsz évvel idősebb, és alsó ajka nem állt előre. Pulherija Alekszandrovna érzelmes természetű volt, de nem érzélgős, félénk és engedékeny, de csak bizonyos határig, sokszor engedett, sok mindenbe beletörődött, még ha meggyőződésével ellenkezett is, de hogy a tisztességét, bizonyos életelveit és meggyőződésének alapjait feladja, arra semmi nem bírhatta rá.

Pontosan húsz perccel Razumihin távozása után halkán kopogtattak az ajtón, kétszer gyorsan egymás után: már vissza is jött!

- Nem megyek be, nem érek rá! - szólt sietve, mikor kinyitották az ajtót. - Alszik, mint a bunda, csendesen, nyugodtan, adja isten, hogy tíz órát aludjon így. Nasztaszja ott van nála, meghagytam, hogy várjon meg. Most odacipelem Zoszimovot, hogy aztán beszámolhasson maguknak, és végre ledőlhessenek, hisz úgy el vannak csigázva, hogy rettenetes!

És már ment is, eltűnt a folyosón.

- Milyen talpraesett, ragaszkodó fiatalember! - Pulherija Alekszandrovna egészen felderült.

- Remek ember lehet! - mondta tüzzel Dunya, és tovább járkált fel-alá a szobában.

Egy óra telhetett el, most már nyugodtan vártak, tökéletesen megbíztak Razumihin szavában. Akkor megint lépések hallatszottak a folyosón, megint kopogtattak. Csakugyan sikerült a doktort elcipelnie Rogyához - készséggel otthagya a mulató kompániát, hogy betegét megnézze, de a hölgyekhez már nem szívesen ment el, bizalmatlankodott, nem hitt a részeg Razumihinnek. Viszont az első pillanatban megnyugtatta, sőt hiúságának nagyon hízelgett, hogy úgy várnak itt rá, mint az orákulumra. Vagy tíz percig időzött a szállásukon, és sikerült végképp meggyőznie és megnyugtattania Pulherija Alekszandrovnaét. Meleg együttérzéssel, de emellett tartózkodóan és erőltetett komolysággal beszélt, pontosan úgy, ahogy a huszonhét

éves orvos fontos konzultáció alkalmával szokott. Egyetlen szóval sem tért el a tárgytól, és a világeért se mutatott a legcsekélyebb hajlandóságot sem arra, hogy személyesebb és magántermészetű kapcsolatba lépjen a hölgyekkel. Mivel rögtön feltűnt neki Avdotya Romanovna káprázatos szépsége, az első perctől fogva lehetőleg nem vett róla tudomást, és a látogatás egész ideje alatt kizárólag Pulherija Alekszandrovnához intézte a szót. Mindez nagy belső megelégedéssel töltötte el. A beteget illetően kijelentette, hogy állapota jelenleg nagyon megnyugtató. Az ő megfigyelése szerint a betegségnek - az utóbbi hónapok kedvezőtlen anyagi körülményein kívül - bizonyos lelki okai is vannak. „Igen szövevényes erkölcsi és anyagi behatások, izgalmak, félelmek, gondok, bizonyos eszmék és egyéb mozzanatok eredménye.” Fél szemmel is meglátta, hogy Avdotya Romanovna erre különös érdeklődéssel figyel, tehát annál részletesebben kifejtette a témát. Mikor pedig Pulherija Alekszandrovna aggódva és bátortalanul megkockáztatta a kérdést, hogy lehet-e szó valamiféle elmezavar gyanújáról - nyugodt és őszinte mosollyal kijelentette, hogy szavait nyilván túlozták, a betegnél megállapítható ugyan valami monomániás rögeszmeféle - és ő, Zoszimov éppen most különös figyelemmel kíséri az orvostudománynak ezt a nagyon érdekes területét, de nem szabad elfelejteni, hogy „a beteg csaknem a mai napig lázas önkívületben volt, és... övéinek ideérkezése természetesen felfrissíti, elszórakoztatja, és a legjobb hatással lesz rá. Hacsak újabb megrázkódtatás nem éri” - tette hozzá nyomatékkal. Aztán felállt, komolyan és nyájasan elbúcsúzott, a két hölgy hálás elismeréssel, forró köszönettel és kérdésekkel árasztotta el, sőt, Avdotya Romanovna még kezét is nyújtotta neki, bár ő semmi jelét sem adta, hogy ezt elvárja. A látogatással és önmagával roppantul elégedetten távozott.

- Holnap megint jelentkezem, most azonban okvetlenül feküdjének le - kötötte lelkükre Razumihin, aki a doktorral együtt ment el. - Reggel, lehetőleg korán itt leszek a jelentéssel.

- Valóban elragadó kislány - jegyezte meg a doktor, mikor leértek az utcára, és majdhogy meg nem nyalta a szája szélét.

- Elragadó? Azt mondd, elragadó? - rivallt rá Razumihin, és nekiesett, torkon ragadta. - Csak merd... Hallod? Hallod? - kiabálta. Gallérjánál fogva rázta, és falhoz nyomta. - Megértetted?

- Eressz el, te részeg ördög! - Az orvos lerázta magáról valahogy, és mikor már kiszabadult a keze közül, erősen a szemébe nézett, és akkorát nevetett, hogy csak úgy rengett bele. Razumihin két karját lelógatva állt előtte, komor, gondolkodó arccal.

- Persze hogy számár vagyok - mondta sötéten, mint a viharfelhő. - De látod... hiszen te is...

- Nem, fiam, nem, én nem ábrándozom ostobaságokról.

Némán ballagtak, és már Raszkolnyikov ajtaja előtt voltak, mikor Razumihin gondterhelt arccal megszólalt:

- Ide hallgass, Zoszimov, te pompás gyerek vagy, de egyéb csúf hibáidon kívül még szoknya-vadász is, azt tudom, mégpedig mocskos fajta. Gyenge idegzetű puhány vagy, meg szeszélyes is és pocakos, semmit se tudsz megtagadni magadtól. Azért mondom, hogy „mocskos”, mert ez az életmód egyenesen a mocsokba visz. Úgy elkényeztetted magad, hogy megvallom, nem fér a fejembe, hogy lehetsz mégis jó, sőt, önfeláldozó orvos. Pihepárnán alszik (a doktor úr!), de éjjel felkel a betegéhez... Három év múlva már nem fogsz felkelni... No de az ördögbe is, nem erről van most szó. Ide hallgass: ma a háziasszonynál alszol (elég nehezen, de rávettem), én meg majd a konyhában. Itt a jó alkalom, hogy gyorsan összeismerkedjete. De nem úgy, ahogy te hiszed! Arra álmodban se gondolj!

- Eszem ágában sincs.

- Ez, fiam, szégyenlős, hallgatag, tele van gátlásokkal, és megátalkodottan erényes. De amellett sóhajtozik, olvadozik, olvad, mint a viasz. Szabadíts meg tőle, a világ összes ördögeire kérlek! Charmante teremtés!... Megszolgálom, becsületemre megszolgálom!

Zoszimov még nagyobbat nevetett, mint az előbb.

- Egészen megkerültél? Minek nekem?

- Nézd, semmi vesződésed nem lesz velem. Beszélj neki összevissza, amiről akarsz. Csak ülj mellette és beszélj. Te még orvos is vagy, rajta, kezeld valami betegség ellen. Esküszöm, nem bánod meg! Van egy spinétje, én meg kalimpálok egy kicsit, tudok egy dalocskát - valódi orosz dal, barátom: „Forró könnyben ázik orcám...” Az ilyen igazi dalokat szereti! Ezzel a dalocskával kezdődött az egész história... Te meg remekül zongorázol, kérlek, virtuóz vagy, Rubinstein... Mondom: nem bánod meg!

- De hát ígértél neki valamit, szabályszerűen, írásban? Házasságot ígértél tán neki, mi?

- Dehogyan, erről szó sincs. És nem is olyan, egyáltalában nem olyan. No meg ott van neki Csebarov.

- Hát akkor hagyd ott!

- Azt nem lehet.

- Miért ne lehetne?

- Nem lehet csak úgy, mondom. Mert itt, barátom, valamilyen ősi vonzóerők működnek.

- De hát mért vonzottad magadhoz?

- Nem vonzottam én, dehogyan, egyáltalában nem vonzottam. Talán inkább még én vonzódtam, ostoba fejjel. És neki bizonyosan mindegy lesz, hogy én vagy te. Csak üljön, sóhajtozzon valaki mellette. Nézd, öregem... mit mondjak... te szereted a matematikát, tudom, most is foglalkozol matematikával: vezesd be az integrálszámításba! Bizony isten, nem tréfálok. Tökéletesen mindegy lesz neki: néz majd rád és sóhajtozik, akár egy évig egyhuzamban. Én például sokáig, két álló napig a porosz uralkodóházról meséltem neki - mert hát miről beszéljek vele? -, ő meg sóhajtozott és epekedett. Csak szerelemről ne beszélj, olyan szégyenlős, hogy még ideggörccsöt kap. Tégy úgy, mintha nem bírnál elmozdulni mellőle... No, most már eleget tudsz. Olyan kényelmes lesz, mint otthon... olvasgatsz, üldögélsz, írsz vagy heverészel... Meg is csókolhatod, de vigyázva.

- De hát minek nekem ez a nő?

- Eh, nehezen fog az eszed! Tökéletesen összeilletek, értsd meg! Én már régen gondolkodom rád! Úgyis ide jutsz... hát nem mindegy akkor, hogy előbb-e vagy utóbb? Látod, barátom, itt van a pihepárnás fészek. Sőt, több mint pihepárna... itt minden édesgeti az embert, itt vége a világnak, horgony, csendes kikötő, a föld köldöke, a világ eredete, finom fánk, zsíros falatok, esti teázgatások, halk sóhajok, puha kacabajkák, meleg kemencepadkák kvintesszenciája... mintha meghaltál volna, és mégis élnél, és egyszerre élveznéd mindkét állapot előnyeit! No, barátom, eleget locsogtam, ideje aludni. Ide hallgass: én éjszaka többször felébredek, majd felmegyek, és benézek Raszkolnyikovhoz. Bár hiszen bolondéria, nem lesz semmi baj. Te se nyugtalankodj éppen, de egyszer azért kukkants be hozzá. És ha volna valami rémlátás, láz, mit tudom én, kelts fel azonnal. De nem lesz. Nem lehet...

Razumihin komoly arccal, gondterhelten ébredt másnap nyolc óra tájban. Sok új és váratlan kérdés merült fel benne azon a reggelen. Sose hitte volna, hogy valaha is így ébredjen fel. Pontosan emlékezett minden legapróbb részletre, és tudta, hogy nem mindennapi dolog, ami tegnap történt vele, olyan benyomás érte, amelyhez foghatót nem ismert, nem tapasztalt még soha. Ugyanakkor azt is világosan tudta, hogy a lelkében született álmot megvalósíthatatlan, annyira irreális, hogy szinte restellte, és sietett mihamarabb áttérni más, közelebbi gondokra, kérdésekre, amelyek ugyancsak a „hétszer átkozott tegnap” következtében szakadtak rá.

A legkínosabb emléke az volt, hogy olyan „durvának, közönségesnek” mutatkozott, nemcsak mert részeg volt, de mert visszaélt a fiatal lány helyzetével, és féltékenységében ostoba meg-gondolatlansággal szidta előtte a vőlegényét, holott jóformán semmit se tud kapcsolatukról és annak feltételeiről, sőt, azt az embert is alig ismeri. És mi jogon ítélkezett ilyen egykettőre, meggondolás nélkül, ki tette meg bírónak? Hát elképzelhető, hogy olyan leány, mint Avdotya Romanovna, eladja magát egy hozzá méltatlan embernek, pénzért? Bizonyosan vannak a vőlegénynek erényei is! Az a kvártély? Elvégre Luzsin csakugyan nem tudhatta, milyen az a kvártély! És már berendezi az új lakásukat... Pfuj, micsoda aljasság! És talán kifogás, hogy részeg volt? Ugyancsak gyatra kifogás, annál inkább szégyellheti magát! Borban az igazság, és most kiderült az igazság, vagyis az, hogy ő hitvány, irigy és durva lelkű! Hát szabad akkor ilyesmiről csak álmodoznia is? Kicsoda ehhez a lányhoz mérve a részeg, kapcáskodó, a tegnapi szájhős Razumihin? „Micsoda cinizmus, micsoda badarság csak egymás mellett említeni is őket!” Elvörösödött kétségbeesésében, és most ráadásul az is eszébe jutott, amit a lépcsőn lejövet mondott nekik, hogy a háziasszony féltékeny lesz Avdotya Romanovnára... Ez már csakugyan több volt a soknál. Teljes erejéből rácsapott a tűzhelyre, úgyhogy felhorzsolta a kezét, és egy téglát kiütött a helyéből.

„Annyi bizonyos - gondolta egy perccel később, mintegy lebecsülve magát -, bizonyos, hogy ezt a sok gyalázatosságot sem szépíteni, sem elsimítani nem lehet, se most, se később, nincs is mért gondolkodni róla... Nem csinálhatok mást: bemegyek, nem szólok semmit, megteszem a kötelességemet... aztán... szó nélkül... kijövök, nem kérek bocsánatot, semmit se mondok, és... természetesen, vége mindennek!”

De azért öltözködés közben gondosabban megnézte a ruháját, mint rendesen. Más ruhája nem volt, és talán ha lett volna, akkor se veszi fel, „csak azért se veszi fel”! De azt mégsem akarja az ember, hogy cinikusnak vagy mocskos disznónak nézzék, nem bánthat meg másokat, különösen, ha ezek a mások maguk hívják, rászorulnak a segítségére. Gondosan lekefélte a kabátját, nadrágját, inge tűrhetően tiszta volt, erre az egyre sokat adott.

Mosdani is alaposabban mosdott azon a reggelen - Nasztaszjánál szappant is talált -, meg-mosta haját, nyakát és főképpen a kezét. Viszont mikor arra a kérdésre került a sor, hogy leszedje-e álláról a sörtét vagy nem (Praszkovja Pavlovnának még néhai férjétől maradt pompás borotvakései voltak), határozott, sőt heves „nem” volt a válasza. „Maradjon csak így! Különben még azt találják hinni, azért szedtem le, mert... hát persze hogy azt hinnék! Tehát nem! A viláért sem!”

És... és a lényeg mégiscsak az, hogy ő durva és mocskos, a viselkedése kocsmái... és ha, mondjuk, tudja is magáról, hogy rendes ember, legalább félig-meddig... hát aztán? Büszkélkedhet valaki azzal, hogy rendes ember? Úgy kellene, hogy mindenki az legyen, sőt több, mint rendes... pedig hát neki is voltak bizonyos ügyecskéi (jól emlékszik!)... ha nem is becstelen-

ségek éppen, de azért... És mi mindent nem forgatott már a fejében! Hajhaj! Ha ezt most odaképzeli Avdotya Romanovna mellé! „Különben vigye a manó! Sebaj! Füttyülök rá! Csak azért is mocskos és közönséges és kocsmái leszek! Még annál inkább!”

Javában monologizált, amikor Zoszimov, aki a háziasszony nappali szobájában aludt, rányitotta az ajtót.

Mielőtt hazament volna, még gyorsan meg akarta nézni a beteget, de Razumihintől megtudta, hogy alszik, mint a mormota. Lelkére kötötte tehát, hogy ne is zavarják, amíg magától fel nem ébred, és megígérte, hogy tizenegykor visszajön.

- Csak itthon legyen akkor - tette hozzá. - Ördög vigye! Az ember nem parancsolhat a betegének, de azért gyógyítsa meg! Nem tudod, ő megy hozzájuk vagy azok jönnek ide?

- Azt hiszem, idejönnek - felelte Razumihin elérve a kérdés célját. - Megbeszéljük a családi ügyeket. Én majd távozom. Te mint doktor, persze, több joggal lehetsz ott.

- Lelkiatya én se vagyok. Éppen csak benézek, és megyek tovább, van elég dolgom anélkül is.

- Valami nyugtalanít - vágott a szavába Razumihin, és elkomorodott. - Tegnap részeg fejjel, az úton, amikor hazakísértem, sok szamárságot fecsegtem... egyebek között... hogy te elmezavartól félted... azt hiszed, hajlamos rá...

- Igen, ezt a hölgyeknek is kikottyantottad.

- Szamárság volt, tudom, meg is vethetsz, ha akarsz. De hát komolyan mondd meg, volt valami határozott gyanúd?

- Eh, ostobaság! Határozott gyanú! Ahogy te leírtad akkor, amikor elhívtál hozzá, monomániára gyanakodtam... No és tegnap aztán még szítottuk a tüzet, vagyis te szítottad azzal a históriáddal... a mázolórról. Szép téma, mondhatom, mikor talán éppen ettől bolondult meg! Ha pontosan tudom, mi történt ott a rendőrségen, ha tudom, hogy az a pimasz fráter aljas gyanúsításával... megsértette... dehogyis megyek bele ilyen beszélgetésbe! Hiszen ezek a monomániások egy csepp vízből egész tengert csinálnak, kérlek! A nem létezőt tulajdon szemükkel látják! Amit Zamjotov elmondott, noha nem emlékszem most pontosan mindenre, legalább felerészben megvilágítja előttem a dolgokat. Mit akarsz? Tudok egy esetet, amikor egy ilyen lelkibeteg, negyvenéves ember megölt egy nyolcéves kisfiút, csak azért, mert nem bírta elviselni a gyerek mindennapi csúfolódását az asztalnál. Ő meg, ugye, le van rongyolódva, az a rendőrtiszt szemtelenkedik vele, a betegség már benne van, és akkor még ez a gyanúsítás, ráadásul! Mi kell több egy dühös monomániásnak, aki még az örületig, a lehetetlenségig hiú is! Könnyen hihető, hogy itt van a gyökere az egész bajnak! Ördög vigye! Hja igen... ez a Zamjotov igazán kedves gyerek, csak... hm... kár, hogy tegnap mindent kifecsegett. Rettentő nagy fecsegő!

- Miért? Kinek mesélte el? Csak nekem meg neked.

- És Porfirijnak.

- No és ha Porfirijnak elmondta is?

- Ide hallgass, van valami befolyásod ezekre a nőkre? Az anyjára meg a húgára? Mert ma jobban kellene vigyázniuk...

- Ne félj, majd megértik egymást - mormogta kelletlenül Razumihin.

- De hát mi baja azzal a Luzsinnal? Vagyonos ember, a lánynak, úgy látszik, nem ellenszenves... Hiszen egy lyukas garasuk sincs, igaz?

- Engem faggatsz? - mordult rá. - Honnan tudjam, van-e egy lyukas garasuk, vagy nincs? Kérdezd meg, neked talán megmondják.

- Eh, de buta vagy néha! Még nem tisztult ki a fejedből a tegnapi pálinkagőz... No, a viszontlátásra! Köszönd meg helyettem az éjjeli szállást Praszkovja Pavlovnának. Bezárkózott, reggel a bonzsúromra még a zárt ajtók mögül se felelt, pedig hétkor felkelt, a folyosón át vitték be neki a konyhából a teát... Még csak magas színe elé se bocsátott...

Pontosan kilenckor Razumihin megjelent a Bakalejev házban. A hölgyek szinte hisztériás izgalomban várták már jó ideje, felkeltek hét órakor vagy talán még korábban. Belépett, sötéten, mint az éjszaka, félszegen meghajolt, amiért a következő pillanatban szörnyen haragudott - persze magamagára. Csakhogy gazda nélkül csinálta a számadást: Pulherija Alekszandrovna valósággal nekiesett, megragadta, és majdhogy meg nem csókolta mind a két kezét. Akkor aggódva Avdotya Romanovnára nézett, de a büszke leányarcon annyi hála, baráti érzés fénylett ebben a pillanatban, és - legnagyobb meglepetésére - annyi megbecsülés (ahelyett, hogy gúnyosan, rosszul leplezett megvetéssel mérné végig), hogy igazán könnyebben elviselte volna, ha szidással fogadják, s így nagy zavarba esett. Szerencsére a beszédtemát nem kellett messze keresni, meg is ragadta nyomban.

Pulherija Alekszandrovna, mikor hallotta, hogy „még nem ébredt fel”, és „minden a legnagyobb rendben van”, kijelentette, hogy ez kapóra jön, mert „nagyon, de nagyon szeretne előre megbeszélni bizonyos dolgokat”. A következő kérdésük az volt, hogy teázott-e már, és nem akarna-e velük reggelizni? Nem reggeliztek még, őt várták. Avdotya Romanovna csengett, mire bejött egy rongyos, mocskos alak. A teát megrendelték, és végre-valahára meg is kapták, de olyan piszkos és nemkívánatos szervírozással, hogy a hölgyeknek kínos volt. Razumihin már-már erélyesen megmondta a véleményét az ilyen szállodákról, de Luzsinra gondolt, és inkább hallgatott, megint zavarba jött, és boldog volt, hogy Pulherija Alekszandrovnából most már csak úgy dől a sok kérdés, egyre-másra, szünet nélkül.

Háromnegyed órába telt, amíg a kérdésekre válaszolt, közben újra meg újra félbeszakították, új kérdéseket adtak fel, de végül sikerült közölnie a legfontosabb és legszükségesebb tudnivalókat Rogyion Romanovics életének utolsó esztendejéről, beleértve a betegsége részletes leírását. Sok mindent kihagyott, az igaz, ki is kellett hagynia, egyebek között a rendőrségi jelenetet, összes következményeivel. Előadását mohó figyelemmel hallgatták, de mikor azt hitte, hogy befejezte, és hallgatóinak eleget tett, kiderült, hogy szerintük még jóformán el se kezdte.

- Mondja, de igazán, mit gondol... jaj, bocsásson meg, a nevét még nem is tudom - sürgette Pulherija Alekszandrovna.

- Dmitrij Prokofjics...

- Nos, akkor Dmitrij Prokofjics, nagyon, de nagyon szeretném tudni, hogy nézi Rogya... úgy általánosságban... a dolgokat, vagyis, hogy mondhatnám meg érthetőbben: mit szeret, és mit nem szeret? És mindig ilyen ingerlékeny? Mik a kívánságai, tervei, amennyiben tudni lehet? És ki vagy mi az, ami a legerősebb hatással van rá mostanában? Egyszóval, tudni szeretném...

- Ó, anyácskám, hogy is lehetne ennyi kérdésre csak úgy hamarjában felelni? - vetette közbe Dunya.

- Édes Istenem, de mikor soha, soha nem hittem volna, hogy így látom viszont!

- Ez igazán nem csoda - felelte Dmitrij Prokofjics. - Nekem nincs édesanyám, de a bácsikám minden évben meglátogat, és jóformán sohase ismer rám, még külsőre sem, pedig értelmes ember, szóval három év alatt, amióta nem látta, sok víz lefolyt a hegyekből. No és mit

mondjak még? Másfél éve ismerem Rogyát: komor, sötét, fennhéjázó és büszke, az utóbbi időben (de lehet, hogy már sokkal régebben) gyanakvó és búskomorságra hajló. Nagylelkű és jó. Érzéseit nem szereti kimutatni, kegyetlenségre is könnyebben rászánná magát, mint arra, hogy szívét kitarja. De sokszor meg egyáltalában nem búskomor, inkább hideg és érzéketlen az embertelenségig, igazán olyan, mintha két egészen ellentétes karakter váltogatná egymást benne. Rettenetes, hogy mennyire hallgatag néha, semmire nem ér rá, mindenki zavarja, pedig csak hever, semmit se csinál. Gúnyolódni sose gúnyolódik, nem mintha elmésség nem telnék tőle, egyszerűen sajnálja az időt ilyen apróságokra vesztegetni. Oda se hallgat, mikor valamit mondanak neki. És sohase érdekli az, ami éppen akkor más mindenkit érdekel. Hallatlanul sokra taksálja önmagát, és talán nem is alaptalanul. Nos, mi van még? Azt hiszem, az önök ittléte gyógyító hatással lesz rá.

- Adja Isten! - kiáltott fel Pulherija Alekszandrovna, akinek nagyon fájt, hogy így megkritizálják az ő Rogyáját.

Razumihin most végre jobban megnézte Dunyát. Beszéd közben is sokszor ránézett, de mindig csak futtában, egy pillanatra, és rögtön elkapta a szemét. Dunya hol odaült az asztalhoz, és figyelt, hol felállt; és járkálni kezdett, ahogy szokott, szeglettől szegletig, összefont karral, összeszorított szájjal, és olykor közbevetett egy kérdést, anélkül hogy járkálását, töprengését abbahagyná. Ő se hallgatta meg, mit mondanak neki, ebben hasonlított Rogyához. Sötét, könnyű anyagból varrott ruhát viselt, és a nyakán fehér, fátyolszerű sálkendőt. Razumihin több apróságból rögtön látta, hogy a két nő rendkívül szűkös körülmények között él. Ha Avdotya Romanovna királynői ruhában lett volna, talán egyáltalában nem fél tőle. De így, valószínűleg éppen azért, mert a silány ruhát és az ínséges körülményeknek sok egyéb jelét látta rajta, félelem ülte meg a szívét, és most már alig mert egy szót is kiejteni, egy mozdulatot is tenni, ami persze kínosan feszélyezte, mert hiszen amúgy se igen bízott magában.

- Sok érdekeset mondott a fivérem jelleméről, és... tárgyilagosan beszélt róla. Ennek örülök, azt hittem, rajong érte - jegyezte meg mosolyogva Avdotya Romanovna. - Úgy látszik, az is igaz, hogy valami asszony van körülötte - fűzte hozzá elgondolkodva.

- Azt én nem mondtam, de lehet, hogy igaza van, ámbár...

- Nos?

- Senkit se szeret, talán nem is fog megszeretni soha - vágta rá hirtelen Razumihin.

- Szóval azt hiszi, képtelen szeretni?

- Tudja-e, Avdotya Romanovna, mennyire hasonlít kegyed a bátyjához, mindenben, de mindenben - csúszott ki a száján önmagának is váratlanul. És nyomban azután, mikor eszébe villant, mit mondott éppen most Rogyáról, vörös lett, mint a rák, és rettenetes zavarba esett. Dunya ránézett, és nem állhatta meg nevetés nélkül.

- Rogyát illetően, azt hiszem, mind a ketten tévedtek - avatkozott közbe kicsit sértődötten Pulherija Alekszandrovna. - Nem a mostani dolgokról beszélek, Dunyecskám. Amiről Pjotr Petrovics ír itt a levélben, és amit te is, én is valószínűnek hittünk, talán nem igaz, de el se tudja képzelni, Dmitrij Prokofjics, micsoda képtelenségek telnek tőle, és mennyire kiszámíthatatlan. Sohase építhettem a jellemére, már tizenöt éves korában is ilyen volt. Bizonyosan tudom, hogy most is, akármelyik pillanatban olyasmit csinálhat, ami senki másnak a világon eszébe nem jutna... De hiszen nem kell messzire mennünk: bizonyosan tud róla, ami engem úgy megdöbbsentett, megrendített, és kis híján sírba vitt másfél évvel ezelőtt, mikor fejébe vette, hogy feleségül veszi azt a, hogy is... azt a Zarnyicin lányt, a háziasszonya leányát.

- Tud valami közelebbit erről az esetről? - kérdezte Dunya.

- És azt hiszi - folytatta szenvedélyesen Pulherija Alekszandrovna -, megállították volna a könnyeim, a könyörgésem, betegségem, a nyomorúságunk, vagy akár az, ha bánatomban meghalok? Nyugodt lélekkel átlépett volna minden akadályon. És talán nem szeret bennünket?

- Ő maga sose beszélt velem erről a históriáról - felelte óvatosan Razumihin -, de hallottam egyet-mást Zarnyicinnétől, aki a maga módján ugyancsak elég szűkszavú. És amit tőle megtudtam, az, elismerem, kicsit különös...

- Mit tudott meg, mit? - kérdezték egyszerre mind a ketten.

- Egyébiránt talán nem is olyan szerfelett különös. Csak annyit tudtam meg, hogy a házasságot, amely már eldöntött dolog volt, és csakis a menyasszony halála miatt nem jött létre, maga Zarnyicinné sem helyeselte... Azonkívül, mint mondják, a lány nem is volt csinos, sőt határozottan csúnya volt... és beteges... meg bogaras... de persze, erényei is voltak bizonyosan, kellett hogy legyenek, különben érthetetlen az egész... Hozomány se volt semmi, és Rogya különben sem az az ember, aki hozományra számít... De hát az ilyen dolgokat általában nehéz megítélni.

- Meg vagyok győződve, hogy igen derék lány volt - jelentette ki kerekén Avdotya Romanovna.

- Isten bocsássa meg, de én bizony örültem akkor a halálának, ámbár nem tudom, melyikük tette volna tönkre a másikat, Rogya őt, vagy ő Rogyát? - fejezte be a témát Pulherija Alekszandrovna, aztán óvatosan és habozva, minduntalan a lányára pillantgatva (ami annak szemmel láthatólag kellemetlen volt), újra a Rogya és Luzsin között lefolytakról kezdte faggatni a vendéget. Szemmel láthatóan ez az eset nyugtalanította leginkább, sőt aggodalommal, félelemmel töltötte el. Razumihin elmondott mindent újra, töviről hegyire, de ezúttal hozzáfűzte a maga véleményét: egyenesen hibáztatta Rogyát, amiért szándékosan megsértette Pjotr Petrovicst, és a betegségét nem tekintette mentségnek.

- Ezt már a betegsége előtt kigondolta - fűzte hozzá.

- Én is azt hiszem - bólintott leverten Pulherija Alekszandrovna. Viszont nagyon meglepte őt is, éppen úgy, mint Dunyát, hogy Razumihin most olyan óvatosan, majdnem tisztelettel nyilatkozik Pjotr Petrovicstről.

Végtére is nem állhatta meg - egyenesen megkérdezte:

- No és magának mi a véleménye Pjotr Petrovicstről, Dmitrij Prokofjics?

- Leánya jövődöbeli férjéről csak egyféleképpen vélekedhetem - felelte meggyőződéssel, szinte tüzzel Razumihin -, és ezt nemcsak udvariasságból mondom, de mert... egyszóval elég ok az, hogy Avdotya Romanovna önként választására méltatta. Tegnap csak azért szidtam, mert gyalázatosan be voltam rúgva... igen... és örült is voltam... úgy van... elment az eszem, tökéletesen... nagyon szégyellem! - Fülíg vörösödött, és elhallgatott. Avdotya Romanovnának is fellángolt az arca, de nem szólt, egy árva szót se szólt azóta, hogy a beszélgetés Luzsinról folyt.

Pulherija Alekszandrovna meg most, hogy a leánya nem támogatta, nem tudta, mit mondjon. Mígnem végül, kínos zavarban és szüntelenül Dunyára nézegetve, bevallotta Razumihinnek, hogy őt legfőképpen egy körülmény aggasztja:

- Nézze, Dmitrij Prokofjics... Ugye, Dunyecskám, Dmitrij Prokofjicsal egészen nyíltan beszélhetek?

- Természetesen, anyácskám - felelte meggyőződéssel Dunya.

- Akkor hát hadd mondjam meg, miről van szó - folytatta nekibátorodva Pulherija Alekszandrovna, mintha ezzel az engedelemmel mázsás kő esett volna le a szívéről, és most már sietett kiönteni bánatát. - Ma reggel, tudja, korán reggel, levelet kaptunk Pjotr Petrovicstől, most válaszolt a mi tegnapi értesítésünkre, hogy megérkeztünk. Mert úgy volt, tudja, hogy vár majd bennünket a pályaudvaron, de nem jött el, valami inast küldött ki, attól kaptuk meg ennek a szállodának a címét, és az kalauzolt bennünket. Pjotr Petrovics megüzente vele, hogy ma reggel meglátogat, idejön. De ma reggel is csak levelet küldött... A legjobb, ha elolvassa, van egy pont, amely nagyon nyugtalanít... rögtön látni fogja, melyik az... és... és... mondja meg majd őszintén, hogy mit gondol! Maga a legjobban ismeri Rogyát, és így jobb tanácsot adhat mindenki másnál. Azt is megmondom előre, hogy Dunyecska már határozott, mindjárt első pillanatban, de én még nem tudom, mitévő legyek, és... nagyon vártam magát, Dmitrij Prokofjics.

Razumihin kibontotta a tegnapról keltezett levelet, és ezt olvasta:

Kedves és igen tisztelt asszonyom, Pulherija Alekszandrovna, bátorkodom tudatni, hogy váratlan akadályok közbejötté miatt nem jelenhettem meg a pályaudvaron, és ezért egy rendkívül ügyes embert küldtem fogadásukra. Úgyszintén le kell mondanom a szerencséről, hogy holnap reggel tiszteletemet tehessem, egyrészt halaszthatatlan törvényszéki dolgaim miatt, másrészt azért, mert nem szeretném zavarni a családi vizontlátást, amikor ön a fiával és Avdotya Romanovna a testvérbátyjával találkozik. Ellenben még a holnapi nap folyamán, éspedig este nyolc órakor tiszteletemet teszem szállásukon. Egyúttal közölni szeretném egy fontos - és hadd tegyem hozzá: nyomatékos - kérésemet, hogy találkozásunkon Rogyion Romanovics már ne legyen jelen, mivel tegnap, amikor betegségében meglátogattam, példátlan udvariatlansággal megsértett, de még ezenkívül kimerítő és igen fontos felvilágosítást szeretnék kérni öntől személyesen, egy bizonyos kérdésre vonatkozólag. Bátorkodom még azt is közölni, hogy amennyiben, kérésem ellenére, Rogyion Romanovicsot mégis ott találnám, kénytelen lennék azonnal távozni, és ez esetben minden felelősség önöket terheli. Feltehetőnek vélem ugyanis, hogy Rogyion Romanovics, aki látogatásom alkalmával olyan súlyos betegnek látszott, és két órával azután annyira meggyógyult hirtelenében, hogy el is tudott menni hazulról - esetleg önöknél is megjelenhet. Tulajdon szememmel láttam őt egy iszákos ember lakásán, akit a lovak elgázoltak, és ennek következtében meg is halt. Arról is tudomásom van, hogy huszonöt rubelt adott tegnap az említett ember leányának, egy rossz hírű személynek, temetési költségek ürügyével, ami nagyon meglepett, hiszen igen jól tudom, mennyi gondot okozott önnek az összeg előteremtése. Kiváló tiszteletemet tolmácsolva a nagyra becsült Avdotya Romanovnának, maradok készséges híve és

alázatos szolgája

P. Luzsin

- Mitévő legyek mármost, Dmitrij Prokofjics? - kérdezte majdnem sírva az anya. - Hogy mondjam meg a fiamnak, hogy ne jöjjön ide? Milyen makacsul követelte, hogy utasítsuk el Luzsint, és most az akarja őt kitiltani! Csak azért is eljön, ha ezt megtudja! És akkor mi lesz?

- Csinálja úgy, ahogyan Avdotya Romanovna határozott - felelte nyugodtan és minden gondolkozás nélkül Razumihin.

- Istenem! Dunya azt akarja, hogy... isten tudja, mit akar, és nekem nem magyarázza meg, miért! Azt mondja, jobb lesz, vagyis nemcsak jobb lesz, de valami okból okvetlenül szükséges, hogy Rogya igenis itt legyen ma este nyolckor, és igenis találkozzék Luzsinnal. Én meg a levelet se akartam megmutatni neki, és arra gondoltam, hogy valami ravaszsággal... a maga segítségével... elintézzük, hogy ne jöjjön el... hisz olyan ingerlékeny... Én egy szót se értek az egészről... ki az az iszákos ember, aki meghalt, és ki az a lány, és hogy adhatta oda neki minden pénzét... amit...

- Amit maga, anyácskám, olyan nehezen teremtett elő - fejezte be szavait Dunya.

- Egészen ki volt forgatva magából tegnap - mondta elgondolkozva Razumihin. - És ha tudnák, mit művelt ott a Kristály-palotában, ha okosan csinálta is... hm! Valami halotról meg valami lányról csakugyan beszélt nekem, mikor hazakísértem, de egy mukkot se értettem... Hiszen én magam is...

- A legjobb lesz, anyácskám, ha most odamegyünk hozzá, ott mindjárt látni fogjuk, higgye el, hogy mit kell tennünk. Különb is ideje. Úristen! Tíz óra elmúlt! - kiáltott fel a lány, amikor megnézte az óráját. Díszes, email-berakásos aranyóra volt, vékony velencei láncocskán függött a nyakában, és szörnyen nem illett egyéb öltözékéhez. „Jegyajándék” - gondolta magában Razumihin.

- Ideje! De mennyire, Dunyecskám! De mennyire! - sürgette őket izgatottan Pulherija Alekszandrovna. - Talán azt hiszi, hogy haragszunk rá a tegnapiak miatt, és azért nem jövünk ilyen sokáig! Jóságos Isten! - Beszéd közben magára kapta köpenykéjét, feltette a kalapját. Dunya is felöltözött. Kesztyűje nemcsak viseltes volt, de szakadt is, Razumihin ezt is észrevette, de éppen a feltűnően szegényes öltözék valami különös méltóságot adott a két nőnek - így vannak vele mindazok, akik a szegényes ruhát viselni tudják. Razumihin áhítattal nézett a fiatal lányra, és büszke volt, hogy elkísérheti. „A királyné, aki harisnyáját javította a börtönben - gondolta -, bizonyosan igazán királynői volt, talán még inkább, mint a díszes ünnepségeken.”

- Én Istenem! - jajdult fel Pulherija Alekszandrovna. - Hittem volna valaha, hogy ilyen rettegve megyek majd a fiamhoz, az én drága, egyetlen Rogyámhoz! Mert rettegek, Dmitrij Prokofjics - tette hozzá, és szorongva nézett rá.

- Ne féljen, anyácskám - csitította Dunya, és megcsókolta. - Inkább bízzék benne, látja, én bízom.

- Ó, Istenem! Hiszen bízom benne én is, de egész éjjel nem aludtam - panaszkodott a szegény asszony.

Leértek az utcára.

- És tudod, Dunyecska, kit láttam álmomban, mikor reggel felé elszunnyadtam egy kicsit? A megboldogult Marfa Petrovna állt előttem, talpig fehérben... odajött hozzám, és kézen fogott, a fejét csóválta, szigorúan, jaj de szigorú volt, mintha elítélne valamiért... Jót nem jelenthet az ilyen álmom. Jaj, Dmitrij Prokofjics, maga még nem is tudja: Marfa Petrovna meghalt.

- Nem, nem tudom. Micsoda Marfa Petrovna?

- És hirtelen, képzelje csak...

- Majd azután, anyácskám - szólt közbe Dunya -, hisz Dmitrij Prokofjics nem is tudja, ki az a Marfa Petrovna.

- Ó, hát nem tudja? Én pedig azt hittem, mindenről tud már. Bocsásson meg, néhány napja azt se tudom, hol áll a fejem. Meg aztán magára úgy nézek, mint a gondviselésre, és ezért gondoltam, hogy mindent tud rólunk. És családtagnak tekintem... ne vegye rossz néven, hogy ezt mondom. Istenem! Mi baja a jobb kezének? Megsebesült?

- Igen, megsebesültem - mormogta boldogan Razumihin.

- Sokszor nagyon is kereken kimondom, ami a szívemen fekszik, Dunyecska meg is szól érte... De, édes Istenem, micsoda odú az, ahol lakik! És vajon felébredt-e már? Hogy mondhatja ezt szobának az a háziasszony? Ide hallgasson, az előbb azt mondta... a fiam nem szereti kimutatni az érzéseit... hátha untatom majd ezzel az én... gyengeséggemmel? Nem tanítana ki, Dmitrij Prokofjics?

- Ne igen faggassa, ha látja, hogy elkomorodik, kivált az egészségéről ne kérdezgesse, azt nem szereti...

- Ó, Dmitrij Prokofjics, de nehéz is az anyának! Itt vagyunk már, itt a lépcsőház... micsoda szörnyű egy lépcsőház!

- Anyácskám, maga egészen sápadt, nyugodjék meg, galambom. - Dunya az anyjához simult. - Rogya legyen boldog, hogy láthatja, maga meg így gyötrődik - mondta felvillanó szemmel.

- Várjanak, majd én előbb benézek, hogy ébren van-e?

A hölgyek lassan mentek az előresiető Razumihin után, és mikor a harmadik emeletre értek, a háziasszony konyhája elé, látták, hogy az ajtó egy ujjnyira nyitva van, és két szúrós fekete szem lesi őket a sötétből. De mikor tekintetük találkozott, hirtelen becsapódott az ajtó, olyan robajjal, hogy Pulherija Alekszandrovna majdnem felsikoltott ijedtében.

- Jól van, teljesen jól van! - kiáltotta vidáman Zoszimov, mikor a hölgyek beléptek.

Már tíz perce ült ott a doktor megint a tegnapi helyén, a dívány sarkában, páciense meg szemközt, a másik sarokban, teljesen felöltözve, sőt rendesen megmosakodva, megfésülve, ami már régen nem történt meg. A szobácska egyszeriben megtelt, de Nasztaszjának azért sikerült beossonnia a látogatók nyomában, és nagyban figyelt.

Raszkolnyikov valóban majdnem egészségesnek látszott, legalábbis tegnaphoz képest, csak nagyon sápadt volt, szórakozott és komor. Olyan volt, mint egy sebesült, vagy mint aki nagy testi fájdalmat állt ki: homloka összeráncolva, szája összeszorítva, a szeme ég. Keveset és kelleetlenül beszélt, mintha erőfeszítésébe kerülne, és csak kötelességből tenné. Olykor egy-egy mozdulata elárulta nyugtalanságát. Csak egy kötés kellett volna a karjára, vagy selyemvédő az ujjára, és azt hiszi az ember, hogy fájdalom szagatja a kezét vagy sérült karját.

Igaz, hogy amikor Pulherija Alekszandrovna és Dunya belépett, egy pillanatra mintha felragyogott volna a sápadt, komor arc, de ezzel még szembetűnőbb, fájdalmasabb lett rajta az addig mélabús, szórakozott kifejezés. A fény gyorsan kihunyt, de a fájdalom megmaradt, és Zoszimov, aki a kezdő orvos fiatalos buzgalmával figyelte és tanulmányozta betege arcát, legnagyobb csodálkozására, most, amikor az anya és lánya beléptek, nem örömet látott rajta, hanem inkább valami rosszul leplezett eltökéltséget, hogy majd csak elviseli türelemmel az egy-két órás kínszenvedést, ha már semmi módon el nem kerülheti. Azt is látta, mihelyt beszélgetni kezdtek, hogy minden szó mintha sebet tépne fel benne. Ugyanakkor bámulta, hogy ez a tegnapi monomániás, aki a legkisebb szóra szinte őrzöngött, most mennyire uralkodik magán, leplezi indulatait.

- Igen, magam is érzem, hogy majdnem egészséges vagyok - mondta Raszkolnyikov, és gyöngéden megcsókolta kedveseit, amitől Pulherija Alekszandrovna nyomban felderült. - És ez már nem olyan tegnapi beszéd - mondta Razumihinnek, és melegen megszorította a kezét.

- Valósággal csodálom ma - szólalt meg a doktor, boldogan, hogy végre megjöttek, mert tíz perc alatt már sikerült elvesztenie beszélgetésük fonálát a beteggel. - Ha még három-négy napig így halad, éppen olyan lesz, mint volt, illetőleg, mint egy, két vagy talán három hónappal ezelőtt, hiszen régóta bujkál már a baj, igaz? És lássa be, hogy ön is hibás - tette hozzá óvatos mosollyal, mert még mindig félt, hogy felingerli.

- Könnyen meglehet - felelte hidegen Raszkolnyikov.

- Azért mondom - folytatta Zoszimov nekibuzdulva -, mert a teljes gyógyulás lényegében csak öntől függ. Most már nyíltan beszélhetünk, tehát szeretném lelkére kötni, hogy szüntesse meg a beteg állapotot előidéző okokat, hogy úgy mondjam: a baj forrásait. Akkor meggyógyul, míg ha ezt nem teszi - még rosszabbul is lehet. Én ezeket a forrásokat nem ismerem, de ön bizonyosan igen, hiszen, mint intelligens ember, megfigyelte magát. Valószínűnek tartom, hogy a lelki zavar kezdete részben összeesik az egyetemi tanulmányok megszakításával. Nem szabad foglalkozás nélkül maradnia, munka és szilárdan kitűzött cél, úgy hiszem, nagyon segítenének.

- Igen, igen, tökéletesen igaza van... mennél előbb visszatérek az egyetemre, és akkor majd megy minden... mint a karikacsapás...

Zoszimov részben a hölgyeknek akart imponálni a bölcs tanácsokkal, és meghökkent, mikor most, kis szónoklata végeztével betegére pillantott, és határozottan gúnyos kifejezést látott az

arcán. De ez csak egy másodpercig tartott. Pulherija Alekszandrovna hálálkodni kezdett, különösen azért, hogy nem restellte éjjel a szállodában felkeresni őket.

- Mi az? Még éjjel is volt nálatok? - kérdezte Raszkolnyikov, kicsit nyugtalanul. - Szóval nem is aludtatok a hosszú utazás után?

- Két óra se volt még, fiam, otthon se fekszünk le Dunyával kettő előtt.

- Én se tudom, hogy köszönjem meg neki - folytatta Raszkolnyikov a doktorhoz fordulva, és elkomolyodott, lesütötte a szemét. - A honoráriumról most nem is beszélek, bocsássa meg, hogy egyáltalában érintem, de igazán nem tudom, mivel érdemlem meg a kitüntető figyelmét? Egyszerűen nem értem... és nehéz elfogadnom, éppen ezért... őszintén megmondom...

- Emiatt ne nyugtalankodjék - felelte kicsit erőltetett nevetéssel Zoszimov -, gondolja azt, hogy ön az első páciensem. A magamféle kezdő orvos az első betegeit úgy szereti, mintha édesgyermekei volnának, van olyan, aki egyenesen szerelmes beléjük. Igazán nem bővelkedem páciensekben.

- Óróla nem is beszélek - folytatta Rogya, s Razumihinre mutatott. - Csak gorombáskodtam vele, és vesződséget okoztam neki, egyebet nem kapott tőlem.

- Eh, ostobaság! Talán bizony érzelmes hangulatban vagy ma? - csattant fel Razumihin.

Ha mélyebben belelátott volna a lelkébe, érzelmes hangulatnak nyomát se találja ott, inkább az ellenkezőt.

Avdotya Romanovna észrevette ezt, és nyugtalanul, feszülten figyelte.

- Magáról, anyácskám, beszélni se merek - folytatta Raszkolnyikov, mintha reggel óta gyakorolt leckét mondana fel. - Ma tudtam csak valamennyire elgondolni, hogy kínlódhattak itt tegnap, amíg haza nem jöttem - mondta, és hirtelen, szótlan mosollyal kezét nyújtott a hűgának. Most igazi, nem színlelt öröm csillant meg a mosolyában. Dunya boldogan, hálásan, rögtön megragadta, és melegen megszorította a kezét. Tegnap szóváltásuk óta Rogya most fordult először hozzá. Anyjuk boldogan felragyogó arccal nézte a két testvér szótlan és végleges kibékülését.

- Ezért szeretem, látják, mert ilyen gesztusai vannak - suttogta a mindenben túlzó Razumihin, és heves mozdulattal feléjük fordult a székén. - Vannak ilyen gesztusai...

„Milyen szépen megold mindent - gondolta Pulherija Alekszandrovna -, milyen nemesek ezek a hirtelen fellobbanások, milyen egyszerűen és tapintatosan elsimította az egész tegnapi félreértést, pusztán csak azzal, hogy a kellő percben kezét nyújtotta, és szépen nézett a hűgára... És milyen gyönyörű a szeme! Szép az egész arca! Ő még szebb, mint Dunya. De, édes Istenem, ez a ruha! Szörnyű, hogy van öltözve! Vaszja, a bolti kifutógyerek otthon, külön ruhában jár... Jaj, bár a nyakába borulhatnék, megölelném, és kisírnám magam... de félek... olyan furcsa, ó, Istenem! Most kedvesen beszél, de mégis félek?”

- Bizony el se tudod képzelni - mondta gyorsan, a fia iménti szavaira felelve -, milyen szerencsétlenek voltunk mind a ketten. Most már elmúlt, hála istennek, és megint mindnyájan boldogok vagyunk, hát megmondhatom. Gondold csak el! Iderohanunk, egyenest a vonatról, hogy megöleljünk, és a lány - ni, hisz itt van; jó reggelt, Nasztaszja! - azzal fogad, hogy forró-lázban fekszel, de éppen az előbb megszöktél a doktor elől, úgy lázasan leszaladtál az utcára, és most keresnek. El se tudod gondolni, milyen rettenetes volt! Rögtön eszembe jutott Potancsikov hadnagy, aki olyan tragikusan pusztult el. Jó ismerősünk volt, apádnak barátja, te már nem emlékezhetsz rá, az is forró-lázban feküdt, és kiszaladt az udvarra, beleesett a kútba, csak másnap húzták ki. Mi, persze, tegnap még nagyobbnak is láttuk a veszedelmet, és már

majdnem elszaladtunk Pjotr Petrovicsért, hogy ő segítsen... mert hiszen egyedül vagyunk itt, egészen egyedül - panaszkolta, elnyújtva a szót, majd hirtelen elhallgatott, mert eszébe jutott, hogy Pjotr Petrovicsot még veszedelmes emlegetni, ha „mindnyájan boldogok” is.

- Igen, igen... ez mind nagyon bosszantó, persze - mormogta Raszkolnyikov olyan szórakozottan és szinte érdeklődés nélkül, hogy Dunya döbenten nézett rá. - Mit is akartam - erőltette az eszt -, hja igen, ne haragudjatok, anyácskám, és te se, Dunya... Odamentem volna már hozzátok, természetesen nem azért vártam, hogy megelőzzetek.

- No de, Rogyám! - Anyja megütközve nézett rá.

„Mi ez? Csupa kötelességből beszél velünk? - töprengett Dunyecska. - Engesztel és bocsánatot kér, mintha hivatalból tenné, vagy bemagolt leckét mondana fel!”

- Mihelyt felébredtem, mindjárt indulni akartam, de baj volt a ruhámmal, elfelejtettem tegnap szólni neki... Nasztaszjának... hogy mossa ki a vért... Csak most tudtam felöltözni.

- Vért? Micsoda vért? - nyugtalanodott Pulherija Alekszandrovna.

- Ó, semmi... ne ijedezzek, anyácskám, tegnap véreztem össze, mikor egy kicsit zavart fejjel csavarogtam, és belebotlottam abba az elgázolt emberbe...

- Zavart fejjel? De hiszen mindenre emlékszel! - szólt közbe Razumihin.

- Igaz - felelte különös arckifejezéssel, töprengve -, pontosan emlékszem minden apró részletre. De hogy miért tettem, miért mentem oda, és mit miért mondtam, azt, látod, nem tudnám megmagyarázni.

- Jól ismert jelenség - kapcsolódott a beszélgetésbe Zoszimov. - A kivétel néha mesteri, sőt fortélyos, de a cselekvés irányítása és indítéka elmosódott és különféle beteges benyomások eredménye. Olyanformán, mint álmunkban.

„Még jó, hogy félőrültnek tart” - gondolta Raszkolnyikov.

- Megesik ez avval is, aki egészséges - vetette közbe Dunya, és nyugtalanul pillantott a doktorra.

- Valóban helyes megjegyzés. Ilyen értelemben csakugyan valamennyien zavart elméjük vagyunk akárhányszor, azzal a kis különbséggel, hogy a „beteg” még zavartabb, a határvonalat meg kell húzni. Teljesen kiegyensúlyozott ember alig van, ez kétségtelen, sok tízezer vagy talán százezer között egy ha akad, és az is elég gyenge példány...

Erre a szóra, hogy „zavart elméjű”, amelyet Zoszimov kedves témája fejtegetése közben vigyázatlanul elejtett, mind elkomorodtak. De Raszkolnyikov jóformán oda se figyelt, elgondolkozva ült, vértelen szája körül furcsa mosollyal. Valamit tisztázni próbált magában.

- No és, mi volt azzal az elgázolt emberrel? Félbeszakítottalak - szólalt meg gyorsan Razumihin.

- Tessék? - rezzent fel a beteg, mintha álmából ébredne. - Hja, igen... összevéreztem magam, mikor segítettem felvinni a lakására... És meg kell hogy mondjam azt is, anyácskám, menthetlen hibát követtem el tegnap, csakugyan nem voltam eszemen. Az egész pénzt, amit küldött, odaadtam... a feleségének... temetésre... Most még özvegy is, szerencsétlen asszony és tüdőbeteg, ott a három kis árva... éhesek, üres a ház... Egy felnőtt lányuk van... Maga is odaadta volna nekik, ha látja, könnyen meglehet... De nekem persze nem volt jogom, belátom, hiszen tudom, milyen áldozatába került előteremtteni azt a pénzt. Aki segíteni akar, előbb szerezzen jogot hozzá, különben „crevez, chiens, si vous n'êtes pas contents”! - És elnevette magát. - Igaz, Dunya?

- Nem, nem igaz! - felelte meggyőződéssel a lány.
- No, tessék! Neked is elveid vannak - mormogta, és majdnem gyűlölettel, gúnyos mosollyal nézte. - Gondolhattam volna... Persze... ez csak dicséretes. Neked könnyebb. Ha elérsz a határig, és nem léped át, boldogtalan leszel, de ha átlépnéd, talán még boldogtalanabb lennél. Eh, különben mindez ostobaság - tette hozzá ingerülten, mert bántotta, hogy így elragadtatta magát. - Szóval, csak azt akartam mondani, hogy bocsánatot kérek, anyácskám - fejezte be éles, szaggatott hangon.
- Hagyjuk ezt, Rogyám, én bízom benned. Minden, amit teszel, csak jó lehet - mondta örömmel az anyja.
- Kár annyira bíznia - felelte a fiú torz mosollyal. Csend lett a szobában. Valahogy erőltetett volt az egész beszélgetésük, hallgatásuk, a békülés, bocsánatkérés, és ezt mindnyájan érezték. „Valósággal félnék tőlem” - gondolta Raszkolnyikov, és ellenségesen nézte az anyját, hűgát. És Pulherija Alekszandrovna, csakugyan, minél tovább hallgatott, annál csüggedtebb lett.
- „Amíg nem voltak itt, úgy éreztem, szeretem őket” - villant át Raszkolnyikov agyán.
- Tudod, fiam, hogy Marfa Petrovna meghalt? - szólalt meg hirtelen az anyja.
- Ki az a Marfa Petrovna?
- Istenem! Hát Marfa Petrovna, a Szvidrigajlov felesége, akiről olyan hosszan írtam neked!
- Hja, emlékszem már... szóval, meghalt? - Megint úgy beszélt, mint aki álomból ébred. - Ne mondd! És miben halt meg?
- Hirtelen - sietett válaszolni Pulherija Alekszandrovna, megbátorodva az érdeklődésétől. - Képzeld, éppen akkor történt, amikor neked azt a levelet elküldtem, ugyanazon a napon! Alighanem az a rettenetes ember az oka a halálának, kegyetlenül megverte, azt mondják.
- Hát úgy éltek azok? - kérdezte Raszkolnyikov a hűgához fordulva.
- Nem, ellenkezőleg. A férfi nagyon türelmes, sőt udvarias volt a feleségével, sokszor talán túlságosan is elnéző, teljes hét éven át. Akkor nyilván kifogyott a türelméből.
- Szóval, nem is olyan rettenetes ember, ha hét évig fékezni tudta magát. Látom, te pártját fogod, Dunyecska.
- Nem, dehogyis, szörnyű ember, szörnyűbbet képzelni se tudok - Dunya valósággal megborzongott, homloka elborult, mélyen elgondolkozott.
- Akkor reggel történt, otthon náluk - sietett folytatni a történetet az anyjuk. - Marfa Petrovna mindjárt befogatott, hogy ebéd után a városba hajtasson, ilyen esetekben mindig a városba hajtattott. A legjobb étvággyal ebédelt, azt mondják...
- Úgy összeverve?
- Igen. Állítólag ez volt a szokása. Mindjárt ebéd után megfürdött; hogy korán indulhasson. Valami kúrát tartott, tudod... egy hideg forrás van a birtokukon, abban fürdött, rendszeresen mindennap. De akkor, alighogy a vízbe lépett, megütötte a szél.
- Nem csoda! - dűnnyögte Zoszimov.
- Nagyon megverte?
- Hát nem mindegy az? - háritotta el a kérdést a hűga.

- Hm... különben... minek is mesél nekem ilyen ostobaságokról, anyácskám! - fakadt ki egyszerre, szinte önkéntelenül Raszkolnyikov.

- Jaj, fiam, már igazán nem tudtam, miről beszéljek - szólta el magát az anyja.

- Mi az, tán bizony félnek tőlem? - kérdezte ő ferde mosollyal.

- Így van - felelte Dunya, és keményen a szeme közé nézett. - Anyánk még keresztet is vetett most, a lépcsőn feljövet!

Raszkolnyikovnak görcsösen megrándult az arca.

- Jaj, mit beszélsz, Dunya! Ne haragudj, fiam... Mért kellett ezt most... - Pulherija Alekszandrovna zavartan kereste a szót - én igazán... egész úton, a vonaton a viszontlátásról ábrándoztam... hogy mennyit mesélünk majd egymásnak... olyan boldog voltam, nem is láttam semmit az útból... De mit akarok? Hiszen boldog vagyok én most is... Hiába beszélsz, Dunya, boldogság nekem az is, hogy láthatlak, édes fiam...

- Jó, jó, anyácskám - mormogta elfogódva a fia. Nem nézett az anyjára, csak megszorította a kezét. - Majd elbeszélgetünk mi még.

De ahogy ezt kimondta, zavartan elsápadt. Megint az a múltkori dermesztő hidegség járta át a lelkét. Tisztán, félreérthetetlenül ráébredt, hogy szörnyű hazugság, amit most mondott, hogy ő nemcsak elbeszélgetni nem fog már senkivel, de soha semmiről nem *beszélhet* többé senkivel a világon. És olyan erővel markolt bele a gyötrő gondolat, hogy egy pillanatra csaknem teljesen megfeledkezett magáról, felállt, semerre se nézett, s indult kifelé.

- Mi lelt? - kiáltott rá Razumihin, és karon ragadta.

Akkor visszaült a helyére, és szótlánul nézelődött. Mind megütközve bámultak rá.

Hirtelen felkiáltott:

- Ejnye, de unalmasak vagytok! Mondjatok már valamit! Miért ültök így itt? Szóljatok hát! Beszélgessünk... Összekerültünk végre, és csak hallgatunk... Nos, akármiről...

- Hála istennek! Már azt hittem, újra kezdődik a tegnapi - sóhajtott Pulherija Alekszandrovna, és keresztet vetett.

- Mi a baj, Rogya? - kérdezte a húga gyanakodva.

- Semmi... csak úgy... Valami tréfás dolog jutott eszembe - felelte, és elnevette magát.

- No, ha tréfa, akkor jó! - mormogta a doktor. - Már én is attól tartottam... - És felállt. - No, ideje, hogy menjek. Ma még felnézek... ha ugyan itthon lesz.

Köszönt és elment.

- Micsoda remek ember! - dicsérte Pulherija Alekszandrovna.

- Remek ember, igen, kiváló, képzett, okos - tette hozzá Raszkolnyikov most egyszerre szinte hadarva és meglepő elevenséggel. - Nem emlékszem, hol találkoztam vele a betegségem előtt... de azt hiszem, láttam már... No de ez se utolsó legény ám! - fejével Razumihin felé intett. - Tetszik neked, Dunyecska? - kérdezte, és hirtelen, miért, miért nem, nagyot nevetett.

- Nagyon! - felelte Dunya.

- Ej, te csirkefogó! - Razumihin rettentő zavarba jött, elvörösödött, és felpattant a székről.

Pulherija Alekszandrovna mosolygott. Raszkolnyikov harsányan hahotázott.

- Hova készülsz?

- Én is... nekem is... dolgom van.

- Nincs dolgod. Maradj csak. Mert Zoszimov elment, most te is szaladsz? Ne menj még... Hány óra? Van már tizenkettő? Milyen gyönyörű órád van, Dunya! Mért hallgattok már megint? Folyton csak én beszélek!

- Marfa Petrovnától kaptam - felelte Dunya.

- Énekes óra! - fűzte hozzá az anyja.

- Igen? És milyen nagy. Szinte már nem is női.

- Én az ilyet szeretem - mondta Dunyecska.

„Szóval mégse jegyajándék” - gondolta Razumihin, és maga se tudta, mért örül ennek.

- Én meg azt hittem, Luzsin ajándéka - jegyezte meg Raszkolnyikov.

- Nem, Luzsintól még nem kapott ajándékot.

- Hajaj, emlékszik, anyácskám, én is szerelmes voltam egyszer, meg akartam házasodni - mondta hirtelen Raszkolnyikov az anyjára pillantva, akit megdöbbenett ez a váratlan fordulat, és az, hogy ilyen hangon beszél erről.

- Jaj, fiam, hogy emlékszem-e?! - összenézett Dunyával és Razumihinnel.

- Hm! Hát igen! Hogy is mondjam el? Már nem is igen emlékszem. Beteges lányka volt - folytatta elgondolkozva, és a földre szegezte a szemét. - Nagyon beteges. Szeretett alamizsnát osztogatni, és arról álmódzott, hogy kolostorba vonul. Egyszer eleredt a könnye is, mikor erről beszélt. Igen, igen, emlékszem... nagyon is emlékszem. Csúnyácska volt szegény... Igazán nem tudom, mi vonzott hozzá, talán éppen az, hogy mindig beteg volt... Ha sánta vagy púpos lett volna, talán még jobban megszeretem... - Elmélázva mosolygott. - Hát igen... tavaszi láz...

- Nem, nemcsak tavaszi láz! - mondta megélenkülve Dunya.

Ő ránézett, erőlködve figyelt, és nem hallotta, vagy nem értette, mit mond. Elgondolkozva felállt, odament az anyjához, megcsókolta, aztán visszaült a helyére.

- Még most is szereted! - mondta megindultan Pulherija Alekszandrovna.

- Kit? Hja, róla beszél? Hogy most is? Nem, anyácskám, ez mind olyan már, mintha a másvilágon történt volna... És nagyon régen... Meg ez is, ami most körülöttem van... mintha nem itt volna... - Jól megnézte őket, sorra.

- Ti is... mintha ezerversztányira lennétek... No de mi az ördögnek beszélünk erről! És miért faggattok? - folytatta bosszúsan, és elhallgatott, a körmét rágta, és megint csak elmélázott.

- Milyen silány kis szobád van, fiam, akár egy koporsó! - törte meg a nyomasztó csendet Pulherija Alekszandrovna. - Én azt hiszem, legalább felerészben ez a szoba az oka, hogy ilyen búskomor lettél.

- A szoba? - kérdezte szórakozottan. - Igen, a szoba is hozzájárult. Már én is gondoltam... Ha tudná, anyácskám, milyen furcsa gondolat, amit most kimondott - tette hozzá különös mosollyal.

Még néhány perc, és talán egyszerűen nem bírja tovább ezeket a három éve nem látott szeretteit és a családias hangú, de tökéletesen üres beszélgetést - hiszen képtelenek akármit is mondani egymásnak. De valamit el kellett intézniük, okvetlenül, még ma, ezt elhatározta reggel, mihelyt felébredt, és most megörült az elintéznivalónak, ebbe kapaszkodott.

- Hja, igen, Dunya - kezdte komolyan, szárazon -, bocsánatot kérek, természetesen, a tegnapiért, de kötelességem kijelenteni neked, hogy a lényegét illetően nem engedhetek. Vagy én, vagy Luzsin! Legyek én aljas, nem bánom, de te ne légy az! Egy elég. Ha feleségül mész Luzsinhoz, nem vagy a testvérem többé.

- No de Rogya! Rogya! Hiszen ez megint pontosan a tegnapi! - kesergett Pulherija Alekszandrovna. - És mért mondod mindig, hogy aljas vagy?! Ezt nem bírom elviselni! Tegnap is mondtad!

- Rosszul ítéled meg a dolgot, bátyám - szólalt meg Dunya éppen olyan keményen, szárazon. - Az éjjel gondolkodtam róla, és rájöttem, miben tévedsz. Te azt hiszed, hogy én valakinek, valaki kedvéért feláldozom magam. Erről szó sincs. Egyszerűen azért megyek férjhez, mert nekem magamnak nehéz így. Persze, ha tehetek majd valamit az enyéimért, annak örülni fogok, de elhatározásomnak nem ez volt a döntő oka.

„Hazudik! - Raszkolnyikov a körmét rágta mérgében. - A kis büszke! Dehogy ismerné el, hogy jóteknonykodni akar! Ó, ez a gög! Ó, ezek a kicsinyes lelkek... Szeretni is úgy szeretnek, mintha gyűlölnének... Ó, hogy gyűlölöm valamennyiüket!”

- Szóval, azért megyek Pjotr Petrovicshoz - folytatta Dunya -, mert két rossz közül a kisebbiket választom. Becsülettel teljesíteni fogom, amit vár tőlem, tehát nem ámítom... Mért mosolyogsz így?

Most már ő is felindult, harag lobbant a szemében.

- Mindent teljesíteni fogsz? - kérdezte a bátyja epés mosollyal.

- Bizonyos határig. A mód és forma, ahogy Pjotr Petrovics megkért, világosan mutatja, mit kíván tőlem. Lehet, hogy nagyon sokra tartja magát, de remélem, engem is megbecsül... Miért nevensz megint?

- És te miért pirulsz megint? Hazudsz, Dunyecska, magad is tudod, hogy hazudsz, csupa asszonyi makacsságból, hogy neked legyen igazad... Luzsint nem becsülheted: én láttam azt az embert, beszéltem vele. Tehát pénzért adod el magad. Tehát kétségtelenül aljasan cselekszel. Örülök, hogy legalább pirulni tudsz még!

- Nem igaz! Nem hazudok! - csattant fel Dunyecska, és most már kijött a sodrából. - Nem megyek hozzá, ha meg nem győződöm, hogy tisztel és becsül. Nem megyek hozzá, ha nem tudom bizonyosan, hogy én is becsülhetem őt. Szerencsére még a mai napon kétségtelenül meggyőződhetem erről. Akkor pedig nem aljasság, amit teszek, hiába mondd! És még ha igazad volna is, csakugyan aljasságra szánám magam - nem szívvelenség így beszélni velem? Miért követelsz tőlem olyan hősiességet, ami talán tőled sem telik! Ez zsarnokoskodás, erőszak! Ha tönkreteszek valakit, hát csak magamat... Nem öltem meg senkit... Miért nézel úgy rám? Miért sápadtál el? Rogya, mi lelt?! Rogya, drágám!

- Úristen! Ájulásba kergeti! - jajdult fel Pulherija Alekszandrovna.

- Nem, nem... ostobaság... Semmi! Szédülök egy kicsit. Ájulásról szó sincs... Sok bajotok van azzal az ájulással! Hm! Igen... mit is akartam... Hja, igaz: miképp akarsz még ma meggyőződni, hogy becsülheted, és ő is megbecsül téged? Még ma, azt mondtad, ha jól értettelek?

- Anyáskám, mutassa meg neki Pjotr Petrovics levelét.

Pulherija Alekszandrovna remegő kézzel átadta a levelet. Raszkolnyikov kíváncsian nyúlt utána, de még mielőtt kibontotta volna, csodálkozva nézett a hűgára.

- Különös - mondta lassan, mint aki rádöbben valamire -, mért tiltakozom ennyire? Minek ez a nagy hűhó? Menj, akihez akarsz!

Mintegy magának mondta, de hangosan, és egy darabig talányos kifejezéssel nézte a hűgát.

Végre kibontotta a levelet, de még mindig az a furcsa, csodálkozó kifejezés tükrözödött az arcán, aztán figyelmesen elolvasta kétszer egymás után.

Pulherija Alekszandrovnában valami különös nyugtalanság volt most, és a másik kettő is azt várta, hogy valami különös történik.

- Csak egyet csodálok - szólalt meg Raszkolnyikov rövid gondolkodás után, és visszaadta anyjának a levelet, de nem fordult egyikükhöz sem. - Gyakorlott ügyvédember, a beszéde is erre vall... meg a modora... és ilyen kezdetlegesen fogalmaz.

Felkapták a fejüket. Éppenséggel nem ezt várták.

- De hisz ezek mind így írnak - vetette oda Razumihin.

- Hát te is olvastad?

- olvastam.

- Megmutattuk Dmitrij Prokofjicsnak... tanácsot kértünk tőle - magyarázta zavartan Pulherija Alekszandrovná.

- Igen, ez az a bizonyos jogi nyelvezet - vágott közbe Razumihin -, a jogi irományokat mindmáig így fogalmazzák.

- Jogi? Igen... jogi... üzleti... Nem mintha nagyon hibásan fogalmazna, de nem is irodalmi nyelven... üzleti a nyelve.

- Pjotr Petrovics nem is tagadja, hogy kevés iskolát végzett, inkább büszke arra, hogy maga alapozta meg a szerencsáját - jegyezte meg Dunya, akit láthatóan bántott bátyjának ez az új hangja.

- No, ha büszke, hát bizonyosan van is neki mire, ezt nem vitatom. De te, úgy látom, megsértődöttél, amiért ilyen frivol megjegyzéseket fűzök a levélhez, azt hiszed, belekötök minden semmiségbe, hogy téged bosszúból megszegényítselek. Pedig éppen ellenkezőleg, a stílusával kapcsolatban eszembe jutott most valami, ami egyáltalán nem semmiség. Itt ez a kifejezés, kérlek: „minden felelősség önöket terheli.” És ezt nyomatékkal, világosan mondja. Meg a fenyegetés, hogy azonnal távozik, ha engem ott talál, ami pontosan annyit jelent, hogy faképnél hagy benneteket, ha nem fogadtok szót neki, faképnél hagy most, miután idecitált Pétervárra. Nos, mit gondolsz: éppen olyan bántó, ha Luzsin írja le ezt, mintha teszem azt, ő írná - és Razumihinre mutatott - vagy más közülünk való?

- Ne-em! - kapott a szón a lány. - Én is jól tudom, hogy ezt nagyon naivul fejezte ki, talán csakugyan nem mester a fogalmazásban. Ezt igen helyesen látod, Rogya, nem is vártam volna...

- Jogi nyelven fejezi ki. Jogi nyelven nem is lehet másképp, és talán gorombábban sült el, mint akarta. Egyébként, ki kell hogy ábrándítsalak, hűgom: van ebben a levélben még egy kitétel, ami közönséges rágalom, engem illet, és elég aljas. Én tegnap egy porig süjtött, tüdőbeteg özvegyasszonynak adtam azt a pénzt, mégpedig nem a „temetés ürügyével”, hanem igenis temetésre. És nem a lánynak, a „rossz hírű személynek”, mint ahogyan ő írja, hanem igenis az özvegynek. A lányt különben tegnap láttam először életemben. Világos, hogy Luzsin úr sietve igyekszik engem befeketíteni és veletek összeveszíteni. Ezt is jogászi nyelven teszi, vagyis naiv elhamarkodással, és nagyon is elárulva célját. Okos ember ő, de az okos

magatartáshoz a puszta ész nem elég. Mindez jellemző rá, és... nem hiszem, hogy téged nagyra becsül. Csak azért figyelmeztetek erre, mert őszintén javadat akarom.

Dunya nem felelt. Már régen eldöntötte magában a kérdést, és csak az estét várta.

- Akkor hát mit határozol, fiam? - kérdezte Pulherija Alekszandrovna, akit ez az új „tárgyilag-os” hang még az előbbinél is jobban aggasztott.

- Hogyhogy „mit határozok”?

- Merthogy Pjotr Petrovics azt írja, te ne gyere oda ma este, és hogy ő távozik, ha téged ott talál. Hát miképp lesz most... eljössz?

- Ezt természetesen nem én döntöm el, hanem elsősorban maga, anyácskám, ha Pjotr Petrovics kikötése nem sérti, másodsorban Dunya, amennyiben ő sem találja sértőnek. Úgy csinálom, ahogy maguk jónak látják - tette hozzá szárazon.

- Dunya már határozott, és én tökéletesen egyetérték vele - mondta rá gyorsan az anyja.

- Én arra akartalak kérni, Rogya, sőt, nagyon kérlek, hogy okvetlenül légy ott a mai találkozón. Ott leszel?

- Ott leszek.

- Magát is kérem, Dmitrij Prokofjics, jöjjön el ma nyolc órára. Őt is meghívom, anyácskám.

- Nagyon helyes, Dunya. Legyen úgy, ahogy ti akarjátok. Nekem is könnyebb. Nem szeretek én alakoskodni, hazudozni, beszéljünk csak inkább egyenesen. Most már mindegy, ha megharagszik Pjotr Petrovics, ha nem.

Ebben a pillanatban nesztelenül kinyílt az ajtó, egy fiatal lány lépett a szobába, és féltéken körülnézett. Mind feléje fordultak, kíváncsian és csodálkozva. Szofja Szemjonovna Marmeladova volt. Raszkolnyikov első pillantásra nem ismerte meg. Tegnap látta először, és olyan pillanatban, olyan környezetben, annyira más öltözékben, hogy emlékezetében egész más kép maradt. Ez most egyszerűen, sőt szegényesen öltözött lány volt, nagyon fiatal, majdnem gyermek, viselkedése szerény és illedelmes, arca nyílt, de kicsit ijedt. Olcsó háziruhácskát viselt, és ócska, divatjamúlt kalapot, csak a napernyőt tartotta kezében most is, éppen úgy, mint tegnap. Mikor látta, hogy a szoba tele van emberekkel - amire nem számított -, zavarba jött, azt se tudta, hova legyen, megijedt, mint a kisgyermek, és már olyan mozdulatot tett, mintha vissza akarna fordulni.

- Ó... kegyed az? - Raszkolnyikov nagyon meglepődött, és maga is zavarba jött.

Mindjárt arra gondolt, hogy anyja és húga Luzsin leveléből már tudnak valamit a „rossz hírű személyről”, hiszen ő éppen az előbb tiltakozott a rágalom ellen, megmondta nekik, hogy a lányt akkor látta először, és most egyszerre beállít ide, hozzá. Az is felvillant benne, hogy a „rossz hírű” kitéltet nem utasította vissza. Mindez egy szempillantás alatt suhant át ködösen az agyán, de ahogy jobban megnézte a lányt, és látta, mennyire meg van alázva szegény, hirtelen szánakozás fogta el. Ez a kis mozdulata pedig, amikor most ijedtében ki akart szaladni, valósággal felkavarta.

- Nem vártam a látogatását - mondta gyorsan, és tekintetével megállította. - Üljön le, kérem. Katerina Ivanovna üzenetével jön, ugye? Ne oda, ide üljön, legyen szíves...

Razumihin a szobában levő három szék egyikén ült közvetlenül az ajtónál, és mikor Szonya belépett, felállt, hogy helyet adjon neki. Raszkolnyikov előbb a dívány sarkában, a doktor előbbi helyét kínálta a váratlan vendégnek, de eszébe jutott, hogy az nagyon is „bizalmas” hely, hiszen a dívány egyúttal az ő ágya is, hát gyorsan Razumihin székére mutatott.

- Te meg ülj át ide a Zoszimov helyére.

Szonya leült, félelmében szinte reszketett, és szorongva nézegette a két hölgyet. Nyilván maga se értette, hogy ülhet ő itt mellettük, és ez a gondolat olyan rémülettel töltötte el, hogy megint felállt, és kétségbeesett zavarban hebegte:

- Bocsásson meg... éppen csak egy... pillanatra alkalmatlankodom... Katerina Ivanovna nevében... nem volt senkije, akit ide küldhetett volna... Kéreti önt, hogy jöjjön el holnap reggel a gyászszertartásra... mise után, a Mitrofan temetőbe... és aztán hozzánk... őhozzá... halotti torra... Tisztelje meg... nagyon kéri...

Nyelve botladozott, elakadt.

- Igyekszem, igen... okvetlenül - felelte Raszkolnyikov, ő is felállt, ő is akadozott, és nem fejezte be a mondatot. - Üljön le, legyen szíves - mondta aztán hirtelen -, szeretnék még mondani valamit... Látom, siet, de mégis, kérem, két percet szenteljen nekem.

Odaigazította neki a széket, Szonya újra leült, megint aggodalmasan, tanácstalanul pillantott a két hölgyre, és rögtön elkapta, lesütötte a szemét.

Raszkolnyikov felrezzent, sápadt arca kigyúlt, szeme is izzott.

- Anyácskám - mondta dacos nyomatékkal -, ez Szofja Szemjonovna Marmeladova, leánya a szerencsétlenül járt Marmeladov úrnak, akit szemem előtt gázoltak el a lovak, beszéltem nektek róla...

Pulherija Alekszandrovna Szonyára nézett, és alig észrevehetően összehúzta a fél szemét. Ha mégúgy feszélyezte is a fia dacos, kihívó tekintete, ezt a kis elégtételt nem tudta megtagadni magától. Dunya komolyan és merőn, egyenesen az arcába nézett a szegény lánynak, és csodálkozva vizsgálta. Szonya, mikor hallotta, hogy bemutatják, fel akart pillantani, de még nagyobb zavar fogta el, mint az előbb.

- Azt akartam megkérdezni - fordult feléje gyorsan Raszkolnyikov -, simán elintéződött ma minden maguknál? Nem alkalmatlankodott senki... például a rendőrség?

- Nem, uram, simán ment minden... hiszen a halál oka nyilvánvaló volt... Nem zaklattak bennünket... csak a lakók haragusznak.

- Miért?

- Mert olyan sokáig ott van a holttest... ilyen melegben... szaga van... Úgyhogy ma estefelé kiviszik majd a temetőbe, holnapig a kápolnában lesz. Katyerina Ivanovna előbb nem akarta, de aztán belátta, hogy nem lehet másképp...

- Szóval, már ma?

- Kéreti önt, hogy tiszteljen meg bennünket, és jöjjön el holnap a gyászmisére a templomba, és utána hozzá, a torra.

- Hát tor is lesz?

- Igen, egy kis uzsonnaféle, uram, meghagyta, hogy köszönjem meg az ő nevében a tegnapi szíves segítségét... anélkül el se tudtuk volna temetni... - Megrándult a szája és az álla, de erőt vett magán, visszafojtotta a sírást, és gyorsan lesütötte a szemét.

Beszélgetés közben Raszkolnyikov erősen figyelte. Sovány, nagyon sovány, sápadt arcocskája volt, elég szabálytalan, és valahogy hegyes - az orra meg az álla is. Még csinosnak se mondhatta az ember, de kék szeme csodálatosan tiszta fényű volt, és ha megélnékült, arcán annyi jóság és nyílt egyszerűség tükröződött, hogy akaratlanul is vonzódni kellett hozzá. És volt még egy jellemző vonása az arcának, egész alakjának: tizennyolc éves létére szinte kislánynak látszott, sokkal, de sokkal fiatalabbnak a koránál, majdnem gyermeknek, és ez egy-egy mozdulatában is furcsán kiütkezett.

- De hogy telhet Katyerina Ivanovnáknak olyan csekély összegből mindenre? Még tort is akar adni? - kérdezte Raszkolnyikov, rendületlenül folytatva a beszélgetést.

- Ó, uram, a koporsó nagyon egyszerű lesz... minden nagyon egyszerű, kevésből kitelik... éppen most számítottuk ki Katyerina Ivanovnával, marad még annyi, hogy torra is jut... Nagyon ragaszkodik ehhez, és nem is lehet... ha neki vigasztalás... Katyerina Ivanovna már csak ilyen, uram, hiszen ismeri...

- Megértem, természetesen... nagyon megértem... mi az, miért nézegeti annyira a szobámat? Anyácskám is mondja, hogy olyan, mint egy koporsó.

- Minden pénzét nekünk adta! - mondta hirtelen Szonya szapora és erős suttogással, mélyen lesütve a szemét. Ajka és álla megint remegett. Már jóval előbb megdöbbenette a szegényes környezet, és most kibuggyant belőle. Szavait hallgatás követte. Dunyecska szeme mintha hirtelen felragyogott volna, sőt még Pulherija Alekszandrovna is nyájasan pillantott rá.

- Természetesen együtt ebédelünk, Rogyám - mondta, és felállt. - Gyerünk, Dunyecska... Te meg, fiam, sétálj egyet, aztán feküdj le, pihenj, és mentül előbb gyere oda hozzánk... Félek, hogy nagyon kifárasztottunk...

- Igen, igen, eljövök - felelte gyorsan Raszkolnyikov, és ő is felállt. - Vagyis... valami dolgom van még...

- Mi az, talán bizony külön akarsz ebédelni? - mordult rá Razumihin.

- Nem, dehogy... odamegyek... de te maradj itt még egy percig. Ugye, most nincs rá szükségetek, anyácskám? Vagy baj, ha elveszem tőletek?

- Jaj, dehogyis! És ugye, maga is velünk ebédel, Dmitrij Prokofjics? Jöjjön el, legyen szíves.

- Én is kérem - tette hozzá Dunya.

Razumihin meghajolt, csak úgy sugárzott a képe. Egy pillanatig, furcsa módon, mind zavarban voltak...

- Isten áldjon, fiam, vagyis... a viszontlátásra! Nem szeretek istenáldjont mondani. Isten áldjon, Nasztaszja... jaj már megint azt mondtam!

Szeretett volna Szonyától is elbúcsúzni, de valahogy nem sikerült, hát sietve kiment a szobából.

Avdotya Romanovna ellenben, az anyja nyomában lépkedve, mintha csak azt várta volna, hogy őrá kerüljön a sor, mikor Szonyához ért, udvarias, mély bókkal búcsúzott. Szonyecska zavartan és valahogy túl gyorsan, ijedten bókkolt vissza, arcán fájdalmas vonás jelent meg, mintha kínosan érintené Dunya figyelme és udvariassága.

- Dunya! Hát tőlem nem búcsúzol? - kiáltott utána a bátyja. - Add a kezéd!

- Ejnye, hiszen már kezét fogtunk, elfelejtetted? - Dunya kedvesen és kicsit ügyetlenül fordult hátra.

- Nem baj, add ide még egyszer.

Erősen megszorította a kezét. Húga rámosolygott, aztán elpirult, kirántotta a kezét, és az anyja után sietett, maga se tudta, miért, de ő is eltelve boldogsággal.

- Így már jó! - mondta Raszkolnyikov Szonyának, mikor visszatért a szobába, és ránézett, nyílt tekintettel. - Isten nyugosztalja a halottakat, és éltesse az élőket! Nem így van? Ugye, hogy így van?

Szonya rápillantott, és meglepetten látta, mennyire felderült hirtelenében az arca.

Raszkolnyikov is hosszú pillanatokig szótlánul, merőn nézte őt; mindaz, amit megboldogult apjától hallott róla, feltámadt emlékezetében.

- Úristen, Dunyecska! - fakadt ki Pulherija Alekszandrovna, mihelyt az utcára leértek. - Igazán mondom, szinte örülök, hogy eljöttünk tőle, megkönnyebbülök. Hittem volna ezt tegnap a vonaton? Hittem volna, hogy még ennek fogok örülni egyszer?

- Megint csak azt mondom, anyácskám, nagyon beteg még. Maga nem látja? Talán éppen miattunk gyötrődött, ez rongálta meg az egészségét! Elnézőnek kell lennünk, és sokat, nagyon sokat meg kell bocsátanunk!

- No, te éppen nem voltál elnéző - vágott a szavába indulatosan, féltékenyen az anyja. - Tudod, ahogy most elnéztelek benneteket, tökéletes hasonmása vagy, nem is annyira arca,

mint inkább lélekben. Éppen olyan melankolikus, komor és lobbanékony, éppen olyan gőgös és nagylelkű vagy te is. De ugye, nem igaz, hogy önző? Ugye, nem. Dunyecskám? És ha a mai estére gondolok, hát a szívem is elakad!

- Nem kell aggodalmaskodni, anyám, úgy lesz minden, ahogy lennie kell.

- Jó, de gondold meg, milyen helyzetben vagyunk most! És ha Pjotr Petrovics visszalép? - ejtette el a szót vigyázatlanul szegény asszony.

- No és? Mit ér akkor az egész ember? - vágta rá élesen, megvetően Dunya.

- Jól tettük, hogy eljöttünk most - sietett másra terelni a beszédet Pulherija Alekszandrovna. - Valami dolga van, azt mondta, legalább kimegy, friss levegőt szív... rettenetes, micsoda fojtó hőség van nála... De hol lehet itt friss levegőt szívni? Az utca is olyan, mint a szellőzetlen szoba. Úristen, ez a város! Állj meg, húzódj félre, hisz eltaposnak, hoznak valamit! Nézd csak, zongorát cipelnek... hogy lökdösődnek... És az a lány... attól is félek...

- Melyik lány?

- Hát ez a Szofja Szemjonovna, aki most ott volt...

- Mért fél tőle?

- Rossz sejtelveim vannak. Akár hiszed, akár nem, ahogy belépett, rögtön megéreztem, hogy itt fészkel a legfőbb baj...

- Eh, dehogyis! - tiltakozott bosszúsan Dunyecska. - És a maga sejtelvei, anyácskám! Hiszen Rogya tegnap látta először életében, meg se ismerte, amikor belépett.

- Majd meglátod! Engem nagyon nyugtalanít, majd meglátod! És hogy megijeszti az embert: csak néz rám azzal a két szemével... Alig bírtam ülve maradni a széken. Emlékszel, mikor Rogya bemutatta? És nem is értem... Pjotr Petrovics így ír róla, ő meg bemutatja! Még neked is! Nagyon drága lehet a szívének!

- Ugyan, amit Pjotr Petrovics irkál! És rólunk talán nem beszéltek, nem irkáltak eleget? Ezt már elfelejtette? Én bizonyosan tudom, hogy... arany szívű teremtés, és minden egyéb... ostobaság!

- Adja Isten!

- Pjotr Petrovics pedig csúf pletykálkodó! - mondta Dunya kurtán.

Pulherija Alekszandrovna lecsüggesztette a fejét. Beszélgetésük félbeszakadt.

- Várj, hadd mondok meg, mit akarok tőled... - Raszkolnyikov az ablakhoz húzta barátját.

- Akkor hát szólhatok Katyerina Ivanovnáknak, hogy számíthat önre? - Szonya sietve meghajolt, és menni akart.

- Azonnal, Szofja Szemjonovna, nem titok, amiről beszélünk, egyáltalában nem zavar, és még beszélni szeretnék kegyeddel... - Nem fejezte be, mintegy félbeszakította önmagát, és gyorsan a barátjához fordult megint. - Te ismered ezt a... hogy is... Porfirij Petrovicsot, mi?

- Hogy ismerem-e! Hisz rokonom. Mit akarsz tőle? - kérdezte Razumihin hirtelen fellobbanó kíváncsisággal.

- Ugye, ő vezeti most... a nyomozást, abban a gyilkossági ügyben... amiről tegnap beszéltek...

- Igen. No és? - sürgette Razumihin, a szemét is kimeresztve.

- Azt mondtátok, kihallgatja a zálogtulajdonosokat, és nekem is vannak ott zálogtárgyaim... csupa apróság, de mégis... Dunya gyűrűje, amit emlékbe kaptam tőle, mikor feljöttem Pétervárra, meg apám ezüstórája. Őt-hat rubelt ha ér az egész, de nekem kedves, mivel emlék. Hogy csináljam, mit tanácsolsz? Nem szeretném, ha elvesznének a tárgyak, kivált az órát sajnálnám. Az előbb is, mikor Dunya órájáról beszéltünk, reszkettem, hogy anyám majd elkéri, meg akarja nézni. Az egyetlen, ami apámról ránk maradt. Anyám bele is betegszik, ha megtudja, hogy elveszett. Asszony, hiába! Szóval... adj tanácsot, mit kell tennem? Tudom, hogy a rendőrségen kellene bejelenteni. De nem helyesebb, ha egyenesen Porfirijhoz fordulok? Mit gondolsz? Úgy talán hamarább elintézhethém. Meglátod, hogy anyám megemlíti még ebéd előtt.

- Ne a rendőrségre menj, csakis Porfirijhoz! - vágta rá Razumihin hallatlanul izgatottan. - Ennek igazán örülök! És mire várunk? Gyerünk oda most mindjárt, két lépés. Biztosan otthon találjuk.

- Kérlek... mehetünk.

- És hogy örül majd, hogy megismerhet! Tyű, de hogy örül majd! Sokat meséltem neki rólad, nem is egyszer. Például tegnap is. No gyerünk... Szóval, ismerted az öregasszonyt? No lám... ez remek fordulat... Ó, persze... Szofja Ivanovna...

- Szemjonovna - javította ki Raszkolnyikov. - Szofja Szemjonovna, bemutatom a barátomat, Razumihint... Derék ember ám...

- Ha úgyis dolguk van most... - szólalt meg Szonya; nem pillantott Razumihinre, de még nagyobb, zavarba esett.

- Igen, gyerünk most. És kegyedet még ma felkeresem, Szofja Szemjonovna, csak mondja meg a címét.

Nem annyira zavartan beszélt, inkább túlzott sietséggel és kerülve a lány tekintetét. Szonya megmondta, hol lakik, és elpirult. Együtt mentek ki hárman.

- Be se zárod az ajtót? - kérdezte Razumihin, aki mögöttük jött a lépcsőn.

- Soha!... Egyébként két év óta mindig készülök megvenni a lakatot - vetette oda Raszkolnyikov. - Boldogok, akiknek nincs mit elzárniuk, igaz? - kérdezte Szonyához fordulva, és nevetett.

A kapu előtt megálltak a járdán.

- Kegyed jobbra megy, ugye, Szofja Szemjonovna? Most jut eszembe, mondja, hogy talált ide hozzám? - kérdezte, de úgy, mintha egészen mást akart volna kérdezni. Megint, mint már előbb is mindig, szeretett volna belenézni a tiszta fényű szemekbe, de valahogy nem sikerült...

- Hiszen megmondta a címét Polenykának.

- Polenyka? Igen, Polja, a kicsike! A húgocskája? Én annak megmondtam a címemet?

- Meg. Nem emlékszik?

- De igen... emlékszem már...

- És boldogult édesapámtól is sokat hallottam önről... csak akkor még nem tudtam a nevét, ő se tudta... De most, mikor idejöttem... mivel tegnap megtudtam a nevét... csak egyszerűen megkérdeztem: Raszkolnyikov úr hol lakik?... Nem tudtam, hogy ön is albérlő... Búcsúzóom is... Akkor megmondom Katyerina Ivanovnának...

Borzasztóan örült, hogy végre elmehet; földre szegezett szemmel, szaporán lépkedett, hogy mennél hamarabb eltűnjön a szemük elől, mennél hamarabb elérjen a sarokig, húzlépésnyire, ott már befordul jobbra, és végre-valahára egyedül lesz, csak megy, siet, semerre se néz, semmit se lát, csak gondolkodik, visszaemlékezik, felidéz magában minden szót, minden apróságot. Soha, de soha ehhez hasonlót nem érzett. Egy új, ismeretlen világ derengett a lelkében. És akkor eszébe jutott, hogy ma el akar jönni hozzá Raszkolnyikov, talán még délelőtt, talán most mindjárt!

„Ó, csak ne ma, nagyon kérem, csak ne ma! - suttogta szorongó szívvel, mint az ijedt kisgyerek, mikor rimáncodik valakinek. - Uram, Teremtőm! Oda... énhozzám... abba a szobába... hisz rögtön meglátja... én jó Istenem!”

Nem vette észre az ismeretlen úriembert, aki buzgón figyelte őt, és követte. Nyomában volt már Raszkolnyikov kapujától. Éppen akkor jött arra, amikor ők hárman, Raszkolnyikovval és Razumihinnel, egy percre megálltak a járdán, és ahogy kikerülte őket, mintha összeresztett volna Szonyának ezekre a szavaira, amit véletlenül elkapott: „Csak egyszerűen megkérdeztem: Raszkolnyikov úr hol lakik?” Gyorsan, de figyelmesen megnézte mind a hármukat, kivált Raszkolnyikovot, akihez Szonya a szavakat intézte, aztán megnézte és megjegyezte a házat. Mindezt egy szempillantás alatt cselekedte, majd feltűnés nélkül elhaladt mellettük, és meglassította lépteit, mint aki vár valamire. Bevárta Szonyát, mert látta, hogy búcsúzkodik, elválik tőlük, más úton megy, alighanem haza.

„De hová... haza? És hol láttam már ezt az arcot? - tanakodott, mert Szonya arca ismerősnek tetszett előtte. - Meg kell tudnom!”

Mire a sarokig ért, átment az út túlsó oldalára, és hátranézett. Látta, hogy Szonya is ott jön, ugyanazon az úton, semmit se vesz észre, és a szegleten befordul, éppen abba az utcába. Ő is továbbment a másik járdán, és onnan szemmel tartotta; vagy ötven lépéssel odább aztán átvágott a kocsúton, és most már Szonya mögött lépkedett, utolérte, és szorosan a nyomában maradt, alig ötlépésnyire követte.

Ötven év körüli, az átlagosnál magasabb, testes férfi volt, válla széles és csapott, ami egy kicsit hajlottnak mutatta az alakját. Elegánsan és kényelmesen öltözött, tekintélyes úriembernek látszott. Kifogástalan kesztyű volt rajta, és kezében csinos sétatálca, amelyet minden lépésnél odakoppantott a kövezethez. Erős pofacsontú, széles arca elég kellemes volt, színe friss, nem fővárosi; sűrű, világosszőke haja alig-alig deresedő, lapát formában aláhulló dús szakállá meg a hajánál is szőkébb. Világoskék szeme hideg, átható és értelmes tekintetű, szája élénkpiros. Általában rendkívül fiatalos úriember volt, koránál sokkal fiatalabbnak látszott.

Mire Szonya a csatornához ért, csak ők ketten maradtak a járdán. Az idegen figyelte, és jól látta, hogy elmélázik, szórakozott. Most a lány odaért a házhoz, ahol lakott; befordult a kapun - ő utána, de láthatólag kicsit meglepetten. Az udvaron Szonya a jobb sarokba tartott, a maga lépcsőjéhez. „Ni csak!” - mormogta az ismeretlen, és ő is megindult felfelé. Szonya csak most vette észre; a második emeletre ment, kifordult a folyosóra, és becsengetett a kilences ajtón, ahol „Kapernaumov szabómester” volt kiírva. „Ni csak!” - mondta újra az úriember, csodálkozva a különös véletlen, és becsengetett mindjárt mellette a nyolcas ajtón. Alig hatlépésnyire volt egymástól a két bejárat.

- Kapernaumovéknál lakik? - kérdezte, és ránevetett a lányra. - Éppen tegnap igazítottam nála a mellényemet. Én meg itt, a szomszédságában, Rösslichnél, Gertruda Karlovna Rösslich. Milyen különös véletlen!

Szonya nagyon megnézte.

- Igen, tőszomszédok vagyunk - folytatta az idegen, valami okból nagyon vidáman. - Mind-össze harmadnapja vagyok itt. Hát akkor viszontlátásra, kisasszony!

Szonya nem felelt; az ajtót kinyitották, és besurrant. Miért, miért nem, de hirtelen szégyenkezés és félelem fogta el.

Razumihin nagyon felajzott kedvében volt, miközben Porfirijhez mentek.

- Ez pompás, öregem! - mondta többször is. - Jaj, de örülök!

„Ugyan, minek örülsz annyira?” - gondolta Raszkolnyikov.

- Nem is tudtam, hogy neked is volt zálogod az öregasszonynál. No és már régen... jártál ott?

„Ó, te együgyű kölyök!”

- Hogy mikor? - megállt az utcán, gondolkodott. - Igen... három nappal lehetett a halála előtt. De most nem tudom kiváltani a tárgyakat, nem azért megyek oda - mondta gyorsan, mintha ez volna a legsürgősebb és legnagyobb gondja -, megint egy ezüstrubel minden vagyonom... Ördög vigye azt a tegnapi hagymázt.

A „hagymáz” szót különösen megnyomta.

- Jójójó - bólogatott Razumihin, ő tudta, miért bólogat. - Szóval részben ezért izgatott fel annyira akkor az a... és tudod-e, hogy lázálmodban is emlegettél valami gyűrűcskét meg láncocskát, egyre azt emlegetted... Szóval, így akkor világos... minden világos.

„No tessék! Hogy megfészkelődött bennük mégis a gyanú! Ez a fiú megfeszíttetné magát értem, és ni: most boldog, hogy így akkor *világos* minden, mert lázálmodban is a gyűrűt emlegettem! Hogy belerögződött mindnyájukba a gondolat!”

- És azt hiszed, otthon találjuk? - kérdezte.

- Otthon, otthon - nyugtatta meg gyorsan Razumihin. - Meglátod, micsoda remek fickó. Kicsit esetlen. Illetve társasági ember, nem ilyen értelemben mondom, hogy esetlen. És jófejű, sőt nagyon is az, csak megvan a maga külön esze járása... Gyanakvó és kétkedő, cinikus... szeret ugratni, vagyis beugratni... Persze, az ósdi materialista módszer híve... de érti a dolgát, érti, határozottan... Tavaly felderített egy esetet... valami gyilkosságot, pedig jóformán semmi nyom nem volt. És nagyon, de nagyon várja már, hogy téged megismerjen!

- Aztán miért?

- Nem mintha... de tudod, mióta megbetegedtél, sűrűn emlegettelek, úgy adódott. No és mikor hallotta... megtudta tőlem, hogy jogásznak készültél, és nem végezhetted el az egyetemet, azt mondta: „nagy kár”... Ebből gondolom, hogy... vagyis nemcsak éppen ez, de sok minden együtt... és hogy tegnap Zamjotov is... Szóval, Rogya, tegnap részeg fejjel, mikor hazakísértelek... sokat fecsegetem, és... félek, hogy te még nagyítod is...

- Mit? Aha, hogy örültnek hisznek? Talán igazuk van. - Kényszeredetten mosolygott.

- Azt, azt, vagyis... pfuj, mit beszélek! És a másik, amit mondtam, az is számárság, részeg locsogás.

- Mit mentegetőzöl! Ó, hogy unom az egészet! - kiáltott fel Raszkolnyikov túlzott ingerültséggel. De részben csak komédiázott.

- Tudom, tudom, meg is értem. Hidd el, megértelek. Szégyen még említeni is.

- Ha szégyen, hát hallgass!

Egyikük se szólt egy darabig. Razumihin odáig volt az elragadtatástól, és ő ezt érezte, mélységes undorral. Meg az is nyugtalanította, amit Porfirijról hallott az előbb.

„Annak is jeremiádát fújhatok majd! - Elsápadt, és a szíve kalapált. - Mégpedig meggyőzően kell fújni. Különben, a legmeggyőzőbb, ha semmit se fújok, semmit se erőltetek... Nem, *erőltetni*... az megint nem jó. No, mindegy, majd ahogy adódik... meglátjuk... most rögtön meglátjuk, helyes volt-e eljönni hozzá, vagy nem? A lepke is belerepül a gyertyalángba. Kalapál a szívem, ez semmiképpen nem jó.”

- Itt, ez a szürke ház - mondta Razumihin.

„A legfőbb kérdés: tudja-e vagy nem, hogy tegnap ott voltam a vén boszorka lakásában, és... a vértócsát emlegettem? Ezt villámgyorsan ki kell találnom, amint belépek, az arcáról kell leolvasnom, mert ha nem... De megtudom, ha addig élek is!”

- Tudod-e, öregem, mit vettem észre ma rajtad? - kérdezte, és kaján mosollyal fordult Razumihinhez. - Valami szokatlan izgalomban vagy már reggel óta. Igaz?

- Izgalomban? Mért volnék izgalomban? - csodálkozott Razumihin megütődve.

- Hiába tagadod, látom. A széken is úgy ültél az előbb, ahogy sose szoktál, éppen csak a legcsücskén, és mintha görcs rángatott volna. A legkisebb szóra felpattantál. Hol mérgesen néztél, hol meg olyan volt a képed, mint a mézes cukorka. Még el is pirultál, kivált, amikor ebédre meghívtak. Fülig vörösödtél.

- Hazudsz! És mit akarsz ezzel?

- Csak azt, hogy olyan vagy, mint egy ugrifüles kisdíák. Ni! Hát nem elpirult megint.

- Ó, te nyavalyás!

- Hát akkor mért irulsz-pirulsz, mi? Rómeó! No megállj, ezt elmesélem ma valakinek... hahaha! Anyámat megnevettettem... és még valakit...

- Ide hallgass! Ide hallgass! Hiszen ez komoly, te... Mit akarsz tulajdonképpen? Ördög vigyen... - Egészen összezavarodott, és szinte megdermedt rémületében. - Mit mesélsz el? Hisz én... Pfüj, te gyalázatos...

- Akár a pünkösdi rózsza! És ha tudnád, hogy illik a képedhez! Nézd ezt az öles Rómeót! És milyen gyönyörűen megmosakodtál, még a körmödet is kipucoltad! Mikor történt utoljára, mi? Becsületesemre, még a haja is pomádés! Hajolj csak le!

- Gyalázatos!

Raszkolnyikov úgy hahotázott, hogy majd eldőlt, és így hahotázva léptek be Porfirij ajtaján. Éppen ezt akarta: a szobában is hallhatták, hogy hangosan nevetve lépnek be, és az előszobában se tudják abbahagyni.

- Még egy szót szólj, és... betöröm a fejedet! - súgta Razumihin bőszerűen, és vállon ragadta.

Raszkolnyikov előrement. Olyan arccal lépett a szobába, mint aki csak nagy erőfeszítéssel tudja leküzdeni a ki-kirobbanó nevetést. Sarkában a hórihorgas, esetlen Razumihin, dühtől feldúlt képpel, vörösén, mint a bazsarózsa. Arca és alakja csakugyan komikus volt ebben a percben, és igazolta barátja jókedvét. Raszkolnyikov meghajolt, és kezét nyújtott, még mielőtt bemutatnák volna, és szemmel láthatóan küszködött, hogy vidámságát legyűrve, legalább pár szót mondjon, és bemutatkozzék a házigazdának, aki a szoba közepén állt, és kérdő szemmel nézett rájuk. De alig sikerült kissé elkomolyodnia, és pár szót motyognia, hirtelen, mintegy akaratlanul megint a barátjára pillantott, és akkor nem bírta tovább, a nagy önuralommal elfojtott nevetés viharosan kirobbant. Razumihin olyan mértéktelen dühvel fogadta ezt a „szívből jövő” kacagást, hogy a jelenet valóban őszintén vidámnak, és ami a legfontosabb, természetesnek hatott.

- A keservedet! - ordította Razumihin, mintha szándékosan segíteni akarna neki a komédiában, és úgy hadonászott, hogy feldöntött egy kis kerek asztalt, a rajta levő üres teáspohárral együtt. Csak úgy repült és csörömpölt minden.

- Ejnye, urak, mit törtök-zúztok? Kárt okoztok a kincstárnak! - szólt rájuk kedélyesen Porfirij Petrovics.

A jelenet most így alakult: Raszkolnyikov, kezét a házigazda kezében felejtve, még nevetett, de mértéket tartva, és várta az alkalmas pillanatot, amikor a legtermészetesebb módon abbahagyhatja. Razumihint ellenben végképp megzavarta a felborult asztalka és összetört pohár, szomorúan nézte az üvegcserepeket, köpött egyet, majd mérgesen sarkon fordult, és hátát mutatva a társaságnak, az ablakhoz lépett, félelmesen komor arccal. Porfirij Petrovics nevetett, látszott, hogy szívesen nevetne velük, de még magyarázatot vár. Zamjotov, aki a szoba sarkában ült, a vendégek belépésekor felállt, és előbb várt, mosolygott, de aztán megütközéssel, szinte gyanakodva nézte az egész jelenetet. Raszkolnyikovot még némi zavarral is. Az kellemetlen meglepetéssel tapasztalta, hogy őt itt találja.

„Most ezt is számításba kell vennem” - gondolta.

- Bocsásson meg - kezdte tüntető restelkedéssel -, Raszkolnyikov.

- Ó, kérem, nagyon örülök! És olyan kedvesen állítottak be... No és ő? Köszönni se hajlandó? - kérdezte Razumihin felé bökve a fejével.

- Isten bizony, nem tudom, mitől böszült fel ennyire! Én csak azt mondtam neki, most az úton, hogy Rómeóhoz hasonlít. És ezt be is bizonyítottam. Ennyi az egész.

- Gyalázatos! - csattant fel Razumihin, de nem fordult hátra.

- Nagy oka lehet, ha egy szócska miatt ennyire haragszik!

- Ó, te nyomozó! Eh, nyeljen el a pokol mindnyájátokat!

Most egyszerre ő is elnevette magát, és mintha mi sem történt volna, vidáman odalépett a házigazdához.

- Elég a hülyéskedésből, térjünk a dologra! Íme: a barátom, Rogyion Romanovics Raszkolnyikov. Először is sokat hallott már rólad, és szeretne megismerni, másodszer pedig egy kis ügyét is elő akarja adni neked... Ni! Zamjotov! Te meg hogy kerülsz ide? Ti összejártok? Mióta?

„Hát ez meg mit jelent?” - töprengett nyugtalanul Raszkolnyikov.

Zamjotov mintha feszengett volna, de éppen csak egy kicsit.

- Tegnap, nálad ismerkedtünk össze - felelte könnyedén.

- No, akkor ezt a gondot is leráztam. Mennyit nyagगतott a múlt héten, hogy hozzam össze veled, Porfirij. Szóval, nélkülem is összeismerkedtetek... Hol tartod a dohányt, Porfirij?

A vizsgálóbíró csak úgy otthonosan, házikábtan volt, inge ragyogó tiszta, papucska kicsit félretaposott. Harmincöt éves ember volt, alacsonyabb a középtermetűnél, kövérkés, söt pocakos, arca simára borotvált, bajusztalan, szakálltalan, haja simán hátrafésülve, nagy, kerek feje hátul a tarkón furcsán kidudorodott. Püffedt, kerek és egy kicsit tömpe orrú arcának beteges sötétsárga színe volt, de a kifejezése elég élénk, söt gunyoros. Talán kedélyesnek nézte volna az ember, ha a szeme nem mond ellent, de a majdnem fehér pillájú, vizenyős, sűrűn pislogó szemek mintha mindig hunyorítottak, intettek volna valakinek. Ez a pillantás feltűnően nem illett egyébként szinte asszonyos alakjához, és sokkal, de sokkal jelentékenyebbé tette, mint amilyennek első tekintetre tűnhetett.

Mihelyt meghallotta, hogy Raszkolnyikovnak valami „ügye” is van vele, helyet mutatott neki a díványon, ő meg a másik sarkába ült, és szemét a vendégére szegezve, azzal a feszült, feltűnően komoly figyelemmel várta az ügy előadását, amely rögtön ránehezedik az emberre, és megzavarja, kivált, ha először találkozik az illetővel, és úgy véli, hogy mondanivalója semmiképpen nincs arányban a megkülönböztető, komoly figyelemmel. De Raszkolnyikov röviden és simán, világosan és szabatosan mondta el a dolgot, meg is volt elégedve magával, úgyhogy ráért közben jól megnézni a bírót. Porfirij Petrovics sem vette le róla a szemét az egész idő alatt. Razumihin ugyanannál az asztalnál ült, átellenben, és olyan szenvedéllyel, olyan türelmetlenül figyelt, úgy nézte hol az egyiket, hol a másikat, hogy az már sok volt egy kicsit.

„Tökfilkó” - szidta magában Raszkolnyikov.

- Jelentse be a rendőrségen - válaszolt hivatalos komolysággal Porfirij -, hogy értesült a történetéről, vagyis a gyilkosságról, kéri tehát, közöljék az ügyben eljáró vizsgálóbíróval, hogy ezek meg ezek a zálogtárgyak az ön tulajdonát képezik, és ön azokat ki akarja váltani, illetőleg... A rendőrségen egyébként pontosan megmondják a formát.

- Sajnos, én ez idő szerint - mondta szándékosan túlzott zavarban Raszkolnyikov - igen gyengén állok pénz dolgában, úgyhogy még ezt a kis összeget se tudnám előteremteni... Csak azt szeretném leszögezni, hogy az értéktárgyak az enyéim, és mihelyt módomban lesz...

- Ez tökéletesen mindegy, uram - Porfirij Petrovics hűvösen elhárította a pénzügyi helyzet magyarázatát. - Különben, ha úgy tetszik, írhat közvetlenül nekem is, ugyanilyen értelemben, vagyis: erről meg erről értesülvén, kijelentem, hogy ezek meg ezek az értéktárgyak az enyéim, kérem tehát...

- Lehet egyszerű papiroson? - vágott közbe Raszkolnyikov, mint akit szörnyen érdekel a dolog anyagi oldala.

- A lehető legegyszerűbbön, uram! - A vizsgálóbíró most már szinte leplezetlen gúnnyal nézett rá, szemét összehúzta, söt mintha ráhunyorított volna. Vagy csak neki rémlett így? Egy pillanatig tartott mindössze, de valamit látott, megesküdött volna, hogy ráhunyorított, ördög tudja, miért?

„Tudja!” - cikázott át az agyán.

- Bocsásson meg, hogy ilyen csekélységekkel zavarom - folytatta -, mindössze öt rubelt ha ér az a két zálogtárgy, de nekem nagyon becsesek, mert emléktárgyak, kedves hozzátartozóimra emlékeztetnek. És bevallom, nagyon megijedtem, mikor hallottam...

- Hát azért riadtál meg úgy tegnap, mikor Zoszimovnak elfecsegtem, hogy kihallgatják a zálogtulajdonosokat! - szólalt meg nyilvánvaló célzattal Razumihin.

Ez már több volt a soknál, Raszkolnyikov alig bírta türtőztetni magát.

Rávillantotta haragban égő fekete szemét, de tüstént észbe kapott.

- Úgy látom, csúfolódsz, pajtás! - fordult feléje ügyesen álcázott ingerültséggel. - Sokalld, hogy ennyit foglalkozom ilyen semmiségekkel. De mondom, az a két tárgy számomra nem semmiség, és azért még nem kell egoistának vagy kapzsinak tartanod. Az óra garasos holmi de az egyetlen, ami apámról rám maradt. Engem kinevethetsz, de most itt van édesanyám - ennél a szónál hirtelen Porfirijra pillantott -, és ha ő megtudja... - gyorsan Razumihinhez fordult megint, és igyekezett remegtetni a hangját -, ha megtudja, hogy az óra elveszett, esküszöm neked, kétségbeesik. Asszony, hiába...

- Dehogyan csúfolódom! - tiltakozott haragosan Razumihin. - Egyáltalán nem azért mondtam. Ellenkezőleg!

„Jól csináltam? Elég természetesen? Nem túloztam? - nyugtalankodott Raszkolnyikov. - De mért mondtam ezt: asszony, hiába...?”

- Úgy? Itt van az édesanyja? - érdeklődött valami okból a bíró.

- Igen.

- Mióta?

- Tegnap este érkezett.

Porfirij Petrovics nem szólt, valamit fontolgatott.

- Azok a zálogtárgyak semmi esetre sem vesztek volna el - mondta aztán nyugodtan, hidegen.

- Már régen várom, hogy ön idejőjjön.

És mintha jelentéktelen semmiség volna, amit mondott, odaigazította Razumihin elé a hamutálcát, mert az irgalmatlanul a szőnyegre szórta a hamut. Raszkolnyikov összerezzent, de a vizsgálóbíró rá se nézett, Razumihin cigarettájának szentelte minden figyelmét.

- Mit beszélsz? Vártad? Hát tudtad, hogy neki is volt ott zálogtárgya? - álmélikodott Razumihin.

Porfirij most egyenesen Raszkolnyikovhoz fordult:

- Az ön zálogtárgyait, a gyűrűt meg az órát, ott találták *nála*, mind a kettőt ugyanabba a papirosba csavarva, és a papírra pontosan rá volt jegyezve ceruzával az ön neve és a dátum, amikor a tárgyakat átadta.

- És ön ezt megjegyezte? - Raszkolnyikov félszegen mosolygott, és igyekezett a szeme közé nézni, de nem állhatta meg, hogy hozzá ne tegye: - Csak azért mondom, mert hiszen bizonyosan igen sok zálogtulajdonos van, annyi nevet bajos észben tartani, ön meg, látom, emlékszik mindegyikre...

„Ezt bután csináltam. Gyenge volt. Mért mondtam még ezt is!”

- A zálogtulajdonosokat majdnem mind ismerjük már, ön az egyetlen, aki még nem jelentkezett - felelte a bíró egy szemernyi gúnnyal.

- Gyengélkedtem.

- Igen, tudom. Azt is hallottam, hogy valamitől nagyon rossz idegállapotba jutott. Most is elég sápadt, úgy látom.

- Nem vagyok sápadt! Ellenkezőleg, semmi bajom sincs már! - vágta rá hirtelen megváltozott hangon, majdnem gorombán, haragosan. Úgy felforrt benne a düh, hogy nem bírt magával. „Még elszólom magam dühömben! - villant át az agyán. - De hát mért kínoznak!”

- Hogy semmi baja? - kapott a szavába Razumihin. - Micsoda badarság! Tegnapig jóformán állandóan önkívületben volt, félrebeszélte... És akár hiszed, Porfirij, akár nem, alig állt a lábán, de mihelyt mi Zoszimovval hátat fordítottunk, felöltözött, és titokban meglépett, majdnem éjfélig csavargott, isten tudja, hol, mondom, teljesen beszámíthatatlan állapotban. Mit szólsz ehhez? Nem hallatlan?

- No de ilyet! *Teljesen beszámíthatatlan állapotban?* Ejnye, ejnye... - és Porfirij szinte asszonyosan csóválta a fejét.

- Eh, ostobaság! Ne higgyen neki! Különben, úgyse hisz - szólt el magát Raszkolnyikov, most már csakugyan elkapta az indulat. De Porfirij mintha meg se hallotta volna a különös szavakat.

- Hát elmentél volna hazuról, ha eszeden vagy, mi? - tüzelt Razumihin. - Mért kellett elmenned, mi dolgod volt? És miért suttyomban? Hát tesz ilyet, akinek csak egy csepp józan esze van? Most, hogy elmúlt a veszedelem, nyíltan megmondhatom.

- Szörnyen untam már őket! - Raszkolnyikov a vizsgálóbíróhoz fordult, és hetykén, kihívó mosollyal beszélt. - Elölük szöktem meg, másik szobát akartam kivenni, ahol nem akadnak rám. Egy csomó pénzt is vittem magammal. Itt van Zamjotov úr, ő látta nálam a pénzt. No, döntse el ön a vitát, Zamjotov úr, eszemen voltam tegnap, vagy nem?

Meg tudta volna fojtani ebben a percben a rendőrtisztviselőt. Nagyon nem tetszett neki, ahogy most ránéz, és vár a felelettel.

- Szerintem nagyon is értelmesen beszélt, sőt ravaszul. Csak túlságosan ingerült volt - felelte aztán szárazon Zamjotov.

- Nyikogyim Fomics is említette - szólt közbe most a bíró -, hogy látta önt tegnap késő este egy hivatalnok lakásán, akit halálra gázoltak a lovak.

- No hát az a hivatalnok is! - kapta el a szót Razumihin. - Azt talán nem örületedben csináltad, mi? Minden pénzedet odaadod az özvegynek, temetésre. Segíteni akartál rajta, ezt még értem, adj tizenötöt vagy húszat, de ha többet nem, három rubelt csak megtarthattál volna magadnak! Nem... ő mind a huszonötöt odadobja!

- És ha kincset találtam valahol, mit tudhatod? Tegnap is szórtam a pénzt, Zamjotov úr tudja, hogy kincset találtam. Bocsásson meg - és remegő szájjal megint Porfirijhoz fordult -, fél órája untatjuk itt az ostoba civakodásunkkal. Elege van már belőlünk, igaz?

- Dehogysis, ellenkezőleg, nem is hiszi, mennyire érdekel. Örülök, hogy láthatom, hallhatom... és őszintén mondom, boldog vagyok, hogy végre mégis megtisztelt a látogatásával.

- Adhatnál legalább egy csésze teát. Kiszáradt a torkom - követelőzött Razumihin.

- Pompás ötlet. Remélem, mindnyájan velünk tartanak. És nem akarsz valami komolyabb kortyolnivalót a tea elé?

- Eriggy a pokolba.

A bíró kiment, hogy elkészíttesse a teát.

Raszkolnyikov fejében csak úgy viharzottak a gondolatok, hallatlanul ingerült volt.

„Az a legszebb, hogy már nem is alakoskodnak, nem is teketóriáznak! Mért beszéltél rólam Nyikogyim Fomiccsal, mikor sose láttál? Nem is titkolják, hogy hajszolnak, mint egy kopófalka! Nyíltan arcul köpnek! - Csak úgy remegett dühében. - Csapjatok le rám, de ne játsszatok, mint macska az egérrel! Ez nem úri dolog, Porfirij Petrovics. És talán nem is nyelem le, tisztelt uram! Felállok, és nyíltan szemébe vágom a teljes igazságot, hadd lássa, mennyire megvetem! - Zihált. - De hátha csak képzelődöm! Hátha csak rémeket látok? Ha mindez tévedés? Tapasztalatlan vagyok, és azért dühöngök ennyire, nem szoktam meg, nem bírom ezt az aljas szerepet. Lehetséges volna, hogy minden hátsó gondolat nélkül mondja, amit mond? A szavak mindennapiak, igaz, de valami van mögöttük... Elmondhatná ugyanazt bármikor akárkinek, de itt most valamit jelent. Miért nyomta meg annyira azt, hogy *nála*? És miért mondta Zamjotov, hogy *ravaszul* beszéltem? Miért beszélnek velem ilyen hangon? Igen... a hangjuk... Razumihin is itt ül, neki mért nem tűnik fel semmi? Ennek a tökfilkónak sose tűnik fel semmi. Lázás vagyok megint? Rám hunyorított Porfirij az imént vagy nem? Eh, ostobaság! Miért hunyorított volna? Az idegeimet akarják felzaklatni, vagy csak ugratás az egész? Ha nem merő képzelődés, hát mindent tudnak! Még Zamjotov is szemtelen... Valóban szemtelen? Reggelre meggondolta magát... Sejtettem, hogy meggondolja... Hogy ül, milyen otthonosan, pedig először van itt. És Porfirij se tekinti vendégének, hátat fordít neki. »Össze-melegedtek!« Világos, hogy *énmiattam* melegedtek össze! Rólam beszéltek most is, mielőtt jöttünk, kétségtelen... Tudják vajon, hogy ott voltam a lakásban? Csak túlesni rajta, mentül előbb! Mikor azt mondtam, hogy lakást nézni szöktem meg tegnap, eleresztette a füle mellett, nem kapott rajta. Ezt ügyesen vettem közbe, még hasznát vehetem. Beszámíthatatlan állapotban tettem... Hahaha! Mindent tud a tegnapi estémről, csak anyám érkezéséről nem tudott... A boszorka még a dátumot is ráírta ceruzával!... Ohó, tévedsz, barátom! Még nem adom meg magam! Hiszen ezek nem tények, ez mind csak délibáb. Tényeket mutass! A lakásnézés se tény, bódultságomban csináltam. Tudom már, mit mondjak nekik... De tudják, hogy ott voltam, vagy nem tudják? Nem megyek el innen, amíg ezt ki nem derítem... Mért is jöttem ide? Hogy ilyen dűhre gerjedtem, az csakugyan gyanús lehet. Pfuj, de ingerlékeny vagyok! Különben... talán nem is baj, a betegszerephez illik... Porfirij körültaogat, össze fog zavarni. Miért jöttem el hozzá?”

Mindez villámként cikázott át az agyán.

Porfirij Petrovics már ott is volt megint, és úgy látszik, felvidult közben.

- Még mindig kótyagos a fejem a te tegnapi muridtól. Egészen kizökkentem a kerékvágásból - mondta Razumihinnek, egészen más hangon, nevetve.

- No és? Érdekes volt legalább? Én éppen a legizgalmasabb ponton hagytalak ott benneteket. Ki maradt felül?

- Senki, természetesen. A mindenkori témáknál kötöttünk ki. Lebegtünk a levegőégben.

- Képzeld csak, Rogya, hova lyukadtak ki: hogy van-e bűn vagy nincs? Mondom, pokoli hogy mennyi zagyvaságot összebeszéltek.

- Hát aztán? Egyszerű társadalmi kérdés - felelte szórakozottan Raszkolnyikov.

- Nem egészen így fogalmazták meg a kérdést - jegyezte meg a bíró.

- Igaz, hogy nem egészen - ismerte el Razumihin, szokása szerint sebbel-lobbal és tűzzel. - Ide hallgass, Rogyion, és mondd meg, mi a véleményed, hallani szeretném. Majdhogy ki nem

bújtam a bőrömből az este, és nagyon vártalak. Beszéltem is nekik rólad, mondtam, hogy oda jössz... A szocialista felfogásból indultak ki, tudjuk, mi az ő elméletük: a bűn tiltakozás az egészségtelen társadalmi rend ellen... csak ez, semmi több. Más okról hallani se akarnak.

- No, ez ferdítés! - tiltakozott Porfirij. Láthatóan felvidult és nevetett, ahányszor Razumihinre nézett, amivel csak még jobban tüzelte.

- Más okot nem engednek meg - vágott a szavába a másik. - Nem ferdíték! Megmutathatom a könyveikben. Nekik minden a „környezet mérgező hatása”. Semmi egyéb. Ez a kedvenc szólamuk. Csak a társadalmi rendet kell tehát egészségessé tenni, és egyszerűen eltűnik a bűn, mert hiszen nem lesz mi ellen tiltakozni, és egy csapásra igaz emberré válik mindenki. Az emberi természettel nem számolnak, a természetet kizárják, kitagadják. Szerintük az emberiség nem a történelem *élő* útján fejlődik és formálódik végül önmagától egészséges társadalommá, hanem ellenkezőleg; valami matematikus főből kiinduló társadalmi rendszer varázsolja egy csapással igazzá és hibátlanná, minden életfolyamatot megelőzve, minden élő, történelmi út nélkül. Azért is idegenkednek ösztönösen a történelemtől. Ami a történelemben van, az mind „ostobaság, zagyvaság” - ezzel, hogy „zagyvaság”, mindent elintéznek. Ezért nem szeretik az eleven életfolyamatot, nem kell nekik az *eleven lélek*. Az élet eleven lelke követelő, az nem fogad szót a mechanikának, az eleven lélek gyanús és retrográd, az övék ellenben hullaszagú ugyan, és kaucsukból is elkészíthető, de legalább nem eleven, nincs akarata, rabszolgalelek, nem lázong. Éppen ezért sose jutnak tovább a téglák lerakásánál, a falanszterszobák és folyosók megépítésénél. A falanszter készen van, csak az ember természete nincs készen a falanszterhez, az ember élni akar, még nem jutott az életfolyamat végére, korai neki a temető. Pusztá logikával nem lehet az emberi természetet kikerülni. A logika három lehetőséggel számol, holott millió van. Azt a milliót lenyesik, és mindent az életkényelem problémájára vezetnek vissza. Ez a legegyszerűbb megoldás. Csábítóan világos, és... nem kell tovább gondolkodni! Ez a legfontosabb: nem kell gondolkodni! Az élet minden titka elfér két nyomtatott íven!

- Égszakadás, földindulás, fogjátok meg! - nevetett Porfirij. - Most legalább el tudja képzelni - fordult Raszkolnyikovhoz -, mi volt ott az este! Egy szobában hat ilyen torok, ráadásul punccsal jól meglocsolva. Ezt gondolja el! Nem, barátom, nincs igazad! A környezetnek igenis, nagy szerepe van a bűnben, ezt én tudom a legjobban.

- Én is tudom, hogy nagy szerepe van, de azt mondd meg: ha egy negyvenéves ember megbecstelenít egy tízéves kislányt, a környezet kényszerítette rá?

- Miért ne? Ha helyesen értelmezzük a szót, talán igenis, a környezet - mondta meglepően komolyan Porfirij. - A gyermekgyalázást nagyon is megmagyarázhatja éppen a környezet.

Razumihin majd szétrobbant.

- No, akkor én meg itt nyomban bebizonyítom neked - bömbölte -, hogy azért fehér a szempillád, mert a moszkvai Nagy Ivan harangtorony harmincöt öl magas. Bebizonyítom szabatosan, haladó szellemben, sőt, szabadelvű árnyalattal. Akarod? Vállalom! Fogadjunk!

- Tartom. Halljuk a bizonyítást!

- Eh, vigyen el az ördög. Már megint komédiázik! - Razumihin felugrott, és bosszúsan legyintett. - Érdemes is veled beszélni! Mindig így csinál. Te még nem ismered, Rogyion! Tegnap is melléjük szegődött, csak azért, hogy orruknál fogva vezesse őket. Miket mondott, Úristen! Ők meg örültek neki... Így csinálna akár két hétig egyhuzamban. Tavaly egyszer elhitette velünk, ő tudja, miért, hogy kolostorba vonul. És két hónapig kitartott emellett. Nemrég meg azt adta be nekünk, hogy megházasodik, már minden elkészült az esküvőre, még

új ruhát is csináltatott. Gratuláltunk neki. És nem volt se menyasszony, se semmi. Csupa szemfényvesztés.

- Most hazudtál, barátom! A ruhát már előbb csináltattam, éppen az új ruha adta az ötletet a mókára.

- Igazán annyira szeret szerepet játszani? - kérdezte könnyedén Raszkolnyikov.

- Nem hiszi? Várjon csak, felültetem én még magát is. Haha! De nem, ide hallgasson, most igazán nem tréfálok. Hogy ezekről a kérdésekről beszéltünk itt: bűn, környezet, gyermekgyalázás, eszembe jutott egy cikke, egyébként már akkor is nagyon érdekelt, *A bűnről*, ez a címe, ha jól emlékszem. Két hónappal ezelőtt olvastam nagy érdeklődéssel a *Negyedévi Szemlé*-ben.

- Az én cikkemet? A *Negyedévi Szemlé*-ben? - csodálkozott Raszkolnyikov. - Csakugyan írtam egy cikket vagy fél évvel ezelőtt, mikor az egyetemem otthagytam. Egy érdekes könyvet olvastam akkor, az adott rá impulzust, de én a *Heti Szemlé*-nek adtam a cikket, nem a *Negyedévi*-nek.

- Mégis a *Negyedévi* hozta le.

- A *Heti Szemle* megszűnt, azért nem közölhette...

- Úgy van, megszűnt, illetőleg úgy szűnt meg, hogy beleolvadt a *Negyedévi*-be, és így aztán az ön cikke ott jelent meg, két hónappal ezelőtt. Nem is tudta?

Raszkolnyikov csakugyan nem tudta.

- No, tessék, hiszen akkor pénzt is követelhet rajtuk. Látja, milyen ember ön! Úgy begubózik, hogy még arról se tud, ami közvetlenül érinti. Igazán így van.

- Bravó, Rogya! - lelkesedett Razumihin. - Én se tudtam. Még ma elszaladok a könyvtárba, és elkérem azt a számot! Két hónappal ezelőtt? Hányadik szám? No, mindegy, majd kikeresem. Ez már igen. És egy mukkot se szól az embernek.

- És hogy tudta meg, bíró úr, hogy én írtam a cikket? Csak betűvel volt szignálva.

- Véletlenül tudtam meg most a napokban. A szerkesztő ismerősöm. Nagyon érdekelt...

- Emlékszem, a bűnös lelkiállapotát vizsgáltam a bűn elkövetésének ideje alatt.

- Úgy van. Azt állítja, hogy a bűn végrehajtását mindig beteges folyamat kíséri. Eredeti, igen eredeti felfogás... De engem voltaképpen nem ez érdekelt, hanem a cikk egy másik része, az a gondolat, amelyet a vége felé pedzeget, sajnos, valóban inkább csak pedzi, nem fejt ki világosan. Szóval, arra céloz, emlékezzék csak vissza, hogy van a világon néhány ember, akinek lehet... illetőleg nemcsak lehet, de akinek teljes joga van mindenféle garázdaságot és bűnt elkövetni, merthogy a törvényt nem az ő számukra írták.

Raszkolnyikov mosolygott, hogy erővel és szándékosan így elferdítik a gondolatát.

- Micsoda? Mit beszéltek? Joguk van a bűnre? Remélem, nem azért, mert a környezet megmérgezte őket? - tudakolta szinte rémülten Razumihin.

- Nem, nem egészen azért - felelte Porfirij. - Arról van szó, hogy Raszkolnyikov úr ebben a cikkében mintegy kétfelé osztja az embereket: közönségesekre és nem közönségesekre. A közönséges ember legyen engedelmes, annak nincs joga áthágni a törvényt, mert ő, ugye, közönséges ember. A nem közönséges viszont joggal elkövethet mindenféle bűnt, és így is, úgy is megszegheti a törvényt, éppen, mert nem közönséges... Így mondja, igaz? Vagy tévedek?

- Lehetetlen! Ilyet nem mondhattál! - mormogta megrökönyödve Razumihin.

Raszkolnyikov megint mosolygott. Rögtön látta, miről van szó, és hogyan akarják sarokba szorítani. Pontosan emlékezett a cikkére, és elfogadta a kihívást.

- Én nem egészen így mondom ott - kezdte egyszerűen és szerényen -, bár elismerem, hogy majdnem híven tolmácsolta a gondolatomat, sőt, ha úgy tetszik, tökéletesen híven... - tüntető készséggel ismerte el, hogy „tökéletesen híven” - de van egy kis különbség mégis: én egyáltalában nem állítom, hogy a nem közönséges ember okvetlenül mindenféle gátságot tartozik és köteles elkövetni, mint ahogyan ön mondta. Nem is hiszem, hogy a cenzúra ilyen cikket átengedett volna. Én csak felvetem a gondolatot, hogy a nem közönséges embernek joga van, illetőleg persze, nem hivatalos joga - de joga van lelkiismeret-furdalás nélkül átlépni bizonyos akadályokon, de csak az esetben, ha eszméjét, talán az egész emberiség számára üdvös eszméjét másképpen megvalósítani nem tudja. Azt méltóztatott mondani, hogy a cikkem nem világos. Kész vagyok megvilágítani, amennyire tudom. Azt hiszem, éppen ezt várja tőlem... ugye, nem tévedek? Hát kérem, én azt mondom: ha Kepler vagy Newton felfedezését a körülmények különös alakulása folytán másképpen nem ismerhette volna meg a világ, mint egy, vagy tíz, vagy száz, vagy nem tudom, hány ember feláldozása árán, mert azok gátolták, útját állták, akkor Newtonnak joga, sőt kötelessége lett volna eltávolítani ezt a tíz vagy száz embert, hogy felfedezése az emberiség közkincsévé lehessen. Amiből egyáltalán nem következik, hogy Newtonnak joga volt leütni, akit akart, aki éppen szembejött vele, vagy hogy lopni járhatott volna a piacra. Továbbá, úgy emlékszem, azt is kifejttem a cikkemben, hogy az emberiség jótévedői és előrevívői, a legrégebbiek csakúgy, mint az újabbak - Lükurgoszok, Szolónok, Mohamedek és Napóleonok -, mind egytől egyig törvényszegők voltak, már csak azért is, mert új törvényt hoztak, és így lerontották a régit, amelyet az egész társadalom az őseitől maradt szent hagyományként tisztelt, és nem riadtak vissza a vérontástól sem, ha csakis így, vér (mégpedig néha teljesen ártatlan, az ősi hagyományokért hősiezen ontott vér) árán tudtak célt érni. Igen figyelemreméltó, hogy az emberiség jótévedői, előrevívői nagyrészt félelmetes vérontók voltak. Szóval arra az eredményre jutok, hogy nem is csak a nagy ember, de mindenki, aki a rendes kerékvágásból csak egy kicsit kimozdul, tehát jóformán minden olyan ember, aki valami kis újat tud mondani - természete szerint szükségképpen törvényszegő, kisebb-nagyobb mértékben, persze. Másként nem tudna kimozdulni a kerékvágásból. És megmaradni benne, éppen természeténél fogva, ugyancsak nem képes, szerintem nem is szabad neki. Szóval, mint látja, voltaképpen nem is különösebben új a gondolat, ezerszer leírták, ezerszer olvastuk. Ami azt illeti, hogy az embereket közönségesekre s nem közönségesekre osztom, hát ez, elismerem, egy kicsit önkényes, de hiszen pontos számokhoz nem ragaszkodom. Csak a fő gondolatban hiszek, vagyis abban, hogy emberek a természet törvénye szerint *általában* két fajtára oszlanak. Egyik az alsóbbrendűek (közönségesek) fajtája, úgyszólván nyersanyag, amely csak arra való, hogy szaporodjék, és magához hasonlókat hozzon létre, a másik az igazi embereké, akiknek adottságuk, tehetségük van arra, hogy újat mondjanak a maguk környezetében. Van aztán végtelen sok alosztály is, persze, de a két fő fajta elég élesen különválnak. Az első fajta, vagyis a nyersanyag általában csupa természete szerint konzervatív ember, rendszeretők, engedelmesek, és szívesen fogadnak szót. Szerintem szót is kell fogadniuk, mert ez a rendeltetésük, és az ő számukra ez nem megalázó. A másik fajta mind áthágja a törvényt, és rombol, vagy legalábbis hajlamos erre, ki-ki tehetsége szerint. Törvényszegésük természetesen, a körülményektől függően, igen sokféle. A legtöbbjük azt követeli, számtalan változatban, hogy romboljuk le a fennállót valami jobbnak a nevében. De ha eszméje érdekében hullákon át, vérben kell gázolnia, akkor önnön lelkében eldöntheti, a maga lelkiismeretére vállalhatja a vérontást - persze csak amennyire az eszme és annak méretei indokolják, ezt vegye figyelembe. Csakis ilyen értelemben beszélek a cikkemben a bűn

jogáról (mert hiszen jogi kérdésből indultunk ki). Nyugtalanságra egyébként nincs ok: a tömeg jóformán sohasem ismeri el ezt a jogukat, lefejezi vagy felakasztja őket, és helyesen, mert így tölti be konzervatív hivatását. Viszont későbbi nemzedékeiben ugyanez a tömeg piedesztálra emeli a kivégzetteket, és leborul előttük. Az első tartja fenn és sokasítja az emberiséget, a második mozgatja, és viszi a cél felé. Mindkettőnek egyforma joga van az élethez, szóval én elismerem, hogy egyenlő erős a léthez való joguk - vive la guerre éternelle! -, persze, csak amíg az Új Jeruzsálem el nem érkezik.

- Ön tehát mégis hisz az Új Jeruzsálemben?

- Hiszek - felelte Raszkolnyikov határozottan. Most is, mint egész hosszú szónoklata közben, a földre nézett, a szőnyegnek egy kis foltját szemelte ki.

- És... Istenben is hisz? Bocsásson meg, hogy kíváncsiskodom.

- Hiszek - mondta újra, és felpillantott.

- És Lázár feltámasztását is hiszi?

- Igen... Mért érdekli ez?

- Szó szerint hiszi?

- Szó szerint.

- Csak úgy kérdeztem. Érdekel. Ne vegye rossz néven. De térjünk vissza az előbbi kérdésre... Nem mindet akasztják fel, ugye? Némelyik, ellenkezőleg...

- Még életében diadalmaskodik? Hogyne. Van, aki megéri. És akkor...

- Ő maga akasztat?

- Ha kell. Sőt, többnyire így van. Nagyon találó megjegyzés.

- Köszönöm, uram. De azt mondja meg, legyen szíves: hogy lehet megkülönböztetni azokat a bizonyos nem közönségeseket a közönségesektől? Van talán valami jel rajtuk, már amikor születnek? Azért kérdelem, mert, ugye, kíváncsian volna pontosabban, hogy úgy mondjam, külsőleg is elhatárolni őket. Bocsássa meg a jó szándékú gyakorlati ember érthető aggodalmaskodását, de nem lehetne például megkülönböztető ruhát bevezetni vagy esetleg valami bélyegfélét? Mert ismerje el: tévedés történik, és az egyik fajtához tartozó egyén a másikhoz számítja magát, és kezd „átlépni” az akadályokon, mint ön olyan szerencsésen kifejezte, akkor ugye...

- Ó, ez gyakran megesik. Ez a megjegyzése még élesebb elmére vall, mint az előbbi.

- Köszönöm...

- Ó, kérem. De gondolja meg, bíró úr, hogy csak az első fajtából való tévedhet, vagyis a közönséges ember, ahogy én, talán elég ügyetlenül, neveztem. Mert, noha engedelmességre született, a természet játékosága következtében - hiszen ez még a teheneknél is érvényesül - sokan azt képzelik magukról, hogy ők vezetők, „rombolók”, megpróbálnak valami újat dadogni, és ezt egészen őszintén teszik. Ugyanakkor pedig igen gyakran éppen ők nem ismerik fel, sőt, megvetik az igazán „újakat”, és elmaradtnak, alantas gondolkodásúnak minősítik. De szerintem ebben nincs különösebb veszedelem, és igazán kár emiatt aggódnia, mert az ilyenek sose jutnak messzire. Persze, nem árt néha megvesszőzni őket az elrugaszkodásukért, és eszükbe idézni, hol a helyük, de többre nincs szükség. Még csak nem is kell másnak végrehajtani a büntetést, elintézik ők maguk, amilyen jámbor erkölcsűek, szívességéből kiszolgáltatják egymásnak az ütlegeket, sőt van, aki önnönmagát vesszőzi meg. A nyilvános vezeklés

különböféle módjait szabják ki magukra - igen szép és épületes látvány ez, uram. Szóval, nincs miért nyugtalankodni. Ez a törvény is érvényesül.

- No, akkor legalább ezt illetően megnyugtatót valamennyire. Hanem azért van itt még más baj is, uram. Mondja, sok az olyan ember, akinek joga van gyilkolni? Olyan „nem közönséges”? Én voltaképpen kész vagyok meghajolni előttük, de ismerje el: csöppet se kellemes, ha nagyon sokan vannak. Nem igaz?

- Emiatt se fájjon a feje, bíró úr - folytatta ugyanolyan hangon Raszkolnyikov -, általában igen kevés olyan ember születik, akinek új eszméje támad, sőt, aki csak egy parányi újat is tudna mondani. Szinte csodálatos, milyen kevesen vannak! Csak egy világos előttem: hogy az emberek születésének rendjét, a különböző fajtákat és féleségeket a természet valamilyen törvénye igen határozottan és pontosan megszabja. Ezt a törvényt ma még nem ismerjük, persze, de én hiszem, hogy létezik, és akkor előbb-utóbb meg is ismerjük. A nagy tömeg, a nyersanyag arra való a világon, hogy végül, valamiféle erőfeszítés, bizonyos eddig még megfejtetlen folyamat, a különböző fajták és féleségek keresztezése útján nagy nekifeszüléssel létrehozson ezerből legalább egy félig-meddig önálló egyéniséget. Nagyobb önállóságú talán tízezer közül egy születik (persze csak hozzávetőleg, példának mondom), még nagyobb önállóságú százezer közül egy, míg zseniális emberek csak milliók, lángelmék pedig, akikben az emberi nem kiteljesedik, tán ezermilliók egymást követő sorából válnak ki a földön. Szóval, a retortába, ahol mindez végbemegy, én bele nem tekintettem, de okvetlenül van egy meghatározott törvény, kell hogy legyen. Véletlenségről e tekintetben szó sem lehet.

- De hát mókáztok mind a ketten? - csattant fel Razumihin. - Ugratjátok egymást, vagy mi a csuda? Itt ülnek, és bolondot üznek egymásból! Rogya! Csak nem komolyan beszélpsz?

Raszkolnyikov némán feléje fordította sápadt és most majdnem szomorú arcát. A néma, meggyötört arc mellett furcsán hatott Porfirij leplezetlen kötekedése, *udvariatlan* gunyorossága.

- Mert látod, barátom, ha csakugyan komolyan mondd, akkor... Abban igazad van persze, hogy a gondolat nem új, százszor is olvastuk és hallottuk, de ami csakugyan eredeti, valóban a tied benne, rémületesre éppen az, hogy szerinted *jó lelkiismerettel* lehet vért ontani, és ezt - már megbocsáss - valóságos fanatizmussal hangoztatod. Nyilván ez is a cikked fő gondolata. Márpedig ez a *jó lelkiismerettel* való vérontás az én szememben még szörnyűbb, mint az, amit a hatóság, a törvény szentesít...

- Tökéletesen igaz, még szörnyűbb - helyeselt Porfirij.

- Nem, barátom, itt eleresztetted a gyeplőt, ez kisiklás. Majd elolvasom. De ezt nem gondolhatod igazán... Elolvasom.

- A cikkemben nincs is így, ott csak célzok rá.

- Igen, igen - Porfirij tovább ütötte a vasat -, most már majdnem világos előttem, hogy gondolkodik ön a bűnről, de... bocsássa meg az akadémikuskodásomat (igazán restellem, hogy ennyit zaklatom), látja, az imént nagyon megnyugtatót a két emberfajta összecsereléséből eredő zavarokat illetően, de most megint csak aggasztanak bizonyos gyakorlati eshetőségek! Mondjuk, hogy valaki... egy férfi, egy ifjú... fejébe veszi, hogy ő Lükurgosz vagy Mohamed... illetőleg, hogy az lesz belőle... és így hát gyerünk, lépünk át az akadályokon... Teszem azt, valami nagyobb hadművelet végrehajtására készül, és ahhoz pénz kell, nekilát tehát, hogy megszerezze a pénzt... Igaz?

Zamjotov felvihogott a sarokban. Raszkolnyikov még csak oda se pillantott.

- Igen, elismerem - felelte nyugodtan -, ilyen esetek szükségképpen lesznek. Kivált ostoba és hiú emberek kapják be a horgot, különösen a fiatalság.

- No látja! És mi lesz akkor?

- Lesz, ami lesz - mosolygott Raszkolnyikov. - Én erről nem tehetek. Így van, és így is marad. Ő azt mondta az előbb - és Razumihin felé intett a fejével -, hogy megengedem a vérontást. Hát aztán? A társadalom jól körülbástyázta magát: van Szibéria, börtön, vizsgálóbíró, kényszermunka... nem kell nyugtalankodni. Fogjátok meg a tolvajt!

- És ha megfogytunk?

- Akkor úgy kell neki!

- Milyen logikus! No de a lelkiismerete?

- Ahhoz kinek mi köze?

- Csak úgy emberieségből érdeklődöm.

- Akinek van lelkiismerete, szenvedjen, ha elismeri, hogy vétett. Ez még ráadás a kényszermunka tetejébe.

- És az igazán zseniálisak, akiknek joguk van ölni? - kérdezte homlokát ráncolva Razumihin. - Nekik még szenvedniük sem kell a kiontott vér miatt?

- *Kell?* Ennek a szónak itt semmi értelme. Itt nincs se engedély, se tilalom. Aki szánja az áldozatát, szenvedjen. Nagy elme és mély érzés szenvedésre, fájdalomra kötelez. Az igazán nagy emberek, azt hiszem, igen nagy fájdalmat hordoznak ezen a földön - tette hozzá hirtelen elmélázva, egészen más hangon.

Feltekintett, révetegen nézte őket, aztán elmosolyodott, és a sapkájáért nyúlt. Túlságosan nyugodt volt most ahhoz képest, ahogy beállított, és ezt érezte is. Mind felálltak.

- Engedjen meg, uram, ha összeszid is, ha megharagszik is, mégse állhatom meg - kezdte újra Porfirij Petrovics -, még egy kis kérdés... jelentéktelen kis ötlet (sokat zaklatom, magam is tudom), csupáncsak azért, hogy el ne felejtsem...

- Kérem, halljuk azt a kis ötletét.

Raszkolnyikov várakozva, komolyan, sápadtan állt előtte.

- Nos, uram... hogy is fejezzem ki a legügyesebben... játékos ötlet, amolyan pszichologizálás... Amikor ön a cikket írta, ugyebár... hehe... szinte lehetetlen, hogy önmagát is oda ne számította volna... legalább egy icipicikét... a „nem közönségesekhez”, akik újat tudnak mondani, az ön értelmezésében... ugye, hogy így van?

- Könnyen meglehet - felelte ő megvetően. Razumihin türelmetlen mozdulatot tett.

- Viszont, ha így van, akkor hát ön is rá tudná szólni magát... mondjuk súlyos csapások hatása alatt... szorult helyzetben... vagy az emberiség javának előmozdítása érdekében... hogy átlépjen az akadályokon... például öljön, raboljon? Nos?

A bíró most megint hunyorított a bal szemével, és hangtalanul nevetett, pontosan úgy, mint az előbb.

- Ha megtenném, bizonyosan nem mesélném el önnek - felelte Raszkolnyikov kihívóan, gőgös megvetéssel.

- Jó, jó, hiszen csak azért kérdem, hogy jobban megértsem a cikkét, kizárólag irodalmi szempontból...

„Pfuj, micsoda arcátlan nyíltság!” - gondolta a diák undorodva.

- Engedje megjegyeznem - felelte szárazon -, hogy nem tartom magamat se Mohamednek, se Napóleonnak, sem más hozzájuk hasonlónak, így hát nem is adhatok önnek kielégítő felvilágosítást arról, hogy mit tennék az ő helyükben.

- Ugyan, kérem - vágta rá szinte félelmesen bizalmas hangon Porfirij -, ki nem tarthatja magát ma Napóleonnak nálunk, Oroszthonban? - Ezúttal különösen feltűnő volt a hanghordozása.

- Vajon nem egy ilyen fiók-Napoleon verte agyon fejszével a múlt héten a mi Aljona Ivanovnákat is? - vetette oda a szegletéből Zamjotov.

Raszkolnyikov nem szólt, merőn, keményen nézett a bíróra. Razumihin arca elsötétült. Már előbb is rémlett neki valami, és most haragosan nézett körül. Komoran hallgattak egy percig, Raszkolnyikov megfordult, és menni készült.

- Máris itthagya? - kérdezte nyájasan Porfirij, és igen barátságosan kezet nyújtott. - Igazán örülök, hogy megismerhettem. Ami pedig a kérését illeti, csöppet se aggódjék, írja meg úgy, ahogyan mondtam... Vagy még jobb lesz, ha odajön hozzám... a napokban... Akár már holnap... tizenegykor bizonyosan benn leszek. Akkor mindent elintézünk, megbeszélünk. Talán mondhat is nekünk egyet-mást... hiszen egyike azoknak, akik legutoljára jártak nála... - tette hozzá a legjámorabb arccal.

- Szóval hivatalosan ki akar hallgatni, annak rendje-módja szerint? - kérdezte élesen Raszkolnyikov.

- Ugyan már! Arra egyelőre semmi szükség. Félreértett. De látja, én egyetlen alkalmat se mulaszthatok el, és... az összes zálogtulajdonosokkal beszéltem már, jegyzőkönyvet is vettem fel a vallomásokról... ideje, hogy ön is, mint utolsó... Igaz is! - kiáltott fel, mint aki megőrül valaminek. - Jó, hogy eszembe jut, majdnem elfelejtettem! - fordult Razumihinhez. - Mennyit rágtad a füleket a minap a miatt a Mikolaj miatt... Hát hiszen én is tudom, hogy ártatlan a fiú - itt Raszkolnyikovra nézett -, de hát mit tehettem? Még Mitykát is zaklatni kellett... Mert miről van szó voltaképpen?... Amikor ön, uram, felment akkor a lépcsőn... engedje meg, nyolc óra tájban volt, igaz?

- Nyolckor, igen - felelte, de nyomban belényilallott, hogy ezt talán nem kellett volna mondania.

- Nos, amikor ön nyolc órakor felment a lépcsőn, nem látta véletlenül, hogy az első emeleti lakás nyitva van, és... emlékezzék csak vissza... nem látott ott két munkást? Vagy akár csak egyet közülük? Ott mázoltak, nem vette észre őket? Roppant fontos volna az ő szempontjukból.

- Mázolókat? Nem, nem láttam - felelte lassan, mintegy emlékezetében kutatva. Egész valóját megfeszítette ebben a pillanatban, kínosan erőlködött, hogy villámgyorsan kitalálja, hol a kelepce, és rögtön áttekintsen mindent. - Nem, nem láttam ott nyitott lakást, nem vettem észre. Ellenben a harmadik emeleten (most már tisztán látta a kelepceket, és diadalmaskodott), ott, emlékszem, valami hivatalnok hurcolkodott éppen, Aljona Ivanovna lakásával szemközt... Igen, erre tisztán emlékszem... katonák cipeltek egy díványt, engem odanyomtak a falhoz... De mázólok? Nem, arra nem emlékszem, hogy mázólokat láttam volna, és nyitott ajtó se volt, azt hiszem... nem, nem volt.

- De hát mit akarsz, nem értem! - szólalt meg Razumihin, és látszott, hogy erősen töri a fejét. - Hiszen a mázoló a gyilkosság napján dolgoztak abban a lakásban, ő pedig két nappal előbb járt ott. Mért kérdezted ezt?

- Ejnye! Összezavarom a dolgot! - Porfirij a homlokára ütött. - Ördög vigye, még megbolondít ez az ügy - és mintegy bocsánatkérően fordult Raszkolnyikovhoz. - Látja, annyira fontos volna megtudnunk, hogy látta-e valaki őket ott, nyolc órakor. Most hirtelenében azt hittem, hogy ön megmondhatná. Belezavarodtam.

- Jobban meg kell gondolni - róttá meg mogorván Razumihin.

Az utolsó szavak már az előszobában hangzottak el, a bíró udvariasan az ajtóig kísérte őket. Komoran, sötét arccal mentek le az utcára. Néhány percig egyikük se szólt. Raszkolnyikov nagyot sóhajtott.

- Nem hiszem, nem hihetem - hajtogatta Razumihin. Kínos zavarban volt, és erőnek erejével cáfolni igyekezett Raszkolnyikov érveit. Már ott voltak a Bakalejev háznál, ahol Pulherija Alekszandrovna és Dunya várták őket, Razumihin a beszélgetés hevében minden percben megállt az utcán, ideges és izgatott volt, már azért is, mert hiszen először beszéltek erről nyíltan.

- Hát ne hidd - vetette oda gúnyosan és hidegen Rogya. - Te, szokásodhoz híven, semmit se vettél észre, de én lemértem minden szót.

- Mert gyanakvó vagy, azért... Különb... nem mondom, Porfirij hangja nekem is feltűnt, és kivált Zamjotov, az alávaló... igen, ő határozottan furcsa volt. De hogy lehet az? Hogy lehet?

- Reggelre meggondolta a dolgot.

- Nem! Mégse lehet! Nem igaz! Ha csakugyan mérlegelnék ezt a képtelenséget, hát mindenáron titkolnák, takargatnák a kártyáikat, hogy aztán lecsaphassanak rád... De így pimaszkodás és ügyetlenség is.

- Igen, ha bizonyítékuk volna, tények vagy csak félig-meddig elfogadható okuk a gyanúra, akkor nem fednék fel a kártyáikat, hogy annál biztosabban nyerjenek. No és házkutatást is tartottak volna már, de nincs bizonyítékuk, semmi a világon, minden csak délibáb, minden a levegőben lóg, ha akarom vemhes, ha akarom nem. És így most szemtelenséggel akarnak megfogni. De az is lehet, hogy mérges, amiért nincs bizonyítéka, és mérgében nem tud ügyelni a nyelvére. Vagy valami szándéka van vele... Eszes embernek látszik... Talán rám akart ijeszteni azzal, hogy tudja... Ez az ő pszichológiájuk, barátom... Eh! Utálatos ennyit magyarázgatni! Hagyd az egészset!

- És sértő! De mennyire sértő! Megértelek! Viszont, ha már ilyen nyíltan beszélünk erről (és nagyszerű dolog, Rogya, hogy végre így beszélhetünk)... akkor bevallom neked, én már régen sejtem, kezdettől fogva, hogy erre gondolnak, persze csak alig-alig, éppen hogy ott lappang bennük. De még ha csak lappang is! Hogy mernek!... És hol, azt mondd meg, hol lehet bennük a gyökere? Ha tudnád, mennyit dühöngtem! Hát szabad ezt? Csak azért, mert valaki szegény diák, kikezdte a nyomorúság meg a lelki nyavalya, közvetlenül a heves, lázas betegség kitörése előtt, talán máris láztól zavaros fejjel (erre is gondolj!), gyanakvó és érzékeny, sokra tartja magát, hat hónapig az odújában kuksolt, és egy lelket se látott, ruhája csupa rongy, cipője talpatlan - és most ott áll a rendőrtisztcskék előtt, kénytelen eltűnni a gorombaságaikat, váratlanul felhánytorgatják az adósságát is, a Csebarov udvari tanácsos úr lejárt váltóját, fojtó festékszag, harmincfokos hőség, áporodott levegő, körülötte az a sok ember meg a váratlan hír, hogy meggyilkoltak valakit, akinél nemrégén járt - és ez mind éhomra! Hát csoda, hogy elájul? És erre, erre alapítanak mindent! Ördög bújjon beléjük! Igazán nem csodálom, hogy bánt. De én a te helyedben, Rogyám, a szemükbe röhögnék, vagy ami még jobb: szembeköpném őket, a tetejébe még egy sorozat pofont is lekennék jobbról-balról, úgy, ahogy dukál, és ezzel el is intézném a kérdést. Köpj a szemükbe, barátom, és fel a fejjel! Szégyelljék magukat!

„Ezt szépen kigondolta, annyi bizonyos!” - állapította meg magában Raszkolnyikov.

- Köpjek a szemükbe! És holnap újra faggatnak - felelte keserűen. - Odaálljak magyarázkodni? Azt is restellem, hogy Zamjotovhoz leereszkedtem ott a Kristályban tegnap...

- Ördög vigye! Elmegyek én magam Porfirijhoz, előveszem őket, és megszorogatom amúgy *atyafiságosan*, addig szorítom, amíg fel nem fed előttem mindent, a gyökeréig. Azt a Zamjotovot pedig...

„Csakhogy végre rájöttél!”

- Megállj, te! - kiáltott rá Razumihin, és vállon ragadta. - Szamárságot beszélsz! Gondolkodtam. Szamárság. Kelepce! Azt mondod, az a kérdése a mázolókról kelepce volt. Rágd meg csak újra, öregem. Ha tetted volna *azt*, hát elárulod csak egy szóval is, hogy láttad a mázolókat meg a nyitott lakást? Ellenkezőleg: semmit a világon nem láttál, még ha láttad is. Ki fog maga ellen vallani?

- Ha én követtem volna el *azt*, hát okvetlenül azt felelem, hogy láttam a munkásokat is, a nyitott ajtót is. - Raszkolnyikov kelletlenül és látható undorral folytatta a témát.

- Mért vallanál magad ellen?

- Mert csak együgyű paraszt vagy tapasztalatlan kezdő teszi, hogy mindent kereken tagad, amikor kihallgatják. Ha csak egy kicsit értelmesebb és ügyesebb, okvetlenül igyekszik elismerni minden külső, kétségtelen tény, csak másképpen indokolja, úgy húzza meg a maga külön vonalát, úgy kanyarítja, hogy minden egészen más értelmet nyer, egészen más megvilágításba kerül. Porfirij nyilván éppen ezt várta, számított rá, hogy okvetlenül így felelek, okvetlenül azt mondom, hogy láttam a mázolókat, és ezt valami módon meg is magyarázom.

- Jó, de hiszen akkor tüstént rávágta volna, hogy két nappal előbb nem dolgoztak ott, tehát a gyilkosság napján jártál a házban, este nyolckor. Ezen a kicsiségen elcsúsztál volna.

- Igen, nyilván arra számított, hogy hamarjában nem tudom ezt végiggondolni, a valóság kedvéért rámondom, hogy igen, láttam őket, és elfelejtem, hogy két nappal előbb nem voltak ott.

- Hát lehet ilyesmit elfelejteni?

- Mi sem könnyebb. A ravaszok ilyen egyszerű dolgokon csúsznak el a leghamarabb. Mennél ravaszabb valaki, annál kevésbé hiszi, hogy holmi kicsiségen elbukhat. A legravaszabbat a legegyszerűbb apróságokon kell elbuktatni. Porfirij nem olyan ostoba, mint hiszed...

- Ha így van, hát aljas gazember!

Raszkolnyikov nem állhatta meg, hogy el ne nevesse magát. De ugyanakkor őt magát is meglepte, milyen lelkesen, szívesen beszél most egyszerre, holott addig komoran, kelletlenül mondta, amit mondott, és csak azért, mert szükséges volt, mert nem kerülhette el.

„Úgy látszik, bizonyos kérdéseknél mégiscsak megjön a kedvem” - gondolta magában.

De jóformán ugyanabban a pillanatban nyugtalanság fogta el, eszébe ötlött valami, és izgatottsága nőttön-nőtt. Közben odaértek a Bakalejev házhoz.

- Eriggy fel magad, én is jövök mindjárt - mondta hirtelen.

- Hová szaladsz? Hisz itt vagyunk már.

- El kell mennem... dolgom van... Fél óra múlva visszajövök... mondd meg nekik is.

- Ahogy tetszik, de akkor utánad megyek.

- Eh, még te is gyötörzs! - fakadt ki olyan keserűen és haragosan, olyan kétségbeesett tekintettel, hogy Razumihinnek lehanyatlott a karja. Egy darabig a kapu előtt állt a lépcsőn, és

komoran nézett a barátja után, ahogy továbbmegy siető léptekkel a maga keresztutcája irányában. Aztán megfordult, fogát csikorgatta, kezét ökölbe szorítva eltökélte, hogy Porfirijból még ma kiszed mindent, és felsietett megnyugtatni Pulherija Alekszandrovnát, akit késésük már nagyon aggasztott.

Mire Raszkolnyikov a ház kapujához ért, ahol lakott, halántékán csurgott a verejték, melle zihált. Felszaladt a lépcsőn, be a záratlan szobába, rögtön bekampózta az ajtót, és rémülten, félőrülten nekiesett a tapétalyuknak a sarokban, ahová akkor a tárgyakat rejtette. Benyúlt, és percekig kotorászott a papiros alatt, kitapogatva minden redőt, zugocskát. Mikor látta, hogy nincs ott semmi, megállt, és nagyot lélegzett. Az imént a Bakalejev ház kapuja előtt hirtelen eszébe jutott, hogy valami esetleg kieshetett a kezéből akkor, és becsúszhatott egy részbe - láncocska, gomb vagy a borító papiros egy darabkája, amin a vénasszony keze írása van, és egyszerre elébe tarthatják, mint váratlan és megcáfolhatatlan bizonyítékot.

Töprengve állt egy darabig, és furcsa, szégyenkező, majdnem bárgyú mosoly játszott a szája körül. Aztán fogta a sapkáját, és nesztelenül kiment a szobából. Gondolatai összekuszálódtak, elmerülten ment a kapualjban.

- Éppen itt jön! - kiáltotta valaki.

A házmester állt ott, szobája ajtajában, és őt mutatta egy alacsony termetű embernek. Iparosforma ember volt, valami hosszú köntösben és mellényben, messziről asszonyhoz hasonlított. Zsíros sapkával fedett fejét lehorgasztotta, az egész ember valahogy görbének látszott. Petyhüdt, ráncos arcáról ítélve ötvenesnek látszott, apró, homályos szeme mogorván, szigorúan, rosszallóan nézett.

- No, mi az? - kérdezte Raszkolnyikov, és a házmesterhez lépett.

Az idegen lehunyta szemmel, sötéten nézett rá, és hosszan, merőn vizsgálta. Aztán lassan megfordult, és kiment a kapun, egy szót sem szólva.

- Hát ez meg mi? - kérdezte Raszkolnyikov megütközve.

- Nem tudom, ki lehet, tőlem kérdezte, lakik-e itt egy diák, az ön nevét mondta, és hogy kinél lakik? Mivel éppen itt jött, hát megmutattam neki magát, ő meg elment. Hiszen látta.

Ő is furcsállotta a dolgot, de nem túlságosan. Egy csipetnyit még tanakodott, aztán sarkon fordult, és visszabújt a szobájába.

Raszkolnyikov az idegen után eredt, rögtön meg is látta a szemközti járdán, sietség nélkül ment, kimért léptekkel, szemét a földre szegezve, mint aki fontolgat valamit. Hamar utolérte, de egy darabig mögötte maradt, csak aztán lépett melléje, és oldalról az arcába nézett. Az ember nyomban észrevette, rápillantott, de mindjárt megint a földre szegezte a szemét. Így mentek egymás mellett, szótlánul vagy egy percig.

- Engem keresett... a házmesternél tudakozódott - szólalt meg végre Raszkolnyikov halkán.

Az ember nem szólt semmit, rá se nézett. Megint hallgattak.

- De hát mi ez... előbb tudakozódik... aztán egy szót se szól... hát mit akart? - A diák hangja el-elakadt, a szavakat nem sikerült tisztán kiejtenie.

Most végre felpillantott az ember, komor, baljós pillantással.

- Gyilkos! - mondta halkán, de tisztán, érthetően ejtve a szót.

Raszkolnyikov mellette ment, lába hirtelen elzsibbadt, hátán végigfutott a hideg, szíve egy pillanatra szinte megállt, aztán meg úgy kalapált, mintha ki akarna ugrani a melléből. Így mentek vagy száz lépést egymás mellett, némán.

Az idegen nem nézett rá.

- Mi az... mit mond... ki a gyilkos?

- *Te* vagy a gyilkos... - mondta a másik most még jobban tagolva és megnyomva a szót, sőt úgy rémlett, el is mosolyodik valami gyűlölködő, diadalmas mosollyal, és megint egyenesen belenézett Raszkolnyikov sápadt arcába, üveges szemébe. A keresztutcához értek. Az ember befordult balra, és elment, anélkül, hogy rápillantana. Ő megállt, és még sokáig nézett utána. Láta, hogy vagy ötven lépéssel odább hátrafordul, és nézi, hogy áll ő ott még mindig egy helyben, mozdulatlanul. Ilyen messziről nem láthatta tisztán, de úgy tetszett neki, hogy megint az előbbi, hideg, gyűlölködő, diadalmas mosoly van az arcán.

Lassan, erőtlen léptekkel visszafordult, és hazament a szobájába. Remegett a térde, és didergett, mint dermesztő hidegben. Sapkáját levette, az asztalra dobta, és vagy tíz percig mozdulatlanul állt. Aztán a díványra roskadt, és kínos, halk nyöszörgéssel elnyúlt. Csukott szemmel feküdt vagy fél óra hosszat.

Nem gondolt semmire. Felbukkant benne egy-egy gondolat, gondolatfoszlány, kép, minden rend és összefüggés nélkül - emberek arca, akiket gyerekkorában látott vagy csak egyetlenegyszer valahol, és azóta sose gondolt rájuk, a V... templom harangtornya, biliárdasztal egy étkezőhelyiségben és a biliárd mellett egy katonatiszt, dohányosbolt a pincében, erős szivar-szag, kocsma, korom, sötét hátsó lépcső, mosogatólével végigöntve, tojáshéjjal teliszórva, és valahonnan vasárnapi harangszó hallik... Szüntelenül váltakoztak a képek, és keringtek, mint a forgószelel. Volt olyan is, ami tetszett neki, megragadta volna, de rögtön eltűnt, és különben is, állandóan valami nyomást érzett a bensőjében, igaz, hogy nem nagyon erőset. Olykor szinte kellemes állapot volt... A könnyű borzongás nem szűnt meg, de az is majdnem jólesett.

Razumihin szapora lépteit hallotta, meg a hangját. Szemét behunyta, alvást színlelt. Razumihin kinyitotta az ajtót, és egy darabig habozva állt a küszöbön, aztán nesztelenül belépett, és nagy vigyázva odajött a díványhoz. Nasztaszja suttogását hallotta:

- Ne verd fel, aludja ki magát, majd később eszik.

- Igazad van - felelte Razumihin.

Kiosontak, és becsukták az ajtót. Eltelt vagy fél óra. Akkor kinyitotta a szemét, és megint hanyatt fordult, két karját feje alá kulcsolva.

„Ki lehet? Ki ez a föld alól előbukkant ember? Hol volt akkor, és mit látott? Mert mindent látott, ez kétségtelen. De hol állt akkor, honnan nézte? És miért csak most bújt elő a föld alól? És hogy láthatta... hogy lehet az?... Hm... - Tovább töprengett dermedt reszketéssel. - És az ékszertok? Nyikolaj az ajtó mögött találta... Hát az hogy lehet? Bizonyíték! Egy molekulányi apróságot nem vettél észre, és... itt a bizonyíték, akkora, mint egy piramis! Egy légy szállt ott... mindent látott! Hát lehet ez?”

Rémülten érezte, hogy gyengül, teste elerőtlenedik.

„Tudnom kellett volna! - gondolta keserű gúnnyal. Hogy mertem én, aki ismerem magamat, és ezt *megéreztem*, hogy mertem baltát fogni, bevézni a kezemet! Tudnom kellett volna előre... Eh, hiszen tudtam is...” - motyogta kétségbeesetten.

Időnként megállította, megtorpantotta egy gondolat:

- „Nem, azok az emberek nem ilyen fából vannak faragva... Az igazi *uralkodó*, akinek mindent szabad, lerombolja Toulont, mészárlást rendez Párizsban, egy hadsereget Egyiptomban *felejt*, félmillió embert *feláldoz* a moszkvai hadjáratban, és Vilnában egy szójátékkal elintézi *az egészszet!* Őt igen, őt piederstálra emelik a halála után... tehát mindent szabad volt neki! Nem, az ilyen ember nyilván nem húsból-vérből van, hanem bronzból!”

Most egy váratlanul felbukkanó, mellékes gondolat majdnem megnevettette.

„Napóleon... piramisok. Waterloo... és egy undok, aszott vén uzsorásné a piros szattyánfedeles ládikájával az ágya alatt, hogy keverhetné ezt egy fazékba még akár Porfirij is!... Van eszükben összekeverni! A szépérzékük tiltja: Napóleon talán bemászik majd a »vénasszony« ágya alá! Pfuj, számárság!”

Egy-egy percre azt hitte néha, hogy hallucinál, lázas, reszkető indulat fogta el.

„A vénasszony ostobaság! - folytatta szaggatottan, keserűen. - A vénasszony hiba lehetett, de ez nem lényeges. Ez csak betegség volt... Hogy mentül hamarabb áthágjam a törvényt... Nem embert öltem, egy elvet öltem meg! Az elvet megöltem, igaz, de a törvényt nem hágtam át innen maradtam rajta... Csak ölni tudtam, más semmit! Sőt még azt se, mint most kiderül... No és az elv? Miért is szidta úgy a szocialistákat az a tökfilkó Razumihin? Szorgalmas, igyekvő népség, szíven viseli a »közjót«... Nem, nem, én csak egyszer élek, és soha többet: én nem akarom megvárni a »közboldogulást«. Magam is élni akarok, vagy akkor inkább ne is éljek! Szóval? Egyszerűen nem volt kedvem elmenni éhező anyám mellett, zsebemben szorongatva a pár rubelemet, és várva a »közboldogulást«. Megyek, lerakok egy téglát a »közboldoguláshoz«, és tüstént békesség költözik a szívembe! Haha! És velem mért nem törődtek? Én csak egyszer élek, és szeretnék... Eh! kényes izlésű tetű vagyok, semmi egyéb! - tette hozzá, és eszelősen felnevetett. - Igen, kétségtelenül tetű vagyok - folytatta, és kaján örömmel ragadta meg az ötletet, vájkált benne, játszott, elmulatott vele - már csak azért is, mert most erről okoskodom, hogy tetű vagyok, másodszer azért, mert egy álló hónapja zaklatom a jóságos Gondviselést, tanúnak hívom, és bizonygatom neki, hogy nem a hús gyarló örömeiért teszem, amit teszek, hanem nagy és szép cél érdekében... haha! Harmadszor pedig azért, mert a végrehajtásban a lehető legnagyobb igazságosságra törekedtem, latolgattam, számolgattam: kiszemeltem az összes tetvek közül a leghaszontalanabbat, hogy majd, miután megöltem, éppen csak annyit vegyek el tőle, amennyi első lépésemhez szükséges, se többet, se kevesebbet (úgyhogy a többi talán csakugyan a kolostornak jutott volna a jámbor végrendelkezés értelmében)... és végképp tetű vagyok azért, mert... - folytatta fogát csikorgatva - mert én magam talán még komiszabb és utálatosabb vagyok a megölt tetűnél, és megéreztem, hogy ezt fogom magamról mondani azután, hogy az öregasszonyt megöltem! Hát van ehhez fogható köpedelem a világon? Ó, hitványság, ocsmányság! Hogy megértem a »prófétát! Kivont karddal ül a lován: Allah parancsol, és te engedelmeskedel, »rettegő« teremtmény! Jól teszi, igen jól teszi a »próféta«, ha egy jó kis üteget állít fel akárhol az utcán, és elsepri az ártatlanokat és bűnösöket, még csak magyarázatra se méltatva őket. Engedelmeskedj, rettegő teremtmény, és - ne legyenek kívánságaid, az téged nem illet! Ó, soha, semmiért a világon meg nem bocsátok a vénasszonynak!”

Haja verejtékben ázott, remegő ajka kicserepesedett, tekintetét a mennyezetre szegezte.

„Anyám, húgom... hogy szerettelek! Mért van az, hogy most gyűlöllek titeket? Igen, gyűlölöm őket, irtózom tőlük, nem tűrhetem a közelségüket... Most nemrégén is, mikor odamentem anyámhoz, és megcsókoltam, emlékszem... Megölelem, és arra gondolok, hogy ha tudná, hát... és akkor nem jobb, ha megmondom neki? Tőlem még ez is kitelik... Hm... hogy őt is lerántsam magamhoz? - fűzte tovább kínlódva gondolatait, mint aki a ráereszkedő kábulattal

viaskodik. Ó, hogy gyűlölöm azt a vénasszonyt! Azt hiszem, ha feltámadna, másodszor is megölném! Szegény Lizaveta! Mért jött akkor haza?... Igazán furcsa, hogy órá jóformán sohase gondolok, mintha őt nem öltem volna meg... Lizaveta! Szonya! Ti szegénykék, szelídek, szelíd tekintetűek... drágáim!... És mért nem sírnak? Mért nem jajgatnak? Mindenüket odaadják... és csak néznek, szelíden, szótlanul... Szonya, Szonya, szótlan Szonya...”

Kábulat ereszkedett rá. Furcsa volt neki, hogy nem emlékszik, miképp került le az utcára. Késő este volt már, a homály egészen sűrű, a telihold mind fényesebb, fényesebb, de a levegőben különös fülledtséget érzett. Az utcán csak úgy tolongott a nép, az iparosemberek és más munkából jövők elszéledtek, ki-ki hazasietett, de sokan csak úgy sétáltak. Erős mészszag terjengett meg por és poshadt víz szaga. Sötétben, gondba merülten ment, tisztán emlékezett, hogy határozott szándékkal jött el hazulról, valamit meg kell tennie sürgősen, de hogy mit, elfelejtette. Megállt, és látta, hogy a túlsó járdáról egy ember integet neki. Átvágott a kocsiúton, de mire odaért, az megfordult, és mintha mi sem történt volna, továbbment lehorgasztott fejjel, hátra se nézve, semmivel nem árulta el, hogy az előbb integetett. „Intett, vagy nem?” - töprengett magában, hirtelen ráismert, és megijedt; ugyanaz az iparosforma ember volt, ugyanaz a köntös rajta, ugyanolyan görnyedt. Messziről követte, kalapáló szívvel. Befordultak a mellékutcába, az ember még mindig nem nézett hátra. „Tudja vajon, hogy követem?” - töprengett. Akkor látta, hogy az idegen bemegy egy nagy ház kapuján. Ő is odasietett a kapuhoz, és nézte, nem fordul-e hátra, nem int-e neki? És csakugyan: mikor a kapualjon végigment, és már-már az udvarra ért, az idegen hirtelen hátrafordult, és mintha intett volna. Raszkolnyikov nyomban utánaeredt, de az udvaron már nem látta. Nincs másképp, felment ott mindjárt az első lépcsőházban. Utánasietett. Igen, két lépcsősorral feljebb egyenletes, kényelmes lépteket hallott. Furcsa, de mintha ismerős volna a lépcső, meg ez az ablak itt, az első fordulón. Sejtelmes, mélabús holdfény hatol be az üvegen. Itt az első emelet. Ni! Hisz ez ugyanaz a lakás, ahol a mázolóok dolgoztak! Hogy nem ismerte meg mindjárt! Most elnémultak felette a lépések. Megállt az ember, vagy bebújt valahová? Itt a második emelet. Továbbmenjen? És milyen csend van, félelmetes... Mégis továbbment. Tulajdon lépteinek nesze is izgatta, ijesztette. Úristen, ez a sötétség! Az ismeretlen elbújt valahol egy szegletben, bizonyosan. Ni! A lakás tárva-nyitva! Gondolkodott egy kicsit, és bement. Az előszoba egészen sötét volt és üres, sehol egy lélek, és mintha mindent kihordtak volna. Nesztelenül, lábujjhegyen osont a szobába, holdfényben állt az egész, és minden úgy volt, mint azelőtt: a székek meg a tükör, a sárga divány és a bekeretezett képecskék a falon. Az óriási, kerek, rézvörös hold egyenesen benézett az ablakon. „A holdtól van ez a nagy csend - gondolta -, valami talányon töpreng most, bizonyosan!” Egy helyben állt és várt, sokáig várt, és mennél némább volt a hold, annál erősebben kalapált a szíve, szinte fájt. És semmi nesz még mindig. Akkor halkan reccsent valami, mintha gyújtóst törnének ketté, aztán újra csend lett. Egy felriadt légy nekirepült az ablaküvegnek, és panaszosan zümmögött. Ebben a pillanatban a kis faliszekrény és az ablak között, a sarokban meglátott valami köpönyeget a falon. „Mit keres ott a köpönyeg? Az nem volt itt...” Óvatosan odament, sejtve, hogy valaki rejtőzik ott. Félrehajtotta a köpönyeget, és egy széket látott a sarokban, a széken töpörödött öregasszony ült, egészen összegörnyedve, lehajtott fejjel, úgyhogy az arcát nem nézhette meg, de ő volt. Megállt előtte. „Fél tőlem!” - gondolta, nesztelenül kiemelte a baltát a hurokból, és rávágott az öregasszony feje búbjára, egyszer, aztán még egyszer. De különös: még csak meg se mozdult az ütésre, mintha fából volna. Raszkolnyikov megijedt, és közelebb hajolt hozzá, hogy jobban megnézze, de akkor az is még mélyebbre hajtotta fejét. Leguggolt egészen a földre, és alulról nézett az arcába, nézte, és megfagyott benne a vér: az anyóka - nevetett, csak úgy rázta a hangtalan, csendes nevetés, de igyekezett elfojtani, hogy ő észre ne vegye. Most egyszerre úgy rémlett neki, hogy a hálószoba ajtaja is kinyílik egy ujjnyira, és ott is mintha kuncognának, puszognának. Tébolyult harag ragadta el, és teljes erővel ütni kezdte az öregasszony fejét, de

minden baltacsapás után erősebben hallatszott a kuncogás, puszogás a hálósobából, meg az anyóka is csak úgy dülöngélt jobbra-balra a nevetéstől. Kirohant, menekülni akart, de az előszoba már zsúfolásig tele volt emberekkel, a lépcsőházi ajtó is tárva-nyitva állt, az ajtó előtt meg végig a lépcsőn mindenütt emberek, fej fej mellett, s mind őt nézik; némán lesik, várnak... Szíve elszorult, a lába nem mozdult, földbe gyökerezett... Kiáltani akart és - felébredt.

Nehezen zihált, de csodálatosképpen az álom mintha még mindig folytatódott volna: ajtaja tárva-nyitva állt, és a küszöbről egy ismeretlen ember merően nézte őt.

Raszkolnyikov még nem nyitotta ki egészen a szemét, és nyomban be is hunyta megint. Hanyatt feküdt, és meg se moccant. „Ezt is álmodom még, vagy nem?” - kérdezte magában, és egy icipicit felemelte pilláit, figyelt: az idegen még mindig ott állt, és még mindig őt vizsgálta. Aztán óvatosan átlépett a küszöbön, gondosan behúзва maga után az ajtót, odajött az asztalhoz, egy pillanatig várt - közben folyvást szemmel tartva őt, és nesztelenül, vigyázva leült a dívány melletti székre. Kalapját maga mellé tette a földre, két kézzel sétabotjára támaszkodott, és állát a két kezére nyugtatta. Látszott rajta, hogy kész akármeddig is várni. Amennyire Raszkolnyikov félig lehunyt pilláin át láthatta, testes és már koros ember volt, szakálla sűrű és szőke, majdnem fehér...

Eltelt vagy tíz perc. Világos volt még, de már esteledett. A szobában néma csend volt, még a lépcsőházból se hallatszott semmi nesz, csak valami nagy légy zümmögött valahol, neki-nekiütődve röptében az üvegnek. Raszkolnyikov végül már nem bírta tovább: hirtelen felemelkedett, felült a díványon.

- Mit akar, hadd hallom?

- Lám, tudtam én, hogy nem alszik, csak úgy tesz - felelte az idegen elég furcsán, és kedélyesen elnevette magát. - Engedje meg, hogy bemutatkozzam: Arkagyij Ivanovics Szvidrigajlov...

NEGYEDIK RÉSZ

„Talán mégis az álom folytatódik” - gondolta újra Raszkolnyikov, és bizalmatlanul, gyanakodva vizsgálta a hívatlan vendéget.

- Szvidrigajlov? Micsoda badarság! - szólalt meg aztán megütközve.

De a látogatót, úgy látszott, egyáltalában nem lepte meg a kifakadása.

- Két okom volt arra, hogy eljöjtek. Először is, szerettem volna személyesen megismerni, mivel már régebben igen sokat hallottam önről, éspedig érdekes és önre nézve kedvező dolgokat, másodszor, mert remélem, hogy nem tagadja meg tőlem a segítséget egy bizonyos ügyben, amely közvetlenül a kedves húga, Avdotya Romanovna érdekeit illeti. Ha csak úgy keresem fel, minden ajánlás nélkül, könnyen meglehet, hogy színe elé se bocsát, bizonyos előítéletek miatt, így viszont, az ön segítségével számítok rá, hogy...

- Rosszul számít - vágott közbe Raszkolnyikov.

- Tegnap érkeztek meg, ugye, ha szabad kérdenem.

Nem felelt.

- Igen, tegnap érkeztek, hiszen tudom. Én is csak tegnapelőtt érkeztem. Szóval, azt akarom mondani önnek, Rogyion Romanovics, hogy nem mentetem magamat, ezt feleslegesnek tartom, de engedjen meg egy kérdést: mondja, de komolyan, mi volt az én eljárásomban olyan hallatlanul bűnös, már tudniillik, ha előítéletek nélkül, józanul ítéljük meg?

Raszkolnyikov továbbra is szótlánul nézett rá.

- Ami azt illeti, hogy házamban, „becstelen ajánlatokkal üldöztem egy védtelen fiatal lányt”, jól mondom, uram? (Amint látja, még elébe is megyek.) Hát gondoljon egyszerűen arra, hogy én is csak ember volnék, et nihil humanum... egyszóval, nem vagyok érzéketlen a szerelem csábításai és kísértései iránt (az ilyesmi különben sem függ az akaratunktól), és így nyomban minden a legtermészetesebb magyarázatot nyeri. Akkor ennyi az egész kérdés: szörnyeteg vagyok-e, avagy magam is áldozat? Hogy mennyiben áldozat? Hiszen az az ajánlatom, hogy szökjünk együtt Amerikába vagy Svájcba, esetleg arra mutat, hogy a legtisztességesebb érzéseket tápláltam iránta, és mindkettőnk boldogságára törekedtem. Jól mondják, hogy az ész a szenvedélyt szolgálja, önmagam, úgy lehet, talán még nagyobb bajba döntöttem, már megbocsásson!

- Egyáltalában nem erről van szó - vágott közbe undorral Raszkolnyikov. - Ön egyszerűen visszataszító, ennyi az egész. Hogy igaza van-e, nem-e, mellékes, nem kívánják önt látni és elkergetik, hát hordja el magát.

Szvidrigajlov hahotázni kezdett.

- No hát ön aztán... ön csakugyan kemény dió, meg kell adni! - mondta a lehető legőszintébb nevetéssel. - Azt hittem, ravaszsgal boldogulok, de mindjárt fején találta a szeget!

- Hiszen még most is ravaszkodni próbál!

- Hát aztán? Hát aztán? - mondta kétszer is a másik, megint jóízűen nevetve. - Hisz ez bonne guerre, ahogy mondják, és igazán a lehető legjogosabb ravaszsg. No, mindegy, túljárt az eszemen, és akár így, akár úgy, még egyszer hangsúlyozom: semmi baj nem lett volna, ha az a kerti eset nincs akkor. Marfa Petrovna...

- Marfa Petrovnát is ön segítette át a másvilágra, mint hírlík - vágott gorombán a szavába Raszkolnyikov.

- Ejnye, hát már ezt is hallotta? Különben... hogyan hallotta volna! Nos, erre az utóbbi megjegyzésére nem is tudom, mit feleljek, noha lelkiismeretem tökéletesen nyugodt. Vagyis nincs mitől tartanom, erre ne is gondoljon, minden el van intézve a legnagyobb rendben és a legpontosabban, az orvosi vizsgálat megállapította a szívszélhűdést, ami a fürdés következménye volt, közvetlenül a bőséges ebéd és majdnem egy teljes üveg bor elfogyasztása után. Ezenkívül semmi mást nem mutatott ki... Nem, uram, viszont én magamban sokat töprengtem, különösen most az úton, a vasúti kocsiban, hogy nem járultam-e mégis hozzá a... szerencsétlenséghez, talán felizgatással, vagy hogy is mondjam... De végül is arra a következtetésre jutottam, hogy ez nem lehet.

Raszkolnyikov nevetett.

- Öröme telik az ilyenféle aggályoskodásban, mondja?

- Nincs miért nevetnie. Gondolja meg, kérem: mindössze két kis suhintás a lovaglókorbáccsal, még csak nyomok sem maradtak... Ne higgyen cinikusnak, igen jól tudom, milyen csúfság, amit műveltem, és a többi, viszont azt is határozottan tudom, hogy Marfa Petrovnának, mondhatnám, kapóra jött ez az én kis fellobbanásom. Azt a históriát az ön kedves hűgával utolsó cseppig kimerítette, már harmadnapja kénytelen volt otthon ülni, mert nem volt mivel mutatkoznia a városkában, no meg unta is ott már mindenki a levelével együtt (arról a levélfelolvasásról bizonyosan hallott), ez a két kis korbácsütés mintha egyenesen az égből hullott volna rá. Utána a legelső dolga volt befogatni. No meg különben is: az asszonyoknál elég gyakran előfordul, hogy rendkívül jólesik nekik a bántalmazás, ha látszólag mégúgy méltatlankodnak is miatta. Minden asszonnyal megtörténik ez, általában az ember nagyon, de nagyon szereti a bántalmat, nem vette még észre? Az asszonyok meg éppenséggel. Sőt, mondhatnám, ez az egyedüli, ami kielégíti őket.

Raszkolnyikov egy ideig arra gondolt, hogy feláll és elmegy, így vet véget a látogatásnak, de valamiféle kíváncsiság - meg talán számítás is - visszatartotta.

- Ön szeret verekedni? - kérdezte szórakozottan.

- Nem, nem túlságosan - felelte nyugodtan Szvidrigajlov. - És Marfa Petrovnával szinte sose verekedtünk. Igen jó egyetértésben éltünk, és mindig meg volt elégedve velem. Korbácshoz összesen két ízben nyúltam hétévi házasságunk alatt (ha a harmadik, nagyon is többféleképpen értelmezhető esetet leszámítom); először két hónappal az esküvőnk után, mindjárt, amikor a falunkba megérkeztünk, és most utoljára. No ugye, ön pedig már azt hitte, hogy szörnyeteg vagyok, maradi, feudális úr, mi? Hehe... Igaz is: emlékszik arra az esetre, pár évvel ezelőtt, még az áldott szólásszabadság idején, amikor ország-világ előtt, még az újságokban is úgy kipellengéreztek egy nemesurat, a nevére már nem emlékszem, mert megvert egy német nőt a vonaton? Ugyanabban az évben volt, azt hiszem, a másik eset is: „A Vek botrányos eljárása.” (Igen, igen, az *Egyiptomi éjszakák*, nyilvános felolvasás, emlékszik? Haj, haj, fekete szempár! Hova tűntél arany ifjúságom?) Szóval, ha engem kérdez, hát azt az úriembert, aki német nőket korbácsol, nem túlságosan sajnálom, elvégre az ilyesmi valóban... és mért sajnáljam? De ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy ilyen tényérviszkettető „német nők” akadnak néha, és azt hiszem, nincs olyan haladó szellemű ember, aki feltétlenül jótállhat magáért. Ebből a szempontból, tudtommal, még senki se vizsgálta a kérdést, pedig ez az igazi emberbaráti szempont, higgye el, uram!

Mikor ezt mondta, hirtelen megint elnevette magát. Raszkolnyikov most már világosan látta, hogy ez az ember tudja, mit akar, és nagyon ravasz.

- Ön napok óta nem beszélt senkivel, igaz? - kérdezte.

- Majdnem eltalálta. Miért? Talán csodálkozik, hogy ilyen megértő vagyok?

- Azon csodálkozom, hogy túlon túl megértő.

- Mert a goromba kérdéseim nem sértődöm meg? Ezért mondja? De hát... mért sértődjem meg? Ahogy kérdezett, úgy válaszoltam - tette hozzá most egyszerre, meglepően közömbös arccal. - No és amúgy igazában nem is érdekel semmi, bizony isten nem - folytatta mintegy tűnődve. - Kivált most, mivel éppen semmivel sem foglalkozom... Viszont nem csodálnám, ha azt hinné, hogy kedvét keresem bizonyos célból, annál is inkább, mert hiszen én magam mondtam, hogy valami elintéznivalóm van a kedves hűgával. De őszintén mondom, szörnyen unatkozom, kivált most itt, három napja, úgyhogy valósággal megörültem önnek... Ne vegye zokon, Rogyion Romanovics, de ön is valahogy furcsának, szörnyen furcsának tűnik nekem. Mondjon, amit akar, de látok magán valamit, ami most van - vagyis nem pillanatnyilag, de mostanában... Jó-jó, abbahagyom, csak ne ráncolja a homlokát! Nem vagyok én olyan medve, mint hiszi.

Raszkolnyikov komoran nézett rá.

- Sőt, egyáltalában nem medve - mondta. - Nagyon is jó társaságbeli embernek nézem, és azt hiszem, igen rendesen tud viselkedni, ha akar.

- Lehet, de nem túlságosan érdekel, ki hogyan vélekedik rólam - felelte szárazon és talán egy szemernyi göggel a látogató. - És mért ne legyen lompos az ember, mikor természete szerint is erre hajlik, és ez a viselkedés úgy megfelel a mi éghajlatunknak? - fűzte tovább, és megint nevetett.

- Hallottam egyébként, hogy sok ismerőse van itt. Ön az a bizonyos „elég befolyásos ember”, igaz? Akkor pedig mért jönne hozzám, ha nincs velem is célja?

- Vannak ismerőseim, igaz - folytatta Szvidrigajlov, anélkül hogy a kérdés lényegére válaszolna. - Találkoztam is már egyikkel-másikkal, hiszen harmadnapja lődörgök itt, én is üdvözöltem őket, engem is megismernek, úgy látom. Elvégre az ember jó ruhában van, tudják róla, hogy nem szegény, hiszen bennünket a jobbágyreform se érintett, erdőnk, ártéri rétünk van bőven, úgyhogy a jövedelem nem is csökkent. De... nem érdekel, azelőtt is untam őket, harmadnapja itt vagyok, de senkit se kerestem fel... No és ez a város, uram! Mondja, hogy alakul ki az ilyesmi itt nálunk? Egy egész város írkokokból és mindenféle papnövendékből. Nyolc évvel ezelőtt, mikor itt loptam a napot, sok mindent nem láttam meg, az igaz... De most már csak az anatómiától várok valamit, becsületszavamra.

- Micsoda anatómiától?

- No és, ami ezeket az önök klubjait illeti, a Dussot-k, Pointe-ok, vagy akár a Progresszió, hát én nem kérek belőle - beszélt tovább megint csak úgy, mintha nem hallaná a kérdést. - A hamiskártyázás se valami híres multság.

- Mért, hamiskártyás is volt?

- Már hogyne lettem volna. Egész kompániánk volt itt akkor, nyolc évvel ezelőtt, elsőrendű társaság, pompásan telt az idő. És csupa jó modorú úriember, költők is voltak közöttük, meg tőkésék. Különben is, a mi orosz társaságainkban a legjobb modorú emberek többnyire azok, akik már sokat próbáltak az életben, nem tapasztalta még? Én azóta elparlagiasodtam ott falun. De akkor bizony majdnem az adósok börtönébe csukatott egy kis nyezsini görög. Aztán felbukkant Marfa Petrovna, egy kicsit alkudott, és végül kiváltott harmincezerért (összesen hetvenezer ezüstrubellel tartoztam). Törvényesen egybekeltünk, az esküvő után nyomban fel-

pakolt, és vitt a birtokára, mint valami kincset. Hát hiszen idősebb volt nálam öt évvel, és nagyon szerelmes. Hét évig nem mozdultam ki a faluból, és látja, az egész idő alatt kezében tartotta azt a bizonyítékot ellenem, azt az idegen névre kiállított papirost a harmincezerről, hogy ha lázadni találnék, hát: zsupsz! hűvösre tesznek! Meg is tette volna. Az asszonyoknál ez mind megfér együtt.

- És ha nincs ez a papiros, meglépett volna?

- Nem is tudom, mit feleljek. Az a papiros úgyszólván egyáltalában nem zavart. Nem is kíváncsoztam sehová. Marfa Petrovna maga ajánlotta kétszer is, hogy utazzunk külföldre, mikor látta, hogy unatkozom. De minek az nekem? Jártam én külföldön azelőtt, és akkor is untam. Nem mondom: a napkelték, a nápolyi öböl, a tenger... de az ember nézi, nézi és elszomorodik. Ez a legrosszabb, hogy mindig valamiért szomorú az ember. Akkor már jobb itthon: itt legalább másokat okolhatok, és magamat felmentem. Majdnem elmentem most azzal az északsarki expedícióval, mert j'ai le vin mauvais; utálok inni, de hát mégis a bor marad csak az embernek. Próbáltam már mindent. Azt mondják, Berg felszáll vasárnap a léggömbbel a Juszupov kertben, és utasokat is visz, csak le kell fizetni bizonyos összeget.

- Miért? Repülni akar?

- Én?... Nem... vagyis... - mormogta a látogató, és mintha fontolgatta volna.

„De hát miféle szerzet ez?”

- Nem, az a papiros egyáltalában nem zavart - folytatta Szvidrigajlov eltűnődve. - Én magam nem kíváncsoztam el a faluból. No és most egy éve, a nevem napján, Marfa Petrovna vissza is adta, sőt jelentős összeget is kaptam tőle ajándékba. Hisz nagy vagyona volt... „Látja, mennyire megbízom magában, Arkagyij Ivanovics” - pontosan ezekkel a szavakkal mondta. Nem hiszi, hogy így mondta, ugye nem? De látja, jó gazda hírében állok, ismernek az egész környéken. Könyveket is hozattam, Marfa Petrovna eleinte örült ennek, de aztán félt, hogy túlerőltetem magamat.

- Úgy látom, nagyon búsul Marfa Petrovna után.

- Hogy búsulok? Lehet. Igen, talán igaz. Mit is akartam... hisz ön a kísértetekben, mondja?

- Micsoda kísértetekben?

- Hát a közönséges kísértetekben. Milyen van még?

- Miért, ön talán nem hisz bennük?

- Mondjuk, hogy nem... pour vous plaire... Illetőleg nem állítom, hogy nem...

- Hát kísérteteket is lát, mi?

Szvidrigajlov furcsa szemmel nézett rá.

- Marfa Petrovna kegyeskedik néha meglátogatni - mondta, különös mosolyra görbítve a száját.

- Mi az, hogy kegyeskedik meglátogatni?

- Háromszor jelent meg. Először a temetés napján, egy órával a szertartás után. Ez az ideutazásom előtt való napon volt. Másodszor tegnapelőtt hajnalban, már az úton, a Malaja Visera-i állomáson, és harmadszor most, két órával ezelőtt, a szállásomon, a szobámban. Egyedül voltam.

- És ébren volt?

- Teljesen ébren. Mind a háromszor. Bejön, beszél körülbelül egy percre, és kimegy az ajtón. Mindig az ajtón megy ki. Még mintha hallanék is valamit.

- Vajon miért gondoltam, hogy önnel éppen ilyenféle dolgok történtek? - mondta hirtelen Raszkolnyikov, és abban a pillanatban ő maga is meglepődött a szavain. Heves izgalom feszült benne.

- Ugyan? Gondolta? - csodálkozott Szvidrigajlov. - Csak nem? Ugye mondtam, hogy valami közös vonás van bennünk?

- Egy szóval se mondta! - vágta rá élesen Raszkolnyikov.

- Nem?

- Nem!

- Azt hittem, mondtam. Az előbb, mikor bejöttem, és láttam, hogy csukott szemmel fekszik itt, de csak tettet magát, mindjárt azt gondoltam: „Nini, ez éppen olyan!”

- „Éppen olyan”?! Mire mondja ezt? - kiáltott rá Raszkolnyikov.

- Hogy mire? Igaza van, nem tudom, mire mondtam - motyogta jámborul a másik, és mintha ő is zavarban lett volna.

Egy hosszú percre kerekre nyílt szemmel bámulták egymást.

- Eh, bolondság! - fakadt ki végül Raszkolnyikov. - És miről beszél, mikor megjelenik?

- Marfa Petrovna? Ostoba semmiségekről beszél, képzelje csak! És... furcsa az emberi természet: engem éppen ez bosszant. Mikor először jött... nagyon fáradt voltam, tudja... a temetési szertartás meg a rekviem, utána a halotti tor... végre-valahára egyedül vagyok a dolgozószobámban, rágyújtok egy szivarra, elgondolkodom, hát bejön az ajtón. „Látja, Arkagyij Ivanovics, ma a nagy felfordulásban elfelejtette felhúzni az ebédlőórát.” És igaz, hogy azt az órát minden héten én magam húztam fel, amióta együtt éltünk, és ha elfelejtettem, ő mindig figyelmeztetett. Másnap ideutaztam. Kimegyek hajnalban az állomásra, éjszaka alig szundítottam valami keveset, össze vagyok törve, a szemem majd leragad, egy kávé hozatok, egyszer csak látom, leül mellém, kártyacsomóval a kezében. „Ne vessek kártyát magának az útra, Arkagyij Ivanovics?” Nagyon értett a kártyavetéshez. Sose bocsátom meg magamnak, hogy nem jövendőttem vele! De megijedtem, kiszaladtam. Ideje is volt, éppen megszólalt a jelzőharang. Ma meg... ott ülök a rossz vendéglői ebéd után, nehéz a gyomrom, ülök, szivarozok, látom, megint bejön, és szépen fel van öltözve, uszályos, új zöld selyemruhában. „Adj’ isten, Arkagyij Ivanovics! Hogy tetszik a ruhám? Anyiszka se varrja meg ilyen szépen.” (Anyiszka varrónő ott a falunkban, jobbáglány volt, Moszkvában tanulta ki a varrást, nagyon csinos lány.) Megáll előttem, fordul erre-arra. Én megnéztem előbb a ruháját, aztán az arcába néztem, jó alaposan. „Nem restell ilyen semmiségekkel idefáradni hozzám, Marfa Petrovna!” - „Édes Istenem, hát már ezzel is zavarlak, bátyuska!” Hogy bosszantsam, még azt is hozzátettem: „Megházasodom, Marfa Petrovna!” - „Magától ez is kitelik, Arkagyij Ivanovics, de nem válik becsületére, hogy alig temette el a feleségét, vonatra ül, és háztűznézőbe megy. És ha legalább jól választana! De tudom, se neki nem lesz jó, se magának, a tisztességes emberek meg kinevetik.” Azzal fogja magát, elmegy, uszálya mintha suhogna utána. Hát nem ostoba dolog?

- És az is lehet, hogy ön csak hazudja az egészet.

- Elég ritkán hazudok - felelte elgondolkozva Szvidrigajlov, mintha észre se venné a gorombaságot.

- No és azelőtt sose látott kísértetet?

- N... nem, vagyis, egyetlenegyszer, most hat éve. Volt egy inasom, Filka. Mindjárt azután, hogy eltemették, szórakozottságomban kiszóltam neki: „Filka! A pipámat!” Ő meg bejön, megy egyenest a pipatartóhoz. Nézem: „Ezt bosszúból csinálja” - gondolom, mivel közvetlenül a halála előtt csúnyán összekaptunk. Rákiáltok: „Hé, te, hogy mersz így a szemem elé kerülni, hisz lyukas a könyököd! Takarodj, mihaszna!” Arra sarkon fordult, és nem jött vissza többet. Marfa Petrovnának nem is említettem. Gyászmisét akartam mondatni érte, de aztán meggondoltam.

- Menjen orvoshoz.

- Annyit én is tudok, hogy nem vagyok egészséges, ámbár nem értem, mi lehet a bajom, és ami azt illeti, önnél azért ötszörte egészségesebb vagyok. Nem azt kérdeztem, hiszi-e, hogy a kísértetek megjelennek az embernek, azt kérdeztem, hiszi-e, hogy vannak kísértetek?

- Dehogyan hiszem! - csattant fel ingerülten Raszkolnyikov.

- Mert hát mi a szokásos válasz erre a kérdésre? - mormogta inkább csak önmagának Szvidrigajlov, félrefordítva és kicsit lejjebb hajtva a fejét. - Azt mondják: „Beteg vagy, tehát amit látni vélsz, csak képzelődés, nem valóság!” Pedig látja, ez nem következetes logika. Én is elfogadom, hogy kísérteteket csak a betegek látnak, de ez mindössze annyit bizonyít, hogy másnak, mint betegnek nem jelenhetnek meg, és nem azt, hogy kísértetek egyáltalában nincsenek.

- Persze hogy nincsenek - erősködött Raszkolnyikov.

- Nincsenek, azt gondolja? - folytatta Szvidrigajlov, lassan ráemelve a szemét. - És ha így okoskodunk (segítsen már egy kicsit!): „A kísértet úgyszólván egy másik világnak a darabkája, csücske, annak a legszéle, egészséges embernek nincs miért mutatkozzék, mivel az egészséges ember a legesleginkább földi ember, tehát csakis ezt a földi életet éli, már a rend és teljesség kedvéért is. De mihelyt megbetegszik, mihelyt a normális földi rend megbomlott a szervezetében, mindjárt felbukkan a lehetősége egy másik világnak, és mennél betegbb, annál erősebben érintkezik ezzel a másik világgal, úgyhogy mire meghal, egyenesen átköltözik oda.” Régóta gondolkodom már erről. Ha hisz a túlvilági életben, ebben az okoskodásban is hihet.

- Nem hiszek a túlvilági életben.

Szvidrigajlov elgondolkozva ült.

- No és ha nincs ott semmi más, csak pókháló és más efféle... - szólalt meg hirtelen.

„Ez elmebeteg!” - gondolta Raszkolnyikov.

- Mindig úgy képzeljük az örökkévalóságot, hogy az valami eszme, ésszel fel nem érhető, és óriási nagy, óriási! De miért olyan bizonyos, hogy óriási? Hátha csak egy sötét kuckó lesz, képzelje! Olyanforma, mint a falusi fürdőházak, csupa korom, a szegletekben pókháló, és kiderül, hogy ennyi az egész örökkévalóság! Én, látja, sokszor ilyennek képzelem.

- Ennél vigasztalóbbat, igazságosabbat nem tud elképzelni, mi? - kiáltott rá mélyszéges felháborodással Raszkolnyikov.

- Igazságosabbat? Ki tudja... És ha éppen így igazságos? Én, ha rajtam állna, okvetlenül így csinálnám - felelte megmagyarázhatatlan mosollyal Szvidrigajlov.

Raszkolnyikovnak hideg futott végig a hátán erre a képtelen válaszra. Szvidrigajlov felemelte a fejét, és egy darabig merőn bámult rá. Aztán hahotázni kezdett.

- No de ilyet! Gondolja meg: fél órával ezelőtt még nem is ismertük egymást, tulajdonképpen ellenségek volnánk, van egy elintézetlen ügyünk, mi meg félrelökjük azt az ügyet, és tessék! Micsoda literatúrába bonyolódunk! Hát nem megmondtam, hogy hasonszőrűek vagyunk!
- Nem volna szíves - szólalt meg Raszkolnyikov ingerülten - röviden közölni velem, hogy minek köszönhetem a szerencsét? És... igen... most sietek... nem érek rá... el kell mennem...
- Szíves örömet, uram, szíves örömet. A kedves húga ugyebár Luzsin úrhoz szándékozik nőül menni?
- Nem kerülhetné el valami módon a húgomat illető kérdéseket és a neve említését? Nem is értem, hogy meri előttem kiejteni a nevét, ha ön csakugyan Szvidrigajlov.
- De hiszen azért jöttem, hogy őrá beszéljek önnel. Hogy lehet azt anélkül, hogy említést tegyek róla?
- Hát jó, beszéljen, de fogja rövidre.
- Bizonyosan tudom, hogy erről a Luzsin úrról, aki feleségem révén rokonom, önnek már megvan a véleménye, ha csak fél óráig beszélt vele, vagy akár csak hallott róla valami hiteleset és kézzelfoghatót. Nem méltó Avdotya Romanovnához. Véleményem szerint Avdotya Romanovna ezúttal nagylelkűen és kellő körültekintés nélkül feláldozza magát a... családjáért. Mindannak alapján, amit önről hallottam, úgy hiszem, ön is örülne, ha ez a házasság az érdekek sérelme nélkül meghiúsulna. Most pedig, hogy személyesen megismertem, még inkább meg vagyok erről győződve.
- Ön viszont rendkívül naiv, uram, sőt, megbocsásson, arcátlan - mondta Raszkolnyikov.
- Azt akarja mondani, hogy a magam érdekében fáradozom? Legyen nyugodt, Rogyion Romanovics, ha így volna, nem beszélnék ilyen nyíltan. Egészen bolond mégse vagyok. És ha már itt tartunk, hadd közöljek egy pszichológiai furcsaságot: most az előbb, hogy Avdotya Romanovna iránti szerelmemet mentsem, olyasmit mondtam, hogy én magam is áldozat voltam. De tudja meg: egyáltalában nem érzek már szerelmet iránta, semmit a világon, és ez szinte engem is meglep, hiszen akkor valóban éreztem olyasmit...
- De csak azt, ami a tértelenségből és bujaságból fakad - vágott a szavába Raszkolnyikov.
- Igen, ez igaz, tétlen és buja ember vagyok, de a kedves húga kiváló tulajdonságai még énreám is hatással voltak. Egyébként... ostobaság az egész, belátom.
- Már régen belátta?
- Gondolni gondoltam már ezelőtt is, de most, tegnapelőtt végleg meggyőződtem róla, úgyszólván abban a pillanatban, hogy ideérkeztem. Moszkvában, igaz, még azt hittem, azért jövök Pétervárra, hogy megkérjem a kezét, kiússem a nyeregből Luzsin urat.
- Bocsásson meg, hogy félbeszakítom, de nagyon kérem, fogja egy kicsit rövidebbre, és közölje a látogatás célját. Sietek... el kell mennem...
- Készséggel, uram, készséggel. Mikor ideérkeztem, elhatároztam, hogy nagyobb utazásra, voyage-ra indulok, és ezért bizonyos intézkedéseket kellett tennem. Gyerekeim a nagynénjükönél maradtak, vagyonosak, és én személyesen nincs szükségük. No meg hát micsoda apa vagyok én, kérem? Magamnak csak azt tartottam meg, amit egy évvel ezelőtt ajándékba kaptam Marfa Petrovnától. Nekem elég lesz. Bocsánat, azonnal rátérek a dologra. A tervezett voyage előtt, amelyre talán csakugyan rákerül a sor, végezni szeretnék Luzsin úrral. Nem mintha sehogy se szívelhetném, de éppen miatta különböztünk össze Marfa Petrovnával, mikor megtudtam, hogy a feleségem főzte ki ezt a házasságot. Szeretném, ha az ön közben-

járásával találkozhatnék Avdotya Romanovnával, és esetleg az ön jelenlétében, felvilágosíthatnám arról, hogy Luzsin úr nemcsak hogy a legkisebb hasznára sem lesz, de okvetlenül meg fogja károsítani. Azután pedig bocsánatot kérek tőle a múltkori kellemetlenségért, és ha megengedi, felajánlok neki tízezer rubelt, hogy megkönnyítsem a Luzsin úrral való szakítást, aminek ő is örülne, bizonyos vagyok benne, ha mód kínálkozik rá.

- Ön valóban, valóban elmebeteg! - kiáltott fel Raszkolnyikov, nem is annyira haragosan, mint inkább megütközve. - Hogy mer így beszélni!

- Tudtam, hogy kiabálni fog. De először: ha gazdag nem is vagyok, ezt a tízezeret igazán nélkülözhetem, vagyis egyáltalában nincs rá szükségem. Ha Avdotya Romanovna nem fogadja el, bizonyosan nagyobb oktalanságra fordítom. Ez egy. Másodszor pedig: lelkiismeretem nyugodt, nem számításból ajánlom fel. Hiszi vagy nem hiszi, de később látni fogja ön is, Avdotya Romanovna is, hogy így van. Az igazság az, hogy csakugyan elég bajt és kellemetlenséget okoztam nagyra becsült, kedves húgának, és ezt őszintén bánom. Szívemből szeretnék - nem mintha bűnömet akarnám ezzel jóvátenni vagy őt kárpótolni -, egész egyszerűen csak szeretnék valamit tenni érte, elvégre nincs kiváltságlevellem csupáncsak a rosszra. Ha ajánlatomban csak egy milliomodrésnyi számítás volna, nem ilyen leplezetlenül tenném, és nem ilyen csekély összeget kínálnék, hiszen öt héttel ezelőtt sokkal többet ajánlottam neki. Ezenkívül könnyen meglehet, hogy hamarosan feleségül veszek egy fiatal leányt, tehát minden gyanúsítás, hogy Avdotya Romanovnáat meg akarom környékezni, magától semmivé lesz. Végül hadd tegyem még hozzá ezt is: ha Avdotya Romanovna feleségül megy Luzsin úrhoz, ugyanazt a pénzt fogadja el, csak másnak a kezéből... Ne haragudjék rám, Rogyion Romanovics, fontolja meg nyugodtan, higgadtan.

Ő maga feltűnően nyugodt és higgadt volt, mikor ezt mondta.

- Nagyon kérem, szíveskedjék befejezni - mondta Raszkolnyikov. - Megbocsáthatatlanul vakmerő, annyi bizonyos.

- Nincs igaza. Hiszen akkor az egyik ember a másikkal csak csupa rosszat tehet ezen a világon, és egy morzsányi jót se soha, holmi merev szokások miatt. Ez képtelenség. Ha én, mondjuk, meghalnék, ezt az összeget végrendeletileg hagynám Avdotya Romanovnára, akkor se volna hajlandó elfogadni?

- Könnyen meglehet.

- Alig hiszem, uram. Különben, ha nem, hát nem, legyen úgy. De tízezer rubel szép kis összeg, akárhogy vesszük is. Mindenesetre, kérem, közölje a kedves húgával, amit mondtam.

- Nem közlöm vele.

- Akkor, Rogyion Romanovics, kénytelen leszek én magam alkalmatlankodni.

- És ha átadom az üzenetét, akkor lemond a személyes találkozásról?

- Nem tudom, mit feleljek. Egyszer valóban szeretnék találkozni vele.

- Ne számítson rá.

- Kár. Egyébiránt, ön még nem ismer engem. De talán közelebb kerülünk majd egymáshoz.

- Azt hiszi?

- Miért ne kerülhetnénk közelebb? - Szvidrigajlov elmosolyodott, aztán felállt, fogta a kalapját. - Nem mintha mindenáron alkalmatlankodni kívánnék önnek. Mikor idejöttem, magam se gondoltam ilyesmire... Ámbár igaz, hogy az ábrázata már ma reggel is feltűnt nekem.

- Hol látott engem ma reggel? - kérdezte nyugtalanul Raszkolnyikov.

- Véletlenség, uram... Ejnye, állandóan az az érzésem, hogy valami hasonlóság van közöttünk... No de ez ne nyugtalanítsa, nem szoktam untatni senkit. Megfértem a hamiskártyásokkal is, meg Szvirbej herceggel is, aki szegről-végről rokonom és igazán nagykutya, egyiküknek sem voltam terhére. Prilukova asszony emlékkönyvébe Raffaello Madonnájáról írtam néhány sort, és hét évig nem mozdultam el Marfa Petrovna mellől. Annak idején a Vjazemskij házban is háltam a Széna téren, és most talán felszállok majd Berggel, a léggömbön.

- Hát jó. És azt a bizonyos hosszabb utazást a közeljövőben tervezi, ha szabad kérdezni?

- Miféle utazást?

- Hát a voyage-t, amiről beszélt.

- Hja, azt! Igen, valóban mondtam ilyesmit... Nos, uram, ez a kérdése sok mindent felölel... Ha tudná, mit kérdezett most - tette hozzá, és kurtán, hangosan felnevetett. - De az is lehet, hogy a voyage helyett megházasodom, ajánlanak egy lányt.

- Itt?

- Itt.

- Hát arra is jutott ideje?

- Viszont Avdotya Romanovnáat csakugyan látni szeretném egyszer, ezt komolyan kérem. Szóval... a viszontlátásra... Ejnye! Majd elfelejtettem! Közölje a kedves hűgával, hogy Marfa Petrovna háromezer rubelt hagyott rá a végrendeletében. Igen, ez igaz. Egy héttel a halála előtt végrendelezett, én is jelen voltam. Két-három hét múlva a kedves hűga meg is kapja a pénzt.

- Igazat beszél?

- Igen. Mondja meg neki. Nos, uram, alázatos szolgája. Itt szálltam meg a közelben.

Kimenet az ajtóban csaknem összeütközött Razumihinnel.

Nyolcra járt már az idő, siettek a Bakalejev házba, hogy megelőzzék Luzsint.

- Hát ez meg ki volt? - kérdezte Razumihin, mikor az utcára értek.

- Szvidrigajlov volt, az a földbirtokos, akinek a házában olyan sérelem érte Dunyát, mikor ott nevelőnősködött. Szerelmi ajánlatokkal üldözte, és emiatt el kellett jönnie tőlük. Az asszony, Marfa Petrovna, elkergette a háztól. Ugyanez a Marfa Petrovna később bocsánatot kért Dunyecskától, és most hirtelen meghalt. Órola beszéltek anyámék ma délelőtt. Nagyon félek ettől az embertől, magam se tudom, miért. Nyomban a felesége temetése után idejön Pétervárra. Furcsa ember, és valamit forgat a fejében... Mintha tudna valamit... Óvni kell tőle Dunyát... Ezt akartam mondani neked, értesz?

- Óvni? Hát mivel árthat neki? Különben... köszönöm a szavaidat... Igen, igen, majd vigyázunk Avdotya Romanovnára... Hol lakik?

- Azt nem tudom.

- Nem kérdezted meg? Kár. No de majd kiderítem én!

- Te láttad? - kérdezte Raszkolnyikov, miután egy darabig nem szólt.

- Láttam hát. Meg is néztem alaposan.

- Jól láttad? Alaposan megnézted? - firtatta tovább.

- De mennyire. Meg is jegyeztem az arcát, ezer közül megismerném. Az arcokra emlékezni szoktam.

Megint hallgattak.

- Hm... mert valahogy... látod... - mormogott Raszkolnyikov - már arra is gondoltam... már azt hittem, hogy... talán csak képzelődés volt...

- Mit mondasz? Nem értelek.

- Hát hiszen mind azt hajtogatjátok, hogy elmebeteg vagyok - folytatta Raszkolnyikov, és szája mosolyra biggyedt. - Most egy pillanatig nekem magamnak is úgy rémlett, hogy csakugyan megzavarodtam, és kísértetet látok.

- Mit beszélsz?

- Ki tudja... Talán igazán örült vagyok, talán minden, ami ezekben a napokban volt, minden csak a képzeletemben...

- Eh, Rogya! Megint kiforgattak magadból... De hát mit mondott az az ember, mit akart?

Nem felelt neki. Razumihin egy percig gondolkodott.

- Várj csak, beszámolok neked mindenről - szólalt meg aztán. - Itt voltam már egyszer, de aludtál. Aztán megebédeltünk, és ebéd után elmentem Porfirijhoz, Zamjotov még mindig ott ült nála. Én mindjárt bele akartam fogni, de nem sikerült. Sehogy se tudtam eltalálni a módját. Úgy tesznek, mintha nem értenék az embert, nem tudnák, mit akar. De nem restellik egy csöppet se. Félrevontam Porfirijt az ablakhoz, hogy külön beszéljek vele, de megint csak nem lett belőle semmi, tudja isten, miért: ő erre néz, én arra, végül már az öklömet ráztam az orra előtt, és fenyegettem, hogy összetöröm a csontját, amúgy atyafiságosan. De csak nézett rám. Köptem egyet, és otthagytam. Hát így volt. Ostoba história. Zamjotovhoz egy szót se szóltam.

Már azt hittem, látod, hogy bajt csináltam, de aztán a lépcsőn lejövet világosság gyúlt a fejemben: mi az ördögnek csapunk olyan hűhót? Ha veszedelemben volnál, vagy valami... nem mondom. De így mit törödsz vele? Semmi közöd hozzájuk. Fűtyülj rájuk, később majd jót röhögünk rajtuk. Én a te helyedben még bolonddá is tartanám őket. Hogy fogják ezt még szégyellni! Köpj rájuk, aztán majd el is verjük rajtuk a port, most meg jót nevetünk, és megvan.

- Igen, igazad van - felelte Raszkolnyikov, és magában azt kérdezte: „No és mit mondasz majd holnap?” Furcsa, de még eddig eszébe se jutott, hogy „mit szól majd Razumihin, ha megtudja”. Most, hogy erre gondolt, merev tekintettel ránézett. Amit Porfirijról mesélt, az édeskevésé érdekelte: annyi minden elmúlt és történt azóta.

A folyosón összetalálkoztak Luzsinnal. Pont nyolckor megjelent a fogadóban, de keresnie kellett a szobát, úgyhogy csaknem egyszerre léptek be mindhárman, anélkül hogy egymásra néztek vagy egymást köszöntötték volna. A két fiatalember ment be előbb. Pjotr Petrovics tapintatosságból az előszobában időzött, levetette felöltőjét. Pulherija Alekszandrovna rögtön kijött elébe, az ajtóban fogadta. Dunya ezalatt a bátyját üdvözölte.

Pjotr Petrovics elég nyájasan, de fokozott méltósággal üdvözölte a hölgyeket. Látszott rajta, hogy zavarban van, nem találja fel magát. Pulherija Alekszandrovna, maga is kicsit elfogódottan, leültette őket az ovális asztal körül, amelyen szamovár zümmögött. Dunya és Luzsin egymással szemközt ültek, az asztal két végén, Razumihin és Raszkolnyikov a háziasszonnyal átellenben, Razumihin Luzsinhoz közelebb, Rogya a testvére mellett.

Egy percreig csend volt, Pjotr Petrovics sietség nélkül elővette parfümszagú batiszt zseb-kendőjét, és ahogy az orrát kifújta, azon is látszott, hogy feddhetetlen, de méltóságában megbántott úriember, aki szilárdan eltökélte, hogy magyarázatot kér. Az előszobában megfordult a fejében a gondolat, hogy talán helyesebb volna le se vetni a felöltőjét, és elmenni, így szigorúan megbüntetné a két hölgyet, és egy csapásra mindent éreztetne velük. De mégse szánta rá magát. Olyan ember volt, aki nem szereti a talányos helyzeteket, és itt most tisztázni kellett: mit jelent, hogy ilyen nyíltan szembe helyezkedtek a kívánságával? Ezt jobb lesz mielőbb kideríteni. Büntetni ráér azután is, hiszen csak rajta áll.

- Remélem, szerencsésen utaztak? - kérdezte Pulherija Alekszandrovnától, szokványos udvariassággal.

- Hála Istennek.

- Ezt örömmel hallom. Avdotya Romanovná sem fárasztotta ki az út?

- Én bírom, fiatal vagyok és erős, de anyámnak bizony sok volt - felelte Dunya.

- Hát hiába! Nagyon a távolságok a mi hazánkban, óriási ez a mi „Oroszhon anyácskánk”. Bármennyire szerettem volna, nem siethettem a fogadásukra tegnap. De azért remélem, különösebb baj nélkül folyt le minden.

- Ó, dehogyis, Pjotr Petrovics, nagy bajban voltunk! - felelte gyorsan és különös hangsúllyal Pulherija Alekszandrovna. - Ha maga a Jóisten segítségünkre nem küldi Dmitrij Prokofjicsot, bizony szörnyen elhagyatottak lettünk volna. Ő az - tette hozzá, és bemutatta: - Dmitrij Prokofjics Razumihin.

- Igen, igen, már volt szerencsém... tegnap - mormogta Luzsin ellenségesen pillantva rá a szemé sarkából, és homlokát ráncolva elhallgatott. Általában Pjotr Petrovics ahhoz az emberfajtához tartozott, amelyik társaságban roppantul szeretetreméltó, és főként elvárja ezt másoktól, de mihelyt valami nincs ínyére, nyomban elveszti minden társaságbeli leleményes-

ségét, és inkább liszteszsákhoz hasonlít, semmint könnyed modorú, szórakoztató gavallérhoz. Megint nem szólt senki. Raszkolnyikov makacsul hallgatott. Avdotya Romanovna egyelőre nem akarta megszakítani a csendet, Razumihin nem tudta, mit mondjon, és így a háziasszony ismét zavarban volt.

- Hallotta már, hogy Marfa Petrovna meghalt? - szólalt meg, legfőbb mentő témájához folyamodva.

- Hogyne hallottam volna. Elsőnek velem tudatták. Sőt, egyebek közt azt is közölni akartam önökkel, hogy Arkagyij Ivanovics Szvidrigajlov nyomban a felesége temetése után ideutazott Pétervárra. Legalábbis így hallottam, hiteles forrásból.

- Pétervárra? - kapta fel riadtan a fejét Dunya, és az anyjára nézett.

- Így van, hölgyeim, és nyilván kitűzött céllal jött ide. Legalábbis a nagy sietség erre vall. Különösen, ha az előzményekre gondolunk.

- Úristen! Talán csak nem akarja még itt is zaklatni Dunyát? - ijedezett Pulherija Alekszandrovna.

- Azt hiszem, egyiküknek sincs oka nyugtalankodni, hacsak önök maguk nem kívánják valami módon felújítani vele a kapcsolatot. Ami engem illet, én majd kinyomozom, megállapítom, hol szállt meg.

- Ó, Pjotr Petrovics! Nem is hiszi, mennyire megijesztett! - folytatta Pulherija Alekszandrovna. - Mindössze kétszer láttam azt az embert, de szörnyeteg! Igazán mondom, szörnyeteg! Bizonyos vagyok benne, hogy ő okozta szegény Marfa Petrovna halálát.

- Ezt így nem lehet állítani. Én pontosan értesültem az esetről. Bár nem vitatom, talán sietette a dolgok menetét a bántalmazás lelki hatása, hogy úgy mondjam. Viszont ami ennek az úrnak egész magatartását és erkölcsi arculatát illeti, teljesen egyetérték önnel. Nem sejtem, sok pénze van-e most, és mit hagyott rá Marfa Petrovna - ezt is tudni fogom rövidesen -, de ha csak szerény anyagi eszközökhöz jutott is, itt a fővárosban bizonyosan visszatér a régi életmódjához. Hozzá fogható romlott, a bűnben ennyire megrögzött ember nincs több, még a hasonzorúek között sem. Alapos okom van feltételezni, hogy Marfa Petrovna, mikor nyolc évvel ezelőtt, szerencsétlenségére, beleszeretett, nemcsak adósságaitól szabadította meg, de más szolgálatot is tett neki: sok utánjárással és súlyos áldozatok árán sikerült még kezdetben elfojtania a bűnpört, amely igen könnyen Szibériába juttathatta volna Szvidrigajlov urat egy fantasztikus, állati kegyetlenséggel végrehajtott bűncselekmény miatt. Hát ilyen ember az, ha éppen tudni akarják.

- Uramisten! - fohászkozott Pulherija Alekszandrovna. Raszkolnyikov éberén figyelt.

- Igazán megbízható forrásból tudja ezt? - kérdezte szigorúan, nyomatékosan Dunya.

- Én csak azt mondom, amit a boldogult Marfa Petrovna maga közölt velem bizalmasan. Megjegyzem, jogi szempontból elég zavaros ügy volt. Egy külföldi nő élt és él alighanem még ma is Péterváron, valami Rösslich nevű. Apró uzsoraüzletekkel foglalkozott, no meg egyéb dolgokkal is. Ezzel a Rösslichnével Szvidrigajlov úr már régóta bizalmas és titkos kapcsolatban állt. Volt az asszonynak egy távoli rokona, unokahúga, olyan tizenöt vagy talán csak tizennégy éves kislány, alighanem süketnéma. Az asszony határtalanul gyűlölte, felhánytorgatott neki minden falatot, és embertelenül verte. Egyszer aztán megtalálták a kislányt a padlásán, felakasztva. A vizsgálat öngyilkosságot állapított meg, és a hivatalos eljárást ezzel le is zárták. Az ügynek akkor nem lett folytatása, de később feljelentés érkezett, hogy a gyermek... kegyetlenül meg volt nyomorítva, és Szvidrigajlov a tettes. Sötét ügy, mondom. A feljelentő

egy másik, szintén rossz hírű német nő volt, és nem valami szavahihető. Marfa Petrovnának aztán nagy fáradozással és sok pénzzel sikerült elérnie, hogy a feljelentést elsüllyesszék, és csak a szóbeszéd járta, de az nyilván nem volt alaptalan. És bizonyosan hallott, Avdotya Romanovna, amikor náluk volt, egy Filipp nevű inasukról, akit Szvidrigajlov halálra kínozott. Ez hat évvel ezelőtt történt, még a jobbágyság idején.

- Én ellenkezőleg, úgy hallottam, hogy Filipp öngyilkos lett.

- Az igaz. Csakhogy rákényszerítették. Illetőleg Szvidrigajlov szakadatlan üldözése és kínozása kergette a halálba.

- Ilyesmiről nem tudok - felelte szárazon Dunya. Arról a Filippről igen furcsa dolgokat meséltek. Zavaros eszű ember volt, amolyan házi-filozófus, „agyonolvasta” magát, mint mondták, és nem annyira a gazdája kegyetlensége, mint inkább az emberek csúfolódása üzte a halálba. Amennyire én láttam, Szvidrigajlov jól bánt a cselédeivel, sőt szerették is, bár valóban őt okolták Filipp haláláért.

- Úgy látom, Avdotya Romanovna, most egyszerre pártjára kel Szvidrigajlov úrnak - jegyezte meg Luzsin erőltetett és kétértelmű mosollyal. - Hiába, ravasz ember az! Kivált a nőkkel nagyon tud bánni. Erre szomorú példa Marfa Petrovna, aki olyan különös módon végezte. Én csak jó tanáccsal akartam szolgálni kegyednek és a kedves édesanyjának, mivel kétségtelenül újabb közeledési kísérletek várhatók. Egyébként bizonyos vagyok benne, hogy hamarosan elnyeli megint az adósok börtöne. Marfa Petrovnának sohase volt szándéka ráhagyni a vagyonát, mert gyermekei érdekét nézte, és ha valamit hagyott is neki, bizonyosan csak a legszükségesebbre valót, ami nem sokáig tart, elolvad az ilyen életmódhoz szokott ember kezén, egy évre se elég neki.

- Kérem, Pjotr Petrovics, ne beszéljünk már Szvidrigajlov úrról - mondta Dunya. - Nekem rosszulesik.

- Éppen most volt nálam - szólalt meg Raszkolnyikov, aki eddig egy szót se szólt.

Ijedt felkiáltás hallatszott innen is, onnan is, és mind feléje fordultak. Még Pjotr Petrovics is izgatott lett.

- Másfél órával ezelőtt érkezett, mikor én még aludtam. Felébresztett és bemutatkozott. Elég természetes volt és jókedvű, nagyon reméli, hogy majd összebarátkozunk. Egyébként szeretne veled találkozni, Dunya, és megkért, hogy közvetítsem a találkozást. Valami javaslatot akar tenni neked, meg is mondta, hogy mit. Azt is közölte, mégpedig a leghatározottabb formában, hogy Marfa Petrovna egy héttel a halála előtt végrendeletileg háromezer rubelt hagyott rád, és ezt az összeget rövidesen megkapod.

- Hála legyen a Jóistennek! - kiáltott fel Pulherija Alekszandrovna, és keresztet vetett. - Imádkozz érte, Dunyecskám, imádkozzál!

- Igen, ez így van - szólta el magát Luzsin.

- No és még mit mondott? - türelmetlenkedett Dunya.

- Azt is mondta, hogy ő maga nem gazdag, az egész birtok a gyerekekre maradt, akik most a nagynénjükhöz kerültek. Meg hogy ott szállt meg valahol, nem messze tőlem, de hogy hol, azt nem tudom, nem kérdeztem.

- De mi lehet az? Milyen javaslatot akar tenni Dunyecskának? - kérdezte ijedten Pulherija Alekszandrovna. - Neked megmondta?

- Megmondta.

- Nos?

- Majd aztán. - Raszkolnyikov elhallgatott, és a teáját szürcsölgette.

Pjotr Petrovics elővette az óráját, és megnézte.

- Nekem, sajnos, halaszthatatlan dolgom van, így hát nem is zavarok tovább - mondta sértődötten, és menni készült.

- Maradjon, Pjotr Petrovics - tartóztatta Dunya. - Hiszen velünk akarta tölteni az estét. És különben is azt írta, hogy valami megbeszélőnivalója van anyácskámmal.

- Igen, Avdotya Romanovna - felelte nyomatékkal Pjotr Petrovics, és visszaült a helyére, de a kalapját a kezében tartotta. - Valóban szerettem volna megbeszélni egyet-mást kegyeddel és igen tisztelt édesanyjával, mégpedig fontos dolgokat. Minthogy azonban a bátyja nem közölheti előttem Szvidrigajlov úr ajánlatait, tehát én sem óhajtok és nem is tudok... mások előtt... nyilatkozni, bizonyos igen fontos kérdésekről. Különben is legfőbb, legnyomatékosabb kéréssem nem teljesült.

Keserű arccal és méltósággal elhallgatott.

- Az a kérése, hogy Rogya ne legyen itt a találkozásunkon, csakis az én kívánságomra nem teljesült - mondta Dunya. - Ön azt írta, hogy a fivérem megsértette. Én pedig úgy gondolom, hogy akkor jobb ezt tisztázni, és ki kell békülniük. Ha Rogya igazán megbántotta, *kötelessége* bocsánatot kérni, és bocsánatot *fog* kérni.

Pjotr Petrovics mély sértődöttséggel válaszolt:

- Vannak sértések, Avdotya Romanovna, amelyeket a legjobb akarattal sem lehet elfelejteni. Mindennek van határa, és ezt veszedelmes átlépni, mert ha egyszer átléptük, nincs visszatérés.

- Nem erről akartam beszélni, Pjotr Petrovics - vágott közbe Dunya kicsit türelmetlenül. - Értse meg jól! Egész jövőnk attól függ, hogy ezt el tudjuk-e intézni, mégpedig azonnal. A magam részéről, egyenesen kimondom, csakis így nézhetem a dolgot. Nem könnyű, tudom, de ha egy kicsit is becsül, segítsen, hogy még ma végezzünk az egész históriával. Megint csak azt mondom: ha Rogya a hibás, bocsánatot fog kérni.

- Csodálom, hogy így állítja be a dolgot, Avdotya Romanovna - mondta Luzsin, növekvő méltatlankodással. - Bármennyire becsülöm, hogy úgy mondjam, imádom kegyedet, megtörténhet, igen könnyen megtörténhet, hogy valamelyik hozzátartozóját esetleg nem kedvelem. Mert a kezére és a kezével járó boldogságra számot tartok, még nem kell magamra vállalnom olyan kötelezettséget, amely összeférhetetlen...

- Ó, Pjotr Petrovics, hagyja már az érzékenykedést - szólt közbe szenvedélyesen Dunya -, legyen az az okos és nemes lelkű ember, akinek mindig hittem, és hinni akarom. Nagy ígéretet tettem önnek, menyasszonya vagyok. Bízék bennem, higgye el, lesz erőm részrehajlás nélkül ítélni. Hogy magamra vállaltam a bíró szerepét, az Rogyának éppen olyan meglepetés, mint önnek. Mikor ma, a levele kézhezvétele után, megkértem őt, hogy okvetlenül jöjjön el a találkozásunkra, egy szóval se árultam el ezt a szándékomat. Értse meg: ha nem békülnek ki, választanom kell: vagy ön, vagy ő. Így állították fel a kérdést mind a ketten, és én nem akarok rosszul választani, nem szabad rosszul választanom. Szakítanom kellene az ön kedvéért Rogyával, vagy az ő kedvéért önnel. Most itt mindjárt kétségtelen bizonyossággal megtudom, igazán testvérem-e ő, és megtudom, kedves vagyok-e önnek, becsül-e engem, igazán férjem lesz-e?

- Avdotya Romanovna - felelte mélyszégyes felháborodással Luzsin -, ezek a szavak igen jelentősek, sőt, mondhatnám, sértők számomra, és nem férnek össze a megtisztelő kapcsolattal, amely kegyedhez fűz. Arról nem is szólva - ami pedig elég különös és sértő -, hogy egy sorba állítanak egy... elbizakodott ifjúval, kegyed arra a lehetőségre is utal, hogy esetleg megszegi nekem adott szavát. Azt mondja: vagy én, vagy ő; és ezzel elárulja, milyen keveset jelentek kegyednek. Ebbe nem nyugodhatom bele, tekintve a kapcsolatot és a kötelezettségeket, amelyek köztünk fennállnak.

- Hogyan? - csattant fel Dunyecska. - Egy sorba emelem az ön értékét mindazzal, ami eddig *drága* volt nekem az életben, ami az egész életem volt eddig, és ön megsértődik, hogy *kevésre* értékelem?

Raszkolnyikov nem szólt, csak gúnyosan mosolygott. Razumihin valósággal megrendült, de Pjotr Petrovics meg se hallotta az ellenvetést, egyre hevesebben és méltatlankodva, szinte kedvteléssel folytatta:

- A leendő élettárs, a férj iránti érzésnek erősebbnek kell lennie a testvéri szeretetnél - mondta ki a szentenciát. - És én semmiképpen sem állhatok egy sorban... Az előbb ugyan még azt mondtam, hogy bátyja jelenlétében nem óhajtom és nem tudom szóvá tenni azt, amiért jöttem, de most mégis a kedves édesanyjához fordulok, mert okvetlenül tisztáznunk kell egy igen fontos és rám nézve sérelmes dolgot. A kedves fia - és most Pulherija Alekszandrovnához intézte a szót - tegnap Rasszudkin úr jelenlétében (bocsánat, ha talán nem jól jegyeztem meg a nevét - mentegetőzött udvariasan, és meghajolt Razumihin felé) egyebek között azzal bántott meg, hogy kiforgatta értelméből egy gondolatomat, amelyet annak idején bizalmas beszélgetés során kávézás közben említettem, nevezetesen, hogy jobb, ha az ember szegény lányt vesz el, aki megismerte az élet szomorú oldalait, mint olyant, aki bőségben élt, mert az hasznos a házastársak kölcsönös viszonya és az erkölcsiség szempontjából. A kedves fia szántszándékkal fonák értelmet adott ezeknek a szavaimnak, aljas szándékkal gyanúsított, és ezt véleményem szerint az ön levelére alapítja. Nagyon boldog volnék, Pulherija Alekszandrovna, ha az ellenkezőjéről meggyőzhetne, és e tekintetben valamennyire megnyugtathatna. Hallani szeretném, hogy milyen kifejezésekkel adta tovább az én szavaimat Rogyion Romanovicsnak, a hozzá intézett levelében.

- Nem emlékszem már - felelte zavartan Pulherija Alekszandrovna -, ahogyan én értettem, úgy írtam meg neki. Hogy ő milyen formában adta tovább önnek, azt nem tudom, lehet, hogy túlzott egy kicsikét.

- Az ön sugalmazása nélkül nem túlozhatott volna.

- Pjotr Petrovics! Hogy én és Dunya nem fogtuk fel rossz értelemben a szavait, annak elég bizonyosága, hogy most itt vagyunk - felelt önérzetesen Pulherija Alekszandrovna.

- Helyes, anyácskám! - biztatta elismeréssel Dunya.

- Szóval, ez is az én bűnöm! - fakadt ki sértődötten Luzsin.

- Látja, Pjotr Petrovics, ön egyre csak Rogyát hibáztatja, pedig a levelében valótlanságot írt róla - folytatta nekibátorodva Pulherija Alekszandrovna.

- Nem tudok róla, hogy bármi valótlant írtam volna.

- Azt írta - szólt közbe élesen Raszkolnyikov, anélkül, hogy feléje fordulna -, azt írta, hogy én a pénzt nem az elgázolt ember özvegyének adtam, mint ahogy történt, hanem a leányának, akit tegnap láttam először életemben. Azért tette ezt, hogy összeveszítsen az enyéimmel, és ráadásul még ocsmány kifejezésekkel is illette a lányt, akit nem ismer. Ez aljas pletykázkodás.

- Engedje meg, uram - vágott vissza haragjában remegve Luzsin -, levelemben csak azért tértem ki az ön tulajdonságaira és magatartására, mert húga és édesanyja megkértek, hogy írjam meg, milyen állapotban találtam önt, és milyen benyomást tett rám. Ami pedig a levelemről mondottakat illeti, mutasson csak egyetlen sort is, ami valótlanság! Talán nem dobta oda a pénzét, és talán nincs abban a kétségtelenül szerencsétlen családban méltatlan személy?

- Azt hiszem, Luzsin úr, hogy ön minden méltóságával együtt a kisujjával sem ér fel annak a boldogtalan lánynak, akire követ vet.

- Talán bizony az a szándéka, hogy édesanyja és nénje társaságába is bevezesse?

- Már meg is tettem, ha tudni akarja, leültettem az édesanyám és Dunya mellé.

- Rogya! - kiáltott Pulherija Alekszandrovna.

Dunya elpirult. Razumihin felrántotta szemöldökét. Luzsin epésen és gögösen mosolygott.

- Láthatja, Avdotya Romanovna - mondta -, lehet-e itt szó kibékülésről? Remélem, most már egyszer s mindenkorra elintéztük ezt az ügyet. Én távozom, és nem zavarom tovább a kellemes családi együttlétet, sem a bizalmas közléseket. - Ezzel felállt, és fogta a kalapját. - De mielőtt távozom, legyen szabad kifejeznem azt a reményemet, hogy ezentúl megkímélnek a hasonló találkozásoktól és megalkuvásoktól, hogy úgy mondjam. Különösen önt kérem erre, igen tisztelt asszonyom, annál is inkább, mert a levelemben is önhöz intéztem és nem máshoz.

Pulherija Alekszandrovna megsokallta a dolgot.

- Nagyon is rendelkezik már felettünk, Pjotr Petrovics. Dunya megmondta, miért nem teljesítettük a kívánságát: jó szándék vezette. Ön úgy írt nekem, mintha parancsokat osztogatna. Hát csakugyan parancsnak kell tekintenünk minden kívánságát? Én ellenkezőleg, úgy gondolnám, hogy most különös gyengédséget és elnézést kellene tanúsítania irántunk, mert hiszen önben bízva mindent otthagytunk, és feljöttünk ide, tehát amúgy is eléggé ki vagyunk szolgáltatva kényének-kedvének.

- Ez nem egészen helytálló, Pulherija Alekszandrovna, kivált most, amikor kiderült, hogy Marfa Petrovna háromezer rubelt hagyott önökre. Nyilván a legjobbkor, legalábbis erről tanúskodik az új hang, amelyet velem szemben használnak - tette hozzá epésen.

- Ez a megjegyzés csakugyan azt mutatja, hogy eddig a gyámoltalanságunkra számított - mondta ingerülten Dunya.

- De most már, ugyebár, erre nem számíthatok? Különösen pedig nem óhajtom megakadályozni, hogy közölhessék önnel Arkagyij Ivanovics Szvidrigajlov titkos ajánlatát, amelynek előterjesztésével tisztelt bátyját megbízta, és amely az ön számára, mint látom, életbe vágó jelentőségű, sőt talán kellemes is.

- Szent Isten! - szörnyülködött Pulherija Alekszandrovna.

Razumihin izgatottan feszengett a helyén.

- Még most se szégyelled magad, Dunya? - kérdezte Raszkolnyikov.

- De szégyellem! - felelte az, sápadtan a haragtól. - Távozzék, Pjotr Petrovics!

Luzsin a dolgok ilyen kimenetelére nyilván nem számított. Túlságosan bízott magában, a hatalmában, áldozatai gyámoltalanságában. Még most se hitt a fülének. Elsápadt, szája megrándult.

- Avdotya Romanovna! Ha én most ilyen útravalóval kimegyek ezen az ajtón, akkor, biztosítom, sohasem térek vissza. Gondolja meg jól! Nem szoktam megmásítani a szavamat.

- Micsoda arcátlanság! - kiáltott rá székeről felpattanva Dunya. - Nem is akarom, hogy visszajöjjön!

- Tessék? Hát így vagyunk? - hüledezett Luzsin. Az utolsó percig se hitte, hogy így végződjék a dolog, és most teljesen tanácstalan volt. - Így vagyunk, hölgyeim? De tudja-e, Avdotya Romanovna, hogy én ez ellen tiltakozhatom!

- Mi jupon beszél így velem? - támadt rá indulatosan Pulherija Alekszandrovna. - És mi ellen tiltakozhat? Milyen jogai vannak itt? Azt hiszi, odaadom az én Dunyámat ilyen embernek? Menjen, távozzék örökre! A mi hibánk, hogy ilyen dologba vágtuk a fejszénket, főleg az én hibám.

- No de, asszonyom! - csattant fel dühösen Luzsin. - Önök adott szavukkal magukhoz kötöttek, és most megszegik a szavukat... És elvégre... elvégre is én, hogy úgy mondjam, költségekbe vertem magam...

Ez az utolsó érv annyira jellemző volt Luzsinra, hogy Raszkolnyikov, aki sápadt volt a haragtól, és már alig bírta türtőztetni magát, hahotázni kezdett. Pulherija Alekszandrovnában viszont fellobbant a harag.

- Költségekbe? Miféle költségekbe? Csak nem a poggyásról beszél, amit a kalauz ingyen hozott fél magának? Mi kötöttük le? Úristen! Gondolja meg, mit beszél, Pjotr Petrovics! Maga kötözte meg kezünket-lábunkat és nem mi a magáét!

- Elég, anyácskám, hagyja abba, nagyon kérem - csillapította Dunya. - Pjotr Petrovics, menjen, legyen szíves.

- Megyek. Csak még egy utolsó szót - mondta Luzsin, most már teljesen elveszítve önuralmát. - A kedves mamája, úgy látom, elfelejti, hogy én az egész városban és a környéken elterjedt szóbeszéd ellenére hajlandónak mutatkoztam feleségül venni kegyedet. Amikor így, a közvéleménnyel nem törődve, helyreállítottam jó hírét, teljes joggal számíthattam ellenszolgáltatásra, sőt hála is. Csak most nyílt ki a szemem. Látom, hogy alighanem nagyon is könnyelműen jártam el, kár volt így semmibe venni a közvélemény szavát.

- Hát két élete van ennek a fickónak? - ordította Razumihin. Felugrott, és már neki akart rontani, de Raszkolnyikov visszatartotta.

- Ön aljas és gonosz! - kiáltotta Dunya.

- Ne szólj, ne mozdulj! - mondta Raszkolnyikov, és odalépett Luzsin elé.

- Szíveskedjék távozni! - folytatta halkán, élesen. - És egy mukkot se többet, különben...

Pjotr Petrovics egy hosszú másodpercig dühtől eltorzult, sápadt arccal nézett rá, aztán sarkon fordult, és kiment, olyan gyűlölettel a szívében Raszkolnyikov iránt, amelyet ember még ritkán érzett. Őt, csakis őt okolta mindenért. A lépcsőn lemenet is egyre azon járt az esze, hogy talán még nincs veszve minden, és ha csak a két nővel volna dolga, „könnyen, igen könnyen” rendbe tudná hozni az egész históriát.

Nem, Pjotr Petrovics az utolsó percig nem hitte, hogy a dolog így végződhet. Az utolsó percig félvállról vette az ügyet, eszébe se jutott, hogy két ilyen koldusszegény teremtés kicsúszhat a hatalma alól. Ezt a meggyőződést táplálta hiúsága és mérhetetlen önbizalma, amely már valóságos önimádás volt. Pjotr Petrovics szegény sorból küzdötte fel magát, és szinte beteges szokásává lett örömet lelni önnön személyében: nagyra tartotta az eszét, tehetségét, és ha egyedül maradt, olykor élvezettel nézegette az arcát a tükörben. De mindennél jobban szerette és többre becsülte nagy fáradsággal, különféle úton-módon szerzett pénzét: nincs az a rang-különbség, amit ez a pénz ki ne egyenlítene.

Mikor most Dunyának felhányta, hogy rossz híre ellenére kész volt feleségül venni, őszinte keserűséggel mondta ezt, és a két nő „sötét hálátlansága” valóban mélységesen felháborította. Pedig amikor Dunya kezét megkérte, már igen jól tudta, hogy a pletyka alaptalan, hiszen Marfa Petrovna nyilvánosan megcáfolta, és az egész kisváros régen felmentette, és szenvedélyesen igazolta Dunyát. Pjotr Petrovics nem is tagadta, hogy ezt akkor már tudta, ám mégis roppant büszke volt rá, valóságos hőstettnek tartotta, hogy fel akarta emelni magához a lányt. Most, hogy ezt kimondta, egy titkon melengetett, kedves gondolatát fejezte ki, amelyben mindig gyönyörűsége telt, és fel nem foghatta, mért nem csodálja más is ezt a hőstettét éppen úgy, mint ő. Mikor Raszkolnyikovot meglátogatta, kellemes várakozással lépett be hozzá, azt hitte, élvezheti jótette gyümölcseit, és hízelgő szavakat hall majd. Nem csoda tehát, ha most, a lépcsőn lemenet, úgy érezte, hogy hallatlan és méltatlan sérelem érte.

Dunyát egyszerűen nélkülözhetetlennek érezte, el se tudta képzelni, hogy lemondjon róla. Már régen, hosszú évek óta ábrándozott arról, hogy megházasodik, de csak gyűjtötte a pénzt, és várt. Mélységes titokban mámorító álmokat szőtt egy tiszta erkölcsű és szegény (okvetlenül szegény!), nagyon fiatal és nagyon szép, nemes lelkű és művelt hajadonról, akit a sok szerencsétlenség megfélemlített, és így csak órá támaszkodik, öbenne látja megmentőjét, egész életében alárendeli magát akaratanak, hódolattal és csodálattal néz fel rá, és csakis órá. Hány apró jelenettel, édes epizóddal tarkázta ezt a csábos, csintalan témát a pihenés csendes óráiban, és lám, annyi év álma csaknem megvalósult! Avdotya Romanovna szépsége és műveltsége megigézte, kétségbeejtő helyzete a végletekig felbátorította. Ez még több volt, mint amiről álmódott: a leány büszke, jellemes, erényes, műveltség és nevelés dolgában felette áll - ezt érezte. És egy ilyen teremtés lesz a rabnője egész életében, hálával és áhítattal tekint fel hős megmentőjére, porig alázkodik előtte, és ő korlátlan hatalommal uralkodik rajta. Különös véletlen folytán rövid idővel azelőtt határozta el hosszas tervezgetés után, hogy sorsának új irányt szab, szélesebb körben folytatja tevékenységét, és lassan felemelkedik a társadalom felső köreibe, amiről már régóta kéjesen ábrándozott. Szóval elhatározta, hogy Péterváron próbál szerencsét. Jól tudta, hogy asszonyok igen sokat segíthetnek ilyen esetben. Egy bájos, erényes és művelt feleség varázsa csodálatosan megszépítheti az útját, fokozza vonzóerejét, fénykört von a feje köré. És ez most mind összeomlott! A váratlan és oktalan szakítás úgy csapott le rá, mint a villám. Nem is lehet más, mint idétlen, ostoba tréfa! Hiszen éppen csak egy szemernyivel merészebben beszélt, jóformán végig se mondta, amit akart, nem is értette komolyan, csak egy kicsit szabadjára eresztette indulatát - és ilyen szomorú következménye lett! Pedig már szerette is Dunyát a maga módján, képzeletében már uralkodott rajta, és most egyszerre... Nem! Holnap, igen, már holnap rendet kell teremteni, szépen elsimítani, eligazítani mindent. És ami a fő: össze kell törni a fennhéjázó, tejfölösszájú tacsót, aki minden bajnak okozója! Razumihinre is gondolnia kellett, szinte akarata ellenére, és ez is valahogy kínos volt, de ebben a tekintetben hamar megnyugodott. „Még csak az kéne, hogy ezt a fickót

is melléje állítsák!” Akitől csakugyan félt, az Szvidrigajlov volt. Szóval - éppen elég gond és baj várt rá.

.....
- Nem, az én bűnöm, leginkább az enyém! - mondta Dunya, és megölelte, megcsókolta az anyját. - Engedtem a pénze csábításának, de esküszöm, Rogya, nem is sejtettem, hogy ilyen hitvány ember. Ha előbb keresztüllátok rajta, dehogyis engedek! Ne hibáztass, Rogya!

- Isten megszabadított! Ő szabadított meg tőle - mormogta Pulherija Alekszandrovna, de úgy, mint aki még fel se ocsúdott, s nem tudja tisztán, mi történt.

Mindnyájan örültek, öt perc múlva már nevettek is. De Dunyecska el-elsápadt, szemöldöke összerándult, ahogy visszagondolt a történetekre. Pulherija Alekszandrovna el se tudta volna képzelni, hogy ő is örülni fog a szakításnak, reggel még úgy gondolt erre a lehetőségre, mint valami rettenetes csapásra. Razumihin boldogságban úszott, nem merte egészen kimutatni, de reszketett, mint aki lázas, úgy érezte, mázsás súlyt hengerítettek le a melléről. Most joga van szolgálni őket, nekik áldozhatja egész életét. És mi minden történhet még! Bár igaz, a jövőt illető gondolatokat most még ijedtebben háritotta el, félt szabadjára engedni a képzeletét. Csak Raszkolnyikov ült mozdulatlanul a helyén, komor volt, sőt, szórakozott. Ő követelte a legmakacsabban Luzsin eltávolítását, és most, hogy megtörtént, mintha őt érdekelte volna a legkevésbé. Dunya azt hitte, hogy őrá haragszik még mindig, nem gondolhatott mást. Pulherija Alekszandrovna aggodalmasan figyelte.

- No, mit mondott Szvidrigajlov? - kérdezte Dunya, és odament hozzá.

- Igen, igen, mit mondott? - sürgette az anyja is.

Raszkolnyikov felnézett.

- Tízezer rubelt akar ajándékozni neked mindenáron, és ezenkívül egyszer találkozni szeretne veled, az én jelenlétemben.

- Találkozni? Dunyával? Azt nem, a világért se! - tiltakozott Pulherija Alekszandrovna. - És hogy mer pénzt ajánlani neki?

Raszkolnyikov most már elmondta (elég szárazon) a Szvidrigajlovval való beszélgetését. De Marfa Petrovna látogatásairól nem szólt, nem akarta fölöslegesen bonyolítani a mondanivalót. Irtózott minden beszélgetéstől, csak a legszükségesebbre szorítkozott.

- És mit feleltél neki? - kérdezte Dunya.

- Előbb azt, hogy egyáltalán nem adom át az üzenetét. De azt mondta, hogy akkor ő maga fogja keresni a módot a találkozásra. Erősködött, hogy irántad való szenvedélye csak szeszély volt, és most már nyoma sincs... de nem akarja, hogy Luzsinhoz menj feleségül... Általában elég zavarosan beszélt.

- És te milyen embernek látod? Mit gondolsz róla?

- Megvallom, nemigen tudok eligazodni rajta. Felajánl tízezer rubelt, holott maga mondja, hogy nem gazdag, kijelenti, hogy valami utazásra készül, és tíz perc múlva már nem emlékszik, hogy ezt mondta. Aztán meg azzal áll elő hirtelen, hogy házasodik, menyasszonyt is ajánlottak már neki... Valami szándéka van, kétségtelenül, mégpedig rossz szándéka. Viszont nehezen hihető, hogy ilyen ostobán fogjon hozzá, ha valamit forral ellened. A pénzt természetesen kereken visszautasítottam a nevedben. Általában nagyon furcsa ember lehet, sőt... mintha nem volna épeszű. De talán tévedek. Lehet, hogy ez is fortély. Marfa Petrovna halála, úgy látszik, hatott rá.

- Isten nyugosztalja! - fohászzkodott Pulherija Alekszandrovna. - Amíg csak élek, imádkozni fogok érte. Mit csinálnánk most, Dunyecskám, ha ez a háromezer rubel nincsen? Igazán, mintha csak az égből hullott volna az ölünkbe! Képzeld, Rogya, ma reggel három-három rubel volt minden pénzünk. Már azt tervezgettük Dunyával, hogy zálogba tesszük az óráját, nehogy tőle kelljen kérni, ha egyszer ő maga nem gondol rá.

Dunyát nagyon megdöbbenette Szvidrigajlov üzenete. Csak állt és töprenkedett.

- Valami szörnyűséget tervez - suttogta borzongva.

Raszkolnyikov jól látta, micsoda rettentő félelem kínozza.

- Nekem alighanem még többször is szerencsém lesz hozzá - mondta.

- Majd figyeljük! Én kinyomozom, és szemmel tartom! - kiáltotta hevesen Razumihin. - Rogya felhatalmazott, ő maga mondta az előbb: „Vigyázz Dunyára!” Kegyed is megengedi, Avdotya Romanovna?

Dunya elmosolyodott, és a kezét nyújtotta neki, de a gond nem tűnt el arcáról. Pulherija Alekszandrovna aggódva nézte a lányát, de a háromezer rubel láthatólag nagyon megnyugtatta.

Negyedóra múlva már a legélénkebb beszélgetésben voltak. Még Rogya is, noha szólni alig szólt, egy darabig figyelmesen hallgatta őket, Razumihin volt a fő szónok.

- És mért kellene visszautazniuk, miért? - Lelkesültségében csak úgy dőlt belőle a szó. - Mit csinálnának abban a sárfészekben? Itt együtt vannak, ez a lényeges. És szükségük van egymásra. Ó, de mennyire! Ezt értsék meg! Legalább most, egy ideig... Engem pedig fogadjanak el barátjuknak, üzlettársuknak, és szavamra, pompás vállalkozásba kezdünk! Hallgassanak meg, hadd fejtem ki részletesen az egészet: az egész tervet. Már reggel megfordult a fejemben, amikor még nem is történt semmi. Szóval erre gondoltam: a bácsikámnak (majd bemutatom, igen rendes, derék emberke az öreg) van egy kis tőkéje, ezer rubel, de neki nem kell, megél a nyugdíjából. Már két éve nyaggat, hogy fogadjam el kölcsönképpen ezt a pénzt, és fizessek hat százalékosat. Átlátok a szitán: segíteni akar rajtam. Tavaly nem volt rá szükségem, de az idén alig vártam, hogy Pétervárra jöjjön, gondoltam, most mégis elfogadom. Önök is ideadnának ezret a háromból, az kezdetnek elég, és társulunk. Hogy mit csinálunk vele?

Előadta a tervét, és hosszasan fejtegette, mennyire nem érti mesterségét a legtöbb könyvkiadó, éppen ezért gyengén is állnak, holott a jól megválasztott kiadvány általában kapós, és néha igen szépen fizet.

Két év óta dolgozott különféle kiadóknak, elég jól tud három európai nyelven, már régen álmodozott kiadói tevékenységről. Raszkolnyikovnak ugyan azt mondta hat nappal azelőtt, hogy a németben „schwach”, de csak azért, hogy elfogadtassa vele a fordítói munka felét és a három rubel előleget. Füllentett, és ezt Rogya jól tudta.

- Mért engednék ki kezünkől a hasznot, mikor rendelkezünk az egyik fő tényezővel: van saját tőkénk! - hangoztatta nagy hévvel. - Persze, sokat kell dolgozni. De hát majd dolgozunk. Kegyed, Avdotya Romanovna, meg én és Rogyon... Egyik-másik kiadvány igazán remekül jövedelmez most. És a legfőbb erőnk az lesz, hogy mi tudjuk, mi az, amit igazán érdemes lefordítani. Fordítunk és kiadunk, és tanulunk együtt. Ebben hasznukra lehetek, mert van tapasztalatom. Hiszen majdnem két éve sürgölődöm a kiadók körül, ismerem az üzlet minden fortélyát. Nem olyan ördögös mesterség. Mért kapják el mások az orrunk elől a zsíros falatot? Máris tudok két-három olyan könyvet - régen gondolok rájuk titokban -, hogy már a lefordítás és kiadás ötletéért is kaphatnék száz-száz rubelt könyvenként, sőt, az egyiket

ötszázon alul nem is adnám. De ha meg is súgnám valamelyiknek, lehet, hogy tétovázna: olyan tökfilkók ezek! Ami aztán a nyomdát, papírt, terjesztést illeti, hát csak bízzák rám! Ismerem minden csinját-bínját. Kicsiben kezdjük, nagyban folytatjuk. Mindenesetre meglesz a betevő falatunk, és legalábbis veszteség nélkül megforgatjuk a tőkét.

Dunyának csillogott a szeme.

- Nekem tetszik a terve, Dmitrij Prokofjics - mondta.

- Én persze, nem értek hozzá, talán beválik, talán nem, tudja isten. Nagyon új dolog, az ember nem tudhatja... - aggodalmaskodott Pulherija Alekszandrovna. - De itt kell maradnunk, annyi bizonyos, legalább egy darabig... - És Rogyára nézett.

- Te mit gondolsz? - kérdezte tőle Dunya.

- Nagyon jó gondolatnak tartom... cégről persze nem kell még ábrándozni, de öt-hat könyvet csakugyan meg lehet jelentetni biztos sikerrel. Magam is tudok egyet, amit feltétlenül elkapkodnának. És hogy ő ügyesen vezetné a dolgot, abban semmi kétség. Ért hozzá. De hát lesz még időtök mindent megbeszélni...

- Éljen! - kiáltotta Razumihin. - És most... várjanak csak! Tudok egy lakást, itt ebben a házban, ugyanaz adja ki, aki ezeket a szobákat, de egészen különálló lakás, semmi köze a szállodához. Három kis bútorozott szoba, elég olcsó. Vegyék ki azt egyelőre. Én az órát holnap zálogba teszem, elhozom a pénzt, aztán majd rendezünk mindent. Az a fontos, hogy együtt lakhatnak hárman Rogyával... Mi az, Rogya? Hová készülsz?

- Rogya! Csak nem mész el? - kérdezte ijedten Pulherija Alekszandrovna.

- Ilyen nagy pillanatban! - tette hozzá Razumihin.

Dunya csodálkozva és rosszat sejtve nézett a bátyjára. Annak már kezében volt a sapka, és menni készült.

- Mintha a temetésemre készülnétek, vagy legalábbis örökre búcsúznátok tőlem, úgy néztek rám - mondta különös hangsúllyal, és mosolyogni próbált, de sikertelenül. - Különben... ki tudja, lehet, hogy utoljára látjuk egymást - tette hozzá akaratlanul.

Azt hitte, csak magában gondolja, de valahogy kicsúszott a száján.

- De hát mi lelt? - ijedezett az anyja.

- Hová mész, Rogya? - kérdezte Dunya, és az ő hangja is nagyon különösen csengett.

- Megyek... el kell mennem - felelte zavartan, mintegy habozva, hogy mit mondjon, de sápadt arcán szilárd eltökéltség látszott. - Meg akartam mondani... már amikor idejöttem... magának, anyácskám... és neked is, Dunya... hogy legjobb lesz, ha most egy időre elválunk. Nem érzem jól magam, nincs nyugtom... Majd eljövök... eljövök időnként... ha lehet... Nem felejtetek el és szeretlek titeket... de hagyjatok, hagyjatok magamra. Így határoztam már előbb... szilárdan elhatároztam. Akármi érjen is, ha elpusztulok, ha nem, egyedül akarok lenni. Felejtsetek el, jobb úgy... Ne kérdezősködjetek felőlem, ha eljön az ideje, visszajövök, vagy... majd hívlak... Talán van még feltámadás! De most, ha szerettek, mondjatok le rólam... különben meggyűlöllek, érzem... Isten áldjon...

- Uram, Teremtőm! - jajdult fel Pulherija Alekszandrovna.

Anyja, testvére halálra rémültek. De még Razumihin is.

- Rogya, Rogya! Békülj ki velünk, legyünk úgy, mint régen - könyörgött a boldogtalan anya.

De ő lassan elindult az ajtó felé. Dunya utánaszaladt.

- Rogya! Hogy teheted ezt anyáddal! - sűgta haragtól lángoló szemmel.

Ő ráemelte konok tekintetét.

- Semmi... visszajövök... Igen, visszajövök - mormogta alig hallhatóan, mint aki nem is tudja egészen, mit akar mondani, és kiment.

- Lelketlen! Gonosz! Önző! - kiáltott rá Dunya.

- Őrült, nem lelketlen! Meg van zavarodva! Hát nem látja? Akkor maga a lelketlen - sűgta hevesen a fülébe Razumihin, és erősen megszorította a karját. - Rögtön jövök! - kiáltotta a halálra vált Pulherija Alekszandrovnának, és kirohant a szobából.

Raszkolnyikov a folyosó végén várta.

- Tudtam, hogy utánam jössz - mondta. - Menj vissza hozzájuk, és maradj velük. Maradj velük holnap... és mindig... Én... talán még visszajövök... ha lehet... Isten veled!

Nem nyújtott kezét, csak elindult.

- De hát hová mész? Mi ez? Mi bajod? Hogy lehet ilyen... - mormogta Razumihin tanácstalanul.

Raszkolnyikov még egyszer megállt.

- Egyszer s mindenkorra: soha semmit ne kérdezz tőlem, nincs mit feleljek. Ne is gyere hozzám. Talán eljövök még, talán nem... hagyj magamra, de őket... *ne hagyd el...* Megértesz?

Sötét volt a folyosó, a lámpa alatt álltak, és egy percreg némán nézték egymást.

Razumihin soha életében nem felejtette el ezt a percet. Barátja égő, merev tekintete pillanatról pillanatra izzóbb lett, lelkébe, tudatába hatolt. Összerázkódott. Érezte, hogy közójük férkőzik valami. Egy gondolat kűszott közójük, egy árnyék, főtelmes és képtelen, amelyre egyszerre mindkettlen ráébredtek. Razumihin fehér lett, mint a halott.

- Érted most már? - kérdezte Raszkolnyikov fájdalmasan eltorzult arccal. - Menj most, menj vissza hozzájuk - tette hozzá gyorsan, aztán megfordult, és elment.

Nem írom le azt az estét Pulherija Alekszandrovnánál, mikor Razumihin visszatért, és igyekezett megnyugtatni őket, eskűdözött, hogy Rogyának csak a betegségét kell kipihennie, hagyják most nyugton, aztán úgyis eljön majd mindennap. Most nagyon, nagyon feldűlt állapotban van, nem szabad ingerelni. Ő majd szemmel tartja, kerít egy jó orvost, a legjobbbat, aki csak található, konzíliumot hívnak össze... Egyszóval: fiuk és testvérük lett ezen az estén.

Raszkolnyikov egyenesen a csatornapartra ment, a kétemeletes, ódon zöld házba, ahol Szonya lakott. Sikerült megtalálnia a házmestert, és az eligazította, hogy körülbelül hol keresse Kapernaumov szabó ajtaját. A szűk, sötét lépcsőház bejárata az udvar sarkában volt, mikor megtalálta, végre elindult felfelé. Az első emeleten kiment a folyosóra, amely az udvari oldalon körülfutott; mialatt a sötétben botorkált, tanakodva, hogy melyik lehet a Kapernaumovék bejárata, hirtelen kinyílt egy ajtó vagy három lépésre tőle, és ő gépiesen a kilincs után nyúlt.

- Ki az? - kérdezte egy izgatott női hang.

- Én vagyok... magához jöttem - felelte, és belépett a csöppnyi előszobába. Egy horpadt széken, elgömbült réztartóban gyertya égett.

- Ön az! Úristen! - Szonya halkán felkiáltott, és csak állt, mintha földbe gyökerezett volna a lába.

- Melyik a szobája? Erre?

Igyekezett nem nézni rá, és mentül előbb bemenni a szobába.

Egy szempillantással később Szonya is bejött a gyertyával, letette, és megállt előtte. Azt se tudta, hová legyen zavarában, mondhatatlanul felizgatta, és nyilván meg is ijesztette a váratlan látogatás. Halvány arcán pirosság ömlött el, még a szeme is könnybe lábadt... Kínos is volt és szégyenletes, meg édes is... Raszkolnyikov gyorsan elfordult, és leült egy székre az asztal mellé. Szeme villámgyorsan végigfutott az egész szobán.

Nagy szoba volt, de feltűnően alacsony. Kapernaumovék csak ezt az egyet adták bérbe, baloldalt a csukott ajtó már az ő szobájukba vezetett. Szemközt, a jobb oldali falon is volt egy ajtó, állandóan lezárva, de az már a másik lakáshoz tartozott. Szonya szobája valahogy inkább pajta formájú volt, egészen szabálytalan négyszög, és ezért idomtalan. A csatornára néző háromablakos fal rézsút húzódott, s így az egyik, szörnyen hegyes szeglet szinte beleveszett a sötétségbe, ilyen gyér világosságánál nem is lehetett a mélyére látni, a másik sarok meg nagyon is tompaszögű volt és otromba. Az egész tágas szoba jóformán üres volt. Jobbra a sarokban állt az ágy, mellette, már majdnem az ajtónál egy szék, és ugyanannál a falnál, az idegen lakás ajtajában, kék abrosszal letakart, egyszerű puhafa asztal két fonott székkal. Ezenkívül csak a szemközti falnál állt még, a hegyes szeglet mellett szinte elhagyottan, egy olcsó, fából való kis komód. Ennyi volt az egész bútorzat. A sárgás, mocskos, szakadozott tapéta a szegletekben mindenütt koromtól feketéllett - télen bizonyosan nyirkos és széngázos a szoba. A szegénység szembeszökő volt, még az ágyat se függönyözték el.

Szonya némán nézte, milyen figyelmesen és leplezetlenül vizsgálja szobáját a vendég, és remegni kezdett félelmében, mintha bírása, sorsa intézője előtt állana.

- Későn jöttem... Ugye, van már tizenegy óra? - kérdezte Raszkolnyikov, és még mindig nem tekintett rá.

- Van - suttogta Szonya. - Igen, annyi van! - tette hozzá gyorsan, mintha ez volna számára a menekülés. - Most ütötte el odabenn a háziaknál... hallottam... Annyi van.

- Utoljára jöttem magához - folytatta Raszkolnyikov, noha először volt ott -, lehet, hogy nem látom többet...

- Talán... elutazik? Akkor hát nem lesz ott holnap Katyerina Ivanovnál? - kérdezte a lány, és megremegett a hangja.

- Nem tudom. Holnap reggel minden... De nem ez a fontos: valami mondanivalóm van, azért jöttem...

A látogató elgondolkodva ráemelte a szemét, és most vette észre, hogy ő ül, a lány pedig még mindig áll.

- Miért áll? Üljön le - mondta hirtelen egészen más hangon, halkán, gyengéden.

Szonya leült. Raszkolnyikov meleg érdeklődéssel, majdnem részvétellel nézte vagy egy percig.

- Milyen soványka! Ni, a keze egészen átlátszó. Az ujjai akár egy halotté.

Megfogta és felemelte a kezét. Szonya félénken mosolygott.

- Ilyen voltam mindig.

- Mikor otthon lakott?

- Akkor is.

- No persze. Természetesen! - mondta szaggatottan, és arca, hangja újra megváltozott. Másodszor is körülnézett.

- Kapernaumovéktól bérlí?

- Tőlük, igen...

- Itt az ajtón túl ők laknak?

- Igen... Éppen olyan szoba, mint ez.

- És mind abban az egyben?

- Abban az egyben, igen.

- Én félnék itt éjszaka a maga helyében - jegyezte meg a látogató elkomorodva.

- A háziak nagyon kedves, szíves emberek - felelte a lány, még mindig úgy, mintha nem tudná, nem értené, mi történik. - És a bútor is, meg minden... minden az övék. És nagyon jók, a gyerekek sokszor bejönnek hozzám...

- Dadognak, ugye?

- Igen... Az ember dadog, meg sánta is. A felesége is... vagy nem, az nem dadog, csak nem ejti tisztán a szót. Jó lélek, igazán nagyon jó. Az ember urasági cseléd volt. Hét gyerek... csak a legöregebb dadog, a többi meg beteges... de nem dadog... Kitől hallott róluk?

- Az édesapja mondta el. Magáról is mindent elmondott... Azt is, hogy akkor hat órakor elment, és kilenckor hazajött, meg hogy Katyerina Ivanovna ott térdelt az ágyánál.

Szonya zavarba jött.

- Láttam ma. Tisztán láttam - suttogta bizonytalanul.

- Kit?

- Apámat. Mentem az utcán, itt a ház előtt, a sarkon, tíz óra tájt, egyszer csak látom, ő megy előttem. Igen, szakasztott az apám volt. Fel is akartam szaladni Katyerina Ivanovnához...

- Sétált, ugye?

- Igen - súgta, és elakadt a szava, zavartan megint lesütötte a szemét.

- Hisz Katyerina Ivanovna még verte is magát, amíg otthon lakott, igaz?

- Jaj, nem, mit beszél! Hogy mondhatja ezt, dehogyis! - Szonya szinte rémülten nézett rá.

- Szóval szereti?

- Őt? De mennyire! - A lány panaszosan elnyújtotta a szót, és összecsapta a kezét fájdalomában. - Ó, csak... csak ismerné. Hisz olyan, mint a gyerek... És félig örült... a sok bánattól. Pedig milyen okos volt... milyen nagylelkű... milyen jó! Semmit, de semmit nem tud róla... én Istenem!

Kétségbeesetten mondta ezt, izgatott volt, gyötrődött, kezét tördelte. Sápadt arca megint lángba borult, szemében fájdalom tükröződött. Megrendülés látszott rajta, és szenvedélyes vágy, hogy szeretne kifejezni valamit, megérteni, megvédeni az igazát. Valami telhetetlen együttérzést fejezett ki minden arcvonása, ha lehet így mondani.

- Vert! Hogy mondhat ilyet! Uramisten! Még hogy vert! És ha vert, hát aztán? Hát aztán? Semmit, de semmit nem tud róla... Ó, milyen szerencsétlen, Istenem, de szerencsétlen! Meg beteg is! És az igazságot keresi... Tiszta szívű... szentül hiszi, hogy az igazságnak győznie kell mindenben... ezt követeli... És kínozhatja, ahogy akarja, sohase fog igazságtalanul cselekedni. Nem döbben rá, hogy ez lehetetlen... hogy az emberek között nem lehet minden igazságos, és ezen felháborodik... Mint a kisgyerek... mint a gyerek! De ő igaz, igen, ő az!

- No és magával mi lesz?

Szonya kérdő szemmel nézett rá.

- Most persze a maga gondja az egész család, ugye? Eddig is úgy volt, tudom, a megboldogult magától kért még pálinkára is. No de most? Mi lesz most?

- Nem tudom - felelte szomorúan a lány.

- Ott maradnak?

- Nem tudom. Tartoznak a szobáért, és a háziasszony ma mindenki füle hallatára mondta, hogy kiteszi őket. Katyerina Ivanovna meg erősködik, hogy úgyse maradna egy percig se.

- Mire számít? Magára, mi?

- Jaj, ne beszéljen így!... Mi összetartozunk, egyek vagyunk. - Szonya megint izgatottan, majdnem haragosan beszélt, szakasztott olyan volt, mintha egy kanári vagy más kicsi madár megharagudna. - És hát, mit csinálhat, mondja? Mondja meg, mit csinálhat? - kérdezte hevesen, izgatottan. - Ó, mennyit sírt ma, de mennyit! Elborult az elméje, még nem vette észre rajta? Igen, meg van zavarodva. Hol amiatt nyugtalankodik, mint egy gyerek, hogy holnap minden rendben legyen, legyen mit enni, meg minden... hol meg a kezét tördeli, vért köhög, sír, a falba veri a fejét kétségbeesésében. Aztán újra megvigasztalódik. Önben nagyon bízok, azt mondja, ön a támasza most. És hogy kölcsönkér valahonnan egy kis pénzt, hazautazik a szülővárosába énelem, és berendez egy leányotthont, előkelő úrilányoknak, engem odavesz felügyelőnőnek, gyönyörű, új életet kezdünk. És csókolgat, ölelget, még ő vigasztal! És ezt mind őszintén hiszi, igen, hisz az ilyen ábrándképekben! Hát lehet ellenkezni vele? Ma egész nap mos, takarít, foltoz, a teknőt ő maga cipelte a szobába azzal a parányi kis erejével, egészen kifulladt, és csak végigesett az ágyon. Meg bevásárolni is voltunk reggel, együtt, cipőcskét akartunk venni Polenykának és Lidocskának, mert a régi leszakadt a lábukról, de kevés volt a pénzünk, mikor összeszámolták, nem tudtuk kifizetni, ó, sok hiányzott! Pedig milyen aranyos kis cipőcskét választott! Jó ízlése van ám, nem is gondolná... Elsírta magát ott a boltban, az árusok előtt, amiért nem elég a pénzünk... Ó, még nézni is szomorú volt!

- Ezek után érthető, ha maga... így él! - mondta keserű gúnnyal Raszkolnyikov.

- Miért, ön talán nem szánja? Nem? - És a lány megint valósággal rátámadt. - Hiszen odaadta neki az utolsó pénzét, pedig ezt mind nem látta! Hát még ha mindent tudna, édes Istenem! És hányszor, de hányszor megríkattam! A múlt héten is! Ó, ó! Egy héttel a szerencsétlenség előtt... Kegyetlen voltam! Hányszor, de hányszor! Hogy fáj most, egész nap sírhatnék!

Még a kezét is tördelte, annyira fáj a visszaemlékezés.

- Maga? Maga volt kegyetlen?

- Igen, én, én! Akkor is, bemegyek - ezt már sírva mondta -, apám kér: „olvass nekem, Szonya, fáj a fejem egy kicsit, olvass fel... ott a könyv”, Lebezjatnyikov úrtól kapott valami könyvet, az is ott lakik, csupa olyan bolondos könyve van. Én meg azt feleltem: „mennem kell már”, mert nem akartam olvasni, és különben is, azért mentem hozzájuk, hogy a galléromat megmutassam Katyerina Ivanovnáknak. Lizaveta árusasszony szerezte nekem, olcsón, csinos kis gallérka volt, meg a két mandzsetta hozzá, majdnem új, és hímzett szélű. Katyerina Ivanovnáknak nagyon tetszett, felvette, nézegette magát a tükörben, jaj, nagyon tetszett neki. „Ajándékozd nekem, Szonya, kérlek szépen.” Igen, kérlek szépen, így mondta, annyira szeretne volna. Pedig mihez veszi fel? De hát: hacsak emlékezteti valami a régi, boldog idejére! Nézi, nézi magát a tükörben, gyönyörködik - nincs egy valamirevaló ruhája, semmi holmija, már isten tudja, mióta! És soha senkitől nem kérne semmit, amilyen büszke, inkább odaadja az utolsó ingét, és akkor mégis kérte, annyira megtetszett neki! Én meg sajnáltam odaadni. „Minek az magának, Katyerina Ivanovna?” Igen, így mondtam, minek? Legalább ezt ne mondtam volna! Rám nézett, ó, hogy nézett rám, hogy elszomorodott, amiért nemet mondtam, szívfájdító volt nézni... És nem a gallér miatt, az fáj neki, hogy én megtagadtam a kérését, láttam rajta. Ó, bár feledtethetném ezeket a szavakat, mind, mind... Istenem... de minek is mondom... önnek ugyan mindegy!

- Ismerte azt a Lizavetát?

- Igen... Hát ön is ismerte? - kérdezte kicsit csodálkozva Szonya.

- Katyerina Ivanovnáknak rossz a tüdeje, nagyon rossz, nemsokára meghal - folytatta Raszkolnyikov, miután egy pillanatig hallgatott, és nem felelt a kérdésre.

- Jaj, nem, nem! - Szonya önkéntelen mozdulattal megragadta mind a két kezét, mintha neki könyörögne, hogy ne, ne!

- Hisz tán jobb is neki, ha meghal.

- Nem, nem jobb, nem jobb! - hajtogatta rémülten, szinte gépiesen a lány.

- És a gyerekek? Hol legyenek akkor, ha nem itt, magánál?

- Nem tudom, jaj, nem tudom! - kiáltott fel szinte kétségbeesetten Szonya, és a fejéhez kapott. Ez a gondolat nyilván igen sokszor megfordult már a fejében, és Raszkolnyikov most felriasztotta.

- És ha maga még most, Katyerina Ivanovna életében, megbetegszik, kórházba kerül, akkor mi lesz? No, mi? - folytatta könyörtelenül Raszkolnyikov.

- Jaj, mit beszél, mit beszél! Az már igazán lehetetlen! - És arca eltorzult a szörnyű ijedségtől.

- Hogyhogya lehetetlen? - kérdezte kegyetlen gúnnyal a látogató. - Talán biztosítva van ellene? Mi lesz akkor? Kiállhatnak az utcára egész családotul. Köhög majd, és alamizsnát kér, és közbe-közbe a falba veri a fejét, mint ma, a gyerekek meg sírnak... Aztán összerogy ott az utcán, beviszik az őrszobára, onnan a kórházba, meghal, a gyerekei meg...

- Jaj, nem... Isten nem engedi! - szakadt fel Szonya elszorult melléből a kiáltás. Könyörögve nézett rá, némán összekulcsolt kézzel, mintha tőle függne minden.

Raszkolnyikov felkelt, és járkálni kezdett a szobában. Így telt el egy hosszú perc. A lány csak állt összetörten, csüggedt fejjel, halálos gyötrellemmel.

A fiatalember hirtelen megállt Szonya előtt.

- No és félretenni valamit, szűkösebb napokra? Azt nem lehet?

- Nem lehet - suttogta a lány.

- No persze. De próbálta már? - kérdezte majdnem gúnyosan Raszkolnyikov.

- Próbáltam.

- És nem sikerült. Hát hiszen, érthető. Minek is kérdezem?

És tovább járkált. Eltelt még egy perc.

- Nem mindennap keres, igaz?

Szonya most még kínosabb zavarba esett, mint az előbb, megint arcába szökött a vér.

- Nem - nyögte keserves erőlködéssel.

- Polenya, persze, ugyanerre az útra kerül - csattant fel a másik.

- Nem, nem, az nem lehet! Nem lehet! - jajdult fel kétségbeesetten a lány, mint akit késsel megsebeztek. - Az Isten... az Isten nem enged ilyen szörnyűséget!

- Éppen eleget megenged.

- Nem, nem, őt megvédi! Isten megvédi! - hajtogatta Szonya félig önkívületben.

- És ha az az Isten nincs is? - mondta Raszkolnyikov valami gonosz kárörömmel, és elnevette magát, úgy nézett rá.

Szonya arca iszonyúan eltorzult, görcsös rángás futott át rajta, valamit mondani akart, de nem jött ki hang a torkán, kimondhatatlan szemrehányással nézett a fiatalemberre, keservesen felzokogott, és két kezébe temette az arcát.

- Azt mondja, Katyerina Ivanovnáknak elborult az elméje, de hiszen a magáé se ép - folytatta a látogató egy pernyi hallgatás után.

Eltelt vagy öt perc. Fel-alá járkált a szobában, szótlánul, és nem pillantott a lányra. De aztán odament hozzá, szeme villogott. Megfogta a két vállát, és egyenesen a könnyes arcába nézett. Égő, száraz és éles volt a tekintete, szája erősen remegett... Hirtelen mélyen lehajolt, leborult előtte, és megcsókolta a lábát. Szonya rémülten hátrahőkölt, mintha egy tébolyodott érintette volna. Raszkolnyikov valóban úgy nézett rá, mint az őrült.

- Mi az, mit csinál? Énelőttem! - mormogta elfehéredve, szíve elszorult és sajgott, sajgott.

De Raszkolnyikov rögtön felállt.

- Nem előttem borultam le, az ember töméntelen szenvedése előtt borultam le - mondta szinte vadul, és az ablakhoz ment. - Ide hallgass - folytatta egy perccel később, visszamenve hozzá -, most az előbb mondtam egy mocskosszájúnak, hogy a kisujjaddal sem ér fel... és hogy a testvéremet megtiszteltem, amikor ma melléd ültem...

- Jaj, hogy mondhatta ezt! Előtte mondta? - kiáltott fel ijedten Szonya. - Tisztesség mellettem ülni! Hisz én... becsstelen vagyok! És nagy, igen nagy bűnös! Ó, hogy mondhatott ilyet!

- Nem a becstelenségedért és a bűneidért mondtam, hanem a sok szenvedésedért. Mert hogy igen nagy bűnös vagy, az igaz - folytatta majdnem rajongással Raszkolnyikov -, kivált azért nagy a bűnöd, mert haszontalanul áldoztad fel és dobtad oda magadat. Ez ne volna förtelem? Nem förtelem, hogy mocsokban élsz, mikor annyira gyűlölöd a mocskot, és magad is tudod (csak a szemedet kell kinyitni), hogy senkinek nem használsz ezzel, senkit semmitől meg nem mentesz? Azt mondd meg végre - követelte majdnem őrjöngve -, hogy fér össze benned ez a gyalázat, aljasság egészen ellentétes, szent érzésekkel?! Hisz akkor már jobb, ezerszer jobb és okosabb lett volna a vízbe ugrani és végezni, egy csapásra!

- És velük mi lesz? - kérdezte Szonya halkán, fájdalmasan, de csodálkozni nem csodálkozott. Raszkolnyikov megütközve nézett rá.

Csak a szemébe kellett néznie, és mindent tudott: igen, ő maga is gondolt már erre. Talán egészen komolyan el is határozta kétségbeesésében, hogy végez magával, annyira komolyan, hogy most az ő szavain meg se lepődött. A szavak kegyetlenségét se vette észre (a szemrehányást pedig, és különösen azt, ahogy az ő szégyenletes életét nézi, egyáltalán nem fogta fel, ezt Raszkolnyikov maga is látta). És most értette meg csak igazán, micsoda irtózatos gyötrellem ennek a lánynak már régen gyalázatban, becstelenségben élni. „De hát mért, mért nem végzett magával mindeddig?” - töprengett. Most látta, mit jelentenek neki a kis árvák, és a boldogtalan, hektikás félőrült, fejét a falba verdeső Katyerina Ivanovna.

De annál bizonyosabban tudta, hogy éppen mert ilyen a jelleme, és mégiscsak kapott valamiféle nevelést otthon, nem bírhatja sokáig ezt az állapotot. És megint felmerült előtte a kérdés: hogy bírta ennyi ideig is anélkül, hogy eszét veszítse, ha már a vízbe ugráshoz nem volt ereje? Azt is jól tudta természetesen, hogy Szonya esete véletlenszerű jelenség a társadalomban, noha, sajnos, nem ritka, semmiképpen nem az egyetlen. És éppen amiatt, ami az ő esetében véletlenszerű, hogy van valami kis műveltsége, és úgy élt azelőtt, ahogyan élt - el kellett volna pusztulnia mindjárt a legelső lépésnél ezen a förtelmes úton. Mért bírta mégis? Talán feslett? De hisz nyilvánvaló: a fertő éppen csak kívülről érintette, szívébe egy csepp se hatolt belőle. Ezt most már látta, belelátott!

„Három út van előtte - gondolkodott tovább -, vagy a csatornába ugrik, vagy a tébolydába kerül, vagy... előbb-utóbb mégis elmerül a fertőben, amely eltompítja az agyat, kővé dermedti a szívet.”

Ez az utóbbi lehetőség volt a legvisszataszítóbb számára, de mert fiatal volt és kétkedő és elvont gondolkodású, tehát kegyetlen - nem hihetett mást, mint hogy ez az utóbbi lehetőség, vagyis a fertő a legvalószínűbb.

„De hát lehet az - fakadt ki gondolatban -, lehet az, hogy ez a kis teremtés, aki mindeddig megőrizte lelki tisztaságát, végül mégis engedi majd, hogy elnyelje az undorító szenny? Hátha máris elkezdődött a vonzás, és csak azért bírta eddig, mert nem irtózik már annyira a mocsktól?” - Nem, nem, az lehetetlen! - kiáltott fel ő is, mint az előbb Szonya - nem! „A csatornától is a büntudat tartotta vissza, és az, hogy őrájuk gondol! Ha ugyan meg nem zavarodott már... És ki állíthatja, hogy nem zavarodott meg? Hát lehet ép ésszel így gondolkodni? Hát beszélhetne így, viselkedhetnék így, ha ép az ítélőképessége? Ott ül a förtelmes szakadék szélén, a pusztulás szélén, már húzza lefelé a mélység, és ő csak legyint, befogja a fülét, mikor a veszedelemre figyelmeztetik! De hát mire vár? Csodára talán? Igen, csakis így lehet! Hát nem a téboly tünetei ezek?”

Itt megállt, megfogta a gondolata. Ez a válasz tetszett neki legjobban. Most még figyelmesebben nézte a lányt.

- Sokat imádkozol Istenhez, Szonya?

Mellette állt, és várta, hogy feleljen. Szonya hallgatott.

- Hová lennék Isten nélkül? - suttogta aztán energikusan, szopora szóval. Rávillantotta a szemét, keményen megszorította a kezét.

„Persze hogy úgy van!” - gondolta ő magában.

- És mit ad neked ezért az Isten? - tapogatózott tovább.

Szonya sokáig nem szólt, mintha nem tudna megszólalni. Gyenge kis melle csak úgy hullámozott.

- Hallgasson! Ne faggasson! Nem méltó rá! - kiáltott fel, és szigorúan, haragosan nézett rá.

„Igen, igen, úgy van!” - hajtogatta Raszkolnyikov magában konokul.

- Mindent megad! - suttogta Szonya hevesen, és lesütötte a szemét.

„Hát ez a válasz! Itt a magyarázat!” - döntötte el magában a fiatalember, és mohó kíváncsisággal vizsgálta.

Egészen új és különös, majdnem fájó érzéssel fürkészte a sápadt, sovány, szabálytalan arcocskát, a szelíd kék szemet, amely úgy tud szikrázni, olyan erős tűzzel, a törékeny testét, amely még most is haragtól, méltatlankodástól remeg, és mennél tovább nézte, annál különösebbnek, szinte hihetetlennek tetszett előtte. „Téboly! Vallási téboly!” - állapította meg.

Egy könyv feküdt a komódon, valahányszor elment mellette, oda vagy vissza, mindig látta. Most felvette, belenézett. Az Újszövetség volt, orosz nyelven. Régi, sokat forgatott, bőrkötésű könyv.

- Ezt hol szerezted? - kérdezte hangosan, a szoba túlsó végéből. Szonya még mindig ott állt egy helyben, az asztaltól vagy három lépésre.

- Kaptam valakitől - felelte végre, de valahogy kelleltenül, és rá se pillantott.

- Kitől?

- Lizaveta hozta, kértem.

„Lizaveta! De különös!” - gondolta Raszkolnyikov, és percről percre furcsábbnak, csodálatosabbnak tetszett előtte az egész lány. A gyertyához vitte a könyvet, és lapozgatni kezdte.

- Lázár feltámasztása hol van? - kérdezte hirtelen.

Szonya makacsul lesütötte a szemét, nem felelt. Félig elfordult az asztaltól.

- Lázár feltámasztása hol van? Keresd meg nekem, Szonya.

A lány ránézett a szeme sarkából.

- Ne ott keresse... a negyedik Evangéliumban van - súgta szigorú hangon, de nem mozdult.

- Keresd meg, és olvasd fel nekem - mondta Raszkolnyikov, és leült, az asztalra könyökölt, fejét a kezébe támasztotta, és tekintetét elfordítva, komoran várta a felolvasást.

„Három hét múlva, isten tudja, hol lesztek, talán én is veletek leszek, ha ugyan még rosszabb helyre nem kerülök addigra” - mormogta magában.

Szonya most odament az asztalhoz, még tétovázott, bizalmatlanul fogadta Raszkolnyikov furcsa kérését, de azért elvette tőle a könyvet.

- Miért? Sohase olvasta? - kérdezte, és gyanakvó szemmel nézett rá. Hangja mind szigorúbb lett.

- Az régen volt... iskolás koromban. Olvasd!

- A templomban se hallotta?

- Én... nem járok... Te igen?

- N-nem - suttogta a lány.

Raszkolnyikov gúnyosan elmosolyodott.

- Értem... Szóval, holnap az apád temetésére se jössz el?

- Elmegyek... A múlt héten is voltam... gyászmisét mondattam.

- Kiért?

- Lizavetáért. Baltával agyonütötték.

Raszkolnyikov idegei pattanásig feszültek erre a szóra, szédülés környékezte.

- Barátkoztál Lizavetával?

- Igen... Tiszta szívű volt... eljött hozzám... nagy néha... Tilos volt neki. Együtt olvastunk... beszélgettünk. Ő meglátja az Istent.

Furcsa volt bibliai szavakat hallani a szájából. No meg az is: titkon találkozott Lizavetával, és mind a kettő - vallási örült!

„Vigyázz! Meg te is az leszel! Ragadós!” - gondolta, és követelőzve, ingerülten kiáltott rá:

- Olvass!

Szonya még mindig tétovázott. Szíve vadul vert. Miért, miért nem, de félt ettől a felolvasástól. A látogató pedig szinte kínos részvétellel nézte a „szerencsétlen örültet”.

- Minek az magának? Úgyse hisz, igaz? - suttogta, és elfulladt a hangja.

- Olvasd! Akarom! - követelőzött Raszkolnyikov. - Lizavetának is olvastad!

A lány végre fellapozta a könyvet, megkereste a helyet. Keze remegett, hangja elakadt. Kétszer is nekifogott, de az első szót se tudta kimondani.

- „Vala pedig egy beteg, Lázár, Bethániából...” - idáig jutott végre nagy erőlködéssel, de a harmadik szónál hirtelen elcsuklott és megszakadt a hangja, mint a túlfeszített húr. Lélegzete kifogyott, melle elszorult.

Raszkolnyikov sejtette, miért szánja rá magát oly nehezen, de mennél inkább megértette ezt, annál kíméletlenebbül, ingerültebben követelte az olvasást. Nagyon is megértette, hogy nehezebbé esik kiszolgáltatni, felfedni ezt a legbelső sajátját. Tudta, hogy ezekben az érzéseiben van a titka már réges-régen, talán már serdülőkorra óta, amikor még otthon élt, boldogtalan apja és a bánattól megzavarodott nevelőanyja mellett, éhes gyerekek, szitkok és keserű szemrehányások között. De most azt is megértette, bizonyosan tudta, hogy ha még olyan gyötrelme is neki, ha még olyan rettenetesen fél is most belefogni az olvasásba, ő maga is halálosan kívánja minden gyötrelmével, veszedelmével együtt, és éppen neki szeretné elolvasni Lázár feltámasztását, hogy ő hallja, és éppen most hallja - „lesz, ami lesz!” Kiolvasta a szeméből, megérezte lázas felindultságából... Látta, hogy erőt vesz magán, leküzdí torkában a görcsöt, amely a vers elején még elnémította, és tovább olvassa János evangéliumának tizenegyedik fejezetét. Eljutott a 19. versig:

- „És a zsidók közül sokan mentek vala Márhához és Máriához, hogy vigasztalják őket az ő testvérük felől. Mártha azért, amint hallja vala, hogy Jézus jó, elébe méne Mária pedig otthon

ül vala. Monda azért Mártha Jézusnak: Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg az én testvérem. De most is tudom, hogy amit csak kérsz az Istentől, megadja néked az Isten.”

Itt újra megállt. Szégyellte magát, mert érezte, hogy megint remeg, és mindjárt elakad a hangja...

- „Monda neki Jézus: Feltámad a te testvéred. Monda neki Mártha: Tudom, hogy feltámad a feltámadáskor, az utolsó napon. Monda neki Jézus: Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz énbennem, ha meghal is, él. És aki csak él és hisz énbennem, soha meg nem hal. Hiszed-e ezt? Monda neki...”

És Szonya, noha fáj neki minden lélegzetvétel, mégis tisztán, szilárd hangon mondta tovább, mintha gyülekezetben hirdetné:

- „Igen, Uram, én hiszem, hogy te vagy a Krisztus, az Istennek Fia, aki e világra jövendő vala.”

Már-már megállt, Raszkolnyikovra akart nézni, de leküzdötte ezt a kívánságát, és tovább olvasott. Raszkolnyikov mozdulatlanul ült, és hallgatta, két könyökével az asztalon, tekintetét elfordítva.

Következett a 32. vers:

- „Mária azért, amint odaére, ahol Jézus vala, meglátván őt, az ő lábaihoz esék, mondván neki: Uram, ha itt voltál volna, nem halt volna meg az én testvérem. Jézus azért, amint látja vala, hogy az sír, és sírnak a vele jött zsidók is, elbúsula lelkében, és igen megrendüle. És monda: Hová helyeztéték őt? Mondának neki: Uram, jer és lásd meg! Könnyekre fakadt Jézus. Mondának azért a zsidók: ímé, mennyire szerette őt! Némelyek pedig mondának közölök: Nem megtehetette volna-e ez, aki a vaknak szemét felnyitotta, hogy ez ne haljon meg?”

Raszkolnyikov most a lány felé fordult, és izgatottan figyelte: igen, úgy van! Egész testében remeg; valóban lázas. Gondolta is, hogy így lesz.

Szonya közeledett a felséges, a megmérhetetlen csoda szavaihoz, és ünnepi elragadtatásba esett. Hangja csengett, mint az érc, diadalt és örömet zengett, ez adta erejét. A sorok összekuszálódtak előtte, mert szeme elhomályosult, de kívülről tudta a verseket. Az utolsó szavaknál: „Nem megtehetette volna-e ez, aki a vaknak szemét felnyitotta...” - mélyebben csengett a hangja, tűzzel, szenvedéllyel érezte a kétkedést, a hitetlen, vak zsidók okatlan szemrehányását, akik most mindjárt, egy pillanat múlva, mint a villámsújtottak terülnek el a földön, és sírnak, hisznek... „És ő is, igen, ő is ilyen vak és hitetlen, de most meghallja és hívő lesz, igen, igen! Most mindjárt, máris” - biztatta önmagát, és boldog várakozásban remegett.

- „Jézus pedig újra felindulva magában, odamegy vala a sírhoz. Az pedig egy üreg vala, és kő feküvék rajta. Monda Jézus: Vegyétek el a követ. Monda neki a megholtak nőtestvére, Mártha: Uram, immár szaga van, hiszen *negyednapos*.”

Erélyesen megnyomta ezt a szót: *negyednapos*.

- „Monda neki Jézus: Nem mondtam-e néked, hogy ha hiszel, meglátod majd az Istennek dicsőségét? Elvevék azért a követ onnan, ahol a megholt fekszik vala. Jézus pedig felemelé szemeit az égbe, és monda: Atyám, hálát adok néked, hogy meghallgattál engem. Tudtam is én, hogy te mindenkor meghallgatsz engem; csak a körülálló sokaságért mondtam, hogy elhiggyék, hogy te küldtél engem. És mikor ezeket mondá: fennszóval kiáltá: Lázár jöjj ki! *És kijöve a megholt...*”

(A lány hangosan, ünnepélyesen olvasott, és remegett, borzongott, mintha tulajdon szemével látná):

- „...lábain és kezén kötelékekkel megkötözve, és az orcája kendővel vala leborítva. Monda nekik Jézus: Oldozzátok meg őt, és hagyjátok menni. *Sokan hívének azért őbenne a zsidók közül, akik Máriához mentek vala, és látták, amiket cselekedett vala.*”

Tovább nem olvasott, nem is tudott volna, becsukta a könyvet, és gyorsan felállt a székről.

- Idáig van a Lázár feltámasztása - suttogta gyorsan, keményen, és mozdulatlanul állt, félrefordulva, nem mert, meg valahogy restelt is most a látogatóra pillantani. Lázás remegése még nem szűnt meg. A gyertyacsonk az elgörbült tartóban már régen haldokolt, gyér világot vetve a gyilkosra meg az utcalányra, akik ilyen különös módon összekerültek most ebben a nyomorúságos szobában a könyvek könyve felett. Így telt el öt perc, vagy talán több is.

- Valamit mondani akartam, azért jöttem - szólalt meg aztán hangosan és homlokát összevonva Raszkolnyikov. Felkelt, és odament hozzá. Tekintete most még ridegebb volt, és szilárd eltökéltséget tükrözött. Szonya némán ráemelte a szemét.

- Szakítottam ma a családommal, anyámmal, húgommal - mondta határozott hangon. - Nem megyek hozzájuk többet. Szakítottam velük.

- És miért? - kérdezte rémülten Szonya. A reggeli találkozás Raszkolnyikov anyjával és testvérhúgával igen nagy hatással volt rá, bár maga se tudta, hogy milyen hatással. A hírre, hogy szakított velük, valósággal elszörnyedt.

- Most hát senkim sincs kívüled, Szonya... Menjünk együtt... Eljöttem hozzád. Átkozottak vagyunk mind a ketten, menjünk együtt!

Szeme villogott. Most Szonya gondolta: „Mintha eszelős volna!”

- Hová mennénk? - kérdezte remegve, és önkéntelenül hátrább húzódott.

- Hát tudom én? Csak azt tudom, hogy egy utunk van, ez bizonyos... de csak ez. Egy a célunk!

Szonya nézte, nézte, és egy szavát se értette. Csak annyit fogott fel, hogy látogatója irtózatosan, mérhetetlenül boldogtalan.

- Nekik hiába beszélsz, nem értik - folytatta Raszkolnyikov -, de én megértettelek. Szükségem van rád, azért jöttem hozzád.

- Nem értem... - suttogta Szonya.

- Később majd megérted. Hát nem ugyanazt tetted te is? Te is áthágtad... át merted hágni... Magadra emeltél kezet, életet oltottál ki... a magad életét (hát nem mindegy az?). Élhetnél volna szépen, nyugodtan, így meg a Széna téren végzed majd... És nem bírod ezt sokáig, ha magadra maradsz, megháborodol, mint én. Máris félig örült vagy. Együtt kell hát mennünk, egy úton! Gyerünk!

- De miért? Miért mondja ezt? - Szonyát különös és igen heves izgalom fogta el.

- Hogy miért? Mivel így nem maradhat: azért! Gondolkodj végre komolyan és őszintén, nem elég siránkozni, jajgatni, mint a gyerek, hogy az Isten nem engedi! Mi lesz, ha csakugyan kórházba visznek holnap, mi? Az a féleszű, hektikás asszony nem sokáig húzza, mi lesz akkor a gyerekeivel? Polenka talán elkerülheti a vesztét? Nem láttál még gyerekeket állni az utca-sarkon, akiket koldulni küldött az anyjuk? Én utánajártam, megtudtam, hol, milyen körülmények között élnek ezek az anyák. Ott a gyerek nem marad gyerek. A hétéves már romlott és

tolvaj. Pedig, ugye, a gyermekek Jézus képmásai: „Övék az Istennek országa.” Azt parancsolta, hogy szeressük és megbecsüljük őket, mert ők az eljövendő emberiség...

- De hát mit tehetünk, mit tehetünk? - jajgatott Szonya, hisztériásan tördelve kezét.

- Hogy mit? Szétzúzzuk, amit szét kell zúzni... egyszer s mindenkorra, ennyi az egész. És vállaljuk a szenvedést! Mi az? Nem érted? Majd később megérted... Szabadság és hatalom, igen, a fő a hatalom! A remegő teremtmények milliói, az egész hangyaboly! Igen, ez a cél! Vésd eszedbe! Ezt adom útravalóul neked. Lehet, hogy utoljára találkozunk. Ha nem jövök el holnap, úgyis megtudsz mindent, és akkor gondold majd arra, amit most mondtam. Később, évek múltán, az életed során talán ráébredsz, mit jelentett. De ha eljövök holnap, akkor megmondom neked, ki ölte meg Lizavetát. Isten áldjon!

Szonya összerázkódott ijedtében, remegés fogta el.

- Hát tudja, hogy ki ölte meg? - kérdezte rémületében dermedten, és kimeredt szemmel bámult rá.

- Tudom, és meg is mondom... neked, csak neked! Téged választottalak. Nem a bocsánatodért jövök, egyszerűen csak megmondom. Már régen kiválasztottalak, már amikor apád beszélt rólad, és Lizaveta még élt, már akkor elhatároztam, hogy te leszel az, akinek megmondom. Isten áldjon. Kezet ne nyújts. Holnap!

És elment. Szonya úgy nézett rá, mint egy örültre; ő maga is örült volt, most úgy érezte. Szédült. „Úristen! Honnan tudhatja, ki ölte meg Lizavetát? És mit jelent, amit mondott? Iszonyatos!” De az a gondolat meg se fordult a fejében, az nem... Szörnyen boldogtalan lehet... elhagyja az anyját, testvérét. De miért, mi történhetett? És mit akar? Mért mondta ezt mind? És megcsókolta a lábát, és azt mondta (igen, tisztán, érthetően mondta)... hogy nem élhet nélküle... Én Istenem...

Lázálmokkal viaskodott egész éjszaka. Többször is kiugrott az ágyából, és sírt, kezét tördelte, aztán megint lázalmok jöttek, Polenykát látta és Katyerina Ivanovná, Lizavetát, a Biblia-olvasást, és őt, őt... a sápadt arcát, égő szemét... Megcsókolja a lábát, és sír... Uram, Istenem!

A jobb oldali ajtón túl, amely már a Rösslichné lakásába nyílt, volt egy közbenső, régóta lakatlan szoba. Rösslichné ki is akarta adni, erről tanúskodnak a kapualjban meg a csatornára néző ablakokra kiragasztott cédulák. Szonya megszokta, hogy ezt a szobát üresnek tekintse. Pedig ebben a lakatlan szobában most az egész idő alatt ott állt az ajtónál meghúzódva Szvidrigajlov úr és fülelt. Mikor Raszkolnyikov elment, még egy darabig nem mozdult, gondolkodott, aztán lábujjhegyen visszaosont a maga szobájába, amely azzal szomszédos volt, fogott egy széket, és nesztelenül odavitte az ajtóhoz. A beszélgetés nagyon érdekelte és szórakoztatta, nagyon, de nagyon tetszett neki, és éppen azért készítette oda a széket, hogy legközelebb, például holnap, ne kelljen majd egy óra hosszát állnia, hanem kényelmesen ülhessen, és így minden tekintetben élvezetesen töltse az időt.

Mikor Raszkolnyikov másnap délelőtt, pontosan tizenegy órakor a kerületi kapitányság nyomozó osztályán bejelentette magát Porfirij Petrovicsnál, csodálkozott, hogy olyan sokáig váratták. Legalább tíz percbe telt, amíg beszólították. Valahogy úgy képzelte, hogy rögtön nekiesnek majd, de csak álldogált a várószobában, körülötte jöttek, mentek, rá se hederített senki. A szomszédos, irodaszerű helyiségben néhány írnok ült és körmölt. Szemmel láthatóan nem is sejtették, ki az a Raszkolnyikov. Nyugtalanul és gyanakodva nézelődött: nincs-e valami őr a közelében, aki titokban figyel, vigyáz rá, hogy el ne menjen? De szó sem volt semmi efféléről. Nem látott mást, mint aprócska gondolatokba merült irodai tisztviselőket és még egy-két embert, de hogy ő mit csinál, az senkit se érdekelt, mehetett volna máris, amerre akar. Így aztán mindinkább gyökeret vert benne a gondolat: ha az a tegnapi titokzatos ember, a föld alól előbújt kísértet, valóban mindent látott, és mindent tud - hagynák őt így álldogálni most, ilyen nyugodtan várakozni itt? És megvárták volna a tizenegy órát, amíg neki ide fáradozni méltóztatik? Eszerint tehát, vagy nem jelentette fel az az ember, vagy... vagy az se tud semmit, nem látott semmit (hogyan is láthatott volna?). Tehát ami tegnap történt vele, megint csak rémkép, felzaklatott, beteg képzeletének szüleménye, káprázata. Ez a lehetőség már tegnap is felötlött benne, noha szörnyű izgalom és kétségbeesés fogta el. Most újra végiggondolta, és felkészült a párviadalra, de abban a pillanatban megint érezte, hogy remeg, és előtörtte a düh, amiért így remeg félelmében a gyűlöletes Porfirij Petrovics előtt.

Mindennél szörnyűbb volt számára, hogy megint találkoznia kell vele: mérhetetlenül, kimondhatatlanul gyűlölte, és félt, hogy gyűlöletében el találja árulni magát. Felháborodása olyan erős volt, hogy véget vetett a remegésének. Elhatározta, hogy higgadtan, merészen állít be, és megfogadta, hogy lehetőleg nem szól, inkább kinyitja szemét-fülét, és legalább most az egyszerez leküzdí indulatát, akármi áron is. Ekkor beszólították.

Porfirij Petrovics egyedül volt a dolgozószobájában. A helyiség nem volt nagy, de nem is kicsiny, a viaszosvászonral bevont dívány előtt hatalmas íróasztal állt, a sarokban szekrény, aztán volt még egy iratszokor és néhány szék - csupa kincstári bútordarab, politúrozott sárga fából. A sarokban, a hátsó falban ajtót látott. Tehát ott is vannak még szobák. Mikor belépett, Porfirij Petrovics becsukta mögötte az ajtót, kettesben maradtak. A lehető legnyájasabban, a legnagyobb szívélyességgel fogadta, csak egy-két pillanattal később látta meg rajta a zavar áruló jeleit, mintha kizökkentették volna a kerékvágásból, vagy olyasmin kapnák, amit egyedül, titokban akar csinálni.

- Ó, kedves uram, hát ide vetődött, a mi tájékunkra? - üdvözölte, mind a két kezét elébe nyújtva. - Üljön le, bátyuska! Vagy nem szereti, ha kedves uramnak és *tout court* bátyuskának szólítják? Ne tekintse bizalmaskodásnak, nagyon kérem. Ide, ide, a díványra!

Raszkolnyikov leült, és nem vette le róla a szemét.

„»A mi tájékunkra«... meg hogy bocsánatot kér a bizalmaskodásért... a francia »*tout court*« és a többi, és a többi, megannyi áruló jel... Nyújtotta mind a két kezét, de még idejében visszahúzta, nem fogott velem kezét” - villant fel benne a gyanú. Figyelték egymást kölcsönösen, de ha szemük találkozott, villámgyorsan elkapták.

- Elhoztam ezt a kis írást... az óráról... parancsoljon. Jó lesz így, vagy átírom?

- Írás?... Igen, igen... jó, hogyan, így, ahogy van... Emiatt ne legyen gondja. - Porfirij Petrovics ezt úgy mondta, mintha sietne valahová, és csak azután vette kezébe az írást, hogy belenézzen.

- Nagyon jó így, kérem, több nem is kell - mondta még egyszer, megint hadarva, és az asztalra tette a papirost. De aztán, talán egy perccel később, amikor másról beszélt, felvette és az iratszekrényébe tette.

- Tegnap olyasmit mondott, ha jól emlékszem, hogy ki akar kérdezni... szabályszerűen... hogy mit tudok az öregasszonyról... akit megöltek - kezdte Raszkolnyikov. - „Miért tettem hozzá: ha jól emlékszem? - cikázott át az agyán. - És miért izgat ennyire, hogy hozzátettem?” - követte az első villámot nyomban a második.

Érezte, hogy már ebben az első pillanatban, mihelyt Porfirij Petroviccsal összekeverült, mihelyt két szót, két pillantást váltottak - már ebben az első másodpercben szinte fantasztikus méreteket öltött az ingerültsége, és ez szörnyű veszedelem: idegei megfeszülnek, izgatottsága nőttön-nő. „Ez baj, nagy baj!... Megint elszólom magam!”

- Jó, jó, emiatt ne legyen gondja. És nem sürgős. Nem sürgős - mormogta Porfirij. Ide-oda járkált az asztal körül, csak úgy összevissza, az ablaktól az iratszekrényhez meg vissza az asztalhoz, hol kitért Raszkolnyikov gyanakvó tekintete elől, hol hirtelen megállt, és egyenesen a szeme közé nézett. Módfellett furcsa látvány volt a kövér, gömbölyded emberke, ahogy gurul erre-arra, mint a labda, és visszapattan minden falról, minden szegletről.

- Ráérünk, uram, ráérünk... Dohányos? Inkább a magáét szívja? Parancsoljon... - és odatartotta vendégének a cigarettatárcáját. - Csak itt fogadom, bár a lakásom is itt van... szolgálati lakás, ez az ajtó már odavezet... de tudja, most éppen tatarozzák... úgyszólván másutt lakom, ideiglenesen... Körülbelül készen is vannak vele... Nagyszerű dolog az ilyen szolgálati lakás, igaz? Mi a véleménye?

- Nagyszerű - felelte Raszkolnyikov, és majdnem gúnyosan nézett rá.

- Nagyszerű dolog, nagyszerű! - hajtogatta Porfirij, de úgy, mintha egészen máson járna az esze. - Azám! Nagyszerű! - végül már szinte kiabált, aztán hirtelen megállt előtte két lépésre, és mereven nézte. Ez az unalomig ismételt semmiség, hogy a szolgálati lakás nagyszerű dolog, éppen hétköznapiságával nagyon is ellentmondott töprengő, fürkésző pillantásának.

Raszkolnyikovban felforrta a méreg, nem tudta megállni, hogy gúnyosan és elég vigyázatlanul, kihívó megjegyzést ne tegyen.

- Mondja, bíró úr - kezdte vakmerően, és élvezte vakmerőségét -, ugye, van olyan jogász elv vagy műfogás, amelyet minden vizsgálóbírónak ajánlanak: hogy távol eső, apró dolgokon kezdje, vagy komolyabb, de oda nem tartozó dolgokon, és ezzel felbátorítsa a gyanúsítottat, jobban mondva elterelje figyelmét, elaltassa éberségét, aztán hirtelen lecsapjon rá, egyenesen föbe sújtsa, a legveszedelmesebb, a végzetes kérdéssel. Ugye, van ilyen, és minden gyakorlati utasítás szigorúan megemlíti? Igaz?

- Ejnye, ejnye... hát azt hiszi, hogy a „szolgálati lakással”... önt akartam... hm... - Porfirij ráhunyorgott, pislogott, huncut mosoly suhant át az arcán, homlokán elsimultak a ráncok, szeme összeszűkül, vonásai szélesre húzódtak, és hirtelen kitört belőle a nevetés. Hosszan, idegesen nevetett, csak úgy ringott, hullámozott az egész teste, és közben egyenesen Raszkolnyikov szemébe nézett. Az is nevetett, noha kicsit erőltetnie kellett, és mikor Porfirij ezt észrevette, és úgy hahotázott, hogy egészen belevörösödött, és jobbra-balra dülöngélt - annyira megundorodott tőle, hogy az undor elnyomta benne az óvatosságot. Abbahagyta a nevetést, és komoran, gyűlölettel nézett rá, amíg csak tartott a szándékos nevetőgörcs. Egyébiránt most már mind a kettő elég vigyázatlan volt. A vizsgálóbíró nyíltan szemébe nevetett a vendégének, és egyáltalában nem zavarta, hogy az leplezetlen gyűlölettel fogadja röhögését. Raszkolnyikovnak ez igen sokat elárult: ebből tudta meg, hogy az előbb se volt igazán zavarban, ellen-

kezőleg, nyilván ő maga esett kelepcébe: lappang itt valami, amiről nem tud, valamiféle cél. Talán már mindent előkészítettek, most azonnal, ebben a szempillantásban kiderül, és rászabadul.

Így hát inkább az egyenes utat választotta, felállt, és fogta a sapkáját.

- Porfirij Petrovics - kezdte határozottan, de elég ingerülten -, tegnap azt a kívánságát közölte velem, hogy jöjjenek el ide valamiféle kihallgatásra - megnyomta ezt a szót: kihallgatás -, eljöttem tehát, és ha meg akar tudni valamit tőlem, kérdezzen, ha nem, hát engedje, hogy távozzam. Nem érek rá... sietek... temetésre kell mennem... Annak a szerencsétlenül járt hivatalnoknak a temetésére, akiről... szintén tudomása van - tette hozzá, de bosszantotta, hogy ezt hozzátette, és annál ingerültebben folytatta. - Unom ezt a históriát, uram, tudja meg, már régen unom... részben ettől betegedtem meg... Szóval - most már majdnem kiabált, és érezte, hogy a betegséget említeni még nagyobb hiba volt -, egyszóval, lesz szíves vagy kihallgatni, vagy elbocsátani, mégpedig rögtön... És ha kihallgat, csak a törvényes forma szerint, kérem! Másként nem engedem. Tehát egyelőre: isten önnel. Mivel nincs egymással semmi dolgunk.

- Uramisten! De hát mit akar? Miről hallgassam ki? - hápogta Porfirij. Egyszeriben megváltozott a hangja és az egész arca, a nevetést is abbahagyta. - Nyugodjék meg, kérem - hol ide-oda futkosott megint, hol mindenáron le akarta ültetni -, senki se kergeti, no meg apróság, kérem, apróság az egész. Ellenkezőleg, igazán örülök, hogy szerencsételtett bennünket... Vendégemnek tekintem. És ezt az átkozott nevetést bocsássa meg, bátyuska, Rogyion Romanovics... Jól mondom a nevét, ugye? Ideges ember vagyok, és azzal az elmés megjegyzésével nagyon megnevettetett. Van rá eset, komolyan mondom, hogy csak úgy rázkódom a kacagástól, jó félóra hosszat. Könnyen nevetek, és amilyen testalkatom van, még gutaütéstől is tarthatok. No, üljön le, bátyuska, különben azt hiszem, neheztel rám.

Raszkolnyikov nem szólt, hallgatta, és még mindig haragosan összevont szemöldökkel figyelte. Leülni leült ugyan, de sapkáját nem tette le a kezéből.

- Hadd mondjak valamit, Rogyion Romanovics, csak úgy, a magam jellemzésére, hogy jobban megismerjen. - Porfirij megint úgy szaladgált a szobában, mint az előbb, és megint kerülte a tekintetét. - Agglegény vagyok, látja, és nemigen járok társaságba, hírnévre se tettem szert, no és a kenyereim javát is megettem már, hogy úgy mondjam, megcsontosodtam, elvirágoztam már... és... és maga nem tapasztalta még, Rogyion Romanovics, hogy itt nálunk, úgy értem, nálunk, Oroszországban, kivált a mi pétervári köreinkben, ha két értelmes ember összekerül, akik még nemigen ismerik, de azért sokra tartják egymást, mint teszem azt, mi ketten, hát akárhányszor fél óra hosszat nem találnak beszédtemát, csak ülnek mereven, és bámulnak egymásra. A többi mind tud miről beszélni... a nagyvilági hölgyek például, meg a világfiak, a felső tízezer tagjai mindig találnak témát. *C'est de rigueur*, de akik középen vannak, mint mi ketten, zavarba jönnek, nem beszédesek... inkább gondolkodni szeretnek. Miért van ez, mondja? Talán nincs közös érdeklődési körünk? Vagy túlságosan becsületesek vagyunk, és nem akarjuk ámítani egymást? Igazán nem tudom. Ön mit gondol? No, tegye le már azt a sapkát, rossz nézni, hiszen úgy ül itt, mintha máris menni készülne... Pedig éppen ellenkezőleg... igazán örülök, hogy...

Raszkolnyikov letette a sapkáját, de még mindig nem szólt, komoran, mogorván hallgatta az üres, zagyva fecsegést. „Mit akar ez? Csakugyan a figyelmemet akarja elterelni az ostoba locsogásával, vagy mi?”

- Kávével nem kínálom, ez nem arra való hely, de néhány percet miért ne tölthessünk egy barátunkkal csak úgy, a magunk örömére - pergette tovább a nyelvét Porfirij. - No és ez a sok hivatalos teendő, tudja... Ne vegye rossz néven, bátyuska, hogy így futkosok fel-alá... ne hara-

gudjék, most már nagyon félek, hogy meg találom haragítani... de szükségem van egy kis testmozgásra... Egész nap ül az ember, örül, ha pár percig járkalhat... aranyérbántalmak... mióta tervezem, hogy kigyógyítom tornázással, azt mondják, előkelő államhivatalnokok, tanácsosok, titkos tanácsosok szorgalmasan ugrálnak kötélén... hát igen... a tudomány korában élünk... így van, kérem... És ami ezt az itteni munkát illeti... kihallgatások, formaságok... mivel éppen a kihallgatást méltóztatott említeni az imént... hát valóban úgy van, látja, a vallató maga akárhányszor jobban összezavarodik, mint az, akit vallat, nagyon találóan és elmésen mondta ezt az előbb. (Raszkolnyikov semmi effélét nem mondott.) Valósággal belebolondulunk, kérem! Egy és ugyanaz, újra meg újra, mint a dobpergés. Valami reform készül most... ha más nem is, a titulusunk bizonyosan megváltozik, hehehe! No és, amit a jogászi műfogásainkról mondott, az is nagyon helyes megjegyzés, tökéletesen egyetértünk. Igaza van: melyik gyanúsított ne tudná, még az együgyű paraszt is, hogy előbb oda nem tartozó kérdésekkel igyekeznek elaltatni az éberségét (mint olyan találóan méltóztatott mondani), hogy aztán lesújtsanak a feje búbjára a balta fokával, kérem, hehehe... egyenesen a feje búbjára... Igazán sikerült hasonlat, hehe... Szóval, komolyan azt hitte, hogy a lakással... önt akartam... hehe... Gúnyos ember, nagyon gúnyos... No jó, nem teszem többször... Hja igaz! Egyik szó a másikat szüli... a szabályszerű formát említette az imént, igaz? A mi kis kihallgatásunkkal kapcsolatban, emlékszik? De minek az, mondja? Mért kéne szabályszerűen? Ez akárhányszor fabatkát se ér... baráti beszélgetéssel sokkal többre megyünk. No meg az a szabályszerű forma úgyse szalad el, megnyugtathatom. És mi is az lényegében, kérdem tisztelettel? A nyomozót nem szabad hogy lépten-nyomon akadályozza a formalitás. Hiszen ez a mi mesterségünk szabad művészet a maga nemében, hogy úgy mondjam, vagy ilyesvalami. Hehehe...

Elhallgatott, és nagyot lélegzett. Aztán megint fáradhatatlanul ontotta az értelmetlen és üres szövegeket. Közbe-közbe elejtett egy rejtélyes szócskát, de rögtön megint zagyvaságokba bonyolódott. Most már valósággal szaladgált a szobában. Kövér kis lábát mind szaporábban szedegette, szemét a földre szegezte, jobb kezét a hátán tartotta, és a ballal folyvást gesztikulált, de kézmozdulatai csodálatosképpen sose illettek ahhoz, amit éppen mondott. Raszkolnyikovnak feltűnt, hogy futkosása közben kétszer is megállt egy pillanatra a hátsó ajtónál, és mintha fülelne. „Vár ez valakit, vagy mi?”

- Tökéletesen igaza van - folytatta most újra jókedvűen, és olyan nyílt tekintettel, hogy Raszkolnyikov összerezzen, és feszülten figyelni kezdett. - Nagyon igaza van, hogy elmésen kigúnyolja a mi jogászi formáságainkat. Hehe... Ezek a remekül kiagyalt pszichológiai műfogások roppant nevetségesek (legalább némelyik), és nem is érünk vele sokat, kivált ha túlságosan törődünk a szabályszerűségekkel. Látja, megint ezt emlegetem. Hát igen, mondjuk, bűnösnek tartom, helyesebben gyanúsítom ezt, vagy azt, vagy a harmadikat, hogy ő a tettes egy bizonyos bűnyben, amelynek kivizsgálását rám bízták... Ön jogásznak készül, ugye, Rogyion Romanovics?

- Igen, annak készültem.

- No, akkor tessék: itt ez a kis példa, talán még hasznát veszi a jövőben. Vagyis, nehogy azt higgye, dehogy merném én oktatni, hiszen micsoda tanulmányokat írt már a bűnözésről! Nem, kérem, csak megemlítek egy kis példát, szemléltetésül. Szóval... bűnösnek tartok valakit, ezt, vagy azt, vagy a harmadikat, de mit gondol, zaklatni fogom idő előtt? Mért tenném ezt, kérem, még ha van is bizonyítékom ellene? Az egyik talán olyan ember, hogy kötelességem azonnal letartóztatni, de a másik nem az a fajta, igen, kérem, ez így van. Akkor meg mért ne sétálhasson még egy darabig a városban? Hehehe... Nem, úgy látom, nem egészen érti. Hadd fejtem ki világosabban: ha a kelleténél hamarább hűvösre teszem, azzal, hogy úgy mondjam, erkölcsi támaszt adok neki. Nevet? - Raszkolnyikovnak eszébe se jutott nevetni, összeszorított szájjal

ült, és égő szemét nem vette le Porfirijról. - Pedig így van, higgye el, különösen bizonyosfajta egyéneknél. Mert sokfélék az emberek, de a törvény csak egy. „Jó, de ha bizonyíték van!” - méltóztatik ellene vetni... Hát igen, tegyük fel, hogy van bizonyítékom. Csakhogy látja, bátyuska, a legtöbb bizonyítéknak két oldala van. Én meg vizsgálóbíró vagyok és gyarló ember, megvallom, szeretném, ha a vizsgálati felterjesztésem világos lenne, mint a matematika, olyan bizonyítékot szeretnék, ami az egyszeregyhez hasonló: egyszerű és megcáfolhatatlan! Márpedig ha túl korán lecsukatom, hiába tudom, hogy ő az: talán elesem a lehetőségtől, hogy egészen leleplezzem. Hogy miért? Mert ezzel úgyszólván meghatározott helyzetet teremtek számára, pszichológiailag meghatároztam az emberemet és megnyugtatom; bebújik előlem a csigaházába, tudomásul veszi, hogy fogoly. Mondják, hogy Szevasztopolban, közvetlenül az Alma menti ütközet után, az okos emberek nagyon félték, azt hitték, most rögtön támad az ellenség, és nyílt harccal egy csapásra elfoglalja a várost. Mikor aztán látták, hogy szabályos ostromra készül, ássa az első lövészárokkendzert, hej, de megörültek, megnyugodtak a bölcs emberek! Mikor lesz az, mire szabályos ostrommal boldogul, még legalább két hónap! Megint kinevet? Megint nem hisz nekem? Hát persze, önnek is igaza van. Igaza van, kérem! Ez mind csupa egyéni eset, elismerem, amit most említettem, valóban csak egyéni eset. De ne felejtse el, drága Rogyion Romanovics, ne felejtse el, hogy általános eset, az a bizonyos, amelyikre minden jogi formula és szabály ráillik, mert arra szabták, azt írták le a könyvekben: egyáltalában nincs a világon, és minden eset, teszem azt, minden bűntény, mihelyt valóban elkövették, tüstént egyéni esetté lesz! De még mennyire: akárhányszor nem is hasonlít semmi más esethez. És előfordulnak ám szerfelett komikus esetek is. Van úgy, teszem azt, hogy békén hagyom az illetőt, egyáltalában nem zaklatom, nem tartóztatom le, de ő tudja, legalábbis sejtí, hogy átlátok rajta, minden titkát ismerem, éjjel-nappal figyelem, örökösen rajta van a szemem, és ha ilyenformán állandó szorongásban, rettegésben tartom, Istenemre! - előbb-utóbb elveszti a fejét, így van, kérem! Ő maga jön hozzám, sőt, talán olyasmit is csinál, ami már nagyon hasonlít az egyszeregyhez, vagyis majdnem matematika, ez aztán az öröm, látja! És ez megtörténhet az otromba paraszttal csakúgy, mint a magunkféle, korszerűen gondolkozó, okos, bizonyos irányban kétségtelenül fejlett emberrel, sőt, azzal még inkább! Mert látja, galambocskám, igen fontos ám, hogy tudjuk, milyen irányban fejlődött valaki! No és az idegek, uram, az idegek. Azokról megfeledkeztünk? A sok beteg, rossz, felborzolt idegzet!... Hát még az epe... hihetetlen, mennyi epéjük van egyeseknek. Igazán mondom, sokszor éppen ez valóságos kincsesbánya számunkra. Hát bánom én, hogy szabadon sétál a városban? Hadd sétáljon még egy darabig, csak tessék! Úgyis tudom, hogy a hálomba kerül, nem szökik meg előlem. Hová is szökne? Hehehe... Talán külföldre? A polyák külföldre szökik, de ő nem! Annál kevésbé, mert hiszen szemmel tartom, és megtettem a kellő intézkedéseket. Vagy talán az ország belsejébe szökik? Ott parasztok laknak, kérem, valóságos tősgyökeres orosz parasztok, és egy korszerű gondolkodású ember akkor már inkább a börtönt választja, semmint hogy olyan idegenek között éljen, mint a mi parasztjaink, hehe. No de ez csak fecsegés, ezek csak külsőségek, kérem, formai dolgok. Nem ez a lényeg. Mi az, hogy megszökik? Nem azért nem szökik meg, mert nincs hová: *pszichologice* nem szökik meg, uram, hehe! Ez aztán jó kifejezés, mi? Természeti törvény folytán nem szökhet meg előlem, még ha volna is hová! Látott már lepkét a gyertya körül keringeni? Hát így kering, kering majd ő is körülöttem, mintha gyertyaláng volnék. Nem lesz neki édes a szabadság. Töprenkedik majd, és belebonyolódik, magamagát bonyolítja a hálóba, halálra vergődik, sőt, mi több, talán produkál is valami egyszeregszerű matematikai remekecskét, csak elég hosszú időt adjak neki... És itt kering, kering körülöttem, mind kisebb sugarú körben, míg egyszer csak zsupsz! a számba repül, és én lenyelem! Az lesz aztán az öröm, hehehe. Nem hiszi?

Raszkolnyikov nem szólt. Sápadtan, mozdulatlanul ült, és még mindig feszülten nézett a vizsgálóbíró szeme közé.

„No ez jó lecke volt! - És végigfutott rajta a hideg. - Ez már nem is macska-egér játék, mint a tegnapi... és aligha ok nélkül teszi, hogy így fitogtatja az erejét, és szuggerálni próbál... Annál sokkalta okosabb... Valamit akar vele, de mit? Eh, ostobaság! Csak ijesztgetsz, barátom, és ravaszkodol! Nincs bizonyítékom, és az a tegnapi ember nem létezik! Csupán össze akarsz zavarni, ingerelsz, hogy éppen a legrosszabbkor veszítsem el a fejemet, és akkor lecsaphass rám. De tévedsz, bele fogsz bukni... igenis... bele fogsz bukni... És miért, vajon miért szuggerál így? A rossz idegeimre spekulál? Nem, barátom, tévedsz, bele fogsz bukni, még ha tartogatsz is valamit titokban! ...Lássuk, mit tartogatsz?”

Összeszedte minden erejét, és felkészült a szörnyű, a hallatlan katasztrófára. Közben nem is egyszer neki akart ugrani, hogy megfojtsa ott, nyomban. Már amikor belépett, félt, hogy elragadja az indulat, érezte, hogy kalapál a szíve, ajka kiszárad, és habzik a szája. De eltökélte, hogy hallgat, egy szót se szól, amíg nincs itt az ideje. Átlátta, hogy az ő helyzetében ez a legjobb taktika, mert így nemcsak hogy nem szólja el magát, de hallgatásával ingerli az ellenséget, úgyhogy talán még az ejt el egy vigyázatlan szót. Legalábbis ezt remélte.

- Hiába, látom, nem hisz nekem. Még mindig azt gondolja, hogy csak mókázom - folytatta Porfirij mindinkább nekidámodva, elégedetten heherészett, és elkezdte megint a körbeszaladgálást. - Különb: igaza van. Engem már az Úristen is olyannak teremtett, hogy csak tréfás gondolatokat keltek az emberekben. Pojáca... De egyet mondok magának, Rogyion Romanovics, és ezt hangsúlyozom, bocsássa meg nekem, öregebb embernek, maga még nagyon fiatal, hogy úgy mondjam, zsenge ifjúságában van, és ezért az emberi ész mindennél többre becsüli, miként a fiatalok általában. Az éles elme játéka és elvont következtetései elbűvölik. Pontosan így volt annak idején az osztrák fővezérkar, már amennyire én megítélhetem a katonai eseményeket. Papíron megverték és foglyul is ejtették Napóleont, de mire otthon, a tanácskozóteremben, a legelmésebben kiszámítottak és végrehajtottak mindent, tessék! Mack tábornok egész seregével megadja magát! Hehehe! Látom, bátyuska, nevet, hogy egy ilyen tősgyökeres civil ember, mint én, örökösen a hadtörténelemből veszi a példáit. De mit csináljak? Ez a gyengém. Szeretem a hadászatot. Egyre a hadijelentéseket bújom... Nyilván elvitettem a pályámat, a hadseregben kellene szolgálnom. Napóleon talán nem vált volna belőlem, de őrnagyságig esetleg vihetném, így van, kérem! Hehehe! No de várjon csak, galambom, drágám, most elmondom magának töviről hegyire a teljes igazságot, arról a bizonyos *egyéni esetről*: a valóság és az emberi természet igen nagy dolog ám, drága uram, és sokszor keresztülhúzza a legravaszabb számítást! Hallgasson rám, öreg emberre, komolyan kérem (és mikor ezt mondta, az alig harmincöt éves Porfirij Petrovics csakugyan mintha hirtelen megöregedett volna, hangja is megváltozott, az egész ember szinte összeesett)... No meg őszinte ember vagyok... Igaz, vagy nem? Ön mit gondol? Nyilván nagyon őszintének kellennem, ha ezt mind így kitálalom, és még jutalmat se kérek érte, hehehe! De hadd folytatom. Az éles elme pompás dolog, én is azt mondom, kedves uram, a természet ékessége, életünk öröme! És micsoda bűvészmutatványokra képes néha! Hogy is tudna holmi szegény kis vizsgálóbíró e mutatványokon keresztüllátni, mikor maga is képzeletének rabja, hiszen ez mindig így van, elvégre ő is ember. Csakhogy a természet kisegíti a szegény vizsgálóbírót, itt a bökkenő! Erre nem gondol az éles észért rajongó fiatalság, amely „áthág az akadályokon” (mint ahogy igen elmésen és ügyesen kifejezni méltóztatott tegnap). Tegyük fel, hogy az illető, már tudniillik az a bizonyos *egyéni* eset, az incognito - hazudik. Remekül hazudik, a lehető legfurfangosabban. Már-már diadalmaskodik is, élvezhetné éles elméje gyümölcseit, de akkor - puff! ájultan esik össze, éppen a legérdekesebb, a legbotrányosabb helyen! Lehet betegség is, persze, rettenetes, micsoda fojtó levegő van némely helyiségben, de mégis, mégis gyanús! Pompásan hazudott, de az emberi természettel nem számolt. Éppen itt a bökkenő, látja! Máskor meg, elméje játékosságában elragadtatja magát, és bolondot űz abból, aki

gyanúsítja, elsápad, hogy úgy mondjam, készakarva, játékból, de *nagyon is természetesen* sápad el, nagyon is valószerűen, és tessék, megint csak gyanút keltett! Előbb talán lépre megy a másik, de alszik rá egyet, és észbe kap, ha nem esett a feje lágyára. És így van ez léptenyomon! Sőt, többet mondok: ő maga tolakszik előre, oda dugja az orrát, ahova nem hívják, újra meg újra szóba hozza, amiről hallgatnia kellene, példálózik, célozgat, hehe! Eljön hívatlanul, és ő maga tudakolja: „Mért nem fogtatok már el, mi?” Hehehe! És ez előfordulhat a legélesebb eszű emberrel, a lélekbúvárral, a tollforgatóval is. A természet tükör, uram, a legfényesebb tükör! Nézz bele, és élvezd! Ez az! Ejnye, hogy elsápadt, Rogyion Romanovics! Fülledt a levegő idebenn? Nyissunk ablakot?

- Ó, ne fáradjon, kérem - kiáltott rá Raszkolnyikov, és hirtelen nagyot nevetett -, ne fáradjon miattam.

Porfirij megállt előtte, egy percig várt, aztán ő is vele nevetett. Raszkolnyikov most felkelt a díványról, és egy csapásra véget vetett a görcsös nevetésnek.

- Porfirij Petrovics - mondta hangosan és nyomatékosan, noha alig állt a lábán -, most már tisztán látom; hogy ön határozottan gyanúsít az öregasszony és a húga, Lizaveta meggyilkolásával. Én viszont kijelentem, hogy megelégettem ezt, már régen megelégettem. Ha azt hiszi, joga van a törvény nevében eljárni ellenem, járjon el, tartóztasson le, de hogy a szemembe röhögjenek és gyötörjenek, azt nem tűröm!

Szája széle remegett, szemében éktelen düh lobogott, eddig valamennyire visszafojtott hangja csak úgy harsogott.

- Nem tűröm! - kiáltotta, és teljes erővel az asztalra csapott. - Hallja, Porfirij Petrovics! Nem tűröm!

- Az istenért, mi ez már megint! - ijedezett Porfirij. - De bátyuska! Rogyion Romanovics! Aranyoskám! Kedvesem! Mi lelte?

- Nem tűröm! - kiáltotta amaz harmadszor is.

- Csendesebben, bátyuska! Még meghallják, bejönnek! Mit mondunk nekik? Gondolja meg! - suttogta szörnyűködve a bíró, és arcát egészen közel tolta a diák arcához.

- Nem tűröm! Nem tűröm! - hajtogatta gépiesen Raszkolnyikov, de most egyszerre ő is suttogott.

Porfirij megfordult, és az ablakhoz szaladt, hogy kinyissa.

- Friss levegőt, hamar! És igyék egy kis vizet, galambom, hiszen ez már valóságos roham! - Az ajtóhoz akart sietni, hogy vizet hozasson, de a sarokban éppen volt egy teli vizesüveg.

- Igyék, bátyuska - suttogta, és szaladt hozzá az üveggel -, talán használ...

Ijedsége, részvéte annyira természetes volt, hogy Raszkolnyikov elhallgatott, és dühös kíváncsisággal nézte. De a vizet nem fogadta el.

- Rogyion Romanovics! Drágám! Hiszen így igazán örületbe kergeti magát. Szavamra mondom. Ej, ej! No igyék, egy kortyot legalább!

És csakugyan kezébe nyomta a poharat. Raszkolnyikov gépiesen a szájához emelte, de aztán észbe kapott, és undorodva letette az asztalra.

- Ez bizony egy kis idegroham volt, uram! Így könnyen visszaeshet a múltkori betegségébe - hápogta Porfirij baráti részvétellel és szemmel láthatólag nyugtalanul. - Úristen, hogy valaki ennyire ne vigyázzon magára! Ez a Dmitrij Prokofjics is idejön tegnap... hiszen igaz, elis-

merem, komisz, rossz természetem van, de azért ilyesmit következtetni! Istenem! Beállít nem sokkal azután, hogy ön elment, éppen ebédeltünk, és beszél, beszél nekem, én csak széttártam a két kezemet. No, gondolom... édes Istenem! Ön küldte hozzám? Üljön le már, bátyuska, üljön le az Isten szerelméért!

- Nem én küldtem! De tudtam, hogy idejön, és azt is, hogy miért! - vágta rá élesen Raszkolnyikov.

- Tudta?

- Tudtam. No és mit akar ezzel?

- Csak azt, bátyuska, Rogyion Romanovics, hogy én nemcsak ezt tudom, hanem a maga egyéb hőstetteiről is értesültem! Azt is tudom, hogy elment *lakást keresni* este, amikor már sötétedett, és nekiállt a csengőt rángatni, és a vért emlegette, megbolondította az embereket meg a házmestereket. Én megértem a lelkiállapotát... az akkorit... de hát így mégis előbb-utóbb örületbe kergeti magamagát, Istenemre mondom! Megbomlik az agya előbb-utóbb! Amúgy is túlságosan forr már a lelkében a nemes méltatlankodás, amiért annyi sérelmet kellett elszenvednie, előbb a sorstól, aztán a hatóságoktól... ezért is nincs nyugta, ide-oda futkos, szólásra akarja kényszeríteni azokat, akik bántják, hogy aztán egy csapásra végezzen velük, unja már a sok ostobaságot, ostoba gyanúsítást. Igazam van? Megértettem a lelkiállapotát?... De látja, így nemcsak magát bolondítja meg, hanem még Razumihin barátunkat is, az pedig *derék* ember, többre érdemes, ön is tudja. Önnél betegség, de nála erény, és látja, a betegség ragadós, megkaphatja ő is... Ha majd megnyugodott, szeretnék mondani valamit, bátyuska... de üljön le már az Isten szerelméért. Nagyon kérem, pihenjen egy kicsit, hisz egészen kikelt magából. No, üljön le!

Raszkolnyikov leült, a borzongás megszűnt, most forróság verte ki a testét. Megdöbben és minden erejét megfeszítve hallgatta a jóságosan aggódó, körülötte buzgólkodó Porfirijt, de egy szavát se hitte el, ámbár, sajátságos módon, nagyon szeretett volna hinni neki. Amit a lakásnézésről mondott, váratlanul érte és megijesztette: „Micsoda! Hát ezt is tudja - futott át rajta. - És még el is meséli nekem!”

- Igen, kérem, volt egy hasonló eset a bírói praxisomban, majdnem pontosan ilyen pszichopatológiai eset - hadarta Porfirij. - Az az illető is gyilkossággal vádolta magát, és micsoda vádat épített fel! Egész képzelt históriát adott elő, bizonyítékokat mutatott be, elmondta a körülményeket, összezavart, megtévesztett valamennyiünket, egytől egyig. És miért? Mivel teljesen akaratlanul, részben - igaz, hogy csak részben - okozója volt a gyilkosságnak, és mikor megtudta, hogy kezére járt a tetteseknek, annyira bánkódott, hogy agyára ment a bánat, hallucinálni kezdett, egészen meghibbant, s végül maga is elhitte, hogy ő a gyilkos. Míg aztán a felső bíróság kibogozta az ügyet, és tisztázta a szerencsétlent, de bizony orvosi felügyelet alá kellett helyezni. Köszönet a felső bíróságnak! Hajjajjjaj! Hát szabad ezt, bátyuska? Hiszen még ideglázat is kaphat így, ha erővel izgatja az idegeit, éjszaka járkál, és csengőket rángat, meg vért emleget! Én, kérem, a gyakorlatban tanultam ki ezt az egész pszichológiát. Van, aki az ablakon akar kiugrani, vagy a torony tetejéről levetni magát, mert vonzza a mélység, és alig bírja legyőzni a kísértést. Az a csengőrángatás is éppen ilyen, kérem... Betegség, Rogyion Romanovics, betegség ez! És túlságosan elhanyagolja. Azt ajánlom, beszéljen egy tapasztalt orvossal, mit akar azzal a kövérrel? Ön beszámíthatatlan állapotban van! Ezt mind beszámíthatatlanul csinálja.

Raszkolnyikovval egy pillanatig forgott a világ.

„Lehetséges... lehet, hogy most is hazudik? - villant át rajta. - Nem, az lehetetlen!” Erővel elkergette a gondolatot, mert érezte, micsoda éktelen dühbe sodorja, mennyire megvadítja, és tudta, hogy a düh elveszi az eszét.

- Nem voltam beszámíthatatlan! Eszemen voltam! - kiabált, és összeszedte minden erejét, hogy bele tudjon látni a kártyáiba. - Eszemen voltam, igenis! Hallja!

- Igen, értem is, hallom is, kérem! Tegnap is mondta, hogy nem önkívületben tette, még erősködött is, hogy nem és nem. Látja, látja, nem mondhat olyat, amit én meg ne értsek... De ide hallgasson, Rogyion Romanovics, kegyes jótevőm, ezt az egyet hallgassa még meg! Ha valóban bűnös volna, vagy csak valami része is van ebben az átkozott történetben, hát hangoztatná ezt? Hogy nem önkívületben cselekedett, hanem világos ésszel! Hangoztatná ezt, már megengedjen, ráadásul ilyen nyomatékkal, ilyen makacsul, már megengedjen! Hát elképzelhető ez? Szerintem éppen ellenkezőleg, ha terhelné valami a lelkét, okvetlenül azt kellene állítania, hogy: igen, önkívületben, természetesen! Nos, igazam van? Ugye, hogy igazam van?

Raszkolnyikov valami ravaszságot sejtett a kérdésében; és amikor most még oda is hajolt hozzá, hátrahúzódott egészen a díványtámláig, és némán, merőn, megdöbbenően nézett rá.

- Vagy amit Razumihin barátomról mondott, tudniillik azt, hogy nem önszántából jött hozzám tegnap, hanem az ön felszólítására? Hát nem azt kellene hangoztatnia, hogy Razumihin magától jött, és titkolnia, hogy ön küldte? Ön meg, tessék, makacsul ragaszkodik hozzá, hogy igenis, ön küldte.

Raszkolnyikov ezt egy szóval se mondta; hátán végigfutott a hideg.

- Csupa hazugság. - Most lassan beszélt, és gyenge hangon, szája kínos, torz mosolyra rándult. - Megint csak azt akarja mutatni, hogy belelát a kártyámba, előre tudja minden válaszomat... - Maga is érezte, hogy jóformán meg se gondolja már, amit mond, pedig ez nagyon fontos volna, de azért tovább beszélt. - Rám akar ijeszteni... vagy egyszerűen csúfot űz belőlem...

Miközben ezt mondta, továbbra is mereven nézett a bíróra, és egyszerre vad indulat lobbant fel a szemében.

- Minden szava hazugság! - kiáltotta. - Igen jól tudja, hogy a bűnösnek a legjobb kibúvó, ha lehetőleg igazat mond, nem titkolja, amit el lehet árulnia. Nem hiszek önnek!

- Kicsúszik, mint a csík - vihogott Porfirij. - Önt aztán nem könnyű megfogni. Ez már valóságos rögeszme, bátyuska. Nem hisz nekem? Én meg azt mondom, hogy igenis hisz, egy arasznyit már hisz, és én nem nyugszom, amíg egy egész rőfnyit is nem hisz, mert igazán szeretem, és őszintén javát akarom.

Raszkolnyikovnak remegett a szája.

- Úgy van, uram, a javát akarom, igazán mondom - és a bíró könnyedén, barátságosan megfogta a karját, kicsivel a könyök felett. - Igazán mondom: ne hanyagolja el a betegségét. Hiszen most még a családja is itt van, gondoljon rájuk legalább. Ahelyett, hogy megnyugtató, dédelgetné őket, csak rémítgeti szegényeket...

- Mi köze hozzá? És mért kell ezt tudnia? Miért érdekli? Szóval figyeltet, és ezt tudtomra is akarja adni.

- No de, bátyuska! Hisz a maga szájából hallottam, a maga szájából! Észre se veszi, hogy izgatottságában mi mindent elmesél nekem is, másoknak is. Razumihin barátomtól is sok érdekes apróságot tudtam meg tegnap. Nem, drága uram, éppen akkor félbeszakított, de mégis

kimondom: ha még olyan éles eszű is, a gyanakvása miatt nem képes már helyesen megítélni a dolgokat. Vegyük például azt, amiről az előbb beszéltünk, azt a csengőhistóriát: hát kiszolgáltatnék önnek egy ilyen drága kincset, egy ilyen tényt (mert ez már csak igazán tény!), kiszolgáltatnám szőröstül-bőröstül én, a vizsgálóbíró? És ez önnek semmit se mond? Hát szabad volna ezt tennem, ha csak egy szemernyit is gyanúsítom? Éppen megfordítva: előbb el kellene altatnom a gyanakvását, és a világért el nem árulni, hogy erről a tényről tudok, egészen más irányba terelni a figyelmét, és akkor lesújtani, mint a balta foka az áldozat feje búbjára (hogy az ön kifejezésével éljek): „No és mit keresett ön, tisztelt uram, a megölt öregasszony lakásán este tíz órakor, sőt, majdnem tizenegykor? És mért rángatta a csengőt? Mért emlegette a vért? Mért bolondította a házmestereket, mért biztatta őket, hogy gyérünk a rendőrségre, mi?” Így kellett volna eljárnom, ha csak egy cseppet is gyanúsítom. És ki kellett volna vallatnom, annak rendje-módja szerint, házkutatást tartani, sőt, talán le is tartóztatni önt... Ha pedig nem így jártam el, hát nyilván nem gyanúsítom! De mondom, képtelen józanul megítélni, helyesen látni a dolgokat!

Raszkolnyikov egész testében remegett, annyira, hogy Porfirij és észrevette.

- Hazudik! - csattant fel. - Nem tudom, mit akar, de folyvást hazudik! Az előbb egészen másként beszélt, nem tévedhettek... Hazudik!

- Hazudok? - Porfirij látszólag felfortyant, de arcáról nem tűnt el a nagyon is vidám, sőt csúfondáros kifejezés, nyilván a legkevésbé sem érdekelte, hogy vélekedik felőle Raszkolnyikov úr. - Hazudok? No és amit az előbb tettem? Hogy magam súgtam a fülébe, magam adtam a kezébe a védelem eszközeit (vizsgálóbíró létemre!), kifejtettem egész pszichológiát: betegség, önkívület, idegláz, sérelmek, melankólia és ráadásul a rendőrtisztek és a többi. No ugye? Hehehe! Ámbár, ami azt illeti, megmondom ezt is, az ilyen pszichológiai védekezés, ürügy, kibúvó, akárhányszor csütörtököt mond, kétélű fegyver. „Betegség, lázas rémképek, hallucináltam, nem emlékszem semmire” - ez mind igaz lehet, kérem, de mért éppen ilyen rémképeket látott betegségében, és mindig csak ilyet, nem mást? Elvégre más rémképeket is láthatott volna, nem igaz? Hehehe!

Raszkolnyikov gőgösen, megvetéssel nézte.

- Szóval, tudni akarom - szólalt meg hangosan, keményen, és ahogy felállt a díványról, kicsit félretolta Porfirijt -, tudni akarom, felment-e véglegesen minden gyanú alól, vagy nem? Ezt mondja meg, Porfirij Petrovics, mondja meg világosan, határozottan, és pedig mennél hamarább! Most mindjárt!

- No, nézd csak! Kiadták a parancsot! Megkaptam az utasítást! - kiáltott fel Porfirij zavartalan jókedvvel, huncutkodva: nyugtalanságnak nyoma se látszott rajta. - És mért akarja tudni? Mért akar olyan sokat tudni, mikor még egyáltalában nem is zaklatták? Úgy tesz, mint a gyerek: add ide a tüzet, add a kezembe! Miért olyan türelmetlen? És miért tolakszik ide hozzánk? Mi kergeti? Hehehe!

- Még egyszer azt mondom - csattant fel Raszkolnyikov -, nem tűrhetem tovább ezt a...

- Mit, kérem? A bizonytalanságot? - szakította félbe Porfirij.

- Ne ingereljen! Nem akarom! Megmondtam, hogy nem akarom! Nem tűröm, és nem bírom tovább! Hallja! Hallja! - ordította, és öklével többször az asztalra csapott.

- Csendesebben, no, csendesebben! Még meghallják! Komolyan figyelmeztetem, vigyázzon magára! Nem tréfálok, uram! - suttogott, de az iménti anyáskodó, aggodalmas kifejezés eltűnt az arcáról, most ellenkezőleg, egyenesen *parancsolt*, szigorúan összevonta szemöldökét, és mintha hirtelen félrelökött volna minden titkolózást, kétértelműséget. De ez csak egy szem-

pillantásig tartott. Raszkolnyikov előbb elképedt, aztán eszeveszett dühre gerjedt, de csodálatos: a parancsnak szót fogadott, és csendesebben beszélt, bár a dühroham szinte eszét vette.

- Nem tűröm, hogy kínozzon! - suttogta éppen úgy, mint az előbb, és keserűen, gyűlölettel állapította meg, hogy nem képes ellenszegülni a parancsnak, és mikor erre gondolt, még vadabb haragra gerjedt. - Fogasson el, tartson házkutatást az előírt formában, de ne játsszék velem! Ne merjen...

- Sose aggódjék a formaságok miatt - vágott a szavába Porfirij megint hamiskás mosollyal, és szinte élvezettel figyelte Raszkolnyikovot. - Barátságosan meghívtam önt, látja, úgy fogadtam, mint vendégemet...

- Nem kérek a barátságából! Füttyülök rá! Hallja? Ide nézzen: fogom a sapkámot és elmegyek. Lássuk, mit szólsz erre, ha igazán le akarsz tartóztatni?

Fogta a sapkáját, és indult kifelé.

- No és ezt a kis meglepetést nem is akarja látni? - heherészett Porfirij. Megfogta újra a karját, valamivel a könyöke felett, és megállította az ajtó előtt. Láthatóan egyre vígabb, pajkosabb lett a kedve, és ezzel végképp kihozta sodrából Raszkolnyikovot.

- Meglepetés? Mi az? - Megtorpant, és ijedten nézett rá.

- A meglepetés itt ül a szobámban, az ajtó mögött, hehehe! - A szolgálati lakás csukott ajtajára mutatott. - Rázártam az ajtót, hogy meg ne szökhessen.

- Mi az? Hol? Micsoda?... - Raszkolnyikov már ott is volt az ajtónál, ki akarta nyitni, de csakugyan zárva volt.

- Bezártam, mondom, itt a kulcs!

És valóban kivette a zsebéből a kulcsot és megmutatta.

- Hazudsz most is! - üvöltött Raszkolnyikov, most már magánkívül. - Hazudsz, átkozott pojáca! - Rá akart rohanni. Porfirij az ajtó felé hátrált, de egy cseppet sem ijedt meg.

- Átlátok rajtad! - támadt neki. - Hazudsz és ingerelsz, hogy kiszolgáltassam magam...

- Jobban már igazán nem szolgáltathatja ki magát, bátyuska, hiszen őrzöng! Ne ordítson, mert behívom az embereimet.

- Hazudsz! Semmi se történik! Hívd be őket, no! Tudod, hogy beteg vagyok, és az őrzöngésig akarsz ingerelni, hogy kiszolgáltassam magam kényedre-kedvedre. Ez a célod! Nem, barátom, tényeket mutass! Beléd látok! Bizonyítékom nincs, csak csupa hitvány, piszkos, ostoba feltevés, amolyan Zamjotov-féle! Kiismerted a természetemet, és azt akarod, hogy dühömben eszemet veszítsem, és akkor lecsaphass rám a kopóiddal és a fogdmegeiddel, őket várod, mi? No, mire vársz? Hol vannak? Elő velük!

- Ugyan már, micsoda fogdmegekről beszélsz, bátyuska! Láttak már ilyen embert? Hát megengedi ezt a törvény, ejnye, drágaságom, nem ismeri a törvényes formát... No, sebaj, az nem szalad el, majd csak megismeri! - mormogta és hallgatózott.

Most csakugyan valami zaj hallatszott a másik szobában, közvetlenül az ajtónál.

- Ahá! Már jönnek! - kiáltotta Raszkolnyikov. - Értük küldtél!... Őket vártad!... Ezt jól kiszámítottad! Rajta, ide velük. Jöjjenek, ahányan csak vannak, fogdmegek, tanúk, akiket akarsz! Rajta! Én készen állok!

Ekkor azonban egy különös és váratlan esemény szakította meg a dolgok menetét. Olyan fordulat következett, amelyre sem Raszkolnyikov, sem Porfirij Petrovics nem számított.

Raszkolnyikov, mikor később visszagondolt rá, így emlékezett ezekre a percekre:

A lárma fokozódott odakinn, és az ajtón keskeny rés nyílt.

- Mi az? - kérdezte bosszúsan Porfirij Petrovics. - Nem megmondtam, hogy...

Egy másodpercig senki se felelt, de látni lehetett, hogy többen vannak az ajtó előtt, és valakit féltre akarnak lökni.

- Mi az, no? - kérdezte újra nyugtalanul a bíró.

- Egy foglyot hoztak fel, Mikolajt - felelte valaki.

- Ne jöjjön be! Vigyék vissza! Várjon! Mit tolakszik ide? Micsoda rendbontás ez? - rivallt rájuk Porfirij, és az ajtóhoz szaladt.

- De ő mindenáron... - mondta ugyanaz a hang, és hirtelen elnémult.

Valóságos birkózás folyt kinn egy-két másodpercig, akkor valakit nagy erővel félretaszítottak, és nyomban azután egy feltűnően sápadt ember belépett a vizsgálóbíró szobájába.

Már a megjelenése is igen különös volt. Mereven maga elé nézett, mint aki senkit sem lát. Szemében elszántság villogott, de arca halálosan sápadt volt, mintha vesztőhelyre vinnék, vértelen szája széle remegett.

Egészen fiatal legény volt, parasztosan öltözve, termete középmagas és szikár, haja kerekre nyírott, arcvonásai élesek és kissé ridegek. Az, akit oly hirtelen félrelódított, elsőnek nyomult utána a szobába, és vállon ragadta: az őr volt. De Mikolaj kirántotta karját, és megint csak lerázta magáról.

A kíváncsiak az ajtóban tolongtak, többen közülük előrefurakodtak a szobába. Mindez egy szempillantás alatt történt.

- Mars ki! Még nincs itt az ideje! Várj, amíg hívnak! Mért hozták ide hamarább? - csattant fel Porfirij szerfelett bosszúsan, mint akit kikökkentettek a kerékvágásból. De Mikolaj hirtelen térdre borult előtte.

- Mit akarsz? - förmedt rá meghökkenve a bíró.

- Én vagyok a bűnös! Én tettem! Gyilkos vagyok! - A fogoly el-elfulladt, de elég hangosan beszélt.

Jó néhány másodpercig néma csend volt, szinte sóbálvánnyá meredtek valamennyien. Még az őr is megtorpant, nem nyúlt Mikolajhoz, gépiesen az ajtóig hátrált, és ott állt mozdulatlanul.

- Mit akarsz? - kérdezte Porfirij Petrovics pillanatnyi dermedtségéből felocsúdva.

- Én... vagyok a gyilkos - ismételte Mikolaj rövid hallgatás után.

- Mi az?... Te?... Kit öltél meg?

A vizsgálóbíró szemmel láthatóan nem tudta, mit gondoljon.

- Aljona Ivanovná és a testvérét, Lizaveta Ivanovná... én öltem meg... baltával... Elborult az eszem... - tette hozzá váratlanul, és elhallgatott. Még mindig térdelt.

A bíró egy pillanatilag habozva állt, de aztán megint felcsattant, és heves kézmozdulattal kiharcolta a hivatlan tanúkat. Azok nyomban vissza is húzódtak, és az ajtó bezárult.

mögöttük. Akkor Raszkolnyikovra nézett, aki a sarokból vadul bámulta a legényt. Porfirij már elindult feléje, de hirtelen megállt, Mikolajra nézett, aztán megint Raszkolnyikovra, és megint a fogolyra, majd végül mintegy hirtelen felindulásban, újra Mikolajnak esett.

- Mért szaladsz előre, mi? Mit akarsz az elborult eszeddel? - rivallt rá mérgesen. - Még nem kérdeztelek, hogy mi történt az eszeddel. Erre felelj: te ölted meg?

- Én vagyok a gyilkos... vallomást teszek...

- Eh... és hogy ölted meg őket?

- Baltával. Előre odakészítettem.

- Nézd, hogy siet! Te egymagad?

Mikolaj nem értette a kérdést.

- Egymagad ölted meg?

- Egymagam. Mityka ártatlan, semmi része benne.

- Eh... ne siess azzal a Mitykával! No és a lépcsőn?... Hiszen leszaladtál a lépcsőn, a házmesterek együtt láttak kettőtöket!

- Azt csak... félrevezetésül... azért szaladtam Mitykával együtt, felelte gyorsan a fogoly, mint aki felkészült erre a kérdésre.

- Hát persze! - csattant fel Porfirij. - Más beszél belőle - mormogta aztán, és most Raszkolnyikovra esett a tekintete. Mikolaj nyilván annyira lekötötte figyelmét, hogy róla megfeledkezett egy pillanatra. És most, hogy eszébe jutott, még zavarba is jött.

- Rogyion Romanovics, bátyuska... bocsásson meg - és odaszaladt hozzá -, ez így nem lesz jó... szíveskedjék... ez már önt nem érdekli... Látja, én magam is... micsoda meglepetések... Legyen szíves, édes uram...

Megfogta a karját, és az ajtóra mutatott.

- Erre nem számított, igaz? - szólalt meg Raszkolnyikov, aki persze nem értette tisztán, hogy mi történik, de legalább ráért bátorságot gyűjteni.

- No de ön se, bátyuska! Ni csak, hogy remeg a két kezecskéje!

- Ön is remeg, Porfirij Petrovics.

- Igaz. Erre nem számítottam.

Már az ajtóban álltak, Porfirij türelmetlenül várta, hogy kimenjen.

- No és azt a kis meglepetést nem mutatja meg? - kérdezte gúnyosan Raszkolnyikov.

- Máris jár a szája! Pedig még vacog a foga... Tréfás egy ember... No, viszontlátásra, uram.

- Talán inkább: *ég áldja!*

- Ahogy Isten akarja, kedves uram. Ahogy Isten akarja - mormogta Porfirij, és szája mosolyra görbült.

Az irodán keresztül menet Raszkolnyikov látta, hogy többen is erősen figyelik. Az előszobában ácsorgók között ott volt *annak* a háznak a két házmestere, akiket akkor este a rendőrségre hívott. Ott álltak és várakoztak. De alig ért ki a lépcsőházba, Porfirij hangját hallotta megint. Hátrafordult: nagy lihegve jött utána.

- Csak egy szócskát még, Rogyion Romanovics. Ami a továbbiakat illeti... hát, ahogy Isten akarja. De egyről-másról a rend kedvéért mégis ki kell majd kérdezniem. Szóval, még látjuk egymást... igen - és mosolyogva megállt előtte -, igen, uram! - ismételte.

Úgy nézett rá, mint aki még mondana valamit, de nem találja a szavakat.

- Ön pedig bocsássa meg, kérem, hogy az előbb... úgy heveskedtem. - Raszkolnyikov most már teljesen lecsillapodott, és nem állhatta meg, hogy ne kérkedjék.

- Semmiség - kapott a szaván Porfirij -, hiszen én is... csúnya természetem van, hiába... szánom-bánom... No de hiszen találkozunk még, igaz? Sőt, nagyon is, ha Isten úgy akarja...

- És akkor alaposan kiismerjük egymást, igaz?

- Alaposan kiismerjük egymást - bólintott Porfirij, és összehúzott szemmel, komolyan nézett rá. - És most... hová? Névnepre?

- Temetésre.

- Hja persze, persze... temetésre! Hát csak vigyázzon az egészségére. Az egészségére vigyázzon!

- Látja, én nem is tudom, mit kívánjak önnek? - Raszkolnyikov már elindult a lépcsőn, de hirtelen megállt és hátrafordult. - Sikereket kívánhatnék, de hát elég komikus mesterség az öné.

- Komikus? Miért? - Porfirij hegyezte a fülét, és hátrafordult, mert már ő is elindult vissza.

- Hát hogyne volna... Itt ez a szegény Mikolaj. Nyilván nyaggatta, gyötörte a lélektani módszereivel, amíg végre vallott. Fogadok, éjjel-nappal bizonygatta neki, hogy „te vagy a gyilkos”, és most, mikor bevallja, majdhogy össze nem törí a csontját! „Hazudsz! Nem te vagy a gyilkos! Az nem lehet! Más beszél belőled!” Hát nem komikus ez?!

- Hehehe! Szóval meghallotta, hogy azt mondtam: más beszél belőle?

- Hogy lehetett nem hallani?

- Hehe! Éles eszű! Éles eszű ember ön, uram, mindent észrevesz. Játékos elme. És különösen a komikumra mindig rátapint. Íróink közül, ha jól tudom, Gogol volt nagy ebben.

- Gogol, igen.

- Gogol, úgy van... Tehát a kellemes viszontlátásra!

- A kellemes viszontlátásra.

Raszkolnyikov egyenesen hazament. Annyira össze volt törve, fel volt kavarva, hogy hazaérve a díványra rogyott, és negyedóra hosszat csak ült, pihent, igyekezett valamennyire összeszedni a gondolatait. Mikolajról még gondolkodni se próbált, csak megdöbbenést érzett, csak annyit tudott, hogy van ebben a vallomásban valami számára megfoghatatlan, csodálatos, és hogy most semmi módon nem képes azt megmagyarázni. De a vallomás kétségtelen tény. Ám hogy mi következik utána, azt is tisztán látta: lehetetlen, hogy a hazugság ki ne derüljön, és akkor megint őt veszik elő. Addig viszont egyelőre szabad, és okvetlenül tennie kell valamit, mert veszedelemben van.

De milyen mértékű a veszedelem? Most már valamivel tisztábban látott, és ahogy csak *nagyjából* végiggondolta, áttekintette az iménti jelenetet, megborzongott rémületében. Porfirij minden szándékát, persze, még nem ismerte, nem találhatta ki, hogy most mit akart, de részben belelátott a kártyáiba, és csak ő tudta igazán, milyen félelmes volt az a „húzás”! Még

egy hajszál, és *esetleg* elárulja magát, mégpedig most már kézzelfoghatóan és kétségtelenül! Porfirij kiismerte beteges ingerlékenységét, az első percben átlátott rajta, és jó helyre tapintott. Talán túlságosan is határozottan, de biztosan haladt célja felé. Egy kétségtelen: kompromittálni éppen eléggé kompromittálta már magát, de tényekig még nem jutottak, egyelőre minden csak feltevés. De igaz ez vajon? Helyesen látja most? Nem téved? Milyen következtetésre hajlik végül is Porfirij? És csakugyan tartogatott valamit? Mi lehetett az? Várt valakit vagy nem? Vajon, hogy váltak volna ma el egymástól, ha Mikolaj rájuk nem tör?

Porfirij csaknem minden kártyáját felfedte, ami eléggé kockázatos, és mégis megtette. Ha tehát lett volna még valami a tarsolyában (így okoskodott most Raszkolnyikov), azt is megmutatta volna. De mi lehetett a „meglepetés”? Csak bolondítani akarta? Volt jelentősége vagy nem? Feltehető, hogy valami komoly terhelő bizonyítékot rejtegetett, vagy ilyesmit? A tegnapi ember talán? Hova tűnt az az ember? És hol volt ma? Ha van pozitívum Porfirij kezében, csakis annak a révén lehet.

Lehorgasztott fejjel ült a díványon, térdére könyökölt, és kezébe temette az arcát. Még mindig ideges remegés futkosott a testén. Végre felállt, fogta a sapkáját, gondolkodott egy percig, és indulni akart.

Az volt az érzése, hogy legalább ezen a napon már nem fenyegeti veszedelem. Majdnem öröm volt a szívében. Mennél előbb Katyerina Ivanovnáknál akart lenni. A temetésről, persze, már elkésett, de a torra még jókor érkezik, és ott most mindjárt viszontlátja Szonyát.

Megállt, és fájdalmas mosollyal elgondolkodott.

„Ma! Még ma! - mondogatta magában. - Igen, igen! Meg kell lennie!”

Éppen ki akarta nyitni az ajtót, mikor az magától kinyílt. Összerezcent és hátrahőkölt.

Az ajtó lassan, nesztelenül nyílt, és megjelent a tegnapi, a *föld alól előbúj*t ember.

Megállt a küszöbön, szótlánul nézett Raszkolnyikovra, aztán egyet lépett előre. Éppen olyan volt most is, mint tegnap, alakja, ruhája ugyanaz, de arca, tekintete nagyon más. Most mintha szomorú lett volna a nézése, egy darabig állt, aztán nagyot sóhajtott. Csak az hiányzott, hogy fejét félrehajtsa, arcát tenyerébe támassza, és tökéletesen olyan lett volna, mint egy asszony.

- Mit akar? - kérdezte Raszkolnyikov elhülten.

Az ember hallgatott egy pillanatig, majd hirtelen mélyen meghajolt, csaknem a földig, legalábbis jobb keze ujjával a földet érintette.

- Mit akar? - kiáltott rá még egyszer.

- Bocsásson meg - szólalt meg az halkán.

- Mit bocsássak meg?

- Hogy rosszat gondoltam.

Egymásra bámultak.

- Bántott a lelkiismeret. Mikor odajött uraságod, talán egy kicsit kapatosan, és biztatta a házmestereket, hogy gyerünk a rendőrségre, és a vért emlegette, bántott, hogy csak úgy otthagyják, részegnek nézik. Bántja az embert a lelke, annyira, hogy aludni se hagyja. A címet megjegyezte az ember, másnap fogja magát, és odamegy, tudakozódik...

- Ki megy oda? - vágott a szavába Raszkolnyikov, és most egyszerre mindenre emlékezett.

- Én magam, aki megbántottam uraságodat.

- Szóval abból a házból való?

- Igen, kérem, ott lakom, és akkor a kapuban álltam a többivel, nem tetszik emlékezni? Kisiparos vagyok, szücsmester, hazaviszem a munkát... Kivált az bántott, hogy...

Raszkolnyikov most egyszerre tisztán emlékezett a tegnapelőtti jelenetre ott a kapuban. Eszébe jutott, hogy többen álltak ott a házmestereken kívül, asszonyok is voltak köztük. Valaki követelte, hogy vigyék be őt a rendőrségre, a hangjára emlékezett, de az arcára nem, sőt most sem ismert rá, de azt is tudta, hogy felelt neki valamit, és odafordult hozzá.

Szóval, akkor most megoldódott az egész tegnapi rémség, és a legrettenetesebb az, hogy csakugyan majdnem elveszett, majdnem vesztébe rohant egy ilyen semmiség miatt! Hiszen akkor ez az ember semmit a világon nem mondhat a lakásnézésen és véremlegetésen kívül! Hiszen akkor Porfirij kezében nincs egyéb, mint ez a *lázalom*, nincs semmi tény, csak *pszichológia*, ami kétoldalú, de pozitívum - semmi! Tehát ha több tény nem lesz (és nem szabad hogy legyen, nem szabad!), akkor... akkor... mit csinálhatnak vele? Mit bizonyíthatnak rá, még ha letartóztatnák is? Eszerint Porfirij a lakáshistóriát is csak most tudta meg, eddig nem tudott róla.

- És maga ma elmondta Porfirijnak, hogy én ott voltam abban a házban? - Ez az új felfedezés annyira meglepte, hogy kiabált izgatottságában.

- Ki az a Porfirij?

- A vizsgálóbíró.

- Igen, elmondtam neki. A házmesterek akkor nem akartak menni, de én aztán elmentem.

- Ma?

- Egy perccel előbb értem oda, mint uraságod. Mindent hallottam, hogy gyötörte uraságodat.

- Hol? Hogyan? Mikor?

- Az ő szobájában ültem, mindjárt az ajtónál, egész idő alatt.

- Mit beszél? Hiszen akkor maga volt a meglepetés! Hát lehetséges ez? Hallottak már ilyet!

- Láttam, hogy a házmesternek hiába beszélek, merthogy késő van már, azt mondják, én meg gondoltam, megharagusznak majd, hogy akkor mindjárt nem mentünk jelenteni, nem volt nyugtom, álom se jött a szememre, így aztán tudakozódtam, és tegnap megtudva mindent, ma odamentem. Mikor először jelentkeztem, még nem volt benn, vagy egy óra múlva visszamegyek: most meg nem fogad. Elmentem harmadszor, no akkor beeresztettek. Elmondtam neki mindent, úgy, ahogy volt, ő meg fel-alá szaladgált a szobában, ököllel verte a mellét. „Zsiványok! Mit műveltetek velem! Hisz ha ezt tudom, hát rendőrrel hozatom be!” Kiszaladt, és behívott valakit, a sarokban beszélt neki, aztán megint engem faggatott, meg szidott is. Sokat korholt, de én aztán mindent értésére adtam, hogy amit tegnap mondtam uraságodnak, arra egy szóval se felelt, meg hogy nem ismert meg. Akkor megint futkosni kezdett, és egyre csak verte a mellét, és mérgeződött és szaladgált, de mikor önt bejelentették, azt mondta: bújj be abba a szobába, ni, és ülj le ott, ne mocsanj, akármit hallasz is. Ő maga hozta oda a széket, és rám zárta az ajtót, lehet, azt mondta, hogy még kikérdezlek. Aztán, mikor Mikolaj felhozták, engem is kivezetett, mindjárt ön után, és azt mondta: téged még majd beidézlek, kikérdezlek...

- És Mikolajt előtted hallgatta ki?

- Mindjárt azután, hogy uraságodat kivezette, engem is elküldött, és akkor kezdte Mikolajt vallatni.

A jövevény elhallgatott, aztán hirtelen újra mélyen meghajolt, ujjával a földet érintve.

- Bocsássa meg, hogy gonosz voltam, és megrágalmaztam!

- Isten bocsássa meg! - felelte Raszkolnyikov, mire az ember újra meghajolt előtte, de akkor már nem a földig, csak a szokásos módon, aztán lassan megfordult és kiment. „Most aztán igazán kétélű fegyver lett minden, minden kétélű!” - állapította meg Raszkolnyikov, és olyan bizakodva lépett ki az ajtón, mint még soha.

„Most megvívjuk a harcot!” - mormogta magában gúnyos mosollyal, míg a lépcsőn lement. A gúny önmagának szólt: szégyennel és megvetéssel gondolt „kicsinyhitűségére”.

ÖTÖDIK RÉSZ

A reggel kijózanító hatását Pjotr Petrovics is érezte a számára oly súlyos jelentőségű megbeszélést követő napon. Ha még olyan nem szívesen is, de kénytelen volt lassanként belátni, hogy ami tegnap még fantasztikus képtelenségnek tetszett előtte, annak ellenére, hogy megtörtént - igenis befejezett, megmásíthatatlan tény. Egy egész éjjel rágta-marta szívét a sértett hiúság fekete kígyója. Mihelyt felkelt, első dolga volt a tükörbe nézni, attól félt, hogy az éjszaka folyamán előtört az epe. De e tekintetben egyelőre nem volt semmi baj. És míg hófehér, úri és egy idő óta szépen gömbölyödő ábrázatát nézegette, Pjotr Petrovics majdnem megvigasztalódott, teljes bizonyossággal hitte ebben a pillanatban, hogy talál ő még meny-asszonyt magának, ha itt nem, hát másutt, talán még különbet a réginel. Ámde tüstént felocsúdott álmodozásából, és dühösen köpött egyet, amivel néma, de gunyoros mosolyt csalt ifjú barátja és szobatársa, Andrej Szemjonovics Lebezzjatnyikov arcára. Észre is vette ezt, és feljegyezte magában fiatal barátja rovására. Sok mindent írt a rovására pár nap óta, és mikor most hirtelen eszébe jutott, hogy a tegnapi eseményeket nem kellett volna közölni Lebezzjatnyikovval, bosszúsága még fokozódott. Ez volt a második hiba, amit tegnapi felindulásában, izgatottságában, túlzott közlékenységében elkövetett. Meg aztán a mai délelőttön amúgy is egyik kellemetlenség a másikat érte. A felső bíróságon is rossz hír várta; ellene döntöttek egyik ügyében, amelyben pedig sokat fáradt. De a legjobban a háztulajdonos miatt bosszankodott, akitől, közeli házassága reményében, lakást bérelt, és saját költségére kitataroztatott. Ez a háziúr - valami hirtelen meggazdagodott német iparos - a viláért se hajlandó felbontani a szerződést, és az abban megnevezett teljes kártérítési összeget követeli rajta, tekintet nélkül arra, hogy jóformán új lakást ad vissza. Hasonlóképpen a bútorarúházban sem akarnak egy rubelt se visszatéríteni a foglalóból a már kiválasztott, de még le nem szállított bútorokra. „Csak nem fogok a bútorok kedvéért megházasodni - mérgeződött magában, és felvillant benne a kétségbeesett remény: - Hátha nincs is még veszve minden? Nem kellene mégis próbálni valamit?” Dunyecskára gondolt, és a vágyakozás a szívébe nyilallott. Gyötrelmes perceket élt át, és ha Raszkolnyikovot pusztá kívánsággal megölhette volna, bizonyosan nem késlekedik kimondani ezt a kívánságát.

„Az is hiba volt, hogy semmi pénzt nem adtam nekik - füzte tovább gondolatait, mikor kedveszegetten visszatért Lebezzjatnyikov szobájába. - Tudja az ördög, mért voltam ilyen szűkmarkú, hisz ez még számításnak is rossz. Azt hittem, ha éhkoppon tartom őket, bennem látják majd a gondviselést, és tessék! Ördög vigye! Rá kellett volna szólni, mondjuk, másfél ezret az egész idő folyamán, kelengyére, ajándékokra; veszek Knoppnál meg az Angol Áruházban mindenféle csipcsup holmit, skatulyát, varrodobozkát, köves gyűrűt, ruháralót... úgy sokkal különb helyzetet teremtek és... sokkal biztosabbat!... Akkor nem adták volna ki ilyen könnyen az utamat! Az ilyenféle emberek feltétlenül kötelességüknek tartják szakítás esetén visszaadni, ami ajándékot és pénzt kaptak, márpedig azt nehezen tehetnék, no meg sajnálnák is. Lelkiismeretük is furdalná őket: csak nem kergethetjük el, mikor olyan bőkezű és figyelmes volt eddig... Hm... bakot löttem, bizony!” Csikorgatta a fogát, és tökfilkónak nevezte magát, igaz, hogy csak gondolatban.

Miután mindezt megállapította, még bosszúsabban és ingerültebben tért haza, mint ahogyan elment. Némi kíváncsisággal nézte a halotti tor előkészületeit Katyerina Ivanovna szobájában, hallott már valamit tegnap a gyászlakomáról, sőt, mintha őt is meghívták volna, de sok gondja-baja mellett másra nem ért rá figyelni. Ma aztán sietett tudakozódni. Amália Lippewechsel, aki Katyerina Ivanovna helyett (mert az a temetőben volt) az aszalterítéssel szorgoskodott, elmondta neki, hogy ünnepélyes torra készülnek, a lakók jóformán mind

hivatalosak, még azok is, akik a megboldogultat nem is ismerték. Meghívták Lebezjatnyikov urat is, annak ellenére, hogy a minap úgy összeszólalkoztak Katyerina Ivanovnál, és őt, Pjotr Petrovicsot, nemcsak hogy meghívták, de nagyon várják, mint a legtekintélyesebb vendéget a lakók közül. Amália Ivanovná is nagy tisztelettel felkérték, tekintet nélkül arra, hogy kellemetlenségeik voltak egymással, és most valóságos élvezettel háziasszonykodott, szorgoskodott, no meg alaposan ki is öltözött ez alkalomra: gyászban volt ugyan, de vadonatúj lobogó selyemruhában, és látszott, hogy büszke a ruhájára. Pjotr Petrovicsban a megtudott hírek egy bizonyos gondolatot ébresztettek; töprengve bement a szobájába, helyesebben Andrej Szemjonovics Lebezjatnyikov szobájába. Megtudta, hogy többek között Raszkolnyikov is hivatalos a torra.

Szobatársa aznap valami okból egész délelőtt otthon tartózkodott. Elég különös viszonyban volt ezzel az ifjú úrral, ami nem is csoda. Mérhetetlenül megvetette és gyűlölte úgyszólván attól a naptól fogva, hogy nála megszállt, de amellett egy kicsit félt is tőle. Nemcsak kicsinyes garaszkodásból szállt Lebezjatnyikovhoz, amikor Pétervárra jött; ez volt a legfőbb ok, igaz, de mégsem az egyetlen. Még otthon, vidéken hallotta, hogy Andrej Szemjonovics, az ő egykori gyámfia, a legszélsőségesebbek egyike a fiatal progresszisták között, sőt, olyasmit is beszéltek, hogy fontos szerepe van bizonyos igen érdekes, titokzatos hírű körökben. Ez megdöbbenetett. Már régóta félt ezektől a hatalmas, mindentudó, mindent megvető és mindent leleplező fiataloktól, sajtóságos, noha meghatározhatatlan rémülettel gondolt rájuk. Világos, hogy akár félig-meddig is helyes képet egy ilyenféle dologról, persze, nem formálhatott magának, csak úgy a saját feje szerint, ráadásul vidéken. Hallotta ő is, mint mindenki, hogy vannak, különösen Péterváron, ilyen progresszisták, nihilisták, leleplezők és a többi, és ő is, mint igen sokan, túlozta, a képtelenségig kiforgatta értelmükből ezeket a szavakat. A legeslegjobban a leleplezéstől félt már évek óta, állandó és túlzott nyugtalanságának ez volt a legfőbb oka, kivált azért, mert arról ábrándozott, hogy praxisát majd Pétervárott folytatja. Ebben a tekintetben olyanformán volt Pjotr Petrovics, mint némelyik kisgyerek, akire ráijesztettek. Két esetet ért meg, sok évvel azelőtt, vidéken, még pályája kezdetén, amikor tekintélyes kormányzósági tisztviselőket kíméletlenül lelepleztek, mégpedig éppen olyanokat, akikbe ő kapaszkodott, akik őt pártfogolták. Az egyik eset különösen botrányszerűen végződött az illetőre nézve, és hajszálon múlt, hogy a másik esetben is éppen olyan baj nem kerekedett. Ezért határozta el, hogy amint Pétervárra kerül, rögtön kipuhatólja, hogyan is áll ez a dolog, és ha kell, okvetlenül elébe vág az eseményeknek, igyekszik megnyerni „ezt a mi fiatal nemzedékünket”. Andrej Szemjonovicsra számított ebben, és amikor például Raszkolnyikovhoz készült, már meg is tanult szajkó módra bizonyos szövegeket.

Hamar rájött persze, hogy Andrej Szemjonovics rendkívül sekélyes és együgyű ember, de ez se meg nem ingatta hitében, se meg nem nyugtatta. Még ha arról győződik is meg, hogy a progresszisták egytől egyig ostoba fickók, az se oszlatja el aggodalmát. A sok új tan, eszme és rendszer, amivel Lebezjatnyikov megrohanta, egyáltalában nem érdekelte. Megvolt a maga külön célja: azt kellett tudnia mennél hamarabb és közvetlen forrásból, mi megy ott végbe és hogyan? Van-e a kezükben hatalom vagy nincs? Kell-e neki, személy szerint, tartania tőlük, vagy nem? Leleplezik, ha netalán valamibe belebocsátkoznák, vagy nem leleplezik le? És ha igen, milyen természetű dolgokra vadásznak most? Továbbá: nem lehetne-e középük férközni, és valami módon megtéveszteni őket, ha valóban erősek? Helyes-e, ha ezt teszi, vagy nem helyes? Nem lehet-e például éppen az ő segítségükkel egyengetnie a maga útját? Szóval - száz meg száz kérdés merült fel.

Lebezjatnyikov kishivatalnok volt, vézna, skrofulás emberke, kis termetű és szokatlanul világosszöke, szakállát barkóra nyíratta, és nagyon büszke volt rá. Ráadásul a szemét is fájdtotta állandóan. Szíve könnyen ellágyult, de beszélni hallatlanul elbizakodottan és sokszor hetykén

beszél, ami cingár kis alakjához sehogy sem illett, és többnyire komikusan hatott. Amália Lippewechsel a tekintélyesebb lakói közé sorolta, mert nem ivott, és a szobabért rendesen fizette. Viszont tagadhatatlan, hogy mind e jó tulajdonságai mellett Andrej Szemjonovics elég ostoba emberke volt. Szenvedélye volt a haladás és „fiatal nemzedékünk” ügye. Ő is egy volt a sekélyesek, satnyák, a félbemaradt és kétes egzisztenciák megszámlálhatatlan tarka seregében, akik minden divatos eszmét felkapnak, hogy egy szempillantás alatt ellaposítsák és csúffá tegyék, még akkor is, ha őszintén szolgálgják.

Egyébiránt az igazán jámbor kis Lebezjatnyikov is mind kevésbé szívelhette lakótársát és egykori gyámját, Luzsint. Mindkét részről egyidejűleg és úgyszólván észrevétlenül történt a változás. Ha még olyan együgyű volt is az ifjú progresszista, lassanként gyanút fogott, hogy barátja megtéveszti, titkon lenézi őt, és hogy általában „nem igaz ember”. Megpróbálta elmagyarázni neki Fourier rendszerét meg Darwin elméletét, de kivált most, egy idő óta mintha nagyon is gunyoros arccal hallgatta volna, és legújabban még veszekedett is vele. Pjotr Petrovics tudniillik lassanként ösztönösen rájött, hogy ez az ember nemcsak sekélyes és korlátolt, de hazudós is, és a maga körében sincsenek komoly összeköttetései, csak azt adja tovább, amit harmadkézből kapott, sőt mi több, a saját dolgához, *a propagandához* sem ért igazán, minduntalan belezavarodik a mondókájába. Hol van ez attól, hogy akárkit is leleplezhessen! Meg kell jegyeznünk azt is, hogy ebben a másfél hétben, kivált az első napokban, Luzsin szívesen fogadta ifjú barátja szájából a legkülönösebb dicséretek, egy árva szóval sem tiltakozott például olyan feltevések ellen, hogy ő, Pjotr Petrovics, készséggel részt venne a Mescsanszkaja utcai új „kommuna” megalapításában, vagy nem akadályozná Dunyecskát, ha annak eszébe jutna házasságuk első hónapjában szeretőt tartani, leendő gyermekeit nem kereszteltetné meg és a többi és a többi. Pjotr Petrovics, szokása szerint, nem tagadta a neki tulajdonított érdemeket, és engedte, hogy dicsérik, akár ilyen értelemben is, annyira szerette a hízelgést.

Aznap reggel bizonyos célra beváltott néhány ötszázalékos részvényt, és most az asztalnál ült, átszámolta a bankjegycsomókat és kincstári jegyeket. Lebezjatnyikov, akinek jóformán mindig üres volt a zsebe, fel-alá járkált a szobában, olyan arccal, mintha közömbösen, sőt megvetéssel nézné a pénzt. Luzsin a világért se hitte volna el neki, hogy annyi pénzt közömbösen nézzen, és ő ezt gyanította. „Képes feltételezni rólam, hogy érdekel a pénze - gondolta elkeseredve -, sőt, talán még öröme is telik abban, hogy piszkálhat, ingerelhet a szétrakott bankjegycsomóival, és ezzel is figyelmeztet a kettőnk közötti különbségre.”

Ma még a szokottnál ingerlékenyebbnek, figyelmetlenebbnek tapasztalta egykori gyámját, pedig éppen a kedves témáját akarta kifejteni előtte: az új, különleges „kommuna” megalapítását. Pjotr Petrovics kurta megjegyzései és közbeszólásai, amelyeket a számvető csontgolyócskáinak csattogása közben odavetett neki, nyílt, sőt szándékos udvariatlanságról és gúnyos megvetésről tanúskodtak. De a „humánus” fiatalember szobatársa lelkiállapotát a Dunyecskával való szakítással magyarázta, és alig várta, hogy ezt a témát szóba hozhassa, mondani akart valamit a progresszió és propaganda szellemében, amivel megvigasztalja nagyra becsült barátját, és kétségtelenül előbbre vigye további fejlődésében.

- Miféle gyászlakomára készül itt ez az... özvegyasszony? - szólalt meg hirtelen Luzsin, éppen a legérdekesebb ponton szakítva félbe Andrej Szemjonovics gondolatait.

- Mintha nem tudná! Hát nem beszéltem önnek tegnap erről a kérdéstről, nem fejtettem ki a véleményemet mindezekről a hagyományos szokásokról? És hiszen önt is meghívta, magam hallottam. Személyesen beszélt vele tegnap...

- Igazán nem hittem volna, hogy ez a koldus, bolond fejfel, lakomára költi az egész pénzt, amit a másik bolond... az a Raszkolnyikov... adott neki. Csak bámultam most bejövet: micsoda előkészületek! Borok meg minden! És mennyi vendéget hívtak... Tudja az ördög, mit akarnak. - Úgy mondta ezt, mintha bizonyos célból terelné a torra a beszélgetést. - Hogy mondta? Engem is meghívott? - és hirtelen felkapta a fejét. - Mikor? Nem emlékszem. Egyébként úgyse megyek. Mit keresnék ott? Tegnap is csak azért beszéltem vele futólag pár szót, mert meg akartam említeni neki, hogy mint vagyontalan hivatalnoközvegy esetleg egyszeri segílyt kaphat, az elhunyt egyévi fizetése erejéig. Talán csak nem ezért hívt meg? Hehe!

- Nekem se szándékom átmenni.

- Még csak az kéne! Mikor saját kezüleg döngette el önagyságát! Megértem, hogy restell az asztalához ülni, hehehe!

- Ki döngette el? Kit döngettem én el? - Lebezzatnyikov felfortyant, még bele is pirult.

- Maga, barátom, hát ki? Katyerina Ivanovná, egy hónappal ezelőtt! Tegnap hallottam. Lám, lám, ezek a meggyőződések! Jól elintézte a nőkérdést! Hehehe!

És Pjotr Petrovics, mint akinek megjött a kedve, újra csattogtatni kezdte a golyócskákat.

- Ez mind ostoba beszéd, rágalom! - háborodott fel Lebezzatnyikov, akinek mindig kínos volt, ha ezt a históriát emlegették. - Egyáltalában nem így történt! Egészen másról volt szó! Rosszul mondták önnek, pletykálnak. Egyszerűen csak védekeztem. Ő esett nekem a tíz körmével... majdhogy ki nem tépte a szakállamat... Az önvédelemhez mindenkinek joga van, remélem. És nem tűröm el senkitől, hogy erőszakoskodjék velem. Elvből nem tűröm. Hiszen ez már zsarnokság volna! Mit tehettem: csak álljak ott, és hagyjam magam? Eltaszítottam, ennyi az egész.

- Hehehe! - Luzsin nem hagyta abba a gonosz nevetést.

- Csak azért bosszant, mert önt is felbosszantották, és haragszik... Ez ostobaság, és egyáltalán nem érinti a nőkérdést. Nem helyesen értelmezi a dolgokat, én már sokszor gondoltam, hogy ha elfogadjuk azt, hogy a nő mindenben egyenlő a férfival, még erő dolgában is (ma már ezt állítják), akkor a verekedésben is egyenlőségnek kell lenni. Magam is tudom, természetesen, mindjárt eszembe jutott, hogy ezt a kérdést tulajdonképpen fel sem lehet vetni, mivel verekedésnek nem szabad lenni, a jövő társadalomban elképzelhetetlen... no meg képtelenség is a verekedésben egyenjogúságot követelni. Ennyire ostoba én se vagyok... bár, ami azt illeti, verekedések mindamellet vannak... vagyis a jövőben nem lesznek, de ma még vannak... Eh! A fenébe! Ha önnel beszélek, mindig belezavarodom! Nem azért nem megyek a torra, mert kellemetlenségünk volt egymással, egyszerűen elvből nem megyek, nem akarok olyan sötét előítéletet támogatni, mint a halotti tor, erről van szó, kérem! Persze, megtehetné az ember azt is, hogy elmegy, csak azért, hogy aztán kigúnyolja... Kár, hogy pópák nem lesznek! Akkor okvetlenül elmennék.

- Szóval, elfogadom tőlük a sót-kenyeret, hogy aztán leköpjem azokkal együtt, akik adták. Így gondolta?

- Egyáltalában nem. Nem azért. Csak hogy tiltakozzam. Éspedig eredményesen tiltakozzam! Így közvetve a propagandát és fejlődést szolgálom. Mindenkinek kötelessége a fejlődést elősegíteni és az eszmét terjeszteni, és szerintem minél élesebb formában teszi ezt, annál jobb. Elvethetem a magot, az eszme magját, és a magból... tett fejlődhet. Hogy megbántom őket? Előbb talán megbántódnak, de aztán maguk is belátják, hogy hasznukra voltam. Hogy vádolták Tyerebjovát is (aki most a kommuna tagja), mert otthagya a családját, és odaadta

magát egy férfinak, apjának, anyjának pedig megírta, hogy nem akar tovább előítéletekben élni, és szabad házasságra lép. Ez így durvaság, azt mondták, a szüleit kímélnie kellett volna, a levelet is enyhébb formában írni. Szerintem ez ostobaság, egyáltalában nem szabad kíméletesen tudatni, ellenkezőleg, így igazi a tiltakozás! Meg Varence is: hét évig élt a férjével, otthagya a két gyereket, az urának meg jól odamondogatott a levelében: „Rájöttem, hogy magával nem lehetek boldog. Sose fogom megbocsátani, hogy félrevezetett, eltitkolta előlem, hogy van egy másfajta társadalmi rend, amely a kommunában valósul meg. Most nemrég tudtam meg mindent egy nagylelkű férfitől, akinek odaadtam magam, és akivel kommunát alapítunk. Megmondom úgy, amint van, nem akarom becsapni, mert azt becstelenségnek tartanám. Rendezkedjék be úgy, amint jónak látja. Ne is remélje, hogy visszatéríthet, túlságosan elmaradt a világtól. Éljen boldogul!” Látja, így kell az ilyen levelet megírni!

- Tyerebjova... ez az, akiről már beszélt egyszer, igaz? Hogy most a harmadik szabad házasságban él, mi?

- Mindössze a másodikban, ha helyesen számítjuk! És ha a negyedik volna is, vagy a tizenötödik? Ostobaság, kérem! Ha valaha sajnáltam, hogy szüleim meghaltak, hát most igazán sajnálom, látja. Sokszor elképzelem, hogy befűtenék nekik a tiltakozással! Szándékosan úgy intézném! Én aztán a magam feje után mennék, de úgy ám! Megmutatnám nekik! Tudom, nagyot néznének! Komolyan sajnálom, hogy egyikük sem él!

- Mert nincs, aki nagyot nézzen, mi? - szakította félbe nevetve Luzsin. - No, ezt majd megoldja úgy, ahogy jólesik... de azt mondja meg: ugye, maga ismeri azt a lányt, az elhunyt leányát ideát, azt a soványkát, mi? Csakugyan igaz, amit beszélnek róla?

- Mit akar ezzel? Szerintem, vagyis az én meggyőződésem szerint, a nő számára ez a normális helyzet. Miért ne? Vagyis distinguons! A mai társadalomban persze nem egészen normális, mivel kényszer, de a jövő társadalomban teljesen magától értetődő lesz, amennyiben szabadon teszi. És ma is joga van hozzá! Szükséget szenvedett, és ez volt, hogy úgy mondjam, a tőkéje, teljes joggal rendelkezett vele. A jövő társadalomban, természetesen, nem lesz szükség semmilyen tőkére, de a nőnek meglesz, más értelemben, a maga kijelölt és világosan, ésszerűen meghatározott szerepe. Ami Szofja Szemjonovnáét illeti, én a mai társadalmi rend elleni tiltakozás megtestesítőjét látom benne, és magatartásáért mély tisztelettel adózom neki, örülök, valahányszor ránézek!

- Nekem meg azt mondták, hogy éppen maga túrta ki innen a lakásból!

Lebezzatnyikov valósággal felbőszült.

- Rágalom! - üvöltötte. - Egyáltalában nem így volt! Szemenszedett hazugság! Katyerina Ivanovna terjesztette a mesét, mert nem értette, miről van szó! Én egyáltalában nem akartam megkönyékezni Szofja Szemjonovnáét! Egyszerűen csak a fejlődését igyekeztem elősegíteni, tökéletesen önzetlenül, a tiltakozást akartam felébreszteni benne... Nekem csak a tiltakozás volt fontos. És ebben a lakásban úgyse maradhatott, nem is akart volna itt maradni.

- A kommunába hívta, mi?

- Folyvást csúfolódik, de eredménytelenül, ha szabad megjegyznem. Nem akarja megérteni az embert! A kommunában ilyen szerep nincs. A kommunát azért létesítik, hogy ilyen szerepek ne legyenek többé! Ott lényegében más lesz, egészen más értelmet nyer ez a szerepe. Ami most oktalanság, ott bölcsesség lesz, ami most, jelen körülményeink között nem természetes, ott a lehető legtermészetesebbé válik. Minden attól függ, hogy milyen körülmények között, milyen környezetben él valaki. Minden a környezet, az ember maga semmi. És Szofja Szemjonovnával a legbarátságosabb viszonyban vagyok ma is, ez is bizonyítja, hogy sose tekintett

ellenségnek, rosszakarójának. Igenis biztatom, hogy lépjen be a kommunába, de egészen más okból. Mit nevet? Úgy van, kérem, meg akarjuk szervezni a magunk külön kommunáját, de sokkal szélesebb alapon, mint az eddigiek, mi messzebbre jutottunk meggyőződéseinkben és a tagadásban. Ha Dobroljubov felkelne sírjából, parázs vitát rendeznék vele! Hát még Belinsz-kijjel hogy elbánnék! Egyelőre tovább munkálkodom Szofja Szemjonovna fejlődésén. Rendkívül, igazán rendkívül szép természetű.

- No és ön ezt a szép természetét igyekszik kihasználni, mi? Hehehe!

- Nem, dehogyis, ellenkezőleg!

- Úgy? Szóval ellenkezőleg! Hehe! Ezt jól megmondta!

- Mért nem akar hinni nekem? Mi okom volna tagadni ön előtt, könyörgöm! Ellenkezőleg... én magam is csodálkozom sokszor: mintha félne tőlem, velem szemben még fokozottabban tartózkodó és szemérmes.

- És ön, persze munkálkodik a fejlődésén, bebizonyítja neki, hogy a szemérmesség és más ehhez hasonló, mind csupa ostobaság, mi?

- Szó sincs róla! Szó sincs róla! Ó, milyen durván, milyen ostobán értelmezi - már megbocsásson - a fejlődés szót! Semmit se akar megérteni! Én Istenem, mennyire... fejletlen még! Mi a nő szabadságát akarjuk, önnek meg egyre csak azon jár az esze... A szemérmesség és tartózkodás kérdését egyáltalában nem érintem, ezek természetesen felesleges csökevények, előítéletek, de ha velem szemben tartózkodó, ez az ő dolga, ehhez joga van, én egyáltalán, egyáltalán nem akadályozom ebben. Persze, ha azt mondaná a maga jószántából: „téged akarlak”, hallatlanul szerencsésnek tekinteném magamat, mivel a lány nagyon tetszik nekem. De most, egyelőre, senki nagyobb tisztelettel, udvariassággal nem bánik vele, mint én, senki jobban meg nem becsüli emberi méltóságát... Várom és remélek... ez az igazság.

- Inkább valami ajándékot adna neki. Fogadok, ez még eszébe se jutott.

- Nem érti! Mondom, nem akarja megérteni! Most így van, természetesen, ilyen a helyzete, de nem ez itt a kérdés, egészen másról van szó! Ön egyszerűen lenézi. Mert bizonyos tényeket lát, amelyeket téves módon megvetendőknek ítél, nem hajlandó az illető emberi lényt emberségesen nézni. Fogalma sincs, milyen szép jellem. Csak az a kár, hogy az utóbbi időben egyáltalában nem olvas, nem fogad el könyvet tőlem. Azelőtt többször adtam neki. Meg az is sajnálatos, hogy bár a tiltakozáshoz szükséges erély és határozottság megvolt benne - hiszen ezt bebizonyította -, úgy látszik, mégsem elég önálló és független, a tagadásban nem elég erős, és ezért nem képes tökéletesen lerázni bizonyos előítéleteket és... ostobaságokat. Viszont egyes kérdéseket mindamelllett igen jól megért. Nagyszerűen megértette például a kézcsók-problémát, vagyis azt, hogy a férfi a nő egyenjogúságát sérti azzal, ha kezét csókol neki, ez a kérdés nemrég volt napirenden nálunk, és én mindjárt azután vele is megbeszéltem. A francia munkások szervezkedése is nagyon érdekelte. Jelenleg a szobákba való szabad belépés jogáról beszélek neki, vagyis arról, hogy ez hogy lesz a jövő társadalomban.

- Hát az meg mi?

- A minap vitattuk meg a kérdést: joga van-e a kommunatagnak bármikor belépni tagtársa szobájába, akár férfi az, akár nő... és úgy döntöttünk, hogy igenis, joga van.

- No és ha az illető abban a pillanatban éppen egy fontos szükséglete kielégítésével van elfoglalva? Hehehe!

Andrej Szemjonovics megharagudott.

- Ön mindig ezen nyargal! Egyébről se beszél, mint ezekről az átkozott „szükségletekről”! - kiáltott fel gyűlölettel. - Ördög vigye! De bánom, de haragszom magamra, hogy amikor a rendszerünket ismertetem önnel, idő előtt megemlítettem ezeket az átkozott szükségleteket! Ördög vigye! Ez a botránykő az ilyenek számára, mint ön! És ami a legrosszabb, ezt könyv nélkül tudják és szajkózzák, még mielőtt egy szót is értenének az egészből! És nagyra vannak a maguk igazával! Büszkélkednek! Pfu! Hányszor kifejtettem már, hogy ezekről a dolgokról az újoncnak csak akkor szabad beszélünk, ha a rendszer helyességéről már meggyőztük, ha már elég fejlett, és a jó úton van. És mondja, mondja meg, mi szégyenletes vagy megvetni való van akár a pöcegödörökben? Én leszek az első, aki vállalkozom akármelyik pöcegödör kitisztítására! És ez még csak nem is lesz önfeláldozás! Egyszerű munka, mégpedig nemes, a közösség szempontjából hasznos tevékenység, és mint ilyen, mérhetetlenül magasabb holmi Raffaellók és Puskinok tevékenységénél, mert hasznosabb!

- És nemesebb, kérem, nemesebb, hehehe!

- Mi az, hogy nemes? Én ilyen értelemben nem használom ezeket a szavakat, az emberek tevékenységi köreit nem határolom el. „Nemes”, „nagylelkű”...ezek mind ostoba, elavult, előítélettel teli szavak. Minden nemes, ami az emberiségnek *hasznos*. Én csak egy szót ismerek: *hasznos*! Heherészen, ahogy akar, mégis így van!

Pjotr Petrovics nagyot nevetett. Befejezte már a számolást, és eltette a pénzét, bár egy részét valami okból még kinn hagyta az asztalon. Ez a „pöcegödör probléma” - noha emelkedettnek senki se mondhatta - már több ízben szóváltást, összekülönbözést okozott közöttük. Az ostobaság az volt, hogy Lebezjatnyikov csakugyan haragudott, Luzsin viszont inkább csak szórakozott az ilyesmivel, sőt, most határozottan készakarva ingerelte az ifjú propagandistát.

- A tegnapi kudarc bántja önt, azért gonoszodik és köt bele minden szavamba! - vágta oda végül is Andrej Szemjonovics, aki, hogy az igazat megvalljuk, minden „függetlensége” és „tiltakozása” ellenére sem mert szembeállni egykori gyámjával, mert régi megszokásból még mindig bizonyos tisztelettel tekintett rá.

- Azt mondja meg inkább, kedves barátom - szakította félbe bosszúsan és fölényesen Luzsin -, megtehetné-e, helyesebben: elég közeli ismeretségben van-e az imént említett fiatal nővel, hogy behívhatná ide most egy pillanatra? Úgy látszik, hazajöttek már a temetőből... hallom, járkálnak odabenn... Beszélnem kellene azzal a bizonyos leánnyal.

- Mit akar tőle? - álméltkodott Lebezjatnyikov.

- Fontos volna. Maholnap elutazom, és közölni szeretném vele... Egyébként megkérém, Andrej Szemjonovics, hogy maradjon itt, amíg beszélgetünk. Jobb lesz úgy. Különben még ki tudja, mit gondolna.

- Egyáltalában semmit se gondolok... Csak éppen megkérdeztem, és ha valami dolga van vele, hát semmi akadálya, hogy behívjuk. Rögtön szólok neki. És nem fogok alkalmatlankodni, legyen nyugodt.

Csakugyan, öt perc múlva Szonyecskával együtt tért vissza. A lány nagyon csodálkozva és szokása szerint félénken lépett a szobába. Minden idegen arctól, minden új ismeretségtől félt, ilyen volt már gyerekkorában is, hát még most... Pjotr Petrovics „nyájasan és udvariasan” fogadta, de egy szemernyi könnyed bizalmaskodással a hangjában, ami, véleménye szerint, illett a maga fajtájú komoly és tekintélyes emberhez az ilyen fiatal és bizonyos értelemben „érdekes” nővel szemben. Sietett felbátorítani, leültette az asztalhoz, magával átellenben. Szonya leült és körülnézett. Lebezjatnyikovot nézte, majd a pénzt, ami az asztalon hevert, aztán hirtelen megint Luzsinra szögezte a szemét. Lebezjatnyikov ki akart menni a szobából,

de Luzsin felállt, intett Szonyának, hogy maradjon csak ülve, és feltartóztatta barátját az ajtóban.

- Az a Raszkolnyikov itt van? Megjött már? - kérdezte tőle suttogva.

- Raszkolnyikov? Igen. Itt van. Miért? Igen, éppen most jött, láttam odabenn... Mit akar tőle?

- Nos, akkor még egyszer kérem, maradjon itt, ne hagyjon kettesben ezzel a... leányzóval. Semmiség az egész, de esetleg félremagyarázzák. Nem szeretném, ha Raszkolnyikov *nekik* elmesélné... Érti, mire gondolok?

- Értem, igen, értem! - Lebezzatnyikov mindjárt kitalálta. - Jogos kívánság. Szerintem, persze, túlzott az aggodalma, de mindamelllett... jogos kívánság. Itt maradok, ha óhajtja. Ide állok majd az ablakba, és nem zavarom... Igen, szerintem jogos a kívánsága...

Pjotr Petrovics visszament a díványhoz, és leült Szonyával szemközt, figyelmesen nézte egy darabig, és rendkívül komoly, majdnem szigorú arcot öltött. „Nehogy te magad is valamit gondolni találj, kicsikém.” Szonya azt se tudta, hová legyen zavarában.

- Elsősorban megkérem kegyedet, Szofja Szemjonovna, hogy mentsen majd ki igen tisztelt mamácskájánál. Jól mondom, ugye? Katyerina Ivanovna az édesanyja helyét tölti be? - kezdte hallatlanul komolyan, de amellet elég nyájasan. Minden arra mutatott, hogy barátságos szándékkal van iránta.

- Igen, uram, így van, anyám helyett ő az anyám - felelte gyorsan, félénken Szonya.

- Nos, akkor mentsen ki, legyen szíves. Előre nem látott körülmények folytán kénytelen vagyok le mondani, nem jelenhetek meg önöknél az ebéden... vagyis a gyászlakomán, bár mamácskája volt szíves meghívni.

- Igen, uram, megmondom, most mindjárt. - És Szonyecska felpattant a székről.

- Még nem végeztem, kedves kisasszony - tartóztatta Pjotr Petrovics, mosolyogva a lány együgyűségén és illemtudása fogyatékoságán. - Látszik, hogy nem ismer engem, Szofja Szemjonovna, ha feltételezi rólam, hogy ilyen csekélység és pusztán engem illető dolog miatt személyesen ide fárasztok olyan valakit, mint kegyed. Egészen más okom volt erre.

Szonya sietve visszaült a helyére. Az asztalon hagyott szürke és szivárványszínű bankók megint a szemébe villantak, de, gyorsan elfordult, és Luzsinra emelte tekintetét: most egyszerre úgy érezte, hogy szörnyű illetlenség másnak a pénzét nézni, hát még ha *ő* teszi! Tekintete már-már megállapodott az aranylornyetten Pjotr Petrovics bal kezében, és a nagy, tömör, gyönyörű sárga köves gyűrűn, ugyanannak a kéznek középső ujján, de megint csak elkapta pillantását, és nagy zavarában egyenesen a szeme közé nézett. Pjotr Petrovics egy pillanatig hallgatott, még méltóságosabban, mint az előbb, majd így folytatta:

- Tegnap véletlenül alkalmam volt pár szót váltani szegény Katyerina Ivanovnával, és ebből a néhány szóból is láttam, hogy állapota, ha szabad így kifejeznem, mennyire nem kielégítő.

- Igen, uram... nem kielégítő - sietett helybenhagyni Szonya.

- Vagy egyszerűbben és érthetőbben szólva: beteg...

- Igen... egyszerűbben... beteg, uram.

- Így van, kérem. És én mint humánus vagy mondjuk érző szívű ember, szeretnék segítségére lenni, hiszen előre látható, hogy mi lesz a sorsa. Akkor pedig az egész szerencsétlen család egyedül kegyedre támaszkodik majd.

- Szabad megkérdezni - és Szonya megint gyorsan felállt -, mit tetszett mondani neki? Hogy esetleg nyugdíjat kaphat? Mert ő tegnap azt mondta nekem, hogy ön elintézheti, vállalkozott rá. Igaz volna ez?

- Ilyesmiről szó sincs, kisasszony, sőt, azt kell mondanom, hogy gondolatnak is képtelenség. Én csak annyit mondtam, hogy mint szolgálatban elhunyt hivatalnok özvegye egyévi fizetést egyszeri segélyképpen talán kaphatna, ha van protekciójuk... de úgy tudom, az ön boldogult édesapja nemcsak hogy a törvényes időt nem töltötte ki, de az utóbbi időben egyáltalán nem is volt már szolgálatban. Eszerint még ha volna is valami remény, akkor is igen-igen csekély, mivel jogos követelésről ilyen esetben szó sem lehet, sőt, éppen ellenkezőleg... Ő meg már nyugdíjra számít... hehehe, merész hölgy!

- Igen, uram, nyugdíjra számít... mert jólelkű és hiszékeny, jóságában mindent elhisz, és... és... az esze valahogy... Igen, uram, bocsásson meg... - És a lány újra felállt, menni akart.

- Bocsánat, még nem hallgatott végig.

- Nem hallgattam végig - rebegte Szonya.

- Szíveskedjék leülni.

Szonya kínos zavarban volt, és harmadszor is leült.

- Szóval, látom, milyen nehéz helyzetben van a szerencsétlen apróságokkal, és ezért, mint már mondtam, szeretném valamivel... tehetségemhez mérten... segíteni. Lehetséges talán valami gyűjtést, sorsjátékot rendezni a javára, vagy valami effélét, mint hasonló esetekben szokták a közeli rokonok vagy esetleg távolabbiak is, ha olyan emberek, akik általában segíteni szeretnek felebarátaikon. Látja, ezt akartam megbeszélni kegyeddal. Talán meg lehet csinálni.

- Igen, uram, ez jó lenne... Isten is megfizeti... - dadogta Szonya, és merőn bámult rá.

- Lehetséges, de... erre még rátérünk... talán már ma elkezdhetjük. Este találkozunk még, és megbeszéljük, hogy úgy mondjam, a tervet. Jöjjön be majd hét óra tájban. Andrej Szemjonovics is részt vesz a tanácskozásunkon, remélem... De van valami, amit előre is jól meg kell gondolni. Éppen ezért fárasztottam ide kegyedet, Szofja Szemjonovna. Véleményem szerint tudniillik, a pénzt nem volna szabad Katyerina Ivanovna kezébe adni: bizonyosság éppen ez a mai gyászlakoma. Nincs egy darab száraz kenyere holnapra, se cipő, se semmi, és tessék: jamaika-rumot és madeirát ad az asztalra, meg kávé, láttam, most bejövet. Holnap aztán megint a kegyed gondja lesz minden falat kenyér. Hát van ennek értelme, kérem? Éppen ezért a gyűjtést is úgy kellene csinálni, legalábbis ez az én szerény nézetem, hogy a szerencsétlen özvegy ne tudjon a pénzről, csak mondjuk, kegyed tudjon róla. Helyes, amit mondok?

- Nem tudom, uram. De máskor nem ilyen, csak ma... ez csak egyszer van... és nagyon akarta ezt a tort... hogy megadja neki... a végtisztességet... különben nem könnyelmű... De hát ahogy jónak látja, uram, és én nagyon, de nagyon... és ők, mindnyájan... és a Jóisten is... meg az árvák...

Nem bírta befejezni, elsírta magát.

- Hát csak azt akartam mondani, gondolja meg, kedves kisasszony. Most pedig fogadja el tőlem, rokonai javára ezt a csekély tehetségemhez mért összeget, és nagyon szeretném, ha a nevemet nem említenék ez alkalommal, magamnak is elég gondom van, többre nem futja...

Átnyújtott Szonyának egy gondosan széthajtogatott tízrubelest. Szonya lángvörös lett, felugrott, dadogott valamit, és sietve elköszönt. Pjotr Petrovics ünnepélyesen elkísérte az

ajtóig. A lány valósággal kirohant az ajtón, és izgatottan, meggyötörten, kínos zavarban tért vissza Katyerina Ivanovnához.

Andrej Szemjonovics az egész jelenet alatt vagy az ablakban állt, vagy a szobában járkált, hogy ne zavarja a beszélgetést, de mikor Szonya kiment, odasielt Pjotr Petrovicshoz, és ünnepélyesen kezét nyújtott neki:

- Mindent hallottam, és mindent *láttam* - az utolsó szót különösen megnyomta. - Ez nemes cselekedet volt, vagyis humánus. El akarta háritani a köszönetet, azt is láttam! És bár megvallom, elvből nem helyeslem az egyéni jótékonykodást, mert azzal nemcsak hogy nem irtjuk ki gyökeresen a rosszat, de még gyarapítjuk is; mégis el kell ismernem, hogy örültem annak, amit cselekedett, igen, ezt már szeretem.

- Eh, ostobaság - mormogta Pjotr Petrovics egy kicsit nyugtalanul, és mintha fürkészve nézett volna rá.

- Nem úgy van! Nem ostobaság! Egy ember, akit úgy megbántottak, elkésérítettek, mint önt tegnap, és mégis képes a mások szerencsétlenségére gondolni... az ilyen ember, ha tetteivel társadalmi hibát követ is el... mindamellet... tiszteletet érdemel! Nem is vártam ezt öntől, Pjotr Petrovics, annál kevésbé, mert hiszen az ön felfogása szerint... ó, mennyire gátolják ezek a nézetek! Teszem azt, hogy felizgatta a tegnapi balsikere! - kiáltott fel a jólelkű kis Andrej Szemjonovics, és megint erősebb vonzalmat érzett egykori gyámja iránt. - Pedig minek önnek, mondja, minek önnek ez a házasság, ez a *törvényes* házasság, drága és szeretve tisztelt barátom? Mért olyan fontos a házasságban a törvényesség? Nem bánom, ha megver is, de örülök, igen, örülök, hogy nem sikerült, mert így most szabad, így még nem vezett el teljesen az emberiség számára, igen, örülök... Látja, kimondom!

- Azért, kedves uram, mert nem óhajtok szarvat viselni, és a mások gyerekeit felnevelni a maguk szabad házasságában, azért szeretem jobban a törvényeset - felelte Luzsin, csak hogy éppen mondjon valamit. De máson járt az esze, erősen gondolkodott.

- A gyerekek? A gyerekkérdést érintette? - kapta fel a fejét Lebezjatnyikov, mint a csataló, mikor trombitaszót hall. - A gyermek... igen, ez társadalmi kérdés, mégpedig elsőrendű fontosságú, elismerem, de a gyerekkérdést egészen másképpen fogjuk megoldani. Vannak, akik egyszerűen tagadják a gyermeket, mint minden családi kötelet. A gyerekekről majd beszélünk még, de most egyelőre maradjunk a szarvaknál! Megvallom önnek, ez a vesszőparipám! Látja, ez a csúnya, huszáros, puskinos kifejezés a jövő szótárában el sem képzelhető. Mi az a szarv, mondja? Ó, micsoda téveszmék! Milyen szarvról beszél? És mért szarv? Ostobaság! Ellenkezőleg, a szabad házasságban ilyesmi nem lesz! A szarv természetesen következik a törvényes házasságból, hogy úgy mondjam, annak korrekciója, tiltakozás, tehát ilyen szempontból nem is megalázó... Ha én valaha, tegyük fel ezt a képtelenséget, törvényes házasságban élnék, még örülnék is e rettegett szarvaknak, így szólnék a feleségemhez: „Barátnóm, eddig csak szerettelek, de most már tisztellek is, mert tiltakozni mertél!” Kinevet? Igen, mivel nincs ereje megszabadulni az előítéletektől... Ördög vigye, jól tudom én, hogy mért kellemetlen a törvényes házasságnak, ha csalják, de hiszen ez csak alantas következménye egy alantas ténynek, amely megalázó egyikre csakúgy, mint a másokra nézve. Viszont, ha a szarvat nyíltan rakják a fejünkre, mint a szabad házasságban, akkor már nincs is, elveszíti minden értelmét, és így a szarv megnevezést is! Ellenkezőleg: felesége ezzel bebizonyítja, milyen sokra becsüli önt, feltételezi, hogy nem kívánja akadályozni az ő boldogságát, és elég fejlett ahhoz, hogy ne akarjon bosszút állni rajta, amiért új férjet választott! Ördög vigye, sokszor álmodozom arról, hogy ha férjhez adnának, eh, mit beszélek, ha megházasodnám (akár szabadon, akár törvényesen, mindegy), valószínűleg én magam sze-

reznék a feleségemnek szeretőt, ha ő sokáig nem találna: „Barátnőm - azt mondanám neki -, szeretlek, de mindennél fontosabb nekem, hogy becsülj - íme!” Jól mondom? No, jól mondom?

Pjotr Petrovics szórakozottan heherészett. Nem is igen hallgatott oda. Egészen másra gondolt. Végül már Lebezjatnyikov is észrevette ezt, látta, hogy nyugtalan, a kezét dörzsölgeti, és tanakodik magában. Később aztán meg is értette, hogy miért, és világosan emlékezett mindenre.

Nehéz volna pontosan megjelölni az okokat, amelyek Katyerina Ivanovna megzavart fejében a halotti tor szerencsétlen gondolatát felidézték. Csakugyan ráment majdnem tíz rubel a húsz-egynéhányból, amit Raszkolnyikov voltaképpen Marmeladov temetésére adott neki. Talán kötelességének tekintette az elhunytal szemben, hogy megadja a végtisztességet, „úgy, amint illik”, hadd tudják meg a lakók, de kivált Amália Ivanovna, hogy „semmivel sem volt rosszabb, mint ti, sőt, talán sokkalta különb, és egyikeknek sincs joga elnézni a fejünk felett”. De a legfőbb ok alighanem az a sajátságos büszkeség, a *szegények büszkesége* volt, amely sok szegény embert arra készítet - kivált ha egy hagyományos, nálunk mindenütt, mindenkire kötelező szokás megtartásáról van szó -, hogy végső erejét is megfeszítse, utolsó félretett garasát is rászánja, csak mert „ő sem akar rosszabb lenni, mint más”, nem akarja, hogy megszólják. Az is könnyen meglehet, hogy Katyerina Ivanovna éppen most, amikor teljesen magára maradt a világon, senkije sincs többé, meg akarja mutatni a „hitvány és komisz” lakóknak, hogy ő nemcsak „viselkedni és vendéget látni tud”, de egyáltalában nem ilyen sorsra született, sőt, „előkelő, mondhatni nagyúri, ezredesi házban nőtt fel”, és bizony nem hitte volna, hogy egyszer majd maga sepri a szobáját, és éjszaka a gyerekek rongyait mossa. Sokszor éppen a legszegényebbeket, a leginkább elnyomottakat fogja el a büszkeség és hiúság ilyen lázrohama, és néha fékezhetetlen, korbácsoló szükségletté növekszik bennük. De Katyerina Ivanovna nem is volt elnyomott: mostoha körülmények megölhették, de erkölcsileg elnyomni, megfélemlíteni, akaratát leigázni nem lehetett. Azután meg Szonya jól mondta róla, hogy nem épelméjű. Teljes határozottsággal ezt ugyan még nem állíthatta senki, de az elmúlt években, kivált a legutolsó esztendőben, annyi minden fájdtotta szegény, boldogtalan fejét, hogy csoda lett volna, ha kár nem esik benne. No meg az orvosok is mondják, hogy az előrehaladott tüdőbaj zavarokat idéz elő az agyműködésben.

Borok, így többes számban, vagyis többféle bor, és *madeira* nem volt, ez túlzás, de volt vodka, rum és portói, minden a legsilányabb minőségű, de elegendő. A halotti toron kötelező szentelt rizsen kívül még három-négyféle ételt adtak (köztük palacsintát is). Minden Amália Ivanovna konyháján készült, és két szamovárt is tettek az asztalra, hogy az ebéd befejeztével majd teát és puncsot szolgálhassanak fel. A bevásárlást Katyerina Ivanovna maga végezte az egyik lakó, egy szájalmas kis lengyel segítségével, aki isten tudja, hogy ragadt ott Amália Lippewechselnél, és rögtön ajánlkozott kifutónak. Tegnap egész nap és ma délelőtt már annyit lótot-futott, hogy a nyelve is kilógott, és nyilván azon volt, hogy ezt észre is vegyék. Minden csipcesup dologgal Katyerina Ivanovnához szaladt, még a bazarba is utána lohol, és megkereste, állandóan „parancsnokné asszony”-nak szólította. Katyerina Ivanovna végül már halálosan unta, pedig eleinte nem győzte dicsérni: „Nem is tudom, mit csinálnék - mondta -, ha nincs ez a készséges, nemes lelkű ember.” Jellemének egyik sajátsága volt ez: minden semmi embert, aki útjába került, tüstént felékesített, szebbnél szebb színekbe öltöztetett, és annyira dicsérte, hogy némelyiknek már-már kínos volt, nem létező életkörülményeket gondolt ki számára, csak hogy becsét emelje, és őszintén, tiszta szívvel hitt is bennük, aztán hirtelen, egyszerre kiábrándult, megtagadta, lepocskondiázta és a pokolba küldte ugyanazt, aki előtt egy-két órája még valósággal térdet-fejet hajtott.

Természete szerint vidám, derűs kedélyű és békeszerető volt, de a sok csapás és csalódás után most már olyan *ingerülten* kívánta, követelte, hogy mindenki békében, boldogságban éljen, *ne is merjen* másként élni - hogy a legkisebb egyenetlenség, a legcsekélyebb balsiker majdnem az őrjöngésig izgatta, és a ragyogó remények, álmok magasságából lezuhanva, átkozni kezdte sorsát, széttépte, földhöz vágta, ami keze ügyébe akadt, és fejét a falba verdeste.

Amália Ivanovna becsülete is hirtelen megnőtt előtte most egyszerre, talán csupán csak azért, mert ezt a tort együtt tervezték, és Amália Ivanovna készséggel vállalkozott, hogy megossza vele az előkészületek gondját: megterít, előteremtí az asztalneműt, a tányérokat, az evőeszközöt, és az ételt megfőzi a maga konyháján. Mindent rábízott, ráhagyott hát, és elment a temetőbe. És csakugyan: Amália Ivanovna gyönyörűen elintézte, amit kellett, az asztal elég rendesen meg volt terítve, tányér, kés, villa, boros- és vizespohár, csésze (persze, ahány darab, annyiféle nagyságú, formájú, úgy szedték össze a lakóktól), de minden a helyén volt idejére. Abban a tudatban, hogy kifogástalanul végezte dolgát, egy kicsit büszkélkedve fogadta a temetőből érkezőket, no meg díszesen fel is volt öltözve, fekete ruhába, főkötőjén új gyászszalagokkal. Büszkesége, noha jogos volt, Katyerina Ivanovnáknak valahogy nem tetszett. „Míntha nélküle meg se tudtunk volna teríteni!” Az új szalagos főkötő se tetszett neki. „Nézd csak! Még azt hiszi a buta németje, hogy ő itt a háziasszony, és könyörületből segít nekünk, szegény lakóknak! Könyörületből! Már engedelmet kérek! Katyerina Ivanovna édesapjánál, aki ezredes volt, és kis híján kormányzó, sokszor negyven emberre terítették, és az ilyen Amália Ivanovnákat vagy helyesebben Ludvigovnákat még a konyhába se eresztették volna!”

Elhatározta ugyan, hogy nem mondja ki, amit érez, de szívében eldöntötte, hogy még ma rápirít, rendreutasítja, különben még isten tudja, mit képzel magáról, és addig is hűvösen bánt vele. De más kellemetlenség is érte, az is fokozta ingerültségét. A temetésre jóformán egy se jött el a meghívott lakók közül, csak a kis lengyel, aki még a temetőbe kiszaladni is ráért. A torra meg, vagyis enni-inni, a legutolsó, a legszegényebbek jelentek meg, némelyik máris kapatosan - egyszóval: a szemetje. Az öregebbek, tekintélyesebbek mintha csak összebeszéltek volna, mind távol maradtak. Pjotr Petrovics Luzsin, mondhatni, a legtekintélyesebb valamennyi között, szintén nem jött el, pedig Katyerina Ivanovna már tegnap este elújságolta az egész világnak - vagyis Amália Ivanovnáknak, Polenykának, Szonyának és a kis lengyelnek -, hogy ez az előkelő, nemes lelkű, befolyásos és vagyonos férfiú, aki első férjének jó barátja volt, és édesapja házában is sokszor megfordult, azt ígérte, hogy mindent elkövet érdekében, és komoly nyugdíjat eszközöl ki neki.

Jegyezzük meg itt, hogy ha Katyerina Ivanovna egy ismerősének összeköttetésekkel és vagyonával dicsekedett is, minden személyes érdek és számítás nélkül, teljesen önzetlenül tette, csak mert túláradt a szíve, boldog volt, hogy dicsérhet valakit, és ezzel is növelheti az illető becsületét.

Luzsinnal együtt és alighanem „az ő példáját követve”, távol maradt „az a hitvány csirkefogó Lebezzatnyikov” is. „Hát ez meg mit képzel magáról? Hiszen őt csak könyörületből hívtuk meg, mert Luzsinnak szobatársa és jó ismerőse, és így bajos lett volna meg nem hívni.” És nem jelent meg a rátarti dáma sem, „túlérett hajadon” leányával, akik, noha mindössze két hete laknak ott, már többször panaszkodtak, hogy Marmeladovéktól áthallik hozzájuk a lárma, kiabálás, különösen, ha a megboldogult részegen jött haza. Katyerina Ivanovna tudta, hogy panasz van rájuk, a háziasszony maga adta értésére, amikor veszekedett vele, kidobással fenyegette, teli torokból kiabált, hogy zavarják az ő „előkelő lakóit, akiknek a lába nyomába se érnek.” Katyerina Ivanovna elhatározta, hogy csak azért is meghívja azt a hölgyet meg a lányát, „akiknek a lába nyomába se ér”, annál is inkább, mert ahányszor véletlenül találkoztak, gőgösen elfordították a fejüket. Tudják meg, hogy van itt olyan, aki „nemesen gondolkodik és érez, meghívja őket az asztalához, nem tartja számon a rosszat”. Lássák, hogy Katyerina Ivanovna nem ilyen életkörülményekhez szokott, azt is tudtukra adja majd az asztalnál, hogy az ő apácskája majdnem kormányzó volt, és mellékesen megjegyzi, mennyire felesleges, sőt, ostoba dolog volt félrefordulni, mikor találkoztak. Nem jött el a kövér alezredes sem (valójában szolgálaton kívüli, törzskapitány), de mint kiderült, csak azért, mert még nem heverte ki a tegnapi italozást.

Így hát voltaképpen nem is jött el más, mint a kis lengyel meg egy pattanásos, ágrólszakadt kis írnok, aki meg se mukkant, zsírfoltos frakk volt rajta, és kellemetlen szagot árasztott, azután egy süket és félig vak öreg ember, aki a postán szolgált egykor, és valaki, isten tudja, miért, időtlen idők óta fizette érte Amália Ivanovnáknak a kosztot, kvártélyt. Ott volt még egy szolgálaton kívüli, részeg főhadnagy, valójában élelmezési tisztviselő, aki illetlenül hangosan röhögött, és - hallottak már ilyet! - még mellényt sem vett fel. Az egyik vendég egyszerűen csak leült az asztalhoz, anélkül hogy Katyerina Ivanovnáknak köszönne, egy másik meg jobb ruha híján hálókabátban állított be. No de ez már olyan fokú illetlenség volt, hogy Amália Ivanovna és a kis lengyel egyesült erővel kitessekelték. A lengyel egyébként elhozta két honfitársát is, akik sose laktak Amália Ivanovnáknál, és senki színüket se látta soha.

Mindez szörnyen bántotta Katyerina Ivanovnákat. „Hát akkor kinek csináltuk, minek volt az egész nagy készülődés?” A gyerekeket nem is ültették az asztalhoz, amely jóformán az egész szobát elfoglalta, hanem hogy a vendégeknek több hely jusson, a hátsó sarokban, egy útiládán terítettek nekik. A két kicsit a zsámolyra ültették, Polenykának mint nagylánynak kellett ügyelnie rájuk, ellátni őket enivalóval, és megtörölgetni az orrocskájukat, ahogy „úrigyerekeket szokták”. Ezért aztán Katyerina Ivanovna akaratlanul is kettőzött méltósággal, sőt, gőgösen fogadta a vendégeket. Volt akit különösen szigorúan mért végig, és csak intett neki, hogy foglaljon helyet. Mivel pedig a többiek távolmaradásáért Amália Ivanovnákat okolta, egyszerre nagyon megvetően kezdett bánni vele, amit az, persze, tüstént észrevett, és mélységesen megsértődött. Ilyen kezdet nem ígért jó véget.

Nagy nehezen elhelyezkedtek.

Raszkolnyikov majdnem ugyanabban a percben érkezett, mint a pár főnyi gyásznép a temetőből. Katyerina Ivanovna módfelett megörült neki, részben azért, mert ő volt az egyetlen „tanult ember” a vendégek között, és „mint köztudomású, két év múlva elfoglalja tanári katedráját az itteni egyetemen”, részben, mert első dolga volt tisztelettel bocsánatot kérni, amiért, legnagyobb sajnálatára, nem lehetett ott a temetésen. Katyerina Ivanovna valósággal nekiesett, maga mellé ültette bal kéz felől az asztalhoz (jobbra tőle a háziasszony ült), és noha egyre fáradozott, gondoskodott, hogy az ételt rendesen szolgálják fel, és mindenkinek jusson, és noha minduntalan megzavarta, fojtogatta a köhögés, amely az utóbbi két napon mintha még jobban gyötörte volna, mégis újra meg újra hozzá fordult, és szaporán suttogva kiöntötte a szívében felgyűlt keserűséget, a tor sikertelensége miatti jogos méltatlankodását. A méltatlankodást közbe-közbe vidámság, leküzdhetetlen nevetés váltotta fel. Kinevette az egybegyűlt társaságot, elsősorban Amália Ivanovnákat.

- Ez a kakukkmadár az oka mindennek! Tudja, kiről beszélek, ugye? Erről ni, erről itt! - és a háziasszony felé intett a fejével. - Nézze, hogy meregeti a szemét! Sejtí, hogy róla beszélünk, de nem érti, mit. Ni, majd kiesik a szeme! Ó, ez a bagoly! Hahaha... khe-khe-khe... És mit akar azzal a főköttővel? Khe-khe-khe... figyelje csak meg, szeretné, ha mindenki azt hinné, hogy gyámolít bennünket, és szörnyen megtisztel a jelenlétével. Az ember megkéri, azt hiszi, mégis rendesebb asszony, hogy hívja meg a valamirevaló lakókat, elsősorban a megboldogult ismerőseit, és nézze, kiket szedett össze! Micsoda figurák! Micsoda piszokfészek! Nézze azt a bibircses képűt! Maga a megtestesült ocsmányság! És ezek a polyákok! Hahaha! Khe-khe-khe... Soha senki nem látta őket, én se, színüket se. Mit keresnek itt, azt mondja meg? De milyen szépen ülnek egymás mellett... Hé! Pán!... - kiáltott oda hirtelen az egyiknek. - Vett már palacsintát? Vegyen még! És sört is igyék, sört! Vagy vodka tetszik? Nézze! Felugrik és meghajol... nézze, nézze! Hát persze... éhesek szegények. No, sebaj, hadd egyenek, ezek legalább nem lármáznak. Csak a kanalakat féltem... azám, mi lesz a háziasszony ezüstkanalaival? Amália Ivanovna! - fordult feléje, és majdnem hangosan mondta: - Ha véletlenül elemelik a

kanalait, hát énrajtam ne keresse... előre figyelmeztetem... Hahaha! - Jót nevetett, és megint Raszkolnyikovhoz fordult, örült a csintalan tréfájának. - Nem érti... most se érti... - és a háziasszony felé intett - csak ül itt, és tátja a száját. Hát nem bagoly? Igazi fülesbagoly, avval a két új szalagjával, hahaha!

A nevetést megint elfojtotta a kínos köhögés, ezúttal jó öt percig tartott a roham. Zsebkendőjén vérnyomok maradtak, homlokán kiütött a verejték. Szótlanul mutatta Raszkolnyikovnak a vért, de mihelyt egy kicsit magához tért, újra kezdte a suttogást nagy élénken, égő piros foltokkal az arcán.

- Nem mondom, kényes feladatot bízom rá: hogy hívja meg azt a dámát a lányával. Nagy tapintattal kellett volna csinálni, valóságos művészettel, és tessék! Olyan kiválóan elintézte, hogy ez a jöttment, a felfuvalkodott vidéki liba, csak mert nem tudom, miféle őrnagynak az özvegye, és most itt valami kis nyugdíjat akar kikönyörögni magának, azért koptatja a hivatalok küszöbét, és ötvenöt éves fejjel nem átallja kendőzni, púderezni, pirosítani magát (mindenki tudja)... egy ilyen sehonnai, nemcsak hogy megjelenni nem kegyeskedik, de még csak ki sem menti magát, ha már el nem jött, mint azt a legelemibb udvariasság is megköveteli. Nem értem, hogy Pjotr Petrovics miért nincs itt? És hol marad Szonya? Hova mehetett? No, éppen itt jön. Végre! Mi az, Szonya, hol voltál? Furcsa, hogy még apád temetése napján sem vagy pontos. Rogyion Romanovics, engedje oda maga mellé! Tessék, az a te helyed, Szonyecska! „Végy, ami tetszik. Kocsonyát végy, az nagyon jó. Palacsintát is hoznak mindjárt. A gyerekek kaptak? Polenyka, kaptatok mindenből? Akkor jó! Khe-khe-khe... Viselkedj illedelmesen, Linocska, te meg, Kolja, ne lógázd a lábad, ülj úgy, ahogy úrigyerekhez illik. Mit mondasz, Szonya?

Szonya sietett mennél előbb tolmácsolni Luzsin bocsánatkérését. Tőle telhetőleg hangosan beszélt, hogy mindenki hallja, és válogatott tiszteletteljes kifejezéseket adott Luzsin szájába, így megszépítve adta elő, amit rábíztak. - Azt is üzeni - tette hozzá -, hogy mihelyt módjában lesz, okvetlenül eljön, és akkor majd kettesben megbeszéljük a *hivatalos dolgokat*, kigondolják, mit lehet csinálni.

Jól tudta, hogy ez megbékíti és megnyugtatja Katyerina Ivanovná, hízeleg a hiúságának, és ami a legfontosabb, kielégíti sértett büszkeségét. Leült Raszkolnyikov mellé, gyors biccentéssel üdvözölte, kíváncsian ránézett, és elkapta a szemét, aztán az egész ebéd alatt nem pillantott rá, és nem is beszélt vele. Elég szórakozottnak látszott, de azért figyelte nevelőanyja arcát, hogy eltalálja a kívánságát. Egyikük sem volt gyászban, mert nem volt fekete ruhájuk, Szonya valami sötétbarnát vett fel, Katyerina Ivanovna pedig az egyetlen, ami volt neki, egy sötétcsíkos kartonruhát. Pjotr Petrovics üzenete a legjobbkor jött. Komoly méltósággal végighallgatta, majd ugyanolyan komoly arccal megkérdezte Szonyát: „Jó egészségben van-e Pjotr Petrovics?” De mindjárt azután, elég hangosan *megsúgta* Raszkolnyikovnak, hogy az olyan köztisztületben álló és kiváló személyiség, mint Pjotr Petrovics, valóban furcsán is illenék ebbe a „szokatlan társaságba”, ha mégúgy ragaszkodik is a családhoz, és mégolyan jó barátja volt is az ő megboldogult édesapjának.

- Látja, ezért különösen hálás vagyok önnek, Rogyion Romanovics, hogy még ilyen körülmények között sem vetette meg asztalunkat - folytatta fennhangon -, csak szegény férjem iránti meleg barátságának köszönhetem, tudom, hogy megtartotta ígértét.

Aztán megint büszkén, méltóságosan végignézett vendégein, és megkülönböztető figyelemmel odaszólt az asztal felett a süket öregnek: „Nem óhajt még sültet? És kapott már portóit?” A kis öreg nem felelt, előbb nem is értette, mit kérdeznek tőle, bár szomszédai csupa

mulatságból még oldalba is lökték. Csak nézett jobbra-balra, száját eltátva, és ezzel még fokozta az általános vidámságot.

- Ó, te fafejű! Minek hívták ezt ide? De hogy Pjotr Petrovicsra visszatérjek: én mindig bíztam benne - folytatta Katyerina Ivanovna, megint csak Raszkolnyikovhoz fordulva -, tudom, hogy nem olyan, mint... - ezt most egyenesen Amália Ivanovnáknak mondta, élesen, hangosan és szigorúan, úgyhogy az szinte megijedt - nem olyan, mint a maga két felcicomázott bábja. Az ilyeneket apácskáméknál még a konyhába se eresztették, és kitüntetésnek vehették volna, ha megboldogult férjem, végtelen jóságában, fogadni hajlandó őket.

- Azért az itókát is szerette, de szerette ám! - kurjantott a nyugalmazott élelmezési tisztviselő, éppen a tizenkettedik pohár vodkát eresztve le a torkán.

- Igen, szegény boldogult uramnak megvolt ez a gyengéje, mindenki tudja! - torkolta le Katyerina Ivanovna. - De jóságos, nemes lelkű ember volt, szerette és tisztelte a családját. Az volt a hibája, hogy csupa jóságból mindenkinek hitt, és leült inni mindenféle züllött népséggel, akik a kisujjával se értek fel. Képzeld csak, Rogyion Romanovics, egy mézeskalács kiskakast találtak a zsebében! Leissza magát a sárga földig, de a gyerekeiről nem feledkezik meg...

- Kiskakast? Kiskakast tetszett mondani? - rikoltozott az élelmezési tisztviselő.

Katyerina Ivanovna nem méltatta válaszra. Elgondolkozott, nagyot sóhajtott, és megint csak Raszkolnyikovhoz fordult.

- Ugye, ön is azt hiszi, amit a többiek, hogy nagyon is szigorúan bántam vele? Pedig nem így van. Nagyra becsült engem, igazán nagyra becsült. És micsoda jó lélek volt! Mennyire sajnáltam sokszor! Csak ül ott a sarokban és néz, én meg sajnálom, szeretném megcirógatni, de gondolom: „Ha most megcirógatod, újra leissza magát!” Csak szigorúsággal lehetett valamennyire is féken tartani.

- Azám! Még az üstökét is megcibálták, de hányszor! - szólalt meg újra az élelmezési tisztviselő, és felhörpintett egy pohár vodkát.

- Van olyan bolond, akinek a hajcibálás sem elég, még a seprével is el kell döngetni... Ez nem a megboldogultnak szól! - vágott vissza Katyerina Ivanovna.

Arcán a két piros folt egyre jobban tűzelt, melle zihált. Még egy perc, és botrányt csinál. Voltak, akik vihogtak, tetszett nekik a móka. Az élelmezési tisztviselőt oldalba lökdösték, fülébe súgtak, nyilván egymásra akarták uszítani őket.

- Szabad kérdezni, kire tetszett... kinek a címére méltóztatott... Eh, bánja az ördög! Ostobaság! Özvegyasszony... özvegy, szegényke... megbocsátok, pász! - és újra töltött a vodkából.

Raszkolnyikov csak ült, és csendes undorral hallgatta őket, enni is inkább csak udvariasságból evett, nem akarta megbántani Katyerina Ivanovnákat, aki minduntalan rakott valamit a tányérjára. Merőn nézte Szonyát. Az mind nyugtalanabb lett, aggodalma nőttön-nőtt, érezte, hogy nem lesz jó vége a tornak, és izgatottan figyelte nevelőanyja fokozódó ingerültségét. Jól tudta, hogy a két vidéki hölgy őmiatta utasította el olyan gögös megvetéssel a meghívást. Magától Amália Ivanovnáktól hallotta, hogy az anya valósággal megsértődött, és azt kérdezte: „Csak nem ültetem a lányomat egy ilyen *perszóna* mellé?” Azt is gyanította, hogy nevelőanyjának már fülébe jutott ez, és tudta: könnyebben megbocsátja, hogy őt magát bántják, vagy akár a gyerekeit, az édesapja emlékét, de ez halálosan sérti, és most már nem nyugszik, amíg „annak a két bábnak meg nem mutatta, hogy...” és így tovább, és így tovább.

Ráadásul éppen akkor küldött neki valaki az asztal túlsó végéről két, fekete kenyérből gyúrt, nyíllal átszúrt szívet egy tányéron. Katyerina Ivanovna lángvörös lett, és tüstént hangosan megjegyezte, hogy „ilyet csak részeg disznó tesz”.

Amália Ivanovna is rosszat sejtett, de meg mélységesen sértette is a kicsinylő bánásmód. Hogy elterelje a társaság figyelmét a kellemetlenségekről, és a maga személyét is emelje előttük, minden alkalom és összefüggés nélkül mesélni kezdett egy ismerőséről, a „Karl patikusról”, aki egyszer „éjjel bérkocsin ment, és a kocsis megölni akart őt, és Karl nagyon szépen kért, hogy ne megölje, és sírt, és összetette keze, és félt, és félelem átszegezte szívét”.

Katyerina Ivanovna mosolygott ugyan, de rögtön megjegyezte, hogy jobban tenné, ha nem mesélne oroszul ilyen történeteket. Erre Amália Ivanovna még jobban megsértődött, és azzal vágott vissza, hogy az ő édesatyja, „aus Berlin, natyon naty úr volt, és kézzel a zsebekben járkált”. A könnyen nevető Katyerina Ivanovna nem állhatta meg, hogy nagyot ne kacagjon, mire az végképp kifogyott a türelméből, már alig bírta magával.

- Ó, a fülesbagoly! - súgta Katyerina Ivanovna Raszkolnyikovnak, és már-már megjött a kedve. - Azt akarta mondani: zsebre dugott kézzel járkált, és úgy sült el, hogy a mások zsebében kotorászott! Khe-khe-khe... Mondja, Rogyion Romanovics, magának még nem tűnt fel, hogy ez a sok idegen, kivált a sok német, aki itt szaladgál Pétervárott, isten tudja, honnan jöttek... mind butább, mint mi? Hát mondja, hogy mesélhet valaki ilyet! Hogy a patikus Karlak „félelem átszegezte szívét”. Az a fajankó! Ahelyett, hogy megkötözte volna a kocsist, „összetette keze, és kért, hogy ne megölje, és sírt”. Ostoba liba! És még azt hiszi, hogy ez megható história, nem is gyanítja szegény feje, hogy milyen buta. Szerintem még ez a részeg élmezési tisztviselő is sokkal okosabb, az ember legalább látja, hogy iszákos, utolsó cseppig elitta az eszét. De ezek mind olyan rendesek, komolyak... ni, hogy ül itt! Kimereszti a szemét, haragszik, jaj, de haragszik... Hahaha! Khe-khe-khe...

És most, hogy felvidult, mindjárt megint százféle mesélnivalója akadt. Arról kezdett beszélni, hogy ha kieszközlik a nyugdíját, annak segítségével okvetlenül berendez a szülővárosában, T...-ben egy előkelő leányotthont. Raszkolnyikovval még nem beszélt erről a tervéről, és most elmerült a csábító részletekben. Hogy, hogy nem, de egyszerre csak ott volt a kezében a „dicsérő oklevél” is, amelyet még az elhunyt Marmeladov emlegetett az ivóban, amikor arról mesélt, hogy hitvestársa, Katyerina Ivanovna az intézői záróünnepélyen selyemkendővel táncolt a kormányzó és más magas személyiségek előtt. Ezzel az okmánnyal nyilván azt akarta igazolni Katyerina Ivanovna, hogy joggal vállalhatja egy előkelő leányotthon vezetését. De elsősorban azért készítette a keze ügyébe, hogy amennyiben az a két „felcicomázott báb” mégis eljönne a torra, megleckéztesse őket, és cáfolhatatlanul bebizonyítsa, hogy ő, Katyerina Ivanovna, előkelő, „mondhatni nagyúri, ezredesi családból való, tehát kétségtelenül különb, mint holmi kalandornők, akik mostanában úgy elszaporodtak”. A dicsérő oklevelet rögtön kézről kézre adták a részeg vendégek, és Katyerina Ivanovna ezt nem akadályozta meg, mert az okmányból kitűnt en toutes lettres, hogy az ő apja udvari tanácsos és lovag, tehát majdnem ezredesi rangban levő hivatalnok volt. Most már tűzbe jött, és apróra leírta majdani szép és nyugalmas életét T... városában. Beszélt a gimnáziumi tanárokról, akiket majd oktatóknak meghív, külön megemlítette a francia Mangot-t, egy tiszteletre méltó öregurat, aki valamikor őt tanította franciára, ma is T...-ben él, és bizonyosan készséggel vállal szerény díjazásért órákat az intézetben. Végül Szonyára terelte a szót, „aki vele együtt utazik majd T...-be, és ott mindenben segítőtársa lesz”.

Ekkor felvihogott valaki az asztal végén. Katyerina Ivanovna úgy tett, mintha észre se venné, mintha fel se érne hozzá ez a röhej, és csak annál hangosabban, lelkesebben dicsérte Szofja Szemjonovná, aki kétségtelenül a legalkalmasabb segítőtárs, mert „szelíd, türelmes, odaadó,

nemes lelkű és művelt”, meg is veregette az arcát, majd felállt, és kétszer melegen megcsókolta. Szonya elpirult, de Katyerina Ivanovna sírva fakadt, és rögtön elmondta magáról, hogy „gyenge idegzetű bolond”, és túlságosan fáradt, ideje volna végezni már, az ételt úgyis elfogyasztották, töltsék ki a teát. Amália Ivanovna, mélységes keserűségében, amiért egyáltalán nem vonták be a társalgásba, és meg se hallgatták, még egy utolsó kísérletet tett, és bánatát eltitkolva, egy rendkívül bölcs és szakszerű tanácsot mert adni Katyerina Ivanovnának, azt tudniillik, hogy abban a jövődöbéli otthonban majd igen nagy gondot kell fordítani a lányok fehérneműjére („die Wäsche”), és „szükséges ety ilyen hölty (»Dáme«), aki fehérneműre natyon jól felvityáz”, továbbá, „hogy a sok fiatal lányok ne titokban regény olvasnak éjjel”.

Katyerina Ivanovna valóban nagyon fel volt zaklatva, meg ki is fáradt, torkig volt már az egész vendégséggel, és odavágta neki, hogy ez badarság, látszik, hogy „nem is konyít a dolgokhoz, mivel a Wäsche nem az igazgatónőre, hanem a gondnoknőre tartozik egy előkelő leányotthonban”, ami pedig az éjszakai regényolvasást illeti, hát azt még említeni is nevetlenség, tehát legyen szíves és hallgasson. Amália Ivanovna elvörösödött mérgében, és kijelentette, hogy ő csak jót akart, „natyon, natyon jót akart”, és hogy „már régen nem fizettek meg a Geld a szobáér”. Katyerina Ivanovna rögtön a fejére olvasta, hogy hazudik, ne is beszéljen jóakaratról, hiszen már tegnap is zaklatta a szobabér miatt, amikor a megboldogult még a ravatalon feküdt. Erre Amália Ivanovna igen helyes logikával azt felelte, hogy ő bizony meghívta azt a két hölgyet, de nem jöttek el, „mert az két finom úrihöltyek, és finom höltyek nem elmennek nem finom höltyekhez”. Katyerina Ivanovna erre „hangsúlyozta”, hogy az olyan piszkos némben, mint Amália Ivanovna, egyáltalában nem ítélni meg, mi az igazi finomság. Amália Ivanovna sem hagyta magát, azzal vágott vissza, hogy az ő atyja, „enyém *Vater aus Berlin* natyon naty úr volt, és kézzel a zsebekben járkált, és mindig ity csinálta: phü! phü!” - élénkebb szemléltetés okáért fel is ugrott, és két kezét zsebre dugva, arcát felfújva furcsa phü! phü!-szerű hangokat hallatott. A lakók érezve, hogy közeledik az összecsapás, hahoztáztak, és szántszándékkal még tüzeltek őket. Ez már sok volt Katyerina Ivanovnának, mindenki füle hallatára kijelentette, hogy Amália Ivanovnának valószínűleg soha nem is volt *Vater*-ja, közönséges, részeges, pétervári némben, talán szakácsné volt, ha ugyan nem még rosszabb. Amália Ivanovna vörös lett, mint a rák, és visítózott, hogy talán Katyerina Ivanovnának nem volt *Vater*-ja, de neki bizony volt, mégpedig „aus Berlin”, és „ilyen hosszú kabát viselt, és úty csinálta: phü! phü!”. Katyerina Ivanovna gögösen odavetette neki, hogy az ő származása közismert, a dicsérő oklevélbe nyomtatott betűvel bele van írva, hogy apja ezredes, Amália Ivanovna apja viszont, ha ugyan volt neki, hát alighanem valami jöttment... Pétervári tejesember. De sokkal hihetőbb, hogy nem is volt apja, hisz mind a mai napig tisztázatlan, hogy Ivanovna-e vagy Ludvigovna. Amália Ivanovnának erre fejébe szállt a vér, öklével csapkodta az asztalt, és sivalkodott, hogy ő igenis Amal-Ivan, és nem Ludvigovna, mert az ő *Vater*-ját „Johann hívták, és polgármester volt, de a Katyerina Ivanovna apja soha, soha nem volt polgármester”. Katyerina Ivanovna most már felállt, és szigorú hangon, látszólag nyugodtan, de sápadtan és ziháló mellel kijelentette, hogy ha még egyszer egy sorba meri állítani azt a nyomorult *Vater*-ját az ő drága édesapjával, hát letépi a főkötőt a fejéről, és összetiporja.

Amália Ivanovna erre felugrott, összevissza szaladgált, és teli torokból kiabált, hogy itt ő a háziasszony, és Katyerina Ivanovna „ebben a pillanatban kihurcolkodjon lakásból”, aztán, miért, miért nem, az asztalhoz szaladt, és felkapkodta az ezüstkanaalakat. Óriási zenebona támadt, a gyerekek sírva fakadtak. Szonya a nevelőanyjához ugrott, hogy lecsillapítsa, de Amália Ivanovna éppen abban a pillanatban a sárga céduláról kiabált valamit, és erre ő Szonyát félrelökve, vadul nekitámadt, hogy beváltsa a főkötőt illető fenyegetését. Ebben a

percben kinyílt az ajtó, és a küszöbön megjelent Pjotr Petrovics Luzsin. Egy pillanatra megállt, és szigorú, fürkésző tekintetét végigjártatta a társaságon. Katyerina Ivanovna elébe szaladt.

- Pjotr Petrovics! Védjen meg! Legalább maga védjen meg! - kiáltotta. - Értesse meg ezzel az ostoba teremtéssel, hogy nem beszélhet így egy bajba jutott úriasszonnyal, hogy ezért bíró elé állíthatják! Elmegyek akár magához a főkormányzóhoz... ezért felelni fog... Emlékezzék apám vendégszerető házára, és védje meg az árvát!

- Bocsánat, asszonyom... bocsánat... - felelte Luzsin elhárító kézmozdulattal - a kedves édesapját, mint kegyed is igen jól tudja, sohasem volt szerencsém ismerni... már megbocsásson... - valaki hangosan elnevette magát - és ami háziasszonyával való örökös csetepatét illeti, azokban nem óhajtok részt venni... A magam dolgában jöttem ide... sürgősen beszélnem kell a mostohalányával, Szofja... Ivanovna... ha jól emlékszem? Lesz szíves odaereszteni hozzá.

És kitérve előle, a szoba szemközti sarkába tartott, Szonyához.

Katyerina Ivanovna megdermedt álltában, mintha villám sújtotta volna, nem fért a fejébe, hogy tagadhatja le Luzsin az ő édesapja vendégszeretetét. Kigondolta ezt, és ha egyszer kigondolta, szentül hitte is, hogy igaz. Meghökkenetette a rideg, száraz, megvető hang, amelyben mintha fenyegetés is lappangott volna. A többiek is egymás után elnémultak Pjotr Petrovics megjelenésére. Érezték, hogy ez a „komoly és tekintélyes” férfiú sehogy sem illik a társaságba, és nyilván csak valami egészen rendkívüli okból jött oda, tehát okvetlenül történik valami.

Raszkolnyikov Szonya mellett állt, és most odább lépett, hogy utat engedjen Luzsinnak, aki őt - úgy látszott - észre se vette. Egy perccel később Lebezjatnyikov is megjelent az ajtóban, és ő is valami különös kíváncsisággal, szinte ámultan várta, mi lesz; erősen figyelt, de jó darabig láthatólag nem értette, miről van szó.

- Bocsássanak meg, ha talán zavarom a társaságot, de fontos dologban jöttem - kezdte Luzsin mintegy általánosságban, valamennyiükhöz fordulva -, és a magam részéről még örülök is, hogy többen vannak itt jelen. Amália Ivanovna, kegyedet mint a ház asszonyát tisztelettel felkérem, hogy szíveskedjék majd figyelemmel hallgatni Szofja Ivanovnával folytatott beszélgetésemet. Szofja... Ivanovna... - most már egyenesen Szonyához intézte szavait, aki meglepetten és máris ijedten nézett rá - odabenn a barátom, Andrej Szemjonovics szobájában, amint azt közvetlenül a kegyed látogatása után megállapítottam, eltűnt az asztalról egy száz rubel értékű állami bankjegy, amely az én tulajdonom volt. Ha talán tudja, és megmondhatja, hol található ez idő szerint, becsületszavamra, itt az összes tanú előtt megígérem, hogy a dolgot ezzel befejezettnek tekintem. Ellenkező esetben viszont kénytelen volnék szigorú rendszabályokhoz folyamodni, és akkor... magára vessen; kisasszony!

Néma csend volt a szobában. Még a sírdogáló gyerekek is elhallgattak. Szonya halálra váltan állt, csak bámult rá, nem tudott mit szólni. De talán nem is egészen értette, mit akarnak tőle. Így telt el néhány másodperc.

- Nos? Szóval? - kérdezte Luzsin, és szigorúan rászegezte a szemét.

- Nem tudom... én semmit se tudok... - felelte nagy sokára, elhaló hangon a lány.

- Nem? Szóval, nem tudja? - ismételte Luzsin, és megint várt egy-két másodpercig. - Gondolkodjék csak, kisasszony - folytatta aztán szigorúan, de még mindig intellemmel a hangjában -, fontolja meg, én hajlandó vagyok időt adni a meggondolásra. De legyen szabad figyelmeztetnem; hogyha nem volnék teljesen bizonyos a dolgomban, nem kockáztatnám meg ezt a

nyílt vádat. Jártas vagyok az ilyesmiben, és jól tudom, hogy az egyenes és nyilvános vádért, ha az hamis, vagy akár csak tévedésen alapult is, felelősségre vonhatnak. Ezt igen jól tudom, kérem. Arról van szó, hogy ma délelőtt, bizonyos kiadásaim fedezésére beváltottam néhány darab ötszázalékos részvényt, háromezer rubel névértékben. Az adatokat feljegyeztem a tárcámba. Hazaérkezve átszámláltam a pénzt, Andrej Szemjonovics a tanúm erre, és mikor kétezer-háromszázat megszámláltam, ezt a pénzt a tárcámba tettem, a tárcámat pedig a kabátom oldalzsebébe. Az asztalon még maradt körülbelül ötszáz rubel, papírpénzben, közte három, százrubeles bankjegy. Éppen akkor lépett a szobába kegyed (az én hívásomra), és az egész idő alatt, amíg ott tartózkodott, feltűnően zavartan viselkedett, annyira, hogy beszélgetés közben háromszor is felállt, ki akart sietni, noha még nem végeztünk. Mindezt Andrej Szemjonovics bizonyíthatja. Kegyed maga sem tagadja, remélem, és igazolja szavamat, ha kijelentem, hogy csupán csak azért kértem magamhoz Andrej Szemjonovics útján, mert rokona, a gyámoltalanul maradt Katyerina Ivanovna szomorú helyzetéről akartam beszélni (és egyúttal kimenteni magam, amiért nem tehettem eleget a meghívásnak), valamint arról, hogy talán gyűjtést, sorsjátékot vagy effélét lehetne rendezni a javára. Kegyed hálálkodott, sőt még könnyezett is. (Azért mondom el mindent ilyen pontosan, mert egyrészt eszébe akarom idézni, másrészt bizonyítani szeretném, hogy a legapróbb részleteket is emlékezetembe véstem.) Azután elvettem az asztalról egy tízrubelest, és átadtam kegyednek a magam nevében, nevelőnője számára, mint első segítséget. Minderről Andrej Szemjonovics is tanúskodhat. Én aztán kegyedet, aki még akkor is feltűnően zavart volt, az ajtóig kísértem. Andrej Szemjonovicsal kettesben még vagy tíz percig beszélgettünk, majd ő is kiment, én pedig visszatértem az asztalhoz, hogy a kinn hagyott pénzt még egyszer átszámláljam, és előbbeni szándékom szerint, külön helyezzem el. Legnagyobb csodálkozásomra egy százrubeles bankjegy hiányzott. Mármost ítélje meg, kérem: Andrej Szemjonovicsot mégse gyanúsíthatom - kimondani is szégyellem -, a számolásban sem tévedhettem, mert éppen egy perccel a kegyed belépése előtt fejeztem be, és megállapítottam, hogy az összeg egyezik. Beláthatja, hogy tekintve rendkívül zavart viselkedését és sietségét, valamint azt, hogy kezét egy darabig az asztalon tartotta, tekintve továbbá a kegyed társadalmi helyzetét és az azzal járó szokásokat, úgyszólván rémületemre és akaratom ellen gyökeret vert bennem a gyanú, *nem lehetett elhárítanom*, mert noha kegyetlen, feltétlenül jogos. Azt is ismételten hangsúlyozom, hogy bár tökéletesen biztos vagyok a dolgomban, tudom, hogy kockázatot vállalok. Mindamelllett, mint látja, nem álltam el ettől a lépéstől, igenis, feltárom, és megmondom azt is, hogy miért: egyes-egyedül azért, kisasszony, mert ez sötét hálátlanság! Hát szabad ilyet tenni? Én meghívom, hogy szegény rokonán segítsék, sőt, egy tehetségemhez mért összeget, tíz rubelt is adok, és kegyed mindjárt ott, az első pillanatban ezzel fizet nekem? Nem, kérem, ez nem szép! Aki így viselkedik, megérdemli a leckét, be kell látnia. De ennek ellenére, mint őszinte jó barátja (mert higgye el, nincs jobb barátja nálamnál ebben a pillanatban), arra kérem: gondolja meg! Különben könyörtelen leszek! Nos? Mi a válasza?

- Én semmit se vettem el - suttogta rémülten Szonya. - Ön tíz rubelt adott nekem, tessék, itt van - kivette zsebkendőjét, megkereste rajta a csomót, kibogozta, előkotorta a bankjegyet, és odanyújtotta neki.

De Luzsin nem tágított, a pénzt nem vette el. Szemrehányóan megismételte a kérdést:

- Szóval, a többit, a százat, nem vallja be?

Szonya körüljártatta a szemét a szobában. Rettenetes arcok néztek rá mindenfelől, szigorúak, gúnyosak, gyűlölködők. Most Raszkolnyikovra pillantott... a falnál állt keresztbe font karral, és izzó szemmel nézte őt.

- Jóságos Isten! - fohászkodott Szonya.

- Amália Ivanovna, értesítenünk kell a rendőrséget, és ezért megkérem, hogy szíveskedjék felhívatni a házmestert - mondta Luzsin halkán és majdnem gyengéden.

- Gott der barmherzige! Én tudtam, hogy lopni szokja! - sopánkodott Amália Ivanovna, és összecsapta a kezét.

- Tudta? - kapott a szaván Luzsin. - Eszerint tehát volt már eset, amely részben indokolja ezt a feltevést? Nagyon kérem, emlékezzék majd vissza ezekre a szavaira, bár igaz, tanúk előtt hangzottak el.

Az asztal körül hangos beszéd, mozgolódás támadt.

- Mi az?! - kiáltotta fölocsúdva Katyerina Ivanovna, és úgy rontott Luzsinnak, mint aki láncáról szabadult. - Lopással vádolja? A mi Szonyánkat? Ó, bitangok, bitangok! - És Szonyára borult, megölelte, két aszott karja úgy szorította, mint a vasfogó.

- Hogy merted elfogadni tőle a tíz rubelt? Ó, te ostoba lány! Add ide! Add ide azt a pénzt, de rögtön!

Kikapta Szonya kezéből a bankót, golyóvá gyúrte, és teljes erővel Luzsin arcába vágta. A papírgolyó a szemét találta el, és lehullott a padlóra. Amália Ivanovna már odaszaladt, hogy felvegye. Luzsint elfutotta a harag.

- Fogják le, hiszen örült! - kiabált.

Az ajtóban új arcok tűntek fel Lebezjatnyikov mellett, köztük a két vidéki hölgyé.

- Micsoda? Én vagyok örült? Én? Te bolond! - rikácsolt a beteg asszony. - Neked ment el az eszed, te zugprókátor, te alávaló! Még hogy Szonya vitte el a pénzedet! Szonya tolvaj! Hisz még ő adna neked, te futóbolond, te! - És kitört belőle a hisztériás nevetés. - Látjátok ezt a bolondot? - Ide-oda futkosott, és ujjal mutatott Luzsinra. Most megakadt a szeme Amália Ivanovnáén. - Mit mondtál? Te is, te is azt állítod, hogy „lopni szokja”? Te piaci kofa, te utolsó, te krinolinba bújtatott porosz csirkeláb! Ó, ti... ti... De hisz ki se tette innen a lábát, ahogy tőled bejött, te gazember, egyenesen leült mellém az asztalhoz, mindenki látta. Itt ült ni, Rogyion Romanovics mellett! Motozzátok meg! Ha sehol se volt azóta, hát nála kell még lenni a pénznek! Motozd, no! Rajta, kezd már! De ha nem találsz semmit, hát zokon ne vedd, felelni fogsz, galambocskám! Elmegyek őfelségéhez, igen, magához a cárhoz szaladok! Az könyörületes! Azt mondd, nem? Hazudsz! Oda megyek, oda én! Mert olyan szelíd, azt hitted, akármit csinálhatsz vele, mi? Ebben bíztál? Csakhogy én bátor vagyok ám! Rajta-vesztesz, barátom! No, motozd meg! Keresd a pénzedet, keresd!

Magából kikelve megragadta Luzsint, és odarángatta Szonyához.

- Hajlandó vagyok, asszonyom, felelni az eljárásomért... de csillapodjék, kérem, csillapodjék. Látom, nagyon is látom, hogy bátor... De hát... de hát... hogy is csináljuk - mormogta -, a rendőrség jelenlétében kellene... ámbár... tanú van itt elég... Én hajlandó vagyok... csak hát... kényes dolog... mint férfinak... másnemű egyént... Talán Amália Ivanovna segítségével... És hát, nem is ez a módja... Igaz?

- Hívj, akit akarsz, jöjjön, aki akar! Motozzátok meg! - kiabált Katyerina Ivanovna. - Fordítsd ki a zsebeidet, Szonya. Tessék! Tessék! Látod, te fürtelem, üres! A zsebkendő volt benne, különben üres! És a másik is, ni! Ide nézz! Ide nézz!

Nemhogy kifordította, majdnem kitepte egymás után a két zsebet. A másodikból, a jobb oldaliból azonban váratlanul nagy ívben kirepült valami papiros, és Luzsin lába elé esett.

Mindenki látta. Többen felkiáltottak. Pjotr Petrovics lehajolt, két ujjal felvette, és miután körülmutogatta, kibontotta: nyolcórét hajtott szásrubeles volt.

- Tolvaj! Ki innen én házamból! Rendőrség! Rendőrség! - visítózott Amália Ivanovna. - Szibériába vinni kell ilyen, ki innen!

Felkiáltások repkedtek mindenünnen. Raszkolnyikov szótlanul figyelte Szonyát, de közben Luzsinra villantotta a szemét. Szonya meredten állt, majdnem eszméletlenül, már megdöbbenést sem érzett. Aztán hirtelen lángvörös lett, felkiáltott, és két kezével eltakarta az arcát.

- Nem én voltam! Én nem vettem el semmit... nem tudom, hogyan... - jajdult fel, és szívszaggató zokogással Katyerina Ivanovnára borult. Az megölelte, és erősen magához szorította, mintha testével akarná védelmezni mindenki ellen.

- Szonya! Szonya! Én nem hiszem el! Látod, én nem hiszem! - kiáltotta (a kézzelfogható bizonyítékra nem is hederítve), és ringatta karjában, mint a kisgyereket, csókolgatta, megragadta a kezét, ajkával rátapadt, és azt is csókolta. - Még hogy te elveszel valamit! Ó, ez a buta népség! Uramisten! Buták vagytok, buták! - kiabálta úgy, hogy mindenkinek szólt. - Nem tudjátok, dehogys tudjátok, micsoda szíve van ennek a lánynak! Még hogy ő elvesz valamit! Az utolsó darab ruháját leveti és odaadja, inkább mezítelen marad, de nektek adja, ha nincs ruhátok! Olyan lány ez! A sárga cédulát is azért váltotta ki, hogy az én gyerekeim éhen ne vesszenek, értünk adta el magát... Látod ezt, te megboldogult, látod? Ez aztán szép tor! Jóságos Isten! Védjétek hát meg! Mit álltok itt? Rogyion Romanovics, maga mért nem áll ki mellette? Talán bizony maga is elhiszi? Mind együttvéve nem értek fel a kisujjával! Uramisten! Hát véd meg már!

A szegény tüdőbeteg, elárvult asszony sírása megindította a jelenlevőket. Annyi panasz, annyi szenvedés tükröződött a fájdalomtól eltorzult, tüdőbaj sorvasztotta arcon, az alvadt vértől összetapadt, cserepes ajkakon, és annyi kín áradt a rekedt, rikácsoló hangból, a zokogásból, kisgyermekre emlékeztető, a védelemért könyörgő, bizakodó és ugyanakkor kétségbeesett sírásból - hogy mindenkinek megesett rajta a szíve. Pjotr Petrovics sietett *megszánni* a boldogtalant.

- No de asszonyom, édes asszonyom! - szólalt meg nagy nyomatékkal. - Kegyedet egyáltalában nem érinti az eset. Senkinek eszébe sem jut kegyedet gyanúsítani, hogy bűnrészes, vagy akár csak tudomása is volt a dolgról, annál kevésbé, mert hiszen maga leplezte le most, kiforgatta a zsebeit, tehát nyilván nem sejtethet semmit. Én kész vagyok megszánni Szofja Szemjonovná, amennyiben őt is a nyomor tántorította meg, de hát mért nem akarta bevallani, kisasszony? A szégyentől félt talán? Most először botlott? Elvesztette a fejét? Hiszen érthető... nagyon is érthető... Miért is bocsátkozom ilyen részletekbe!... Uraim - fordult most a vendégekhez -, uraim! Szánalomból és hogy úgy mondjam, megindulásomban hajlandó vagyok megbocsátani akár most mindjárt, a személyemet ért sértés ellenére. Ez a megszegyenítés elég lecke lesz kegyednek, kisasszony, a jövőre... Lemondok a további lépésekről, ennyivel megelégszem!

Óvatosan Raszkolnyikovra pillantott, és találkozott tekintetük. Raszkolnyikov mintha meg akarta volna perzselni izzó tekintetével. De Katyerina Ivanovna már nem hallott, nem értett semmit, csak eszeveszetten ölelte, csókolta Szonyát. A gyerekek is szorongatták a csepp kis karjukkal, Polenka, noha nem értette tisztán, miről van szó, fuldokolva zokogott, és sírástól dagadt, kedves arcoskáját Szonya vállára hajtotta.

- Micsoda aljasság! - szólalt meg valaki hangosan az ajtóban. Luzsin tüstént odafordult.

- Micsoda aljasság! - ismételte Lebezzatnyikov, és keményen a szeme közé nézett.

Pjotr Petrovics alig észrevehetően összeresztte. Mindenki látta (és később emlékeztek is erre). A fiatalember belépett a szobába.

- És még az én tanúságomra mer hivatkozni? - kérdezte, és megállt előtte.

- Mit jelent ez? Miről beszél? - mormogta Luzsin.

- Azt jelenti, hogy ön... rágalmozó! Erről beszélek! - felelte hevesen Andrej Szemjonovics, és rövidlátó szemét szigorúan rászegezte. Rettenetesen fel volt háborodva. Raszkolnyikov szinte rátapadt a tekintetével, és mintha minden szavát megragadta és nyomban fontolóra vette volna. Hosszú csend támadt. Pjotr Petrovics majdnem elvesztette a fejét, különösen az első pillanatban.

- Ha ezt komolyan mondja nekem... - szólalt meg akadozva. - De mi lelte? Eszén van?

- Én eszemen vagyok, kérem, de ön... gazember! Micsoda alávalóság! Mindent hallottam, és szántsándékkal vártam, amíg jobban megértem, mert, bevallom, még mindig nem tudom, hol itt a logika... Miért csinálta? Nem értem...

- Mit csináltam én? Nem hagyna fel végre az ostoba találós kérdéseivel? Vagy ivott talán?

- Ön talán iszik, hitvány ember, de én nem. Még vodkát se iszom soha, mert meggyőződésemmel ellenkezik. Képzeljék csak: ő maga tette azt a százrubelest Szofja Szemjonovna zsebébe, saját kezűleg! Láttam, tanúsíthatom is, ha kell, megesküszöm rá! Igen, igen, ő maga - ismételte, és sorra odafordult mindenkihez.

- Meghibbant, ostoba tacsó, vagy mi baja? - rivallt rá Luzsin. - Hisz Szofja Szemjonovna maga jelentette ki, éppen most itt mindnyájunk füle hallatára, hogy a tíz rubelen kívül semmit se kapott tőlem! Hogy mondhatja akkor, hogy én adtam neki!

- Láttam, igenis láttam! - erősködött Lebezzatnyikov. - És bár ellenkezik a meggyőződésemmel, kész vagyok akármilyen esküt tenni a bíróság előtt, mert láttam, mikor titokban odadugta neki. Csakhogy azt hittem, én bolond, hogy jótékonyaságból lopja a zsebébe. Az ajtóban, mikor elbúcsúztak, és ő éppen hátrafordult, egyik kezével megszorította a kezét, és ezalatt a másikkal, a ballal titokban zsebébe csúsztatva a bankót. Láttam, igenis, láttam!

Luzsin elsápadt.

- Mit hazudik összevissza! - förmedt rá vakmerően. - Hogy láthatta azt a bankjegyet onnan az ablaktól! Ki tudja, mit látott azzal a vaksi szemével! Képzelődött!

- Nem igaz! Nem képzelődtem! És ha messze voltam is, mert ebben igaza van, és onnan az ablaktól bajosan láthattam volna jól a bankót, de véletlenül ebben az esetben bizonyosan tudtam, hogy százrubeles, mert amikor a tízest odaadta Szofja Szemjonovnának, ugyanakkor elvett egy százast az asztról. Jól láttam, mert akkor közelebb álltam, bizonyos gondolatom is támadt ezzel kapcsolatban, és ezért nem felejtettem el, hogy a pénz ott van a kezében. Összehajtogatta, és markában szorongatta egész idő alatt. Később lehet, hogy elfelejtettem, de mikor felállt az asztról, áttette a jobb kezéből a balba, majdnem le is ejtette, és akkor rögtön megint eszembe jutott, mert ugyanaz a gondolat is felmerült bennem újra, vagyis hogy jót akar tenni, és előlem titkolja. Ezek után nem csodálhatja, ha figyeltem, igen, és láttam, hogy sikerült a zsebébe csúsztatni a százast. Láttam, de még mennyire hogy láttam! Meg is esküszöm rá!

Egészen kifulladt. Mindenünnen felkiáltások hallatszottak - jobbra csodálkozó kiáltások, de volt, amelyik fenyegetően hangzott. Körülfogták Luzsint. Katyerina Ivanovna odaszaladt Lebezzjatnyikovhoz.

- Andrej Szemjonovics! Félreismertem önt! Védje meg! Ön az egyetlen, aki melléje áll! Árva a lelkem! Az Isten küldte, bátyuska, galambocskám!

Nemigen tudta, mit csinál, térdre borult előtte.

- Badarság! - üvöltötte Luzsin éktelen dühre gerjedve. - Csupa badarságot hadar itt össze, tisztelt uram! „Elfelejtettem... eszembe jutott, eszembe jutott... elfelejtettem.” Micsoda beszéd ez, kérem? Az akarja mondani, hogy szántszándékkal dugtam a zsebébe? És mért tettem volna, mi célból? És különben is... mi közöm lehet nekem egy ilyen...

- Hogy miért tette? Látja, ezt én se tudom, de hogy színtiszta igazság minden, amit mondok, az tény, szóról szóra így volt. És tudja meg, alávaló, fekete lelkű ember, hogy abban a pillanatban is ezt kérdeztem magamban, amikor megköszöntem önnek, és megszorítottam a kezét, pontosan emlékszem, már csak ezért se tévedhetek! Hogy miért titokban dugta a zsebébe? Vagyis hogy miért kellett titkolnia? Talán nem akarta, hogy én lássam, mert tudja, hogy más a meggyőződésem, és a magánjátékonykodást, mint amivel gyökeresen nem segítünk, ellenzem. Arra is gondoltam, hogy restell ilyen nagy összeget ajándékozgatni előttem, vagy talán - ez is megfordult a fejemben - meglepetésnek szánja, hogy Szofja Szemjonovna nagyot nézzen majd, amikor váratlanul egy százast talál a zsebében (különben is tudom, hogy sok játékos ember szereti így takargatni a jötteteit). Vagy próbára akarja tenni, hogy bejön-e megköszönni, mikor megtalálta? És hogy a hálálkodást akarta elkerülni, meg hogy amit a jobb kéz ad, ne tudja... vagy hogy is... egyszerűen... Igen, és erősen töprengtem, elhatároztam, hogy később majd átgondolom, de mindenesetre tapintatlanságnak tartottam volna elárulni, hogy tudom a titkát. Viszont még egy gondolatom támadt ugyanakkor: mi történik, ha Szofja Szemjonovna elveszíti a pénzt, még mielőtt megtalálná, elvégre mi sem könnyebb, és ezért elhatároztam, hogy idejövök, kihívom, és megmondom neki, hogy egy százast csúsztattak a zsebébe. Csak előbb be akartam nézni a Kobiljatnyikov hölgyekhez, gondoltam, beadom nekik *A pozitivisták módszere általános eredményei*-t, és felhívom a figyelmüket a Pigyerit cikkére (és egyúttal a Wagnerére is). Onnan ide jöttem, és tessék, micsoda históriába cseppenek! Hát fontolgattam volna ennyi mindent, töprengtem volna ennyit, ha nem látom tulajdon szememmel, hogy a zsebébe csúsztatta a százast?

Mire hosszú lére eresztett érvelését ezzel a logikus következtetéssel befejezte, alaposan kifáradt, még a verejték is csurgott az arcáról. Nehezen fejezte ki magát, még oroszul is (noha semmi más nyelven nem beszélt), és ez a prókatori hőstett hallatlanul kimerítette, szinte lesóványodott bele. De szónoklatának mégis óriási hatása volt. Olyan hévvel, olyan meggyőződéssel beszélt, hogy mindenki hitt a szavának. Pjotr Petrovics látta, hogy rosszul áll a dolga.

- Mit bánom én, hogy maga milyen ostoba kérdésekkel bíbelődik! - kiabált. - Ez nem bizonyíték! Álmodta az egészet, képzelődött, és kész! Én meg kijelentem, hogy hazudik, tisztelt uram! Hazudik és megrágalmaz engem, haragszik rám valamiért, talán azt nem tudja megbocsátani, hogy nem vagyok hajlandó elfogadni az istentelen, szabadgondolkodó társadalmi elméleteit! Ez az igazság, kérem!

De ez a kifogás sem lendített a dolgán, ellenkezőleg, rosszalló moraj hallatszott körülötte.

- Eh, már megint ide lyukadtál ki! - vágta oda Lebezzjatnyikov. - Hazudsz! Csak hívd a rendőrséget, én kész vagyok megesküdni. De egyet nem értek: mi vitte rá, hogy ezt a gyalázatosságot megkockáztassa? Ó, te nyomorult, te alávaló!

- Én megmagyarázhatom, hogy mi vitte rá, és ha kell, meg is esküszöm rá - szólalt meg most végre, határozott hangon Raszkolnyikov, és előbbre lépett.

Nyugodt volt és eltökélt. Rápillantva rögtön látta mindenki, hogy valóban tudja a magyarázatot, és most mindjárt megoldódik a kérdés.

- Tökéletesen világos előttem minden - folytatta Lebezzatnyikovhoz fordulva. - Mindjárt az első pillanatban gyanakodtam, hogy itt valami aljas fortély lappang, okom volt feltételezni bizonyos körülmények alapján, amelyeket csak én ismerek, de most rögtön felfedek itt: igen, ez a titok nyitja. Az ön rendkívül becses tanúskodása, Andrej Szemjonovics, mindent teljesen megvilágított előttem. Kérem, hallgassanak meg. Ez az úr (és Luzsinra mutatott) nemrégén megkért egy lányt, mégpedig az én testvérhúgomat, Avdotya Romanovna Raszkolnyikovát. Aztán feljött ide Pétervárra, és két nappal ezelőtt a legelső találkozásunk során összeszólköztünk, úgyhogy én kiutasítottam, ezt két tanúval bizonyíthatom. Nagyon rosszindulatú ember... Tegnapelőtt még nem tudtam, hogy itt lakik önnél, Andrej Szemjonovics, és jelen lehetett, amikor én, ugyanaznap, tehát tegnapelőtt, mint az elhunyt Marmeladov úr jó barátja, valamennyi pénzt adtam az özvegynek a temetésre. Annyi bizonyos, hogy sietett ezt nyomban levélben közölni édesanyámmal, és úgy tüntette fel a dolgot, mintha én azt a pénzt nem az özvegynek, hanem Szofja Szemjonovnáknak adtam volna, egyúttal a legaljasabb kifejezésekkel illette Szofja Szemjonovna jellemét és a kettőnk... kapcsolatát. Mindezt pedig, mint gondolhatják, azért tette, hogy összeveszítsen engem anyámmal és testvéremmel, elhitesse velük, hogy a támogatásomra küldött utolsó garasait tisztességtelen célokra fecsérlem. Tegnap este aztán, anyám, testvérhúgom és az ő jelenlétében, bebizonyítottam az igazságot, megértettem velük, hogy azt a pénzt Katyerina Ivanovnáknak adtam a temetésre, és nem Szofja Szemjonovnáknak, sőt, Szofja Szemjonovnákat addig nem is ismertem, akkor láttam először életemben. Azt is kijelentettem ugyanakkor, hogy Pjotr Petrovics összes érdemeivel együtt lába nyomába sem ér Szofja Szemjonovnáknak, akit ilyen durván leszólt. Arra a kérdésre pedig, hogy leültetném-e Szofja Szemjonovnákat a húgom mellé, egyszerűen azt feleltem, hogy ezt már meg is tettem, éppen aznap. Bosszúságában aztán, amiért áskálódásával nem sikerült engem anyámmal és testvéremmel összeveszítenie, a legarcátlanabb módon sértegetni kezdte őket, mire kiadták az útját, és végleg szakítottak vele. Mindez tegnap este történt. És most fokozott figyelmet kérek! Képzeljék el a helyzetet: ha sikerül neki bebizonyítani, hogy Szofja Szemjonovna tolvaj, ezzel egyrészt meggyőzi anyámat és húgomat, hogy gyanúja többé-kevésbé indokolt volt, és joggal háborodott fel, amikor Szofja Szemjonovnákat egy sorba állítottam velük, tehát engem támadva tulajdonképpen a húgom, a menyasszonya becsületét óvta és védelte. Ha ez sikerül neki, esetleg újra össze is veszíthet bennünket, és megnyeri jóindulatukat. Nem is szólva arról, hogy a vágás elsősorban nekem szólt, hiszen oka van feltételezni, hogy Szofja Szemjonovna becsülete és boldogsága nekem igen fontos. Íme, felfedtem a számítását. Megmagyaráztam, miért tette. Ez volt az oka, kétségtelen!

Így vagy körülbelül így végezte sűrű közbekiáltásokkal meg-megszakított, de nagy figyelemmel hallgatott szavait Raszkolnyikov.

A közbekiáltások ellenére, nyugodtan, keményen, szabatosan, világosan és nagy biztonsággal beszélt. Szilárd hangja, szigorú arckifejezése és meggyőződése igen nagy hatással volt a jelenlevőkre.

- Így van, így van! - hajtogatta elragadtatva Lebezzatnyikov. - Így kellett hogy legyen, hiszen még külön meg is kérdezte tőlem, mikor Szofja Szemjonovna belépett a szobába, hogy ön itt van-e, láttam-e Katyerina Ivanovna vendégei között? Félrevont az ablakhoz, és ott kérdezte, suttogva. Nagyon fontos volt neki, hogy ön itt legyen! Így van, pontosan így van!

Luzsin nem szólt, csak megvetően mosolygott. De nagyon sápadt volt, annyi bizonyos. Láthatólag azon tanakodott, hogy vágja ki magát. Valószínűleg szíves örömet abba hagyta volna már az egész históriát, csak mehessen, de a jelen pillanatban ez szinte lehetetlen volt. Hiszen azzal elismeri, hogy amivel vádolják, igaz, és Szofja Szemjonovnáat egyszerűen meg-rágalmazta. De meg túlságosan fel is voltak már izgatva az amúgy is részeg vendégek. Az ételmezési tisztviselő, noha nem egészen értette a dolgot, még hangosabban kiabált, mint a többi, és rendkívül kellemetlen rendszabályokat ajánlott Luzsin ellen. De voltak ott nem részegek is: minden szobából odacsődültek a lakók. A három kis lengyel hallatlanul fel volt háborodva, és szüntelenül ezt kiáltozta: pane lajidak! és fenyegetéseket is mormogott hozzá lengyelül. Szonya feszülten figyelt, de ő sem értette világosan, mi történik körülötte, olyan volt, mint aki most ocsúdott fel ájulásából. Nem fordította el szemét Raszkolnyikovról, benne látta egyetlen oltalmazóját. Katyerina Ivanovna nehezen, zihálva lélegzett, és halálosan kimerültnék látszott. A legbárgyúbb arccal Amália Ivanovna állt ott, eltátotta a száját, és egy mukkot sem értett, csak azt látta, hogy Pjotr Petrovics valamiképpen bajba került. Raszkolnyikov még mondani akart valamit, de nem hallgatták meg: mindenki kiabált, Luzsint körülfogták és szidták, fenyegették, de ő nem ijedt meg. Mikor látta, hogy Szonya megvádolásával kudarcot vallott, szemtelenséggel próbálkozott.

- Bocsánat, uraim, eresszenek, ne tolakodjanak, kérem, eresszenek ki! - és átfurakodott a tömegen. - Szíveskedjenek nem fenyegetőzni. Biztosítom önöket, hogy semmi bajom nem lesz, semmit, se csinálnak velem, nem vagyok ijedős természetű. Ellenkezőleg: önök fognak felelni, uraim, amiért erőszakos fellépésükkel fedezni próbáltak egy bűntényt. A tolvaj le van leplezve alaposan, és én megteszem a törvényes lépéseket. A bíróságon nem vakok ülnek, és nem... részegek, nem veszik készpénznek két istentelen néplázító szabadgondolkozó vallomását, akik engem személyes bosszúvágyból megvádolnak, mint ahogyan ostobaságukban maguk bevallják... Igen, uraim, eresszenek...

- De az én szobámból pusztuljon ám! Lesz szíves kihurcolkodni most nyomban, és ezentúl nem ismerjük egymást! Ha meggondolom, mennyit kínlódtam velem, két hét óta magyarázok neki...

- Én már régen mondtam önnek, Andrej Szemjonovics, hogy elköltözöm, de akkor tartóztatott. Most csak annyit teszek hozzá, hogy ön ostoba fickó. Kívánom, hogy sikerüljön kigyógyíttatnia az eszét meg a vaksi szemét. Erresszenek, uraim, eresszenek ki...

Átfurakodott köztük, de az ételmezési tisztviselő nem nyugodott bele, hogy ilyen olcsón, puszta fenyegetéssel megússza, felkapott egy poharat az asztalról, és hozzávágta, csak hogy Pjotr Petrovics helyett Amália Ivanovnáat találta el. Az felsikoltott, ő meg, a lendülettől egyensúlyát veszítve, az asztal alá zuhant. Pjotr Petrovics átment a szobájába, és félóra múlva híre-nyoma se volt a házban. Szonya, akinek a félnétség már a természetében volt, eddig is tudta, hogy őt könnyebb tönkretenni, mint akárki mást, büntetlenül bántalmazhatja, aki akarja. De azt hitte, hogy vigyázattal és szelídséggel, alázattal valahogy elkerülheti a bajt. A csalódás keserves volt. Hiszen elviselt ő mindent, türelemmel és szinte zokszó nélkül - még ezt is. De az első pillanat bizony nehezebbre esett. Hiába győzött, hiába mentették meg a becsületét, mihelyt első ijedtségéből, bénultságából felocsúdott, és világosan megértette, mi történt, szíve kínosan elszorult, és csak a bántalmat és a gyámoltalanságát érezte. Hisztérikus kétségbeesés fogta el, és mikor már nem bírta tovább, kirohant a szobából, hazaszaladt. Ez közvetlenül Luzsin távozása után történt. Most már Amália Ivanovna is torkig volt. Mikor a pohárral eltalálták, és az egész társaság őrajta röhögött, megalégtelte, hogy a más lakomájától az ő feje fájjon, és eszeveszett sivalkodással Katyerina Ivanovnára támadt, abban a hiszemben, hogy neki köszönhet mindent.

- Ki innen a lakásból! Rögtön! Mars! - Ami keze ügyébe akadt a Katyerina Ivanovna holmijából, felkapta, és a földre szórta. A szegény, összetört asszony, aki amúgy is félájult volt már, és sápadtan, zihálva, kimerülten végigdőlt a díványon, erre felugrott, és nekiesett. De túlságosan egyenlőtlen volt a küzdelem, Amália Ivanovna lerázta magáról, mint a pihét.

- Micsoda! Nem elég, hogy megrágalmaztatok, istentelenek, még ez a piszok is nekem támad! Hát lehet ezt? Az uram temetése napján kikerget az utcára az árváimmal! Mikor az előbb még az asztalomnál ült! És hova menjek? - jajgatott zokogva, lélegzet után kapkodva a boldogtalan teremtés. - Úristen! - kiáltott fel villámló szemmel. - Hát nincs igazság? Kit védesz, ha nem minket, árvákat? No de meglátjuk, van-e bíró és igazság ezen a világon, megyek, megkeresem! Most mindjárt! Megállj, te istentelen! Polenka, maradj itt a kicsikkel, amíg visszajövök. És várjatok meg, ha másutt nem, az utcán! Meglátom, van-e igazság a földön!

Fejére dobta ugyanazt a zöld kasmírkendőt, amelyet a boldogult Marmeladov is említett annak idején, átfurakodott a részeg és zilált lakók között, akik még mindig a szobában tolongtak, és jajgatva, sírva kiszaladt az utcára, hogy okvetlenül és most azonnal, mindenáron igazságot keressen. A gyermekek rémülten bújtak meg a sarokban, a ládán; Polenka a két kicsit átölelve, egész testében remegve állt, várta, hogy mikor jön haza az anyjuk. Amália Ivanovna fel-alá nyargalászott a szobában, és sivalkodva, szitkozódva szanaszét szórta, ami a kezébe akadt, tombolt dühében. A vendégek lármáztak, voltak, akik a történeteket tárgyalták, mások civakodtak, káromkodtak, akadt, aki nótára gyűjtött...

„Akkor hát ütött az én óráim is! - gondolta Raszkolnyikov. - Meglátjuk, most mit szól majd Szofja Szemjonovna!”

És elindult Szonyához.

Raszkolnyikov erélyes és bátor védelmezője volt Szonyának Luzsin ellen, pedig ő maga is elég gyötrelmet és rémséget viselt a lelkén. De szinte jólesett a reggel óta kiállott szenvedések után a maga már-már tűrhetetlen élményei helyett mással foglalkoznia, nem is szólva arról, hogy mit jelentett a lelkének Szonyáért kiállni. Ezenkívül jól tudta - és voltak pillanatai, amikor irtózatosan izgatta a gondolat -, hogy ha most találkozik vele, *meg kell mondania* neki, ki ölte meg Lizavetát. Jól tudta, micsoda kínszenvedés lesz az, és két kézzel taszította volna el magától. Mikor Katyerina Ivanovnától eljövét felkiáltott: „Meglátjuk, most mit szól majd Szofja Szemjonovna!” - akkor még eléggé bizakodó, harcias kedvében volt Luzsin felett aratott győzelme után. De aztán valami különös történt vele. Mire Kapernaumovék ajtajához ért, hirtelen bágyadság és félelem fogta el. Habozva állt az ajtó előtt ezzel a megdöbbentő kérdéssel: „Hát igazán meg kell mondanom, ki ölte meg Lizavetát?” Megdöbbentő kérdés volt, mert rögtön érezte, hogy nemcsak lehetetlen meg nem mondania, de el sem odázhatja már, kis időre sem, a pillanatot. Még nem tudta, miért lehetetlen, csak *érezte*, hogy így van, és a gyötrő gondolat, hogy erőtlennel ezzel a kényszerűséggel szemben, szinte fojtogatta. Nem akart tovább tételődni és kínlódni, hát gyorsan benyitott, és a küszöbről nézte Szonyát. Ott ült a kis asztalra könyökölve, arcát két kezébe temetve, de mihelyt őt meglátta, felállt, és úgy jött elébe, mint aki már várta.

- Mit csináltam volna, ha ön nincs! - mondta gyorsan, nyilván ezt akarta mondani neki minél előbb, ezért is várta.

Raszkolnyikov az asztalhoz ment, és leült a székre, amelyről Szonya éppen felkelt. A lány most előtte állt, két lépésre, pontosan úgy, mint tegnap.

- No, Szonya - szólalt meg, és érezte, hogy remeg a hangja -, ugye a kegyed „társadalmi helyzete és az azzal járó szokások” volt az indoklás, ezen alapult minden. Jól megértette ezt most?

Szonya arcán fájdalom tükröződött.

- Csak ne beszéljen velem úgy, mint tegnap - könyörgött -, nagyon szépen kérem, ne kezdje újra! Éppen elég fájdalmas így is. - Elmosolyodott, megijedt, hogy talán nem tetszik látogatójának a szemrehányás. - Én ostoba! Csak elrohantam! De mi lehet most ott? Vissza is akartam szaladni, de gondoltam... ugye... hogy eljön.

Raszkolnyikov elmondta neki, hogy a háziasszony ki akarja kergetni őket a lakásból, és hogy Katyerina Ivanovna elszaladt, isten tudja, hova, igazságot keresni.

- Uram, Teremtőm! Menjünk, máris menjünk! - És felkapta köpenykéjét.

- Mindig csak ők! - zúgolódott Raszkolnyikov. - Mindig csak velük törődik. Maradjon most velem!

- És Katyerina Ivanovna?

- Az ügyis megtalálja magát. Biztosan idejön, ha egyszer elszaladt hazulról - mondta ingerülten -, és maga lesz a hibás, ha nem találja itthon.

Szonya leült, kínos tanácstalanságban. A diák meg nem szólt, a földre nézett, gondolkodott.

- Luzsin talán most nem is ezt akarta - szólalt meg újra, anélkül hogy ránézne -, de tegyük fel, hogy ezt akarta volna, mert úgy illik a számításába. Hiszen akkor börtönbe csukatja magát, ha én meg Lebezjatnyikov véletlenül ott nem vagyunk. Igaz?

- Igaz - felelte a lány halkán. - Igaz - ismételte elgondolkozva, nyugtalanul.

- Pedig milyen könnyen megeshetett volna, hogy nem vagyok ott, Lebezjatnyikov meg éppenséggel véletlenül botlott be.

Szonya hallgatott.

- No és, ha börtönbe kerül? Akkor? Emlékszik, mit mondtam tegnap?

A lány megint csak nem felelt. Raszkolnyikov várt egy kicsit.

- Már azt hittem, megint rám kiált, hogy „jaj, ne beszéljen, hagyja már abba!” - Kényszere-
detten elmosolyodott. - Nos? Megint hallgatunk? - kérdezte egy pillanattal később. - Valami-
ről csak kell beszélgetni, nem igaz? Például nagyon szeretném tudni, hogy oldaná meg ezt a
„problémát”, mint Lebezjatnyikov mondaná. - Itt mintha elvesztette volna a fonalat. - De nem,
komolyan beszélek most. Próbálja elképzelni, hogy ismeri Luzsin minden szándékát, és tudja
(mégpedig kétségtelenül), hogy pusztulásba kergeti Katyerina Ivanovná a gyerekeivel, no
meg magát is ráadásul (mert hiszen saját magát semmibe se veszi, ezért csak *ráadásul*).
Polenka is ugyanarra az útra kerül, mint maga. Nos, ha váratlanul magára bíznák, hogy
döntse el, melyikük éljen a világon: Luzsin gyalázatoskodjék tovább, Katyerina Ivanovna
pedig haljon meg? No, hogy döntene? Melyikük haljon meg, ezt kérdezem!

Szonya nyugtalanul nézett rá, érezte, hogy valami lappang a bizonytalan és messziről
kerülgető beszéd mögött.

- Megéreztem, hogy ilyesvalamit akar kérdezni - mondta, és fürkésztve nézett a szemébe.

- Igen? Annál jobb. Szóval... hogy döntene?

- Mért kérdez lehetetlenséget? - kérdezte mélységes idegenkedéssel Szonya.

- Talán jobb, ha Luzsin él tovább és gyalázatoskodik? Még ezt se merné eldönteni?

- Hát ismerhetem én az isteni gondviselés útját? Miért kérdez olyat, amit nem lehet kérdezni?
Mire jók az ilyen hiábavaló kérdések? És hogyan lehetne, hogy éntőlem függjön? Ki tenne
meg engem bírónak abban, hogy ki éljen, és ki ne éljen?

- No persze, ha már az isteni gondviselés beleszól, akkor nincs mit tenni - mormogta
bosszúsan Raszkolnyikov.

- Mondja meg inkább egyenesen, hogy mit akar tőlem? - fakadt ki panaszosan Szonya. - Mert
megint akar valamit! Vagy csak azért jött, hogy gyötörjön?

Nem bírta tovább, és keserves sírásra fakadt. Raszkolnyikov sötéten, szomorúan nézte hosszú
percekig.

- Igazad van, Szonya - szólalt meg végre csendesén. Egészen megváltozott hirtelen, eltűnt
színlelt hetykesége, erőtlen harciassága, még a hangja is meglágyult. - Azt mondtam neked
tegnap, hogy nem bocsánatot kérni jövök, és most mégis majdnem azzal kezdtem. A magam
érdekében mondtam azt Luzsinról és a gondviselésről... Így akartam bocsánatot kérni tőled...

Mosolyogni próbált, de csak halvány, félbemaradt kis mosoly volt az. Lehajtotta fejét, arcát a
kezébe temette. Ekkor megdöbbenően furcsa érzés támadt a szívében: most hevesen gyűlölte
Szonyát. Őt magát is meglepte, megrémítette az érzése. Felkapta a fejét, és ránézett, átható
tekintettel. Láta, hogy a lány meg őt nézi, nyugtalanul, gyötrelmes gondban: szerelem fénylett

a szemében. És Raszkolnyikov gyűlölete eltűnt, mint a kísértet. Nem is volt az gyűlölet, tévedett, csak annyit jelentett ez az érzés, hogy itt a pillanat.

Újra eltakarta az arcát, fejét lecsüggesztette. Elsápadt. Felállt, Szonyára nézett, és szó nélkül, gépiesen leült az ágyára. Ijesztően hasonló volt ez a pillanat ahhoz a másikhöz, amikor az öregasszony háta mögött állt, már kiakasztotta a baltát a hurokból, és tudta, hogy egy másodperc sincs vesztegetni való.

- Mi lelte? - kérdezte a rémülettől dermedten Szonya.

Raszkolnyikov nem tudott szólni. Nem így, éppenséggel nem így képzelte ezt a „nyilatkozatot”. Maga sem értette, mi történik vele. Szonya odament hozzá, melléje ült az ágyra, és várt, nem vette le róla a szemét. Szíve elszorult. Kibírhatatlan volt. Raszkolnyikov némán feléje fordította sápadt arcát, szája szóra akart nyílni, de csak vonaglott. A lány szívét iszonyat járta át.

- Mi lelte? - kérdezte újra, és kissé elhúzódott tőle.

- Semmi, Szonya, ne félj... ostobaság! Igen, ha meggondolom... ostobaság - mormogta, de úgy, mint aki lázalmában beszél. - Miért is jöttem ide hozzád? Hogy kínozzalak? - mondta gyorsan, és ránézett. - Igazán, miért? Már másodszor kérdezem magamban.

Negyedórával azelőtt talán még valóban élt benne a kérdés, de most csak erőtlenül, félig öntudatlanul ismételte, és érezte, hogy egész testében reszket.

- Ó, hogy szenved! - suttogta Szonya fájdalmasan, és ránézett.

- Ostobaság az egész. Nos, Szonya - mosolygott egy-két másodpercig, de most is éppen olyan halvány, révedt mosollyal. - Emlékszel, mit akartam mondani neked tegnap?

Szonya nyugtalanul várt.

- Mikor elmentem, azt mondtam, hogy talán utoljára találkozunk, de ha ma eljövök, akkor elárulom, ki ölte meg Lizavetát.

A lánynak remegett minden porcikája.

- És most eljöttem, hogy megmondjam.

- Igen, igaz... tegnap ezt... - suttogta erőlködve. - De hát hogy tudhatja? - kérdezte hirtelen, mintha most kapna észbe.

Zihált, az arca mind sápadtabb lett.

- Tudom.

Szonya nem szólt egy hosszú percig.

- Talán... elfogták? - szólalt meg aztán félve.

- Nem, nem fogták el.

- Akkor hogy tudhatja? - kérdezte újra, alig hallhatóan, megint csak percnyi hallgatás után. Raszkolnyikov szembefordult vele, és hosszan, merően nézett rá.

- Találd ki! - mondta, és szája körül megint ott játszott az előbbi erőtlen, révedt mosoly.

A lány teste görcsösen rángatózott.

- De hát mért... mért... ijesztget? - kérdezte, és mosolygott, mint egy gyermek.

- Nyilván jó barátságban vagyok *vele...* azért tudom - folytatta Raszkolnyikov, és szeme rá-tapadt, mintha nem volna ereje levenni róla. - Lizavetát... azt nem akarta megölni... Véletlenül történt... Az öregasszonyt akarta megölni, amikor egyedül van... Ott volt már... És Lizaveta hazajött... és akkor őt is megölte.

Egy irtózatos perc múlt el. Egymásra bámultak.

- Nem találod ki? - kérdezte a látogató hirtelen, olyan érzéssel, mintha torony tetejéről vetné le magát.

- N... nem - mondta alig hallhatóan a lány.

- Nézz csak meg jól!

És hogy ezt kimondta, a már egyszer átélt pillanat dermesztő hidege csapta meg: bámulta a lányt, és az arca most mintha Lizaveta arca lett volna. Élesen emlékezett az arckifejezésére, mikor a baltával közeledett hozzá, és Lizaveta a falhoz hátrált előle, két kezét kinyújtva, egészen úgy, mint a kicsi gyerek, mikor hirtelen megijed valamitől, és meredten, szorongva nézi a félelmes valamit, hátrál, kezét előrenyújtja, szája sírásra görbül. Szinte ugyanilyen volt most Szonya, éppen olyan gyámoltalan, ijedten nézte hosszú pillanatokig, aztán hirtelen előrenyújtotta a bal kezét, és ujjjaival az ő mellét érintve lassan felállt az ágyról, és hátrább, hátrább húzódott, tekintete mind merevebb lett. Rémülete Raszkolnyikovra is átragadt, ugyanolyan ijedtség tükröződött az ő arcán is, ugyanúgy nézett rá, csaknem ugyanolyan *gyermeki* mosollyal.

- Kitaláltad? - kérdezte sűgva.

- Úristen! - tört fel a lány melléből a rettenetes jajszó. Erőtlenül az ágyra rogyott, arcát a párnába fúrta. De csak egy pillanatig. Felállt, gyorsan odament hozzá, megragadta mind a két kezét, vékonyka ujjjaival úgy szorította, mint egy harapófogó, és megint olyan mereven nézte, szeme valósággal belefűrődött a tekintetébe. Egy utolsó, kétségbeesett pillantással próbált még felkutatni, elfogni valami végső reményt. De nem volt remény. Nincs kétség többé, minden *így* igaz. Még később is, amikor visszagondolt erre a pillanatra, különösnek és érthetetlennek találta, mért döbbsent rá olyan hirtelen, hogy nincs kétség. Mert az csak nem lehet, hogy már előbb sejtett valamit? Pedig így volt, mihelyt megmondta neki, mindjárt úgy rémlett, hogy megérezte *ezt*, érezte már régen.

- Elég, Szonya, elég! Ne gyötörj! - könyörgött Raszkolnyikov fájdalmasan. Nem így, éppen nem így képzelte ezt a közlést, de *ez* lett belőle.

Szonya, mintha nem is volna eszén, felugrott, kezét tördelte, elment a szoba közepéig, de ott hirtelen megfordult, és újra melléje ült, válluk csaknem összeért. Egyszerre, mintha belényilallott volna valami, megrázkódott, felsikoltott, és maga se tudta, miért, térdre borult látogatója előtt.

- Mit csinált?! Hogy tehette ezt magával? - kiáltotta kétségbeesetten, és felugrott, nyakába borult, két karjával erősen átölelte. Raszkolnyikov hátrahőkölt, és fájdalmas mosollyal nézte.

- Furcsa teremtés vagy te, Szonya, ölelsz és csókolsz most, amikor *ezt* megmondtam neked? Nem vagy eszeden.

- Ó, hiszen akkor most nincs nálad boldogtalanabb a világon! - kiáltotta a lány szinte önkívületben, nem is hallotta, hogy a másik mit mond, és kitört belőle a hangos, hisztérikus zokogás.

Rég nem érzett forróság öntötte el Raszkolnyikov lelkét, és egyszerre megindította. Nem próbálta elfojtani az érzést: két könnycsepp buggyant ki a szeméből, és függve maradt a pilláin.

- Hát nem hagysz el, Szonya? - kérdezte, és csaknem reménykedve nézett rá.

- Nem, nem hagylak el, soha, sehol! - kiáltotta a lány. - Veled megyek mindenüvé. Ó, uramisten! Ó, én boldogtalan... miért, miért nem ismertelek már előbb? Miért nem előbb jöttél hozzám? Ó, Istenem!

- De most eljöttem.

- Most igen... de hát mit tehetünk már... Együtt leszünk, együtt - hajtogatta Szonya, és önfeledten és újra megölelte. - Szibériába is veled megyek.

Raszkolnyikov összerezett, és a régi gyűlölet és gög mosolya jelent meg újra a szája körül.

- Talán még nem is akarok Szibériába menni, Szonya - mondta.

A lány hirtelen felpillantott rá.

Az első percben szenvedélyes, gyötrő szánalmat érzett, csak a boldogtalant látta benne, de most rádöbrent a szörnyőségre, hogy hiszen gyilkolt! És Raszkolnyikov másképpen csengő szavaiban most egyszerre megérezte a gyilkost. Ijedten nézett rá. Hiszen még semmit se tud. Mért tette és hogyan, minek? A sok kérdés mind egyszerre lobbant fel a lelkében. És megint csak nem tudta felfogni: „Ő gyilkos! Ó!... Hát lehet az?”

- De hát mi ez? Hol vagyok? - kérdezte mélységes ámulattal, mint aki még fel sem ocsúdott. - *Ilyen* ember, mint ön... hogy szánhatta rá magát... hogy lehet az?

- Hogy? Hát rabolni akartam! Hagyd abba, Szonya! - mondta fáradtan, szinte bosszúsan. Szonya kábultan állt, majd hirtelen felkiáltott:

- Éhes voltál! És... és hogy anyádon segíts... azért! Ugye, azért?

- Nem, Szonya - mormogta Raszkolnyikov félrefordulva, fejét lehorgasztva -, olyan nagyon éhes éppen nem voltam... És... anyámon segíteni akartam, igaz, de... ez sem egészen így van... Ne gyötörj, Szonya.

A lány összecsapta a kezét.

- De hát lehet ez? Igaz lehet? Uramisten, micsoda igazság! Hát elhiheti ezt valaki? És hogyan... hiszen odaadta az utolsó garasát... és gyilkolt, hogy raboljon! Szent Isten! - jajdult fel. - Hiszen akkor a pénz, amit Katyerina Ivanovnáknak adott... az a pénz is... Istenem, Atyám, hát az is...

- Nem, Szonya - vágott szavába a diák -, az a pénz nem onnan való, ne félj! Azt a pénzt anyám küldte egy kereskedő útján. Betegen feküdtem, amikor hozták, éppen aznap, amikor odaadtam. Razumihin látta... ő vette át helyettem... az az én pénzem volt, a saját pénzem, de igazán...

Szonya nem értette, mit beszél, és erőnek erejével igyekezett felfogni a szavak értelmét.

- Az ő pénzt... különben, nem is tudom, volt-e ott pénz? - folytatta Raszkolnyikov halkán, és elgondolkodott. - Az erszényt akkor levettem a nyakáról... szarvasbőr erszény volt... keményre tömött, csak úgy duzzadt... de nem néztem bele, nem értem rá. A tárgyakat... valami gombocskák, láncocskák voltak ott... mindent elástam az erszénnyel együtt, egy idegen udvaron, a V... úton, egy kő alá, másnap reggel... Azóta is ott van.

Szonya feszülten figyelt.

- De hát akkor miért... akkor hogy mondhatta, hogy rabolni akart? Ha semmit se vett el? - kérdezte gyorsan, e szalmaszálba kapaszkodva.

- Nem tudom... még nem döntöttem el, hogy elhozom-e azt a pénzt - mormogta megint úgy, mint aki fontolgat valamit, de aztán észbe kapott, és kurtán felnevetett. Eh, micsoda ostobaságot mondtam most. Ugye?

Szonya fejében megvillant a gyanú: „Hátha örült?” De mindjárt eldöntötte: nem, itt valami másról van szó. Semmit, de semmit nem értett az egészből.

- Nézd, Szonya - szólalt meg szinte nekibuzdulva a diák -, figyelj csak, most mondok valamit: ha azért öltem volna, mert éhes vagyok - folytatta minden szót megnyomva, és közben talányosan, de őszintén nézett rá -, akkor most... *boldog* volnék, hidd el nekem! És mit érsz vele, mit érsz - kiáltott fel a következő pillanatban majdnem kétségbeesetten -, mondd, mit érsz vele, ha most elismerem, hogy rosszul tettem? Mit érsz az ilyen ostoba diadalmaskodással, azt mondd meg! Jaj, Szonya, hát azért jöttem én hozzád!?

Szonya megint mondani akart volna valamit, de nem szólt.

- Azért is hívtalak tegnap, hogy gyere velem, mert senkim sincs most már kívüled.

- És hová hívtál? - kérdezte félénken Szonya.

- Ne félj, nem lopni, nem ölni, nem azért. - Keserűen nevetett. - Nagyon másféle emberek vagyunk mi ketten... Látod, csak most, csak ebben a pillanatban értettem meg én magam is, hogy miért hívtalak. Tegnap még nem tudtam. Csak azért hívtalak, csak azért jöttem hozzád, hogy ne hagyj el! Nem hagysz el, Szonya?

A lány megszorította a kezét.

- Mért is, mért is mondtam meg neki? Mért fedtem fel előtte? - nyögte Raszkolnyikov egy pillanattal később, és mérhetetlen fájdalommal nézett rá. - Most persze magyarázatot vársz tőlem, látom rajtad, ahogy itt ülsz. De mit mondjak neked? Hiszen semmit se érthetsz meg belőle, csak halálos kínokat állasz ki majd... miattam. Máris sírsz, és megint ölelgetsz... Miért ölelsz, mondd? Amiért nem bírtam egyedül, és megosztottam a terhet? „Szenvedj te is, úgy könnyebb lesz nekem!” Hogy szerethetsz ilyen hitvány embert?

- És te talán nem kínlódsz? - kiáltott fel Szonya.

Raszkolnyikovot megint előntötte az előbbi forráság hulláma, ismét megindult egy pillanatra.

- Én gonosz szívű vagyok, Szonya, tudd meg, ez sok mindent megmagyaráz. Azért is jöttem hozzád, mert gonosz vagyok. Van, aki nem tette volna. De én gyáva vagyok és... aljas! No... mindegy... ez mind mellékes... beszélnem kell most, és nem tudom, hogy kezdjem...

Megállt, gondolkodott.

- Eh... nagyon másfélék vagyunk mi ketten! - kiáltott fel újra. - Nem illünk össze! Mért is... mért is jöttem hozzád? Soha meg nem bocsátom magamnak.

- Nem, nem... jól tette, hogy eljött... - tiltakozott Szonya - jobb, hogy tudom, sokkal, de sokkal jobb!

Raszkolnyikov fájdalmasan nézte.

- De hát mit akarok? - mondta percnyi gondolkodás után. - Hiszen így volt, így igaz! Látod: Napóleon akartam lenni, és azért öltem... Nos, érted már?

- N-nem... - felelte ijedten, ártatlan együgyűséggel Szonya. - De azért csak beszélj, beszélj, megértem én, *magamban* majd megértetek mindent! - sürgette.

- Megérted? Hát jó, lássuk.

Elhallgatott és sokáig gondolkozott.

- Ez a dolog magja: egyszer feltettem magamban a kérdést, hogy ha Napóleon, mondjuk, az én helyemben volna, és nem tudná mivel kezdeni a pályafutását, nem volna előtte se Toulon, se Egyiptom, se Mont Blanc-átkelés, hanem a szép és monumentális dolgok helyett csak egy nevetséges kis vénasszony volna a keze ügyében, holmi hivatalnok-özvegyecske, akit ráadásul még le is kell ütni, hogy a ládjából kivehesse a pénzt (ami pályafutásához szükséges neki, érted?), rászánná-e magát, ha más út nincs előtte? Vagy visszariadna, csak azért, mert nem monumentális a feladat, és mert... bűn? Szóval, hidd el, sokáig, rettentő sokáig rágódtam ezen a problémán, és rettentően szégyelltem magam, amikor végre rájöttem (egészen váratlanul), hogy nemcsak vissza nem riadna, de még csak eszébe se jutna, hogy ez nem monumentális feladat... meg se értené, mi van itt visszariasztó. Ha nem volna más kivezető útja, hát minden töprengés nélkül lesújtana az áldozatára, hogy az meg se mukkanna... Így aztán én is véget vettem a töprengésnek, és... lesújtottam, követtem a nagy ember példáját. Szóról szóra így történt! Nevetséges? Igazad van, Szonya, és a legnevetségesebb, hogy valóban így volt!

Szonya csöppet sem tartotta nevetségesnek.

- Inkább magyarázza el egyenesen... példák nélkül... - kérte még félénkebben, majdnem hangtalanul.

Raszkolnyikov feléje fordult, szomorúan nézte egy darabig, és megfogta a kezét.

- Megint igazad van. Ez mind ostobaság. Hiszen jóformán csak fecsegek. De nézd csak: te is tudod, ugye, hogy anyámnak egy garasa sincs, a húgom véletlenül elég sokat tanult, és kénytelen nevelőnősködni. Ide-oda hányódik. Én voltam minden reménységük. Beiratkoztam az egyetemre, de nem győztem a költségeket, abba kellett hagynom a tanulást, egyelőre. Reméltem, hogy még ha elhúzódik is a tanulás, tíz-tizenkét év múlva (amennyiben a körülmények kedvezően alakulnak) tanár leszek, vagy másvalamilyen tisztviselő, mondjuk, ezer rubel fizetéssel. - Úgy mondta ezt, mint valami betanult leckét. - Addigra anyámat elsorvasztja a gond és bánat, és én nem tudok könnyíteni rajta, húgom pedig... nos, a húgom még rosszabb sorsra juthat. De meg mi öröm, mi öröm is van abban, hogy az ember egész életében csak úgy elmegy minden mellett, semmiből ki nem veszi a részét, anyjával nem törődik, testvére sérelmeit jámborul túri. És miért? Csak azért, hogy majd ha őket eltemette, mások jöjjenek a helyükbe, asszony, gyerekek, és azokat is egyetlen garas, betevő falat nélkül hagyja itt majd egykor. Én hát elhatároztam, hogy megszerzem az öregasszony pénzét, és felhasználok az első években, nem gyötröm anyámat tovább, biztosítom magamnak az egyetemi tanulást, és az utána következő első lépéseket, mégpedig nagyvonalúan és radikálisan csinálom ezt, hogy tökéletesen új pályát építhessek, új, független útra léphessek... lásd, erről van szó... Hát igen, persze... hogy az öregasszonyt megöltem, rosszul tettem... Eh... hagyjuk ezt!

Nagy nehezen vergődött el a mondókája végéig, és lecsüggesztette a fejét.

- Nem, nem így... így nem - tiltakozott panaszosan Szonya. - Hát lehet az, hogy valaki... Nem! Az nem lehet! Nem lehet!

- No, ugye, te is látod, hogy nem lehet. Pedig őszintén beszéltem, igazat mondtam.

- Micsoda igazság! Uraim, Istenem!

- Hiszen csak egy férget öltem meg, Szonya, egy haszontalan, undok, kártékony férget!

- Az ember féreg?!

- Jó, jó, én is tudom, hogy nem az - felelte Raszkolnyikov, és furcsa szemmel nézett rá -, különben... hazudtam most, Szonya... már régen hazudok... ez mind nem igaz, jól mondod, egészen más volt az ok, egészen más... Nagyon régen nem beszéltem már senkivel, Szonya... fáj a fejem...

Lázás tűzben égett a szeme. Félig önkívületben volt már, szája körül nyugtalan mosoly bujkált. A lelki feszültségen áttetszett szörnyű erőtlensége. Szonya jól látta, hogy gyötrődik. Az ő feje is szédült. És milyen furcsa, ahogy beszél: közbe-közbe mintha értelme volna, de hát... „Hogy lehet az! Hogy lehet! Uram, Istenem!” Kezét tördelte kétségbeesetten.

- Nem, Szonya, nem így van! - kezdte újra a diák, és hirtelen felkapta a fejét, mintha gondolatainak egy új fordulata őt magát is meglepné és felélénkítené. - Nem így volt! Inkább... abból indulj ki (igen, így határozottan jobb lesz!)... tedd fel, hogy önző vagyok és hiú, gyűlölködő, gonosz, aljas és bosszúvágyó, no meg... talán elmebajra is hajlamos (most már akkor legyen együtt minden!). Más is mondta rólam, magam hallottam. Ugye, azt mondtam az előbb, hogy nem tudtam volna eltartani magamat az egyetemi éveim alatt. Pedig, látod, talán tudtam volna. Anyám küldött annyit, hogy tandíjra, könyvekre fussa, meg cipőre, ruhára, a kenyérrevalót pedig megkereshettem volna, bizonyosan. Leckeóra mindig akad, fél rubelt ajánlottak. Razumihin is mindig talál munkát! De én megdühödtem, és nem akartam. Igen, ez az, *megdühödtem* (ez a jó szó!). Behúzódtam, mint a pók, a zugomba. Hiszen voltál ott abban az odúban, láttad... És tudod-e, hogy az alacsony és szűk szoba szűkíti az agyat és lelket, Szonya? Ó, hogy gyűlöltem azt az odút. De kimozdulni mégse akartam, csak azért se tettem egy lépést se. Napszámra nem mozdultam ki, és dolgozni se akartam, még enni se. Csak hevertem ott naphosszat, ha Nasztaszja hoz valamit, jó, ha nem: hát koplalok, de kérni nem kérek, csak azért se! Este nincs mivel világítsak, sötétben fekszem, de gyertyára keresni semmi kedvem. Tanulnom kellett volna, de a könyveimet eladogattam, az asztalomon, a jegyzeteken, füzeteken ujjnyi vastagon fekszik a por azóta is. Jobban esett heverni és gondolkozni. Örökösen csak gondolkoztam... És hogy mit össze nem álmodtam, mennyi mindent, micsoda furcsaságokat, ki se mondhatom! És akkor vert gyökeret bennem a rögeszme, hogy... Nem, nem így volt! Megint nem jól mondom! De látod, mindig azt kérdeztem magamtól akkor: mért vagyok ilyen ostoba? Ha egyszer tudom, hogy a többi ostoba, mert hiszen ezt bizonyosan tudom, mért nem akarok én okosabb lenni náluk? Később azt is megértettem, hogy ha ki akarom várni, amíg mind megokosodnak, hát nagyon is sokáig várhatok... Még később arra is rájöttem, hogy ez sohase jön el, az emberek nem változnak meg soha, senki át nem formálja őket, kár a fáradságért! Igen, Szonya, ez így van. Ez az ő törvényük... törvény, Szonya! És most már azt is tudom, hogy aki okosabb és elszántabb, az uralkodik rajtuk! Aki mindent mer, annak van igaza előtük! Aki mindent félrerúg, az a törvényhozójuk, aki a legtöbbet mer, annak az igaza a legerősebb. Így volt öröktől fogva, és így lesz mindig! Csak a vak nem látja!

Szonyára nézett ugyan, míg beszélt, de most már nem érdekelte, hogy megérti-e vagy nem? Lázás izgalom fogta el, valami sötét szenvedély sarkallta. (Valóban, nagyon is régen nem beszélt már senkivel.) Szonya érezte, hogy ez a kegyetlen káté most már hitvallása és törvénye lett.

- Arra is ráébredtem akkor - folytatta hévvel -, hogy a hatalom csak annak a kezébe kerülhet, aki le mer hajolni érte, és felragadja. Csak ez a fontos, csak ez az egy a fontos: merni kell! És akkor támadt bennem, először életemben az a gondolat, amely eddig még soha senkinek nem jutott eszébe! Soha, senkinek! Egyszerre világos lett előttem, mint a nap, hogy soha senki, de senki nem mert, nem is mer fűtyülni erre a sok képtelenségre, és egyszerűen megragadni,

pokolba hajítani az egészset, úgy, amint van! Én... én elhatároztam, hogy *merék*, és öltem... De csak merni akartam, Szonya, ezért tettem!

- Ó, hallgasson, hallgasson! - kiáltott rá Szonya, és összezsapta a kezét. - Elhagyta az Istent, és az Isten büntetéséből az ördög kezére adta!

- Úgy érted, hogy amikor ott hevertem a sötét odúban, és összevissza álmodtam mindenfélét, az ördög incselkedett velem? Igen?

- Hallgasson! Ne csúfolódjék, istenkáromló! Nem érti! Látom, semmit se ért! Uramisten! Hiszen semmit, de semmit nem ért!

- Hallgass, Szonya, nem csúfolódom én. Hiszen magam is tudom, hogy az ördög karmai között vagyok. Hallgass, Szonya, hallgass! - hajtogatta komoran, makacsul. - Régen tudom. Ezt mind végiggondoltam, elstutogtam már, amikor ott hevertem a sötétben... Mindent megvitattam magammal töviről hegyire, és mindent tudok, mindent... De untam, ó, hogy untam akkor ezt az örökös fecsegést! Újra meg újra elhatároztam, hogy végét vetem, mindent előlről kezdek, és nem fecsegek tovább. És azt hiszed, csak úgy bolond fejjel nekirugaszkodtam? Megfontoltan csináltam, ez volt a vesztem. És azt hiszed, nem tudtam én magam is, hogy ha már kérdelem, sőt, újra meg újra kérdelem: jogom van-e uralkodni?... hát nyilván nincs jogom! Vagy például, ha egyáltalában felvetem a kérdést: féreg-e az ember? Hát nyilván úgy van, hogy *nekem nem* féreg, csak annak, akinek eszébe se jut ezt fontolgatni, és megy előre egyenest, meggondolás nélkül... És ha már hosszú napokig azon rágódom: rászánná-e magát Napóleon, vagy nem?... hát bizonyos, hogy én nem vagyok Napóleon, ezt magam is éreztem... Végigszenvedtem ennek a töprengésnek minden kínját, Szonya, és le akartam rázni. Ölni akartam okoskodás nélkül, csakis magam miatt! És hazudni ebben nem akartam még önmagamnak sem! Nem azért öltem, hogy anyámon segítsék... micsoda badarság! Nem is azért, hogy majd ha megszereztem a hatalom eszközeit, az emberiség jótevője legyek! Maszlag! Egyszerűen csak öltem, magamért, egyedül magamért, és hogy jót teszek-e ezzel valakinek, vagy mint a pók, egész életemben a hálóba akadó vérét szívom majd - abban a pillanatban egyáltalában nem érdekelt... És nem a pénz volt a fontos, Szonya, egészen más volt a fontos, most már tudom. Értsd meg: ha továbbmegyek is azon az úton, akkor se gyilkoltam volna többször soha életemben. Más volt, amit meg kellett tudnom, ami hajtott: azt kellett megtudnom, mégpedig sürgősen, hogy féreg vagyok-e én is, mint a többi, vagy ember. Át merem-e hágni a törvényt, vagy nem? Le merek-e hajolni a hataloméért vagy nem? Remegő teremtmény vagyok-e, vagy *jogom* van...

- Ölni! Hogy joga van ölni?! - Szonya összezsapta a kezét.

- Eh, Szonya - fakadt ki ingerülten Raszkolnyikov, és előbb vissza akart vágni, de inkább megvetően hallgatott. - Ne szakíts félbe! Csak azt akartam megértetni veled, hogy akkor karmai közé kaparintott az ördög, és aztán tudtomra adta, hogy nem volt jogom odamenni, mert én is ugyanolyan féreg vagyok, mint a többi. Kicsúfolt, és most eljöttem hozzád. Örülj a kedves vendégnek! Hát eljöttem volna, ha nem vagyok féreg? És most mondok valamit neked: amikor odamentem az öregasszonyhoz, csak *ki akartam próbálni* magamat... Legalább ezt is tudod!

- És ölt! Ölt!

- Eh! De hogyan? Hát így kell ölni? Hát így megy ölni valaki, mint ahogy én akkor odamentem? Majd egyszer elmesélem neked, hogy mentem oda... És azt hiszed, az öregasszonyt öltem meg? Magamat öltem meg, nem azt az anyókat! Egy csapással agyonütöttem magamat akkor, úgyhogy sose támadok fel többet! Az anyókat az ördög ölte meg, nem én... De elég, Szonya, elég ebből, hagyj békén! - kiáltott fel görcsös fájdalommal.

Térdére könyökölt, és két tenyere közé szorította az arcát.

- Micsoda kínszenvedés! - jaidult fel Szonya.

- No és? Most mit csináljak, mondd? - kérdezte Raszkolnyikov, hirtelen felkapta a fejét, és kétségbeeséstől eltorzult arccal nézett rá.

- Hogy mit csinálj? - A lány felugrott az ágyról, szeme, amelyet addig könny borított, most villámlott. - Állj fel! - kiáltott rá, és megragadta a két vállát. Raszkolnyikov felállt, és ámulтан nézett rá. - Menj most mindjárt, ebben a percben, állj ki a keresztútra, hajolj le, és csókold meg a földet, amelyet beszennyeztél, aztán hajtsd meg magad az egész világ előtt, a négy égtáj felé, és mondd fennhangon, mindenkinek: „Öltem!” Akkor az Isten új életet ad neked! Megteszed? Megteszed? - kérdezte a lány, és egész testében reszketett, mint akit a hideg ráz. Megragadta Raszkolnyikov két kezét, erősen megszorította, és égő szemmel nézett rá.

Amaz csak bámult, szinte megdöbbenette ez a hirtelen felindulás.

- A börtönről beszélsz, Szonya? Feljelentsem magam, azt akarod? - kérdezte sötéten.

- Vállalni kell a szenvedést, és ezzel megváltani magad. Ezt kell tenned!

- Nem, *azokhoz* nem megyek, Szonya!

- De hogy akarsz élni? Milyen élet lesz az! - kiáltott fel a lány. - Hát lehet így? Anyáddal hogy beszélsz majd? (Ó, és mi lesz, mi lesz velük!) De mit is beszélek, hiszen anyádat, testvéredet már elhagytad, látod, máris elhagytad, elhagytad őket. Én Istenem! - jaidult fel. - Hiszen ő maga is jól tudja... Hát lehet, lehet úgy élni, teljesen magadra hagyatva? Mi lesz veled!

- Ne légy gyermek, Szonya - mondta csendesen Raszkolnyikov. - Mit vethetnek ők a szememre? Mért adjam magam a kezükre? És mit mondjak nekik? Ez csak agyrém... ők milliósámra pusztítják az embereket, és ezzel még dicsekszenek is. Ostobák és gazok, Szonya... Nem, *oda* nem megyek. Mit mondhatok nekik? Hogy öltem, de a pénzt nem mertem magamhoz venni, és egy kő alá dugtam? - kérdezte keserű mosollyal. - Hisz akkor kiröhögnek, és azt mondják: bolond vagy, mért nem vetted el? Gyáva és bolond! Egy árva szót se értenének az egészből. Nem is méltók rá, hogy megértsék! Mért mennék hozzájuk? Nem megyek! Ne légy gyermek, Szonya!

- Csak kínlódom, kínlódom - hajtogatta a lány, és kétségbeesetten könnyörögve nyújtotta feléje a kezét.

- És talán jogtalanul is vádolom magam - folytatta komoran elgondolkozva Raszkolnyikov. - Talán még ember vagyok, nem féreg, csak elhamarkodva ítéltém... *Még* harcolhatok velük!

És a gőgös mosoly megint ott vibrált a szája körül.

- Ilyen kint hordozzon valaki! Egy életen, egy hosszú életen át!

- Majd megszokom... - mondta ő mogorván, és megint gondolkodott. - Ide hallgass! - kezdte újra egy perc múlva. - Eleget sopánkodtunk, térjünk a dologra. Ezt akartam megmondani neked: engem keresni fognak, letartóztatnak...

- Jaj, nekem! - nyögött fel Szonya.

- Mért jajgatsz! Hiszen azt akarod, hogy a börtönbe menjek, és most rémüldözöl? Értsd meg: nekik nem adom meg magam. Ővelük még harcolok. Nem csinálhatnak velem semmit. Nincs komoly bizonyítékuk. Tegnap nagy veszedelemben voltam, már azt hittem, elvesztem. De ma javult a helyzet. Minden bizonyítékuk kétoldalú, vádjukat javamra magyarázhatom, érted? És javamra is fogom magyarázni, ezt most már kitanultam. De lecsuknak, annyi bizonyos. Lehet,

hogy már ma lecsuktak volna, ha egy véletlen ki nem segít. És könnyen megeshet, hogy le is csuknak még ma. De nem baj, Szonya: egy darabig ülök, aztán kieresztenek, mert nincs egyetlen kézzelfogható bizonyítékuk sem, és nem is lesz, szavamra. Azzal, ami a kezükben van, senkit se lehet elmarasztalni. Szóval, most ezt is tudod... Ami húgomat és anyámat illeti, valahogy elintézem, hogy ne higgyenek a vádnak, ne ijedjenek halálra. Húgom különben el van látva pénzzel egyelőre... és így anyám is. Ennyi az egész. De légy óvatos, Szonya! Eljössz a börtönbe, ha majd ott leszek?

- El, el!

Szomorúan, leverten ültek egymás mellett, mint vihar után két magányos hajótörött a puszta parton, ahová kivetette őket a hullám. Raszkolnyikov nézte a lányt, és érezte nagy-nagy szeretetét, de most egyszerre csodálatosképpen terhes és fájdalmas volt neki, hogy ennyire szeretik. Igen, különös és rettenetes érzés volt ez. Mikor Szonyához jött, benne látta minden reménységét, egyetlen menekülését, azt hitte, terhének legalább egy részét megoszthatja vele, és most, mikor a lány egész lelkével feléje fordult, hirtelen megérezte, tudta, hogy ezerszer boldogtalanabb, mint eddig volt.

- Inkább ne jöjj el hozzám a börtönbe, Szonya - mondta.

A lány nem felelt, csak sírt. Így múlt el néhány perc.

Szonyának eszébe jutott valami.

- Van kereszted? - kérdezte hirtelen.

Raszkolnyikov az első pillanatban nem értette.

- Nincs? Ugye, hogy nincs? Akkor fogadd el ezt a cipruskeresztet, nekem van még egy réz, a Lizavetáé. Cseréltünk: ő nekem adta a keresztjét, én meg a kis szentképemet adtam neki. Most majd azt viselem, ezt meg neked adom. Fogadd el... hisz az enyém! Az enyém! - kérte. - Együtt vállaljuk a szenvedést, együtt viseljük a keresztet.

- Add ide - mondta Raszkolnyikov. Nem akarta megszomorítani, és nyújtotta a kezét, de rögtön visszahúzta. - Nem most, Szonya... inkább majd azután - tette hozzá, hogy megnyugtassa.

- Igen, igen, úgy jobb lesz - kapott a szaván a lány -, majd ha már vállalod a szenvedést, akkor vedd fel. Eljössz hozzám, és én teszem a nyakadba. Imádkozunk, és megyünk együtt.

Ebben a pillanatban háromszor kopogtattak az ajtón.

- Szabad, Szofja Szemjonovna? - kérdezte udvariasan egy ismerős hang.

Szonya ijedten szaladt az ajtóhoz. Lebezjatnyikov úr fakó ábrázata nézett be a szobába.

Arcán is látszott, hogy izgatott.

- Magát keresem, Szofja Szemjonovna. Bocsásson meg... gondoltam, hogy önt itt találom - fordult most Raszkolnyikovhoz -, vagyis... nem gondoltam... ilyesmire... csak éppen azt gondoltam... Katyerina Ivanovna megőrült, odaát nálunk - kottyantotta ki egyszerre Szonyának, Raszkolnyikovnak hátat fordítva.

Szonya ijedten felkiáltott.

- Mindenesetre valószínűnek látszik. És hát nem tudunk mit csinálni vele, ez a baj! Hazajött... lehet, hogy elkergették valahonnan, talán meg is verték... legalábbis úgy látszik... Elszaladt Szemjon Zaharics hivatali főnökéhez, kérem, és nem találta otthon, éppen ebéden volt egy tábornoknál... ő meg... képzeljék csak, utána szaladt, oda, ahhoz a tábornokhoz, ahol ebédelt, és képzeljék csak, nem nyugodott, kihívatta, alighanem egyenesen az asztaltól. Gondolhatják, mi lett ebből! Elkergették, természetesen, de azt meséli, hogy előbb alaposan lehordta a tábornokot, sőt, hozzá is vágott valamit. El is képzelhető róla... Csoda, hogy rendőrt nem hívtak, nem is értem! Most mindenkinek meséli otthon, még Amália Ivanovnáknak is, csak nemigen érteni, mert kiabál és csapkod... vagyis, igen: azt kiabálja, hogy mindenki cserbenhagyta, hát most majd fogja a gyerekeit, és kiáll velük az utcára kintornázni, a gyerekek majd énekelnek és táncolnak, meg ő is velük, aztán összeszedik a kopejkákat, és minden áldott nap elmennek a tábornok ablaka alá... „Csak lássák - azt mondja -, hogy előkelő úrigyerekek, egy államhivatalnok gyermekei, az utcán koldulnak!” A gyerekek sírnak, üti-veri őket. Linocskának a *Kis tanyám*-at kell énekelnie, a kisfiú táncol, és Polenka is táncol, minden ruhájukat széthasogatta, valami sipkákat csinál nekik, amilyen az utcai énekeseknek van, ő meg egy mosdótálon dobol, azt mondja, az lesz a zenekíséret... Meg se hallja, hiába beszél neki az ember... Láttak már ilyet, kérem? Ez már mégiscsak lehetetlen!

Még folytatta volna, de Szonya, akinek a lélegzete is elállt, míg hallgatta, felkapta köpenyékjét, kalapját, és kiszaladt, futás közben öltözködve. Raszkolnyikov követte, Lebezjatnyikov pedig Raszkolnyikov után ment.

- Kétségtelen, hogy megőrült - mondta neki, mikor együtt leértek az utcára -, csak nem akartam megijeszteni Szofja Szemjonovnákat, azért mondtam, hogy „valószínűnek látszik”, de semmi kétség. Mondják, hogy a tüdőbajosoknál azok a kis gümöcskék felhúzódnak az agyvelőre. Kár, hogy az orvostudományhoz nem értek. Egyébként próbáltam neki is megmagyarázni, de nem hallgat oda.

- A gümökről beszélt neki?

- Vagyis nem pontosan a gümökről. De úgyse értette volna meg. Most pedig azt akarom mondani, hogy ha egy embert logikusan meg tudok győzni, hogy nincs miért sírnia, hát abbahagyja a sírást. Ez világos. Vagy az ön meggyőződése szerint nem hagyja abba?

- Úgy nagyon könnyű volna az élet - felelte Raszkolnyikov.

- Bocsánat, uram, bocsánat, Katyerina Ivanovnával nehéz volna ezt megértetni, kétségtelen, de nem hallott arról, hogy Párizsban komoly kísérletek történtek az elmebaj logikus meggyőzéssel való gyógyítására? Egy ottani professzor gondolta ki a módszert, kiváló tudós, most nemrég halt meg, gondolatának lényege az, hogy az elmebetegek szervezetében különösebb elváltozások nem találhatók, az elmebaj úgyszólván nem egyéb, mint logikai hiba, a dolgok téves megítélése, téves nézőmódja. Egymás után minden ponton megcáfolta a beteget, és

képzelve csak, azt mondják, eredményeket ért el! De mivel zuhanyt is alkalmazott a kezelésénél, a gyógy mód eredményességét most sokan kétségbe vonják... Legalábbis úgy látszik.

Raszkolnyikov már régen nem hallgatott oda. Mikor ahhoz a házhoz értek, ahol lakott, megbiccentette a fejét, és befordult a kapun. Lebezzatnyikov felocsúdott, körülnézett, és Szonya után szaladt.

Raszkolnyikov benyitott a szobájába, s középen megállt. Mért jött most ide, ebbe az odúba? Nézte a sárgult, vedlett tapétát, a sok port meg a díványt. Az udvarról éles és folytonos kopogás hallatszott fel, valahol kalapáltak valamit, talán szeget vertek be... Az ablakhoz ment, lábujjhegyre emelkedett, és hosszan, rendkívül figyelmesen nézte az udvart. Az udvar üres volt, a kalapálókát nem látta sehol. Balra, az épületszárnyon itt-ott egy-egy nyitott ablak deszkáján virágcserepek álltak, satnya muskátlival, az ablakon belül ruha száradt kötélre teregetve... Ezt mind unos-untiglan ismerte már. Megfordult és leült a díványra.

Még soha, de soha nem volt ilyen borzalmasan egyedül.

Igen, megint érezte, hogy talán meggyűlöli Szonyát, éspedig éppen most, amikor még boldogtalanabbá tette. Mért is ment el hozzá? Miért kívánta látni a könnyét? Mért akarta mindenáron feldúlni az életét? Ó, micsoda hitványság!

- Legyek csak egyedül - mondta hangosan, határozottan -, ne jöjjön el hozzám a börtönbe!

Hosszú percek múltán felkapta a fejét, és furcsán mosolygott. Különös gondolata támadt: „Hátha igazán jobb lesz Szibériában?” - villant át rajta.

Nem tudta, mennyi ideig ült így, fejében a seregestül kóválygó gondolatokkal. Egyszerre csak kinyílt az ajtó: Avdotya Romanovna lépett be. A küszöbön megállt, és onnan nézte, mint ő Szonyát nem sokkal azelőtt, aztán beljebb jött, és leült szemközt a tegnapi helyére. Ő csak bámult rá, nem tudta, mit gondoljon.

- Bocsáss meg, Rogya, csak egy pillanatra jöttem - szólalt meg a húga. Az arca komoly volt, de nem szigorú, szeme tiszta és nyugodt.

„Ő is szeretettel jön hozzám” - gondolta.

- Mindent tudok, Rogya, *mindent*. Dmitrij Prokofjics mindent megmagyarázott és elmondott. Tudom, hogy üldöznek és gyötörnek egy ostoba, rút gyanú miatt... Dmitrij Prokofjics azt is mondta, hogy veszedelem egyáltalán nem fenyeget, és nem kellene, hogy ilyen borzalmasan hasson rád. De én nem úgy gondolom, mint ő, én *tökéletesen megértem*, hogy minden porcikád fellázad, és félek, hogy ez a nagy felindulás örökre nyomot hagy benned. Ettől félek. Nem ítélek el, nem is mernék elítélni azért, hogy bennünket elhagytál, bocsáss meg, hogy akkor úgy kifakadtam ellened. Érzem, ha engem érne ilyen keserűség, én is elszakadnék mindenkitől. Anyánknak *erről* egy szót se szólok, de rólad sokat beszélek majd neki, és megígérem a nevedben, hogy nemsokára eljössz. Miatta ne gyötörd magad, Rogya, én majd megnyugtatom, de őt se gyötörd... legalább még egyszer gyere el, mégiscsak anyád, erre gondolj! Én csak azt akartam megmondani neked - és Dunya máris felállt a székről -, hogy ha valamiben segítségedre lehetek, vagy ha szükséged van... akár az egész életemre... csak egy szóval hívj, és jövök. Isten áldjon!

Hirtelen megfordult, és kifelé indult.

- Dunya! - szólt utána a bátyja, és felállt, odament hozzá. - Ez a Razumihin, ez a Dmitrij Prokofjics igen derék ember!

Dunya gyengén elpirult.

- No és? - kérdezte és várt.

- Életrevaló, szorgalmas, becsületes, és nagyon tud szeretni... Isten áldjon, Dunya!

A lány lángvörös lett, de aztán nyugtalanság fogta el.

- Mi az, Rogya? Hát igazán örökre búcsúzunk, hogy így... végrendelkezel?

- Az most mindegy... Isten áldjon...

Elfordult tőle, és az ablakhoz lépett. Dunya még állt egy darabig, aggodalommal fürkészte, majd nyugtalanul elment.

Raszkolnyikov nem hideg közönyből eresztette el így a hűgát.

Volt egy pillanat (a legutolsó), amikor borzasztóan szeretne volna erősen magához ölelni, és *elbúcsúzni* tőle, sőt *megmondani* neki, de még arra se szánta rá magát, hogy kezet nyújtson.

„Ki tudja, később talán eszébe jut, hogy én most megöleltem, és megborzad, azt mondja majd, hogy loptam a csókját!”

„És elviselné vajon? - kérdezte kicsivel azután magában. - Nem, *ő* nem viselné el, *ezt* nem bírná elviselni! Az ilyenek nem képesek erre.”

És Szonyára gondolt.

Friss levegő áradt be az ablakon. Az udvaron már nem volt olyan vakító napsütés. Fogta a sapkáját, és lement.

Megviselt egészségével nem akart, nem is tudott törődni. Pedig a szüntelen zaklatottság, a sok lelki rémség nem múlhatott el nyomtalanul! És talán csak azért nem döntötte még ágyba a láz, mert éppen ez a szakadatlan belső izgalom tartotta úgy-ahogy a lábán, noha mesterségesen és csak ideig-óráig.

Céltalanul kószált az utcán. A nap lemenőben volt. Valami sajátságos, új fájdalom bukkant fel benne mostanában, nem maró, égető, de valahogy elmúlhatatlan, örökös, az évek végeláthatatlan sorát éreztető: az idők végtelenségét ebben a hideg, dermedt kínban, az örökkévalóságot „egy arasznyi téren”. És ilyenkor, az alkony órájában még erősebben gyötörte ez az érzés.

„Tessék, elfog a merőben fizikai gyengeség, holmi napnyugták hatására, és álld meg, hogy ostobaságot ne csinálj! Nemhogy Szonyához, de még Dunyához is elszaladsz!” - mormogta gyűlölettel.

Valaki nevéen szólította. Hátrafordult - Lebezzatnyikov sietett feléje.

- Képzeld csak! Öntől jövök, önt keresem! Képzeld! Beváltotta a fenyegetését, és elment, elvitte a gyerekeit is! Nagy nehezen találtuk meg Szofja Szemjonovnával. Valami serpenyőn dobol, a gyerekeknek meg táncolniuk kell, és keservesen sírnak! Megáll minden keresztutcánál és a boltok előtt, mindenféle ostoba népség szalad utánuk. Gyerünk!

- És Szonya? - kérdezte Raszkolnyikov aggodalmasan, míg Lebezzatnyikov után sietett.

- Egyszerűen megbomlott. Vagyis nem Szofja Szemjonovna bomlott meg, hanem Katyerina Ivanovna. Igaz, hogy kis híján ő is. De Katyerina Ivanovna tökéletesen. Mondom, végképp megbomlott az esze. Beviszi őket a rendőr, bizonyos. Gondolhatja, az hogy hat rá majd... Most itt vannak a csatornaparton, a V... hídnál, nem messze Szofja Szemjonovna lakásától. Egészen közel hozzá.

A csatornaparton, mindjárt a hídnál, talán két házzal a Szonyáé előtt, emberek verődtek össze, jobbára kisfiúk, kislányok. Már a hídnál hallották Katyerina Ivanovna rekedt, szaggatott hangját. Valóban különös látvány volt, nem csoda, ha érdekelte az utca közönségét: ócska kis ruhájában állt ott, vállán a zöld kasmírkendővel, fején szakadt és idétlenül félrecsúszott szalmakalappal; csakugyan nem volt eszén. Fulladozott kimerültségében, megviselt, hektikás arca még elkínzottabb volt, mint rendesen. (Különben is, az utcán, napfényben minden tüdőbajos még betegebbnek, ijesztőbbnek látszik, mint otthon a szobájában.) De felcsigázott állapota nem higgadt, sőt, még csak egyre ingerültebb lett. Hol a gyerekeihez szaladt, kiabált velük, biztatta, és ott, a bámészkodó nép előtt tanítgatta őket, hogy mit hogyan énekeljenek, táncoljanak, magyarázta, hogy mire jó ez, és kétségbeesésében, amiért nem akarják megérteni, ütötte-verte őket, hol meg mást gondolt hirtelen, és a nézőkhöz fordult. Ha egy jobb ruhájú ember állt meg mellette, annak rögtön elmondta, hogy lám, mire jutottak ezek a „jó családból, sőt, mondhatni, nagyúri házból való gyermekek”. Ha nevetést hallott, vagy akár csak a legkisebb csúfondáros szót, tüstént rátámadt a vakmerőre, és szidalmazta. Volt, aki nevetett, volt, aki fejét csóválta, de mind kíváncsian nézték a megbomlott eszű asszonyt és a halálra ijedt gyermekeket. Serpenyőt nem vittek, mint ahogyan Lebezjatnyikov mondta, legalábbis Raszkolnyikov nem látta náluk. Katyerina Ivanovna a két aszott tenyerével verte a taktust, Polenykára ráparancsolt, hogy énekeljen, és a két kicsinek táncolni kellett. Ő maga is nótára gyújtott volna, de a második hangnál mindig elfogta a kínos köhögés, és ez kétségbe ejtette, átkozta a betegségét, még sírt is. Legfőként pedig az hozta ki a sodrából, hogy a két kicsi úgy sír és reszket félelmében. Igaz volt, hogy megpróbálta utcai énekesnek öltöztetni őket: a fiúcska fején valami piros-fehér turbánforma volt, annak jeléül, hogy ő most török. Linocskának kosztümre nem jutott, hát a fejébe nyomta a boldogult Szemjon Zaharics kötött gyapjúsapkáját (jobban mondva süvegét), és abba beletűzte a nagyanyjától maradt fehér struccotldarabkát, amelyet ládájában őrzött mint családi ereklyét. Polenyka a mindennapi ruhácskájában volt, és könnyeit visszafojtva, ijedten, tanácstalanul nézte az anyját, nem mozdult mellőle, sejtette, hogy megzavarodott. Nyugtalanul tekingetett jobbra-balra, rémülten nézte az utcát meg a köréjük csődült népet. Szonya lépésről lépésre sarkában volt a nevelőanyjának, és sírva kérlelte, hogy térjen haza, de az nem hajlott a szavára.

- Hallgass, Szonya, hallgass! - hadarta kiabálva, fulladozva, köhögve. - Magad se tudod, mit beszélsz, olyan vagy, mint a gyerek! Megmondtam, hogy nem megyek vissza ahhoz a részeg némethez! Csak lássa mindenki, lássa az egész Pétervár, hogyan koldulnak az utcán egy előkelő apa gyermekei, aki egész életén át hűséggel és igazsággal szolgálta hazáját, és mondhatni, kötelessége teljesítése közben halt meg! - Ezt a mesét sikerült kitalálnia, és most már vakon hitte. - Csak lássa az a mihaszna tábornok! No meg csacsi vagy, Szonya: miből élünk, azt mondd meg? Elég sokáig voltunk a te nyakadon, nem csinálom tovább! Ó, Rogyion Romanovics, maga az?! - kiáltott fel, amikor meglátta, és odarohant hozzá. - Magyarázza meg ennek a csacsi lánynak, hogy okosabbat nem tehetünk! Kintornát is szerzünk majd, és akkor mindjárt látja mindenki, hogy nem vagyunk közönséges koldusok, hanem árvaságra és nyomorba jutott előkelő család, azt a tábornokocskát pedig kitesszük az állásából, meglátja! Minden áldott napon odamegyünk az ablaka alá, és ha őfelsége arra hajt, térdre borulok, ezt a hármat magam elé állítom, és rájuk mutatok: „Védd meg őket, atyám!” Mert ő az árvák atyja, irgalmas szívű, megvéd bennünket, azt a mihasznát meg... Lina, tenez vous droite!¹ Kolja, te mindjárt táncolni fogsz megint! Mit nyafogsz? Már megint nyafog! Mitől félsz, te kis bolond? Úristen! Hogy boldogulok velük? Rogyion Romanovics! Ha tudná, milyen csacsik! Hát lehet ilyenekkel boldogulni?...

¹ Állj egyenesen. (francia)

Ő maga is sírással küszködött, de azért megállás nélkül hadart tovább, a síró gyerekekre mutatva. Raszkolnyikov is megpróbálta rábeszélni, hogy menjen haza, és abban a hiszemben, hogy ezzel hat az önérzetére, hozzátette, hogy nem méltó egy előkelő leányotthon leendő vezetőjének így járkálni az utcán, kintornások módjára...

- Leányotthon! Hahaha! Hol van már a tavalyi hó! - kiáltott fel Katyerina Ivanovna, de a nevetéstől csak úgy rázta megint a köhögés. - Nem, Rogyion Romanovics! Mindenki cserbenhagyott! És ez a tábornokocska... tudja, mit csináltam? Képébe vágtam a tintatartót, ott állt az asztalon az inas szobájában, a listán, amelyikre feliratkoznak a látogatók, az én nevem is oda volt írva, hozzávágtam, és kiszaladtam. Ó, hitvány, hitvány népség! De mit törődöm velük! Most már eltartom a gyermekeimet magam, nem hajlongok senki előtt. Őt eleget gyötörtük! (És Szonyára mutatott.) Mennyit szedtél össze, Polenyka, mutasd? Mi az? Két kopejka az egész? Ó, a nyavalyások! Adni nem adnak, csak futnak utánunk, hogy a nyelvük is kilóg! Hát az a tökkelütött ott mit röhög, mi? (Rámutatott valakire a tömegben.) Ezt annak köszönhetjük, hogy Kolja olyan nehézfejű, rettenetes, mennyi galiba van vele! Mi bajod, Polenyka? Beszélj velem franciául! Parlez-moi français! Tudsz valami keveset, hiszen tanítottalak! Különben hogy lássák meg, hogy jó családból való, művelt gyermekek vagytok és nem közönséges kintornások! És nem bohóckodunk, hanem valami szép románcot énekelünk majd... Várjatok csak... mit is énekeljünk? Mindig közbeszóltok, pedig látja, Rogyion Romanovics, most éppen azért álltunk meg itt, hogy kigondoljuk, mit énekeljünk, amire Kolja táncolhat is... gondolhatja, milyen bajos, hiszen nem készültünk... meg kell beszélünk mindent pontosan, és elpróbálni, aztán majd kimegyünk a Nyevszkijre, ott sokkal több a jó társaságbeli ember, mindjárt észrevesznek bennünket. Linocska tudja a *Kis tanyám*-at... de hát mindig csak a *Kis tanyám* meg a *Kis tanyám*? Azt se lehet, hiszen mind ezt fűjják. Valami szebbet kell választanunk... Polja, gondolkodj te is, igazán segíthetnél anyádnak! Az emlékezetem rossz, nagyon rossz, különben már eszembe jutott volna. Csak nem fogjuk a *Huszár*-t énekelni? Azt mégse lehet... Tudom már! A *Cinq sous*-t, mondjuk, franciául, azt tudjátok, megtanítottalak rá. És ami a legfontosabb, ha franciául mondjuk, mindjárt látják, hogy úrigyerekek vagytok, és akkor sokkal meghatóbb... Aztán lehetne még a *Marlborough s'en va-t-en guerre*-t, az különben is igazi gyerekdal, és minden előkelő házban éneklük, ezzel altatják a gyermekeket:

Marlborough s'en va-t-en guerre
*Ne sait quand reviendra...*²

- kezdte el. - De nem, mégis jobb lesz a *Cinq sous*! No, Kolja, kezeket csípőre, egykettő! Te meg, Lina, fordíts neki hátat, mi Polenykával majd énekelünk hozzá, és tapsoljuk az ütemet!

Cinq sous, cinq sous
*Pour monter notre ménage...*³

- Khe-khe-khe... - Majd kirázta lelkét a köhögés. - Igazítsd meg a ruhácskádat, Polenyka, lecsúszott a válladon - mondta köhögés közben, mihelyt először lélegzethez jutott. - És most nagyon szépen viselkedjete, gyerekek, kecsesen mozogjatok, úgy mindenki rögtön látja, hogy igazi úrigyerekek vagytok. Hányszor mondtam, hogy a mellényke derekát hosszabbra kell

² Marlborough elment a csatába,
Nem tudja, mikor tér haza... (francia)

³ Öt sout, öt sout,
Hogy felépítsük kis tanyánkat... (francia)

szabni és két szélből, te okoskodtál, Szonya, hogy „rövidebbre, rövidebbre vegyük”, és tessék! El van csúfítva az egész gyerek! Nézd csak, már megint bögnék! De hát mi bajotok, csacsik? Rajta, Kolja, egykettő! Kezdd el már, no! Jaj, kibírhatatlan ez a gyerek!

Cinq sous, cinq sous...

- Már megint egy rendőr! Mit akarsz, no?

Csakugyan egy rendőr nyomakodott át a tömegen. De ugyanakkor egy úriember is közeledett Katyerina Ivanovnához, ötven év körüli, tekintélyesebb hivatalnok, egyenruhában, köpönyegben, még rendjel is lógott a nyakán (ami Katyerina Ivanovnának különösen tetszett, és a rendőrrre is hatott). Odajött, és szó nélkül átnyújtott az asszonynak egy háromrubeles zöld bankócskát. Arcán őszinte részvét látszott. Katyerina Ivanovna elvette a pénzt, és udvariasan, majdnem szertartásosan meghajolt.

- Köszönöm, igen tisztelt uram - mondta önérzetesen -, viszonyaink kényszerítenek... Tedd el a pénzt, Polenka, látod, vannak nemesen gondolkodó, nagylelkű emberek, akik segítségére sietnek egy bajba jutott úriasszonynak. Mint látja, igen tisztelt uram, jó családból, sőt mondhatni, előkelő házból való gyermekek... De az a tábornokocska császármadarat evett ott, és... dobbantott, amiért zavarni merem... „Nagyméltóságú uram - mondtam neki -, védje meg ezeket az árvákat, hiszen jól ismerte a megboldogult Szemjon Zaharicsot, és mivel ma, a halála napján az a szemét ember meg is rágalmazta az édeslányát...” Megint az a rendőr! Védjen meg! - könyörgött a hivatalnoknak. - Mit akar tőlem? Egy elől már megszöktünk a Mescsanszkaján... Mit akarsz, te fajankó?

- Csak mert tilos az utcán, kérem. Szíveskedjenek nem rendetlenkedni.

- Te rendetlenkedel, nem mi! Mi csak megyünk itt, mint a kintornások, mi közöd hozzá?

- A kintornához engedélyt kell kiváltani. Az asszonyság meg, ahogy ideáll, meg ahogy viselkedik, hát megbotránkoztatja a járókeleket. Hol tetszik lakni?

- Engedély! - rivallt rá Katyerina Ivanovna. - Ma temettem el az uramat, nem elég az?! Micsoda engedélyt akarsz?

- Nyugodjék meg, asszonyom, nyugodjék meg - csitította a hivatalnok -, jöjjön, hazakísérem... Nem való kegyednek itt... ilyen tömegben... hiszen nem egészséges.

- De kedves jó uram, kedves jó uram, ön nem tudja, miről van szó! - kiabált Katyerina Ivanovna. - Kimegyünk a Nyevszkijre... Szonya! Szonya! Hová lett? Ez is sír! De hát mi lelt benneteket? Kolja, Lina, hová szaladtok?! - kiáltott rémülten a gyerekei után. - Csacsi gyerekek! Kolja! Lina! Hová mennek ezek!

Az történt, hogy a kicsik, akik amúgy is rettenetesen féltek az utcai tömegtől és eszelős anyjuk kitöréseitől, mikor látták, hogy jön a rendőr, és meg akarja fogni, ki tudja, hová akarja vinni őket, mintha csak összebeszéltek volna, megragadták egymás kezecskéjét, és futásnak eredtek. Szegény Katyerina Ivanovna sírva, jajveszékelve rohant utánuk. Szomorú és visszataszító látvány volt, ahogy ott loholt az utcán, sírva, fulladozva. Szonya és Polenka szaladtak utána.

- Hozd vissza, hozd vissza őket, Szonya! Ostoba, hálátlan gyerekek! Polja, fogd meg őket... Hiszen csak tiértetek...

Megbotlott futás közben, és elesett.

- Összeverte magát! Vérzik! Úristen! - jajgatott Szonya fölébe hajolva.

Az emberek összeszaladtak, körülöttük tolongtak. Raszkolnyikov és Lebezzjatnyikov elsőnek értek oda, de sietve közeledett a hivatalnok is, nyomában a rendőr, zsémbelve. „Ejnye, ejnye” - dörögte kelletlen kézmozdulattal. Gyanította, hogy ebből galiba lesz.

- Menjenek el innen! - zavarta el a tolakodókat.

- Meghal! - kiáltotta valaki.

- Megháborodott! - mondta a másik.

- Uram, irgalmazz! - fohászzkodott egy asszony, és keresztet vetett. - A kislányt meg a fiúcskát visszahozták? Igen, ott jönnek, a nagy testvérük utolérte, idevezette őket. Szerencsétlen kis bolondok.

De mikor Katyerina Ivanovnáat jobban megnézték, látták, hogy nem a kövön ütötte meg magát, mint ahogyan Szonya hitte; a járdán pirosuló vér a torkából ömlött, a melléből jött.

- Ismerem ezt, láttam már - mondta a hivatalnok Raszkolnyikovnak és Lebezzjatnyikovnak -, ez tüdővérzés, uraim, mikor már így dől belőle a vér, meg is fullasztja. Egy rokonomnál láttam, most nemrég, éppen így volt, jó másfél poharra valót... egyszerre... De csakugyan, mit csinálunk vele, hiszen mindjárt meghal!

- Énhozzám, énhozzám vigyük - könyörgött Szonya -, itt mindjárt, a második ház... Énhozzám vigyük, csak hamar, hamar! - Ide-oda forgolódott, segítséget keresve. - Doktort kell hívni! Jóságos Isten!

A hivatalnok jóvoltából elérte, amit akart: még a rendőr is segített Katyerina Ivanovnáat vinni. Félig halott volt, mire Szonyához felértek vele, és letették az ágyra. A vérzés még akkor is tartott, de mintha lassan eszmélni kezdett volna. Szonya, Raszkolnyikov és Lebezzjatnyikov után bejött a szobába a hivatalnok is, meg a rendőr, aki előbb a bámészkodókat zavarta el, mert egyesek egészen a szoba ajtajáig tolakodtak. Polenka kézen fogva vezette a két remegő, síró csöppséget. Kapernaumovéktól is többen átjöttek: maga a szabó, egy furcsa külsejű, tüskés hajú, tüskés szakállú, sánta és görbe ember, meg a felesége, akinek olyan arca volt, mintha egy életre ráijesztettek volna, és néhány Kapernaumov gyerek, a folytonos bámészkodásban megmeredt arccal és tátva maradt szájjal. És akkor a tarka társaságban váratlanul megjelent Szvidrigajlov. Raszkolnyikov csodálkozva nézte, el se tudta gondolni, hogy került oda, nem emlékezett rá, hogy lenn az utcán, a tömegben látta volna.

Doktort, papot emlegettek. A hivatalnok, ámbár Raszkolnyikovnak odasúgta, hogy az orvos alighanem felesleges már itt, mégis intézkedett, hogy menjenek el érte. Maga Kapernaumov szaladt a doktorért.

Katyerina Ivanovna közben megnyugodott egy kicsit, a vérzés egy időre elállt. Fájdalmas, de átható tekintettel nézte a sápadt, remegő Szonyát, aki zsebkendőjével a verejtékcseppeket törölgette róla, aztán kérte, hogy ültessék fel. Felültették az ágyban, és kétfelől támogatták.

- És a gyerekek? - kérdezte erőtlén hangon. - Visszahozták őket, Polja? Ó, ti csacsik! Mért szöktetek meg? Jaj!

Cserepes ajka még csupa vér volt. Körülnézett.

- Hát itt lakol, Szonya! Sose voltam nálad... most mégis eljutottam hozzád...

Ránézett, szenvedő arccal.

- Kiszíttuk a véredet, Szonya... Polja, Lina, Kolja, gyertek ide... No, itt van mind, Szonya, vedd át őket, kézből kézbe... mert én befejeztem... Vége a bálnak! Fektessetek le, hagyjatok legalább meghalni békességben.

Visszafektették a vánkosra.

- Micsoda? Papot? Nem kell... Vagy sok a felesleges rubeletek? Nekem nincs bűnöm... Isten úgysis megbocsát, meg kell hogy bocsásson... Ő tudja, mit szenvedtem... És ha nem, hát nem kell a bocsánata!

Mind mélyebbre süllyedt a lázas öntudatlanságba. Közbe-közbe megremegett, körüljártatta szemét, és mindenkit megismert, de a pillanatnyi eszméletet megint lázas álmok váltották fel. Hörögve lélegzett, torkában mintha bugyborékkolt volna valami.

- Nagyméltóságú uram, mondom neki! - kiabált, és minden szónál levegő után kapkodott. - Ez az Amália Ludvigovna... jaj! Lina, Kolja! Kezeket csípőre, egykettő, glissez-glissez, pas-de-basqu! Dobbants a lábacskáddal... kecsesen, kicsi fiam.

Du hast Diamanten und Perlen...

Hogy is van tovább? Ezt énekeljük el...

*Du hast die schönsten Augen,
Mädchen, was willst du noch mehr?⁴*

No, tessék, Was willst du mehr... ahogy a bolond azt elképzeli... Meg ez is, ó...

A dagesztáni déli nap tüzeiben...

Hogy szerettem... imádtam ezt a románcot, Polenykám! Apád énekelte, még vőlegény korában... Micsoda napok... Ezt kellene... látjátok, ezt kellene énekelni! De hogy van, hogy van hát tovább... elfelejtettem... juttassátok már eszembe, hogy van? - Nagyon izgatott volt, mindenáron fel akart ülni.

És hirtelen rákezdte borzalmas, rekedt, el-elfúló hangon, felkiáltva és minden szónál levegőért kapkodva, arcán egyre növekvő rémülettel:

*A dagesztáni... déli nap... tüzeiben...
Feküdtem némán... égetett a seb...*

Nagyméltóságú uram! - jajdult fel szívszaggató zokogással, és szeméből omlott a könny. - Védje meg az árvákat! Emlékezzék a Szemjon Zaharics vendégszerető házára! Mondhatni, főúri ház... Ó! - összerázkódott, és felocsúdva jártatta végig a szemét a körülötte állókon, de aztán mindjárt megismerte Szonyát. - Szonya! Szonya - szólította szelíden, gyengéden, mintha csodálkoznék, hogy ott látja maga mellett. - Szonya, édes, hát te itt vagy?

Megint felültették.

- Elég!... Eljött az ideje!... Isten veled, te szegény nyomorult!... Agyonhajszolták a gebét!... Megsza-ak-adt! - kiáltotta kétségbeesetten, gyűlölettel, és a feje a párnára zuhant.

Megint elalélt, de ez az utolsó ájulása nem sokáig tartott. Sárgásfehér, aszott arca hátraesett, szája kinyílt, lába görcsösen elnyúlt. Egyet sóhajtott, mélyen, nagyon mélyen, és meghalt.

⁴ Gyémánttal és gyönggyel tele,
De a legszebb mégis a szeme,
Ennél több kell-e még? (*Heine költeménye*)

Szonya ráborult a holttestre, átölelte, és úgy maradt mozdulatlanul, fejét a halott aszott mellére hajtván. Polenka térdre rogyott az ágy végénél, az anyja lábát csókolgatta, és kétségbeesetten zokogott. Kolja és Lina nem értették, mi történt, de érezték, hogy szörnyűség szakadt rájuk, átfogták egymás vállát, egymásra meresztették a szemüket, és egyszerre kitátva szájukat, bömbölni kezdtek. Mindkettő kosztümben volt még: egyik turbánosan, a másik strucctollas sapkában.

De hogy került oda most egyszerre az ágyra, Katyerina Ivanovna mellé a „dicsérő oklevél”? Ott volt a fejénél a párnán, Raszkolnyikov látta.

Elment az ágy mellől, az ablakba állt. Lebezjatnyikov mindjárt ott termett mellette.

- Meghalt! - mondta.

- Egy-két fontos szavam volna önhöz, Rogyion Romanovics - most Szvidrigajlov lépett oda hozzá. Lebezjatnyikov rögtön átengedte a helyét, és tapintatosan eltűnt, amaz pedig még odább vonta, egészen a sarokba vezette a csodálkozó Raszkolnyikot. - Az elintéznivalókat, a temetést meg ami vele jár, magamra vállalom. Hisz jól tudja: csak pénz legyen, és mondtam már önnek, hogy nekem van felesleges pénzem. A két csöppséget meg ezt a Polenykát majd elhelyezem valami jobb árvaházba, és leteszek mindegyikért ezeröttszáz rubelt, nagykorúságáig, hogy Szofja Szemjonovnáknak is nyugsága legyen. No és őt is kiemelem a fertőből, mivel derék lány, nem igaz? Nos, uram, így akkor közölheti Avdotya Romanovnával, hogy az ő tízezer rubeljét erre fordítottam.

- És mi a célja ezzel a jótékonykodással? - kérdezte Raszkolnyikov.

- Ej, ej, bizalmatlan ember - nevetett Szvidrigajlov. - Hisz megmondtam, hogy nekem erre a pénzre nincs szükségem. És hátha egyszerűen csak emberségből teszem? Olyan nincs, azt hiszi? Elvégre ő nem féreg volt - és a túlsó sarokba mutatott, ahol a halott feküdt -, mint bizonyos vén uzsorásnék. Ebben egyetértünk, igaz? Vagy „Luzsin éljen és gyalázatoskodjék tovább, Katyerina Ivanovna pedig haljon meg?”. No és ha én most nem segítek rajta, hát Polenka is „ugyanarra az útra kerül”. - *Hamiskásan*, csintalan jókedvvel mondta ezt, a fiatalemberre szegezve szemét. Raszkolnyikov elsápadt, meghűlt benne a vér. Tulajdon szavait hallotta a szájából, ugyanazt, amit ő Szonyának mondott! Hátrahőkölt, és elképedten bámult rá:

- Honnan... tudja? - súgta elakadó lélegzettel.

- Hát hiszen itt lakom, csak egy fal választ el. Itt Kapernaumovék vannak, ott meg Rösslichné, aki nekem régi, hűséges barátnőm. Tőszomszédok vagyunk, kérem.

- Ön... itt lakik?

- Itt - felelte a férfi, és csak úgy dülöngélt a nevetéstől. - És becsületszavamra, tisztelt Rogyion Romanovics, hihetetlenül érdekelt, amit öntől hallottam. Nem megmondtam, hogy összekerülünk mi még? No, ugye, össze is kerültünk. Meglátja, milyen értelmes ember vagyok. Meglátja, hogy velem azért össze lehet férni.

HATODIK RÉSZ

Különös napok következtek most Raszkolnyikov életében, mintha sűrű köd ereszkedett volna rá, és fojtó, áthatolhatatlan magányosságba zárná. Mikor később, hosszú idő múltán visszagondolt erre az időre, rájött, hogy tudata el-elborult akkor, és ez az állapot, kisebb megszakításokkal, egészen a végső katasztrófaig tartott. Bizonyos volt benne, hogy sok mindenben tévedett ezekben a napokban, rosszul tudta például egyes események időpontját és tartamát. Legalábbis, amikor most erejét összeszedve, megérteni iparkodott azt, amire emlékszik, sokat megtudott önmagáról, annak alapján, amit azóta másoktól hallott. Előfordult, hogy egyik eseményt összecserélte a másikkal, vagy olyan dolog következményének hitte, ami csak az ő képzeletében történt meg. Sokszor beteges, kínzó izgalom lepté meg, és őrlítő félelemig fokozódott. De arra is emlékezett, hogy voltak percei, órái, talán egész napjai, amikor semmit sem érzett, és az előbbi félelem helyett, éppen ellenkezőleg, tökéletes apátia vett erőt rajta, némely haldokló fásult közömbösségéhez hasonló. Éppen ezekben az utóbbi napokban mintha menekülni akart volna attól, hogy tisztán, világosan lássa a helyzetét. Volt egy-két fontos, sürgősen megoldandó kérdés, ami nagyon nyomasztotta, de mégis inkább elhárította ezeknek gondját, noha tudta, hogy a halogatás az ő mostani helyzetében halálos veszedelem.

Elsősorban Szvidrigajlov nyugtalanította. Szvidrigajlovnál úgyszólván megrekedt. Azzal a néhány fenyegető és nagyon is világos értelmű szóval, amit akkor mondott Szonya szobájában, közvetlenül Katyerina Ivanovna halála után, valósággal megakasztotta gondolatainak folyását. De bár ez az új tény módfelett nyugtalanította, mégsem próbálta tisztázni a dolgot. Megtörtént vele, hogy valami nyomorúságos kis kocsmában találta magát, a városnak egy távoli, elhagyott helyén, magányosan ült az asztalnál, töprenkedésbe merülve, jóformán nem is tudta, hogy került oda, és hirtelen eszébe jutott Szvidrigajlov: rögtön a tudatába villant élesen és izgatón, hogy sürgősen beszélni kell vele, és eldönteni a kérdést, ha lehet, véglegesen. Máskor meg valahol a sorompón túl kódorgott, és azt hitte, hogy Szvidrigajlovot várja, ott van találkozójuk. Vagy bokrok között, a csupasz földön ébredt fel valahol egy kora hajnalon, és el se tudta gondolni, hogy és mikor került oda. Szvidrigajlovot egyébként kétszer is látta a Katyerina Ivanovna halála utáni napokban, mind a kétszer Szonyánál, akihez ő maga is többször felment, csak úgy, minden cél nélkül, de alig egy percig maradt, és alig váltott vele néhány kurta szót, a legfontosabbról pedig hallgattak, mintha ebben megegyeztek volna. Katyerina Ivanovna holtteste még a ravatalon feküdt, Szonyának ezer dolga volt. Szvidrigajlov intézkedett a temetésről, mindenről gondoskodott. Mikor másodszor találkoztak, közölte Raszkolnyikovval, hogy a gyermekek dolgát is elintézte, és pedig szerencsésen, összeköttetései révén sikerült megtalálni az illetékes személyeket, közbenjárásukkal máris elhelyezték mind a három árvát, igen jó intézetben, és hogy ebben nagy része volt a nevükre letett pénzösszegnek, mert a vagyonos árva könnyebben kap helyet, mint a szegény. Szonyáról is említett valamit. Ezenkívül megígérte, hogy a napokban felkeresi, „tanácskozni szeretne vele, megbeszélni egyet-mást, mert vannak bizonyos dolgok...” Ez a beszélgetésük a folyosón, a lépcsőház aljában történt, Szvidrigajlov erősen a szeme közé nézett, és pillanatnyi hallgatás után, hangját halkabbra fogva, megkérdezte:

- Ejnye, mi lelte, Rogyion Romanovics? Egészen ki van forgatva magából, komolyan mondom! Néz az emberre, hallgatja is, de mintha nem értené, mit mondanak. Szedje össze magát. No, majd beszélgetünk. Kár, hogy annyi szaladgálnivalóm van most, a magam ügyében is, máséban is... Eh, Rogyion Romanovics - tette hozzá hirtelen -, minden embernek levegő kell, levegő, kérem... ez az első...

Gyorsan félreállt, hogy utat engedjen a papnak meg a ministránsnak, akik éppen beléptek a lépcsőházba. Misét mondani jöttek. Szvidrigajlov intézkedésére naponta két misét mondtak a halottért, pontosan a kitűzött órában. Ő aztán elment a maga dolgára, Raszkolnyikov pedig egy darabig még ott állt, töprengve, majd követte a papot Szonya szobájába.

Az ajtóban megállt. A szertartás már elkezdődött, és csendesen, szomorúan folyt, annak rendje-módja szerint. A halál gondolata, a halál közelsége nyomasztó és misztikus hatással volt rá gyermekkorától, és régen nem hallgatott gyászmisét. De itt most valami más is volt, még külön borzalmas és nyugtalanító. Elnézte a gyermekeket: a koporsó mellett térdepelt mind a három. Polenka sírt, Szonya mögöttük halkán, félénken sírva imádkozott. „Egyszer se nézett rám azóta, és egy szót se szólt hozzám!” - gondolta Raszkolnyikov. A nap beragyogta a szobát, a tömjénfüst gomolyogva szállt. Végighallgatta a szertartást. „Adj néki örök nyugodalmat!” - imádkozott a pap, és mikor áldásosztás után elköszönt, mintha kicsit furcsán nézett volna körül a szobában. A mise után Raszkolnyikov odament Szonyához, és az hirtelen megfogta mind a két kezét, fejét a vállára hajtotta. Ez a gyors, bensőséges mozdulat meglepte, érthetetlennek, sőt, furcsának találta. Hát egy cseppet se borzad, egy parányit sem irtózik tőle, még a keze se remeg? Ez nem lehet más, csak valami határtalan megalázkodás, ő legalább így magyarázta. Szólni most se szólt a lány. Raszkolnyikov pedig csak megszorította a kezét és elment. Szörnyen nehéz volt a lelke. Ha most elmehet valahová, ahol egyedül van, és egyedül is marad, akár egész életében - boldogan megteszi. De az volt a baj, hogy noha majd mindig magányos volt ezekben a napokban, mégsem érezte soha, hogy igazán magában van. Néha messze járt, a városon kívül, országutakon, egyszer egy erdőcskébe is elvetődött, de mennél elhagyatottabb helyeken járt, annál erősebben érezte valakinek közeli és nyugtalanító jelenlétét. Nem is annyira félelmes volt ez, mint inkább idegesítő, úgyhogy sietett vissza a városba, elvegyült a tömegben, vagy beült egy vendéglőbe, kocsmába, az ócskáspiacon. A Széna téren kószált - ilyen helyeken mintha könnyebb lett volna a lelke, és furcsamód itt még inkább egyedül érezte magát. Az egyik kocsmában alkonyattájt nótáztak, és ő ott ült egy teljes óra hosszat, nagyon szívesen hallgatta - úgy emlékezett később -, de a végén megint elfogta a nyugtalanság, mintha lelkiismerete furdalna: „Tessék! Itt üldögélek, és nótákat hallgatok! Hát nincs sürgősebb dolgom?” És azt is érezte ugyanakkor, hogy nemcsak ez nyugtalanítja; mielőbb el kell döntenie valamit, amit sem világosan elgondolni, sem szavakba foglalni nem képes. Összegabalyodott benne minden. „Nem! Akkor legyen inkább harc! Jöjjön megint Porfirij... vagy Szvidrigajlov... jöjjön mennél előbb valami kihívás, támadás... Igen, igen!” Otthagyta a kocsmát, és majdnem szaladt. Dunya meg az anyjuk jutott eszébe, és ez most egyszerre, miért, miért nem, páni félelemmel töltötte el. Azon az éjszakán, szürkületkor a Kresztovszkij-sziget bokrai között ébredt, átázva, lázasan. Hazament, reggeledett már, mire hazaért. Néhány órai alvás után elmúlt a láza, de mikor felocsúdott, dél is elmúlt, kettőre járt.

Emlékezett rá, hogy mára tüzték ki Katyerina Ivanovna temetését, és örült, hogy nem volt ott. Nasztaszja behozta az ebédjét, és ő jó étvágygal, majdnem mohón evett és ivott. Feje frissebb, teste-lelke nyugodtabb volt, mint három nap óta bármikor. Szinte csodálkozva gondolt a vak rémület rohamaira. Kinyílt az ajtó - Razumihin lépett be.

- Ni, eszik, tehát nem beteg! - Odahúzott egy széket az asztalhoz, és leült, vele szemközt. Izgatott volt, és nem is próbálta leplezni. Ingerülten, de sietség nélkül beszélt, és nem is kiabált. Úgy viselkedett, mint aki valamilyen határozott, különleges szándékkal jött. - Ide hallgass! - kezdte nyomatékkal. - Felőlem elvihet az ördög mindnyájatokat, mert most már látom, tisztán látom, hogy egy mukkot sem értek az egészből. Csak azt ne hidd, kérlek, hogy ki akarok szedni belőled valamit, süsd meg a titkaidat! Nem is vagyok rájuk kíváncsi. Ha te magad kitalálnál itt most mindent, talán meg se hallgatnálak, kiköpök és elmegyek. Csak azért jöttem, hogy személyesen és végképp megállapítsam: igaz-e először is, hogy örült vagy, mert

van olyan nézet (szóval ezt hiszik rólad valahol), hogy esetleg őrült vagy, legalábbis erősen hajlamos rá. Megvallom neked, én is hajlottam erre a felfogásra, már csak az ostoba és részben gyalázatos, érthetetlen dolgaid miatt is, de meg azért is, mert a múltkor anyáddal és húgoddal úgy bántál. Csak egy szörnyeteg, egy gazember viselkedhet így, ha nem bolond. Tehát bolondnak kell lenned.

- Rég nem láttad őket?

- Most voltam ott. Te azóta feléjük se néztél, mi? Hol csavarogsz, mondd, kérlek? Háromszor is kerestelek. Anyád tegnap óta komolyan beteg. Erősködött, hogy idejön hozzád, Avdotya Romanovna lebeszélte, de nem hallgatott rá. „Ha beteg, ha megzavarodott az elméje, ki más legyen mellette, mint az anyja?” Idejöttünk hát mind a hárman, egyedül csak nem eresztjük. Egészen idáig, az ajtóig beszéltünk neki, kértük, hogy nyugodjék meg. Bejövünk: nem vagy itthon. Leült, vagy tíz percig ült itt ni, mi meg csak álltunk mellette, némán. Akkor felállt. „Ha elment hazulról, hát egészséges, csak az anyjáról feledkezett meg, akkor pedig nem illik, szégyen az anyjának itt álldogálni az ajtóban, és a szeretetét kunyerálni, mint az alamizsnát.” Ahogy hazaért, ágynak esett, most lázas. „Látom - azt mondja -, akit szeret, ahhoz ráér elmenni.” Szofja Szemjonovná gondolja - a menyasszonyod vagy szeretőd, mit tudom én. Fogtam magam, és mentem egyenest Szofja Szemjonovnához, tudni akartam, mi van, mi nincs. Odamegyek: ravatal, síró gyerekek. Szofja Szemjonovna éppen a gyászruhákat próbálja rájuk. De te nem vagy ott. Körülnéztem, bocsánatot kértem, és eljöttem, elmondtam mindent Avdotya Romanovnának, hogy ez mind ostobaság, dehogyan van neked szeretőd, sokkal valószínűbb a téboly. Most meg, tessék, itt ülsz, és falod a főtt marhahúst, mint aki három napja nem evett. Igaz, hogy a bolondok is esznek, de bár egy kukkot se szóltál még hozzám, mégis tudom, hogy nem vagy bolond. Erre megesküszöm! Nem, nem vagy bolond. Éppen ezért, vigyen el az ördög mindnyájatokat! Itt valami titok lappang. Nekem pedig semmi kedvem a titkaitokon törni a fejem. Csak azért jöttem, hogy lehordjalak, könnyítsek a lelkemen. - És valóban felállt. - Tudom már, mit csinálok!

- Mit akarsz csinálni?

- Mi közöd hozzá?

- Leiszod magad, fogadjunk.

- Hát ezt meg... hogy találtad ki?

- De nagy dolog!

Razumihin egy percig hallgatott:

- Mindig értelmes fiú voltál, és nem bolond. Dehogyan, sose voltál bolond - jelentette ki hirtelen, hevesen. - Jól mondtad: leiszom magam! Isten áldjon! - És menni akart.

- Beszéltünk rólad a húgoddal, Razumihin... Mikor is? Tegnapelőtt.

- Rólam?! Hol találkoztatok tegnapelőtt? - megállt, el is sápadt egy kicsit, szinte látszott rajta, hogy a szíve lassan, nehezen ver.

- Itt volt nálam. Egyedül. Itt ült ni, és beszélt velem.

- Avdotya Romanovna?

- Ő.

- És miről... azazhogyan... mit mondtál rólam?

- Mondtam neki, hogy derék ember vagy, becsületes, szorgalmas. Hogy szereted, azt nem mondtam, mert úgyis tudja.

- Tudja?

- Még kérdi! Akárhová kerülök, Razumihin, akármi történik velem, te maradj velük, te légy számukra a gondviselés. Vedd úgy, hogy rád bízom őket. Azért mondom ezt, mert jól tudom, hogy szereted, és tiszta a szíved. És azt is tudom, hogy ő is meg fog szeretni, talán máris szeret. Most aztán dönts el belátásod szerint, van-e okod ivásra adni a fejed?

- Nézd, Rogya... de az ördögbe is! Hát hová akarsz menni? Nézd... ha titok, hát legyen titok, de én... én azért csak kitudom... És fogadni mernék, hogy badarság, szörnyű ostobaság, te magad költötted az egészset. De azért nagyszerű gyerek vagy. Igazán nagyszerű...

- Még azt akartam mondani, csak félbeszakítottál az előbb, hogy nagyon jól teszed, ha nem is próbálsz ezekben a titokban, rejtélyekben behatolni. Hagyd egyelőre, és ne nyugtalankodj. Majd megtudsz mindent, ha eljön az ideje. Valaki azt mondta nekem tegnap, hogy az embernek elsősorban levegő kell. Levegő... Most mindjárt elmegyek hozzá, és megtudom, hogy értette ezt.

Razumihin töprengve, nyugtalanul nézte, és találgatta szavai értelmét.

„Politikai összeesküvő! Semmi kétség! És most valami döntő lépésre készül... Így van! Nem is lehet más... És Dunya tudja!” - állapította meg magában.

- Szóval, a húgod idejár hozzád - mondta minden szót megnyomva -, te pedig... találkozni akarsz egy emberrel, aki azt mondja, hogy levegő kell, szabad levegő. Eszerint hát az a levél is ezzel függ össze - okoskodott inkább csak magában.

- Micsoda levél?

- A húgod ma egy levelet kapott, és ez nagyon felizgatta. Nagyon... túlságosan is. Én rólad kezdtem beszélni, de kért, hogy ne folytassam, és... és azt mondta, hogy talán hamarosan el kell válnunk. Aztán hevesen hálálkodott nekem, mit tudom én, miért, és bement a szobájába, bezárkózott.

- Levelet kapott? - kérdezte újra, erősen gondolkozva Raszkolnyikov.

- Levelet, igen. Te nem tudtad? Hm...

Egy darabig hallgattak.

- Isten veled, Rogyion. Látod, pajtás, egy ideig én is... No de... isten áldjon... Egy ideig, látod én is... Eh, megyek már... Ideje. Inni nem fogok. Azt most már nem... Hazudik, aki mondja.

Gyorsan kiment, de mikor már majdnem becsukta az ajtót, hirtelen kinyitotta, és valahová félrepillantva, megszólalt:

- Igaz is! Gondolsz még arra a gyilkosságra? Porfirij... a vénasszony... Szóval: megkerült a gyilkos! Mindent bevallott. A bizonyító tényeket is rendre elsorolta. Mégiscsak az egyik mázoló volt, képzeld! Én meg hogy kardoskodtam mellettük! Hitted volna, hogy az egész verekedési jelenetet, a cimborájával ott a lépcsőn, a házmester meg a két tanú előtt, csak megrendezte! Hogy elterelje magáról a gyanút. Micsoda ravaszság! Mennyi lélekjelenlét egy ilyen tacsakóban! Szinte hihetetlen. De ő maga mindent megmagyarázott, mindent beismert. És én hogy beugrottam neki! Szerintem ez a fickó valóságos zsenije a képmutatásnak, a fortélyos gyanúelhárításnak... Különben, nem is olyan nagy csoda. Miért ne volna ilyen zseni is? És az, hogy nem tudta tovább játszani a szerepét, és végül is vallott, csak valószínűbbé teszi a

dolgot, így még jobban elhiszem neki... De hogy én akkor hogy bedőltem! Majdhogy a falra nem másztam, annyira védtem őket.

- Mondd, kérlek, honnan tudod ezt, és miért érdekel annyira? - kérdezte Raszkolnyikov láthatóan nyugtalanul.

- No tessék! Hogy mért érdekel! Jó kérdés... Egyebek közt Porfirijtól tudom. Igen, tőle szinte mindent megtudtam.

- Porfirijtól?

- Porfirijtól, igen.

- Ne mondd... és ő? - kérdezte Raszkolnyikov riadtan.

- Remekül megmagyarázott mindent... a maga módján, lélektani alapon.

- Megmagyarázta? Ő magyarázta meg neked?

- Ő hát. No, isten veled. Majd egyszer elmondok neked még valamit. De most dolgom van... Akkor... igen, volt idő, mikor azt gondoltam... De nem, majd máskor... Kell is most nekem ital! Pálinka nélkül is berúgattál. Részeg vagyok, Rogya, egy csepp szesz nélkül is. Isten áldjon, pajtás, eljövök, hamarosan eljövök megint.

És eltűnt.

„Politikai összeesküvő, most már bizonyos. Egészen bizonyos - döntötte el magában végleg, amíg lassan lement a lépcsőn. - A hűgát is belevonta. Nagyon könnyen meglehet, Avdotya Romanovna kemény jellem. Titkos összejöveteleik vannak... Hm... Dunya is elejtett már egy-két szót előttem, volt több apró megjegyzése, amiből ez következik. Csakis ez! Hogy is lehetne másképp megmagyarázni az egész összevisszaságot? Hm... Én meg már majdnem azt hittem... Uramisten! Hogy is gondolhattam olyat! Megzavarodtam. Nagyot vétettem ellene. Ő zavart meg akkor ott, a lámpa alatt, a folyosón. Pfuj, milyen undorító, durva, aljas gondolat volt! Derék fickó az a Mikolka, hogy vallott... Így most már a régebbi dolgokra is fény derül. A betegsége... lehetetlen viselkedése már azelőtt is, az egyetemen... Milyen komor, mogorva volt mindig. De mit jelent most ez a levél? Itt valami lappang... Ki küldte? Gyanítom, hogy... Hm... no, ennek végére járok...”

Mindent emlékezetébe idézett, és végiggondolta, amit Dunyecskáról tudott, és a szíve megdobbant. Nekiiramodott és rohant.

Raszkolnyikov, mihelyt magára maradt, felállt, és az ablakhoz ment. Aztán, mintha elfelejtette volna, hogy milyen szűk az odúja, hol egyik, hol másik saroknak ütközött neki. Majd megint leült a díványra. Szinte ki volt cserélve: harcolni fog újra! Van kivezető út!

Igen, van kivezető út! Pedig hogy bezárult már minden körülötte! Eltömődött minden rés, rettenetes volt a nyomás, valósággal elbódult tőle. A Porfirijnál lefolyt jelenet óta Mikolkával, csak szorongott, fulladozott, nem látott menekülést. És aztán, még ugyanaznap Szonyánál - az a beszélgetés se úgy folyt le, az se úgy végződött, ahogy ő magában elgondolta. Éppenséggel nem úgy... Szóval letört, tökéletesen! Egy csapásra! És igazat adott Szonyának, maga is mélységesen hitte, hogy ilyen teherrel a lelkén nem élhet tovább egyedül. És Szvidrigajlov? Szvidrigajlov rejtély... Szvidrigajlov nyugtalanítja, igaz, de valahogy másképp. Talán vele is meg kell még harcolni. De az is lehet, hogy éppen ő a kivezető út... Porfirij... az más!

Szóval Porfirij még meg is magyarázta Razumihinnek *lélektanilag*. Megint azt az átkozott pszichológiáját szedte elő! Porfirij! Hát lehetséges, hogy csak egy percig is hitt Mikolka bűnösségében, az után, ami kettejük közt történt, amíg Mikolka meg nem zavarta őket? Annak

a jelenetnek nincs más kézenfekvő magyarázata, csak egyetlenegy. (Többször is eszébe villant, felújult benne egy-egy részlet, de az egészet végiggondolni nem győzte volna erővel.) Azok a szavak akkor, és a hang, ahogy kimondták, a gesztusok és mozdulatok, a pillantások, amelyeket váltottak, olyanok voltak, olyan határvövekig jutottak el, hogy Mikolka már nem ingathatta meg Porfirij meggyőződését. (Különb is átlátott rajta, mihelyt a száját kinyitotta.)

„Lám, lám! Még Razumihin is gyanút fogott. Ami akkor a folyosón, a lámpa alatt történt, annak megvolt a hatása! Mindjárt Porfirijhoz rohant... De mért akarta Porfirij félrevezetni, és Mikolkára terelni a gyanúját? Valamit kieszelt megint, kétségtelen. Határozott szándékkal tette ezt is. De mi lehet a szándéka? Sok idő telt el az óta a délelőtti óta, túlon túl sok idő, és Porfirij még csak életjelt sem adott... Annál rosszabb.”

Fogta a sapkáját, és még egyre töprengve indulni akart. Napok óta ma érezte először, hogy az agya tiszta. Szvidrigajlovon túl kell esni - döntötte el -, mindenáron és minél hamarább. Az is arra vár, nyilván, hogy ő menjen el hozzá. Olyan gyűlölet áradt el hirtelen a szívében, hogy meg tudta volna ölni akármelyiket a kettő közül - Szvidrigajlovot is, Porfirijt is. Legalább ő maga úgy érezte, hogy ha most nem is, de lesz olyan lelkiállapotban, amikor meg tudja tenni. „Meglátjuk! Majd meglátjuk!” - hajtogatta magában.

De ahogy kinyitotta az ajtót, kis híján beleütközött Porfirijba. Óhózzá jött. Elhúlt, de csak egy pillanatra, és különös: nem is csodálkozott olyan nagyon, és alig ijedt meg. Összerezcent, de nyomban erőt vett magán. „Talán itt a megoldás - gondolta. - De hogy jöhetett fel ilyen nesztelenül, mint a macska? Semmit se hallottam. Hallgatózott talán?”

- Váratlan vendég, ugye, Rogyion Romanovics? - kérdezte nevetve Porfirij. - Már régen készülök ide. Erre jártam, gondoltam, miért ne ugorjak fel öt percre? Hová indult? Nem tartóztatom, csak amíg egy cigarettát elszívok, ha megengedi.

- Parancsoljon, Porfirij Petrovics, üljön le nálam. - Olyan szívesen, barátságosan fogadta, hogy elcsodálkozott volna, ha ráér figyelni magát. Minden maradék ereje előkerült.

Van úgy, hogy valaki egy haramia karmai között halálos rémületben van fél óra hosszat, de mikor torkára teszik a kést, megszűnik a félelme. Leült közvetlen Porfirij elé, és szemrebbenés nélkül nézett rá. Az hunyorogva cigarettára gyújtott.

„Hát beszélj már, beszélj! - Raszkolnyikovból majdhogy ki nem szökött a szó. - No mi az, mi az? Mért nem szólsz?”

- Ez a cigaretta is... - szólalt meg végre Porfirij, miután rágyújtott, és kiszuszogta magát. - Méreg, valóságos méreg, és mégse tudok lemondani róla. Köhögök tőle, kérem, marja a torkomat, fulladozom. Félős természetű vagyok, tudja, hát elmentem a minap B...n-hoz. Minden beteget legalább fél óra hosszat vizsgál, de ahogy rám nézett, mindjárt nevetett, aztán kikopogtatott, meghallgatott. „Önnek - azt mondja -, egyebek közt árt a dohányzás, tüdőtágulása van.” No de hogy szokjam le róla? Mivel pótolom? Nem iszom, uram, ez a baj! Hehehe... Az a legnagyobb baj, hogy nem iszom. Látja, minden relatív, Rogyion Romanovics, minden relatív...

„Mi ez? Megint az ócska kincstári trükkjeihez folyamodik?” - gondolta undorral Raszkolnyikov, és a múltkori találkozásuk emléke hirtelen megelevenedett benne, ugyanaz az indulathullám borította el megint.

- Tegnapelőtt este is itt voltam, nem tudja? - folytatta Porfirij Petrovics, és körülnézett. - Igen, be is kukkantottam ide a szobájába. Erre jártam, úgy, mint ma, no, gondolom, visszaadom a látogatást. Feljövök: az ajtó tárva-nyitva. Körülnéztem, vártam egy kicsit, aztán elmentem, a cselédlánynak nem is szóltam... Nem szokta bezárni az ajtaját?

Raszkolnyikov arca mindjobban elsötétült. Porfirij pontosan leolvasta róla a gondolatait.

- Azért jöttem, galambom, Rogyion Romanovics, hogy kimagyarázkodjam. Magyarázattal tartozom, úgy érzem, kötelességem - folytatta és elmosolyodott, még meg is veregette Raszkolnyikov térdét, de egy pillanattal azután már komoly és aggódó volt megint az arckifejezése, sőt, Raszkolnyikov ámulatára, majdnem szomorú. Ilyennek még nem is látta, nem is hitte volna, hogy ilyen is tud lenni az arca. - Furcsa jelenet volt az közöttünk a múltkor, Rogyion Romanovics. Igaz, hogy már az első találkozásunk is elég furcsán zajlott le. Csakhogy akkor... no de majd sorjában... Erről van szó, uram: az ön szemében lehet, hogy bűnös vagyok, ezt érzem. Hiszen úgy váltunk el a múltkor, emlékezzék csak vissza, hogy táncolt minden idegszála, és a térde remegett. No meg az én idegeim is táncoltak, és az én térdem is remegett. És látja, valahogy nem illő módon folyt az le közöttünk. Nem dzsentlmenekhez illő módon. Pedig hát mégiscsak dzsentlmenek volnánk, sőt, akárhogy nézzük, elsősorban azok... ezt ne felejtjük el, kedves uram. És mégis, emlékezzék csak, hová sodródtunk... az már éppen nem fér össze a jó ízléssel.

„Mit akar ez? És minek néz engem?” - kérdezte magában megütközve Raszkolnyikov, és fejét felemelve Porfirij szeme közé nézett.

- Arra a meggyőződésre jutottam, hogy helyesebb, ha most már teljesen nyíltan beszélünk egymással - folytatta Porfirij, és félrefordult, a földre nézett, mintha tekintetével sem akarná gyötörni múltkori áldozatát, és mintegy megvetné akkori módszereit és fogásait. - Igen, kérem, ilyen gyanúsítások és szócsaták nem tarthatnak soká. Mikolaj szétválasztott akkor, de igazán nem tudom, hová jutottunk volna, ha ő nincs. Az az átkozott kis szücsmester ott ült nálam, az ajtó mögött... elhiszi? Illetőleg, hiszen már tudja, én is tudom, hogy mindjárt azután idejött önhöz. De az már nem igaz, amit akkor feltételeztem rólam: én nem hívtam be senkit, és semmiféle intézkedést akkor még nem tettem... Hogy mért nem intézkedtem, azt kérdi? Hogy is mondjam: engem magamat is olyan váratlanul ért a dolog, éppen csak a házmestereket hívtam be (bizonyosan látta őket, amikor átment a várószobán). Egyszer csak, mint a villám, átcikázott rajtam egy gondolat, látja, Rogyion Romanovics, szentül hittem akkor: ha most megszorítom, valamit a kezembe kapok, ha így nem, hát úgy, és amit megfogtam, az már

az enyém, azt nem ereszttem ki a markomból. Ön roppant ingerlékeny ember, ilyen a természete, túlságosan ingerlékeny, kérem, amellet, hogy kiváló jellembeli és szívbeli tulajdonságai vannak, amelyeket részben sikerült kiismernem: legalábbis ezzel hízelgek magamnak. Nem mondom, én is tudom, akkor is tudtam, hogy ez nem fordul elő mindennap, az emberek nem szoktak csak úgy elibéd állni és kitálalni a titkukat. Ámbár ez is megtörténik, különösen ha végképp kihozod a sodrából az emberedet, de kétségtelenül ritkaság. Ennyit én is tudtam. Sebaj, gondolom, csak egy kis csücsköt kapjak a kezembe, egyetlen picinyke csücsköt, de olyat, amit megfoghatok, és magja is van, nem csupa pszichológia. Mert így okoskodtam: ha bűnös ez az ember, hát okvetlen ki lehet szedni belőle valami kézzelfoghatót, sőt nem lehetetlen, hogy egészen meglepő eredményre jutunk. A jellemére építettem akkor, Rogyion Romanovics, elsősorban a jellemére. Nagyon bíztam önben.

- De hát... mit akar ezzel, mért mondja ezt mind? - mormogta végül Raszkolnyikov, meg se gondolva, mit kérdez. „Mit beszél ez? - tanakodott magában. - Hát lehet, hogy igazán ártatlannak tart?”

- Hogy mért mondom? Hiszen azért jöttem, hogy kimagyarázok, kérem, szent kötelességemnek érzem ezt, hogy úgy mondjam. Meg akarom magyarázni az egész históriát, elejétől végéig, ezt az én akkori, mondhatnám: eltévelyedésemet. Nagyon megkínóztam, Rogyion Romanovics. De nem vagyok én szörnyeteg. Én is tudom, milyen nehéz terhet cipel az ilyen lesújtott, de büszke, nagyra törő és türelmetlen, igen, főleg türelmetlen fiatalember! Önt feltétlenül a legnemesebb emberek egyikének hiszem, sőt a nagylelkűség csíráit sejtem önben, bár nem értek egyet minden nézetével, ezt kötelességemnek tartom előre kijelenteni, egyenesen és egészen őszintén: megtéveszteni a világot se akarom. Mihelyt megismertem, vonzódtam önhöz. Talán ki is nevet, amiért ilyeneket mondok? Ehhez joga van, kérem. Tudom, hogy ön engem az első pillanattól fogva nem szívelt, mert hát csakugyan mi is van rajtam szeretnivaló? De vegye, aminek akarja, én a magam részéről most mindent el fogok követni, hogy az eddigi rossz benyomást eltüntessem, és bebizonyítsam, hogy nekem is van szívem és lelkiismeretem. Őszintén beszélek...

Elhallgatott, és méltósággal várt egy pillanatig. Raszkolnyikovot most új rémület borította el. A gondolat, hogy Porfirij ártatlannak tartja, valósággal megrémítette.

- Azt hiszem, nem kell sorra elmondanom, hogy és mivel kezdődött a dolog - folytatta Porfirij.
- Ez fölösleges, ugye? No meg nehezen is sikerülne. Mert hogy magyarázhatnám meg pontról pontra? Azzal kezdődött, hogy bizonyos hírek jutottak a fülembe. Hogy milyen hírek, kitől és mikor hallottam... és miért vezettek éppen az ön személyéhez, erről sincs miért beszélünk most, azt hiszem. Énbennem egy véletlen indította el a gondolatot, a legvéletlenebb véletlen, amely igen könnyen el is maradhatott volna. Hogy mi volt az? Hm... ez se fontos most, úgy gondolom. De... a hírek is, meg a véletlen is egyetlen gondolattá futottak össze bennem akkor. Megvallom, mert ha már vallomás, hát legyen teljes, én voltam az első, aki önre rábukkantam. Az öregasszony feljegyzései a zálogtárgyakon és más ehhez hasonlóknak, ez semmi, kérem. Ilyen semmiség százával akad. De volt alkalmam részletesen megismerni azt a jelenetet a kerületi kapitányságon, ezt is véletlenül, de nemcsak amúgy futtában: egy különleges, aranyat érő mesélő mondta el, aki nem is sejtette, milyen nyomatékot ad annak a jelenetnek. Így fűződött egyik dolog a másikhoz, Rogyion Romanovics, galambom. Hát hogyan fordultam volna abba a bizonyos irányba? Persze, „száz nyúlból se lesz ló, száz gyanúkból se lesz bizonyíték” - mondja az angol. Igen ám, de ez csak amolyan józan megállapítás. Ki parancsolhat a szenvedélynek? A szenvedélynek, uram! Elvégre a vizsgálóbíró is csak ember. Eszembe jutott a tanulmánya abban a kis folyóiratban, hiszen tudja, alaposan megvitattuk, amikor először járt nálam. Akkor gúnyolódtam, de csak azért, hogy kihívjam, s hogy többet is eláruljon. Még

egyszer mondom: ön igen türelmetlen ember és beteg is, Rogyion Romanovics! Hogy merész, gögös, komoly, és igen gazdag az érzésvilága, azt régen tudtam. Ismerem ezeket az érzéseket, és mikor a tanulmányát olvastam, az nem volt idegen nekem. Álmatlan éjszakákon, félig önkívületben, lüktető, felhevült szívvel, visszafojtott rajongással írta a cikkét. Veszedelmes ám a fiataloságnak ez a visszafojtott, büszke rajongása! Akkor gúnyolódtam, de most, megvallom, mint amatőr, úgy általánosságban, borzasztóan szeretem ezt az első, fiatalos, heves próbálkozását. Köd és füst, de húr zeng a ködben. Esztelen és fantasztikus, de csak úgy villog benne az őszinteség, a megvásárolhatatlan ifjú büszkeség, a kétségbeesés bátorsága. Sötét írás, de ebben rejlik az ereje. Annak idején olvastam és félretettem... Igen, félretettem akkor, mert azt gondoltam: „Nem! Ez az ember nem áll meg itt!” És most, mondja, ilyen előzmények után, ne ragadott volna el, ami azután történt? No de, édes istenem, hát mondtam én, bebizonyítottam én ezzel valamit? Ezt csak akkor vettem észre. Eh, mit, gondolom, ez még semmi, majdnem semmi. Talán éppenséggel semmi. És való az, hogy én, vizsgálóbíró létemre, ennyire, elragadtatom magam? Itt van Mikolaj, ő a kezemben van, tények szólnak ellene, tények, akárhogy forgassuk a dolgot. És neki is megvan a maga pszichológiája. Vele kell foglalkoznom. Hiszen életről és halálról van szó. Hogy mért tálalom ki ezt mind? Csak azért, hogy tudja, és eszével, szívével meg ne ítéljen a múltkori gonoszságomért. De nem is volt az gonoszság, édes uram, igazán mondom, hehe! Mit gondol, nem tartottam itt házkutatást akkor? Dehogyanem, volt itt házkutatás, amikor még betegen feküdt az ágyacskájában. Nem hivatalos, és nem én magam tartottam, de megtörtént. Átkutattak mindent ebben a szobában, az utolsó hajszálig, mihelyt a gyanú felmerült, de umsonst! No, gondoltam, ez az ember eljön hozzám önként, hamarosan. Ha ő a bűnös, hát okvetlenül eljön. Más nem jönne, de ez eljön! És emlékezzék csak, ugye, Razumihin úrnak akkor eljárt a szája: azt is mi rendeztük meg, hogy felizgassuk önt. Szántsándékkal bocsátottuk szárnyra a hírt, csak hadd járjon el a szája, tudtuk, hogy Razumihin úr olyan ember, aki nem képes magába fojtani a felháborodását... Zamjotovot elsősorban az ön leplezetlen dühe, vakmerősége döbentette meg, hogy valaki egy vendéglői asztalnál hirtelen csak úgy odavágja: „Én öltem meg!” Túlságos merészség ez, uram, hallatlan merészség! No, gondolom, ha ő a bűnös, hát kemény harcos. Igen, ezt gondoltam akkor, és vártam önt. Egész lelkeimmel vártam. De Zamjotovot alaposan a falhoz állította... És hiszen éppen ott a hiba, hogy ez az átkozott pszichológia mindig kétértelmű... Szóval, vártam önt, és lám: a Jóisten elküldi hozzám, beállít! Csak úgy dobogott a szívem. Ejnye, hát mért is kellett akkor eljönnie hozzám! És az a nevetés! A nevetése, mikor beléptek! Emlékszik? Mindent láttam, mintha csak üvegen át néztem volna a belsejébe. De ha nem úgy várom, ahogy vártam, nem tűnik fel a nevetése. Lám, mit tesz a kellő lelki felkészültség! No és Razumihin úr hogy viselkedett... Hej, az a kő, emlékszik? Az a kő, amelyik alatt a rablott holmi van eldugva! Szinte látom ott valahol a veteményeskertben... Veteményest mondott Zamjotovnak, igaz? És másodszor nekem. No és amikor a cikkét boncolgattuk, és ön fejtegette a gondolatát, minden szavából kettős értelmet fogtam fel, hogy úgy mondjam, egy másik szó bújt meg minden szava mögött. Látja, Rogyion Romanovics, így jutottam el egészen a határkövekig, mikor fejjel beleütköztem, csak akkor kaptam észbe. Ejnye, mondom, hát mit csinállok én? Hiszen, ha akarom, pontról pontra fordítva is érthetem, és úgy még természetesebb a magyarázat. Bajban voltam, bizony! „Nem, mondom, inkább a legparányibb konkrétumot!” Aztán, hogy megtudtam azt a csengőrángatást, szinte meghűlt bennem a vér, borsózdott a hátam. No, mondom, itt a parányi konkrétum! Ez az! Nem is mérlegeltem már, semmi kedvem se volt mérlegelni. Ezer rubelt adtam volna a magaméból, ha *saját szememmel* láthatom, ahogy ott lépked a kis szücsmester mellett, miután az szemtől szembe *gyilkosnak* nevezte, és száz lépésig még csak kérdezni se mer tőle semmit! No és mikor a hideg futkározott a hátán, és a csengőt rángatta ott lázas fejjel, félig önkívületben? Hát csodálhatja, Rogyion Romanovics, ha ezek után úgy megtáncoltattam? És mért éppen

abban a pillanatban toppant be? Bizony isten, mintha csak odalökték volna. Ha Mikolaj széjjel nem választ akkor minket... Emlékszik, hogy jött be Mikolaj? Jól az eszébe véste? Mint a villám, úgy csapott közénk! Mint viharfelhőből a tüzes istennyila! No és én hogy fogadtam, mi? Hittem én annak az istennyilának csak egy szemernyit is? Hiszen láthatta! Dehogyan hittem! Még azután, mikor ön már elment, és a fickó igen értelmesen felelt több kérdésemre, úgyhogy szinte csodálkoztam, akkor se hittem neki egy szemernyit sem. Kemény voltam, mint a gyémánt. Eh, gondolom, holnapután kiskedden! Dehogyan Mikolka!

- Razumihin éppen az előbb mondta, hogy ön Mikolkát tartja a gyilkosnak, még bizonygatta is neki...

Raszkolnyikovnak elakadt a lélegzete, nem fejezte be. Mérhetetlenül felizgatta, hogy ez az ember, aki így keresztüllátott rajta, most megtagadja önmagát.

Nem mert hinni a fülének, és nem is hitt. De mohón kutatott a kétértelmű szavak árjában, igyekezett megragadni valami biztosat, véglegeset.

- Ó, az a Razumihin! - Porfirij Petrovics szinte megörült, hogy mindeddig szótlán ellenfele végre kérdez valamit. - Hehehe! Razumihin urat el kellett távolítani: ahol ketten jól megvannak, oda harmadik ne dugja az orrát. Razumihin úr nem az az ember, no meg kívülálló is, és milyen sápadtan rontott be hozzám... Menjen isten hírével, minek keverjük bele... De ami Mikolkát illeti, akarja tudni, miféle szerzet az? Már ahogy én megítélem. Először is gyermek, kiskorú és... nem mondom éppen, hogy gyáva, de amolyan művészlélek, ne nevéssen ki, amiért így magyarázgom a jellemét. Jámbor, minden iránt fogékony, jószívű és fantasztá, énekel is, táncol is, mesélni pedig úgy tud, azt mondják, hogy a szomszéd faluból is átjönnek hallgatni. Iskolába is járt, gurul nevéttében a legkisebb tréfára, és leissza magát a sárga földig, de nem korhelységből, csak úgy, alkalomadtán, ha valaki éppen itatja. Ebben is gyerek. Most lopott, ugye, de nem is tudja, hogy az lopás; mert „hogy volna lopás, mikor a földről vettem fel”? És tudja, hogy eretnek? Nem raszkolnyik, csak amolyan szektás. Begunok is voltak a családjában, és ő maga még nemrég, a falujában, két álló évig egy öreg, szent ember vezetése alatt élt. Mindezt részben tőle magától tudom, részben a zarajszki atyafiaktól. És ez még semmi! Ki akart menni a pusztába! Rajongó lett, éjszakahosszat imádkozott, régi „igaz” írásokat olvasott, és a sok olvasás megzavarta az esztét... Pétervár nagy hatással volt rá, kivált a szépnem, no meg az ital, persze. Roppant fogékony, mondom, ki is ment az eszéből a szent ember meg minden. Azt is tudom, hogy egy művész itt megszerette, járt is hozzá tanulni, akkor jött ez a dolog. Megrémült - „felkötöm magam”, „megszököm”! Hiába, az igazságszolgáltatásunknak már csak ilyen híre van a nép között, mit csináljunk. „Bíróság” - van, aki a pusztá szótól halálra ijed. Ki tehet róla? No, majd az új bíróságok megállapítják, adná az Isten! Nos, uram, a börtönben a mi emberünknek nyilván eszébe jutott a derék szerzetes, a Biblia is előkerült megint. Tudja-e, Rogyion Romanovics, mit jelent az ilyeneknek „szerveneni”? És nem ám valakiért, egyszerűen csak „szerveneni”! Vállalni kell a szenvedést, és ha a hatóság méri rá, annál inkább. Volt itt a börtönben, már az én időmben, egy rab, ritka szelíd lelkű ember. Egy teljes évig ült már, éjszaka a Bibliát olvasta a kemencén addig, hogy meghibbant, de teljesen, egyszer kikapart egy téglát, és se szó, se beszéd, a felügyelőhöz vágta. De hogy vágta hozzá? Szántszándékkal melléje célzott vagy egy röffel, hogy a világerő kárt ne tegyen benne! No, tudjuk, milyen sors vár a rabra, aki fegyverrel vagy valami veszedelmes eszközzel hatósági személyre támad. Szóval: „vállalta a szenvedést”. Látja, nekem az a gyanúm, hogy Mikolka is vállalni akarja a szenvedést, ilyesmiről van itt szó. Sőt, bizonyos vagyok ebben, tények bizonyítják. Ő, persze, nem tudja, hogy én tudom. Miért, ön talán nem hiszi, hogy ilyenek közül kerülnek ki a rajongók? De még hány! A szent ember hatása újra érvényesül, különösen mióta a kötéllel próbálkozott a gyerek. Egyébként, majd jön

ő még hozzám, és elmond szépen mindent. Vagy azt gondolja, kitart a vallomása mellett? Visszatáncol, meglátja. Óráról órára várom, hogy visszavonja a beismerését. Megszerettem ezt a fiút, és alaposan végére járok a dolgának. No és ehhez mit szól: sok kérdésemre nagyon értelmesen felel, nyilván tájékozódott, és ügyesen felkészült, de mihelyt más pontokra kerül a sor, megreked, mint a mocsárban. Nem ért, nem tud semmit, és még csak nem is gyanítja, hogy nem tudja. Nem, bátyuska, Rogyion Romanovics, dehogyis Mikolka volt! Egészen más természetű, fantasztikus eset ez, a mi korunk szüleménye, amikor megzavarodott az emberi lélek, és azt hangoztatják, hogy a vér „megújít”, és azt prédikálják, hogy az élet legfőbb kérdése a kényelem. Itt valaki könyveken táplálta az álmait, elméletektől háborgott a szíve. Az első lépést elszántan tette meg, de micsoda furcsa elszántsággal, mintha szikla vagy torony tetejéről repülne le, mintha a büntett színhelyére is a más lábán ment volna. Az ajtót elfelejti becsukni maga után, de ől, két embert megöl, elméleti alapon. Gyilkolt, de a pénzt elvenni nem tudta, és ami keveset felmarkolt, azt elássa egy kő alá. És nem elég neki, amit ott az ajtó mögött kuporogva szenvedett, míg azok dörömböltek, és a csengőt rángatták, nem, aztán még elmegy az üres lakásba, félig önkívületben, hogy újra átélje azt a csengetést, és újra végigfusson a hátán a hideg. Hát jó, betegség, mondjuk, de hogy magyarázza ezt: gyilkolt, de azért becsületes embernek hiszi magát, megveti az embereket, úgy jár-kei közöttük, mint egy sápadt arcú angyal... nem, galambom, Rogyion Romanovics, ez nem Mikolka, dehogyis Mikolka!

Ezek a szavak az előbbieket után, amikor jóformán visszavonta a gyanúsítást, annyira váratlanul érték Raszkolnyikovot, hogy megremegett, mint akit keresztüldöftek.

- Hát akkor... ki a gyilkos? - tört ki belőle a kérdés, és elakadt a lélegzete. Porfirij Petrovics hátravetette magát a szék támláján, és úgy nézett, mintha őt meg ez a kérdés érné váratlanul.

- Hogy ki a gyilkos? - ismételte, mint aki nem hisz a fülének. - *Őn*, Rogyion Romanovics, ön a gyilkos - ismételte majdnem sűgva, mélységes meggyőződéssel.

Raszkolnyikov felugrott a díványról, egy darabig állt, aztán megint leült, és nem szólt semmit. Arcán apró rángások futottak át.

- Hogy remeg a kis szája megint, éppen úgy, mint a múltkor - mormogta majdnem szánakozva Porfirij. - Úgy látom, félreértett - folytatta rövid hallgatás után -, azért csodálkozik annyira. Hiszen megmondtam: azzal a szándékkal jöttem ma ide, hogy most már kimondjak mindent, és nyíltan beszéljünk.

- Nem én öltem meg őket - suttogta Raszkolnyikov ijedten, mint a gyerek, akit csínyen kaptak.

- De igen, ön, Rogyion Romanovics, csakis ön, senki más - jelentette ki szigorúan s teljes meggyőződéssel, de megint sűgva Porfirij.

Elhallgattak, és a némaság most feltűnően sokáig, talán tíz percig is tartott. Porfirij csak ült, és türelmesen várt. Raszkolnyikov az asztalra könyökölve szótlanul borzolgatta a haját, majd hirtelen megvetően végignézte.

- Megint a régi nótát fűjja, Porfirij Petrovics! Ugyanazok a fogások... Hogy nem unja még! Igazán csodálom.

- Ugyan már. Mit érnék itt most fogásokkal? Még ha tanúim volnának. De hiszen négyszemközt suttogunk! Maga is láthatja, nem azért jöttem, hogy hajszoljam és elfogjam, mint a nyulat. Bevallja-e vagy nem, az ebben a percben tökéletesen mindegy nekem. Az én meggyőződésem szilárd anélkül is.

- Ha így van, akkor minek jött ide? - kérdezte ingerülten Raszkolnyikov. - Megint csak azt kérdelem, amit a múltkor: ha bűnösnek tart, mért nem csukat le?

- Ez már értelmes kérdés. Szabatosan válaszolok. Először is: ha csak úgy, egyszerűen lecsukatom, az nekem nem hasznos.

- Mi az, hogy nem hasznos? Ha ez a meggyőződése, hát kötelessége...

- Eh, mit érek a meggyőződéssel! Egyelőre mindez csak az én elképzelésem. Meg aztán *mért helyezzem önt nyugalomba?* Ön maga is erre számít, azért sürgeti. Mondjuk, beidézem azt a kis szücsmestert, és szembesítem önnel, ön meg a szemébe vágja: „Részeg vagy, mi? Látott valaki engem teveled? Egyszerűen részegnek néztelek, az is voltál!” Mit szólhatok akkor? Hiszen az ön állítása a valószínűbb. Az övé csak pszichológia, ami igazán nem illik az ábrázatához, ön viszont pontosan célba talál, mert csakugyan förtelmesen iszik a nyomorult, mindenki tudja róla. Aztán meg nyíltan elismertem már nem is egyszer, hogy ez az egész „pszichológia” kétértelmű, és a másik értelmezés sokkal hihetőbb, mint az enyém, egyéb bizonyítékom pedig egyelőre nincs ön ellen. És bár mindamellet le fogom csukadni, sőt, éppen azért jöttem, hogy ezt személyesen bejelentsem (ami elég szokatlan dolog, ugye?), azt is megmondom (és ez megint elég szokatlan), hogy az ön letartóztatása nekem nem hasznos. Másodszor pedig azért jöttem, mert...

- No, mi van másodszor? - kérdezte Raszkolnyikov elfulladva.

- Azért, mert, mint már mondtam, úgy érzem, magyarázattal tartozom. Nem akarom, hogy szörnyetegnek nézzen, annál kevésbé, mivel ha hiszi, ha nem, őszinte vonzalmat érzek ön iránt. És éppen ezért, harmadszor: azért is jöttem, hogy egy nyílt és egyenes javaslatot tegyek: jelentkezék vallomástételre! Ez önnek is sokkal hasznosabb lesz, és nekem is... így elvetem a gondját. Nos, nyíltan beszélek, vagy nem?

Raszkolnyikov gondolkodott egy percig.

- Ide hallgasson, Porfirij Petrovics. Ön maga mondja, hogy minden csak pszichológia, és most egyszerre mégis a matematikánál köt ki. És ha téved?

- Nem, Rogyion Romanovics, nem tévedek. Egy parányi tényre azért mégiscsak ráakadtam éppen akkor, a Jóisten hozzásegített.

- Miféle tényre?

- Azt nem mondom meg, Rogyion Romanovics. Annyi bizonyos, hogy nincs jogom tovább halogatni: lecsukatom önt. Fontolja meg hát: nekem *most már* mindegy, kizárólag az ön érdekében vagyok itt, bizony isten, jobb lesz úgy.

Raszkolnyikov haragosan nevetett.

- No hát ez nemcsak komikus, ez már arcátlanság! Feltéve, hogy bűnös vagyok (amit egyáltalában nem ismerek el), mi hasznom volna abból, ha vallomástételre jelentkezem? Mikor ön is mondja, hogy ott *nyugalomban* leszek.

- Eh, Rogyion Romanovics, ne higgyen el azért minden szót, talán nem is lesz az olyan tökéletes *nyugalom*. Ez csak afféle elmélet, ráadásul az én elméletem. No és milyen tekintély vagyok én ön előtt? Lehet, hogy egyet-mást most is elhallgatok, hiszen mindent azért mégse tálalhatok ki, hehe. Meg aztán, hogy mi haszna volna belőle, azt kérdi? Hát nem tudja, milyen büntetésmérsékelés jár önnek ezért? Mert hiszen az ügynek milyen stádiumában jelentkezik? Erre gondoljon! Akkor jelentkezik, amikor egy másik már vállalta a bűncselekményt, és mindent összezavart. És megesküszöm önnek: úgy rendezek el mindent illetékes helyen, hogy a jelentkezése teljesen váratlanul jöjjön. Félredobjuk az egész pszichológiát, elejtem az összes gyanúokokat, úgyhogy a büntett valamiféle elmezavar következményeként tűnik, mint ahogy voltaképpen az is. Én becsületes ember vagyok, Rogyion Romanovics, állom a szavamat.

Raszkolnyikov komoran hallgatott, fejét lecsüggesztette. Sokáig gondolkodott, és végül újra elmosolyodott, de mosolya most szelíd volt és szomorú.

- Nem kell! - mondta, és már jóformán nem is takargatta gondolatait. - Nem éri meg... Nem érdekel a mérséklésük.

- Lám, lám, ettől félttem! - kiáltott fel hevesen és szinte önkéntelenül Porfirij. - Éppen ettől félttem: hogy elutasítja az engedményünket!

Raszkolnyikov szomorúan, sokatmondó pillantással nézett rá.

- Ne vesse meg az életet, Rogyion Romanovics, sok van még maga előtt. Már hogyan kellene önnek az engedmény? Türelmetlen ember.

- Mi az a sok még előttem?

- Élet! Nem próféta ön, mit tudhatja! „Keressetek és találtok!” Talán éppen ezt várja öntől az Isten! Nem örökre szól az a lánc...

- No és mérséklés is lesz! - Raszkolnyikov gúnyosan nevetett.

- Mitől fél? Talán a polgári megszegyenüléstől? Mert hogy fél, az könnyen lehet, csak maga se tudja, mert fiatal még. Önnek pedig nem volna szabad félnie vagy szégyellnie a vallomástételt.

- Eh, füttyölök rá! - mormogta megvetően, undorral Raszkolnyikov, mint aki már beszélni se akar. Felállt és menni készült, de aztán leült megint, tanácstalanul.

- Ez az! Hogy füttyöl rá! Nem hisz nekem, azt gondolja, otromba ámitás az egész. De hát igazán olyan sokat élt már? Olyan sok mindent megértett? Kigondolt egy elméletet, és szégyelli, hogy megbukott vele. Mert éppen nem eredeti módon sült el, az már igaz, de ön azért mégse reménytelenül hitvány ember, nem, egyáltalában nem. Ön legalább nem sokáig bolondította magát, egykettőre elment a végső határig. Tudja, milyen embernek tartom én önt? Azok közül való, akik ha egyszer megtalálták a hitüket, istenüket, mosolyogva néznek kínzójuk szemébe, még ha a belüket tépi is ki. Nos, találja meg, és akkor lesz élete! Önnek elsősorban más levegő kell, már régen az kellene. Aztán meg: szenvedni nem utolsó dolog. Szenvedjen. Mikolkának talán igaza van, hogy szenvedni akar. Tudom, nehezebbre esik most ezt elhinni, de ne okoskodjék ravasz ésszel, engedje át magát az életnek, egyszerűen, elmélkedés nélkül, és ne féljen: az kiviszi a partra, és talpra állítja. Hogy milyen partra? Hát tudhatom én azt? De hiszem, hogy még sok megélnivalója van. Betanult szónoklatnak tartja, persze, amit mondok, de később egyszer talán eszébe jut majd, talán hasznát is veszi. Még jó, hogy csak azt a kis vénasszonyt ölte meg. Ha más elméletet eszel ki, ki tudja... milliószor nagyobb szörnyűséget is elkövethetett volna. Hálát adhatunk az Istennek! És mit tudhatja: lehet, hogy nagy dolgokra tartogatja önt! Legyen erős szívű, és ne féljen semmitől. Gyáván meghátrálna a nagy tett elől? Ez aztán szégyenletes gyávaság volna. Ha *azt* meg tudta tenni, legyen most is kemény, így kívánja az igazság. Teljesítse, amit az igazság követel. Tudom: nem hisz nekem most. De istenemre mondom, ráébred még ennek az öröme, meglátja. Csak itt most nincs elég levegője. Levegő kell, levegő!

Raszkolnyikov összerezett.

- De hát kicsoda ön?! - kiáltott rá. - Miféle próféta? Micsoda fenséges nyugalom magasságából prédikálja itt nekem a bölcs igéit?

- Hogy ki vagyok? Egy ember, aki az útját már megtette. Egy ember, akiben talán van érzés és együttérzés, tud is egyet-mást, meglehet, de az útját már megtette. Ön: egészen más eset,

Rogyin Romanovics! Önnek életet szánt az Isten (bár ki tudja, lehet, hogy az is füstbe megy, semmi se lesz belőle!). De mondja: hát olyan nagy dolog az, hogy egy másik emberi kategóriába kerül? Vagy talán bizony attól fél, hogy a kényelmet kell nélkülöznie? Valaki, akinek olyan lelke van, mint önnek? Vagy az bántja, hogy sokáig nem fogja látni senki? Nem az idő a fontos, hanem önmaga. Legyen olyan, mint a nap, akkor mindenki meglátja. A napnak első dolga, hogy nap legyen. Megint mosolyog? Amiért ilyen Schiller lettem egyszerre? Fogadok, azt hiszi, hogy hízelegni akarok. Nem mondom, lehetséges, hehehe! Nem kell, hogy minden szavamat készpénznek vegye, ne is higgyen nekem soha egészen, én már csak ilyen vagyok, elismerem. De hadd tegyem hozzá: hogy mennyi bennem a hitványság, és mennyi a becsületesség, azt, úgy hiszem, most már ön is megítélheti.

- Mikor szándékozik letartóztatni?

- Másfél vagy két napocskát még adhatok. Addig még sétálhat. Gondolja meg jól, galambocskám, és imádkozzék. Hasznosabb volna úgy, bizony isten, hasznosabb.

- No és, ha megszököm? - kérdezte különös nevetéssel Raszkolnyikov.

- Nem szökik meg, dehogyis. Egy muzsik megszökik, vagy egy új divatú szektárius, aki a más gondolatának a rabja, akinek elég, ha ujjja hegyét mutatja valaki, mint Dirka fedélmesternek, és vakon hisz, követi egész életében. De ön... ön már nem hisz az elméletében. Akkor mivel szökik meg? És mit érne a szökéssel? A szökevénynek nehéz, nyomorúságos az élete, önnek pedig elsősorban élet kell. Meghatározott helyzet és megfelelő levegő. No és azt hol találja meg? Ha megszökik, visszajön. *Nélkülünk már nem tud meglenni.* És ha lakat alá teszem, nem adok neki egy hónapot, mondjuk kettőt, talán hármát, egyszerre csak visszaemlékszik majd a szavamra, és önként jön hozzám. Magát is váratlanul éri majd: egy órával előbb még nem is tudta, hogy eljön vallani. Szilárd meggyőződésem, hogy vállalni akarja majd a szenvedést. Nekem most nem hiszi el, persze, de eljut majd ide. Mert nagy dolog a szenvedés, Rogyion Romanovics. Ne nézze most, hogy elpocakosodtam, azért tudom én, amit tudok, ne nevéssen ki: van értelme a szenvedésnek. Nem is bolond az a Mikolka. Nem, Rogyion Romanovics, nem szökik meg.

Raszkolnyikov felállt, fogta a sapkáját. Porfirij Petrovics is felállt.

- Sétál egyet? - kérdezte. - Szép este lesz. Csak zivatar ne jöjjön. Különben nem is ártana egy kis lehülés.

És ő is fogta ellenzős sapkáját.

- Valahogy eszébe ne jusson, kérem, azt hinni, hogy ma bármit is beismertem - mondta ridegen és nagy nyomatékkal Raszkolnyikov. - Ön különös ember, és én csupa kíváncsiságból végighallgattam, de nem ismertem be semmit... Ezt ne felejtse el.

- Jó, jó, nem felejtsem el. Nézd csak, hogy reszket megint. Ne féljen, galambocskám, úgy lesz, ahogy kívánja. Sétáljon csak. De már nem nagyon sokáig sétálhat. És volna még egy apró kérésem, minden eshetőségre - tette hozzá hangját lehalkítva -, csiklandós kis kérdés, de fontos: az esetben, ha, nem hiszem ugyan, hogy bekövetkezhet, egyáltalán nem teszem fel önről, de hogy minden lehetőséget számba vegyünk, szóval, ha esetleg mégis kedve támadna a következő negyven-egynéhány órán belül másképpen véget vetni a dolognak, és valami fantasztikus módon kezét emelne magára (képtelen feltevés, mondom, bocsássa meg), akkor hagyjon hátra egy rövid, de velős kis feljegyzést, két sort mindössze, két sor elég... és azt a követ se felejtse ki: így úribb dolog. No hát a viszontlátásra... gyümölcsöző gondolatokat és üdvös elhatározást kívánok.

Porfirij kicsit meggörnyedve ment ki az ajtón, és láthatóan kerülte a másik tekintetét. Raszkolnyikov az ablakhoz lépett, és izgatottan, türelmetlenül várt, amíg számítása szerint Porfirij leér az utcára, és elég messzire halad. Akkor sietve lement ő is.

Sietett Szvidrigajlovhoz. Hogy mit vár tőle - maga se tudta. De ennek az embernek valahogy hatalma volt felette, és mióta ezt felismerte, nem nyugodhatott, érezte, hogy itt az ideje.

Az úton főként egy kérdés kínozza: volt-e Szvidrigajlov Porfirijnál?

Az ő megítélése szerint - nem volt, esküdni mert volna, hogy nem! Végiggondolta, többször is felidézte magában Porfirij egész látogatását, és arra az eredményre jutott, hogy: nem, bizonyosan nem.

De ha eddig nem ment el hozzá - elmegy-e, vagy nem?

Most egyelőre valószínűnek látta, hogy nem fog elmenni. Miért? Ezt nem tudta volna megmagyarázni, de ha tudja, akkor is aligha töpreng most ezen. Nagyon kínozták ezek a kérdések, de valahogy mégsem ez volt most a legfontosabb. Különös, és talán el se hinné senki, de azzal, hogy a közvetlen jövőben mi lesz a sorsa, csak bágyadtan és úgyszólván szórakozottan foglalkozott. Az igazi, gyötrő gondja valami más volt, ennél sokkal lényegesebb és szokatlanabb. Ugyanarra vonatkozik, de mégis valami egészen más és döntő fontosságú. Ráadásul mérhetetlen lelki fáradtság nyomasztotta, noha agya jobban működött a mai délelőttön, mint az utóbbi napokban bármikor.

No meg - érdemes egyáltalában, azután, ami történt, még holmi nyomorúságos kis újabb nehézségek leküzdésével bibelődni?

Érdemes például megakadályozni különféle fondorlatokkal, hogy Szvidrigajlov elmenjen Porfirijhoz? Kifürkészni, kipuhatolni mindent, Szvidrigajlovokra vesztegetni az idejét?

Ó, hogy unta már az egészset!

De mindamellettt sietett Szvidrigajlovhoz. Talán mégis vár tőle valami újat? Útbaigazítást, megoldást? Szalmaszálba is kapaszkodik az ember? Nem a sors, nem valami ösztönös megérzés sodorta össze őket mégis? Eh, talán ez is csak fáradtság, kétségbeesés, meg talán nem is, Szvidrigajlov kellene most neki, hanem valaki más, és Szvidrigajlovba csak belebotlott. Szonya? De hát mért menne Szonyához? Hogy megint könnyeket kolduljon tőle? És Szonya félelmetes. Szonya a könnyörtelen ítélet, a megmásíthatatlan döntés. Akkor választani kell: „Vagy az ő útja, vagy az enyém!” Meg most éppenséggel nincs olyan állapotban, hogy Szonyát látni akarná. Nem, mégis jobb lesz Szvidrigajlovot kitapogatni: kiféle, miféle? És be kellett látnia, ha még olyan nem szívesen is, hogy voltaképpen régen szüksége van erre az emberre valami okból.

Viszont mi közük lehet egymáshoz nekik kettejüknek? Még a gázságuk sem lehet hasonló. Ezenfelül hallatlanul kellemetlen ez az ember, nyilvánvaló, hogy mélységesen romlott, meg ravasz és hamis, talán gonosz is. Nagyon furcsa históriákat mesélnek róla. Igaz, hogy sokat tett Katyerina Ivanovna gyerekeiért, de ki tudja, miért, ki tudja, mit jelent ez? Ennek az embernek mindig mindennel valami szándéka, terve van.

Egy másik gondolat is újra meg újra felötlött benne ezekben a napokban, és mérhetetlenül zavarta, el is akarta úzni, annyira nyomasztó volt. Többször megfordult az eszében, hogy Szvidrigajlov állandóan kerülgette őt, most is kerülgeti, megtudta a titkát, és gonosz terveket sző Dunya ellen. Hátha még mindig fondorkodik? Majdnem bizonyos, hogy igen. És ha most, miután az ő titkát kileste, és így hatalma van felette, hatalmát fegyverül szándékszik használni Dunyecska ellen?

Ez a gondolat álmában is gyötörte néha, de ilyen világosan, tudatosan még sose bukkant fel benne, mint most, amikor Szvidrigajlovhoz ment. Már a gondolat maga is félelmesen felkavarta indulatait. Először is: akkor minden megváltozik, az ő helyzete is más. Akkor most azonnal fel kell tárnia titkát Dunyecska előtt. Esetleg jelentkeznie is kell, nehogy Dunya valami meggondolatlanságot kövessen el. Az a levél? Dunya ma reggel valami levelet kapott, és kitől kaphat levelet itt, Pétervárott? (Talán Luzsin?) Nem! Ott Razumihin örökös, és Razumihin semmit se tud. Megtörténhet, hogy Razumihint is be kell avatnia! Erre a gondolatra a vér is meghűlt benne.

Szvidrigajlovval mindenesetre beszélnie kell mentül előbb, ezt végleg eldöntötte magában. Nem is kell olyan sokat megtudnia szerencsére, csak a dolog lényegét: de ha valóban kitelik tőle, ha igaz, hogy forral valamit Dunya ellen, akkor...

Annyira kimerítették ezek a napok, ez az egész hónap, hogy az ilyen kérdésekre más megoldást nem is tudott, csak egyet: „akkor megölöm” - gondolta fagyos kétségbeeséssel. Szíve nagyon elnehezült, megállt az út közepén, és körülnézett: hol jár? Hogy került ide? Az O... úton járt, vagy harminc-negyven lépésre a Széna tértől, amelyen keresztüljött. A balra eső háznak egész első emeletét valami vendéglő foglalta el. Az ablakok mind tárva-nyitva álltak, és mint az ablakokban mozgó alakok mutatták, zsúfolásig tömve volt a helyiség. Az énekesek tele torokból fújták, klarinét szól meg hegedű, dobos vertek, asszonyi hangok sípítoztak. Raszkolnyikov már vissza akart menni, meg nem foghatta, mért fordult be az O... útra, amikor váratlanul meglátta az egyik szélső ablakban, a teázóasztalkánál ülve, pipával a szájában - Szvidrigajlovot. Ez meghökkentette, valósággal megrémítette. Onnan felülről szótlanul nézte, figyelte őt, és ami szintén megdöbbenő volt: mintha fel akart volna állni, hogy titokban elrejtőzzék, mielőtt észreveszik. Raszkolnyikov gyorsan olyan arcot vágott, mintha nem látta volna meg, és szórakozottan nézelődne az utcán, de szeme sarkából tovább leste. Szíve vadul vert. Kétségtelen: ez az ember nem akarja, hogy meglássák. Most kivette fogai közül a pipát, és el akart rejtőzni, de mikor felállt, és hátralökte székét, észrevette, hogy a diák őt nézi és figyel. Hasonló jelenet játszódott le közöttük, mint az első találkozásukkor, mikor Raszkolnyikov aludt. Ravasz mosoly jelent meg az arcán, és egyre szélesedett. Mind a kettő tudta, hogy a másik figyel.

- Tessék, tessék, jöjjön fel, no! Itt vagyok! - kiáltott le hahotázva: Raszkolnyikov felment.

Szűk kis egyablakos szobában találta, amely a nagy étteremből nyílt, ahol vagy húsz asztalkánál kereskedők, hivatalnokok és más különféle emberek teázgattak, énekesek kétségbeesett rikoltozása mellett. Valahonnan biliárdgolyók csattogása hallatszott. Szvidrigajlov előtt kibontott pezsgősüveg állt az asztalon, meg egy félig telt pohár. Egy fiúcska is volt ott, nyakában lógó sípládikával, meg egy pirospezsgás, tizennyolc éves lány, párnázott, csíkos szoknyában, lógó szalagos tiroli kalapban, és a teremben harsogó kórossal mit sem törődve, rekedtes alt hangon valami olcsó utcai nótát énekelt.

- Nos, elég lesz! - szakította félbe Szvidrigajlov, mikor Raszkolnyikov belépett.

A lány tüstént elhallgatott, és tisztelettudóan várt. Az iménti olcsó kis nótáját is valahogy komolyan és tiszteletteljes arckifejezéssel énekelte.

- Hé, Filipp! Még egy poharat! - kiáltotta Szvidrigajlov.

- Én most nem iszom - mondta Raszkolnyikov.

- Ahogy tetszik, de nem magának kértem. Igyál, Kátya! Mára elég lesz, elmehetsz. - Teletöltötte neki a poharat, és melléje tett egy sárga hasú bankjegyet. Kátya lassan iszogatta a pezsgőjét, úgy, ahogy a nők szokták, apró kortyokban, de el nem véve szájától a poharat.

Aztán kezét csókolt (Szvidrigajlov rendkívül komolyan tartotta oda a kezét), és kiment, a fiú vitte utána a sípládikát. Az utcáról hívták be őket. Szvidrigajlov alig egy hete érkezett Pétervárra, de máris valahogy patriarkális légkör vette körül. Filipp, a pincér, ismerte és kedvét kereste. Az étterembe vezető ajtót csukva tartották, úgy volt itt ebben a kis szobában, mintha csak otthona volna, bizonyosan naphosszat ott tanyázott. A vendéglő mocskos volt és undorító, még csak nem is harmadrendű.

- Önhöz jövök, önt keresem - kezdte Raszkolnyikov. - De hogy mért fordultam be az O... útra! Sose járok erre, a Széna térről mindig jobbra fordulok. És önhöz se erre kell menni. Most meg csak úgy bekanyarodtam, és tessék... ön éppen itt van. Ez furcsa.

- Mért nem mondja ki egyenesen: ez csoda.

- Mert talán csak egyszerű véletlen.

- Mind ilyenek, egytől egyig, ilyen felemásak! - hahotázott Szvidrigajlov. - A világért el nem ismernék, még ha magukban hiszik is a csodát. Látja, ön is azt mondja: „talán” csak véletlen! És hogy félnek a maguk fejével gondolkodni, azt el se tudja képzelni, Rogyion Romanovics! Nem önről beszélek, ön a maga feje után megy, megvan hozzá a mersze. Hiszen éppen ezzel csigázta fel a kíváncsiságomat.

- Csak ezzel?

- Igen. Ez nem olyan kevés.

Felajzott kedvében volt, de éppen csak egy szemernyit, pezsgőt is csak fél pohárral ivott.

- Azt hiszem, amikor eljött hozzám, még nem tudhatta, hogy mint mondja: van merszem a magam feje után menni - jegyezte meg Raszkolnyikov.

- Lehet. Akkor másról volt szó. Ki-ki maga ismeri az útjait. De ami a csodát illeti, úgy látszik, ezt az utolsó két-három napot alighanem átaludta. Én magam említettem önnek ezt a vendéglőt, egyáltalán nem csoda, hogy egyenesen ide jött: elmagyaráztam az utat meg a helyet, és megmondtam, mikor talál itt. Nem emlékszik?

- Nem emlékszem - felelte csodálkozva Raszkolnyikov.

- El is hiszem. Kétszer elmondtam. A cím gépiesen ragadt meg az emlékezetében. Gépiesen fordult be, de amellet pontosan a megadott úton jött, anélkül hogy ezt tudná. Gondoltam is akkor mindjárt, hogy nem érti, mit mondok. Túlságosan elárulja magát, Rogyion Romanovics. Nos és még valami: meg vagyok győződve, hogy itt Pétervárott igen sok embernek szokása magában beszélgetni járás közben. Ez a félőrültek városa, kérem. Ha tudományunk fejlettebb volna, hát az orvosok, jogászok, filozófusok tanulmányozhatnák Pétervárt, értékes megfigyeléseket tehetne mindenki a maga szakmájában. Nem sok helye van a világnak, ahol ilyen sötét, furcsa és felzaklató benyomások érik az emberek lelkét, mint itt. És mennyit jelent már a klíma hatása is! Pedig hát ez a közigazgatási központja egész Oroszországnak, és így okvetlenül rányomja bélyegét mindenre. De most nem erről akarok beszélni, hanem arról, hogy már többször is figyeltem önt az utcán. Mikor kilép a kapun, még egyenesen tartja a fejét, de húsz lépéssel odább már lehajtja, és karját a hátára kulcsolja. Néz, de nem lát semmit, se maga előtt, se oldalt. Aztán mozgatni kezdi a száját, és magában beszél, közbe-közbe előrekapja a kezét, és gesztikulál, szaval, megáll az utca közepén, sokáig áll ott. Ezt nem jól teszi, látja. Megeshet, hogy más is észreveszi, nemcsak én, és az már veszélyes lehet. Nekem tulajdonképpen mindegy, én úgyse fogom kigyógyítani, de érti, remélem, hogy mért mondom.

- Miért? Látta, hogy figyelnek? - kérdezte Raszkolnyikov, és fürkészve nézett rá.

- Nem, semmit se láttam - felelte Szvidrigajlov, és mintha megütközött volna.
- Hát akkor engem hagyjunk békén - mormogta komoran.
- No jó, békén hagyjuk.
- Azt mondja meg inkább, hogy ha ide jár inni, és nekem kétszer is mondta, hogy itt találok, akkor most, mikor az utcáról megláttam, mért akart elbújni, meglépni? Mert jól láttam, hogy ez a szándéka.
- Hehe! És amikor én ott álltam a szobája ajtajában, és ön a díványon feküdt, csukott szemmel, mért tett úgy, mintha aludna, pedig nem is aludt? Jól láttam, hogy csak tetteti magát.
- Megvolt az okom... ön is tudja.
- Talán nekem is megvolt az okom, ha ön nem tudja is.

Raszkolnyikov jobb karjával az asztalra könyökölt, állát a kezébe támasztotta, és merőn, mozdulatlan szemmel nézte. Egy hosszú percig vizsgálta az arcát, amely már azelőtt is feltűnt neki. Valahogy furcsa volt, álarcszerű, fehér és pirosas, a szája bíborvörös, szakálla világoszöke, haja még sűrű és szöke. A szeme túlságosan kék volt, nézése nagyon is súlyos és merev. Volt valami szörnyen visszataszító ezen a szép és rendkívül fiatalos, az éveket meghazudtoló arcon. Öltözéke ficsúrosan elegáns volt, könnyű, nyárias, kivált az ingével tüntetett. Ujján óriási, drágaköves gyűrűt viselt.

- Szóval, most még önnel is bajlódjam - tört ki Raszkolnyikovból a görcsösen elfojtott türelmetlenség. - Tudom, hogy nagyon veszedelmes ember, ha ártani akar, de mégse szándékozom önnel vesződni. Kimondom egyenesen: nem vagyok annyira becses magamnak, mint ön talán hiszi. És azért jöttem most ide, hogy kereken kijelentsem: ha még mindig forral valamit a húgom ellen, és azt, amit rólam megtudott, erre akarja felhasználni, hát megölöm, mielőtt börtönbe juttatna. Bízhat a szavamban, ön is tudja, hogy megtartom. Másodszor: ha valamit közölni óhajt velem, mert állandóan az az érzésem, hogy mondani akar valamit, akkor közölje minél előbb, drága az időm, és lehet, hogy hamarosan késő lesz.

- De hát hová siet? - kérdezte Szvidrigajlov, és kíváncsian nézte.

- Ki-ki maga ismeri az útjait - felelte Raszkolnyikov komoran és türelmetlenül.

- No látja, éppen most mondta, hogy nyíltságot követel, és a legelső kérdésekre már megtagadja a választ. - Szvidrigajlov mosolygott. - Még mindig azt hiszi, hogy isten tudja, milyen céljaim vannak, és ezért gyanakodva néz rám. Nem mondom, érthető az ön helyzetében, de bármennyire szeretnék is önhöz közelebb jutni, mégse vesződöm azzal, hogy meggyőzzem az ellenkezőjéről. Eh, szavamra, a játék nem ér egy pipa dohányt. És nem volt szándékom semmi különöset mondani önnek.

- Hát akkor mit akar tőlem? Hiszen gyakran utánam kódorgott.

- Egyszerűen csak azért, mert megfigyelésre érdemes egyéniség. Tetszett nekem, hogy ilyen fantasztikus helyzetben van: ennyi az egész. Ezenkívül ön testvérbátyja valakinek, aki engem nagyon érdekelt, és éppen az a valaki annak idején gyakran és sokat beszélt nekem önről, és ebből azt következtettem, hogy ad a szavára. Nem elég ez? Hehehe! De megvallom, a kérdése túlságosan bonyolult, nehezemre esik válaszolni rá. Teszem azt, mindjárt ez is: eljött hozzám, de nem annyira azért, mert dolgunk van egymással, hanem hogy valami újat halljon tőlem. Igaz? És képzelje csak, én is számítottam önre, idejövet, a vonaton arról gondolkodtam, hogy öntől hallok majd valami *kis újat*, kaphatok valamit. Látja, milyen gazdagok vagyunk, mi ketten?

- Mit kaphatna?

- Hogy mondhatnám meg? Azt hiszi, tudom? Látja, micsoda kis zugvendéglőben ülök itt naphosszat, és ezt élvezem. Vagyis nem élvezem éppen, de hát valahol csak le kell telepedni. Ha más nincs, legalább ez a szegény kis Kátya... hiszen látta, igaz? Még ha nagyétű volnék, amolyan vendéglői ingyenc, de micsoda evő vagyok én, ott van, ni! (És a sarokba mutatott, az asztalkára, ahol óriási bifsztek és burgonyakörítés maradéka volt egy bádogtálcán.) Hja, igaz... ebédelt már? Én jóllaktam, nem kívánok többet. Bort például egyáltalán nem iszom, az egyedüli a pezsgő, de abból is elég egy pohárka egész estére, attól is megfájdul a fejem. Most csak azért rendeltem, hogy egy kicsit felfrissítsem magam, készülök valahová, tudja, úgyhogy rendkívüli lelkiállapotban talál most. Azért is bújtam el az imént, mint egy kis iskolás fiú, mert nem akartam, hogy zavarjon. De úgy látom (elővette és megnézte az óráját), egy órát még tölthetek önnel, csak fél öt van. Higgye el, sokkal jobb valaminek lenni, az ember földbirtokos, mondjuk, vagy apa, vagy ulánus, fényképész, újságíró, de így, hogy semmi, de semmi szakmája nincs! Bizony, unalmas egy kicsikét. Igen, valóban gondoltam arra, hogy ön valami újat mond majd nekem.

- De hát ki ön, és mért jött Pétervárra?

- Hogy ki vagyok? Nemesember, két évig a lovasságnál szolgáltam, aztán itt loptam a napot egy ideig Pétervárrott, aztán feleségül vettem Marfa Petrovnát, és falura költöztem. Íme, az életrajzom!

- Kártyás is, persze?

- Mért volnék kártyás? Hamiskártyás, nem kártyás.

- Hamiskártyás is volt?

- Az is voltam.

- No és? Rajtakapták?

- Megesett. Hát aztán?

- És persze párbajozott is, szórakozásnak az is megteszi.

- Nem mondok ellent önnek, és a filozófiában se vagyok éppen mester. De megvallom: ide most inkább az asszonyok kedvéért jöttem.

- Alighogy Marfa Petrovnát eltemette?

- Úgy van. - Szvidrigajlov meggyőző nyíltsággal mosolygott rá. - Hát aztán? Látom, ön rút dolognak tartja, hogy így beszélek a nőkről. Igaz?

- Kérdezhetné azt is, hogy rút dolognak tartom-e a bujálkodást, vagy nem?

- Bujálkodás? Ugyan már. De várjon, tartsunk sorrendet. Előbb majd az első kérdésére felelek, a nőkről általánosságban. Szívesen fecsegek most, látja. Mért tartóztassam meg magam, mondja? Mért mondjak le a nőkről, mikor szeretem őket? Utóvégre ez is szórakozás.

- Szóval csak bujálkodni jött ide?

- Hát aztán, és ha azért jöttem? De sok baja van a bujálkodással! Mindenesetre szeretem az egyenes kérdést. És látja, ebben a bujálkodásban legalább van valami konkrét, valami természettől adott, nemcsak a fantázia szüleménye. Olyan, mint egy izzó kis parázs a vérben, örökösen ott van, örökösen gyújt, és hosszú, hosszú évek múltával se lehet egykönnyen kioltani. Ismerje el, hogy szórakozásnak mégiscsak szórakozás a maga nemében.

- Nincs miért örüljön neki. Ez betegség. Éspedig elég súlyos.

- Ugyan mit akar már megint? Elismerem én is, hogy betegség, mint minden, ami mértéktelen, és ebben okvetlenül mértéktelen az ember... de hát először is az a mérték egyiknél ilyen, a másikonál olyan, másodszer meg: természetesen tartunk mértéket, legyünk okosak. És ha aljasság is, mit tehetünk mást? Hiszen ha ez nem volna, lepuffanthatnánk magunkat, kérem. Elismerem, hogy a rendes ember unatkozni köteles, de mindemellett...

- És meg tudná tenni, hogy lepuffantja magát?

- No de kérem! - tiltakozott felháborodva Szvidrigajlov. - Legyen szíves, erről inkább ne beszéljen - tette hozzá gyorsan, és most nem komédiázott, mint addig. Még az arca is megváltozott egyszerre. - Elismerem, hogy megbocsáthatatlan gyengeség, de mit csináljak: félek a haláltól, és nem szeretem, ha beszélnek róla. Tudja, hogy hajlamos vagyok a miszticizmusra?

- Ó, igen! A Marfa Petrovna kísértete! Még mindig visszajár?

- Ne emlegesse, kérem, itt Pétervárott még nem jelent meg, és különben is, ördög vigye a kísérteteket! - kiáltott fel szinte ingerülten. - Nem, hagyjuk ezt is inkább... különben is... Hm! Kevés az időm, nem sokáig maradhatok önnel, sajnálom! Valamit mondani akartam még.

- Mi az a sürgős dolog? Asszony?

- Asszony, igen, magamnak is váratlan eset... de nem ezt akartam...

- No és, hogy olyan ocsmány, olyan mérhetetlenül ocsmány dolog az ilyesmi, az egyáltalán nem bántja? Nincs már ereje megállni?

- Maga is az erőt hangoztatja? Hehehe! Ezzel most meglepett, látja, Rogyion Romanovics, bár gyanítottam, hogy így lesz. A bujálkodásról beszél itt nekem meg az esztétikáról. Ó, maga Schiller, maga idealista! Nem mondom, természetes, hogy így van, azon kellene csodálkozni, ha nincs így, de mindamellett ebben az esetben mégis különös... Ejnye, de kár, hogy nem érek rá, ön igazán hallatlanul érdekes egyéniség! Mit is akartam... szereti Schillert? Én rajongok érte.

- Eh, ön mégiscsak komédiás! - mondta Raszkolnyikov megvetően.

- Nem, bizony isten nem! - hahotázott Szvidrigajlov. - Különben nem vitatkozom, legyenek komédiás. Mért ne komédiázzunk olykor, ha senkinek se ártunk vele? Hét évig éltem falun Marfa Petrovna mellett, és most, hogy ilyen okos emberre akadtam, mint ön, okos és hallatlanul érdekes is... hát örülök, hogy diskurálhatok egy kicsit, azonkívül a fél pohár pezsgő is a fejembe szállt egy cseppeskét. És ami a fő, van egy új körülmény, amely nagyon felajzott most, de arról inkább hallgatok. Hová szalad? - kérdezte ijedten.

Raszkolnyikov már felállt. Most egyszerre nyomasztónak és fojtogatónak érezte ezt a helyet, bánta, hogy ide jött, Szvidrigajlovban a világ legjelentéktelenebb, legüresebb gazemberét látta.

- Ejnye már! Üljön le, maradjon még, Rogyion Romanovics - tartóztatta a másik. - Hozasson magának legalább egy csésze teát. Üljön le, no, nem fecsegek több ostobaságot magamról. Elmondok önnek valamit. Ha akarja, elmondom, hogy „váltott meg” engem egy nő... az ön nyelvén szólva. És ez egyúttal válasz is lesz az első kérdésre, mivel az, akiről beszélni akarok: a testvérhuga. Meghallgatja? És az idő is telik vele.

- Mondja el, de remélem, nem...

- Ó, attól ne féljen! Avdotya Romanovna iránt még az ilyen romlott és sivár lelkű ember is csak mélységes tiszteletet érezhet.

- Azt talán tudja (ejnye, hisz én magam meséltem el) - kezdte Szvidrigajlov -, hogy az adósok börtönében ültem itt, Pétervárott. Nagy összeggel tartoztam, és éppenséggel nem volt módom kifizetni. Minek részletezzem, hogy váltott ki akkor Marfa Petrovna? Tudja-e, Rogyion Romanovics, micsoda bódultságig jut sok asszonynál a szerelem? Marfa Petrovna becsületes asszony volt, és csöppet sem ostoba, habár teljesen műveletlen. És képzelje: ez a féltékeny és becsületes nő sok szörnyű jelenet és szemrehányás után rászánta magát, hogy valami szerződésfélét kössön velem, meg is tartotta házasságunk egész idején. Jóval idősebb volt nálam, és állandóan a szájában tartott egy szem szegfűszeget. Voltam olyan komisz, no meg a magam módján, mondjuk, becsületes, és kereken kijelentettem neki, hogy tökéletesen hű nem leszek, az nem telik tőlem. Ez a beismerés végképp kihozta a sodrából, de nyers őszinteségem nyilván tetszett is neki. „Ebből látszik, hogy nem akar megcsalni, ha így előre bejelenti!” Márpedig féltékeny asszonynak ez a legfontosabb. Nagy könnyhullatások után végre ilyen szóbeli megállapodást kötöttünk: először is sose hagyom el, mindig férje maradok, másodszor, az ő engedelmével nélkülem sehová nem utazom, harmadszor, állandó szeretőt nem tartok, negyedszer, Marfa Petrovna megengedi, hogy a cselédlányokkal enyelegjek, de mindig az ő titkos tudomásával, ötödször, isten óvjon attól, hogy magunk körebeli nőbe szeressek, hatodszor, ha ments isten, igazi, komoly szenvedélyre gyulladnék valaha, kötelességem Marfa Petrovnának megvallani. Az utolsó pontot illetően egyébiránt házasságunk egész ideje alatt nemigen nyugtalankodott. Okos asszony volt, és azt látta bennem, aki vagyok, a feslett erkölcsű, csapodár embert, akitől komoly szerelem nem is telik. Csakhogy okos asszony meg féltékeny asszony, az kettő, itt a baj. Különbösen is, bizonyos emberekről csak úgy ítéltünk igazságosan, ha félretesszük az előítéleteket, és függetleníjük magunkat a mindennapi környezetünkben megszokott emberektől és dolgoktól. A maga ítéletében, Rogyion Romanovics, azt hiszem, joggal bízhatom, inkább, mint akárki máséban. Marfa Petrovnáról valószínűleg sok furcsaságot és nevetségeset hallott. Igaz, hogy furcsa szokásai voltak, de higgye el, őszintén sajnálom, hogy olyan mérhetetlenül sok bánatot okoztam neki. No, hagyjuk, méltó halotti beszédnek, azt hiszem, elég ennyi egy gyengéd férjtől egy gyengéd feleség felett. Ha összekaptunk, én többnyire hallgattam, nem jöttem ki a sodromból, és ezzel a dzsentlmen viselkedéssel majdnem mindig célt értem. Hatott rá, sőt, tetszett neki. Sokszor még büszke is volt rám. De az ön húga, Rogyion Romanovics, sok volt neki, nem bírta elviselni. Érthetetlen is előttem, hogy történhetett meg: hogy mert ilyen szépséget a házába venni nevelőnőnek? Csak úgy magyarázhatom, hogy amilyen fogékony, lobbanékony asszony volt, hát ő maga is beleszeretett, a szó szoros értelmében beleszeretett. Hát igen... Avdotya Romanovna! Én első pillantásra láttam, hogy baj lesz, és... ehhez mit szól? elhatároztam, hogy rá se nézek. De akár hiszi, akár nem, a húga maga tette az első lépést. És képzelje csak: Marfa Petrovna odáig ment, hogy eleinte még haragudott is rám, amiért egy szót se szólok Avdotya Romanovnárról, és az ő örökös, szerelmes ömlengéseit olyan egykedvűen hallgatom. Meg nem foghatom, mit akart! No és persze, mindent elmesélt neki rólam, a legbizalmasabb dolgokat is. Megvolt az a szerencsétlen szokása, hogy kitalálta fünek-fának a házasságunk titkait, és örökösen panaszkodott rám. Éppen a gyönyörű kis új barátnőjét ne avatta volna be? Bizonyos vagyok, hogy egyébről se beszéltek, mint énrólam, és Avdotya Romanovna kétségtelenül értesült a közzájon forgó sötét és rejtélyes históriákról. Fogadok, ön is hallott már egyet-mást.

- Hallottam. Luzsin azt állítja, hogy az ön lelkén szárad egy gyermek halála. Igaz ez?

- Hagyjuk az ordináre pletykákat - tiltakozott méltatlankodva Szvidrigajlov. - Ha olyan nagyon kíváncsi ezekre az ostobaságokra, majd egyszer elmondom, külön, de most...

- Azt beszélük, hogy volt egy inasa falun, azzal is csinált valamit.
- Hagyja abba, legyen szíves! - szakította félbe a másik, már nem is leplezve türelmetlenségét.
- Nem az volt, aki a halála után bejött a szobába megtönni a pipát? Ön maga mesélte - firtatta mind ingerültebben Raszkolnyikov.

Szvidrigajlov feszülten figyelte, és mintha gonosz fény villant volna a szemében, de nyomban erőt vett magán, és igen udvariasan felelt:

- Ugyanaz. Látom, önt is roppant érdeklí minden efféle, és kötelességemnek tartom, hogy mihelyt alkalom adódik, minden tekintetben kielégítsem a kíváncsiságát. Ördög vigye! Igazán nem csoda, ha némelyek regényes alakot látnak bennem. No és gondolhatja, mennyire lekötelezett szegény megboldogult feleségem, hogy ennyi titokzatos és érdekeset mesélt rólam az ön húgocskájának. Hogy milyen hatással volt ez rá, arról most nem merek nyilatkozni, de hasznomra vált, az bizonyos. Mert bár ösztönszerűen idegenkedett tőlem, és én állandóan mogorván és barátságtalanul viselkedtem vele, mégis az lett a vége, hogy megsajnálta az elveszett embert. Márpedig ha egy lány *megsajnál* valakit, akkor már komoly veszedelem van. Mert akkor, ugye, vágyik „megmenteni”, észre téríteni, erkölcsileg megszilárdítani, nemesebb célok felé fordítani, és így új életre, új tevékenységre serkenteni. Hiszen tudjuk, mi mindenről ábrándoznak ilyenkor. Én rögtön megneszeltem, hogy a madárka önként a hálomba repül, és magam is felkészültem. Sose ráncolja a homlokát, Rogyion Romanovics, úgyis tudja, hogy semmiségbe fulladt az egész. (Az ördögít, hogy én mennyit iszom ma!) És tudja, mit mondok magának? Mindig sajnáltam, már kezdetben is, hogy Avdotya Romanovná nem egy másik évszázadba vetette a sorsa. Hogy nem a második vagy harmadik században született, valami kis fejedelem vagy kis-ázsiai prokonzul házában. Bizonyosan azok között lett volna, akik vértanúságot szenvednek, és mosolyognak, mikor tüzes fogóval tépik a mellüket. Ő maga kereste volna a vértanúságot. A negyedik vagy ötödik században pedig kiment volna az egyiptomi sivatagba, hogy harminc évig gyökereken éljen, látomások és elragadtatások között. Nincs forróbb vágya, mint valakiért valamilyen szenvedést vállalni, minél előbb, és ha ezt nem teheti, talán kiugrik az ablakon. Hallottam bizonyos Razumihin úrról, értelmes fiú, azt mondják (a neve is erre mutat, papnövendék vagy mi). Hát csak jól vigyázzon majd Avdotya Romanovnára. No, szóval, azt hiszem, beleláttam a húga lelkébe, és erre büszke vagyok. De akkor, az ismeretségünk elején, hiszen tudja, olyankor könnyelmű és ostoba az ember, rosszul lát és megtéved... Ördög vigye. De hát mért olyan szép? Engem nem lehet hibáztatni. Röviden szólva: nálam leküzdhetetlen érzéki fellobbanással kezdődött a dolog. Avdotya Romanovna szörnyen szemérmes, olyat még nem is láttam, nem is hallottam. (Figyeljen jól arra, amit most mondok, mert tény: a húga valóságosan betegesen szemérmes - bár különben igazán nagyszerű lány -, annyira, hogy ez még kárára is lehet.) Éppen akkor egy parasztlányka került hozzánk, Parasa, a „bogárszemű Parasa”, a szomszéd faluból hozták szolgálónak. Én is akkor láttam először, nagyon csinos volt, de hihetetlenül ostoba, sírt, jajgatott, felverte az egész udvart. Szóval, kitört a botrány. Egyszer ebéd után Avdotya Romanovna megkeresett a kertben, a fasorban, amikor tudta, hogy egyedül talál, és villámló szemmel követelte, hogy hagyjam békén szegény Parasát. Úgyszólván először beszélünk egymással akkor négy szemközt. Én persze, kijelentettem, hogy boldogan teljesítem a kíváncsiságát, és azon iparkodtam, hogy minél levertebbnek, zavartabbnak lászon, szóval, túrhetően adtam a szerepemet. Így kezdődött a kapcsolatunk. Titkos beszélgetések, erkölcsi oktatás, leckéztetés, könyörgés, még könnyek is... elhiszi? Még könnyek is! Hihetetlen, milyen erős némely lányban a térítő szenvedély! Én mindenért a sorsomat okoltam, természetesen, úgy tettem, mint aki mohón áhítja, sóvárogja a világosságot, és végül a legerősebb, az ellenállhatatlan fegyverhez folyamodtam, amellyel minden női szívet meg lehet

hódítani, a csalhatatlan módszerhez, amely kivétel nélkül mindig hat. Ez a módszer, tudjuk, a hízélgés. Nincs a világon nehezebb, mint őszintének lenni, és nincs könnyebb, mint hízélegni. Ha az őszinteségben csak egyetlenegy hang hamis, már megvan a diszsonancia, és azzal együtt a botrány. De ha a hízélgés végig, az utolsó hangig hamis, akkor is kellemes, akkor is élvezettel hallgatják. Sekélyes élvezet, de élvezet. És bármilyen vaskos a hízélgés, legalább a felét elhiszik. Ebben a tekintetben aztán mindegy, hogy milyen társadalmi rétegből való, és a műveltség milyen fokán áll valaki. Hízélgéssel egy Vesta-szüzet is el lehet csábítani, hát még a közönséges halandót. Ma is nevetek, ha eszembe jut, hogy csábítottam el egyszer egy úriasszonyt, aki odaadóan ragaszkodott a férjéhez, gyermekeihez és erényességéhez. Jaj, de mulatságos volt, és milyen kevés fáradságomba került! Valóban erényes volt, szörnyen erényes, legalábbis a maga módján. Egész taktikám abból állott, hogy minden pillanatban lerokkadtam, arca borultam az erényessége előtt. Istentelenül hízélegtem neki, és hacsak egy kézszorítást, egy pillantást sikerült kapnom tőle, már megdorgáltam magamat, hogy erőszakkal csikartam ki, hiszen ő ellenkezett, annyira, hogy soha semmit el nem érek, ha nem vagyok ilyen romlott. Ő, a maga ártatlanságában, nem láthatott keresztül az álnokságomon, és akaratlanul, önkéntelenül engedett, jóformán nem is tudta, mit csinál, és így tovább, és így tovább... Szóval, végül is mindent elértem, de az én hölgyem azért szentül hitte, hogy ő ártatlan és erényes, híven teljesíti minden kötelességét, és akaratlanul bukott el. Jaj, de haragudott, mikor később egyszer megmondtam neki, hogy őszinte meggyőződésem szerint ő is az élvezetet kereste, csakúgy, mint én. Szegény Marfa Petrovnára is szörnyen hatott a hízélgés, ha akarom, hát még életében rám íratja az egész birtokát. (Ejnye, de sokat iszom, és mennyit fecsegek!) Remélem, nem veszi rossz néven, ha megmondom: a hűgánál is mutatkozott már a módszer hatása. Csakhogy ostoba voltam és türelmetlen, magam rontottam el mindent. Avdotya Romanovnának már azelőtt is többször (és kivált egy alkalommal) szörnyen nem tetszett a nézése. Elhiszi? Egyszóval mind erősebben és leplezetlenül lobogott a szememben az a bizonyos tűz, és félt tőle, sőt végül már gyűlölte. De hagyjuk a részleteket, elég az hozzá, hogy összekülönböztünk. Akkor újabb ostobaságot követtem el, durván kigúnyoltam nevelő és térítő szándékait. Parasa ismét megjelent a színen, és nem is csak ő - mit mondjak? -, valóságos Szodoma támadt ott. Hej, Rogyion Romanovics, csak egyszer életében látná, micsoda villámokat tud szórni a hűgocskája szeme! Nem azért mondom, mert részeg vagyok, és egy egész pohár pezsgő van bennem - színigazság: álmomban is kísértett a szeme, végül már a ruhája suhogását se bírtam hallani. Igazán attól félttem, hogy nehézkórságba esem. Sose hittem volna, hogy így meg tudok veszni. Szóval, mindenáron ki akartam békülni vele. De nem lehetett. És akkor... mit gondol, mit csináltam? Hogy micsoda dolgokra nem vetemedik az ember örültségében! Csak örültségében ne csináljon soha semmit, Rogyion Romanovics! Abból indultam ki, hogy Avdotya Romanovna elvégre koldus. (Jaj, bocsásson meg, igazán nem akartam... de hát nem mindegy, milyen szóval fejezi ki az ember?) Hát akkor mondjuk így: a keze munkájából él, és ráadásul támogatnia kell az édesanyját, no meg önt is (ó, már megint haragosan néz rám!). Szóval elhatároztam, hogy felajánlom neki minden pénzemet (körülbelül harmincezret akkor is elő tudtam volna teremteni), csak szökjön velem Pétervárra. Természetesen örök szerelmet, boldogságot ígértem, és a többi és a többi... Akár hiszi, akár nem, annyira bele voltam habarodva, hogy ha azt kívánja tőlem, hogy szúrjam le vagy mérgezzem meg Marfa Petrovnát, és vegyem őt feleségül, hát azon nyomban megteszem! Aztán jött a katasztrófa, mint tudja. Képzelterti, mennyire felbőszített, mikor megtudtam, hogy Marfa Petrovna előkerítette valahonnan azt a hitvány tintanyaló Luzsint, és kicsi híján nyélbe is ütötte a házasságot... lényegében ez is ugyanaz lett volna, mint amit én ajánlottam, nem igaz? Ugye, igaz? Látom, most már nagy figyelemmel hallgat. Érdekes fiatalember maga...

Öklével türelmetlenül az asztalra csapott, és elvörösödött. Raszkolnyikov látta, hogy szinte rendkívüli mértékben hat rá az egy vagy másfél pohárnyi lassan kortyolt pezsgő, és ki akarta használni az állapotát. Felettébb gyanús volt neki ez az ember.

- Most már aztán semmi kétségem, hogy egyenesen a húgom miatt jött Pétervárra - mondta kurtán, nyíltan, hogy ezzel is ingerelje.

- Eh, hagyja ezt! - Szvidrigajlov mintha megemberelte volna magát. - Hiszen megmondtam már... No meg különben is, a húga nem szívelhet.

- Abban bizonyos vagyok.

- Olyan bizonyos benne? - Hunyorgott és gúnyosan mosolygott. - Igaza van. Nem kedvel. De sose kezeskedjék olyasmiről, ami férj és feleség vagy szeretők között történik. Ott mindig van egy zugocska, amelyet csak ők ketten ismernek, senki más a világon. Kezeskedik arról, hogy Avdotya Romanovna irtózik tőlem?

- Beszéd közben elejtett egy-egy szót vagy fél szót, amiből látom, hogy most, éppen most tervez megint valamit a húgom ellen. Persze, aljasságot.

- Micsoda? Ilyen szavakat és fél szavakat ejtettem volna el? - ijedezett túlzott naivitással Szvidrigajlov, és ügyet se vetett a terveit illető sértő jelzőre.

- Igen, most is elárulja magát. Például, mért ijedezik? Mitől fél?

- Én ijedezem? Én félek? Magától félek? Inkább maga félhet tőlem, cher ami! Micsoda badarság!... Eh, becsíptem, az már igaz. Megint majdhogy el nem szóltam magam. Ördög vigye ezt a pezsgőt! Hé! Vízet!

Fogta a palackot, és se szó, se beszéd, kihajította az ablakon. Filipp már hozta a vizet.

- Ez mind ostobaság. - Megnedvesítette a törülközőt, és a fejére rakta. - Egyetlen szóval lesze-relhetem magát, és porrá zúzhatom minden gyanúját. Tudja-e például, hogy megházasodom?

- Ezt már mondta egyszer.

- Úgy? Mondtam? Elfelejtettem. Különben akkor még nem mondhattam biztosan, mert nem láttam a lányt. Akkor még csak a szándék volt meg. De most már a menyasszonyom. Befejezett tény. Ha ráérnék, ha nem volna halaszthatatlan dolgom, okvetlenül elvinném hozzájuk most rögtön, mert a tanácsát szeretném kérni. Csuda vigye, már csak tíz percem van. Nézze csak meg az óráját. No de azért elmondom, mert érdekes ügyecske ez az én házasságom. Érdekes a maga nemében... No mi az? Megint menni készül?

- Nem. Most már nem megyek el.

- Egyáltalában nem megy el? No, majd meglátjuk! Elviszem oda, feltétlenül elviszem, és megmutatom a menyasszonyomat, de nem most. Most már hamarosan mennie kell. Ön jobbra, én balra. Ismeri azt a Rösslichné? Akinél most lakom... No? Ide hallgat? Mire gondol? Az, aki miatt állítólag egy kislány télen... a folyóba... No, hallja már? Hallja, mit mondok? Szóval ő ütötte nyélbe a dolgot. „Te így unatkozol, azt mondja, szórakozzál egy kicsit.” Mert hát bús kedvű ember vagyok, unatkozom csakugyan. Vagy azt hiszi, vidám vagyok? Dehogyan, inkább bús. Nem véték senkinek, elüldögélek egy szegletben, néha három napig se tudnak egy szót kiszedni belőlem, Rösslichné meg, az a selyma, tudja, mire spekulál? Hogy majd megunom a feleségemet, faképnél hagyom, és akkor órá marad, bevezeti majd a mi köreinkbe is. Mert hát az apa, azt mondja, nyugalmazott tisztviselő, rokkant, már három éve béna, mindig a karos-székekben ül, a mamácska igen józan gondolkodású hölgy, a fiú valahol a kormányzásban hivatalnokoskodik, és nem segíti őket, az idősebb lány férjénél van, feléjük se néz. No meg két

kis unokaöcs is van a nyakukon (mintha nem volna elég gondjuk). Így aztán a kislányt, a legkisebbik gyermeküket, kivették a gimnáziumból, mielőtt elvégezte volna. Egy hónap múlva lesz tizenhat éves, ami annyit jelent, hogy férjhez lehet adni. Mégpedig énhozzám. Oda-kocsikáztunk. Roppant mulatságos volt. Bemutakoztam: földbirtokos vagyok, özvegyember, családom közismert, pénzem is van, és sok jó összeköttetésem; hogy az ötvenediket taposom, ő meg tizenhat sincs még... ki törődik azzal? Az ajánlat csábító, nem? Haha! Kár, hogy ön nem látott, mikor ott társalogtam a papával, mamával, érdemes lett volna belépti díjat fizetni már csak azért, hogy az arcomat lássa valaki. Aztán bejön a kislány, szép kis bókot vág ki... képzelje! még rövid szoknyában jár, valóságos feslő rózsabimbó, pirul, mint a hajnal... (persze, tudja, miről van szó, megmondták neki). Nem tudom, ön hogy van a női arcokkal, de én azt mondom, a tizenhat év, ez a még gyermeki szempár, a félnézés és a könnyes szűziesség... igen, én azt mondom, ez több a szépségnél is. De ő ráadásul szép is, akár egy kép, a haja világosszöke, a csupa apró gyűrűbe göndörödik, mint a báránkáé, ajka telt és vérpiros. No és a lábcskájá! Igéző! Szóval összeismerkedtünk. Én közöltem velük, hogy családi körülményeim miatt sietős nekem a dolog, és másnap, ez tegnapelőtt volt, már ránk is adták az áldást. Azóta, ahogy beállítok hozzájuk, nyomban térdemre ültetem a kicsit, el se eresztetem. No, piroslik, mint a hajnal, én egyre csókolgatom, a mama pedig biztatja, hogy így van rendjén, „hiszen a férjed”, szóval... egyszerűen: gyöngyélet! És ez a mostani, a vőlegényi állapot igazán még kellemesebb, mint a férji. Ez la nature et la vérité, ahogy mondják. És tudja, kétszer beszélgettünk is már, csöppet se buta ám, olykor lopva rám pillant... majd meggyulladok. Az arcocskája olyanforma, mint a Raffaello Madonnájáé. A sixtusi Madonna arca fantasztikus, igaz? Önnek még nem tűnt fel? Fájdalmas elragadtatás sugárzik róla. No hát ő is ilyenforma. Mihelyt ránk adták az áldást, másnap vittem neki egy briliáns fejéket, meg egy gyöngyöset és egy ezüst toalettkészletet, másfél ezer rubel árát... ekkora, ni! minden beleválóval... Csak úgy tüzelt az arca a kis madonnának. Tegnap is ölembe ültettem, de talán már egy kicsit nagyon is ceremóniátlanul... bíborvörös lett, kibuggyant a könnye, és titkolni akarta, csak úgy égett a forróságtól. Az öregek kimentek egy percre, és akkor nyakamba borult, átölelt a két kis karjával, ezt először tette, megcsókolt és fogadkozott, hogy engedelmesebb, hű, jó feleség lesz, boldoggá tesz, nekem áldozza egész életét, minden percét, mindent, mindent, és csak azt az egyet kívánja érte, hogy becsüljem, ajándék nem kell neki semmi. Ismerje el: egy tizenhat éves, tüllruhás kisangyal, a szűzi szemérem pírjával az arcán, könnyed elragadtatással, négy szemközt ilyen vallomást tesz az embernek... ez már csak elég csábító? Nem? Csábító, igaz? Ez már ér valamit! Tudja, mit? Kimegyünk hozzájuk, együtt, de nem most...

- Szóval, éppen ez a hallatlan különbség korban, testi fejlettségben, ez izgatja a kéjvágyát, mi? És igazán el akarja venni?

- Miért ne? Okvetlenül. Ki-ki magáról gondoskodik, és az éli világát a legvígabban, aki a legjobban be tudja csapni magát. Haha! De nagyon belehabarodott az erénybe, hallja! Irgalmazzon, bátyuska, én csak gyarló ember vagyok. Hehehe!

- No de Katerina Ivanovna árváiról gondoskodott. Különb... ezzel is megvolt a célja. Most már értem.

- Ó, a gyerekeket mindig szerettem. Nagyon szeretem a gyerekeket. - Szvidrigajlov nevetett. - Várjon, elmondok egy érdekes kis történetet, még nincs is vége. Mindjárt első nap, mikor megérkeztem, végigjártam a különféle rossz hírű helyeket, hét év után persze nagyon rájuk éheztem. Ön is látja, hogy a társaságombelieket, régi barátaimat, ismerőseimet kerülöm. Hát igen, azon igyekszem, hogy mennél tovább távol maradjak tőlük. És tudja, ott falun, Marfa Petrovna mellett halálosan kínoztak az emlékek, ezeknek a titkos tanyáknak és lebujoznak az

emlékei, ahol a hozzáértő annyi minden magának valót talál. Ördög vigye: a nép iszik, a művelt fiatalság csupa tétlenségből kiég a lehetetlen álmodozásban, képzelgésben, és elméletek betege lesz, a zsidók, akik tudom is én, honnan vándoroltak ide, rakásra gyűjtik a pénzt, a többi meg bujálkodik. Mihelyt ideérkeztem, mindjárt megcsapott a város ismerős szaga. Betévedtem egy tánclokálba, úgynevezett „estély”-re... szörnyű egy kloáka, de ebben a zsánerben éppen a mocskosat szeretem. Kánkánt táncoltak, persze úgy, ahogy sehol a világon nem táncolják, az én időmben ez még nem is volt. Hja, ebben aztán haladunk. Egyszer csak látom: egy tizenhároméves-forma kislány, aranyos ruhácskában, az egyik virtuózzal táncol, vele szemben másik, hasonló virtuóz. A mama a fal mellett ül, onnan nézi őket. Elképzélheti azt a kánkánt. A kislány zavarba jön, elvörösödik, végül megsértődik, és sírva fakad. De a virtuóz felkapja, forgatja, meg figurázik előtte, köröskörül mindenki röhög. (Szeretem ilyenkor a közönséget, még a kánkán közönségét is!) Hahotáznak, rikoltoznak: „Úgy kell neki, csak rajta! Minek hoznak ide gyereket!” Én meg, mit bánom, van-e logika a multságukban vagy nincs, nem rám tartozik, rögtön megszimatolom, hol a helyem. Odaülök a mamához, és azon kezdem, hogy én is vidéki vagyok, meg hogy milyen faragatlan népség ez, nem tudják megkülönböztetni az érdeemes embert az érdemtelenről, és nem tisztelik úgy, ahogy kellene; célozgatok rá, hogy pénzem van bőven, és felajánlom, hogy hazaviszem őket a kocsimon. Haza is vittem, elbeszélgettünk (albérletben laknak egy lyukban, nemrégén érkeztek ide). A mama kijelentette, hogy ő is, a lánya is szerencséjüknek tartják a velem való ismeretséget. Megtudtam, hogy szegény ágrólszakadtak, azért jöttek a fővárosba, hogy kijárjanak valamit az egyik hivatalban. Felajánlottam a szolgálataimat, pénzemet. Ami a tánclokált illeti, oda tévedésből botlottak be, azt hitték, tánciskola. Felajánlottam, hogy segítek a kisasszonyka nevelésében, a franciában, a táncoktatásban. Ezt örömmel elfogadták, megtiszteltetésnek vették. Azóta is barátkozunk. Elviszem hozzájuk, ha akarja. De nem most...

- Hagyja már, hagyja az undok, ocsmány történeteit, maga fajtalan, alávaló kéjenc!

- Nézd ezt a Schillert! A mi Schillerünk! Igazi Schiller! Ou va-t-elle la vertu se nicher! Szántszándékkal mindig ilyen históriákat fogok mesélni magának, csak azért, hogy a kifakadásait halljam! Élvezem!

- Nem csodálom - mormogta bosszúsan Raszkolnyikov. - Azt hiszi, én nem tudom, milyen komikus vagyok most?

Szvidrigajlov hahotázott, aztán behívta a pincért, fizetett és felállt.

- Ejnye, de becsíptem... No... assez causé! - mondta. - De élvezetes volt.

- Azt elhiszem - fakadt ki Raszkolnyikov, és ő is felállt. - Hogyne élvezné egy kiélt kéjenc, ha ilyen históriákat mesélhet, éppen amikor megint hasonló gyalázatosságra készül. Ráadásul ilyen körülmények között, és éppen nekem! Ettől felpeszsdül, mi?

- Vagy úgy! - Szvidrigajlov csodálkozva nézett rá. - Hiszen, ha így vagyunk, akkor maga is elég cinikus! Legalább hozzá való matériát eleget hordoz magában. Aki ennyit megért... és cselekedni is tud sok mindent... De hagyjuk ezt. Igazán őszintén sajnálom, hogy olyan keveset beszélgethettünk. No de nem szalad el előlem, várjon csak. - És kiment a vendéglőből. Raszkolnyikov követte.

Szvidrigajlov nem volt nagyon részeg; az ital fejébe szállt ugyan, de percről percre józanodott. Látszott rajta, hogy erősen foglalkoztatja valami, ami rendkívül fontos; homlokát is összeráncolta. Ideges volt és nyugtalan. A modora is egészen megváltozott egyszerre, mind gúnyszerűbben, gorombábban beszélt Raszkolnyikovval. Az is mind izgatottabb lett, gyanúja nőttön-nőtt, elhatározta, hogy a sarkában marad.

Leérték az utcára.

- No... ön jobbra, én balra, vagy megfordítva. De mindenesetre - adieu, mon plaisir! A kellemes viszontlátásra!

És befordult a Széna tér felé.

Raszkolnyikov utánament.

- Hát ez meg mit jelentsen? - förmedt rá Szvidrigajlov. - Ha jól tudom, megmondtam, hogy...

- Csak azt, hogy most már nem tévesztem a szemem elől.

- Micsoda-a-a?!

Megálltak mind a ketten, és egy hosszú percig nézték, méregették egymást.

- Részeg locsogásából annyit kétségtelenül megtudtam - vágta oda nyersen Raszkolnyikov -, hogy aljas szándékait a húgommal szemben nemcsak hogy fel nem adta, de most még inkább foglalkozik velük. Tudom azt is, hogy a húgom ma reggel valami levelet kapott. Ön most egész idő alatt nyugtalanul feszengett... Szóval még ha fel is szedett közben valami feleséget, az se jelent semmit. Személyesen akarok megbizonyosodni...

Aligha mondhatta volna meg pontosan, hogy mit akar ettől az embertől, és miről kíván személyesen megbizonyosodni.

- Vagy úgy! Azt akarja, hogy rendőrért kiáltsak?

- Csak kiálts!

Megint farkasszemet néztek egy percig. Akkor Szvidrigajlov arca hirtelen megváltozott. Láttá, hogy Raszkolnyikov nem ijed meg a fenyegetéstől, hát egyszerre hallatlanul vidám és barátságos arcot vágott.

- No de ilyet! Szándékosan nem hoztam szóba az ön dolgát, pedig gondolhatja, hogy furdal a kíváncsiság! Fantasztikus história. Máskorra halasztottam volna, de ön még a halottat is kihozná a sodrából... No, hát akkor gyerünk, de megmondom előre: éppen csak egy percre ugrom haza, hogy zsebre vágjak egy kis pénzt, aztán lezárom a szobámat, kocsiba ülök, és az egész estét a szigeteken töltöm. No? Mégis utánam akar jönni?

- Egyelőre csak a lakására kísérem, de nem önhöz megyek, hanem Szofja Szemjonovnához, kimentem magam, amiért nem voltam a temetésen.

- Ahogy tetszik. De Szofja Szemjonovna nincs otthon. Elvitte a három gyermeket egy tekintélyes öreg hölgyhez, aki nekem régi jó ismerősöm, és elnökségi tag valami árvaházaknál. El van ragadtatva tőlem, amiért a három árváért pénzt tettem le, és azonkívül még az intézet javára is áldoztam valamit. Elmondtam neki Szofja Szemjonovna történetét, mégpedig mindenestül, semmit se takargattam. Leírhatatlan hatása volt. Ezért kérte magához mára, a... szállodába, jelenleg ott tartózkodik az igen tisztelt hölgy, bejött a villájából, és még ma fogadja.

- Nem baj, mégis odamegyek.

- Ahogy tetszik. De énrám azután ne számítson. Mit keressek ott? Nos, már itthon is vagyunk. Vallja be, hogy azért fürkész ilyen gyanús szemmel, én legalábbis meg vagyok győződve, mert tapintatos voltam, és mindeddig nem faggattam arról... tudja, miről, mi? Ezt különösnek találta, igaz? Fogadok, hogy ezért. Így legyen tapintatos az ember!

- És hallgatózzék a kulcslyukon!

- Hja úgy, ez a baja? - nevetett Szvidrigajlov. - Hát igen, csodáltam volna, ha ezt megjegyzés nélkül hagyja. Haha! Sokat ugyan nem értettem abból, amit ott összehordott, és Szofja Szem-

jonovnáknak elmondott. De csakugyan: miről is van szó? Amilyen elmaradt ember vagyok, talán nem is fog már az eszem. Magyarázza meg, galambocskám, az istenre kérem! Boldogítson már engem is ezekkel a legeslegújabb tanokkal!

- Semmit se hallhatott, hazugság minden szava.

- Nem arról beszélek most... nem arról... bár valami keveset azért hallottam, hanem arról, hogy örökösen sopánkodik. Az a Schiller nem nyughat önben. Tessék. Most meg már hallgatózni se szabad! Hát jó, akkor menjen, jelentse a rendőrségen, hogy „ilyen meg ilyen esetem volt, az elméletembe egy kis hiba csúszott”. És ha az a meggyőződése, hogy a más ajtajánál hallgatózni nem szabad, de öregasszonyokat letaglózni csupa kedvtelésből, azzal, ami éppen kezünkbe akad, szabad... hát fogja magát, és utazzék Amerikába, minél előbb. Szökjön meg, fiatalember. Talán még lehet. Őszintén beszélek. Nincs pénze, mi? Adok az útra, amennyi kell.

- Eszem ágában sincs - vágott közbe undorral Raszkolnyikov.

- Értem. (Ne erőltesse, kérem, ha nem akar, ne is mondjon többet.) Megértem az aggályait: erkölcsi szempontok, az állampolgár és az ember aggályai, igaz? Vesse félre. Minek az már magának, hehe! Vagy azért, mert még mindig állampolgár és ember? Akkor kár volt ilyesmibe keveredni. Ami nem a dolga, abba ne ártsa magát az ember. No mindegy. Lője föbe magát, vagy ahhoz sincs kedve?

- Látom, készakarva ingerel, hogy itthagyjam.

- Ejnye, maga csudabogár, hiszen itt is vagyunk már, parancsoljon felsétálni a lépcsőn. Tessék, ez a Szofja Szemjonovna ajtaja, nézzen csak be, meglátja, nincsenek itthon! Nem hiszi? Kérdezze meg Kapernaumovéktól, ott szokta hagyni a kulcsát, ha elmegy. Éppen itt van madame de Kapernaumov. Mit mond? (Kicsit süket!) Elment? Hová? No ugye, saját fülével hallotta. Nem, nem jön haza, csak majd valamikor késő este. Jöjjön, most átmegyünk énhozzám. Hiszen énhozzám akart jönni, igaz? Tessék, itt is vagyunk már. Madame Rösslich nincs itthon. Örökösen lótfut, de rendes asszony, higgye el, lehet, hogy önnek is jó szolgálatakat tehetne, csak próbálna egy kicsivel okosabban gondolkodni. No most szíveskedjék ide pillantani: kiveszem az íróasztalfiókból ezt az ötszázalékos részvényt (látja, mennyi van itt még belőle?), ez még ma a bankba vándorol, pénzzé válik. Látta, ugye? De most már csakugyan egy percem sincs több. A fiókot bezárjuk, a szobát is bezárjuk, itt vagyunk megint a lépcsőn. Jöjjön, kocsit fogadunk, mondom, a szigetekre megyek. Nincs kedve kocsikázni? Nézze, a Jelaginig bérelem a kocsit. No? Tetszik? Elutasít? Nincs kitartásunk? Üljön be, nem árt egy kis kocsikázás. Úgy látom, esőre áll. Sebaj, felhúzzuk a fedelet...

Benn ült már a kocsiban. Raszkolnyikov úgy gondolta, hogy gyanúja, legalábbis pillanatnyilag, alaptalan. Egy szóval se felelt neki, sarkon fordult, és indult ő is a Széna tér felé. Ha csak egyszer hátranéz útközben, látja, hogy Szvidrigajlov alig száz lépéssel odább kifizeti a kocsist, és kiszáll. De ő akkorra már befordult a sarkon, és semmit se láthatott. Mélységes undor üzte, hajtotta tovább. „Hogy is várhattam valamit csak egy pillanatig is ettől a komisz gazembertől, ettől a feslett, aljas kéjvadásztól!” - tört ki belőle az utálkozás. Igaz, hogy nagyon is sietett kimondani az ítéletet, és nem fontolta meg alaposan. Volt valami Szvidrigajlov egész figurájában, ami bizonyos eredetiségre, sőt, talán titokzatosságra mutatott. Viszont a hűgát illetően továbbra is szentül meg volt győződve, hogy Szvidrigajlov nem fogja békében hagyni. Csak túlságosan, kibíráhatatlanul nehezebbre esett ezt most mind újra elgondolni, meghányi-vetni!

Rendes szokásához híven, mihelyt egyedül maradt, magába merült. A hídra érve a korlátnak támaszkodott, és elnézte a vizet. Ugyanakkor pedig a háta mögött ott állt Avdotya Romanovna.

A híd elején találkoztak, de Raszkolnyikov nem vette észre, elment mellette. Dunyecska még sose látta így az utcán, meglepődött, szinte megijedt tőle. Csak állt, és nem tudta, szóljon-e hozzá, vagy nem? Akkor látta meg Szvidrigajlovot, aki sietve jött a Széna tér felől.

De mintha vigyázva, loppal közeledett volna. Nem jött fel a hídra, hanem megállt oldalt, a járdán, azon igyekezve, hogy Raszkolnyikov észre ne vegye. Dunyát már előbb megpillantotta, és nagyban integetett, azt akarta értésére adni - legalábbis Dunyának úgy rémlett -, hogy ne szólítsa meg a bátyját, hagyja békében, és menjen oda öhozzá.

Úgy is tett hát. Elosont a bátyja mögött, és Szvidrigajlovhoz sietett.

- Csak menjünk innen hamar, Avdotya Romanovna - súgta az. - Nem akarom, hogy Rogyion Romanovics tudjon erről a találkozásunkról. Megmondom azt is, hogy egészen mostanáig együtt voltunk, itt, egy közeli vendéglőben. Ő keresett fel engem, alig tudtam szabadulni tőle. Valami módon tudomást szerzett a levelemről, és gyanakszik. Csak nem kegyed árulta el neki? Ha meg nem kegyed, hát ki?

- Itt a sarkon túl már nem lát bennünket - vágott a szavába Dunya. - Tovább nem megyek önnel, azt kijelentem. Mondja el, amit akart! Nyugodtan megmondhatja itt is.

- Először is, nem mondhatom meg az utcán, másodszor, hallania kell Szofja Szemjonovna szavait is; harmadszor, néhány bizonyítékot akarok mutatni, végül pedig... no igen, ha nem hajlandó feljönni hozzám, megtagadok minden felvilágosítást, és máris távozom. De szíveskedjék tekintetbe venni, hogy imádott testvérbátyjának egy szerfelett érdekes titka van a kezemben.

Dunya megállt, tétovázott, és szinte belefúrta tekintetét a szemébe.

- Ugyan, mitől fél?! - kérdezte Szvidrigajlov nyugodt hangon. - Ez itt város, nem falu. És ott falun is én voltam nagyobb bajban kettőnk közül.

- Szofja Szemjonovnáat értesítette?

- Nem, egy szót sem szóltam neki. Azt se, tudom, otthon van-e. De valószínűleg igen. Egy hozzátartozóját temette el ma, ilyen napon nemigen szokás vendégségbe menni. Egyelőre senkinek se akarnám említeni ezt a dolgot, szinte azt is bánom, hogy kegyedet beavattam. A legkisebb vigyázatlanság egyértelmű a feljelentéssel. Itt lakom, ni, ebben a házban, meg is érkeztünk már. Az ott a mi házmesterünk. Engem jól ismer a házmester, nézze, ideköszön, látja, hogy hölgygel jövök, bizonyosan meg is jegyezte már az arcát, ami előnyös a kegyed szempontjából, ha annyira fél tőlem, és gonosz szándékokkal gyanúsít. Bocsásson meg, hogy ilyen nyersen beszélek. Albérlő vagyok itt, Szofja Szemjonovna közvetlenül mellettem lakik, szintén albérletben, csak egy fal választ el. Az egész emeleten kiadják a szobákat. Mért fél, mondja, mint egy kisgyerek? Vagy olyan ijesztő vagyok?

Leereszkedő mosolyra húzta a száját, de nem volt már mosolygásra kedve. Szíve kalapált, lélegzete elszorult. Készakarva hangosabban beszélt, hogy növekvő izgatottságát leplezze, de Dunyának nem tűnt fel ez a különös izgalom, más foglalta el most: túlságosan bosszantotta a megjegyzés, hogy ő fél tőle, mint a kisgyerek, és ijesztőnek tartja.

- Tudom ugyan, hogy ön... nem becsületes ember, de félni egyáltalán nem félek. Menjen előre, kérem - mondta látszólag nyugodtan, de arca sápadt volt.

Szonya ajtaja előtt Szvidrigajlov megállt.

- Szíveskedjék talán megkérdezni, hogy itthon van-e? Nincs? Ejnye, nincs szerencsénk. De nemsokára hazajön, tudom. Ha elment, csak ahhoz a hölgyhöz mehetett, az árvák dolgában, most halt meg az anyjuk. Ezt is én intéztem el, felkaroltam az ügyüket. Ha Szofja Szemjonovna nem jön haza tíz perc múlva, elküldöm kegyedhez még a mai napon, akarja? No, itt vagyunk. Ez az én két szobám, az ajtón túl a háziasszonyom, Rösslichné lakik. És most jöjjön, megmutatom fő bizonyítékaimat: nézze, a hálószobámból ez az ajtó két, egyelőre üres, kiadó szobába vezet, itt majd jól nézzen körül...

Szvidrigajlovnak két elég tágas, bútorozott szobája volt. Dunyecska bizonytalanul nézelődött, de semmi se tűnt fel neki, sem a berendezésben, sem a szobák fekvésében. Pedig feltűnhetett volna például az, hogy Szvidrigajlov két szobája mellett jobbról is, balról is jóformán üres lakrészek vannak. A bejárat sem a folyosóról volt közvetlenül, hanem a háziasszony két, jóformán használatlan szobáján át kellett bemenni. Miután a kulcsra zárt ajtót kinyitotta, megmutatta a hálója mellett üresen álló szobákat. Dunyecska a küszöbön megállt, nem tudta, mi van ott néznivaló, de Szvidrigajlov sietett megmagyarázni.

- Jöjjön csak be ide, ebbe a másodikba, a nagyobbikba, és jól nézze meg ott azt a zárt ajtót. Egy szék van az ajtóban, látja? Az az egyetlen szék a két szobában. Én hoztam ide a magam lakásából, hogy kényelmesebben tudjak hallgatózni. No most: odaát, mindjárt az ajtónál Szofja Szemjonovna asztala van, annál ültek és beszélgettek Rogyion Romanovicssal, én meg ezen a széken ültem és hallgatóztam, két estén egymás után, mind a kétszer vagy két óra hosszat, úgyhogy valamit csak megtudhattam, nem igaz?

- Hallgatóztott?

- Úgy van, hallgatóztam. És most gyérünk vissza hozzám, itt nincs hol leülni.

Visszavezette a lányt az első szobába, amely szalonnak szolgált, és leültette. Ő maga az asztal másik végén ült le, jó messzire tőle, de szemében valószínűleg máris megvillant a láng, amely Dunyecskát akkor úgy megijesztette. Most is összerezsent, és megint gyanakodva pillantott körül. Önkéntelen volt a mozdulata, bizonyosan nem akarta elárulni gyanakvását, de most végre mégiscsak feltűnt neki, hogy mennyire elszigetelt a lakás. Szerette volna megkérdezni, hogy itthon van-e legalább a háziasszony, de nem kérdezte, büszkeségből. No meg más, az önmaga iránti aggodalomnál ezerszerre kínzóbb félelem is szorongatta a szívét. Irtózatosan szenvedett.

- Tessék, visszaadom a levelét - mondta, és az asztalra tette a borítékot. - De micsoda lehetetlenségeket ír itt? Valami büntettet emleget, amit állítólag a bátyám követett el. Világos a megjegyzés, nehogy most eszébe jusson letagadni! És tudja meg, hogy ezt a képtelen mesét én is hallottam már, egy szót se hiszek belőle! Aljas és nevetséges gyanúsítás, semmi más. Tudom az egész históriát, és azt is, hogy mért és hogyan keletkezett. Bizonyítéka nem lehet, semmilyen. Azt mondta, bizonyítékot mutat; beszéljen hát! De előre megmondom: nem hiszek önnek! Nem hiszek! - hadarva beszélt, és egy pillanatra elöntötte arcát a pirosság.

- Ha nem hisz nekem, hogy tehetett ilyet, hogy idejött hozzám, egyedül? Mért jött el, mondja? Pusztán kíváncsiságból?

- Ne kínozzon! Beszéljen már! Beszéljen!

- Szó sincs róla, bátor leány. Azt hittem, bizony isten, hogy elkísérteti magát Razumihin úrral. Néztem is, de nem volt kegyeddel, messziről se követte. Nagy merészség. Persze, Rogyion Romanovics miatt tette, őt félti. De hiszen kegyed mindent imádnivalóan csinál... Viszont, ami a bátyját illeti, nem is tudom, mit mondjak? Látta most az előbb. No, milyen?

- Talán csak nem erre alapít mindent?

- Nem, nem erre, az ő tulajdon szavaira alapítom. Itt volt Szofja Szemjonovná, két este egymás után. Megmutattam, hol ültek. Mindent meggyónt neki. Gyilkolt. Megölte azt az öregasszonyt, azt a zálogosnét, akinél neki is voltak zálogtárgyai, és megölte a testvérét is, egy Lizaveta nevű árusasszonyt, mert véletlenül hazajött, amikor az első gyilkosság történt. Mind a kettőt baltával ütötte agyon, a baltát magával vitte oda. Azért ölte meg, hogy kirabolhassa őket, ki is rabolta, elvitte a pénzt meg valami értéktárgyakat... Ezt mind elmondta szóról szóra Szofja Szemjonovának, az az egyetlen, aki a titkot tudja, de a gyilkosságban semmi része, se szóval, se tettel, ellenkezőleg, éppen úgy elszörnyedt, mikor hallotta, mint most kegyed. De ne féljen, ő nem jelenti fel.

- Lehetetlen - suttogta Dunya elfehéredett, bénult ajakkal, melle zihált. - Nem lehet! Mi indíthatta volna rá? Semmi, de semmi oka nem volt... Hazugság! Hazugság!

- Kirabolta őket, ez volt az ok. Elvette a pénzt meg az értéktárgyakat. Igaz, hogy saját bevallása szerint nem használta fel sem a pénzt, sem a tárgyakat, mindent elásott valahol egy kő alá, most is ott van. De bizonyosan csak azért, mert nem merte felhasználni.

- De hát el lehet hinni róla, hogy lop, rabol? Hogy ez csak meg is fordul a fejében? - kiáltotta Dunya, és felugrott. - Hiszen ön ismeri, látta már! Elhiszi róla, hogy tolvaj?

Válósággal könyörgött, megfélemedezett a félelméről.

- Az ilyesemben, látja, ezer és millió kombináció és változat van. Akad tolvaj, aki lop, és maga is tudja, hogy ő gazember, de hallottam egy előkelő úrról, aki a postát kirabolta: ki tudja, az talán abban a hiszemben volt, hogy derék dolgot művelt! Én se hittem volna el, természetesen, ha másvalakitől hallom, éppen úgy, mint kegyed. De a saját fülemnek el kellett hinnem. Szofja Szemjonovának az okokat is mind előadta. Az még a fülének se akart hinni, de aztán a tulajdon szemének mégiscsak hitt, hiszen Rogyion Romanovics maga mondta el neki.

- No és mik az... okok?!

- Ó, az hosszadalmas história, Avdotya Romanovna. Valami, hogy is mondjam, valamiféle elmélet, ugyanaz, amiért én is állítom, hogy egy gonosztett megengedhető, ha a cél üdvös. Egyetlenegy rossz és száz gyümölcsöző dolog! No meg, persze, sérelmes az ilyen tehetséges és mérhetetlenül önérzetes fiatalembernek, ha tudja, hogy mindössze rongyos háromezer rubel kellene csak, és az egész pályája, jövője, az egész élete másként alakulna, és ugyanakkor ez a háromezer nincs meg. Vegye még hozzá a koplalás okozta ingerültséget, a szűk, hitvány szobát, rongyos ruhát, és hogy a saját gyönyörű társadalmi helyzetét, és ezzel együtt az anyja, testvére helyzetét világosan látja. No és főként a hiúság! A büszkeség és hiúság!... Különb, tudja isten, ez talán a legjobb hajlamokkal is összefér... Én nem hibáztatok, kérem, nehogy azt higgye, no meg ez nem is az én dolgom. És volt még egy elméletecske, az se rosszabb a többinél, hogy az emberek megoszlanak; egyik részük csak matéria, a másik pedig a nem közönségesek, vagy olyan emberek, akik magasabb rendűek, és ezért a törvényt nem nekik írják, ellenkezőleg, ők csinálják a törvényt a többinek, amelyik csak matéria, szemét. Rendben van, kérem, elmélet, elmélet, une théorie, comme une autre... Napóleon hallatlanul izgatja, vagyis az izgatja, hogy sok zseniális ember okoskodás nélkül áthágott az akadályokon, egy-egy gonosztetre nem nézett. Úgy értettem a szavából, hogy magamagát is zseniális embernek hiszi - legalábbis egy ideig meg volt erről győződve, és rettenetesen kínozza, még most is kínozza a gondolat, hogy az elméletet ki tudta eszelni, de az akadályokon áthágni okoskodás nélkül nem tudott, ez nem telik tőle, tehát ő nem zseniális ember. No és ez persze megalázó tudat egy önérzetes fiatalembernek, kivált ma, a mi korunkban...

- És a lelkifurdalás? Azt hiszi, nincs benne erkölcsi érzés? Hát így ismeri?!

- Jaj, Avdotya Romanovna, most nagy a zűrzavar, vagyis olyan nagy rendben sose is voltunk tulajdonképpen. Az orosz embernek általában tágas a lelke, látja, tágas, mint a földje, és erősen hajlik mindenre, ami fantasztikus, rendellenes, no és végtelen lelkűnek lenni, minden különösebb zsenialitás nélkül, bizony, elég baj. Emlékszik, mennyit beszélgettünk ezekről a dolgokról, éppen erről a kérdésről, mi ketten, este, a kerti verandán, vacsora után? Éppen ezt a táglelkűséget lobbantotta a szememre. Ki tudja, talán ugyanakkor, amikor kegyed ezeket mondta nekem, ő itt, az odújában hevert, és a maga gondolatait szötte. Nálunk, ugye, a művelt körökben, megszentelt hagyományok nemigen vannak: legföljebb, ha könyvek alapján összerakosgatja magának valaki, vagy krónikákból kiszedegeti. De hát ezek jobbára csak olyan tudósfélék, sűrke könyvmolyok, tudja, társasági emberhez nem is illik az ilyesmi. Hiszen körülbelül ismeri a felfogásomat. Én igazán senkit se hibáztatok. Dologtalan ember voltam világeletemben, az is maradok. Hiszen erről már sokat beszélgettünk. Sőt. Olyan szerencsés voltam, hogy a gondolataim még érdekelték is... Ejnye, de sápadt, Avdotya Romanovna!

- Azt az elméletet ismertem, olvastam a cikkét abban a folyóiratban a kivételes emberekről, akiknek mindent szabad... Razumihin elhozta nekem.

- Razumihin úr? A bátyja cikkét? Folyóiratban? Hát van olyan cikke? Ezt nem tudtam. Az aztán érdekes lehet! Hová készül, Avdotya Romanovna?

- Szofja Szemjonovnával akarok beszélni - felelte gyenge hangon Dunyecska. - Hol lehet átmenni hozzá? Talán hazajött azóta. Most rögtön beszélnem kell vele. Ő majd...

Nem bírta befejezni, elfúlt a lélegzete.

- Szofja Szemjonovna csak késő este jön haza. Legalábbis azt hiszem. Mindjárt vissza kellett volna térnie, és ha akkor nem jött, akkor már csak nagyon későn...

- Úgy! Hát hazudsz! Most már látom... hazudtál... minden hazugság!... Nem hiszem egy szavadat se! Nem hiszem! - kiabált Dunya, szinte magánkívül, egészen elvesztette a fejét.

Félájultan roskadt a székre, amelyet Szvidrigajlov gyorsan odaigazított neki.

- No de, Avdotya Romanovna! Mi lelte? Emberelje meg magát! Tessék víz! Igyék egy kortyot!

Ráfreccsentett pár csepp vizet, Dunya összerázkódott és felocsúdott.

- Nagyon is erős a hatás - mormogta Szvidrigajlov, szemöldökét összevonva. - Nyugodjék meg, Avdotya Romanovna. Gondoljon arra, hogy a bátyjának vannak barátai. Megmentjük, kiszegítjük a bajból. Akarja, hogy külföldre vigyem? Van pénzem, három nap alatt megszerzem a jegyet. És azért, hogy most gyilkolt, még igen sok jót tehet, úgyhogy kiegyenlítődik a dolog, ne féljen. Még nagy ember is lehet. No, hogy van? Jobban érzi magát?

- Ó, de gonosz! Még gúnyolódik! Eresszen...

- Hová megy? De hát hová akar menni?

- Őhozzá. Hol van most? Tudja, hol van? Mért van zárva ez az ajtó? Itt jöttünk be, és most zárva van kulcsra! Mikor tudta kulcsra zárni?

- Csak nem kiabáljuk tele az összes szobákat azzal, amit itt beszélünk! És egyáltalában nem gúnyolódom, csak nehezemre esik ezen a nyelven diskurálni. Hová menne most? Vagy el akarja árulni? A bátyja örjöngeni fog dühében, és ezzel elárulja magát. Tudja, hogy máris figyelik, kiszaglászták a nyomát? Ezzel csak elárulja. De várjon: hiszen én az előbb láttam,

beszéltem vele, még megmenthetjük. No várjon, üljön le, gondolkodjunk együtt. Ezért is hívtam ide, hogy ezt kettesben, nyugodtan megbeszélhessük. No, üljön le már!

- Hogy akarja megmenteni? Azt hiszi, meg lehet még menteni?

Dunya leült, Szvidrigajlov leült melléje.

- Kegyedtől függ, minden kegyedtől függ, egyes-egyedül. - Szeme parázslott, suttogva beszélt, és belezavarodott, egy-egy szót végig se tudott mondani izgatottságában.

Dunya rémülten elhúzódott tőle.

- Csak... csak egy szót mondjon - kezdte újra Szvidrigajlov, és most egész testében remegett -, akkor a bátyja meg van mentve, én, én megmenthetem... Van pénzem, jó barátaim is akadnak. Rögtön útnak indítom, útlevelet váltok, kettőt váltok. Egyet neki, egyet nekem. Vannak barátaim, ügyes embereim... Akarja? Kegyednek is kiváltom az útlevelet... édesanyjának is... Mit akar azzal a Razumihinnel? Én is szeretem... kimondhatatlanul szeretem. Engedje, hogy a ruhája szegélyét megcsókoljam, engedje! Nem bírom a suhogását hallgatni! Csak annyit mondjon: tedd ezt, és megteszem. Mindent megteszek. A lehetetlent is megteszem. Amiben kegyed hisz, abban én is hinni fogok. Mindent, mindent megteszek! Ne nézzen így rám, ne nézzen rám így! Ezzel megöl... nem tudja...

Már-már félrebeszélt. Valami lelte ebben a pillanatban, minden vére a fejébe tolult. Dunya felpattant, és az ajtóhoz ugrott.

- Nyissák ki! Nyissák ki! - kiáltozott segítségért, és teljes erejével rázta az ajtót. - Nyissák ki már! Hát senki sincs itt?

Szvidrigajlov felállt, valamennyire észre tért közben. Remegő szája lassan gonosz, gúnyos mosolyra fordult.

- Senki sincs itthon - mondta halkán, akadozva. - A háziasszony elment hazulról. Hiábavaló fáradság így kiabálni, csak felizgatja magát...

- Hol a kulcs? Nyisd ki rögtön, te alávaló!

- Elvesztettem a kulcsot, nem tudom kinyitni.

- Úgy? Hát erőszak! - kiáltotta Dunya. Halálsápadt lett, a sarokba ugrott, majd gyorsan az asztal mögé húzódott. Nem kiabált, de szemét kínzójára tapasztotta, éberren követte minden mozdulatát. Szvidrigajlov se moccan, a szoba másik sarkában állt, vele szemközt. Valamennyire összeszedte magát, legalábbis külsőleg, de arca sápadt volt, és a gúnyos mosoly nem tűnt el róla.

- „Erőszak”, azt mondja? No, ha erőszak, hát gondolhatja, hogy megtettem az intézkedéseket. Szofja Szemjonovna nincs itthon, Kapernaumovék nagyon messze vannak, öt csukott szobán túl. És végül: én legalább kétszerte erősebb vagyok, és nincs mitől félnem, mert nem fog bepanaszolni, a bátyja vesztét csak mégse akarja? De meg úgyse hinne senki a szavának: mért menne egy lány egy magányos férfi lakására? Így hát, még ha a bátyját feláldozná, akkor se bizonyíthatna rám semmit. Az erőszakot bizonyítani különben is nehéz, Avdotya Romanovna.

- Gazember! - suttogta Dunya felháborodva.

- Kérem. De gondoljon arra, hogy egyelőre csak példaképpen mondtam, amit mondtam. Különben tökéletesen egyetértünk, az erőszak valóban alávalóság. Csak azt akartam mondani, hogy a lelkiismeretét nem terhelné semmi, még ha mondjuk, fel is áldozná magát a bátyjáért, mint ahogy én ajánlom. Egyszerűen engedett a körülmények kényszerítő erejének, ahogy mondani szokták, vagy akár az erőszaknak, ha már semmiképpen nem kerülhetjük el ezt a

szót. Gondolja meg. A bátyja és az anyja sorsa a kezében van. Én rabszolgája leszek... egész életemben... itt várok, nem mozdulok.

Leült a díványra, nyolc lépésre tőle. Dunyának semmi kétsége nem lehetett, hogy ez az ember amit eltökélt, keresztülviszi. Ismerte már.

Akkor hirtelen előrántott a zsebéből egy kis pisztolyt, felhúzta a kakast, és kezét az asztalra téve a revolverrel, várt. Szvidrigajlov felugrott.

- Ohó! Hát így vagyunk! - kiáltotta csodálkozva és gonosz nevetéssel. - Akkor egészen más a helyzet. Hallatlanul megkönnyíti a dolgomat, Avdotya Romanovna! Honnan vette azt a pisztolyt? Tán csak nem Razumihin úrtól? Ni, hisz ez az én pisztolyom! Régi ismerős! Hogy kerestem akkor... Szóval nem vesztek kárba a céllövő leckék falun, amelyeket volt szerencsém kegyednek adni?

- Nem a tied! Marfa Petrovnáé, akit megöltél, gonosztevő! Semmi sem a tied az ő házában. Elvettem, mert gyanítottam, hogy tőled minden kitelik. Csak egy lépést merj tenni, esküszöm, lelőlek!

Rettenetesen fel volt indulva, a pisztolyt kezében tartotta.

- No és a bátyja? Csak úgy, kíváncsiságból érdeklődöm - kérdezte Szvidrigajlov, de nem mozdult a helyéről.

- Jelentsd fel, ha akarod! De meg ne mocsanj! Ide ne gyere! Mert lövök! A feleségedet megmérgezted, tudom! Te vagy gyilkos!

- Bizonyos benne, hogy Marfa Petrovnát megmérgeztem?

- Igen! Te magad árultad el, mérget emlegettél... azt is tudom, hogy a városból szerezted, otthon tartottad, készen... Te ölted meg... te... gazember!

- Még ha igaz volna, akkor is miattad... akkor is te vagy az oka!

- Hazudsz! Én gyűlöltelek! Mindig, mindig!

- Ej, ej, Avdotya Romanovna, látom, elfelejti, hogy a térítés hevében már engedett, olvadozott... A szemecskéjén láttam. Emlékszik arra az estére... holdvilág volt, még a csalogány is szólt...

- Hazudsz! (Dunya szemében vad düh szikrázott.) Hazudsz, rágalmazó!

- Hazudok? Hát jó, ezt most hazudtam. Nem is illik ilyesmire emlékeztetni egy nőt. (Elnevette magát.) Tudom, hogy elsütöd azt a pisztolyt, te szép vad! Rajta! Süsd el!

Dunya felemelte a pisztolyt, és halálsápadtan, elfehéredett, remegő ajakkal nézett rá, nagy, fekete szeme tüzes szikrákat szórt. El volt tökéltre, ellenfelére szegezte a fegyvert, és csak az első mozdulatára várt. Szvidrigajlov sose látta még ilyen gyönyörűnek. A fekete szempár tüze, abban a pillanatban, amikor ráemelte a pisztolyt, valósággal megégette, szíve kínosan elszorult. Egyet lépett előre, és a lövés eldőrdült. A golyó a haját súrolta, és háta mögött a falba fűrődött. Megállt, halkán felnevetett.

- Megcsípett a darázs! Egyenesen a fejemnek céloz... Mi ez? Vér? - Elővette zsebkendőjét, hogy letörölje a vért, amely a jobb halántékán vékonyan szivárgott, a golyó nyilván felhorzsolta a feje bőrét. Dunya leeresztette a fegyvert, és nem is annyira ijedten, inkább elképedten nézett rá, mintha nem tudná, mit csinált, mi történik most?

- Sebaj, elvétette. Célozzon újra, addig várok - mondta csöndesen Szvidrigajlov. Még mindig mosolygott, de valahogy sötéten. - Különben megragadhatnám, mielőtt a kakast felhúzza.

Dunya összerezent, gyorsan felhúzta a kakast, és ráemelte a pisztolyt.

- Eresszen el! - mondta könyörögve. - Esküszöm, újra lövök... megölöm!

- Mért ne tenné? Három lépésről nehéz is elvéteni... De ha nem öl meg... akkor... - Szeme fellángolt. Kettőt lépett előre.

Dunyecska rálőtt, de a pisztoly nem sült el.

- Nem jól töltött. Sebaj, van még gyutacsa. Igazítsa meg. Várok.

Előtte állt, két lépésre, és várt, és nézte, veszett elszántsággal, vágytól izzó, súlyos tekintettel. Dunya látta rajta, hogy inkább meghal, semmint most eleeressze. „És... és így, két lépésről bizonyosan lelövöm!”

Elhajította a pisztolyt.

- Eldobta! - csodálkozott Szvidrigajlov, és mélyet lélegzett. Mintha valami leesett volna a szívéből, és talán nem is csak a halálfélelem súlya. De meg azt aligha érezte ebben a pillanatban. Egy másik, még annál is gyötrőbb és sötétebb érzés múlt el róla, amit így teljes erejében ő maga se ismert.

Odalépett Dunyához, és némán átfogta a derekát. A lány most már nem védekezett, csak reszketett, mint a nyárfalevél, és könyörögve nézett rá. Ő mondani akart valamit, szája szóra nyílt, de szólni nem tudott.

- Eressz el! - könyörgött Dunya.

Erre összerezent: ez a „tegezés” más volt, mint az eddigi.

- Hát nem szeretsz? - kérdezte halkán.

Dunya csak a fejét ingatta.

- És... nem is tudnál? Soha? - kérdezte újra, sűgva, kétségbeesetten.

- Soha! - suttogta Dunya.

Egy pillanatig irtóztat, néma harc dúlt Szvidrigajlov lelkében. Leírhatatlan tekintettel nézett rá. Aztán hirtelen elengedte, elfordult tőle, és gyorsan az ablakhoz ment. Ott megállt.

Eltelt még egy pillanat.

- Itt a kulcs! (Kivette a bal oldali zsebéből, és letette a háta mögé, az asztalra, anélkül hogy rápillantana, feléje fordulna.)

- Fogja és menjen, de hamar!

Konokul kibámult az ablakon.

Dunya odament az asztalhoz a kulcsért.

- Hamar, hamar! - ismételte Szvidrigajlov, és most se mozdult, nem fordult hátra, de ebben a sűrgetésben volt valami félelmetes.

Dunya félfgyelt erre, felkapta a kulcsot, és szaladt az ajtóhoz, gyorsan kinyitotta, és kirohant a szobából. Egy perccel később már a csatornaparton szaladt, félőrűlten, önkívűletben a V... híd felé.

Szvidrigajlov még vagy három percig állt az ablaknál, aztán végre lassan megfordult, körül-nézett, és tenyerét végigsimította homlokán. Különös mosoly jelent meg az arcán - számalmas, bűs, bágyatag -, a kétségbeesés mosolya. Tenyere mocskos volt már a félíg megalvadtt vértől,

haragosan nézte egy darabig, aztán benedvesített egy törülközőt, és lemosta a halántékát. Az elhajított pisztoly, amely egészen az ajtóhoz repült, most hirtelen szemébe tűnt. Felvette, megnézte. Zsebbe való kis háromlövetű pisztoly volt, régi szerkezetű. Két töltény meg egy gyutacs maradt benne, még egyszer el lehetett sütni. Gondolkozva nézte egy darabig, aztán zsebre dugta, fogta a kalapját, és kiment.

Egész este tíz óráig a kocsmákat, mulatókat járta, egyikből ki, a másikba be. Kátya is előkerült, és most egy újabb utcai nótát énekelt neki, valami „garázda és kegyetlen” emberről, aki

Szegény Kátyát csókolgatta...

Szvidrigajlov itatta a lányt, a sípládás fiút, az énekeseket, pincéreket, még két írkokocskát is. Az írkokokat csak azért szedte fel, mert mind a kettőnek ferde volt az orra, egyiké jobbra ferdült, a másiké balra, és ez tetszett neki. Elcipelték valami kerti mulatóba, ahol ő fizetett helyettük, belépőjegyet is ő váltott nekik. Egy hároméves satnya kis fenyő és három bokor volt az egész kert. Volt egy épület is, a „pavilon”, tulajdonképpen ivó, de teát is lehetett kapni, sőt néhány zöld asztal és szék is állt ott. Igen rossz énekesek szórakoztatták a vendégeket, meg egy vörös orrú és valami okból feltűnően hervadt kedvű, részeg müncheni bohóc. Az írkokocskák összekaptak más írkokocskákkal, és már-már öltre mentek. Szvidrigajlovot kérték fel bírónak. Jó negyedórája próbált már igazságot tenni közöttük, de úgy ordítottak, hogy lehetetlen volt egy szavukat is megérteni. Az egyik nyilván lopott, sőt mi több, szerencsésen el is adta már a lopott holmit valami odacseppent zsidónak, de a pénzen nem akart megosztozni a cimborájával. Kiderült, hogy az eladott tárgy egy teáskanál, és a pavilon tulajdona. Észrevették, hogy hiányzik, és már-már botrány fenyegetett. Szvidrigajlov megfizette a kanalat, és felállt, otthagya a mulatót. Ez tíz óra tájban volt. Ő maga egy csepp szeszt se ivott egész este, a pavilonban is csak két teát kért, azt is inkább csak a rend kedvéért. Fülledt, borús volt az este, tíz órakor komor felhők gyülekeztek minden irányból, megdőrdült az ég, és eleredt az eső, dőlt, mint a zuhatag. Nem cseppek, egész patakok csapkodták a földet. Villám cikázott minduntalan, ötig is el lehetett számlálni egy-egy cikázás alatt. Szvidrigajlov bőrig ázva ért haza. Bezárkózott, kinyitotta íróasztalát, magához vette minden pénzét, és eltépett néhány írást. Aztán, mikor a pénzt már zsebébe tette, eszébe jutott, hogy átöltözik, de miután egy darabig kinézett az ablakon, és hallgatta a fergeteg zúgását, legyintett, fogta a kalapját, és kiment, még az ajtót se zárta be. Egyenesen Szonyához sietett. Otthon is találta.

Nem volt egyedül: négy Kapernaumov csemete ült körülötte, teáztatta őket. Szótlatlanul, tisztelettel fogadta Szvidrigajlovot, csodálkozva nézte csuromvizes ruháját, de nem kérdezett semmit. A négy gyerek viszont szörnyen megijedt, és elszaladt.

Szvidrigajlov leült az asztalhoz, és Szonyának maga mellett kínált helyet. Az ijedten várta, hogy mit fog mondani.

- Lehet, hogy Amerikába utazom, Szofja Szemjonovna - kezdte a férfi -, és így alighanem utoljára látjuk egymást. Éppen ezért el akarnék intézni kegyeddel bizonyos dolgokat. No, ott volt ma annál a hölgnél? Hogy mit mondott, úgymond, fölösleges elismételnie. - Szonya zavart mozdulatot tett, és elpirult. - Ezeknek megvan a maguk sablonja, ismerjük. Viszont ami a húgocskáit és kisöccsét illeti, valóban felvették őket. Az erre szánt összeget letettem, nyugta ellenében, külön-külön mind a háromért, megbízható kézbe. A nyugtákat különben oda is adom magának, minden eshetőségre. Tessék, vegye át. No, ezzel hát végeztünk volna. Most még itt van három darab ötszázalékos kötvény, összesen háromezer rubel. Tegye el, kérem, saját használatára, de ez maradjon kettőnk között, senkinek se kell tudni. Akármit hallana is, ne szóljon róla. Jó hasznát veszi majd, Szofja Szemjonovna, így, ilyen csúnya módon ne éljen tovább, és most már nincs is rá szüksége.

- Elhalmoz a jóságával... engem is, meg az árvákat és a megboldogultat... meg se köszönhetem eléggé... ne vegye...

- Ugyan, hagyjuk ezt, hagyjuk...

- Szépen köszönöm a pénzt, Arkagyij Ivanovics, de most már igazán nincs szükségem rá... Magamat mindig el tudom tartani. Ne vegye hálátlanságnak... de ha már ilyen jó... hát ezt a pénzt inkább...

- Magának adom, csakis magának, Szofja Szemjonovna, és ne szaporítsuk a szót, különben is, most sietek. Szüksége lesz rá. Rogyion Romanovics kettő közül választhat: vagy a golyó, vagy Szibéria. - Szonya rémülten nézett rá, és összerezett. - Ne féljen, én mindent tudok, tőle magától tudom, de nem vagyok fecsegő, nem mondom el senkinek. Nagyon okosan tanácsolta neki, hogy jelentkezék önként. Úgy sokkal, de sokkal jobban jár. És ha Szibériába viszik, maga utánamegy, igaz-e? Ugye, hogy így van? No ugye! Akkor meg nagyon is kell majd a pénz. Neki kell, erre gondoljon. Ha magának adom, annyi, mintha neki adnám. No és Amália Ivanovnáknak is megígérte, hogy kifizeti azt a tartozást, saját fülemmel hallottam. Hogy csinálhat ilyet, Szofja Szemjonovna, mért kell ilyen könnyelműen magára vállalnia mindenféle szerződéseket, kötelezettségeket? Elvégre Katyerina Ivanovna tartozott annak a német asszonynak és nem maga, füttyült volna rá, és kész. Így nem sokra viszi ezen a világon. No, szóval, ha esetleg kérdezni találnák... mondjuk holnap vagy holnapután, hogy mit tud rólam (mert bizonyosan kérdezik majd), hát ne említse, hogy most itt voltam, és a pénzt se mutassa, ne is mondja meg senkinek, hogy pénzt adtam magának. No hát akkor... a viszontlátásra! - Felállt a székről. - Rogyion Romanovicsot üdvözlöm. Hja igaz; tartsa ezt a pénzt egyelőre, mondjuk, Razumihin úrnál. Ismeri Razumihin urat, ugye? Hát persze hogy ismeri. Jóraivaló fiatalember. Vigye el hozzá holnap... vagy amikor jönnek látja. Addig meg dugja el.

Szonya felpattant a székről, és ijedten nézett rá. Nagyon szeretett volna mondani, kérdezni valamit, de az első pillanatban nem merte, meg nem is tudta, hogy kezdje.

- Csak nem... csak nem akar elmenni ilyen esőben?

- Haj, aki Amerikába készül, ne ijedjen meg egy kis esőtől, hehe! No, isten áldja, Szofja Szemjonovna, galambocskám! Sokáig éljen, nagyon sokáig, másoknak is a hasznára. Igaz is: mondja meg majd Razumihin úrnak, hogy üdvözlöm. Így mondja: Arkagyij Ivanovics Szvidrigajlov üdvözlését küldi. De el ne felejtse.

Elment, Szonya ott maradt értetlenül, ijedten és valami ködös, nyomasztó gyanúval a lelkében.

Mint később kiderült, Szvidrigajlov aznap este tizenegy után még egy igen különös és váratlan látogatást tett. Az eső még nem szűnt. Csuromvizesen állított be negyed tizenkettő után menyasszonya szüleinek szűk kis lakására a Vasziljevskij-sziget harmadik során, a Malij sugárúton. Nagy sokára hallották csak meg a zörgetését, és előbb nagyon megütköztek, de Arkagyij Ivanovics elbűvölően tudott viselkedni, ha akart, és a gyakorlati gondolkodású szülők (egyébiránt igen értelmes) feltevése, hogy valahol mulatott, és úgy leitta magát, hogy most nincs eszén - tüstént megdőlt. A szívbeteg és leleményes anya egy karosszékekben begurította a rokkant apát, és szokása szerint egészen távoli dolgokról kezdett kérdezősködni. (Ez a jó asszony soha semmit egyenesen meg nem kérdezett, mindig előrebocsátotta a mosolyát, kezét dörzsölgette, és azután, ha mondjuk, azt akarta megtudni okvetlenül és bizonyosan, hogy Arkagyij Ivanovics mikorra óhajtja kitűzni az esküvőt, előbb kíváncsian, sőt, mohó érdeklődéssel tudakozódott Párizsról meg az ottani udvari életéről, és csak azután közeledett fokról fokra a Vasziljevskij-sziget harmadik sorához és ott a Malij sugárúthoz.)

Ezzel máskor tiszteletet keltett, de most Arkagyij Ivanovics szokatlanul türelmetlennek látszott, sőt, szavába is vágott, közbevetette, hogy sürgősen beszélni akar a menyasszonyával - bár közölték vele mindjárt, amikor jött, hogy a lányuk már lefeküdt. De azért, persze, megjelent. Arkagyij Ivanovics minden kertelés nélkül megmondta neki, hogy fontos körülmények miatt el kell utaznia Pétervárról, és azért elhozta ezt a tizenötezer rubelt, különféle címletekben, s kéri, hogy fogadja el tőle, úgymint már régen szándéka ezt a csekélységet még az esküvő előtt neki ajándékozni. Ez a magyarázat persze nem világította meg teljesen a logikus összefüggést az ajándék, a sürgős elutazás és aközött, hogy éppen éjfélkor, szakadó esőben kellett odajönnie, de a látogatás mindamelllett igen simán folyt le. Még az elmaradhatatlan ó! és ah!, az ámulat és kérdezősködés is mérséklődött, lehiggadt egyszerre, a hála viszont annál forróbban nyilatkozott meg, és a gyakorlati gondolkodású anya még könnyeivel is tetézte azt. Arkagyij Ivanovics felállt, mosolygott, és megcsókolta menyasszonyát, meg is cirógatta az arcocskáját, ígérte, hogy hamarosan visszajön, és mivel a gyermeki kíváncsiság mellett igen komoly, néma kérdést is látott a szemében, újra megcsókolta, és őszintén bosszankodott magában, hogy ajándéka most nyomban a gyakorlatias anya őrizetébe kerül zár alá. Aztán elment, nagy izgalomban hagyva a családot. A szívbeteg mamácska suttogva és szapora szóval azonnal tisztázott egy és más érthetlenséget, elsősorban megállapította, hogy Arkagyij Ivanovics nagy ember, akinek fontos ügyei, összeköttetései vannak, dúsgazdag, és tudja isten, mi mindent nem forog a fejében, gondol egyet, és elutazik, megint mást gondol, és elosztogatja a pénzét, egyszóval semmin se kell csodálkozni. Furcsa, természetesen, hogy csuromvizes volt, de az angolok még sokkal nagyobb különcök, és általában, a legmagasabb körökben nem törődnek az emberek véleményével, nem ceremóniáznak. Talán szántsándékkal járkál így, ezzel is kimutatja, hogy nem fél senkitől. Az a fő, egy teremtett léleknek se szóljanak, mert isten tudja, mi sül még ki ebből a históriából. A pénzt rögtön el kell dugni, nagy szerencse, hogy Fedoszja nem mozdult ki közben a konyhából - és a világért sem szabad, hogy az a méregkeverő Rösslichné megtudjon valamit, és így tovább, és így tovább... Fenn maradtak, elpusztogtak egészen két óráig. Igaz, hogy a menyasszony már jóval hamarabb aludni ment, csodálkozva és egy kicsit szomorúan.

Szvidrigajlov ezalatt átment a T... hídon a pétervári városrész felé. Éppen éjfél volt. Az eső elállt, de a szél még zúgott. Didergett, és egy hosszú percig nézte a Kis Néva fekete vizét, sajtós kíváncsisággal, sőt valamiféle kérdéssel a szemében. De aztán érezte, hogy hideg van így álldogálni, megfordult, és elindult a B... sugárúton. Már jó ideje, talán fél órája ment a végeláthatatlan úton, többször meg is botlott a faburkolaton a sötétben, de folyvást fürkészett valamit az út jobb oldalán. Itt valahol, a vége felé, szemébe tűnt egyszer, mikor erre kocsizott, egy fogadó - faépület, de jó nagy, még a nevére is emlékezett -, Adrianopol vagy ilyesvalami. És jól gondolta: a fogadó olyan szembetűnő volt ezen az elhagyatott vidéken, hogy okvetlenül megakadt rajta a szem még a sötétben is. Hosszú, megfeketült faépület volt, ebben a késői órában is világosak az ablakai, és itt-ott valami kis élet még mutatkozott benne. Szvidrigajlov bement, és a lompos legénytől, akivel a folyosón találkozott, szobát kért. Az összerendezte, mikor végignézte rajta, és egyenesen a folyosó legvégére vezette, ott a sarokban, a lépcső alatt nyitott ki neki egy levegőtlen, szűk szobát. Mást nem adhatott, mind el volt foglalva. Aztán megállt előtte, és várakozva nézett rá.

- Tea van? - kérdezte Szvidrigajlov.
- Hozhatok, uram.
- És még?
- Borjúhús, vodka, hideg étel.

- Borjúhúst hozz és teát.

- Más nem tetszik? - kérdezte a lompos legény némi csodálkozással.

- Semmi, semmi.

A legény erre elment, de most már végképp csalódottan.

„Gyönyörű egy hely - gondolta Szvidrigajlov -, de tudhattam volna. No meg én is olyanforma lehetek most, mint aki a mulatóból jövet még valami utcai históriába keveredett. De azért érdekes volna tudni, ki mindenki száll meg itt éjszakára?”

Gyertyát gyújtott, és szétnézett a szobában. Egyablakos ketrec volt, alig fért el benne. A mocskos ágygal, festett asztallal és székkal jóformán tele is volt a szoba. A falakat deszkából röhatták össze, és a vedlett tapéta annyira elpiszkolódott, elszakadozott, hogy sárga színét még csak lehetett sejteni, de mintájából éppen semmi se látszott. A fal és mennyezet egy része ferdén el volt vágva, mint a manzárdszobákban, csak itt a lépcső futott a ferde falrész felett.

A gyertyát az asztalra állította, leült az ágyra, s mindjárt gondolatokba merült. De a szomszéd ketrecből áthallatszó furcsa és folytonos suttogás, amely közbe-közbe kiabálássá hangosodott, végre mégis felkeltette figyelmét. Mióta belépett, egy pillanatra se szűnt meg a suttogás. Hallgatózott: valaki szidott és majdnem sírva dorgált egy másik valakit, de mindig csak azt az egy hangot lehetett hallani. Szvidrigajlov eltakarta tenyerével a gyertya lángját, és mindjárt kivillant a falon egy rés. Odament, átkukucskált. Két vendég volt az övénél valamicskével nagyobb szobában: egy erősen göndör hajú ember, kabát nélkül, kipirult arccal, szónoki pózban állt, lábát szétvetette, hogy egyensúlyát el ne veszítse, öklével verte a mellét, és patetikus szemére hányta a másinak, hogy koldus, még címe-rangja sincs, ő húzta ki a mocskból, el is kergetheti, amikor kedve tartja, és mindezt nem látja más, csak a Mindenható. Barátja, akit szidott, a széken ült, olyan arccal, mintha nagyon szeretne és nem tudna tüszenteni. Olykor a szónokra emelte zavaros birkaszemét, látszott, hogy nem is sejti, miről beszél, talán nem is hallja, hogy beszélnek hozzá. Az asztalon utolsókat lobbant a gyertya, mellette pálinkásüveg állt, csaknem üresen, meg kupicák, kenyér, uborka, pohár, és régen kiürült teáscsészék. Szvidrigajlov, miután jól megnézett mindent, közömbösen elfordult a réstől, és visszaült az ágyra.

A lompos legény behozta a teát meg a borjúsültet, és nem állhatta meg, hogy újra meg ne kérdezze: „Nem tetszik még valami?”, de megint csak tagadó választ kapott, és arra végleg távozott. Szvidrigajlov mohón esett a teának, hogy átmelegedjék, felhajtott egy egész csészével, de enni egy falatot se tudott, teljesen étvágytalan volt. Érezte, hogy lázas. Ledobta felöltőjét, kabátját, magára csavarta a takarót és lefeküdt. Bosszankodott: „Most az egyszer igazán kellene az egészség!” - mormogta elmosolyodva. Áporodott volt a levegő, a gyertya pislákol, az udvaron füttyült a szél, a szegletben egér kapirgált - egérbűz és valamilyen bűrszag töltötte be az egész szobát. Szvidrigajlov az ágyon feküdt, és mintegy félálomba süllyedt, gondolatai egymást üzték. Szeretett volna megkapaszkodni valamiben a képzeletével. „Kert lehet itt az ablak alatt, fák zúgnak - gondolta. - Jaj de nem szeretem a fák zúgását így éjjel, mikor sötét van és vihar, pocsék egy érzés.” És eszébe jutott hogy az előbb, a Péter park mellett szinte irtózva gondolt erre a hangra. Mindjárt azután a T... híd jutott eszébe, meg a Kis Néva, és majdnem éppen úgy didergett, mint amikor ott állt a víz fölé hajolva. „Soha életemben nem szerettem a vizet, még tájképen se - gondolta, és mosolygott egy különös ötleten. - Érdekes! Azt hinné az ember, hogy most aztán igazán nem fontos az ilyen esztétika, komfort és a többi, én meg éppen most lettem ennyire válogatós... mint a vad, az is okvetlenül megválasztja magának a helyet... hasonló esetben... Egyszerűen be kellett volna fordulni a Péter parkba, de úgy láttam, nagyon sötét van ott és hideg, hehe... Mintha csupa kelleme-

tességre volna most szükségem! Ejnye, mért nem oltom el a gyertyát? - És elfújta. - A szomszédban lefeküdtek - gondolta aztán, mert nem világított már az előbbi rés. - No, Marfa Petrovna, itt a jó alkalom, most látogasson meg! Sötét is van, a hely is megfelelő, a pillanat eléggé különleges... de persze, éppen most nem jön...”

Hirtelen eszébe jutott, hogy mit mondott Raszkolnyikovnak egy órával a Dunyecska ellen tervezett merénylete előtt. Azt ajánlotta neki, hogy bízza Razumihin gondjaira a hűgát. „De ezzel alighanem csak magamat akartam bátorítani, és ő ezt kitalálta. Nagy selma ökelme, az már igaz. Egyelőre sok neki, amit magára vett, de még nagyobb selma is válhat belőle idővel, ha a számárságokat kinövi. Most még nagyon is csüng az életen. Ebben a tekintetben mind hitvány az ilyen. Eh, ördög vigye, csináljon, amit akar, bánom is én...”

De csak nem tudott elaludni. Lassan kibontakozott előtte Dunyecska alakja, úgy, ahogy ma látta, és remegés futott végig a testén. „Nem, ebből elég volt, elég - gondolta valamennyire felocsúdva -, másra kell gondolni. Ez is furcsa és komikus: soha senkit se gyűlöltem amúgy igazán, még különösebb bosszúvágy se volt bennem, pedig hát ez rossz jel. Veszekedni se szerettem, nem heveskedtem: ez is rossz jel. És mi mindent nem ígértem most neki! Pfüj, az ördögbe! De hát... ő talán még más embert is faragott volna belőlem...” Elhallgatott, összeszorította a fogát: megint Dunyecska látta, hajszájra úgy, mint amikor először rálött, és olyan szörnyen megijedt, leeresztette a pisztolyt, és dermedten bámulta őt - kétszer is megragadhatta volna akkor, és még a karját se emeli fel védekezésül, ha nem figyelmezteti, de abban a pillanatban valahogy megsajnálta, ez jutott most eszébe, és elszorult a szíve... „Eh, ördög vigye, megint ezek a gondolatok, pedig ebből már elég volt...”

Elnyomta az álom. A lázas remegés enyhült. De most mintha végigszaladt volna valami a karján meg a lábán a takaró alatt. Összerázkódott. „Mi a fene, talán csak nem egér? A húst ott hagytam az asztalon...” Irtózott attól, hogy kitakarózzék, felkeljen a hidegben, de akkor megint valami kellemetlen kaparásztást érzett a lábán. Ledobta a takarót, és gyertyát gyújtott. Kilelte a hideg, vacogva lehajolt, megvizsgálta az ágyat - semmi. Kirázta a takarót, és akkor hirtelen egy egér ugrott a lepedőre. Meg akarta fogni, az egér meg nem szaladt le az ágyról, hanem ide-oda cikázott, kisiklott ujjai alól, felszaladt a karján, és egyszer csak eltűnt a párna alatt. Ledobta a párnát, de abban a pillanatban érezte, hogy a mellére ugrik valami, kaparja a testét, már a hátán van, az inge alatt. Idegesen összerázkódott és - felébredt. Sötét volt a szobában, ő az ágyon feküdt, ugyanúgy, mint az előbb, a takaróba burkolózva. Az ablak előtt elsüvöltött a szél. „Ezt az undokságot...” - gondolta bosszúsan.

Felkelt, és az ágy szélére ült, háttal az ablaknak. „Inkább ébren maradok” - határozta el. Az ablak felől nyirkos hideg áradt. Fel nem állt, de szorosabbra húzta a takarót, jobban beburkolózott. Nem gyújtott gyertyát. Semmire se gondolt, nem is akart semmire gondolni, de az álmoképek egymást üzték a fejében, gondolatfoszlányok villantak fel, kezdet és befejezés nélkül. Mintha félálomban lett volna. A hideg tette-e vagy a nyirkosság, sötétség, az ablak előtt üvöltő, fákát zúgató szél, de mind makacsabb, követelőbb lett benne valami képtelen kívánság, és folyvást csak virágokat látott. Gyönyörű, virágos táj jelent meg előtte, verőfényes meleg, majdnem forróság, ünnepnap, pünkösdi napja. Pompás vidéki kastély, angol stílusú, körülötte illatozó virágágyak, az egész kastélyt körülfutó virágszönyegek, a feljáró befuttatva zölddel és futórózsával, derűs, hűs lépcső, rajta drága szőnyeg, két oldalán kínai vázákban egzotikus növények. Külön megakadt a szeme a nárciszbokrétákon - az ablakokban, vízzel telt vázákban gyenge szirmú fehér nárciszok bólogattak élénkzöld, húsos, hosszú száron, bódító illatot árasztva. Szinte nehezebb esett otthagyni őket. De mégis felment a lépcsőn, bement a tágas, magas terembe, ott is mindenütt - az ablakokban, a teraszra nyíló, sarkig tárt ajtóknál és kinn a teraszon -, mindenütt virág. A padló teleszórva frissen kaszált, illatos füvel, üde,

könnyű, hús levegő árad be az ablakon, odakinn madarak csiripelnek, és a terem közepén, fehér abrosszal borított asztalon - koporsó nyugszik. A koporsó nehéz selyemmel van bevonva, és sűrű fehér tülcsipkével körülvarrva - virágfüzerek fonják körös-körül. Egy lányka fekszik a ravatalon virággal elborítva, fehér tüllruhában, mellén összetett keze mintha márványból lenne. De a haja, kibontott, világosszőke haja vizes, fejét rózsakoszorú övezi. A szigorú, már megmerevedett arcél is olyan, mintha márványból faragták volna, de a vértelen ajkak mosolyában valami kimondhatatlan, éppen nem gyermeki fájdalom, keserű panasz van. Szvidrigajlov ismerte ezt a leánykát. Se szentkép, se égő gyertya nem volt a ravatalán, imát se mormolt felette senki. Ez a lányka öngyilkos lett, vízbe ölte magát. Tizennégy évet élt csak, de szíve már összetört, és a halált kereste, megszegyenítve, megszomorítva, gyermeki, ifjú tudatában az iszonyú talánnyal, amely tiszta kis angyal-lelkét meg nem érdemelt szégyennel borította, és utolsó, kétségbeesett jajkiáltását nem hallották meg, kigúnyolták, elnyelte a fekete éjszaka, a sötétség és nyirkos hideg, mikor úgy süvített a szél...

Szvidrigajlov felocsúdott, felállt az ágyról, és az ablakhoz lépett, kitapogatta a tolózarat, és sarkig tárta az ablakot. A szél dühöngve csapott be a szűk szobába, és mintha jeges zúzmarával borította volna az arcát meg a mellét az egy szál ing alatt. Az ablak előtt valóban kert volt, talán az is valami mulató, napközben bizonyosan itt is énekelnek, és az asztalkákra teát szolgálnak fel. És most még esőcseppek zápora is verődött be a fákról, bokrokról, sötét volt, akár egy pincében, úgyhogy alig-alig lehetett megkülönböztetni a tárgyak feketés foltjait. Szvidrigajlov az ablakdeszkára könyökölt, és kihajolt, hosszú percekig mereven bámult a sötétbe. Most egyszerre ágyúlövés dörrent az éjben, a csendben. És utána még egy...

„Aha! Jeladás! Emelkedett a víz - állapította meg. - Reggelre a mélyebb helyeken előnti az utcát, betör a pincékbe, pincelakásokba, patkányok úsznak kifelé, az emberek ázva-fázva, esőben, szélben szitkozódva cipelik hitvány motyóikat a magasabb emeletekre... Ejnye, hány óra lehet?” Éppen amikor ezt gondolta, valahol közel, zörögve és nagy igyekezettel, hármat ütött egy falióra. „Ejnye, egy óra múlva virrad! Mire várok? Máris indulok, megyek egyenest a Péter parkba, ott kiválasztok egy jó nagy bokrot, amelyik csupa víz, és alighogy a vállát hozzáérinti az ember, esőcseppzáport zúdít a fejére...” Hátralépett, becsukta az ablakot gyertyát gyújtott, belebújt a kabátjába, felöltőjébe, feltette a kalapját, és kiment a folyosóra, kezében a gyertyával, hogy megkeresse a lompos legényt. Bizonyosan ott alszik valahol a kamrájában mindenféle kacat és elhajított gyertyacsonkok között. Kifizeti neki a szobát, és elmegy. „Ez a legalkalmasabb idő, jobbat nem is választhatnék!”

Sokáig ment a hosszú, keskeny folyosón, de senkit se talált, és már kiáltani akart, mikor egy sötét szegletben, egy ócska szekrény meg az ajtó között meglátott valami furcsát - mintha élőlény volna. Lehajolt, és rávilágított a gyertyával: egy gyermek volt ott, legfőljebb öt éves kislány, mosogatóronggyá ázott ruháscskában, reszketett és sírdogált. Tőle jóformán meg se ijedt, inkább tompa csodálkozással emelte rá nagy, fekete szemét, és hüppögött, mint a gyerekek szoktak, mikor a nagy sírást már abbahagyták, megvigasztalódtak, de azért - még rákezdik újra. Arcocskája sápadt volt, elcsigázta a fáradtság, elgémberedett a hidegtől... De hát: „Hogy került ide? Nyilván elbújt, és egész éjjel nem aludt.” Faggatni kezdte. A gyermek egyszerre felélénkült, és gagyogott valamit gyorsan, gyorsan, a maga gyereknyelvén. Valamit a „mamukáról”, meg hogy „mamuka medveji” egy csésze miatt, amit „eltőjt”, beszélt, be nem állt a szája, és olyasmit lehetett érteni a gagyogásából, hogy nem szeretik otthon, az anyja, valami szakácsnő - alighanem ott a fogadóban -, örökösen részeg, üti-veri és ijesztgeti. Meg hogy eltörte az anyja csészejét, és félelmében elszökött még az este, előbb az udvaron bujkált sokáig, szakadó esőben, azután ide húzódott, elbújt a szekrény mögött. Azóta ott kuporog, sír és reszket a hidegtől, meg azért is, mert sötét van, és mert fél, hogy most még jobban megverik majd. Szvidrigajlov bevitte a szobájába, leültette az ágyra, és vetkőztetni kezdte. A

lyukas cipőcske a gyermek meztelen lábán olyan lucskos volt, mintha egész éjjel egy tócsában hevert volna. Mikor levetkőztette, az ágyba fektette, és betakarta a feje búbjáig. A lányka el is aludt nyomban. Szvidrigajlov megint elkomorodott, elgondolkozott.

„Mi jutott eszembe még ezzel is bajmólódni! - korholta magát, és valami nyomasztó, keserű érzés ébredt benne. - Micsoda ostobaság!” Ingerülten felkapta a gyertyát, hogy most már aztán megkeresi a legényt, és elmegy. „Ez a kislány kellett még nekem!” Káromkodott egyet magában, és már nyitotta az ajtót, de visszafordult, hogy megnézzze, alszik-e a gyermek és hogyan? Vigyázva megemelte a takarót. A kislány mélyen, édesen aludt. Megmelegedett a takaró alatt, halvány arcocskája kiszinesedett. De különös, ez a szín mintha feltűnőbb, sötétebb volna a rendes gyermeki pirosságnál. „Lázás pirosság - gondolta Szvidrigajlov -, mintha szesztől volna, mintha egész pohár pálinkát itattak volna vele!” A vérpiros kis száj is forró, szinte tüzes. És mi ez? Úgy rémlett neki; hogy a kislány hosszú, sötét pillája megrezzen, mozdul, feljebb emelkedik, és éles, ravasz, éppen nem gyermek módra kacsintó szem villan alá. Hiszen ez a gyermek nem is alszik, csak tettet magát! Igen, így van: ajka mosolyra nyílik, szája szeglete megrándul, még ügyel magára, de most már nem is ügyel, már nevet, leplezetlenül, és valahogy szemtelen, kihívó és csöppet se gyermeki az arca. Feslett... igen... egy kis szájának az arca ez, a pénzért kapható francia kaméliás hölgyeké. Ni, most már nem is titkolózik, kinyitja mind a két szemét, tüzesen, szemérmetlen tüsszel pillant rá, kihívóan nevet. Valahogy vérlázító, képtelen és elszomorító volt ez a nevetés, ez a pillantás, ez a mocskos egy kisgyermek arcán. „De hát lehet ez? Ötéves sincs még! - suttogta őszinte szörnyűködéssel Szvidrigajlov. - Ez már mégis... de mi ez?” Ni, egészen odafordítja hozzá égő kis arcát, két karját nyújtja... „Ó, te átkozott!” - kiáltott fel rémületében, és ütésre emelte a kezét... De abban a pillanatban felébredt.

Ugyanazon az ágyon feküdt, éppen úgy beburkolózva, a gyertya nem égett, de az ablakon reggeli világosság áradt be.

„Lidércálmok egész éjszaka!” Haragosan feltámaszkodott, össze volt törve, minden csontja fájt. Az udvaron olyan sűrű köd volt, hogy semmit se lehetett látni. Mindjárt öt óra, elaludta az időt! Felkelt, felvette a kabátját, felöltőjét, mind a kettőt vizesen. Megtapogatta zsebében a pisztolyt, kivette, megvizsgálta a gyutacsokat. Aztán leült, elővette noteszét, és a fedőlapjára, a legfeltűnőbb helyre néhány sort írt nagy betűkkel. Átolvasta, és megint elgondolkozott, az asztalra könyökölve. A notesz meg a pisztoly ott volt a könyökénél. A felébredt legyek rögtön ellepték a borjúsültet, amely érintetlenül állt az asztalon. Egy darabig elnézte őket, aztán megpróbált elfogni egyet szabad jobb kezével. Sokáig próbálgatta, de nem sikerült. Végre rajtakapta magát, hogy milyen érdekes foglalkozásba merült; megrázkódott, felocsúdott, felállt, és elszántan kiment. Egy perccel később az utcán volt.

Sűrű, tejfehér köd ülte meg a várost. A Kis Néva felé tartott a síkos, sáros faburkolaton. Képzletében látta az éjjel erősen megáradt folyót, a Petrovskij-szigetet, a csatakos utakat, a lucskos füvet, vizes fákat, bokrokat és végül - azt a bizonyos bokrot... Bosszúsan nézegette a házakat, hogy másra gondoljon. Se járókelő, se kocsi, egy lélek se az egész úton. Sárga, piszkos, unalmas kis faházak néztek rá csukott zsaluikkal, a nyirkos hideg átjárta egész testét. Dideregni kezdett. Ha nagy ritkán elébe került egy szatócsbolt vagy gyümölcsös cégtáblája, mindig gondosan elolvasta a felírást. Most véget ért a faburkolat. Nagy kőház mellett haladt el. Mocskos, didergő kvasz szaladt át előtte az úton, behúzott farokkal. A járdán keresztben feküdt egy köpenyes ember, arccal a földnek, tökrészegen. Megnézte és elment mellette. Balról magas tűzoltó őrtorony tűnt elő. „Ejnye - gondolta -, ez a jó hely! Mit nekem a Péter park? Itt legalább hivatalos tanúm is lesz...” Elmosolyodott erre az ötletre, és befordult a Sz... utcába. Ott volt a kőház az őrtoronnyal. A bezárt, nagy kapu előtt apró emberke állt, vállát a

kapunak támasztva, szürke katonaköpenyébe burkolózva, fején Achilles-sisakkal. Álmos szemmel, fázósan pislogott a közeledő Szvidrigajlovra. Arcán az évezredes sértődöttség és szomorúság látszott, amely olyan keserű vonásokat írt a zsidó nép minden fiának arcára. Szvidrigajlov és Achilles egy darabig szótlánul nézték egymást. Achillesnek sehogy se tetszett, hogy ez az ember, aki nem részeg, így megáll előtte, három lépésre, makacsul nézi, és egy szót se szól.

- Hallja... izé... mit akar itt? - szólalt meg végre, de akkor se mozdult, nem változtatott a pozitúráján.

- Semmit, semmit, barátom, jó reggelt! - felelte Szvidrigajlov.

- Itt nem szabad álldogálni.

- Én messze útra megyek, idegenbe.

- Idegenbe?

- Amerikába.

- Amerikába?

Szvidrigajlov most elővette a pisztolyát, és felhúzta a kakast. Achilles a homlokát ráncolta.

- Hát ez mi? Ne tréfáljon, itt nem szabad...

- Aztán miért épp itt ne volna szabad...

- Mert nem szabad.

- Sebaj. Jó hely ez, barátom. Ha kérdeznek, mondd azt, hogy Amerikába utaztam.

És jobb halántékára illesztette a pisztolyt.

- Hallja, izé, itt nem szabad, tilos! - Achilles felkapta a fejét, szeme mind tágabbra nyílott.

Szvidrigajlov elhúzta a ravaszt.

Raszkolnyikov még aznap, de már este hét óra tájban elment a Bakalejev házba az anyjához és hűgához, az új lakásukba, amelyet Razumihin szerzett nekik. A lépcsőbejárat közvetlenül az utcáról nyílt. Elindult felfelé, de még mindig lassítva lépését, mint aki tétovázik: menjek? ne menjek? De nem fordult volna vissza semmi áron, most már döntött magában. „No meg úgylis mindegy, hiszen még semmit se tudnak! - gondolta. - És engem hóbortosnak tartanak, ezt már megszokták.” Ruhája rettenetes állapotban volt, csupa sár, ahogy egész éjjel kinn ázott az esőben, meg rongyos és gyűrött. Arcát is szinte eltorzította a fáradtság, didergés, testi kimerültség, és majdnem egy álló napig tartó viaskodása önmagával. Ezt az egész éjszakát isten tudja, hol töltötte, egyes-egyedül. De legalább döntött végre.

Bekopogtatott, az anyja nyitott ajtót. Dunyecska nem volt otthon, és véletlenül éppen akkor a személyzetből se volt a közelben senki. Pulherija Alekszandrovna előbb szólni se tudott boldog ijedségében, de aztán megragadta a fia kezét, és behúzta magával a szobába.

- Hát itt vagy! - szólalt meg örömeiben akadozva. - Ne haragudj, Rogyám, hogy ilyen ostobán fogadlak, könnyekkel, de hiszen nevetek most, nem sírok. Azt hitted, sírok? Dehogylis, drágám, csak az örömtől. Ilyen csacsi szokásom van, mindjárt folyik a könnyem. Apád halála óta vagyok így, minden megrikat. Ül le, galambocskám, fáradt vagy, ugye, hiszen látom. Jaj, de megáztál!

- Tegnap kinn voltam az esőben, anyácskám... - mondta Raszkolnyikov, de az anyja felkiáltott, félbeszakította:

- Ne, ne, hagyd ezt! Azt hitted, most mindjárt faggatni akarlak, öregasszonyosan, mint szoktam? Ne félj, most már megértettem mindent, beletanultam az itteni szokásokba, és magam is látom, de igazán, hogy így okosabb. Beláttam egyszer s mindenkorra, hidd el, hogy is érthetném meg én a te gondolkodásodat, és hogyan kérhetek számon tőled akármit is? Isten tudja, milyen nagy dolgokat, terveket forgatsz a fejedben, vagy valamilyen új eszmék születnek benned, én meg mintha folyvást lökdösnélek, hogy „mire gondolsz most”? Istenem! Csak ugrálok ide-oda, mint aki megégett... most azt a cikket olvasom, Rogyám, a folyóiratban, harmadszor olvasom már, Dmitrij Prokofjics hozta el nekem. Néztem is nagyot, mikor láttam: „No, te bolond - mondom magamnak -, hát ezzel foglalkozik, itt a titok nyitja! Meglehet, hogy valami új gondolat járt a fejében akkor, azt forgatta magában, én meg nyaggatom, zaklatom.” Olvasom, drágám, és hát sok mindent, persze, nem értek, de ez bizonyosan így van rendjén: hol vagyok én attól!

- Mutassa, anyácskám.

Raszkolnyikov kezébe vette a folyóiratot, belepillantott a cikkébe. Bármennyire nem illett is mostani helyzetéhez, állapotához, de e percben ő is érezte a furcsa, mérgező édességet, amit minden író, mikor először látja nyomtatásban a művét. Elvégre huszonhárom éves volt. Csak egy szempillantásig tartott az egész. Elolvasott néhány sort, és összevonta szemöldökét, irtózatossá vált a szívébe. Egy csapásra felelevenedett az utolsó hónapok minden lelki vívódása. Undorral, bosszúsán dobta az asztalra a lapot.

- De ha még olyan csacsi vagyok is, annyit azért tudok, Rogyám, hogy mihamar az elsők között leszel itt nálunk, a tudományos világban, ha ugyan nem a legeslegesítő. Ezek meg azt merték gondolni rólad, hogy örült vagy! Hahaha! Te nem tudod, de így van, ezt gondolták rólad! De hogy is érthetnék meg az ilyen hitvány kis férgek, mi az igazi nagy elme! Hiszen

még Dunyecska is, még ő is majdnem elhitte... mit akarsz! Boldogult édesapád kétszer is beküldött anyagot folyóiratoknak (első alkalommal verset, meg is van még az a füzet, majd egyszer odaadom neked), másodszer egy egész elbeszélést (addig kértem, amíg megengedte, hogy lemásoljam), és hogy könyörögtünk mind a ketten, mégse fogadták el. Látod, fiam, hat-hét napja még mennyire szomorkodtam, mikor a ruhádat láttam, meg azt a szobát, és hogy mit eszel, hogy jársz. De az is ostobaság volt, most már tudom, hiszen, ha akarod, az eszeddel, tehetségeddel ezt mind megszerzed magadnak egykettőre. Most egyelőre bizonyosan nem akarod, mert sokkal, de sokkal fontosabb dolgokkal foglalkozol...

- Dunya nincs itthon, anyácskám?

- Nincs, fiam. Gyakran elmegy hazulról, magamra hagy. Dmitrij Prokofjics olykor benéz hozzám, hálás is vagyok neki, elüldögél velem, és mindig rólad beszél. Nagyon szeret, Rogya, és sokra tart. A húgodról se mondom éppen, hogy tiszteletlen irántam, nem panaszkodni akarok. De hát ő más természetű, én is más vagyok, és most titkol is valamit előlem. Nekem, az már igaz, semmi titkom nincs előttetek. Szentül meg vagyok győződve, persze, hogy Dunya igen-igen okos, és engem is, téged is szeret... de el se tudom gondolni, mire vezet ez? Látod, te eljöttél hozzám, és ezzel boldoggá tettél, de ő most is sétál valahol. Meg is mondom neki, csak jöjjön haza: itt volt a bátyád, és nem talált itthon, hol méltóztattál tölteni az időt? De azért ne kényeztess el, Rogyám. Ha teheted, eljössz, ha nem, hát nem, majd várok. Tudom, hogy azért szeretsz, és nekem ez elég. Olvasom majd a műveidet, hallok rólad ettől is, attól is, és olykor azért csak benézel hozzám, mi kell több ennél? Most is azért jöttél, hogy megvigasztald anyádat, látom én. - És hirtelen elsírta magát. - Ejnye, már megint (ne nézz rám, ostoba vagyok!). Úristen! Csak ülök itt - kiáltott fel ijedten, és már ugrott is -, hiszen van kávé, és meg se kínállak! Ez az öregek önzése, látod. Máris hozom, máris!

- Hagyja most, anyácskám, mindjárt elmegyek. Nem azért jöttem. Hallgasson meg, nagyon kérem.

Az anyja bátortalanul visszaült hozzá.

- Anyácskám, mondja, szeretni fog engem, így, mint ahogy most szeret, akármi történjék, akármit hallana is felőlem, akármit mondanak is rólam? - tört fel hirtelen szíve mélyéből, szinte meg se gondolva, nem is mérlegelve, mit mond.

- Rogya! Rogya! Mi lelt? Hogy kérdezheted ezt? És ki mondhatna nekem rosszat rólad? Úgyse hiszem el, egyszerűen kiadom az útját, akárki legyen.

- Azt akartam megmondani, hogy mindig szerettem magát, anyácskám, ezért jöttem, és örülök, hogy kettesben vagyunk, még az is jó, hogy Dunya nincs itt - folytatta Raszkolnyikov még mindig ugyanolyan felindultan -, és azt akarom megmondani, hogy ha boldogtalan lesz is, bizonyosan tudhatja, hogy a fia most is jobban szereti, mint önmagát, és amit gondolt rólam, hogy szívtelen vagyok, és nem szeretem, az mind nem igaz. Mindig szeretni fogom magát, anyácskám... és... de elég. Úgy éreztem, hogy ezt kell tennem, és ezen kell kezdenem...

Pulherija Alekszandrovna szótlanul megölelte, szívére szorította, és csendesen sírdogált.

- Mi történt veled, Rogyám, igazán nem értem - mondta végre -, mindig azt gondoltam, mióta csak itt vagyunk, hogy egyszerűen unsz bennünket, és most látom, hogy valami nagy szenvedés vár rád, és ezért bánkódol. Régen sejtem én ezt, fiam, bocsáss meg, hogy beszélek róla, de egyre csak ez jár a fejemben, éjjel se hagy aludni. Ma a húgodnak is rossz éjszakája volt, folyvást beszélt álmában, téged emlegetett. Egy-egy szót jól hallottam, de érteni nem értettem. És egész reggel jött-ment, mint a rab a siralomházban. Láttam rajta, hogy vár valamit, fél, hát ezt érezte! Rogya! Rogya! De hová mennél? Elutazol?

- Elutazom, anyám.

- Gondoltam, mindjárt gondoltam! De hiszen én veled mehetek, ha kell. És Dunya is. Szeret, nagyon szeret, fiam. Meg talán Szofja Szemjonovna is, igen, csak jöjjön velünk, ha kell, látod, lányomnak fogadom, szívesen... Dmitrij Prokofjics majd segít, hogy együtt lehessünk mindnyájan... De hát... hová... utazol?

- Isten áldja, anyácskám!

- Hogyan? Már ma?! - jajdult fel az anyja, mint aki örökre búcsúzik.

- Nem maradhatok... mennem kell... okvetlenül...

- És én nem mehetek veled?

- Nem, de imádkozzék értem, térden állva az Istenhez. A maga imádsága talán elér hozzá.

- Gyere, hadd vetek keresztet rád, hadd áldalak meg! Így, fiam, így! Istenem, mi lesz velünk!

A fia örült, nagyon örült, hogy senki sincs ott, hogy kettesben lehet az anyjával. A szörnyű hónapok után mintha most egyszerre meglágyult volna a szíve. Térdre borult előtte, csókolgatta a lábát, és sírtak mind a ketten, egymást átölelve. Pulherija Alekszandrovna most az egyszer nem csodálkozott, nem is faggatta. Régen tudta, hogy a fiát valami szörnyűség fenyegeti, és megértette, hogy eljött, itt van a félelmes pillanat.

- Rogya, drágám, elsőszülöttem - dédelgette zokogva -, most éppen olyan vagy, látod, mint kicsi korodban, éppen így jöttél hozzám, öleltél, csókolgált: mikor apád még élt, és úgy nyomorogtunk, megvigasztaltál bennünket, már csak azzal is, hogy ott vagy velünk, és aztán, mikor eltemettem, hányszor, de hányszor sírtunk így, összeölelkezve, a hantja felett. Hogy annyit sírok mostanában, az is azért van, mert anyai szívem már régen érzi a bajt. Mindjárt, ahogy először megláttalak, akkor este, emlékszel? Mindjárt, ahogy ide megérkeztünk, mindent kitaláltam a tekintetedből, és megremegett a szívem. És most, amikor beeresztettelek, csak rád pillantottam, és tudtam, hogy itt a végzetes óra. Ó, fiam, de hát csak nem most mindjárt?

- Nem!

- Még eljössz?

- El... jövök.

- Ne haragudj, fiam, nem merlek kérdezgetni, tudom, hogy nem szabad, de csak egy szót mondj, csak annyit mondj, messze van az, ahová utazol?

- Nagyon messze.

- És mi van ott? A jövőd miatt kell, valami hivatalod lesz?

- Amit Isten ad... csak imádkozzék értem.

Indult az ajtó felé, de anyja beléje kapaszkodott, és kétségbeesetten a szemébe nézett. Arca eltorzult a rémülettől.

- Elég, anyám - mondta Raszkolnyikov, és most már szánta-bánta, hogy eljött.

- De nem örökre? Ugye, nem örökre? Még eljössz? Holnap még eljössz?

- El, el, Isten áldja.

Nagy nehezen kiszabadította magát.

Üde, meleg, világos este volt, az idő már reggel óta szépült. Raszkolnyikov hazament, sietett. Mindennel végezni akart naplementéig. És ezalatt senkivel se akart találkozni. A lépcsőn

észrevette, hogy Nasztaszja elfordul a szamovárjától, és figyelmesen nézi őt, követi a szemével. „Tán csak nincs valaki nálam?” Irtózva gondolt rá, hogy talán Porfirij. De mikor felért, és benyitott a szobájába, Dunyecskát látta ott. Egyedül volt, mélyen elgondolkozva ült, látszott, hogy régen vár. Amikor Raszkolnyikov megállt az ajtóban, ijedten félig felemelkedett a díványról, és lassan kiegyenesedett előtte. Mozdulatlan, rászegezett tekintetében rémület volt és olthatatlan fájdalom. És ő ebből, pusztán ebből a nézéséből rögtön kitalálta, hogy mindent tud.

- Bemenjek hozzád, vagy elmenjek? - kérdezte bizalmatlanul.

- Egész nap Szofja Szemjonovnával voltam, vártunk, mind a ketten azt hittük, odajössz.

Raszkolnyikov bement a szobába, és egy székre roskadt.

- Valahogy gyenge vagyok, Dunya, nagyon kifáradtam, pedig éppen most szeretnék egészen ura lenni magamnak.

Bizalmatlanul pillantott a hűgára.

- Hol voltál egész éjszaka, Rogya?

- Nem tudom pontosan. Végleges megoldásra szerettem volna jutni. Többször is elmentem a Néva mellett, arra emlékszem. Gondoltam, így is megoldhatnám, de... nem szántam rá magam... - suttogta, és megint olyan bizalmatlanul fürkészte Dunyát.

- Hála az Istennek! Hogy féltünk Szofja Szemjonovnával, éppen ettől féltünk! Akkor hát az életben még hiszel! Hála az Istennek, hála Istennek!

Raszkolnyikov keserűen nevetett.

- Nem hittem, de most kisírtuk magunkat anyácskámmal, összeölelkezve sírtunk. Nem hiszek, de megkértem, hogy imádkozzék értem. Isten tudja, hogy van ez, Dunyecska, én egy mukkot se értek belőle.

- Anyánknál voltál? Megmondtad neki? - kiáltott fel rémülten Dunyecska. - Azt csak nem tetted?

- Nem, nem mondtam meg... szavakkal, de sejt ő sok mindent. Azt is hallotta ma éjjel, amit te álmodban beszéltél. Bizonyos, hogy legalább a felét kitalálta. Talán rosszul tettem, hogy elmentem hozzá. Magam se tudom, mért mentem oda. Hitvány ember vagyok, Dunya.

- Hitvány, aki vállalja a szenvedést? Mert hiszen vállalod, ugye, igen?

- Igen. Megyek máris. Azért akartam a vízbe ugrani, látod, hogy ezt a szégyent elkerüljem. De mikor már ott álltam a víz felett, azt gondoltam, hogy ha eddig erősnek hittem magam, hát most a szégyentől se szabad félnem - felelte elébe vágva a kérdésnek. - Mi ez, mondd, büszkeség?

- Büszkeség, Rogya.

Mintha tűz villant volna Raszkolnyikov szemében, talán jólesett neki, hogy legalább még büszke.

- Nem gondolod, hogy csak megijedtem a víztől? - kérdezte, és torz mosollyal nézett rá.

- Jaj, Rogya! Hagyd abba! - kiáltott fel keserűen Dunya.

Vagy két percig hallgattak mind a ketten. Raszkolnyikov lehorgasztott fejjel ült, szemét a földre szegezve. Dunya az asztalnál állt, vele szemközt, és gyötrődve nézte. Most hirtelen ő is felállt.

- Késő van, húgom, itt az ideje - mondta. - Megyek, most rögtön jelentkezem. De nem tudom, miért jelentkezem.

Dunya arcán nagy könnycseppek gördültek végig.

- Sírsz, Dunya, de tudnál-e kezet szorítani velem?

- Kételkedtél benne?

Szorosan magához ölelte a bátyját.

- Hát nem mosod le a bűnöd felét már azzal, hogy vállalod a szenvedést? - kiáltott fel, és ölelte, csókolta.

- Bűn? Micsoda bűn? - csattant fel Raszkolnyikov egyszerre szinte dühödten. - Mert megöltem egy ocsmány, kártékony férget, egy vén uzorásasszonyt, aki senkinek a világon nem kellett, akinek a megöléséért negyven bünt meg kell bocsátani, aki a szegények vérét szítja, hát ez bűn? Nem is törődöm vele, eszemben sincs lemosni! Mind ezt szegeznek nekem: bűn! bűn! Csak most látom világosan, milyen ostoba kishitűség ez, most, amikor már eltökéltem, hogy magamra veszem fölősegesen a szégyent! Hitvány és tehetetlen vagyok, azért szántam rá magamat! Meg talán azért is, mert akkor jobban járok, ahogy az a... Porfirij... ajánlotta!

- Rogya, Rogya, hogy beszélhetsz így?! Hiszen vért ontottál! - kiáltotta kétségbeesetten Dunya.

- Mint a többi mind! - kapott a szavába valósággal nekivadulva Raszkolnyikov. - Vért ontanak és ontottak, mióta a világ világ, ömlött, mint a zuhatag, mint a pezsgő, és aki ontotta, azt megkoszorúzták a Capitoliumon, és később az emberiség jótevőjének nevezték. Láss a mélyére, Dunya, nyisd ki a szemedet! Én is jót akartam az embereknek, száz jót, ezer jót tettem volna e helyett az egy ostobaság helyett, sőt nem is volt ostobaság, csak ügyetlenség, hiszen az elgondolás egyáltalán nem volt olyan ostoba, mint ahogy most látszik, a kudarc után! (Ami nem sikerült, azt mindig ostobaságnak látjuk!) Ezzel az ostobasággal csak a függetlenségemet, az első lépéseimet akartam biztosítani, megszerezni az eszközöket, és akkor mindent kiegyenlített volna az aránylag óriási haszon... Csakhogy én már az első lépést se bírtam, mert hitvány vagyok. Ez az! De mégsem fogom a ti szemetekkel nézni: ha sikerül, babérkoszorút tesznek a fejemre, de így csapdában vagyok!

- Jaj, Rogya, nem, nem így van. Hogy mondhatod ezt.

- Jó, jó, a forma nem az igazi, nem a legesztétikusabb. De nem fér a fejembe, mért tiszteletre méltóbb forma bombákkal, szabályos ostrommal pusztítani az embereket? Az esztétikai aggály az erőtlenség jele. Soha még ilyen tisztán nem láttam, mint most, soha kevésbé nem értettem, miért bűn, amit tettem. Sose volt még ilyen sziklaszilárd a meggyőződésem.

Még a pirosság is előntötte sápadt, beesett arcát. De utolsó kifakadása után véletlenül találkozott a tekintetük, és annyi, de annyi fájdalmat látott a húga szemében, hogy akaratlanul észre tért. Érezte, hogy ezt a két szegény teremtést mégis boldogtalanná tette. Mégis ő tette boldogtalanná.

- Dunya, drágám! Ha bűnös vagyok, bocsáss meg! (Igaz, hogy ha bűn, amit tettem, hát nincs rá bocsánat.) Isten áldjon, ne civakodjunk most. Ideje mennem, legfőbb ideje. De ne jöjj utánam, nagyon kérlek. Én most előbb... te meg siess anyánkhoz, és maradj vele. Kérve kérlek! Ez az utolsó, legnagyobb kérésem hozzád! Ne mozdulj mellőle, olyan izgalomban hagytam ott, hogy aligha bírja ki, vagy belehal, vagy beleőrül! Maradj mellette! Razumihin veletek lesz, mondtam neki... Engem ne sirass: igyekszem férfiasan és becsületesen élni ezen-túl, ha gyilkos vagyok is. Talán még hallod majd a nevemet emlegetni, nem hozok szégyent

rátok, meglásd. Talán még megmutatom, hogy... de most megyek... a viszontlátásra! - Sietve abbahagyta, mert az utolsó szavai, fogadkozása közben megint valami furcsa kifejezést látott a húga szemében. - Ejnye, mért sírsz annyira? Ne sírj, ne sírj, Dunya, nem válunk el örökre! Hja, igaz! Várj... majd elfelejtetem!...

Az asztalhoz ment, és előhúzott egy vastag, poros könyvet, szétnyitotta, és kivett belőle egy, két papírlap közé tett, elefántcsontra festett akvarell-arcképet. A háziasszony lányának, az ő egykori, hagymázban elhalt menyasszonyának a képe volt, azé a különös leányé, aki kolostorba akart vonulni. Egy percig nézte a kifejező, beteges kis arcot, aztán megcsókolta a képet, és odaadta Dunyecskának.

- Ővele sokat beszélgettünk *erről*, látod, *ő* volt az egyetlen - mondta elgondolkodva -, az ő szívére sok mindent rábízta abból, ami most olyan rútul valósult meg. Ne félj, éppen úgy nem helyeselte, mint te, és örülök, hogy ezt nem érte meg. A legfontosabb abban rejlik, hogy most minden másképp lesz, derékba török - csattant fel megint visszaesve a maga fájdalmába -, minden, minden. De hát fel vagyok én erre készülve? Akarom én ezt, én magam? Azt mondják, szükségem van a megpróbáltatásra. De minek, minek ez a sok okatlan megpróbáltatás? Mire jó, szeretném tudni! Vagy talán majd akkor, ha már a szenvedésben megtörtem, elhülyültem, megrokkantam, húszévi kényszermunka után... jobban fogom ezt tudni, mint most? De minek is éljek már akkor? Mért nyugodtam bele, hogy így éljek majd, miért? Ó, tudtam én, hogy hitvány vagyok, tudtam, ma hajnalban, mikor ott álltam a Néva felett!

Végre kimentek együtt a szobából. Dunyának gyötrelmes volt, de hát - szerette! Elment, de alig tett meg ötven lépést, hátrafordult, hogy még egyszer lássa. Még látta, nem tűnt el. De most éppen a szeglethez ért, és ott ő is hátrafordult - utoljára találkozott a tekintetük. Raszkolnyikov, mikor észrevette, hogy a húga nézi, türelmetlenül, majdnem bosszúsan intett neki, hogy menjen tovább, és hirtelen befordult a sarkon.

„Gonosz vagyok, tudom - gondolta magában, és egy perccel később már szégyellte türelmetlen kézmozdulatát. - De hát mért szeretnek annyira, ha egyszer nem érdemlem! Ó, bárcsak magam volnék a világon, senki se szeretne, és én se szeretnék senkit! *Akkor ez mind nem lett volna!* Kíváncsi vagyok, csakugyan annyira megszelídül-e a lelkem a következő tizenöt-húsz évben, hogy töredelmesen sóhajtozom majd az emberek előtt, és minden második szavammal zsviválynak nevezem magamat? Mert ez kell nekik, éppen ez. Ezért küldenek Szibériába, ezt akarják. Ni, hogy özönlik a nép itt az utcán, fel-alá, akármelyiket vegyem közülük, bizonyosan zsvivány, gazember, már természete szerint, sőt, ami ennél is rosszabb: idióta! De próbáljam csak én elkerülni a fegyházat, tyű, hogy őrzöngene mind, nemes felháborodásában! Ó, hogy gyűlölöm, gyűlölöm valamennyit!”

Mélyen elgondolkozott: milyen folyamat lesz az, amely oda juttatja őt, hogy végül megalázkodik ezek előtt, valamennyi előtt, megfontolás nélkül és meggyőződéssel alázza meg magát előttük! Mért ne? Könnyen meglehet. Sőt, feltétlenül így lesz. Húszévi szakadatlan gyötrelmem ne törné meg az embert? A vízcsepp kivájja a követ. „De ha meg így van - minek éljek, minek? Mért megyek most oda, mikor jól tudom, hogy minden pontosan előírás szerint lesz, és nem másképp!”

Talán századszor kérdezte már ezt magától tegnap este óta, de mégis továbbment.

Sötétedett már, mire Szonyához ért. Szonya egész nap várta, rettenetes izgalomban. Dunyával együtt várták. Az már korán reggel odament, folyvást eszébe volt, amit Szvidrigajlov mondott tegnap, hogy „Szonya mindent tud”. Nem fogjuk most részletesen leírni szavaikat, könnyeiket, és azt, hogy mennyire közel jutottak egymáshoz. Dunyát, ha különben nem is, de egy tekintetben megnyugtatta ez a találkozás. Most már tudta, hogy a bátyja nem lesz egyedül: Szonya volt az első, akinek meggyónt, őbenne kereste az embert, amikor szüksége volt embertársra, és Szonya követni fogja, akárhová vesse is a sors. Nem is kérdezte, tudta, hogy így lesz. Valósággal áhítatos tisztelettel nézett rá, és Szonyát eleinte még zavarta is ez a tisztelet. Már-már elsírta magát: hiszen ő, éppen ellenkezőleg, úgy érezte, annyit se érdemel, hogy Dunyecskára csak rá is pillantson! Sohase felejtette el, milyen gyönyörű szép volt, amikor ott, Raszkolnyikovnál, az első találkozásukkor, kitüntető figyelemmel és tisztelettel meghajolt előtte, örökre lelkébe vésődött a képe, mint egy csodaszép, megfoghatatlan jelenés.

Dunyecska végül nem bírta tovább, és otthagyta Szonyát, most már úgy gondolta, hogy a bátyja szobájában vár, talán mégis hazamegy előbb. Szonyát, amint maga maradt, kínzó félelem fogta el, nem tudott szabadulni a gondolattól, hogy Raszkolnyikov mégis öngyilkos lett. Ettől félt Dunya is. Kettesben mégis nyugodtabbak voltak, kölcsönösen igyekeztek meggyőzni egymást különféle érvekkel, hogy ez nem következhet be. De most, mihelyt elváltak, egyik is, másik is csak erre tudott gondolni, Szonya egy pillanatra se felejtette el, mit mondott tegnap Szvidrigajlov, hogy Raszkolnyikov kettő közül választhat... Szibéria, vagy a... No meg jól tudta, milyen hiú, makacs, gőgös és hitetlen. „De hát akkor csak a kishitűség és a haláltól való félelem tarthatja életben?” - gondolta végül kétségbeesetten. Lement a nap. Szonya szomorúan állt az ablakban, és makacsul kinézett, de csak a szomszéd ház vakolatlan tűzfalát látta. És mikor már bizonyos volt abban, hogy halott a boldogtalan - belépett a szobába.

Örömkialtás szakadt fel a melléből! De hogy jobban megnézte, elsápadt.

- No, eljöttem a keresztjeidért, Szonya - mondta fanyar mosollyal. - Te küldtél, hogy álljak ki a keresztútra, mit akarsz? Most, hogy rákerül a sor, ijedezel?

Szonya döbbenten nézte. Furcsa volt neki ez a hang, még a hideg is végigszaladt a hátán. De egy perc múlva már látta, hogy a hangja is, beszéde is erőltetett. Úgy is beszél vele, valahová a sarokba nézve, mintha kerülné a tekintetét.

- Látod, arra az eredményre jutottam, hogy így előnyösebb. Van egy körülmény... de hosszú volna elmesélni, meg nem is érdemes. Csak tudod, mi bőszi? Hogy ezek a bányászok, vadállati pofák most majd körém csődülnek, rám meresztik a szemüket, ostoba kérdéseket adnak fel, és nekem felelnem kell, ujjal mutogatnak rám. Pfuj! Én nem Porfirijhoz megyek, azt unom. Inkább Puskapor barátomnál jelentkezem, az majd nagyot néz, úgyhogy a maga nemében még hatásos is lesz a fellépésem. Csak több hidegvér kellene... Nagyon epés lettem mostanában. Elhiszed, hogy majdnem ököllel fenyegettem most a húgomat, csak azért, mert hátrafordult, hogy még egyszer utoljára lásson? Gyalázatos egy állapot. Bizony, ide jutottam! No, mi lesz a keresztekkel, hol vannak?

Szinte kikelt magából. Egy szempillantásig se bírt nyugton állni, figyelmét se tudta egy dologra irányítani, gondolatai ide-oda cikáztak, összevissza beszélt, keze is remegett.

Szonya szótlánul kivette a fiókból a két keresztet, a ciprusfát meg a rezet, keresztet vetett előbb magára, aztán órá, és Raszkolnyikov mellére tette a ciprusfából valót.

- Szóval: jelkép, azt jelenti, hogy vállalom a keresztet, hehe! Mintha eddig nem eleget szenvedtem volna! És ciprusfa, vagyis az egyszerű nép keresztje. A rezet, a Lizavetáát te viseled majd... mutasd csak! Hát ez volt az ő mellén abban a percben. Emlékszem még két hasonló keresztre, egyik ezüst, a másik szentképes, a vénasszony mellére dobtam mind a kettőt akkor. Az kellene most, komolyan, azt kellene felvennem... Eh, összevissza beszélek, a legfontosabbat meg elfelejtettem. Valahogy szórakozott vagyok, Szonya! Ide hallgass! Azért jöttem, hogy megmondjam neked, hogy tudd... Szóval csak ezt akartam... Csak ezért jöttem. (Hm, gondoltam, hogy másról is beszélek majd, az igaz.) Hisz te akartad, hogy elmenjek, no, most teljesül a kívánságod, börtönben fogok ülni, hát akkor mért sírsz? Te is sírsz? Hagyd abba, elég volt! Jaj de nehéz ezt mind elviselni!

Aztán mégis feltámadt benne a szánakozás, megesett a szíve rajta, mikor ránézett. „Hát ez meg... ez meg miért? - tanakodott magában. - Kije vagyok én? Miért sirat, miért törődik velem, akár az anyám vagy Dunya? Ő lesz a dajkám...”

- Vess keresztet, és mondj el egy imát legalább most az egyszer! - kérte remegő hangon, bátortalanul Szonya.

- Ó, kérlek, ahányat parancsolsz. És tiszta szívemből, tiszta szívemből, hidd el...

Igaz, hogy valami egészen mást akart mondani.

Keresztet vetett többször egymás után, Szonya azalatt felkapta és fejére borította a kendőjét. Zöld kasmírkendő volt, valószínűleg ugyanaz a „családi”, amelyről Marmeladov beszélt.

Raszkolnyikovban megvillant ez a gondolat, de nem kérdezte. Valóban maga is érezte már, hogy rettenetesen szórakozott, és képtelenül izgatott. Ettől megijedt. És most még az is meghökkentette, hogy Szonya vele akar jönni.

- Mit csinálsz? Hová készülsz? Maradj csak, maradj itthon! Majd én megyek magam! - kiáltott rá kicsinyhitűségében bosszankodva, és szinte haragosan indult kifelé. - Minek oda díszkíséret - mormogta útközben.

És ott hagyta a lányt a szoba közepén, el se búcsúzott tőle; mire kiért, meg is feledkezett róla. Csak a keserű, tiltakozó kétség forrt a lelkében.

„Hát igazán így van? Igaz ez? - lázadozott magában a lépcsőn lemenet. - Hát nem lehet már megállni, jóra fordítani mindent, és... nem menni oda?”

De azért továbbment. Most hirtelen, teljes bizonyossággal ráébredt, hogy nincs már mit kérdezni, latolgatni. Mikor az utcára leért, eszébe jutott, hogy Szonyától el se búcsúzott - ott maradt a szoba közepén, a zöld kendőjével, mozdulni se mert, mikor ő úgy rákiáltott. Egy pillanatra meg is állt, és élesen felvillant benne egy gondolat, mintha csak leste volna, hogy rátörhessen:

„És mért mentem most oda, mit akartam tőle? Azt mondtam: dolgom van vele. De mit volt az a nagy dolog! Semmi, de semmi dolgom nem volt! Megmondtam neki, hogy *odamegyek*. Hát aztán? Ez volt olyan fontos? Tán csak nem szeretem? Persze hogy nem. Hisz elzavartam most, mint egy kutyát. A keresztjét akartam annyira? Ó, de mélyre süllyedtem! Eh, nem igaz... a könnye kellett, látni akartam az ijedtségét, meg hogy a szíve fáj, vérzik értem. Kellott valami, amiben megkapaszkodjam, ami késleltessen, egy embert kellett látnom. És én mertem úgy bízni magamban, nagyságról álmodozni! Én nyomorult senki, én alávaló!”

A csatornaparton ment, már csak rövid útja volt a célig. De a hídnál hirtelen megállt, és felkanyarodott a hídra, átment a Széna térre.

Mohón tekingetett jobbra, balra, kényszerítette magát, hogy jól megnézzen mindent, de semmire se tudott figyelni, a dolgok elsiklottak előtte.

„Talán egy hét múlva vagy egy hónap múlva itt visznek majd, ugyanezen a hídon, olyan rabkocsiban, ki tudja, hová... vajon hogy nézem majd akkor ezt a csatornát? Jó volna most eszembe vésni - villant át rajta a gondolat. - Ott az a cégtábla, hogy fogom akkor olvasni ezeket a betűket? Ni, az van ráírva hibásan: *Szovetkezet*... jól meg kellene jegyezni most ezt az ó-t, az o betűt, és egy hónap múlva majd megnézni ugyanezt az ó-t. Vajon hogy nézem majd akkor? Milyen érzéssel, milyen gondolatokkal? Úristen, de hitvány lesz akkor minden... minden mostani... gondom! Hiszen ez mind érdekes, kétségtelenül... a maga nemében... (hahaha! micsoda ötleteim vannak!) gyereket csinállok magamból, játszom. Hát aztán? Mért szégyelljem? Pfuj, hogy lökdösődnek ezek! Ott az a kövér, bizonyosan német, aki most meglökött: ha tudná, kit lökött meg! És ez az asszony, aki a gyerekével áll itt, és kéreget, érdekes, ez most biztosan azt hiszi rólam, hogy boldogabb vagyok, mint ő. No és ha adnék neki valamit, csak úgy, kuriózumképpen? Ni csak, van még egy egész ötös a zsebemben, honnan?” - Nesze, néni... fogd ezt...

- Isten fizesse meg! - felelt rá a koldusasszony siránkozó hangja.

Továbbment a Széna téren. Nagyon, de nagyon nem szeretett lökdösődni a sok nép között, mégis mindig ott ment, ahol a legtöbben jártak. Mindenét odaadta volna azért, hogy egyedül maradhasson, de maga is jól tudta, hogy úgyse lesz egy szempillantásra sem egyedül. A tömegben valami részeg izgágáskodott, erőnek erejével táncolni akart, de mindig eldőlt. Egész csődület volt körülötte. Raszkolnyikov átfurakodott a sokaságon, egy darabig nézte a részegét, és kurtán, élesen felnevetett. De a következő pillanatban már megfélemedezett róla, nem is látta, pedig ránézett. Végül elment onnan, azt se tudva, hol jár, de mikor a tér közepére ért, valami megrezsent benne, és hirtelen elborította egy érzés, elkapta testét-lelkét.

Szonya szavait hallotta: „Állj ki a keresztútra, hajolj meg az emberek előtt, és csókold meg a földet, mert ellene is vétettél, és mondd hangosan az egész világnak: gyilkos vagyok!” Remegés fogta el, mikor ezek a szavak eszébe jutottak. És annyira megtörte az utolsó hetek és kivált az utolsó órák meddő gyötrődése, félelme, hogy szinte kapva kapott az új, nagy, egész valóját betöltő érzésen. Rohamszerűen jött ez, egyetlen szikrától fellobbant, és lángba borult a lelke. Hirtelen megindult a belsejében minden, csak úgy omlott a könnye. Ahol megállt, leroskadt a földre... A tér közepén térdelt, leborult, és csókolta a földet, a mocskos földet, és ez gyönyörűséggel, boldogsággal töltötte el. Felállt és újra leborult.

- Tyű, ez aztán berúgott - jegyezte meg mellette egy fiatal legény.

Az emberek nevettek.

- Jeruzsálembé készül, barátaim, és most búcsúzik a gyerekeitől, szülőföldjétől, meghajol az egész világ előtt, Szentpétervár székvárosunk földjét csókogatja - fűzte hozzá egy kapatos polgár.

- Hisz gyerekember még! - jegyezte meg a harmadik.

- És úrifü - mondta valaki komoly hangon.

- Nehéz manapság megkülönböztetni, melyik úri, melyik nem.

Ezek a felkiáltások, gúnyos beszédek megzavarták Raszkolnyikovot, és a szó: „Gyilkos vagyok!” - ami talán már a nyelve hegyén volt, elhalt benne. De azért nyugodtan viselte a

gúnyolódást, és anélkül, hogy körülnézne, befordult a mellékutcán a rendőrség irányába. Mintha egy alak rémlett volna fel az úton előtte, de ezen nem is csodálkozott, megérezte, hogy így lesz, így kell lenni. Mikor a téren másodszor leborult a földre, és balra fordult, megpillantotta Szonyát vagy ötvenlépésnyire, egy vásártéri deszkabódé mögé húzódott előle. Végigkísérte hát ezen az egész kálvária-útján. Abban a pillanatban ráébredt, egyszer s mindenkorra tudta és érezte, hogy Szonya vele marad örökre, követi akár a világ végére is, ahová sorsa szólítja. Szíve mintha egyet fordult volna benne... de - hiszen itt is van már, odaért a végzetes helyre.

Elég bátran lépett be az udvarra. A második emeletre kellett felmennie. „Egyelőre még csak a lépcsőn vagyok” - gondolta. Általában úgy tetszett neki, hogy a végzetes pillanat még messze van, addig még ráér, sok mindent meggondolhat.

A csigalépcsőn ugyanaz a szemét, elszórt tojáshéj, a lakásajtók most is mind tárva-nyitva, ugyanazok a konyhák, ugyanaz a füstszag, bűz. Azóta nem járt itt. Lába elzsibbadt, rogyadozott alatta, de azért vitte. Egy pillanatra megállt, hogy kifújja és rendbe szedje magát, hogy *emberformája* legyen, mikor belép. „De miért, minek? - kérdezte magában, mikor felfogta a mozdulatát. - Ha egyszer ki kell üríteni a poharat, nem mindegy, így-e vagy úgy? Mennél undokabb, annál jobb!” Képzeteiben feltűnt egy pillanatra a Puskapor hadnagy, Ilja Petrovics képe. Hát igazán ahhoz menjen? Nem lehetne mégis másvalakihez, például Nyikogyim Fomicshoz? Visszafordulni és egyenesen odamenni, a lakására? Úgy legalább családiasan folya le az egész... „Nem, nem, Puskaporhoz megyek, Puskaporhoz! Ha már kiiszom, hát egy hajtásra...”

Jéghideg volt a teste, és alig-alig tudott magáról, mikor az irodába benyitott.

Ezúttal igen kevesen voltak ott, egy kapust látott, meg valami parasztembert, az őt ki se pillantott a fülkéjéből. Raszkolnyikov továbbment, a következő szobába. „Még úgy is fordulhat, hogy nem mondom meg” - villant át rajta.

Az íróasztalnál egy civil ruhás hivatalnok akkor fogott neki valami aktának. A sarokban egy másik írnok éppen leült az asztalához. Zamjotov nem volt ott. Nyikogyim Fomics persze szintén nem.

- Senki sincs itt? - kérdezte Raszkolnyikov a hivatalnokhoz fordulva.

- Miért, kit keres?

- Nézd csak! Régóta színét se láttam, szagát se szagoltam oroszoknak... vagy hogy is van a mesében, nem tudom már... Van szerencsém! - kiáltott rá egy ismerős hang.

Raszkolnyikov összerezzent. Puskapor állt előtte, akkor jött be a harmadik szobából. „A sors ujja - gondolta. - Mért van ez itt most?”

- Hozzánk méltóztatik? Éspedig? - kurjantott Ilja Petrovics. Rögtön látszott, hogy rózsás, sőt, talán felajzott kedvében van. - Amennyiben hivatalos ügy, hát még korán szerencsétlen bennünket. Én is csak véletlenül... Egyébként készséggel... Megvallom... hogy is? No, hogy is?... Bocsásson meg, de...

- Raszkolnyikov.

- Ugyan kérem: Raszkolnyikov! Csak nem hiszi, hogy ezt elfelejtettem? Minek néz engem. Rogyion Rogyionovics... ugye, ha jól emlékszem?

- Rogyion Romanovics.

- Hja persze, persze! Rogyion Romanovics, Rogyion Romanovics! Ezt akartam tudni. Érdeklődtem is több ízben. Megvallom, állandóan bántott azóta, hogy önnel úgy... később felvilágosítottak, megtudtam mindent, fiatal író, sőt mi több, tudós... úgyszólván a pályája legkezdetén... Édes Istenem! Melyik író vagy tudós nem kezdte a legeredetibb lépésekkel... Én is, a feleségem is nagyra becsüljük az irodalmat, a feleségem szenvedélyes irodalombarát... Az irodalom... a szépművészetek... Csak a lelki nemessége meglegyen valakinek, mást mindent megszerezhet tehetséggel, tudással, értelemmel, zsenialitással! Teszem azt, egy kalap... mi az a kalap? A kalap fejevédő, megvehetem Zimmermann-nál. De ami a kalap alatt van, amit a kalap takar, kérem, azt sehol se vehetem meg... Megvallom, gondoltam rá, hogy elmegyek önhöz, kimagyarázok, de attól tartottam, hogy esetleg... Ejnye, meg se kérdeztem: óhajt valamit? Hallom, itt vannak a rokonai.

- Igen, anyám és húgom.

- A kedves húgával már volt szerencsém találkozni, nagy műveltségű és elbűvölő hölgy. Megvallom, nagyon bántott, hogy akkor úgy elragadtattuk magunkat mind a ketten. Sajnálatos eset. És hogy amikor itt elájult, olyan furcsa szemmel néztem önre... hiszen később ragyogóan megvilágosodott minden. Hja, túlbuzgóság, elvakultság, kérem, nem csodálom, hogy felháborodott. Talán lakást óhajt változtatni, hogy bővült a családjá?

- N-nem... csak úgy... meg akartam kérdezni... azt hittem, itt találom Zamjotovot.

- Hja persze! Összebarátkoztak. De Zamjotov már nincs nálunk, nem található itt. Igen, uram, meg kellett válnunk tőle. Tegnap óta nem tisztel meg bennünket a jelenlétével, más beosztást kapott... és távozóban mindenkivel összeveszett itt... ez már igazán nem illik, kérem... Szeleburdi fiúcska, semmi egyéb. Nem mondom, szép reményekre jogosított, de hát így vagyunk manapság ezekkel a mi dicső fiataljainkkal. Hogy ő leteszi ezt meg ezt a vizsgát. Szép. De a legtöbb azt hiszi, elég, ha a száját járhatja, és nagyokat mond, azzal már le is vizsgázott. Ön, persze, egészen más, vagy teszem azt, a barátja, Razumihin úr. Ön tudósak készül, nem veri le a lábáról az első kis nehézség. Az ön számára ezek a könnyű életörömök, hogy úgy mondjam - nihil est, ön aszkéta, szerzetes, pusztai remete, kérem... csak könyv legyen meg a toll a füle mögött, tudományos munka... ez lelkesíti! Bizonyos értelemben én is... olvasta Livingstone könyvét? Én olvastam. És az is igaz, hogy nagyon elszaporodtak itt most ezek a nihilisták, de hát érthető, micsoda időkben élünk, kérdem öntől! Különben egyetértünk... mert ön, ugye, nem nihilista? Ugye, nem? Őszintén beszélhet, egészen őszintén!

- N-nem...

- Velem egészen nyíltan beszélhet, látja, minden feszélyezettség nélkül, mintha csak magamagával beszélgetne. Más a hivatal, és más a... most azt hiszi, barátságot akartam mondani, igaz? Téved, uram, nem a barátságról beszélek, hanem a polgártársi és emberi érzésről, a humanitásról és a Mindenható szeretetéről. Lehet hivatalom, méltóságom, de mindig éreznem kell, hogy amellet polgár és ember vagyok, és erről számot is kell adnom. Zamjotovot méltóztatott említeni az imént. Zamjotov, látja, képes botrányt rendezni, amúgy franciásan, valami rossz hírű helyen egy pohár pezsgő vagy doni bor mellett: ez Zamjotov! Én viszont, hogy úgy mondjam, magas eszményekért lelkesedem, megvan a hivatalom, rangom, munkaköröm. És feleségem, gyerekeim. Teljesítem honpolgári köteleességemet. De ő? Mi ő, ha szabad kérdezem? Önben a műveltség által megnevesedett embert látom, és úgy is beszélek önnel. No és ráadásul ezek a bábakisasszonyok is elsokasodtak nálunk.

Raszkolnyikov kérdően rántotta fel a szemöldökét. Ilja Petrovics nyilván nemrég kelt fel a terített asztaltól, szavai jobbra üresen kongtak a fülében, és szétfoszlottak, de valamit azért mégis felfogott, és nem tudta, hova akar kilyukadni.

- Ezekről a rövid hajú kisasszonyokról beszélek - folytatta a bőbeszédű hadnagy -, én neveztem el őket bábakisasszonyoknak, és azt hiszem, találó a kifejezés, hehe! Befurakszanak az egyetemre, anatómiát tanulnak. De mondja, ha teszem azt, megbetegszem, hát női doktort hívok majd, hogy meggyógyítson? Hehe!

Hahotázott, nagyon meg volt elégedve a szellemességével.

- Tegyük fel, hogy olthatatlan tudományszomj, ezt is megengedem. De ha már eleget tud, érje be annyival, mért kell ezzel visszaélni? Mért kell tisztos személyeket sértegetni, mint az a mihaszna Zamjotov tette? Mért kellett engem megsértenie, kérdem én! No és az öngyilkosságok is hogy elszaporodtak... nem is hiszi! Elverik az utolsó garasukat, és végeznek magukkal is. Lányok, fiúk, öregek, nyakra-főre! Ma reggel is bejelentettek valami vidéki úriembert, nemrégén érkezett ide... Nyil Pavlovics! Nyil Pavlovics! Hogy is hitták azt a dzsentlment, akiről az előbb jelentették, hogy agyonlőtte magát a Petyerburgszkaján?

- Szvidrigajlov - felelte valaki a másik szobából, rekedten és közömbösen. Raszkolnyikov összeresztette.

- Szvidrigajlov! Szvidrigajlov agyonlőtte magát? - kiáltott fel.

- Hogyan? Ön ismeri?

- Ismerem... nemrégén jött fel Pétervárra...

- Úgy van, nemrégén érkezett ide, a felesége most halt meg. Kicsapongó életet élt, és most egyszerre agyonlőtte magát, de milyen botrányos módon, kérem, el se tudja képzelni! A noteszában hagyott néhány sort, hogy józan meggondolásból lesz öngyilkos, senkit se okoljanak a haláláért. Pénze is volt, azt mondják. Honnan méltóztatott ismerni?

- Már régebből... a húgom nevelőnő volt náluk.

- Ejnye, akkor talán nekünk is mondhat valamit róla. És nem is gyanította?

- Tegnap még láttam. Pezsgőzött... semmit se gyanítottam.

Olyan érzése volt, mintha valami rázuhant volna, és nyomná a mellét.

- Ejnye, hogy elsápadt megint. Fojtó a levegő itt nálunk...

- Mennem kell, uram - mormogta -, bocsássa meg, hogy alkalmatlankodtam...

- Ó, kérem, bármikor... igazán élvezetes társalgás volt. És örülök, hogy megmondhattam önnek...

Ilja Petrovics még kezét is nyújtott.

- Csak Zamjotov... őhöz jöttem...

- Értem, uram, értem... igazán élvezetes volt...

- Nagyon örvendek... a viszontlátásra, uram - mosolygott Raszkolnyikov.

Imbolyogva kiment. Feje szédült. A lépcsőn jobb kezével a falba kapaszkodott. Mintha meglökte volna egy kapus, aki könyvvel a hóna alatt felfelé jött a rendőrségre. Valahol lejjebb kutya ugatott kétségbeesetten, egy asszony sodrófát hajított hozzá és rákiabált. Végre leért a lépcsőn, és kiment az udvarra. Az udvaron, nem messze a lépcsőház ajtajától, sápadtan, kővé meredve állt Szonya, és rémülten nézett rá. Raszkolnyikov megállt előtte, fájdalmas és elkínzott, szinte kétségbeesett arccal. Szonya összecsapta a kezét. Ekkor gyámoltalan, réveteg kis mosoly jelent meg ajka körül, egy darabig még állt a lány előtt, aztán mosolyogva megfordult, és felment újra. Ilja Petrovics közben leült, és elmerült az aktáiban.

- Ni csak! Visszajött! Itt felejtett valamit? No, mi lelte?

Raszkolnyikov elfehérült szájjal, merev szemmel, lassan közeledett hozzá, odament egészen az asztalhoz, megtámaszkodott, és mondani akart valamit, de nem tudott, csak értelmetlen hangokat hallatott.

- Rosszul van! Széket! Tessék, üljön le, üljön le, no! Vízet!

Raszkolnyikov a székre ereszkedett, de nem vette le szemét Ilja Petrovics kínosan meglepett arcáról. Egy percig várákozva nézték egymást. Vízet hoztak.

- Én voltam - szólalt meg.

- Igyék egy korty vizet.

Eltolta a poharat, és halkán, meg-megállva, de érthetően elkezdte újra:

- Én öltem meg az öreg hivatalnoknét és a húgát, Lizavetát, baltával agyonütöttem és kiraboltam.

Ilja Petrovics eltátotta a száját. Mindenünnen odaszaladtak.

Raszkolnyikov megismételte vallomását.

EPILOGUS

Szibéria. Széles pusztai folyó partján fekszik a város, az orosz közigazgatás egyik központja. A városban erődítés, az erődítésben fegyház. Ebben a fegyházban raboskodik már kilenc hónapja Rogyion Raszkolnyikov, másodosztályú száműzött-fegyenc. A gyilkosság napja óta csaknem másfél év telt el.

Bűnpörének tárgyalása minden különösebb nehézség nélkül folyt le. A vádlott szilárdan, szabatosan és világosan megismételte beismerő vallomását, nem zavarta össze a körülményeket, nem is próbálta azokat a maga javára enyhíteni, nem ferdítette el a tényeket, és nem feledkezett meg a legapróbb részletről sem. Pontosan elmondta, hogyan történt a gyilkosság, megmagyarázta az öregasszony kezében talált „zálogtárgy” (a vaslemezzel összekötözött falapocska) titkát; elmondta, hogyan vette ki a zsebéből a kulcsokat, le is írta a kulcsokat; elmondta, milyen volt a ládika, és mivel volt teletömve, sőt elsorolt néhányat egyenként az ott levő tárgyak közül. Megmagyarázta Lizaveta meggyilkolásának rejtélyét, aztán elmondta, hogyan jött oda, hogy dörömbölt az ajtón Koch és kicsivel később a diák; elismételte mind, amit egymással beszéltek, elmondta, hogy szaladt le ő, a gyilkos, a lépcsőn, futtában hallotta Mikolka és Mityka ordítását, aztán elbújt az üres lakásban, és onnan hazament. Vallomása befejezéséül megmutatta a követ a Voznyeszenszkij úti hátsó udvaron, a kapu mellett, és a kő alatt meg is találták a tárgyakat és az erszényt.

Így hát fény derült az ügyre. A nyomozók és a bíró nagyon furcsállották, hogy az erszényt meg az értéktárgyakat a kő alá dugta, semmit se használt fel, és ami ennél is különösebb - nemcsak hogy nem emlékszik pontosan a tárgyakra, amelyeket ő maga rabolt, de a számukban is téved. Az a különös állítása, hogy az erszényt ki se nyitotta, és nem tudta, mennyi pénz van benne - hihetetlennek tetszett. (Mint kiderült, háromszáztizenhét rubel és három húszkopejkás volt az erszényben, és a legfelül levő bankjegyek - éppen a legnagyobb értékűek - erősen meg is rongálódtak a kő alatti hosszas fekvésben.) Sokáig bajlódtak a kérdéssel, hogy mért hazudik a vádlott ebben az egyben, holott minden mást önként és teljes őszinteséggel beismert? Végül aztán egyesek (elsősorban a lélektani szakértők) azt a lehetőséget is elfogadták, hogy talán csakugyan bele sem nézett az erszénybe, úgy ásta el a kő alá, nem tudta, mennyi pénz van benne. Viszont éppen ebből következették, hogy a büntettet is valamilyen időleges elmezavarban kellett elkövetnie, gyilkolási és rablási kényszerképzetek hatása alatt, minden további cél és számítás nélkül. Ezt a felfogást támogatta az időleges elmezavar divatos, új elmélete, amelyet olyan sűrűn próbálnak ma alkalmazni egyes bűnözők javára. Azonkívül több tanú - Zoszimov, az orvosa, néhány egyetemi diáktársa, háziasszonya és a cseléd lány - hitelesen bizonyította, hogy Raszkolnyikov már hosszabb idő óta búskomor volt. Mindez nagymértékben hozzájárult a felfogáshoz, hogy a vádlott nem sorolható a közönséges gyilkosok, rablók, zsványok közé, itt másról van szó. E vélemény képviselőinek nagy bosszúságára, maga a vádlott úgyszólván nem is próbált védekezni. Mikor feltették neki a döntő kérdést: mi bírta arra, hogy embert öljön, mért követett el rablást? - világosan és nyers egyenességgel kijelentette, hogy képtelen helyzete, nyomorúsága, tehetetlensége volt az indítóok, legalább háromezer rubelt akart szerezni, hogy első lépéseit biztosíthassa, pályáján elindulhasson, és remélte, hogy áldozatánál annyit mindenesetre talál. Gyilkosságra azért szánta magát, mert gyenge jellem és könnyelmű, ezenkívül állandóan ingerelte a sok nélkülözés és balsiker. Arra a kérdésre, hogy mi készítette önkéntes vallomásra, habozás nélkül felelt: a töredelmes megbánás. Szinte túlságosan egyszerű volt az eset...

De az ítélet mégis enyhébben hangzott, mint ilyen bűncselekménynél várható volt, talán éppen azért, mert a bűnös nemcsak hogy nem mentegette tettét, de mintha még súlyosítani igyekezett volna. A bíróság figyelembe vett minden sajátos és kivételes körülményt. Hogy a bűnös nagy nyomorban élt, és beteg volt a tett elkövetése előtt, ahhoz semmi kétség nem fért. Hogy a rablott értékeket nem hasznosította, azt egyrészt felébredt lelkiismeretével magyarázták, másrészt avval, hogy elmeállapota nem volt egészen normális a büntett elkövetésekor. Ezt az utóbbi feltevést a második, véletlen gyilkosság körülményei is támogatták: valaki megöl két embert, és elfelejti, hogy az ajtó nyitva maradt! Végül javára írták azt is, hogy önként jelentkezett és vallott, mégpedig éppen akkor, amikor a hibás eszű szektárius (Mikolaj) hamis önvádjával úgy összezavarta az egész ügyet, és az igazi bűnös ellen nemcsak világos bizonyíték nem volt, de úgyszólván még gyanúok sem (Porfirij tökéletesen állta a szavát) - mindez, végeredményben a bűnös sorsának enyhítésére vezetett.

Azonkívül felmerültek még más, a vádlottra nézve igen kedvező mozzanatok is: Razumihin volt egyetemi hallgatónak sikerült feltárnia és bizonyítékokkal igazolnia a tényt, hogy a vádlott, még egyetemi hallgató korában, kevéske pénzéből támogatta egy szegény, tüdőbeteg társát, sőt, úgyszólván ő tartotta el fél esztendeig. És mikor ez a diáktársa meghalt, gondoskodott annak öreg, rokkant édesapjáról (akit a fia tartott el, és már tizenhárom éves kora óta a maga keresetéből segített). Raszkolnyikov kórházban helyezte el az öregembert, és mikor meghalt, ő temettette el. Ezek az információk is kedvezően hatottak a bíróságra. A vádlott háziasszonya, néhai jegyesének anyja, özvegy Zarnyicinné tanúságával bizonyította, hogy amikor még a régi helyükön, a Pjaty Uglovon laktak, Raszkolnyikov egy éjjeli tüzeset alkalmával két kisgyermeket mentett ki az égő lakásból, és közben maga is égési sebeket szenvedett. Alaposan utánajártak, és több tanú elég hitelesen igazolta ezt. Egyszóval - tekintettel az önkéntes vallomásra és az enyhítő körülményekre, a vádlottat mindössze nyolcévi másodosztályú kényszermunkára ítélték.

Raszkolnyikov édesanyja már a bűnpör első napjaiban megbetegedett. Dunya és Razumihin módot találtak arra, hogy elvigyék a fővárosból a pör egész idejére. Razumihin egy eléggé közel eső városkát szemelt ki a vasútvonal mentén, hogy ő maga állandóan figyelhesse a tárgyalás minden fordulatát, és amellet minél sűrűbben találkozhassek Avdotya Romanovnával. Pulherija Alekszandrovna betegsége valami különösfajta idegbaj volt, amely, ha nem is teljes, de bizonyos mértékű elmezavarral párosult. Mikor Dunya utoljára találkozott a bátyjával, és hazament tőle, anyját már betegen találta. Lázás volt, és zavarosan beszélt. Még akkor este megtanácskozták Razumihinnel, hogy mit feleljenek majd neki, ha Rogyáról kérdezősködik, ki is eszeltek egy egész hosszú történetet az anyjuk számára: hogy Rogyának hirtelen el kellett utaznia valahova igen messzire, az orosz határszélre, fontos, magántermészetű megbízásból, amely pénzt és hírnevet szerez majd neki. De csodálkozásukra Pulherija Alekszandrovna egy szót se kérdezett sem akkor, sem azután. Ellenben kiderült, hogy megvan neki a maga saját története a fia hirtelen elutazásáról. Könnyezve beszélt nekik Rogya búcsúzását, és közben célozgatott arra, hogy bizonyos igen fontos és titkos körülményről csak ő tud egyedül; Rogyának hatalmas ellenségei vannak, még bujkálnia is kell. De ami Rogya jövőjét illeti, ő nem kételkedett, hogy az csak ragyogó lehet, mihelyt az ellenséges áskálódás megszűnik. Erősítette Razumihinnek, hogy Rogya idővel államférfi lesz, a cikke és fényes írói tehetsége bizonyosság erre. A cikket újra meg újra elolvasta, sokszor hangosan is, majdhogy az ágyba is magával nem vitte, de hogy a fia most hol van, azt mégse kérdezte jóformán soha, holott észre kellett vennie, hogy ezt a témát szántszándékkal kerülik előtte, és már ez is gyanús lehetett neki. Végül már szinte aggasztotta őket, hogy az anyjuk bizonyos dolgokról ennyire hallgat. Még amiatt sem panaszkodott például, hogy Rogya sohase ír, pedig azelőtt, otthon, a városkájában, csak az a reménység, az a várakozás éltette, hogy levelet kap imádott

fiától. Hallgatása nagyon is érthetetlen volt, és erősen nyugtalanította Dunyát: talán sejti, hogy Rogyát valami szörnyűség érte - gondolta -, és nem mer kérdezősködni, nehogy még nagyobb szörnyűséget kelljen hallania? Annyi bizonyos, hogy ítélőképessége nem ép, ezt most már tisztán látta.

Két ízben mégis megtörtént, hogy Pulherija Alekszandrovna maga terelte erre a szót, és nem kerülhették el, hogy valamit ne mondjanak arról, hol van most Rogya. De mivel feleleteik a legjobb akarattal is csak elégtelenek és gyanúsak lehettek, anyjuk hirtelen nagyon elszomorodott, komor és hallgatóg lett, és ez az állapota sokáig tartott. Dunya végül is belátta, hogy hazudozni és mindig valami újat kieszelni nagyon is nehéz, eltökélte hát, hogy inkább végképp hallgatnak ezekről a dolgokról. De amellett mind világosabban és bizonyosabban látta, hogy szegény édesanyja valami irtózatot sejt. Eszébe jutott az is, amit Rogya mondott: hogy a sorsdöntő napra virradó éjjelen, a Szvidrigajlovnál történetek után ő hangosan beszélt álmában, és az anyja hallotta. Hátha abból tudott meg valamit? Volt úgy, hogy napokig, sőt hetekig tartó sötét, komor hallgatás, hangtalan sírás után a beteg hirtelen hisztériásan élénk lett, és jóformán megállás nélkül, hangosan beszélt a fiáról, fia kilátásairól, jövőjéről... Sokszor megdöbbenően furcsa elképzelései voltak. Ilyenkor csitítani igyekeztek, mindent ráhagytak (ő maga is tudta valószínűleg, hogy csak meg akarják nyugtatni, és azért hagynak rá mindent), de mégis tovább beszélt...

A bűnös önkéntes vallomása után öt hónappal kimondták felette az ítéletet. Razumihin, ahányszor csak lehetett, meglátogatta a börtönben, és Szonya is. Aztán elérkezett a válás napja. Dunya is, Razumihin is megesküdték neki, hogy a válás nem örökre szól. Razumihin forró, ifjú fejében már készen volt a terv, hogyan alapozzák meg jövőjüket a következő három-négy évben, megtakarítanak valamennyi pénzt, és Szibériába költöznek, ahol a föld mindenben gazdag, és kevés az ember, a munkáskéz és tőke. Letelepszenek abban a városban, ahol Rogya lesz akkor, és együtt új életet kezdenek. Mindnyájan sírtak a búcsúzásnál. Raszkolnyikov az utolsó napokban sokat töprengett, anyjáról gyakran kérdezősködött, örökös aggodalomban volt miatta. Annyira gyötrődött, hogy Dunya már féltette. És mikor mindent elmondtak neki Pulherija Alekszandrovna állapotáról, nagyon elkomorodott. Szonyához meg éppen alig szólt az egész idő alatt. A Szvidrigajlovtól kapott pénzen Szonya már régen beszerzett mindent, és felkészült, hogy követhesse majd a rabszállítmányt, amelyikkel Raszkolnyikovot viszik. Egymással sose beszéltek erről, de tudták mind a ketten, hogy így lesz. A legutolsó búcsúzásnál, amikor Dunya és Razumihin szenvedélyesen bizonygatták neki, hogy ha a fegyházból kiszabadult, boldog új életet kezdenek együtt, Raszkolnyikov különösen mosolygott, és megjósolta, hogy anyjuk betegsége katasztrófával végződik. Aztán elindultak, ő és Szonya.

Két hónappal később Dunya férjhez ment Razumihinhez. Szomorú, csendes esküvőjük volt. De azért voltak meghívottak, köztük Porfirij Petrovics és Zoszimov. Razumihin egész magatartásán meglátszott ezekben a hónapokban a szilárd eltökéltség. Dunya vakon bízott benne, hitte, hogy minden szándékát meg is valósítja, és lehetetlen is volt kételkednie; vasakarat lakott ebben az emberben. Egyebek között újra beiratkozott az egyetemre, hogy befejezze tanulmányait.

Minduntalan új terveket gondoltak ki; feltétlenül számítottak rá mind a ketten, hogy öt év múlva Szibériába költözhetnek. Addig meg ott van vele Szonya...

Pulherija Alekszandrovna örömmel adta áldását a leányára, mikor Razumihinnel megesküdték, de az esküvő után mintha még inkább erőt vett volna rajta a bánat és aggodalom. Razumihin, hogy egy-két jó percet szerezzen neki, elmondta a többi között Rogyának azt az esetét a diáktársával és a rokkant apjával, meg hogy tavaly két kisgyermeket mentett ki az égő házból,

ő maga is égési sebeket szenvedett, sőt, meg is betegedett. Ez a hír valósággal egzaltált állapotba juttatta az amúgy is zavart elméjű anyát. Most már szüntelenül erről beszélt, még az utcán is megszólította az embereket (pedig Dunya mindenüvé elkísérte). A boltokban, bérkocsikon, mindenütt, ahol csak hallgatója akadt, a fiáról beszélt, meg a fia cikkéről, és hogy diáktársán segített, égési sebeket kapott mentés közben, és a többi és a többi. Dunya már nem tudta, mit csináljon, hogy tartsa vissza. Hiszen nemcsak ez a beteges felcsigázottság volt veszedelmes, de még attól is tarthatott, hogy valakinek eszébe jut a Raszkolnyikov név, amely nemrég a törvényszéki tárgyaláson szerepelt, és erről kezd beszélni. Pulherija Alekszandrovna kinyomozta a tűzből kimentett gyermekek anyjának lakáscímét, és elhatározta, hogy meglátogatja az asszonyt. Nyugtalanúsága a végsőkig fokozódott. Akárhányszor hirtelen sírva fakadt, gyakran megbetegedett, és lázában félrebeszélt. Egy reggel kereken kijelentette, hogy számítása szerint Rogya most már hamarosan megjön, a búcsúzásnál világosan megmondta, hogy pontosan kilenc hónap múlva hazavárhatja, ő határozottan emlékszik erre. Nekiállt a lakást kitakarítani, mindent elkészített Rogya fogadására, berendezte a neki szánt szobát (a magáét), fényesítette a bútorokat, kimosta és újra felaggatta a függönyöket és a többi. Donyát nyugtalanította a viselkedése, de nem szólt semmit, még segített is rendbe tenni a szobát bátyja fogadására. Anyjának nagyon izgatott napja volt, szakadatlanul képzelődött, hol örömteli álmodozással, hol sírva; éjszaka rosszul lett, reggelre lázas volt, félrebeszélt. Forrólázba esett, és két hét múlva meghalt. A delíriumában feltörő szavakból megtudták, hogy még sokkal, de sokkal többet sejtett a fia borzalmas sorsáról, mintsem hitték.

Raszkolnyikov sokáig nem tudta meg az anyja halálát, bár levelezésük mindjárt elkezdődött, mihelyt ő szibériai helyére megérkezett. Szonya intézte a levelezést. Pontosan írt, havonta egyszer, Razumihin címére, Pétervárra, és éppen olyan pontosan, minden hónapban egyszer választ is kapott. Dunya és Razumihin eleinte úgy érezték, hogy levelei szárazak, és nem kielégítőek. De később belátták, hogy nem is írhatna jobban, mert ezek a levelek végül is híven és tökéletesen megjelenítették előttük boldogtalan testvérük életét. Szonya csupa hétköznapi apróságról számolt be, leírta a legegyszerűbben, legvilágosabban Raszkolnyikov fegyencéletének körülményeit. Egy szóval sem említette a maga reményeit, találgatásait a jövőről, érzéseiről sem számolt be. Ahelyett, hogy elemezni próbálta volna Raszkolnyikov lelkiállapotát, általában belső életét, pusztán tényeket közölt, vagyis idézte a szavait, megírta, milyen az egészsége (erről mindig részletesen írt), milyen kívánságai voltak, amikor találkozott, mire kérte meg, mit bízott rá. És mindezt igen aprólékosan mondta el. Úgyhogy végül magától kirajzolódott előttük élesen, pontosan szomorú sorsra jutott testvérük képe. Nem is lehetett benne hiba, mert csupa hiteles tényből tevődött össze.

De vigasztalót keveset olvashattak ki Szonya híreiből, kivált eleinte. Minden levelében azt írta, hogy Raszkolnyikov örökösen komor, szótlan, sőt, ha az otthoni híreket közli vele, mikor hazuról levelet kap, az is alig érdekli. Anyjáról többször kérdezősködött, és mikor ő, Szonya végre megmondta neki az igazat, mert látta, hogy amúgy is kitalálta már - csodálkozva tapasztalta, hogy még az anyja halálhíre sem hat rá túlságosan, legalábbis külsőleg nem látszott rajta. Azt is megtudták a levelekből, hogy Rogya - bármennyire elmerült magába, és mindenki elől elzárkózik - ezt az új életét egyszerűen és természetesen viseli. Tisztán látja a helyzetét, nem vár a közeljövőben biztató fordulatot, nem áztatja magát hiú reményekkel (ami pedig könnyen érthető volna az ő helyzetében), és úgyszólván semmin se ütközik meg új környezetében, amely pedig annyira más, mint minden régebbi volt. Egészsége elég jó. Dolgozni jár a többivel, a munka alól nem vonja ki magát, de nem is tolakszik érte. Az életével jóformán nem is törődik, de a rabkoszt, a vasárnapi és ünnepnap kivételével, annyira silány, hogy végül mégis elfogadott tőle valami kis pénzt, és most még egy csésze teát is ihat mindennap. De máskülönben nagyon megkérte, hogy ne aggódjék miatta, higgye el neki, hogy

a gondoskodás csak terhére van. Elhelyezése a fegyházban éppen olyan, mint a többié. Ő, Szonya, nem látta belülről a rabkaszárnyát, de valószínűleg szűk, sivár és egészségtelen. Priccsen alszik, egy pokrócon, nem kíván több kényelmet. De nem azért él ilyen rosszul és szegényen, mintha ezt így elhatározta, kitervezte volna, egyszerűen nem érdekli a sorsa, látszólag közömbös iránta. Azt is egyenesen megírta Szonya, hogy az ő látogatásait, kivált eleinte, nemcsak közömbösen fogadta, de majdnem bosszúsan, alig szólt hozzá, még goromba is volt vele, idővel aztán hozzászokott, sőt szükségletté vált számára a találkozás, úgyhogy nagyon szomorkodott, mikor ő néhány napig beteg volt, és nem mehetett el hozzá. Ünnepnapokon a fegyház kapujában találkoznak vagy az őrszobában, ahová Rogyát néhány percre lehívják, hétközben pedig elmegy hozzá oda, ahol éppen munkán vannak, a műhelybe, a téglavetőbe, az Irtis-parti barakkokba. Magáról csak annyit írt, hogy van már néhány ismerőse, jóakarója a városkában, varrással foglalkozik, és mivel varrónő alig van ott, sok házban szinte már nem is nélkülözhetik. Csak azt nem említette, hogy sikerült a fegyház-igazgató jóindulatát megnyernie Raszkolnyikov számára, könnyebb munkára osztották be és a többi. Végül megtudták azt is (Dunya az utolsó leveleken már érzett valami különös nyugtalanságot és aggodalmat), hogy Rogya mindenkit kerül, rabtársai nem szeretik, naphosszat egy szót se szól, és nagyon sápadt. A legutolsó levelében aztán megírta Szonya, hogy súlyosan megbetegedett, és a rabkórházban fekszik.

Beteg volt ő már régen, de nem a fegyencélet rémségei, nem a munka és a rabkoszt, a borotvált fej és rongyos ruha törte meg. Mit bánta ő az ilyen kínokat, az ilyen sanyargatást! A munkának még örült is; ha testét elcsigázta a fáradtság, azzal legalább néhány órai nyugodt álmot szerzett magának. És mit érdekelte az étel, az üres káposztalevesek és benne a svábbogarak! Azelőtt, diákkorában sokszor még levesre se telt neki! Ruhája meleg volt, és életmódjának megfelelő. Bilincseit jóformán nem is érezte már. Talán a borotvált fejét és csíkos zubbonyát szégyelli? Ugyan, ki előtt? Szonya előtt talán? Szonya fél tőle, csak nem fog előtte szégyenkezni!

De hát akkor? Mert igaz, hogy szégyellte magát még Szonya előtt is, azért bántotta, azért bánt vele olyan megvetően, durván. De nem a borotvált fejét és bilincseit szégyellte: büszkesége kapott súlyos sebet, sebzett büszkesége tette beteggé. Ő, milyen boldog lett volna, ha el tudja marasztalni magát! Akkor elviselne mindent, még a szégyent, a gyalázatot is. De bár szigorú bírója volt önmagának, megkeményedett lelkiismerete semmit se talált a múltjában, ami olyan rettenetes bűn volna, legföljebb egyszerű balfogást - azt pedig akárki elkövethet. Éppen azt szégyellte, hogy ő, Raszkolnyikov, ilyen vakon, süketen, ilyen menthetetlenül és ostobán pusztuljon el, csak mert a vak sors így ítélte, és kénytelen megbékülni az „oktalan” ítélettel, alázatosan meghajolni előtte, hacsak valami kis nyugságot akar.

A jelenben hasztalan és céltalan háborgás, a jövőben örökös áldozat, amivel semmit el nem érhet - íme, ez vár rá az életben! És mit ér, hogy nyolc év múlva csak harminckettő lesz, és még új életet kezdhet! Minek éljen? Mit remélhet? Mire törekedhet? Élni, csak a puszta életért? Hiszen már azelőtt is szíves örömet, százszor odaadta volna a puszta életét egy eszméért, reménységért, akár egy ábrándképért is! A puszta létet mindig kevesellte, többre vágyott. Ki tudja, talán csak ezért az egyért hitte - mert vágyai olyan erősek -, hogy neki többet szabad, mint másnak.

Bár küldene rá megbánást a sors, mardosó bűnbánatot, amely összetöri szívét, elúzi álmait, olyan bűnbánatot, hogy irtózatossá kínjai között már a kötél vagy a víz mélye rémlik fel előtte! Örömmel fogadná, hiszen a kín és könny is - élet! De ő nem bánta meg a bűnét.

Ha legalább átkozni tudná az ostobaságát, mint ahogy átkozta annak idején a képtelen és oktalan tetteit, amelyek végül is Szibériába juttatták. De most, hogy itt van „szabadon”, és újra átgondolja, mérlegre teszi, amit elkövetett, egyáltalában nem látja olyan ostobának, mint akkor, azokban a végzetes napokban.

„Miért, miért volna az én elméletem nagyobb ostobaság, mint más gondolatok és elméletek, amelyek csak úgy hemzsegnék, tülekszenek, mióta világ a világ? Csak független, széles látókörű, a hétköznapi befolyásoktól ment tekintettel kell szemlélni a dolgokat, és kitűnik, hogy az én elméletem nem is olyan... furcsa. Ó, ti mindent tagadók, ti garasos bölcsek, miért álltok meg félúton!

És mért olyan képtelenség a szemükben, amit tettem? - okoskodott tovább. - Azért, mert gonosztett? Mi az, hogy gonosztett? Az én lelkiismeretem nyugodt. Bűncselekmény történt, az kétségtelen, vétettem a törvény betűje ellen, hát jó, üssétek le a fejemet a törvény betűjéért... és megvan. De akkor az emberiség sok jótévőjét is, aki nem örökölte a hatalmat, hanem maga ragadta kezébe, ki kellett volna végezni mindjárt az első lépésnél. Csakhogy azok felülkerekedtek annál a lépésnél, és ezért igazuk volt, én pedig alulmaradtam, tehát nem is volt jogom ezt a lépést megengedni magamnak!”

Csak ebben az egyben ismerte el, hogy bűnös, csak abban, hogy nem bírta elviselni a bűnét, és jelentkezett, bevallotta.

És még egy gondolat kínozza: hogy mért nem végzett magával akkor? Mért választotta inkább a beismerő vallomást, amikor ott állt a víz felett? Annyira erős benne az élni vágyás, olyan nehéz ezt leküzdeni? Szvidrigajlov leküzdötte, pedig félt a haláltól.

Gyötörte magát ezzel a kérdéssel, és nem ébredt rá, hogy talán már akkor, mikor ott állt a Néva felett, megérezte, micsoda mélységes hazugság rejlik benne és a gondolkodásában. Nem értette, hogy ez az érzés már egy eljövendő életfordulatnak, feltámadásának, jövendő új életszemléletének a hírnöke lehetett.

Inkább belenyugodott, hogy csak a vak ösztön nyűgét nem volt képes lerázni, ezt a parancsot nem volt ereje áthágni akkor sem (gyengeségből, hitványságból). Elnézte fegyencársait és csodálkozott: azok is mind hogy szeretik, milyen sokra becsülik az életet! Éppen azt látta, hogy itt a fegyházban még több és drágább nekik az élet, mint amikor szabadok voltak. Pedig micsoda kínokat áll ki, milyen rettentően szenved némelyik, például a csavargók! Hát lehet az, hogy ennyit jelent valakinek egyetlen napsugár vagy az erdő mélye és valahol a járatlan sűrűben a hús forrás, amelyre rábukkant talán három éve, és úgy vágyik vissza hozzá, mint a kedveséhez, álmában látja a forrást, és körülötte a zöld füvet, a dalos madarat a bokron! És mikor tovább figyelte őket, más, még ennél is megfoghatatlanabb példákat látott.

A fegyházban, mostani környezetében sok mindent nem vett észre, nem is akart észrevenni semmiképp. Mintha földre szegzett szemmel élt volna, utálta, nem bírta nézni, ami körülötte van. De aztán lassanként sok minden elcsodálkozott, és meglátta akarata ellenére azt is, amit eddig nem sejtett. Legfőként azon csodálkozott, hogy olyan áthidalhatatlan, tátongó szakadék választja el tőle mind a többit. Mintha más nemzetből valók volnának. Kölcsönösen gyanakodva, ellenségesen nézik egymást. Nagyjából tudta, és meg is értette, mi okozza ezt az elkülönülést, de azelőtt sose hitte volna, hogy az okok ennyire mélyek és erősek. Lengyel száműzöttek, politikai bűnösök is voltak a fegyházban, ezek egyszerűen tudatlan népségnek nézték, és mélységesen megvetették a fegyencek tömegét, de ő nem tudta így nézni társait, jól látta, hogy ezek a tudatlanok sokban százszorta okosabbak, mint a lengyelek. És oroszok is voltak - egy volt katonatiszt meg két papnövendék -, akik nagyon lenézték a többit, Raszkolnyikov ezeknek a tévedését is látta.

Őt mind kerülték, senki se szerette, sőt, hovatovább már gyűlölték is. De miért? Nem értette. Lenézték és kigúnyolták, kinevették a tettét olyanok, akik nálánál sokkal bűnösebbek voltak.

- Nagyságos úr! - így beszéltek vele. - Éppen neked kellett baltát fogni? Nem úri dolog az!

Nagybőjt második hetében órá is sor került, hogy gyónni menjen a maga csoportjával. Elment velük a templomba, és imádkozott, mint a többi. Emiatt később, anélkül hogy tudta volna, mért, veszekedés támadt, egyszer csak mind dühösen nekiestek.

- Te istentagadó! Te nem hiszed az Istent! - kiabáltak vele. - Agyon kéne verni az ilyet!

Sose beszélt velük Istenről, hitről, és most egyszerre agyon akarták verni, mint istentagadót. Nem szólt, nem mondott ellent. Az egyik fegyenc valósággal őrzöngött, és már-már rávetette magát. Ő nyugodtan, szótlanul várta a támadást, szemöldöke se rezzent, arcizma se rándult. Az őt még jókor közbelépett, különben vér folyt volna.

És még egy kérdést nem tudott megfejteni: hogy mért szeretik annyira Szonyát; nem keresi a kedvüket, alig-alig látják, sokszor csak éppen egy pillanatra jön oda, a munkahelyükre, őhöz. De azért valamennyien ismerik már, azt is tudják, hogy őt követte ide, tudják, hogyan él, hol lakik. Pénzt nem ad, különösebb szívességeket se tesz nekik. Csak egyszer, karácsony-

kor hozott ajándékot az egész csoportnak, pirogot és kalácsot. De lassanként mégis közelebbi kapcsolat keletkezett közöttük: Szonya írja meg és adja postára a leveleiket, ha rokonaik érkeznek a városba, a rabok kérésére Szonyánál teszik le, amit hoztak: a holmit meg a pénzt is. Feleségük, kedvesük ismeri Szonyát, eljárogatnak hozzá. És ha odajön a munkahelyükre Raszkolnyikovhoz, vagy a munkába vonuló fegyencsoporttal szembejön az úton, mind leveszik a sapkájukat, és köszöntik. „Szofja Szemjonovna, kisanyánk! Te vagy a mi anyácskánk, te kedves, betegeske!” - így beszélnek a durva, megbélyegzett fegyencek a csepp kis vékonyka teremtéssel. Ő rájuk mosolygott, mikor elköszönt, és mind szerették, ha így rájuk mosolyog, a járását is szerették, megfordultak utána, és nézték, hogy lépked, még az is tetszett nekik, hogy olyan kicsike, azt se tudták, mit dicsérjenek rajta. Még orvosságért is öhozzá mentek.

Raszkolnyikov a nagybőjt végét és az egész nagyhetet a kórházban, ágyban töltötte. Mikor már lábadozott, visszagondolt a lázálmaira. Egyszer azt álmodta, hogy valami szörnyű, sose látott, sose hallott, gyilkos ragály fertőzte meg az egész világot, Ázsia mélyéről terjedt át Európába. El kellett pusztulnia mindenkinek, kivéve néhány kiválasztottat. Valamilyen új trichinák, mikroszkopikus lények támadtak, és megfészkelődtek az emberek testében. De ezek szellemek voltak, eszük és akaratuk volt. Akinek a testébe behatoltak, tüstént olyan lett, mint az ördögtől megszállott, őriöngeni kezdett. De ember még soha olyan okosnak nem hitte magát, olyan rendíthetetlenül nem bízott a maga igazában, mint ezek a megfertőzöttek. Soha senki olyan rendíthetetlenül nem bízott az ítéletében, tudományos eredményeiben, erkölcsi törvényeiben és elképzeléseiben. Egész községek, egész városok, népek fertőződtek meg, és estek örületbe. Mindenki izgalomban élt, egyik nem értette a másikat, és mind azt hitte, hogy egyedül ő hordozza magában az igazságot, gyötrődve nézte a többit, mellét verte, zokogott, kezét tördelte. Nem tudták, kit ítéljenek el, és hogy ítélkezzenek felette. Képtelenek voltak megegyezni, mit tekintsenek jónak, mit rossznak. Nem tudták, kit hibáztassanak, és kinek adjanak igazat. Egymást öldösték dühükben, minden ok nélkül. Egész hadseregekkel rontottak egymásra, de a seregek már menetelés közben hirtelen önmaguk ellen támadtak, felbomlottak, a harcosok egymásnak estek, ütötték, vágták, harapták, felfalták egymást. A városokban naphosszat fújták a riadót: mindenkinek mennie kellett, de hogy ki hívja és miért, azt senki se tudta, mindenki reszketett. A legegyszerűbb mesterségeket abbahagyták, mert mindenki a maga gondolatait fejtegette, a maga leleményét adta elő, és nem tudtak megegyezni. Abba-maradt a földművelés. Volt, ahol csoportba verődtek az emberek, megállapodtak valamiben, esküvel fogadták, hogy összetartanak - de már abban a pillanatban valami egészen másba kezdtek, mint amit terveztek, vádolta egyik a másikat, összeverekedtek, kaszabolták egymást. Tüzek támadtak, éhínség tört ki. Pusztult, veszett mindenki és minden. És a vész egyre nőtt, terjedt tovább, tovább. Az egész világon mindössze csak néhányan menekülhettek meg, a tiszták, a választottak, akiknek hivatása egy új emberfajtát és egy új életet elindítani, megújítani, megtisztítani a földet. De ezeket még senki sehol nem látta, szavukat, hangjukat se hallotta.

Raszkolnyikov szenvedett, hogy az oktan álom így vissza-visszatér az emlékezetében, és kínozza, leveri; bántotta, hogy ilyen sokáig nem képes szabadulni a lázas képzelgések hatásától. A húsvét utáni második hétben voltak, meleg, derűs tavaszi napok jártak. A rabkórház ablakait kitárták (rácsos ablakok voltak, és alattuk fel-alá járt az ór). Szonya mindössze kétszer látogatta csak meg a betegsége alatt: mindig külön engedélyt kellett kérni, és nehezen adták. De sokszor odajött a kórház udvarára, az ablak alá, többnyire estefelé, néha éppen csak azért, hogy egy pillanatig ott álljon az udvaron, és felnézessen a kórház ablakára. Raszkolnyikov, aki már majdnem egészséges volt, egyszer, így alkonytájban el talált aludni. Mikor felébredt, véletlenül az ablakhoz lépett, és meglátta messziről Szonyát a kórház kapujában:

úgy állt ott, mint aki vár valamire. Abban a pillanatban mintha szíven ütötték volna, megremegett, és gyorsan elhúzódott az ablaktól. Másnap a lány nem jött el. Harmadnap sem, és ő észrevette magán, hogy nyugtalanul várja. Végre elbocsátották a kórházból. A fegyházban aztán rabtársaitól hallotta, hogy Szofja Szemjonovna beteg, ágyban fekszik, nem mozdul ki hazulról.

Nagyon nyugtalan volt, elküldött valakit, hogy hozzon hírt róla, és hamarosan megtudta, hogy betegsége nem veszedelmes. És Szonya maga is küldött egy ceruzával írt levélkét, mikor megtudta, hogy ennyire aggódik, bánkódik miatta, megírta, hogy már sokkal, de sokkal jobban van, közönséges meghülés az egész, és nemsokára, de igazán nemsokára meglátogatja a munkahelyükön. Mikor Raszkolnyikov ezt a levélkét olvasta, vadul, szinte fájdalmasan dobogott a szíve.

Megint szép, meleg nap volt. Korán reggel, hat órakor elindultak munkába, a folyópartra, ahol az egyik barakkban kemence állt, alabástromot égettek, zúztak ott. Mindössze hárman vonultak oda. Az egyik a kísérő őrrrel felment az erődbe valami szerszámért, a másik a tűzifát készítette és rakta be a kemencébe. Raszkolnyikov kiment a partra, leült a barakk mellé rakott szálfákra, és nézte a széles, pusztai folyót. A magas partról tágas kilátás nyílt. A távoli túlsó partról nőta foszlányai hallatszottak át. Künn, a napfényben úszó beláthatatlan pusztán mint elenyésző kicsiny pontok feketéllettek a nomád pásztorok sátrai. Ott szabadság honol, egészen másféle emberek élnek, nem is hasonlók az itteniekhez, ott mintha megállt volna az idő, még nem tűnt volna le Ábrahám kora, és az ő nyájait legeltetnék. Raszkolnyikov mozdulatlanul ült, nézte a pusztát, nem fordította el a szemét. Gondolatai ébren álmodásban, révületben olvadtak fel. Nem gondolt semmire, de valami vágyakozás fájditotta és zaklatta a szívét.

Egyszer csak ott állt mellette Szonya. Nesztelenül jött, és leült melléje. Korán volt, a reggeli hideg még nem enyhült. Most is ócska, hitvány kis köpenykéje meg a zöld kendője volt rajta. Arcán meglátszott a betegség, még soványabb, haloványabb volt, megnyúlt. Kedvesen, örömmel mosolygott rá, és szokása szerint félénken kezét nyújtott.

Mindig ilyen félénken nyújtotta neki a kezét, sőt, sokszor nem is nyújtotta, mintha attól tartana, hogy ellöki. És ő úgy fogta meg a kezét, mintha idegenkedne tőle, mintha bosszantaná, hogy eljött, akárhányszor makacsul hallgatott, amíg csak a lány ott volt. Megtörtént, hogy Szonya reszketett mellette, és mélyen megszorította ment el tőle. De most nem akart széjjelválni a kezük. Raszkolnyikov hirtelen rápillantott, aztán a földre szegezte szemét, és hallgatott. Egyedül voltak, senki se látta őket. Az őrr éppen akkor másfelé fordult.

Maga se tudta, hogy történt, de mintha felkapták és odalökték volna Szonya lába elé. Sírt, és átölelte a térdét. Szonya az első pillanatban megrémült, arca halott-merev lett. Felugrott, reszketett, és csak nézett rá. De tüstént, egyetlen szempillantás alatt megértett mindent. Kimondhatatlan boldogság ragyogott fel a szemében; tudta, most már kétségtelen bizonyossággal tudta, hogy Raszkolnyikov szereti, végtelenül szereti, eljött valahára ez a pillanat...

Szólni akartak, de nem tudtak, szemükből kibuggyant a könny. Sápadtak voltak mind a ketten és soványak, de a beteg, sápadt arcokon már ott ragyogott az új jövő, az új életre támadás hajnala. A szerelemben támadtak fel, mindkettejük szívében az élet kiapadhatatlan forrása fakadt a másik számára.

Elhatározták, hogy türelemmel várnak. Még hét esztendejük van. Mennyi irtózatossá kín, micsoda mérhetetlen boldogság vár rájuk még addig! Raszkolnyikov feltámadt, tudta, érezte ezt egész megújódott valójában. Szonya pedig csak benne, általa élt. Este, amikor a rabkaszárnyát bezárták, a priccsen hevert, és Szonyára gondolt. Aznap szinte más szemmel

nézték rabtársai, addig ellenségei. Ő szólt hozzájuk, azok barátságosan feleltek, és ez nem tűnt fel neki. Hiszen nem is lehet másként. Vagy talán nem kell mindennek megváltoznia most?!

Szonyára gondolt, és arra, hogy mindig csak gyötörte, marcangolta a szívét. Látta a sápadt, sovány kis arcát, de nem is igen kínozták az emlékek: tudta, hogy végtelen szerelmével váltja meg minden eddigi szenvedését.

És mit számít ez mind, *minden* gyötrelmem, ami volt? Minden, még a bűne is, és az ítélet, száműzetés - most, első elragadtatásában úgy tetszett, csak külsőleges tény, idegen tőle, mintha nem is övele történt volna. Különben se tudott semmire sokáig gondolni, erősen figyelni ezen az estén. És nem is akart semmit tudatosan elgondolni, csak érzések feszültek benne. Az okoskodás helyét elfoglalta az élet, lelkében egy egészen új világnak kellett megépülni.

Párnája alatt ott volt az Evangélium, gépiesen a kezébe vette. Szonya könyve volt, ugyanaz, amelyikből a Lázár feltámasztását olvasta fel akkor. Rabsága kezdetén attól félt, hogy Szonya majd a vallással zaklatja, az Evangéliumról beszél neki, és könyveket erőltet rá. De nagy csodálkozására egy szót se szólt ilyesmiről, egyetlenegyszer se ajánlotta neki az Evangéliumot. Ő maga kérte kevéssel megbetegedése előtt, és akkor elhozta, szó nélkül átadta neki. De még eddig ki se nyitotta.

Most se ütötte fel, de agyán átvillant a gondolat: hát lehet az, hogy az ő meggyőződése ne legyen az én meggyőződésem is? Vagy legalább az érzése, törekvése?

Szonya is nagy izgalomban volt egész nap, sőt, éjjel a betegsége is kiújult. Olyan boldog volt, hogy szinte megijedt tőle. Hét év! *Csak* hét év! Boldogságuk kezdetén akadtak pillanatok, amikor ez a hét év hét napnak tetszett előttük. Raszkolnyikov még nem tudta, hogy az új életet nem ingyen adják, nagy az ára, jövőendő hősiességgel kell majd fizetnie érte.

De itt már új történet kezdődik. Egy ember fokozatos megújulásának, fokozatos újjászületésének története. Ahogy átmegy egyik világból a másik világba, megismeri az előtte addig ismeretlen valóságot. Ez új elbeszélés témája lehetne - de a mostani itt véget ér.

.oOo.